

A decorative border with intricate floral and scrollwork patterns surrounds the central text. At the top center, there is a small crown-like emblem.

MIHAIL SADOVEANU
OPERE

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

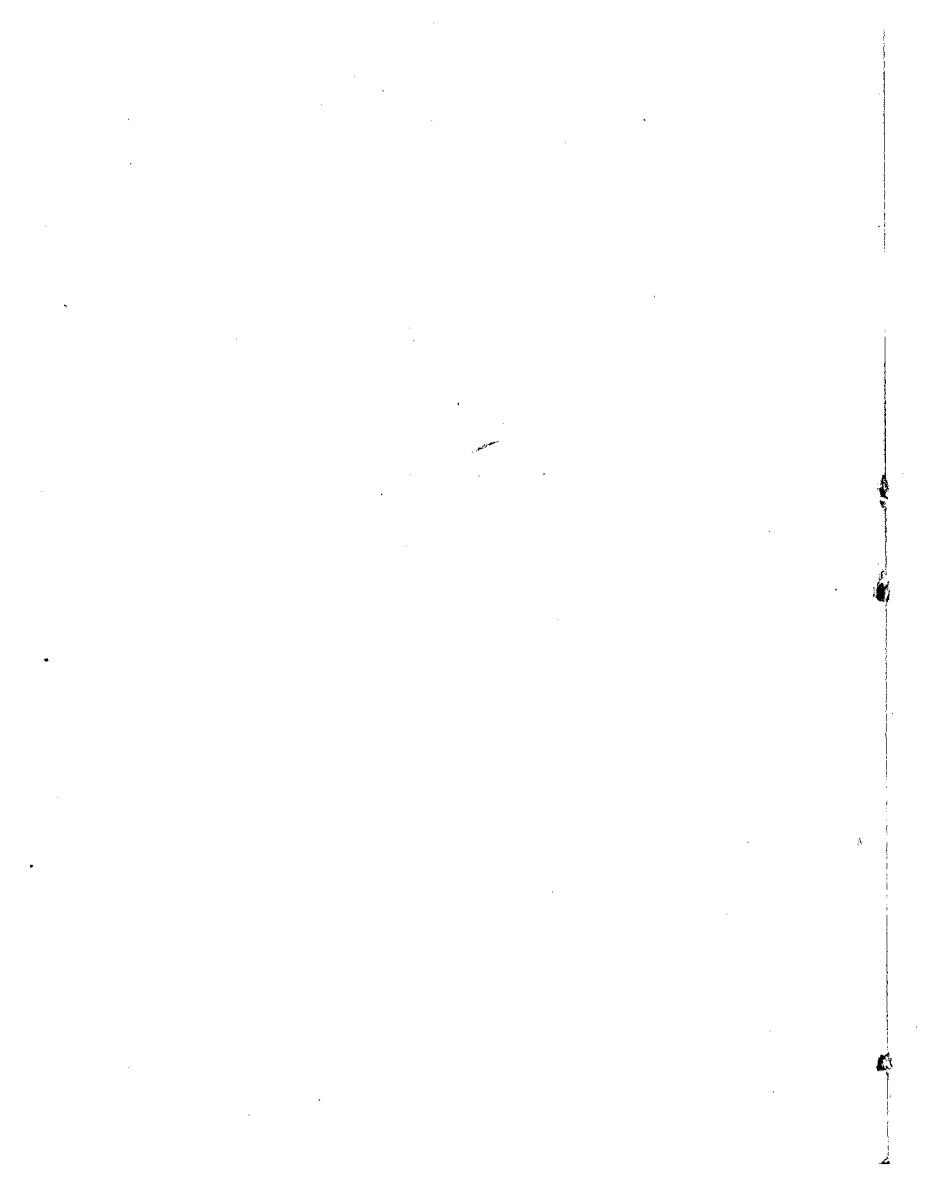
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

A decorative border of intricate floral and scrollwork patterns surrounds the central text.

MIHAIL SADOVEANU
OPERE

7

STRADA LĂPUȘNEANU * COCOSTÎRCUL
ALBASTRU * NEAGRA ȘARULUI *
ȚI-ADUCI AMINTE... * OAMENI DIN LUNĂ



PARTEA ÎNTĂIA

I

«Și iată lacrimile celor obișduiți, celor ce n-au nici o mîngiere...»

O dată cu sara, trenul monstruos intră în gara Pașcani. Parcă-l aducea umbra miezului nopții și vîntul de dechemvrie, care fîșia pe cîmpuri pustii. Sub cerul jos și posomorît, prin întunecimea îndoielnică, cele două locomotive își încoteau mersul gîfîind istovit; vagoanele sunau plin în tampoane; și convoiul trecu încet prin fața gării fără iumini. Era un tren negru cu vagoane ticsite de viermăt de oameni, cu struguri de oameni pe platforme și acoperișuri. Era unul din trenurile războiului. Părea nesfîrșit de lung, și ireal. Parcă trecea o fantasmagorie de vis.

Chiar înainte de a se opri, mulțimea din el începu a se zbate. Acoperișurile se zbîrliră cu soldați.

De la peron se revărsă un puhoi sumbru, ca o apă care rupe zăgazarile. Și începură rostogoliri și escaladări pe ușa, pe ferestre, pe barele de fier. Prin fierberea uniformă de glasuri, tresăreau țipete de femei, chemări ascuțite de copii.

Vagoanele trecură încet, lepădînd pe cei ajunși, tîrînd în întunericul care creștea talazul celor ce luptau să plece. Apoi, în culoarul a două trenuri moarte,

în frământare și zbatere meîncetată, se opriră. Glasuri din înghesuială strigau, întrebînd :

— Unde sîntem aici ? — Cît stăm ?

Cineva, de pe un acoperiș, răspunse :

— Stăm cît a bate vîntul !

— Măi băieți, răcnea un glas vesel cătră cei de sus; destul ați stat la aer curat : mai poftiți la noi în salon !

Și toată mulțimea de oameni care aștepta de dimineață se îmbulzea strivindu-se în trenul supraîncărcat.

— Nu vrea să vie nimeni în salon la noi... vorbi iar cel ce răcnise, trăgîndu-și capu-n vagon. Eu îi poftesc și ei mă suduie !

Tovarășii din vagonul de marfă nu răspunseră. N-aveau chef. Strînși ca sardelele, încolăciți și convulsionați pe podelele goale, păreau apăsăți de întunecimea și frigul serii de iarnă.

Cel ce vorbise, un soldat mărunț și neconținut în mișcare, zise iar :

— Ascultă, măi Gheorghe Țipa, — aici avem să stăm mult, că-s caili trudiți. Eu chitesc să înjghebăm iar o leacă de foc.

— Asta n-ar fi rău !... răspunse glasul gros și oboșit al unui rezervist. S-a mai încălzi băietul ăsta. Îl simțesc că tremură lîngă mine.

Cel pe care-l chema Gheorghe Țipa se ridică domol din grămadă și lovi cu umărul pe cel mărunț :

— Hai !

Amîndoi coborîră, atîrnîndu-se c-o mîină de ușori. Ceilalți rămaseră tăcuți la locurile lor. Zbaterea celor care căutau locuri încet-încet se potolise. Din cînd în cînd numai scrișnea prundul terasamentului și plescăiau pași în bălțile de glod. Se opreau, la înălțimea ușii, capete :

— Mai este loc ? mai este ?

Cei dinlăuntru protestau într-o larmă scurtă și în-
tăritată. Nu mai era nici un loc ! Ş-aşa, de abia-şi
trăgeau sufletul !

— Aici sîntem mai la urmă, mormăi rezervistul ;
bătaia e-n altă parte. Toţi trag a boieri şi *preferă*
clasa-ntăi.

Se făcu însfirşit linişte în gara întunecoasă şi tre-
nului, ghiftuit, rămase tupilat în noapte, ca o enormă
şi apocaliptică reptilă obosită. Într-un tîrziu, se au-
ziră iar paşi fişîind prin mocirlă şi cei doi plecaţi bă-
tură cu poverile în păreţii vagonului, apoi lepădară
lemnurile şi scîndurile pe uşă. Se căţărără şi ei rî-
zînd.

— Ce-aţi găsit, măi Dominte ? întrebă glasul re-
zervistului.

— Am *rechiziţionat* ce-am putut ! răspunse soldatul
cel mărunt. Ia scoate, moş Avrame, *ostromentu* şi
pune o scînteie pe o bucăţică de iască.

Rezervistul cel bătrîn se frămîntă un timp. Apoi
zbătu de două ori amnarul pe cremene şi-şi plecă re-
pede obrazul bărbos, suflînd în iasca aprinsă.

Pe o tablă mare, de mai demult *rechiziţionată* şi
potrivită în mijlocul vagonului pe pămînt şi cărămizi
între cele două uşi, — Dominte aţîţă focul, pe cînd
Țipa, cu baioneta despica surcele şi aşchii. Flacări
violete tresăriră, încovoîndu-se graţios în scăpătările
vîntului. La lumina lor, îngrămădeala de oameni
prinse a se mişca, printre efecte şi arme. Obrazuri tru-
dite, încreţite şi înegrite de suferinţă, se ridicau prin-
tre bocancii spărţi şi opincile informe ale celor care
stăteau încă culcaţi în umbră.

— Dă-te ici mai aproape de foc, grăi rezervistul,
întorcînd un obraz mare, afumat şi sălbatic, cătră to-

varăşul lui, pe care-l simţise el de mult că tremură lângă dînsul. De lângă umărul lui ieşi îndată în văpaia veselă a focului un chip prelung şi palid, pe care inflorau doi ochi minunaţi, ca de femeie. Cu toate că era bătută de oboseli, muşcată de vînturi şi suferinţi, faţa aceasta păstra în ea o delicateţă care vădea altă creştere şi altă rasă, între mutrele aspre, ca cioplite în piatră, ale celor din juru-i. Era mai mult un copil; nu părea să laibă decît optsprezece ani. Purta bocanci cu ţinte, jambiere vinete, o manta decolorată de ploi şi-o bonetă îngustă, de formă ciudată. Era ce se chema pe acele vremuri un cercetaş, — unul din mulţimea de băieţandri porniţi în pribegie din ţinuturile călcate de oştile duşmane.

— Aşa-i că-i mai *serios* c-o leacă de foc? întrebă rezervistul.

Băiatul întoarse spre el privirile şi-i zîmbi ca unui prietin. Bătrînul avea în ochii înecaţi în barba roşcată o expresie părintească, ca şi-n clipa cînd, în îmbulzeala furioasă a unei gări, îi întinsese mîna pe după grumazurile încordate şi-l aburcase, peste capete, lângă el.

Între oamenii aceia negri, murdari şi rău-mirositori, tînăra odraslă de tîrgovăţ se simţise destul de rău. Incet-încet însă se deprinsese şi acuma începea să se desmorţească.

— Erai aşa de *ugilit* şi de *complect*, îi zicea zîmbind larg moş Avram, că n-ai fi îndrăznit să te sui nicăirea, şi rămîneai acolo. — De ce tremuri aşa?

— Încep să mă încălzesc, răspunse băiatul.

Moş Avram îl privi lung. Tremura ca scuturat de friguri; îi clănţăneau uşurel dinţii. Rezervistul întinse mîna şi trase din umbră o manta.

— Nu, nu-i nevoie, zise iar băiatul; îmi trece...

Intr-adevăr, cu toți fiorii nestăpîniți, cu tot fumul care-i intra în ochi, în nas și-n gît, o simțire binefăcătoare îi trecea în trup de la fărîma aceea de soare care se zbătea înainte-i, cu aripioare portocalii și cu scîlipiri de rubin. În jur, unii dintre soldați și țărani se ridicaseră în capul oaselor și priveau focul cu ochii ațintiți. Țipa și Dominte își rînduiau și-și clădeau lîngă ușa pe jumătate deschisă provizia de lemne.

— Înainte de a porni, poate ar trebui să mai furăm vreo două... observă Țipa.

Băiatul zîmbi. Cei doi prinseră a rîde zgomotos, măguliți de această atenție, venită, vedeau ei bine, de la o odraslă dintr-o lume mai subțire decît a lor.

Țipa, scurt, gros și îndesat, stînd pe vine, scormoni focul și-l mai hrăni cu cîteva bucăți de lemn.

— Dumneata nu ești de pe aici? întrebă el.

— Eu-s de la București, răspuse băiatul.

— Tocmai de la București?

— Da. Dar părinții mei, demult, au trăit pe-aici.

— Vra să zică, de loc ești tot de prin părțile noastre...

— Da. Însă eram mititel cînd veneam aici, la o moșie pe apa Siretului. Pe urmă, ne-am înstrăinat. Dar iată, acuma m-am întors iar... Și băiatul zîmbi cu tristeță.

— Așa-i, interveni rezervistul cel bătrîn. Acu n-ai ce face. Țara noastră-i *ocupată*, ș-am rămas numai cu Moldova. De acolo a fugit multă lume. Germanii au ajuns pînă la Focșani.

— Oare pe-acolo a fi fiind așa de rău cum s-aude? întrebă Dominte.

— D-apoi bine nu poate fi, răspuse moș Avram. Dacă-i limbă străină...

Tăcură, cu ochii ațintiți în flacărele focului. Parcă prin toți ar fi trecut fiorul nenorocirii obștești. În cele patru luni de război, bătăliile din munți, din Dobrogea, din Oltenia și de pe Argeș îi purtase pe toți oamenii aceia nedeslușiți și fumurii ca într-o furtună năprasnică și fără de răgaz. Acuma, risipiți pe drumurile retragerii, adunați de întimplare, despărechiați, nedumeriți, umblau ca și alții, în trenuri funebre, căutându-și unitățile pierdute. Tragedia aceasta a unui întreg popor nu găsea talmăcire în sufletele lor simple și-n graiul lor sărăc. Dar în clipe de acestea, când amintirea dezastrului îi lovea ca o suflare din moarte și din necunoscut, stăteau neclintiți și cu ochii ațintiți, ca la priveghiul unui mort.

— Eu am plecat înainte, cu tot tineretul, zise încet băiatul. Tața a murit. Mama și cu ai mei trebuiau să vie pe urmă. Acuma-i caut. Am auzit c-ar fi la Botoșani; dar nu i-am găsit. Acum mă duc la Bîrlad. Vreau să găsesc pe frate-meu cel mai mare, care-i ofițer.

— Ș-ai să-l găsești la Bîrlad? întrebă bătrînul, cu îndoială.

— Nu. Dar acolo-i Cartierul. Și poate-oi afla unde-i. Trebuie să mă-nțeleg cu el. Pe urmă, poate-oi găsi pe mama la Iași...

Bătrînul clătină iar cu îndoială din cap și aruncă o căutătură de înțelegere spre cei doi de lîngă foc.

— Eu aș zice, grăi el, să căutăm prin trăisti: poate găsim ceva. Mie mi-i cam foame...

Cina unor bieți rătăciți nu putea fi bogată. Cînd Tipa întinse o leacă de brînză pe-un ștergar negru și frînse o bucată de pîne uscată, bătrînul nu îndrăzni să îndemne pe băiat, de și din pricina lui îl pâlise așa deodată foamea. Totuși, după oarecare încurcată poli-

tică de vorbe, se hotărî să-i puie în mîna dreaptă un bolovan de pine, și-n mîna stîngă cîteva fire de brînză. Bucureșteanul, fără să înțeleagă stinjenirea aceasta, începu a mîncă cu lăcomie.

Oamenii din juru-i vorbeau acum cu glasuri stăpînite. Se întrebau de regimentele lor, de sate, se tînguiau de lipsa de pămînt și-și numărau nevoile. Pe urmă, începură a pomeni cunoscuții cu care se găsiseră legați în zilele cele bune de pace, și pe care acuma îi aflau morți pe fronturile de luptă, ori schilozi prin spitale. Vorbeau fără emoțiune, cu glasuri monotone.

Moș Avram privea la flăcăușul cel firav, minunîndu-se în sine de așa foame. Iși trase de la șold bidonul și i-l întinse.

— Eu aș socoti să bei și-o leacă de rachiu, vorbi el cu sfială. Face bine la stomac.

Băiatul primi bidonul și înghiți de două ori. Se strimbă și prinse a tuși.

Bătrînul își mîngîie mustățile, ca să-și ascundă zîmbetul.

— Doftoria asta-i cam rară acuma, lămuri el. De cînd intră oaste rusească în țară, — stăpînirea a *secestrat-o*. Da' noi o descoperim. — Măi Țipa, mai pune un lemn pe foc, adăogi el.

Țipa așeză cu luare-aminte două lemne în cruce deasupra jarului.

— Omul se deprinde cu nevoia, urmă bătrînul. Cînd n-are, caută și găsește. Dacă nu poate trăi pe pămînt, își face covru sub pămînt, cum am făcut noi. Dacă-i poruncă, se duce prin foc de tunuri și prin gloanțe. Iaca, mie parcă asta mi-a trebuit? Ce am eu cu Neamțu și cu Turcu? Eu, vai de capul meu, cu sărăcia și cu nevoile mele. Dar dacă mă chiamă, trebuie

să viu. Se fac batalioane de rezerviști, — ca să meargă și *moșnegii* la bătălie. Așa ne ziceau nouă : moșnegi. Bine, să mergem și noi. Mi-am lăsat muiere, copii, și m-am dus. Dacă vine oaste străină asupra noastră, trebuie să mergem, altfel n-avem nici un *onor*.

— Am declarat război, ca să facem întregirea neamului, zise tînărul, cu obrazii îmbujorați.

— Da, — dacă poruncește regele... Noi am *izicutat*... grăi rezervistul pe gînduri.

Și prinse a vorbi încet, privind pieziș la foc, cu obrazu-i scrijelat de crețuri, adîncit ca-ntr-o visare. Băiatul îl asculta zîmbind, — pîndind vorbele rare și științifice ale bătrînului și sudălmile repezi care urmau, întovărășite de scui pături în foc. Moș Avram avea plăcerea să puie din cînd în cînd înainte cîte-o vorbă boierească. Din cînd în cînd, cu greu, parcă s-ar fi scociorit și le-ar fi scos din buzunare, dădea drumul la cîte-un neologism bizar și diform, care avea de multe ori un tainic înțeles. Și, ca și cum ar fi străbătut, găsindu-l, un punct de întuneric ori un pripor greu, zvîrlea în laturi, ca o ușurare, o sudalmă. Aceste sudălmi aveau și ele ceva deosebit. Atingeau lucruri indiferente, — de pildă ceaiul, cafeaua, coplacul, hulumul și alte multe substantive care, în context, deveneau cu totul fantastice...

— Ș-apoi ne-am bătut noi în munții Călimani, zicea el. Acolo au murit o mulțime. Pe urmă, pe aproape de Sfîntu-Dumitru, s-a auzit că răzlesc nemții prin altă parte. Am lăsat munții și ne-am suit în tren ca să-i *consolăm* înapoi. Ș-am mers noi, am mers pînă în alt capăt de hotar. Nici nu știu cîte zile și nopți am mers, pînă-n țara Olteniei. Ne-am coborît acolo ș-am intrat sub tunuri, ș-au mai căzut ș-acolo o mulțime.

Acu ne-apucase o groază : s-auzea că nemții numai cu tunurile se bat : au tun lângă tun. Noi nici nu-i vedeam.

Și ei tot cu tunuri de cele mari, de departe. Și grăiam noi în de noi așa cu ciudă și ne sfătuiam ca să stăm, să-i vedem la față, ca pe Călimani. Dar acu era poruncă să ne retragem. Așa era *tactica*... Mergeam o zi, și-apoi ne puneam și săpam șanțuri. După ce isprăveam șanțurile, venea ordin de plecare. Umblam iar o zi, două ; mai jăcuam câte un porc de prin sate, și iar săpam. După ce găteam, — iar ordin ! Lăsam nemților porcu fript, și porneam flămânzi. Și-așa eram de trudiți, că ne rugam de domnii ofițeri : Lăsați-ne să stăm pe loc, să ne batem pîmă la moarte ! Dar nu se putea, așa era porunca. Și-a dat Dumnezeu de ne-a ajuns pe-o samă, într-un corn de sat, cavaleria *lor*. Și ne-a prins. Și-acu ne duceau înapoi. Da' zic eu în gîndul meu : Asta nu se poate. Eu am poruncă să fiu în altă parte. Și-ntr-un rind, la vreme de noapte, pe cînd ne duceau între santinele, m-am tras prin niște stuh și prin niște pîlcuri de răchiți și-am *dizartat* ! Și-am apucat așa, tot cătră răsărit. Acu, se chiamă, țara era sub piciorul lor. Da' eu trebuia să mă duc la Moldova. Umblam noaptea, și ziua stam ascuns. Și era să mor de foame. Oamenii nu mă primeau sara. Le era frică. Eu mă-nchinam și băteam mătânii : — Oameni buni, frate sînt cu voi, de-o lege ; nu mă lăsați să pier ca un cîne ! Rar se găsea unul să se milostivească, așa erau de îngroziți ! Așa am ajuns eu la un oraș care se chiamă Urziceni ; pe urmă la Focșani. Cu toată rușinea, prin gări mă dădeam pe lângă unii oameni, pe care-i vedeam mincînd. Și-așa m-am furișat eu și-am trecut de astă parte, la Moldova... Da' aici am găsit risipă, armata prăpădită și

amestecată ca limbile la Vavilon... Acu îmi caut batalionul meu. Mulți au căzut ; nu știu câți ori fi rămas ; nici nu știu unde-s...

După câteva sudălmii și scuipături, rezervistul parcă uitase cuvintele nobile. Vorbea simplu, c-un glas ostentit, care parcă era o aburire de suferinți și singe.

— Avem să primim tunuri și ajutoare de la aliați, îl întrerupse înflăcărat și dîrz tînărul cercetaș. La urmă, tot noi avem să ieșim bine.

— Asta-i la voia și la hotărîrea lui Dumnezeu... răspunse cu voce domoală moș Avram.

De cealaltă parte a focului, Dominte și Țipa se priviră cu nedumerire, apoi înturnară ochii spre băiat.

— Apoi da, îl lămuri bătrînul, cu importanță ; noi se chiamă că am făcut o tovărășie cu alte nații : cu Franțuzu, cu Rusu...

Cei doi făcură satisfacți : — Ihi !... însă cu oarecare nepăsare.

— Aliații noștri trebuie să biruiască... îi încredință iarăși băiatul.

— Da, grăi moale Țipa, da' eu cîteodată stau și mă gîndesc de ce-au ieșit noroadele la bătălie. Poate nu le mai ajunge pămîntul...

Bucureșteanul, plin încă de literatură războinică, deschise gura să înceapă un mic discurs. Deodată însă, privind fețele arse de suferinți din juru-i și ochii aceia neguroși, simți că vorbele-i se opresc în gît și i se strînge inima.

— Eu știu ? poate-a fi și alta, zise iar Țipa. Noi parcă ce putem ști ? Spun împarații așa, noi facem așa. Cum spunea și moș Avram. Nu-i așa ? — Moș Avram dădu din cap : Așa-i ! — Parcă ei știu de ce vin peste noi ? Cînd eram cu batalionul în munte, pe Bîtea Cerbului, nu știu cum dracu a făcut o patrulă

de nemți de-a nimerit tocmai la bucătăriile noastre, la rezervă, într-o margine de poiană. Când i-am văzut am prins a chiui și-a-i hătcăi ca pe *lupchi*. Trei au fugit. Da' unul sta ca un prost și se uita când la noi, când în urmă. S-au repezit la el doi bucătari și i-au luat pușca. Și l-au adus la focuri. Acolo a văzut el pînea și zama și-a prins a se uita hulpav. Noi am înțeles că i-i foame. Și i-am făcut semn cu mîna la gură. El dădea din cap repede: da-da! și se uita la noi umilit... Atuncea Toma Lețcanu i-a întins o bucată de pîne și i-a vărsat într-o gamelă o leacă de zamă. Și-a prins a-l muștra: Ce cauți tu, bre omule, din țara ta tocmai aici la noi?... Mai na o leacă de pîne! Bată-te Dumnezeu și Maica Precista de calvin, de ce n-ai stat acasă să-ți vezi de muiere și de gospodărie? Mai na o leacă de zamă! Și-așa îl muștra și-l hrănea. Da' el mînca și nu înțelegea. Ce era el vinovat? I-a poruncit împaratul lui să vie, el a venit. Poate moare, poate scapă...

— Asta cum i-i scris... încheie rezervistul.

Dominte cel mărunț începu a ride:

— Oare să fie sus, în cer, la Dumnezeu, un catastif mare unde se scriu toate?

— Nimene n-a văzut, răspunse moș Avram, dar este.

— Atuncea trebuie să fie scris și ce-a făcut domnul plutonier Strimbu din compania noastră. Când a fost vorba să ne-aleagă pentru sanitari, apoi s-a uitat el împrejur, a cercetat, și la urmă a ales pe doi mai cu dare de mîină, feciori de negustori. Indrăznesc eu: Domnule plutonier, sîntem unii cu copii, cu greutateți... — Datoria nu iartă, zice el, datoria! — Ce să fac? eu n-am de unde da *șpagă*!

— Ce-i asta? întrebă cu mirare bucureșteanul.

— Ce să fie? Asta-i așa că, dacă te bizui, te înfățișezi la domnul plutonier al nostru. Îl rogi să te deie la trăsuri, ori la bucătărie, ori ordonanță, că ești cam beteag de picioare. El se uită și te măsoară din cap pînă-n călcăie. Atuncea tu-l saluți cu mina la frunte, da' cu degetul cel mare pălești așa de două, trei ori peste sfîrcul urechii... Bine, zice el îndată, vedem noi și ne înțelegem...

Oamenii din vagon începură a rîde cu mare veselie.

— Da' să vedeți, tresări iar Dominte; să vedeți ce pălesc eu cu domnul locotenent al nostru, care comanda compania cînd am pornit. Mă gîndesc eu: nu l-oi putea înșela? Poate-a face să mă deie la cheson, — că era un om bun și milos. Mă duc eu și-l rog. Da' la cheson făcuse de mai nainte rînduială domnul plutonier. — Nu se poate, zice domnul locotenent. Este soldat pus. — Trăiți, domnule locotenent, zic, eu n-oi uita și v-oi mulțami frumos. Dacă voiți dumneavoastră, se poate! Atuncea el întăi s-a supărat; pe urmă a zîmbit a rîde și m-a dat lafară... Sînt așa unii, care nu știu de-acestea și nu pricep.

— Așa-s ei, mai proști, observă cu convingere moș Avram. Cîte valuri are omul, cîte năcazuri, cu vitele și cu pămîntul, cu procesele, cu toate... Noi stăm și depănăm și nu mai putem isprăvi... Parcă ce poate să știe un domn ofițer!...

Băiatul asculta cu uimire și cu inima bătînd.

Înțelegea însă că trebuie să tacă.

— Da' iaca ce v-oi spune eu, grăi iar moș Avram. La urma urmei degeaba umbli cu șurubării și cu șpagă. Te-ajunge și la trăsură o boambă de *airoplan*. Ba te ajunge și-acasă, pe prispă. Ori te pălește o boală

și te *legalizează*... Măi, cînd îi hotărînt să mori, te ineci și c-o lingură de borș.

— Apoi tot îi scris la condică... închină Dominte.

— Numai decît! încheie cu hotărîre rezervistul și scuipă în foc, pomenind despre un hulub fantastic.

II

Urmă un lung răstimp de tăcere.

Jarul de pe vatra de tablă clipea în lumini schimbătoare la suflările neegale ale vîntului. Mulți dintre cei ridicați în capul oaselor căzuseră iar în umbră. Moș Avram, cu barba-n palme și cu coatele pe genunchi, cu ochii sticliți, se cufundase într-o adîncă și neagră cugetare.

Dominte și Țipa se prăjeau la foc întorcîndu-se cînd pe o parte, cînd pe alta.

Bucureșteanul, rezemat între două răniți, mîngîiat de o căldură lină, avea o simțire lăuntrică de pace, cu tot dezgustul care mai stăruia încă în nările-i subțiri. Și pentru întâia oară după cinci săptămîni de pribegie, începu să se scoboare în sine și să gîndească stăruitor la evenimentele tragice, care-l purtau ca un șuvoi furios.

Familia lui se găsea acuma risipită, aproape fără sprijin. Tatăl, Dimitrie Plopeanu, profesor universitar, fost ministru, om bogat odinioară, murise în mai, brusc, de-o boală de inimă. Durerea sfișietoare a celor rămași cu greu s-a alinat. Dimitrie Plopeanu murise nu numai în puterea vîrstei — căci avea abia cincizeci și șase de ani, — dar dispărea adorat de ai lui. Caracter curat și suflet cumpănit, din neam bun de boieri vechi moldoveni, primise o educație aleasă,

văzuse străinătățile, și se întorsese în țară plin de visuri și de rivnă de bine. Moșia părintească de la Luncani o pierduse din pricina arendașilor, a vechililor și mai ales a luptelor politice. Era însă avocat cunoscut și prețuit și trăia o viață destul de îndestulată. Și mai ales trăia o viață fericită de familie. Ca ministru de agricultură în cabinetul conservator al bătrînului Comăneanu, cu toată pornirea lui tinăra și cu toată energia lui, se simțise neputincios de a schimba cît de puțin stările de lucruri dintr-o țară cu administrație orientală învechită în rele. Visurile lui de gospodărie nouă și de rînduială cinstită se risipiră ca fulgii sterpi de păpădie. În schimb, catedra lui la universitate, și, mai ales, familia, îl răsplăteau pentru toată rivna și căldura lui sufletească. Studenții simțeau în el un om nou și civilizat, predicînd o religie de dreptate și de onoare. Iar în familia lui, cei doi băieți, — cel mai mare, Adrian, și cel mai mic, Paul, — primeau lumină bună de soare, ca niște flori pururea deschise. Și mama lor, Eleonora Plopeanu, născută Ciumara, părea sortită din veci să fie mamă și orînduitoare a unui cămin de pace.

Stînd între rănii, înaintea clipirilor jarului, Paul se gîndea c-o amară strîngere de inimă și c-o duioșie care era aproape fericire, la viața lui în casa părintească, la acea prietinie discretă care-i lega pe toți, la căldura serbărilor de familie, la ochii aceia așa de senini și împăcați ai părinților lui. Băiatul își da samă că asemenea lucru e destul de rar în societatea noastră. Intre rudele și cunoscuții bucureșteni, cu toată tinereța lui, simțise el *altceva* decît era la ei acasă. Nu putea traduce în expresii hotărîte goana aceea sălbatică după plăceri prin orice mijloace, lipsa de solidaritate familiară și socială, lipsa unei cre-

dinți în ceva mai bun și mai nobil: vedea numai că între ai lui e altfel, ș-avea din pricina asta o mindrie tînără și dirză.

Asta-i și dăduse cele dintăi puteri în nenorocire. Izbită în inimă prin moartea tatălui, familia se adună strins în jurul mamei. Atît Adrian, fratele cel mai mare, — însurat c-o foarte dîstinsă fată, suflet de artistă, Mary Balomir, — cît și el, găsiră în sufletul mamei lor o dragoste sporită prin nenorocire ș-o mîngiere în blînda tărie a Eleonorei Plopeanu. Războiul însă trebuia să-i despartă. Și băiatul s-ar fi putut socoti pierdut fără acea busolă a credinții pe care o statorniciseră în el asemenea părinți.

Cînd clopotele și trîmbițele sunară mobilizarea, în august 1916, Adrian trebui să plece ca locotenent de rezervă în regimentul 89 de infanterie. Strîngerea de inimă a celor rămași era domolită prin cele dintăi biruinți ale oștilor noastre în Carpați. Curînd însă căzură, ca lovituri grele, înfrîngerile. Ș-atunci, chiar, femeile găsiră mijlocul să tempereze amărăciunea prin îndeletnicirile lor neîncetate și înfrigurate în spitalele de răniți. Cînd însă armatele dușmane mușcară mai adînc din graniți, Eleonora Plopeanu hotări pribegia în Moldova. Desigur că se va simți mai bine sufletește cu ai săi, în locurile fericitei ei copilării, decît sub o înăbușitoare ocupație vrăjmașă..

Războiul, aprins ca un rug uriaș în toate plaiurile Europei, bătea acuma, în toamna anului 1916, c-o mai îndrjită energie, în cîmpia Munteniei. După bătălia de pe Argeș, capitala țării era pierdută. Ca la un vînt de spaimă, după un ordin năprasnic al guvernului, copiii între 15 și 18 ani trebuiau să plece. Paul a plecat între cei dintăi, lăsîndu-și mama și cumnata singure. Socotise asta ca o datorie care nu

İartă, și Eleonora Plopeanu, cu ochii cerniți și stăpî-
nindu-și pieptul zbuciumat de plîns, nu-l oprise. În
haosul retragerii ș-al bejenilor, ordinul acesta nu
însemna nimic pentru o țară întregă. Cîteva pîlcuri
de copii plecaseră, pe urmă ceilalți rămăseseră la ve-
trele lor, amestecați în nenorocirea generală. Nici o
clipă băiatul nu și-a închipuit că ar fi putut să rămîie
lingă ai lui. Nădăjduind că ș-ai lui vor veni după el,
și se vor regăsi, își strîngea pe grumaz sacul și
urma cel dintăi val al bejeniei.

Copiii au fost o jertfă teribilă în acest exod. Pri-
begi pe drumuri rele în ploile toamnei, au mers mai
mult pe jos, ocolind gări blocate, întilnind convoiuri
spăimîntate, lăsînd castelele de petrol din valea Pra-
hovei ca un infern în flacări, cerșind o bucățică de
pîne ș-un adăpost la margini de sate, dormind pe unde
apucau, semănînd drumurile cu bolnavi și cadavre.

În visul lui din vagon, dinaintea focului clipind,
tînărul Paul Plopeanu își dădea acuma sama că or-
dinul care-l alungase de lingă ai lui fusese uitat a
doua zi. Dincoace, în Moldova, nimeni nu știa ce să
facă cu aceste stoluri de paseri ale nenorocirii. Erau,
pentru administrații și comandamente, mai mult o
încurcătură ș-o plictiseală. Atunci s-a hotărît să se
rupă de coloana lui, să cerce singur mila aproapelui,
să caute pe frate-său Adrian și pe ceilalți. Bucureștii
căzuse încă din noemvrie și trebuia să se găsească
și mama lui prin vreun oraș al Moldovei, cu Mary și
cu băiețelul ei Codinuță.

Cuprins acuma de-o ușoară somnie, în mirosul cald
de fum, pielării și sudoare, între soldații aceia întu-
necoși, risipiți de dezastru și adunați de întimplare,
băiatul începuse să aibă frinturi de vis din zilele de
enervare și de spaimă ale Bucureștilor.

Își aducea aminte de nopțile lugubre de început de toamnă când Cetatea fără lumini, cu casele ca movili de cărbune, cu ferestrele oblonite, își aștepta parcă destinul, sub cerul spuzit de stele. Nimic nu se mișcă. Pe străzi se strecoară numai fantomele patrulelor. Deodată, jalnice, izbucnesc clopotele de primejdie, și proiectoarele încep a pipăi cu săgeți de lumină toate colțurile orizontului. Pornesc tunurile să mugească; și între cer și oraș exploziile de șrapnele varsă brusc buchete de artificii. Privirile uimite ale oamenilor nevăzuți de prin ogrăzi, de pe la ferestre, urmăresc în cerul nopții înfloririle acestea trecătoare și fișiile de raze, și descopăr sus, undeva, între stelele eterne, silueta lungăreață a dirijabilului inamic, pe care proiectoarele, ca niște pensule uriașe, îl vopsesc cu lumină. S-aud adânc exploziile bombelor căzute din fundul cerului și ca o înfiorare trece prin orașul pustiu.

...Paul Plopeanu vede și aeroplanele care soseau ziua deasupra Bucureștilor, ca niște lari grațioși rotindu-se la foarte mari înălțimi. Păreau că au pornit un joc nevinovat în liniștea văzduhului. Dar tunurile cetății bubuie și flori de fum nasc ici-colo în limpezimea aerului. Și-n oraș, în imbulzeli de mulțime, cad grenadele ca niște ouă ale morții zdrobind în sînge snopi de oameni. Și mult timp după ce larii alburii și-au luat zborul lin spre Dunăre, s-aud pe străzile înțesate goarnea răgușite ale automobilelor și trec camioanele spre spitale, încărcate cu zdrențe sîngerate de trupuri...

În ochii mari și luminați ai băiatului, măsură apoi umbrele mute ale altor amintiri; tablourile retragerii.

Subt un cer sur, printr-o ploaie rece și putredă, pe drumuri desfundate de ape, printre sate pustii și po-

somorite, prin hotarul nemărginitului Bărăgan, se înșiră ziua și noaptea convoiuri de cară, fără sfârșit, fără hodină. Soldați cu obrajii supti și cu ochii tulburi, cai mărunți și slabi întind în ștreanguri, se încordează la roți. Oamenii strigă cu mînie și bat fără milă în animale. Și oameni, și dobitoace, istoviți, se opresc în mocirlă, cu capetele plecate, și așteaptă parcă sfîrșitul.

Pe urmă trenuri pline, covîrșite de oameni, instrugurate de trupuri, abia înaintînd prin trista lumină de toamnă, ca să se oprească, cu mașinile moarte, în gări fără lumini... Ș-o disperare mohorită în toată această mulțime, care pretutindeni, pe toate drumurile, cu spinările încovoiate, căuta o scăpare spre miazănoapte. O disperare mohorîta și-n același timp o sălbatică asprime și îndârjire de a trăi cu orice preț, de a supraviețui nenorocirii obștești. Bolnavii sînt abandonați fără un gest de compătimire la o margine de drum. Gările și gospodăriile izolate sînt invadate și prădate. Tot ce-au așezat ca omenie în suflete vremurile de liniște și de ordine dispăre în această crîncenă mizerie.

— Cît de răi și urîți sînt uneori oamenii ! gîndește Paul, avînd încă în fața ochilor aceste cumplite amintiri.

— Ai spus ceva ? il întreabă cu glas scăzut rezervistul, întorcîndu-se spre el.

— Nu ; începusem să ațipesc. Mă gîndeam cîte năcazuri am avut pe vremea retragerii.

— Da. Au fost zile grele.

— Mă gîndeam cît de răi s-arată uneori oamenii...

— Așa este, îngînă moș Avram, înăbușit. Noi pribegeam străpunși de ploi și de vînturi, pe drumuri rele, cu picioarele sîngerate, și după cum s-auzea,

boierii cei mari, care ne stăpînesc, își aduceau cucoanele și toate bunătățile în trenuri păzite. Într-acelea nu se suia nimeni. Pentru răniți și pentru noi nu se găseau mașini. Așa-i lumea, domnișorul. Avem noi o vorbă veche: Bogatul greșeste și săracul cere iertăciune! Cu asemenea *proveluri* ne mîngîiem noi, căci așa vrea Dumnezeu. Răbdăm și tăcem.

Paul simți deodată un nod în gît. În glasul bătrînului tremura o aspră amărăciune. Tăcu între rănițile lui și începu iar să se gîndească.

...Totuși, în rătăcirile lui, între atîtea mutre dușmănoase, a întîlnit și figuri blînde. Fețe de necunoscuți i s-arată, în tirguri sărace, în mahalale pline cu glod, fețe blajine și ochi luminați de bunătate. Din cînd în cînd aude glasuri prietinești și se poate așeza lîngă o sobă caldă, sub o lampă liniștită, la o masă pe care aburește mîncarea fierbinte. Ochii aceia necunoscuți i-au picurat în suflet ceva bun, ca o rămășiță din dragostea tatălui lui mort.

A rătăcit mult și cam la întîmplare. Un ordin vag hotărîse copiilor rătăcitori să se oprească la Tecuci. După două zile ordinul se modifica și arăta ca punct de oprire Vasluiul sau Bacăul. Cineva îi îndrumă apoi înspre Iași, unde n-ajunseră căci alt ordin, telefonic, arăta anume că «nici cu un preț să nu fie copiii trimeși la Iași, unde nu mai încap lumea de imbulzeală». Totuși erau să intre în Iași, căci ordinele de acest fel se pare că n-aveau nici o urmare. Un tînăr profesor însă, conducător al coloanei, găsi prilej să-și încarce trudiții tovarăși în cîteva vagoane aninate într-o gară neînsemnată la un tren care făcea așa-zisul «circuit», urcînd pe linia Dorohoiului, pentru a coborî iarăși pe linia Burdujeni-Pășcani. Domnul Constantinescu a dat dovadă de oarecare

energie în această împrejurare, amenințînd pe un biet șef de stație cu reclamații și vorbindu-i cu emfază de o hotărîre ministerială cu privire la «ultima rezervă de tineret, această ultimă speranță a țării». Însfîrșit, drumul la Dorohoi l-au făcut copiii în vagoane. Aveau cu ei bolnavi și erau toți cu picioarele rănite.

Din coloana lor de două sute, rămăseseră patruzeci. Unii muriseră, alții îngenunchiaseră istoviți la praguri, în lungul drumului. Ş-acum stă Paul și se gîndește cum a avut putere să răzbească printre atîtea nevoi și nenorociri ! Voinic pînă pe-acolo nu era, căci crescuse subțirel și cam firav. Însă avea în suflet îndărătnicie și credință că trebuia să împlinească această jertfă. La Dorohoi au stat fără rost cîteva zile, ajutați de primărie și de prefectură. Apoi protectorul lor cel tînăr, domnul Constantinescu, care izbutea să impresioneze pe toți cu discursul ținut șefului de gară, căzu într-o bună zi doborît de o răceală și muri grabnic într-o săptămînă. Atunci se risipi și această «ultimă rezervă», această «ultimă speranță». Unii aveau puterea să cerșească. Alții se opoșiră la spitale. Paul Plopeanu, strîngînd cu zgîrcenie în cel mai ascuns buzunar al tunicii banii ce-i mai rămăseseră, — se hotări să caute pe ai săi.

În rătăcirile îndurate, pornirea și entuziasmul de la început se mai demoliseră. Mai întăi, în mintea lui tînără, războiul însemna încordarea supremă a tuturor. Totuși pretutindeni lumea părea a-și căuta numai de interesele ei. Ba încă își căuta de interesele ei în chip mai aprig decît odinioară. La popasurile lui lîngă un spital, în camera unei primării de oraș mare, unde intra cu domnu Constantinescu, în biroul unui șef de stație, în cancelaria unui coman-

dament, nu se vorbea decît de rude, de prietini, de «băieți buni» — care trebuiesc cruțați, care trebuiesc ținuți la serviciile interioare. Ca și la București, după primele înfrîngeri, ș-aici soarta țării era pecetluită în cîteva vorbe: «De-acu-i tot una... Ce mai umblă *ei* cu fleacuri...» Acești *ei* erau cei care luptau încă în munții moldovenesți. — Pe urmă, nu-i puteau ieși din minte acele trenuri strălucite și îmbielșugate care ridicaseră din București o anumită lume ș-o debarcaseră la Iași, cu cățeluși, pisicuți și toalete în munți de cufere: toată lumea vorbea despre asta. Funcționari, militari se indignau cu vorbe tari și amenințări. Băiatul simțea o împunsătură în inimă și înțelegea mai bine sumbra resemnare a lui moș Avram.

Avu senzația că a țipat și deschise ochii. Pe vatră, focul se potolise. În lumina scăzută, oamenii dormeau. Numai rezervistul cel bătrîn stătea în capul oaselor cu coatele pe genunchi și cu barba în palme.

— Te-ai hodinit puțintel? îi zise el zimbînd.

— Nu. Stam și mă gîndeam. Trebuie să fie tîrziu. Nu plecăm?

— Eu știu? răspunse liniștit moș Avram. Poate s-a fi stricat mașina. Acu toate se strică...

Afară se auzeau murmure de glasuri. Paul se ridică de la locul lui și coborî în răceala de afară. În culoarul îngust, între vagoane încremenite, soldați coborîți de pe așoperișuri ațîțaseră focuri și stăteau la sfat. Alții aveau vetre în vagoanele deschise, după sistemul lui Țipa și Dominte. Treceau umbre negre, tresăreau risuri. Sus, în cerul curat, luceau stele. Paul le privi o clipă, c-un simțămînt de sfîșiere, gîndindu-se la mama lui, de care pentru întăia oară se afla despărțit.

III

Trenul încremenit se zgudui tirziu, după miezul nopții și se puse în mișcare fluierînd întrerupt și disperat. Focul era aproape stîns și Paul se cuibărea în culcușul lui, căutînd să se apere de învăluirile vîntului.

Moșneagul nu dormea. Mornăind o înjurătură, întinse iar mîna în umbră și zise :

— Tot am să-ți dau mantaua. Văd eu că ți-i cam răcoare.

Paul zîmbi la această figură poetică și trase pe el postavul cenușiu.

Bătrînul ridică fruntea :

— Vra să zică la Birlad te duci, domnișorule ?

— Da.

— Și-n ce regiment zici că-i domnu ofițer, fratele dumnitale ?

— În regimentul 89.

Moș Avram îl privi în tăcere, cu luare-aminte, apoi trase un cărbune, ca să-și aprindă țigara groasă.

— Fratele matale îi locotenent, domnișorule ?

— Da.

— Așa-i că-l chiamă domnu locotenent Plopeanu Adrian ?

Băiatul ridică brusc capul și aținti pe bătrîn.

— Da' de unde știi dumneata asta, moș Avrame ? Rezervistul rîdea înveselit.

— Apoi nu știam, domnișorule. Te-am întreat. Am văzut eu că aduci cu el la *figzonomie*. Și eu îs tot din acel regiment. L-am avut chiar la compania a patra pe domnul locotenent Plopeanu Adrian. Ai ochii lui, și fruntea lui. Tot așa, subțirel ca o fată. Bun om ! Cît ne-am năcăjit noi în munți, ne tot făcea

coraj și ne spunea că după război are să fie mai bine. Eu știu? — Apoi după ce m-au prins, m-am rătăcit de companie, ș-acuma nu știu unde-a mai fi. Da' eu cred că l-om găsi...

Paul tăcea, uimit.

— Ce întâmplare ciudată! murmură el.

— De ce, domnișorule?

— Apoi bine, — dacă nu treceam pe lângă vagonul acesta și dacă nu-mi întindeai mâna, eu nu plecam. Cum s-a întâmplat asta, și de ce s-a întâmplat? Cum de-am ajuns lângă dumneata, după atâtea rătăciri?

— Asta, domnișorule, noi n-o putem ști... răspunse rezervistul.

Vagoanele duruiră adânc o vreme.

— Aici e podul de la Siret, grăi moș Avram. Domnișorule, oricât ar fi lumea de mare, oamenii se întilnesc. Aici hotărăște Cel care-i deasupra noastră. Mâni dimineată ajungem la Iași și pe urmă ne cățărăm în trenul de Birlad.

— Mergi și dumneata la Birlad, moș Avrame?

— Merg și eu la Birlad, domnișorule...

După o tăcere scurtă, vorbi iar:

— Eu cred că de-acolo i-om lua urma...

În cuvintele acestui om simplu din mulțime era atîta discreție și atîta bunătate, încît Paul își simți inima încălzită și nu se mai socoti așa de rătăcit și așa de singur pe lume.

IV

Ora sosirii în gara Iași, în ceața fumurie a zoriilor, era cu totul întâmplătoare. Semnaleleperate ale mașinilor atunci păreau că trezesc macagii, funcționari și sentinele cu ochi somnoroși și cu figurile

palide. Cu totul arbitrară era și clipa plecării la Bîrlad, de aceea peronul și împrejurimea gării păreau un imens dormitor care aștepta viermuind și răsucindu-se fantastic. După descărcarea imensului tren, începu altă furnicare și alt asalt, altă tălăzuire apri-gă în preajma altui tren, pe care alte mașini îl împingeau plin la peron de pe o linie moartă.

Impins și izbit din toate părțile, Paul Plopeanu își căută un loc undeva, prin zbaterea de oameni. Incepea să desnădăjduiască, cînd moș Avram îl apucă de mîină și-l împinse spre o sentinelă care păzea ușa unui vagon de clasa întăia, cu baioneta la armă.

— Iaca, aista-i fratele lui domnu locotenent, zise rezervistul ; fă loc, măi camarade...

Sentinela nu obiectă nimic, îi lăsă să treacă, apoi aplecă baioneta în fața valului dindărăt. — Dă drumu ! — Nu se poate ; am ordin ! — Asta-i scandal ! se auzeau schimburi de cuvinte pe diferite tonuri. Moș Avram rîdea, împingînd încet de la spate pe băiat.

— Cum ai făcut, moș Avram ? întrebă uimit Paul, întorcînd capul.

— Aista-i boboc, domnișorul, răspunse rezervistul ; l-am cunoscut eu îndată.

Aici e vagon boieresc. Locuri sînt pe cît văd. Da-s geamurile sparte, și nu-i chip să facem foc ca-ntr-a nostru. Iaca, intră colea ; te-așează frumos și-ți pune săcușoru alătura. Eu îs soldat prost, stau în *colidor* și mă duc să cinstesc c-o țigară pe flăcăul cel cu *baineta*...

Paul intră în cel dintăi compartiment și se ghemui lîngă ușa. Apoi privi în juru-i.

Mai erau patru călători : doi ofițeri, un domn gras și o doamnă delicată, înfășurată în pleduri. Toți tăceau, morocănoși și triști, privind plușurile și tapetele

sfișiate. Elegantul și curatul compartiment de clasa-nțăia, cu canapele moi, înflorit cu horbote, era acum o cutie unită, cu bănci de lemn vopsite în pripă. Totul vorbea — ca și privirile călătorilor — de mizeria războiului. În locul unui geam spart se afla fixată o scîndură. Totuși pe acolo pătrundea o ață de vînt, căci unul din ofițeri neconținut se frămînta și-și ridica la git, spre partea aceea, gulerul blănit al dolmanului.

Afară s-auzeau țipete, chemări, rîsete. Pe urmă sunară pași și trinituri pe acoperiș, deasupra.

Unul din ofițeri observă nemulțămît :

— Iar se suie pe vagoane !

— Asta-i rău, zise omul cel gras. Se întîmplă o mulțime de accidente. Mulți mor. Ar trebui să se ia măsuri.

Ofițerul ridică din umeri.

Se simțea și-n culoar îmbulzeală. Ușa se deschise iar. Două obrazuri zîmbitoare se arătară. Domnul cel gras le întîmpină politicoș :

— Un loc lîngă mine e ocupat...

— Aici-s și eu, cucoane Sandule, răspunse cineva dîndărătul obrazurilor. Am mai adus doi amici. Cu nițică bunăvoință, se poate face loc. Aoleo ! e o îmbulzeală, nene, de n-ai unde da un ac. În culoar stau ca sardelele. S-au suit și deasupra ; s-agață de tampoane. E o adevărată mizerie !

Un om sprinten, cu fața roșie și rotundă, îmbrăcat într-un spențer de șiac cu guler de vulpe, pătrunse, vorbind încă repede și poftind cu un gest rotund al mîinii pe ceilalți doi.

— Poftim, dragă, poftim. Este ; se face loc. Așa o să ne încălzim mai bine... Cucoane Sandule, adăogi el cătră domnul cel gras învălit într-un pled și cufun-

dat într-o blană ; am găsit niște mușchișor prima !
Și niște jimblă albă... Și nițel vinișor înfundat. Dacă
dai un ban mai mult, se găsește...

Zîmbind vesel cu toată fața-i rotundă, domnul cel
sprinten așeza iute pachet după pachet în polițele de
deasupra capetelor.

— Bine, Costică, îl aprobă domnul cel gras, c-o
voce plăcută de bariton ; acuma nu mai avem nici o
grijă !

Ceilalți doi «amici» intrară și se așezară între blana
lui cuconu Sandu, și ușă. Domnu Costică luă loc în
față, între ofițeri și Paul.

— Așa, vorbi satisfăcut domnu Costică, aruncînd
o privire spre băiat ; acuma mi se pare că sîntem
«complect». Cam îmbulziți, dar ce să-i faci ? Așa-i
la o vreme ca asta...

— *À la guerre, comme à la guerre !* zise cu glas
melodios doamna, ridicînd puțin din blănița castanie
un obraz alb, mititel și simpatic.

Domnul cel gras, cuconu Sandu, se întoarse c-o
mișcare greoaie spre ea, cercînd, cu brațe prea scurte,
să-i așeze pledurile.

— Ești bine, dragă ? Nu ți-i rece ?

— Nu, mulțumesc, sînt bine... șopti ea.

Abia așezat la locul lui, domnu Costică se ridică
brusc, bătîndu-se cu palma peste frunte.

— Vă rog să mă iertați, vorbi el cu glasul-i vesel.
Nu vă cunoașteți. Cucoane Sandule, îți recomand doi
prietini : domnu doctor Harilaus Toma ; domnu Va-
silică Constantinescu, proprietar de hoteluri în Con-
stanța. Domnu Sandu Vulcănescu, mare proprietar,
în Dîmbovița, fost prefect, fost senator... Coconița
domniei sale.

Cuconița salută grațios, c-o mică mișcare și c-un zîmbet. Cuconu Sandu, opintindu-se puțin de la locu-i, întinse brațu-i scurt și strinse pe rînd minile celor doi. Ridicat în picioare, subțire și slab, doctorul Toma părea foarte nalt. Avea o bărbuță rotundă și blondă și purta ochelari cu ramă neagră și cu lăntușor de aur. Îi păru bine de cunoștință c-o voce subțire, aproape feminină.

Proprietarul de oteluri din Constanța era scund, c-o tristă figură pămîntie și stricată de vărsat, în care ochii mici luceau stins ca două halice.

— Mi se pare că dumneavoastră ați fost, sezonul trecut, la Constanța?... întrebă cel scund, privind țintă la Vulcănescu.

— Desigur. De cinci ani ne ducem regulat la Constanța. Nevastă-mea are nevoie de mare. Înainte vreme mă duceam la Karlsbad...

Constantinescu dădu din cap și se așeză la locul lui, apoi își întoarse privirea neliniștită spre cei doi ofițeri. Cu capetele lăsate pe spătar și pe jumătate acoperite de gulerele de astrahan ale dolmanelor, amîndoi priveau înainte, în necunoscut. Unul era larg croit, cu mustața căruntă, cu obrazul adînc brăzdat, cu ochiul obosit. Al doilea era un tînăr cu mustața tușinată englezește, cu ochi cenușii subț o frunțe mare, pătrată, c-un nas puțintel coroiat, care-i dădea o înfățișare de îndrăzneală. Figura aceasta plăcu dintr-o dată lui Paul!

— Mai stăm mult? întrebă cu vocea-i muzicală cuconița din colț.

— Nu; plecăm îndată, se grăbi să răspundă domnu Costică. Cum mi-i obiceiul, am întrebat și pe șeful stației, și pe comandantul gării, și pe șeful de tren... În zece minute plecăm !...

— Trebuie să știți, domnilor, zise proprietarul cătră cei din urmă veniți, că noi sintem aici de la cinci. Am venit pe întuneric. Vai de lume pînă ce-am găsit o birjă. Aici, în Iași, nu mai e de trăit. Hoteluri proaste și murdare; birji găsești numai cu poliția... restaurantele ceva nemaipomenit... Astăzi nu mai face să călătorești. Cîte intervenții, ca s-avem de mai înainte locuri! De altfel, comandantul gării e un băiat foarte amabil.

— În privința asta nu-i nimic de spus... întări domnu Costică. Dacă n-ar avea și armata oarecare rînduală, ar fi greu.

Ofițerii părură nesimțitori la această observație; aveau aceeași căutătură ațintită departe. Ceilalți rămaseră tăcuți cîtăva vreme, privindu-se. Pe geamuri intra o lumină leșietică de cer înourat. Compartimentul era învălmășit, rece și ostil. În vuietul culoarului plin, în tropăiturile acoperișului, în glasurile mulțimii care se mai îmbulzea încă pe jos, în lungul liniei, căutînd locuri, trenul tresări într-o opintire bruscă, apoi porni lin. Proprietarul oftă cu mulțămire:

— Bine c-a dat Dumnezeu! — Apoi se sucî spre femeie: Stai bine, dragă? Vagonu-i rece; acuma nu se mai face foc.

— Stau bine... răspunse ea dulce.

Paul rămase cu ochii ațintiți la figura ei fină, catifelată de un ușor abur de pudră.

Ea îi prinse privirea stăruitoare și-i zimbi în treacăt, întorcîndu-și ochii spre geamul alburui, în dosul căruia lunecau peisagii dezolate de iarnă: căsuțe scunde și sărace, copaci desfrunziți, strîmbi și negri.

— Astăzi toate merg mai prost, vorbi gros și întunecat Constantinescu. Nu-i nici foc, nici lumină.

Nu știi cînd pleci, nu știi cînd ajungi. Acu se vede cit stăm de rău și ce nenorocire este războiul...

— Nenișorule, nu vorbi așa, îi răspunse îndată, prietinos, cuconu Sandu. Cum să nu faci război dacă țara vrea război? Trebuia; așa a fost politica; din parte-mi socot că nici nu se putea altfel.

— Se-nțelege, interveni domnu Costică.

— Eu, dragul meu, urmă proprietarul, cel întii am fost izbit. Pierd recoltă, pierd mobilă, abia adusă din străinătate, pierd tot. Am scăpat la Moldova cu nevastă-mea și cu ce avem pe noi. Am ș-un băiat pe front; — din întia căsătorie. Ce spaimă pe biata Tina! Uite-o, e de față: acuma zîmbește. Dar ia întreab-o ce făcea cînd am plecat, cînd știa că-n urmă vine dușmanul și calcă tot ce lăsăm. A, e foarte greu în adevăr. Dar ce putem face?

— Eu cred altfel, răspunse, increțit, Constantinescu. Dumneata pierzi, e adevărat. Dar rămii tot om bogat. Ce fac eu însă? În Constanța a ars tot și s-a risipit tot sub bombardament. Trebuie s-o încep de la capăt, după douăzeci de ani de muncă! Ce fel de politică-i asta, să-mi faci mie război fără garanții? Spune-mi, ai sprijin îndestulător de la ruși? au artilerie și muniții? Cum să părăsești așa o provincie? Ce ai să găsești cînd te-i întoarce, dacă te vei întoarce... De acuma, aleluia!...

La gestul disperat al lui Constantinescu, interveni doctorul Toma, subțire:

— Nu așa, nu vorbi așa, dragă Constantinescu. Războiul-i război. Războiul înseamnă: moarte, ruină ețetera! Crezi că se putea să nu ardă și la noi, cînd s-au aprins casele vecinilor? Toți se bat, toți sufăr ețetera...

— Bine, dar ce-s eu de vină, domnule?

— Știu că nu ești de vină, dar parcă numai dumneata suferi? Aceasta este o jertfă. Noi luptăm pentru un ideal ețetera... (Acest vocabul straniu era aruncat scurt, ca un argument fără replică.)

— Fie! se zbătea Constantinescu, să zicem că ai dreptate și că trebuie să rămîn sărac lipit pămîntului. Dar ce-au gîndit domnii de la București, cînd au știut că trebuie să intrăm și noi în foc? Ce-au făcut? Războiul, domnule, nu trebuie să fie o loterie. Intri în război, cînd știi că ai să cîștigi!

Deodată privirea trudită a ofițerului celui cărunt se întoarse în vagon:

— Domnilor, dumneavoastră credeți că am pierdut partida?

— Domnul colonel, zise cuconița din colțul ei, vorbește ca un adevărat oștean.

— Asta-i datoria noastră, doamnă, răspunse bătrînul, inclinîndu-se galant.

Ofițerul cel tînăr zîmbi și el. Domnul Vulcănescu întrebă, cu interes:

— Dumneavoastră, domnilor, veniți de pe front?

— Da.

— Cum merg lucrurile în inunți? putem nădăjdui? tresări cuconița.

— Ce pot să vă spun, doamna mea? Armata se reface. După grele suferinți, vom vedea ce ne aduce primăvara. Pînă atunci ne îngropăm în șanțuri și răbdăm de frig și de foame.

— Ce trist lucru e războiul! șopti doamna Vulcănescu, cu ochii umezi.

Constantinescu tăcea sumbru la locul lui. Doctorul însă părea mișcat:

— Desigur că e trist. Boli, mizerie, moarte ețetera... În spitale, au început să ne vie exantematici...

— Un lucru însă nu înțeleg, obiectă iarăși proprietarul de oteluri. Văd trenurile pline de soldați, care umblă așa de capul lor... De ce nu se duc la datorie ?

— Dumneavoastră uitați că am fost bătuți și ne-am retras ? vorbi deodată ofițerul gel tînăr.

— Totuși ar trebui să li se dea ordine hotărîte, urmă îndărătnic Constantinescu ; să-i strîngă de pe drumuri. Eu cunosc pe țaran. Fără hotărîre și energie nu merge ! Am ajuns să nu ne mai putem trage sufletul în trenuri.

— Asta e adevărat... aprobă domnul Vulcănescu.

Paul ar fi vrut să intervie : el știe cîtă suferință este în această armată în risipă, cîtă tărie și cîtă resemnare. Iși mușcă însă buzele și tăcu. Și privi iar pe doamna Vulcănescu, care-i zîmbi întorcîndu-și capul spre fereastră.

Doctorul Toma își așeză ochelarii pe nas, împăciuitor.

— La urma urmei, vom vedea ce-o mai fi. Or să se ducă ei pe front, că n-au încotro. Pe urmă văd că și aliații se mișcă, ne trimet ajutoare ețetera.

— Ceea ce este sigur, tresări iar aspru Constantinescu, e că n-avem oameni, n-avem conducători.

— Politica, politica... murmură colonelul, surîzînd.

— Foarte adevărat, politica !

Vulcănescu dădu din cap, trist :

— Și eu am spus-o asta totdeauna. În țara asta trebuie ordine, trebuie gospodărie, trebuie cinste ! Așa, nimeni nu și-a făcut datoria și ne-a apucat războiul nepregătiți. Acuma cu toții suferim. Ce văd eu în Iași, e o jale. Pînă ce am găsit o casă, a trebuit să pun zece misiți. Și după ce-am găsit-o, cît credeți că plătesc ? Douăsprezece mii de lei ! Dar viața, dar

serviciul ! Te-apucă groaza ! Pe onoarea mea, cei de pe front sînt mai fericiți !

Domnu Costică se amestecă cu oarecare sfială și gingășie :

— Dacă n-ar fi depozitele armatei, ar fi greu !

— Adevărat, Costică, dacă n-ar fi salvarea asta și dacă n-am avea ici-colo prieteni, greu ar fi ! Și la urmă ar fi greu și fără tine, drept să-ți spun. Domnilor, — urmă proprietarul, c-o voce mai ridicată și ceva mai veselă, — îl vedeți ? Știți ce om ? Ce să vă spun ? Ar trebui să-l cunoașteți pe Costică Florian ! L-am avut subprefect pe vremuri. E vestit. E un om care știe să se învîrtă. Am mare admirație pentru el ! E refugiat, vai de capul lui... Ei bine, el cumpără un vas de vin și face o afacere. Dar nu-l bea el ; îl vinde la alții ! Și-a cumpărat vacă și-și servește prietenii cu lapte. Acuma organizează un restaurant. Vă spun eu : dumneavoastră nu-l cunoașteți ! E un om neprețuit !

Fața rotundă a lui Costică Florian rîdea, însă cu oarecare stăpînire și modestie.

— Face omul ce poate... zise el încet. Acuma am pus ceva la cale cu domnul Constantinescu. Am pus și proptele. Guvernul trebuie să ne ajute. De altfel e și pentru binele obștesc.

— La urma urmei, de ce să nu ne ajute ? adăogi Constantinescu, cu vocea-i supărată. Noi muncim ; noi am pierdut tot ; dumnealor, cei mari, se lăfăiesc în bunătați ; afaceri în toate părțile ; banii se duc în vînt cu nemiluita. Noi sîntem cîni ? Trebuie să pierim ?

— De ce să pierim ? Trebuie să ne ajute ! hotări cu blindeță domnu Costică. Să vă spun, adăogi el, tainic. Eu îi cunosc : doar am făcut politică, doar am ales deputați. Cred că nu-i sfîrșitul lumii și, nu ne-om

prăpădi. Avem să ne mai vedem, avem să mai facem politică, avem să ne mai alegem. Mă duc prin urmare la unul și la altul și cer. Cer dreptul meu. Dacă știi cum să-i iei, se face. Vă spun eu că se face!

— E un om rar ! rosti cu admirație cuconu Sandu, privind în juru-i. Mai întâi de toate el știe pe degete bugetele ministerelor și păcatelor tuturor...

Domnu Costică rîse cu modestie și declară :

— Intr-adevăr, aș putea zice că asta-i tăria mea !
Doctorul Toma avea mania încheierilor critice :

— Ce să-i faci ? Așa-i politica, cu meschinării, mizerii ețetera...

Ofițerii ascultau indiferenți convorbirea. Cucoana se grămădise mai bine în colțul ei. Și-n tăcerea care urmă, bățatul simți un fel de dureroasă nedumerire. Convorbirea aceasta ciudată curgea ca un ris de spumă peste sumbrele tablouri ale retragerii ș-ale războiului, închise ca într-o genună în sufletul lui.

V

Din cînd în cînd oameni cu figuri disperate smunceau brusc ușa cabinei, o deschideau și vîrau capul, căutînd din ochi un loc.

— Nu mai este, dragă : s-a isprăvit ! îi întimpina rîzînd domnu Costică Florian.

Unii închideau cu aceeași supărare ușa, trîntind-o.

— Vezi ? observa domnu Costică ; vorbești politicos cu dînșii și ei se poartă ca mitocanii...

Intr-o vreme, în urma unei asemenea fețe încrunțate, își strecură și moș Avram chipul uscat și ars. Nu zise nimic, se uită numai c-un zîmbet bun la Paul, să vadă cum stă.

— Ce este, băiete ? îl întrebă ofițerul cel bătrîn.

— Trăiți, domnule colonel, eu îs cu fratele lui domnu locotenent Ploeanu... și arată din ochi spre tovarășul lui.

— Aha...

Rezervistul își retrase barba și închise cu fereală ușa. Paul simți deodată părere de rău că n-a răspuns privirii aceleia blajine c-un cuvînt prietinesc. Voia să se ridice, cînd îl opriră ochii mari ai cuconiței Tina, învăluindu-l într-o privire plină de interes.

— *Matale* ai un frate pe front ? — îl întrebă ea blînd.

Paul răspunse, cu sîngele deodată năvălit de la inimă în obraji :

— Da, doamnă...

— Și unde-i ?

— Nu știu ; acuma-l caut.

Ea păru uimită de acest răspuns. Domnu Sandu Vulcanescu crezu că trebuie s-o lămurească.

— Acuma frontul s-a schimbat, regimentele s-au amestecat.

— Din ce unitate e fratele dumnitale ? îl întrebă colonelul.

— Din regimentul 89.

— 89 ? Nu știu unde să fie acuma regimentul ăsta. Poate la Cașin.

— De aceea mă duc la Bîrlad, să mă informez la Cartier, zise iar Paul, îndreptîndu-se spre cuconița Tina. (Ea-l aproba din cap, privindu-l țintă.) Și eu sînt refugiat de *dincolo*.

— Da ?

— Pe urmă trebuie să caut pe-ai mei. A trebuit să plec singur din București, cu coloanele de cercetași...

Surprinse în ochii femeii o lucire de lacrimă, și simți și el în gît un nod amar. Dar se stăpîni. Își scoase boneta, își trecu degetele de cîteva ori prin păr și începu să privească cu luare-aminte pe fereastră.

Doamna Vulcănescu se retrase în colțul ei, în blănița-i fină și sub pleduri. Dar păru a se răzgîndi și, tresărind, se îndreptă, scoase din manșon o mînuță mică înmănușată și atinse brațul lui cuconu Sandu.

— Mie mi-i cam foame... șopti ea, puțintel rușinată.

— Așa? foarte bine! Ia vezi, Costică, ce fac proviziile noastre?

Sprinten și jovial, Costică Florian coborî pachetele și le așeză pe un geamandan lat, cu măsură potrivit pe genunchi între el și cuconu Sandu.

— Mai întii să scoatem un cuțit, zise domnu Costică cercetînd într-un buzunar adînc. Pe urmă un tirbușon. Este și pahar. Mie îmi place să fie de toate.

— Ești un om prevăzător... îl aprobă rîzind din pîn-tece cuconu Sandu.

— Sînt. Dac-ar fi după mine, multe ar fi acum schimbate. Nu că mă laud, dar eu văd foarte bine lucrurile...

Vorbind, desfăcea grabnic pachetele. Scoase la lumină un mușchișor gras, tăiat în felioare mărunte; un drobușor de unt, ouă, masline, mere, brînză. Și dădu cu satisfacție două lovituri cu palma în sticla de vin infundat. Foarte îndămînic, înfățișă cucoanei Tina bunătățile.

Atunci observă Paul că cuconu Sandu avea o față puhavă, pătată de cîțiva negei mari. I se păru chiar că are ceva lacom în privire. La o șoptă a cucoanei Tina, totuși, domnu Vulcănescu se grăbi amabil să poftască pe cei de față «să guste din ce-a dat Dumnezeu».

Intr-un tren leneş şi rece şi-n asemenea vremuri, opera de prevedere a lui domnu Costică Florian nu putea lăsa nepăsător pe nimeni. Începînd cu doctorul Toma, toţi făcură pe rînd cîte-o mişcare de apropiere spre masa întinsă. Paul se sfia încă. Dar cucoana Tina, scoţîndu-şi cu gesturi uşoare mînuşa din dreapta, apucă cu degete albe o bucăţică de friptură şi i-o întinse zîbind. Ii trecu şi pîne. Şi se găsiră cu toţii mai apropiaţi şi mai împăcaţi, — pe cînd domnu Costică îşi continua consideraţiile lui asupra vremurilor de faţă.

— Tu vezi foarte bine lucrurile, Costică, îi zicea glumeţ şi multămit domnu Vulcănescu. Ei, ce făceai bunăoară dacă erai general? Să vedeţi ce planuri are! adăogi domnu Vulcănescu cătră ceilalţi.

— Poate nu făceam nici eu nimic, răspunse modest domnu Costică. Dar de pildă, la noi, eu aş fi ţinut pe inamic în munţi. Eu nu i-aş fi dat drumul la cîmpie.

— Cum se poate, Costică ?

— Da. Eu şi Bucureştii l-aş fi apărat altfel.

— Cum ?

— Ei, nu spun, că se uită ciudat la mine dumnealor...

Ofiţerii protestară :

— Noi ? nu !...

— Însfirşit, ce să vă spun ? încheie domnu Costică, desfundînd sticla de vin. Eu socot că şi la război e mai mult chestie de bun simţ. Acu să vedeţi dumneavoastră ce vin e acesta. Aşa ceva numai în Moldova se găseşte. Ascultă-mă pe mine, cucoane Sandule: toată lumea ţipă sărăcie, mizerie, dar pentru noi care ştim, se găsesc şi lucruri bune.

— Şi asta este o artă... zise colonelul, întinzînd mîna spre altă bucăţică de friptură.

Băiatul încerca acuma o simțire stranie. La început stăruia în el un fel de răceală, de respingere pentru străinii aceia. Acuma i se păreau niște oameni cumsecade. Era dispus să creadă și-n talentele militare ale lui domnu Costică, mai cu samă după ce primi din mîna lui un păhărel de vin. Ș-o undă fierbinte îi trecea prin trup, cînd cucoana Tina îl fixa cu zîmbetul ei alintat.

Cînd ușa scrișni încet și se arată în deschizătură figura amărită și bărboasă a lui moș Avram, avu o strîngere vie de inimă. Ii era rușine pentru lașitatea lui și-l știa pe bătrîn fără nimic în sacul lui de campanie.

Dar rezervistul își descoperi dinții negri într-un rînjet prietinesc :

— Eu *chiteam*, zise el, că s-aduc proviziile *noastre*...

— Nu-i nevoie, avem noi... strigă vesel domnu Vulcănescu.

Obrajii lui Paul se îmbujorară și figura lui moș Avram se retrase c-un surîs blajin și viclean.

VI

După ce isprăviră vinul, domnu Costică, cu nemai-pomenită mirare, mai descoperi încă o sticlă în geamandan, ceea ce făcu pe toată lumea să nu se mai îndoiască de multiplele lui calități. Ușor înfierbîntați, reluară discuțiile politice și războinice.

Din vîlmășagul de vorbe, se înălțau cîteva concluzii hotărîtoare : conducătorii sînt incapabili ; trebuiesc oameni noi. Energii și minți ascuțite și îndrăznețe sînt, dar stau deoparte. Cu o ușurință uimitoare, găsiră soluții fericite la încurcăturile cele mai grele. Cu-

conu Sandu, sprijinit de domnu Florian, dovedi deodată cunoștințele cele mai variate. Apoi foarte ușor se înțeleseră asupra chestiei externe: armatele dușmane vor fi zdrobite. E un lucru simplu și sigur. Colonelul a avut iar o vorbă fericită:

— Trebuie răbdare, răbdare și iar răbdare! Ofițerul cel tânăr vru să obiecteze ceva în ceea ce privește soarta popoarelor mici în războaiele mari. Inșă colonelul avea altă părere, și el tăcu.

Paul nu înțelegea de ce-i nemulțămît ascultînd vorbele din juru-i. Nimeni nu pomenea de suferințele îndurate, de ruina țării, de miile și miile de morți, de spitalele pline de molime, de foamete. Și el se surprinsese uitînd nenorocirea obștească la o masă gustoasă. I-o adusese aminte înșă obrazul chinuit al rezervistului. De aceea, privi cu simpatie la ofițerul cel tânăr cu fruntea mare, cînd îl văzu cercînd să vorbească de nenorocita soartă a unei țări mici și sărace.

Ii venea în înțelegere abia acum o observație nedeslușită. Ofițerul acesta nu gustase din masa întinsă. Mulțămise politicos, primise din mîna lui cuconu Sandu o bucățică, dar o lăsase. Și-l vedea acum tăcînd, după ce încercase o obiecție. I se părea că așa ar fi trebuit să se poarte și el.

— M-am purtat ca un copil... se gîndi el cu amărăciune.

Apoi observă că cuconița Tina îl privea stăruitor, cu pleoapele pe jumătate închise. Și iar îl străbătu o înfiorare. Era în cei optsprezece ani ai lui ceva nesigur încă. Simțea că ceva din el interesează pe femeia aceea delicată și cu ochii languroși. Vanitatea lui îl făcea să plutească între visuri caste și dorinți nelămurite încă.

— Ai să te întorci la Iași ? îl întrebă ea deodată, deschizînd ochii.

El avu o tresărire lăuntrică.

— Da, doamnă...

— Familia dumnilale e acolo ?

— Cred că da... N-am decît pe mama... adăogi el cu îndoială.

— Trebuie să fie foarte îngrijată ! suspină ea, întorcînd ochii spre soțul ei. Ne-ntoarcem și noi la Iași. Cred că isprăvim repede ?

— Așa nădăjduiesc. După ce aranjăm cu Toni, nu mai avem de ce sta în Bîrlad.

Paul avu o adîncă nemulțămire pentru acest «aranjament» al unui fecior de om bogat la care lua parte și femeia aceea — cu totul deosebită și superioară după părerea lui. Se mîngîie însă îndată cugetînd că întrebările ei au un scop. Și se simțea oarecum fericit prin necunoscutul pe care i-l pregătea viitorul.

În legănările și zgomotul monoton al trenului, după gustare și vin, simțea cum truda și răceala nopții îi îngreuiază trupul și membrele. Nu voia însă să fie văzut dormind de femeia din colțul vagonului și se lupta să steie treaz, cu ochii mari. Ea însă, privindu-l și zîmbind, adormi ca un copil, cu năsușorul în blănița castanie. Cum și ceilalți tăceau acuma și moțăiau în felurite atitudini bizare, se lăsă și el biruit, avînd simțimîntul că o preocupare nouă intră în fericita-tinereță.

VII

Tîrziu, în amurg, cînd coborî în gara Bîrlad, între aceleași terasamente neîngrijite și noroioase, cuconița Tina îl salută cu o privire ; de pe buza ei înflorită cu

roș nu căzu însă nici un cuvânt. El se simți puțințel jignit. Ce aștepta era încă nebulos, — dar o amestecase în visurile lui din vagon ș-acuma se uita în urma ei cu inima penibil strânsă.

— Să mergem, domnișorule! îi zise încet moș Avram.

Îl ajută să-și puie în spate sacul și porniră amîndoi prin îmbulzeală, prin lumina tristă de iarnă. Tîrgul îi păru pustiu și negru, cu toate că treceau în toate direcțiile șiraguri de soldați și de cară. Oameni și vite măcinau glodul, cu capetele aplecate, ca apăsați de o osîndă. În minte-i sună, cu un accent jalnic, o frîntură de vers :

De te razemi de o umbră...

Un automobil trecu grăbit, împrôșcîndu-i cu raze fumurii. Își șterse obrazul cu mînica mantalei și privi la bătrînul lui tovarăș. Rezervistul pășea domol lîngă el cercetînd oamenii și lucrurile cu ochiu-i liniștit. Încercă să zîmbească :

— Ei, moș Avrame, acuma ce ne facem? Unde mergem?

— Mergem înainte, domnișorule; cred că nu ne-a lăsa el, Dumnezeu...

Pe o uliță îngustă se strecurau căruțe cu hartane mari de carne sîngerată. Pe ferestruici de magherniță răzbăteau lumini roșcate și se zăreau mișcîndu-se umbre de oameni și de copii. Încet-încet, întunericul se făcu deplin.

Paul își aduse amînte de mușchiul lui domnu Costică și de paharele de vin.

— Moș Avrame, zise el; dumneata n-ai mîncat nimic astăzi...

— N-ai dumneata grijă, domnișorule, am găsit și

eu un suflet de creștin. N-avea ochii așa de frumoși ca *duduia* aceea din vagon, dar tot mi-a făcut *tratație* c-o ceapă și c-o bucată de pâine...

Inima băiatului începu a bate grăbit și iar i se înfățișă înaintea ochilor silueta elegantă a cucoanei Tina.

— Hm! nu mi-au prea plăcut oamenii cu care am călătorit astăzi...

— Dă, domnișorule, Dumnezeu a umplut lumea cu ce-a putut. Ți-au spus vreo vorbă nepotrivită?

— Nu, moș Avrame.

Pătrunseră într-o uliță largă. Bătrînul se opri în fața unor geamuri mari, puternic luminate, pe care se înșirau slove aurite. Trase din spatele băiatului sacul și i-l puse în mână.

— Aici e o cafenea boierească, după cît văd, vorbi rezervistul. Intră dumneata aici, domnișorule. Bei un ceai pînă ce mă-ntorc eu. Mă duc să caut o gazdă. Unde-a fi, — numai să avem unde ne lăsa capul. C-apoi mîni ne ducem la Cartier și-acolo ne *recomandăm* și ne găsim îndreptările noastre... Intră; eu te găsesc aici...

Paul intră într-o îngrămădire fierbinte și plină de aburi. Ofițeri, orășeni, femei mîncau prăjituri și beau cafele. Vorbeau tare, rîdeau. Părea a fi un locaș foarte vesel. Chelneri cu șorțuri pătate alergau în toate părțile.

Se așeză pe un scaun și puse sacul alături. Și privind în fierberea de oameni și de glasuri i se păru că femeile au anume priviri și atitudini. Erau fardate și-n toalete vii. Și bărbații rideau prea tare în jurul lor. Nu-și dădu sama de ce, dar îl cuprinse o aspră tristeță amintindu-și de suferințele rătăcirilor lui și de sumbrul orizont al morții, la hotarul de foc, unde ur-

lau tunurile. Parcă s-ar fi așteptat să găsească aici un priveghi de morți, nu bărbați prea guralivi și femei prea vesele.

— Poate astăzi sînt mihnit și contrariat... se gîndi el.

Ceru un ceai și-l sorbi încet, ca-ntr-un fel de obo-seală a simțurilor.

Intr-un tîrziu observă în ușă obrazul cioplit în piatră al rezervistului. Se sculă, plăti și ieși.

— Am găsit, domnișorule, vorbi oșteanul cu vocea-i blîndă. Pentru fratele lui domnu locotenent se găsește! Eu asta spun în toate părțile: că-i pentru fratele lui domnu locotenent. Ei se uită la mine și dau așa din cap... Da' am găsit... Numai că-i cam sărăcuț și strîmt. Ei spun că au ș-un bolnav alături, dar ce să faci? Acu nu-i de dormit afară!

Cu inima apăsată de negură, Paul urmă pe rezervist. Umblară multă vreme pînă-ntr-o mahala la o căsuță mărginașă. Acolo le deschise o mîină nevăzută și moș Avram opri pe băiat chiar în prima încăpere.

— Aici e... zise bătrînul. Ceilalți dorm dincolo. Și-n altă odaie este un flăcău bolnav... A venit prăpădit de la munte... Dumneata dezbracă-te și te culcă. Eu mă duc să mai stau de vorbă cu gazdele...

Băiatul se întinse îmbrăcat pe pat la lumina slabă a unei gazornițe. În jurul lui simțea sărăcia, pe pereții goi, în mirosul rece de vechituri. Și cu sufletul întristat asculta dincolo, în odaia de alături, sfatul gazdelor nevăzute cu bătrînul rezervist. Din vreme în vreme parcă trecea prin odăiți o suflare de vînt, — și se auzeau ca de departe gemete prelungi, înăbușite. Cînd se făcea iar liniște, pornea un glas tînguitor de femeie, un picur neînterupt ca din streșini toamna, amănunțind necunoscute și nesfirșite dureri.

A doua zi dimineată, Paul aştepta în faţa Cartierului ora să poată intra după informaţii. Cu toate tînguirile glasului de femeie, dormise adînc ş-acuma se simţea mai liniştit şi mai sigur de sine. Se gîndea că, însfîrşit, va afla drumul cătră Adrian şi va putea împlini una din marile lui hotărîri. Clădirea mare de piatră a Şcolii Normale, cu drapelul filfiind deasupra, era ţăpuită de sentinele. Moş Avram încercase şi de data asta la una din gherete, unde baioneta jandarmului se plecaseră asupra lor :

— Dă drumul, măi camarade ; avem *afaceri* ; dumnealui e frate cu domnul locotenent Plopeanu...

— Daţi-vă-napoi ; eu nu ştiu... Văd că-i *ţivil*. Cînd a veni ceasu, vă dau drumu...

Moş Avram se retrase mormăind una din înjurăturile lui.

— He-he ! a dracului *santineaua* ! Pe-aici au de-a face numai cu generali... Dacă ştiam, îl făceam macar maior pe domnu locotenent ! Acu n-avem încotro. Trebuie să mai aşteptăm.

Automobile grăbite soseau pufnind. Ofiţeri se aruncau din ele în fugă şi intrau. Soldaţi şi gradaţi ieşeau cu ordine. Motocicletele pîrîiau în lungul uliţii, şi din plantaţiile de aproape vîntul smulgea ultimele frunze, purtîndu-le în neştire prin bălţi. Cerul era tot posomorît şi rece şi soarele acum părea un vis palid şi stîns al trecutului.

Sosi un cupeu închis, din care coborî un ofiţer nalt, subţire şi drept, cu bărbuţă cărunţă. Sentinelele rămaseră ca nişte stane, cu arma «pentru onor». Ofiţerul trecu încet, tăcut şi grav, ducînd un deget la chipiu,

— cu privirea pierdută însă înainte-i, ca-ntr-o cugutare adîncă.

Moş Avram încremenise ȝapăn la locul lui. Apoi se-ntoarse cu admirație spre băiat :

— Aista-i domnu *general* cel mare... șopti el cu respect.

Paul aștepta, cu ochii la ferestrele clădirii cenușii, cînd, deodată, văzu lîngă el pe ofițerul cel tînăr și zvelt, cu fruntea mare și nasul îndrăzneț. Se văzu cu bucurie recunoscut și zîmbi.

— Ce faci aicea, *domnule* ? îl întrebă tovarășul de tren din ajun.

Băiatul răspunse, stînjedit :

— Așteptam, să pot intra.

— A, nu-i voie ? Vino cu mine..

Paul porni alătura de el. Sentinela încercă să facă o mișcare de oprire.

— Dă drumu, zise scurt ofițerul ; merge cu mine...

Jandarmul rămase mut, cu mîna coborîtă la condacul armei. Trecu și moș Avram, c-un zîmbet biruitor. Și tustrei urcară în sălile înșesate de lume ale Cartierului. Pretutindenii se arătau uși cu inscripții, însemnînd numele birourilor. Furieri și plantoane îi priveau trecînd, c-un ochi indiferent.

— Să intrăm la *Serviciul B*, vorbi ofițerul, întorcînd o privire prietinoasă spre Paul.

Intrară într-un birou cu mesele pline de hîrtii. Mașini de scris ȝacăneau neînterupt. Dintre ofițerii aplecați asupra meselor, un colonel tînăr, cu figura smeadă și inteligentă, se înălță cu minile întinse.

— A ! ce vînt te-aduce, Bercene ? Te socoteam pierdut ! Ne gîndeam să punem doliu !

— Incă nu, răspunse tovarășul lui Paul. Mai am cîteva zile de trăit...

— Să nu vorbești într-un ceas rău, *mon cher ami*...

Scoase o tabachere mare de argint și-o deschise la înălțimea bărbiei.

— Ia, dragă, de ici, o țigară foarte bună... Ai venit fără îndoială să vezi dacă ți s-a dat bateria pe care ai cerut-o? S-a făcut. Nu înțeleg însă de ce te încapăținezi să rămii la nenorocitul acela de Chelariu. Dracu știe cum a ajuns colonel. Generalul a vrut în două rinduri să-i ia comanda. Are însă stăruinți...

— M-am deprins cu oamenii și cu caii mei... răspunse surzind Berceanu.

Paul îl asculta c-o puternică mișcare sufletească. Colonelul începu din nou, gesticulînd cu țigara aprinsă.

— Ce plictiseală aici pe capul nostru, dragul meu, nu-ți faci idee! O armată întreagă de refăcut, un alt front de reconstituit. Mă crezi că nici n-am vreme să mînc și să pun mîna pe o carte?

— Tot cu *Chateaubriand* al dumnilale?

— Da, dragă, îl recitesc acum iar, c-o melancolie nesfîrșită, și-mi aduc aminte de vremurile cele bune ale păcii, cînd trăiam în lumea civilizată... Acum ne zbatem ca-ntr-un infern. Dar, însfîrșit, nu trebuie să pierdem nădejdea.

Vorbea cu ușurință și cu distincție, evocînd vremuri aurite, petreceri comune, mese de joc și femei elegante... Era o lume de *altădată*, prevăzută ca printr-un abur de tristeță, o lume pentru totdeauna pierdută...

Căpitanul Berceanu îl asculta visător, cu zîmbetul stîns. Uitase pe Paul.

Un sublocotenent cu obrazul bucălat și alb se apropie respectuos și șopti un cuvînt la urechea colonelului.

— Da. Îndată! Vra să zică, altceva n-ai? Spune vorbe bune băieților de la voi. Iartă-mă, mă chiamă generalul.

— N-aveam nimic altceva, răspuse căpitanul. Voiam numai să cer o mică informație pentr-un tânăr amic al meu, care vrea să știe de urma unui frate, ofițer pe front...

— Cine?

— Locotenentul Adrian Plopeanu... răspuse iute Paul de la locul lui. Regimentul 89 infanterie.

Colonelul îi aruncă o privire repede.

— Nu știu, zise el. Biroul de informații poate da răspunsul. Mai ia, te rog, o țigară. La revedere!... Mă ierți, nu-i așa?

După ce strînse mîna lui Berceanu, colonelul salută, din ochi, amabil pe Paul și ieși pe ușa din fund.

— Atunci să mergem la biroul de informații... îndemnă căpitanul.

— Domnule căpitan, nu știu cum să vă mulțănesc de bunătate, îngînă Paul, emoționat. Simțea deodată o pornire de duioșie pentru ofițerul acesta străin și necunoscut.

Pe culoar, Paul găsi pe moș Avram stînd de vorbă cu jandarmii Cartierului. Cînd intră în biroul de informații, îl izbi deodată o voce metalică, subțiată de tulburare, — și-ndată i s-arătă un locotenent mărunt, brun și sprîncenat, strîns în tunică cochetă și cizme de lac, care argumenta cătră ceilalți camarazi de la mese. Zvirlise cu dispreț un scaun în laturi și agita brațul drept.

— Asta nu se poate! eu am să ies la raport la domnul general. Aici trebuie să fie o intrigă la mijloc...

— Liniștește-te, Dumitrescule! interveni o voce.

— Cum să mă liniștesc, nene? Știi că ai haz? Dacă e vorba să plec, atunci m-am ars... Eu chem imediat la telefon pe nenea și ies la raport la domnul general. Ce? sînt nebun să mă duc pe front, cu toți tîmpiții?

În clipa aceasta observă pe căpitanul de artilerie și se domoli.

— Am onoarea să vă salut, domnule căpitan. Cu ce vă putem servi?

— Domnule locotenent, răspunse Berceanu c-o voce înghețată, care plăcu lui Paul; — vreau să știu unde se găsește în acest moment regimentul 89 infanterie...

— Regimentul 89? se amestecă altă voce. Se găsește fixat în regiunea Țițești.

— Mulțumesc, domnilor, răspunse Berceanu.

— Domnule căpitan, tresări prea amabil locotenentul cel sprîncenat: dumneavoastră plecați pe front? Imi dați voie? Atunci v-aș propune să nu pierdeți ocazia. Astăzi se face lîngă cimitirul evreiesc execuția unui spion. E un spectacol vrednic de văzut.

Căpitanul, fără să răspundă, salută cu capul și se îndreptă spre ușă, urmat de Paul. În urma lor, iar izbucni vocea violentă și metalică.

IX

Pășiră o vreme alături, pe subt arborii fantomatici ai grădinii publice, prin troiene de frunze moarte, în umezeala cărora piciorul se cufunda fără sunet. Din nouri, lumina rece curgea ca o apă. Și Paul își simțea sufletul încălzit de o prietinie nouă, lîngă ofițerul acela cu frunte de cugetător. Avea pentru el deodată dragoste și admirație. Îl asculta vorbind domol, îi răs-

pundea însuflețit, — și era fericit că, în divagațiile lor literare, putea să aducă amintiri de lecturi recente și citații de nume. În anii din urmă ai liceului se cufundase în cărți c-un fel de disperare și cetise cu pasiune și fără alegere. Numele acelea ciudate de morți și de străini din lumea misterioasă care era numai a lui parcă-l îmbătau și-l făceau să uite mizeria prezentului. Clipa aceasta rară de ieșire din realitate avea ceva mistic și-i lega ca pe doi amanți. Berceanu avea un zîmbet la accentul pasionat al băiețandruului și el observă cel dintâi că bătrînul rezervist, care umbla domol îndărătul lor, îl asculta poate cu prea mare uimire.

— Să știi că moșneagul ne crede într-o ureche. De altminteri, trebuie să ne întoarcem. E vremea să plec. Poate ne mai întîlnim în Iași...

Băiatul se simți trist și singur, cînd se despărțiră. În același timp se găsi înălțat în propriii lui ochi. Și porni în lungul uliților, gînditor și zîmbind. Într-un tîrziu, se simți atins și zări lîngă umărul lui mîna mare și neagră a lui moș Avram.

— Domnișorule, îi zise rezervistul ; trenul pornește spre Tecuci încolo, după amiază...

— Spre Tecuci ?

— Apoi da. Și eu am stat de vorbă cu oameni de-ai mei cit ați intrat dumneavoastră prin *birăuri*... Am aflat unde-i regimentul 89...

— La Țifești.

— Da, domnișorule. Mergem o bucată cu trenul, pe urmă poate găsim o căruță. Cum a da Dumnezeu. De-acu nu-i mult pîn' departe.

— Bine, moș Avrame...

— Da, domnișorule. Ș-am mai aflat *pe cumcă* azi *pușcă* pe-un șpion la marginea tîrgului. Dacă ne-am duce să *prăvim* și noi ?

Berceanu nici nu răspunsese la propunerea ofițerului sprîncenat. În Paul însă, de atunci stăruia un început de curiozitate bolnavă. Acuma, îndemnul rezervistului îl hotărî deplin.

— Mergem, moș Avrame...

Privind în juru-le simțiră direcția. Grupe de oameni, ațîțați parcă de-o grabă, apucau la dreapta lor, pe-o uliță lungă. Unii vorbeau zgomotos și rîdeau. Trăsuri și automobile coteau pe același drum.

Curînd, curgerea de oameni spori, și la marginea țîrgului, un puhoi negru și zgomotos înainta pe-o clină trăgănată de deal, pe-un drumeag glodos. În urmă rămînea un peisagiu trist de căsuțe mohorîte și grădiniști pustii. Înainte, spre culme, ochiul nu întîlnea nici un sprijin. Erau miriști goale și spinării, subt o boltă joasă de nouri. Și rînduri de ciori se legănau și se învăluiau în văzduhul sur cu zvon aspru și răsunător.

Drumul era greu și i se păru lui Paul foarte lung. Trăsurile și automobilele făceau un ocol prin altă parte și abia înaintau în aceeași direcție, spre aceeași culme, mohorîtă și tăcută.

Cînd ajunseră, intrară într-o mulțime înțesată, stăpînită în trei părți de cordoane de soldați. În latimea a patra, goală, în fund, oameni amestecați își arătau unii altora un stîlp de lemn proaspăt cioplit și grabnic îngropat în pămîntul moale. Acesta era singurul semn al platoului.

Copii din mahalale, femeii din popor, cu broboade colorate, țîrgoveți, funcționari se mișcau neîncetat; toți voiau să răzbească în rîndul întăi. Trăsurile și automobilele, cu uniforme, haine negre și toalete elegante de femei, alcătuiau ca un rînd de loji mai la o

parte, de unde unii își potriveau binoclurile spre stîlpul singuratic.

Era ora unsprezece. Lumea începea să fie nerăbdătoare. Cineva, la automobile, își înălță glasul prea tare :

— Ce dracu ! convoiul trebuia să fie acum aici.

Toate capetele se întoarseră într-acolo. O huruire de rîs izbucni în altă parte. Pe urmă o voce subțire strigă : «Vine ! vine !» Și un grup de copii se îmbulzi cu capetele înainte prin mulțime, scurmîndu-și locuri.

Un convoi de soldați puțini venea trudnic în lungul coastei. În mijlocul lor, cu spatele adînc încovoiat, înainta încet un om mărunt cu haină neagră și pălărioară cenușie.

În jurul lui Paul, oamenii făceau comentarii. De la glasurile înăbușite din juru-i, băiatul auzi numele condamnatului : Iosif Lozner.

— A fugit la inamic... lămurea o voce. Moș Avram se îndesa, ascultînd cu adîncă luare-aminte. — A fugit la inamic și pe urmă s-a întors... Zicea că l-au făcut prizonier și că a scăpat... Dar el a venit să spioneze și pe urmă să fugă iar. L-au sucit, l-au învîrtit, — ce să afli de la el, dacă-i spion ? L-au condamnat la moarte !

— Foarte bine, răspundea altcineva, cu glas indiferent.

Moș Avram clătină din cap. Întrebă cu fruntea increștită :

— Adicătelea el zice că nu-i vinovat ?

— Nu, el zice că nu. Da' cine-l crede ?

— Așa-i. Și-acu trebuie să-l *puște* ?

— Se-nțelege.

Paul simți la bătrînul lui tovarăș un fel de așitare. Sufla pripit pe nas și se străduia să-și facă loc. Se

înălța în vârful degetelor, se cumpănea cînd pe un picior, cînd pe altul, ca să vadă mai bine, și-și mormăia sudălmile obișnuite.

Incet-încet, mulțimea înțesată tăcuse. Se auzea acuma fîșîitul prin glod al pașilor celor ce soseau.

Prizonierul fu adus numai cu două sentinele în locul gol și toată lumea putu să-l vadă. Părea bolnav, cu obrazul pămîntiu, puhav și boțit. Înălța parcă cu spaimă, din cînd în cînd, ochii negri, mari, aprinși de friguri. C-un gest sacadat, ducea cu dreapta spre mustăcioara-i castanie o țigară aprinsă. Trăgea o dată adînc și scurt dintr-însa și o lăsa apoi c-un tremur nervos în lungul trupului, pentru ca s-o ridice iar îndată.

Plutonul de execuție se rîndui în tăcere, la douăzeci de pași de stîlp. Paul avu o părere? sau văzu — că ochii lui Lozner, săgetînd sălbatic o clipă, cercetează oblic șirul de soldați, mai nădăjduind că *lucrul* nu se va întîmpla.

Abia acum înțelese cu hotărîre că omul acela va muri în cîteva clipe. I se păru asta nenatural și straniu.

Tresări. În liniștea deplină, se înălțase-un glas :

— Iosif Lozner! ascultă actul de condamnare!

Un om scurt, în uniformă, în fața osînditului, desfășurase o coală de hîrtie.

Lozner aștepta cu spatele gîrbovit, cu capul aplecat. Numai brațul cu țigara se mișca pripit și mașinal.

Cetirea actului începu. Băiatul avu un simțimînt de stîngenire: glasul îi suna în urechi nefiresc și cam declamator.

— ...În numele maiestății sale regelui...

Iși auzi inima bătînd în piept. Cetitorul se opri deodată. C-o intonație mai scăzută, făcu o observație :

— Condamnatule, cînd ți se citește actul, descoperete-te și leapădă țigara...

Un soldat făcu doi pași și trase pălăria din capul lui Lozner. Țigara pe jumătate arsă căzu jos, fumegînd un fir subțire, cenușiu, întortochiat ca o hieroglifă. Condamnatul însă părea că n-auzise nimic.

Cetirea actului urmă, c-un glas mai repede și monoton. Paul asculta, fascinat și nerăbdător.

— Fără îndoială că e vinovat... se gîndea el.

— Condamnat la moarte prin împușcare... execuția va avea loc... urma glasul cetitorului.

Lozner își ridică asupra mulțimii ochii mari. În ei nu se putea ceti nici groază, nici resemnare, nimic. Erau niște ochi lucitori și bolnavi de animal.

— Luați-l ! urmă glasul.

C-o mișcare simplă, osînditul se plecă, își culese țigara și iar începu să tragă din ea, sacadat. O mîină îi așeză în cap, din mers, pălărioara cenușie. Moale și fără viață, omul străbătu distanța pînă la stîlp. Acolo țigara-i căzu. Ridicînd numai pe jumătate fruntea, într-o parte, murmură ceva soldatului de lîngă el. El făcu doi pași în dosul stîlpului, pe care părea că nici nu-l observă, și rămase cîteva clipe mascat de o tufă de porumbrel, — pe cînd un murmur ușor și o chicotire străbăteau prin mulțime...

Cînd Lozner se descoperi iar și trecu la locul lui, cînd două mîini îi înodară cu greu o batistă pe ochi, cînd alte mîini începură să-l înfășure într-o frînghie și să-l fixeze de stîlp, Paul își simți buzele tremurînd, — și le strînse cu putere, stăpînindu-se. Văzu, puțintel îndărătul umărului, și mutra încrețită și amărită a lui moș Avram. Aștepta parcă un cuvînt; dar bătrînul tăcea.

Soldații din jurul condamnatului feriră în laturi și intrară în mulțime, fără a mai privi îndărăt.

Și-ndată o comandă subțire, uscată, un glas alterat tresări. O pîrîire de arme urmă, înfundată, fără răsunset. Și osînditul, scăpînd brusc capu-n piept, lunecă printre frînghii, strîngîndu-se ca un vierme la piciorul stîlpului.

Paul întoarse ochii arși asupra soldaților care trăseseră. Unii stăteau încă încremeniți cu arma la ochi; alții o trăseseră la șold. Văzu o mască chinuită într-un rîs convulsiv; alta, alătura, cu gura căscată și cu ochii holbați înainte; apoi, alătura de asta, un obraz, tînăr și palid de flăcăuș cu buzele zbătîndu-se într-o răsufare de trudă...

Nici el nu se mai putu stăpîni, și începură a-l scu-tura suspine nervoase. Pufnea pe nări și-și înghițea lacrimile.

Mulțimea avu o mișcare înainte, dar soldații o opreau încă. La stîlp, doctorii cercetau pe cel căzut. Și se mai auzi o singură pocnitură ascuțită de pistol. Paul nu înțelegea ce-i și nici nu voia să întrebe. Iși făcea loc cu coatele prin curentul contrar de oameni și-l biciuia parcă nevoia să fugă, să se depărteze cît mai repede. Iși simțea și trupul frămîntat pe dinlăuntru ca de o suferință de stomah.

Rezervistul îi vorbi din urmă :

— Domnișorule, încă nu murise... Au trebuit să-l sfîrșească c-un glonte...

Paul nu răspunse. Moartea aceasta ciudată, comandată, i se părea sălbatică. Îi stăruia chinuitoare în luminile ochilor, ca un vis urît. Și-l străpunsese ș-o îndoială: ființa aceea, care fusese ucisă, poate nu era vinovată. «A fost judecat, a fost osîndit», se gîndea el. Cu toate acestea, *poate* nu era vinovat. Și-i apă-

reau, tragici, ochii aceia mari, din care fugise orice expresie omenească.

Automobilele bubuiau înăbușit și coteau pe costișă, spre oraș. Intr-unul din ele, nalt și alb, zări o siluetă subțire și fină, ș-un obraz cunoscut, subț o pălărie mare cu pană cenușie de struț. Era cuconița Tina.

Trecuse repede. Acuma o urmărea cu privirea din spate și se-ntreba, c-o altă mișcare de suflet : «Oare m-a observat ?» Sub pălăria cu pană de struț mai erau îmbulzite chipiuri și pălării bărbățești. În prima clipă băiatul nu le văzuse. Acuma-i jucau nedeslușite dinaintea privirilor, — pînă ce totul pieri la o cotitură.

— Stătea mai sus... Era așezată pe genunchii cui-va... își zicea el.

Și din urmă, de pe dealul pe care stătea înălțat spre cer numai stîlpul acela alb de osîndă, pe sub cerul jos și pe sub învăluirile oblice de ciori, mulțimea se risipea, lărmuind. Il ajunsese o trăsură, în care gesticula supărat ofițerul cel mititel și sprîncenat de la Cartier. Ii auzea în frînturi glasul metalic :

— E o pildă pentru alții... Din pricina ăstora suferim noi...

Trist și abătut, ca după o noapte de nesomn, intră în oraș printre căsuțe scunde. Și nu înțelegea cum toată lumea aceea, care trecea înaintea lui, ori care rămînea în urmă, poate să-și urmeze ziua cu aceeași liniște și seninătate ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Cu toate acestea, fusese ucis un om...

— Ce zici, moș Avrame, a fost vinovat ori nu ?

— D-apoi cine poate ști, domnișorul ? La asta mă gîndeam și eu. Am văzut mulți oameni murind. Nici nu mai știu cîți... Da' asta-i *altceva*...

Cînd, după amiază, intră în gară și-și luă loc într-un colț, în mulțimea de uniforme vinete, întîmplările dimineții se simplificaseră în mintea lui. C-o precizie grozavă, vedea gestul automat al țigării și măștile anormale ale soldaților care trăsese. Sta tăcut și nemișcat în mirosul acela pătrunzător de multe.

— Ce ai, domnișorul? parcă nu ți-i îndămîină... îl întrebă cu blîndeță moș Avram. Nu te mai gîndi la asta. Eu am și uitat...

Și-i zîmbea ca unui copil, mîngîindu-l pe umăr, ușurel, cu mîna-i mare și bătătorită.

X

La trenul de după-amiază, aceeași îmbulzeală oboitoare. Și aceeași așteptare nesfîrșită a plecării, — parcă ar fi fost vorba de un drum în necunoscut. Și-n vagonul murdar, căptușit cu scînduri goale, o îngrămădire pitorească de boccele și oameni. Soldați cățărați pe polițele de sus, pe spătarele băncilor, pe claturi de răniți și lădiți. O țesătură așa de strînsă, încît, odată intrat acolo, te simțeai făcînd parte dintr-un singur trup cu multe capete și nenumărate brațe, din care nu te puteai rupe, spre ușă, ori spre fereastră, decît cu sforțări înfricoșate.

Ghemuit într-un ungher, Paul aștepta această nouă plecare cu inima înțepată de teamă. Parcă urcase pînă acuma un drum dureros, cu îndîrjire și înfrigurare; și nădăjduind ceasul popasului, îi era frică să nu fie dezamăgit. Dacă cumva nu va mai găsi pe Adrian? Cerca să și-l inchipuie acolo, în umbra tragică a fortificațiilor, și nu izbutea să întruchipeze decît ceva ne-

lămurit și fugar, în care se amestecau, când silueta fugară a cuconiței Tina, când obrazurile crispate ale soldaților plutonului de execuție de dimineață. Inchi-sese ochii și voia să-și statornicească gândurile; și fără voie începu să asculte un glas supărat de negustor guraliv.

O clipă deschizînd pleoapele, zări în trupul multi-plu din care făcea parte două brațe în mișcare și-un obraz asudat și rumenit de băutură.

— Cine-i împotriva noastră? striga glasul întărîtat. Cine-i împotriva mea? Să vie să mă mărturisesc ca la popă, — pe urmă ia o pușcă și-mi ridică viața, dacă-s vinovat! Da' de ce să mă tai așa bucățică cu bucățică? Încotro mă întorc aud: Negustori speculanți! negustori tâlhari!

— Așa și este! observă cu răutate cineva din mulțime.

Omul asudat privi cu dispreț în partea de unde venise întreruperea, apoi își prăvăli cu palma căciula pe ceafă:

— Doamnelor și domnilor! urmă el disperat; nu sînt tâlhar! Să mă credeți că sînt un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Dar am ajuns vremuri grele. Nu sîntem vinovați nici noi, nici jidovii, nimeni...

— Ba jidovii îs vinovați... replică iar necunoscutul.

— Ba să mă ierți, dragă! Măcar c-au răstignit pe Domnul nostru Hristos, acuma nu-s vinovați. Sînt și ei negustori, ca și mine... Zic unii că vindem scump, că jupim lumea. Nu jupim lumea, domnilor! Eu, dacă vreau să aduc marfă de la Galați, trec printr-o sută de vămi, oameni buni! Așa-s acuma timpurile. Trebuie să trec printr-o sută de vămi. La domnu cutare, și la domnu cutare... la stația cutare și la domnu șef

de tren cutare... la magazionerul cutare și la macagiul cutare. Toți mă jăcuiesc și toți mă dezbracă! După ce mă jăcuiesc ei, trebuie să mă-ntorc și să mă închin la cei care cer bilet de voie... Acuma la toate trebuiesc bilete de voie... Trebuie să mă plec la domnu ofițer cutare, și la domnu jandarm cutare, și la domnu subcomisar cutare... la toate icoanele! La cine să strig: săriți și nu mă lăsați? Cum oi striga, sar cinii și mă mînîncă! Trebuie să închid prăvălia și să mă dau cu capu-ntr-o fîntină!

Unii din tovarășii de vagon, spînzurați pe polițele de sus, rîzînd fără rușine, arătară că ei nu pot crede așa ceva. Glasul cel răutăcios lămurea cu liniște:

— Ce spui dumneata, noi nu putem crede. Doar boierii îs oameni detreabă!

— Ba credeți-mă, oameni dragi, credeți-mă... se văita negustorul.

— Cum să credem? urmă necunoscutul, de sus, din nour de fum de țigări. Dacă ar fi cum spui, ar trebui să punem mîna pe ciomag. Dar nu punem mîna pe ciomag, pentru că nu-i așa. Pe lîngă asta, ce drept avem noi să judecăm? În gloanțe și-n șanțuri stau alții: noi hălăduim în *bencheturi*. Acasă muierile noastre au de toate, nici nu le pasă! Nici la rechiziție nu ne-au luat caii și căruțele... Tare bine o ducem noi, și alții îndură tot greul. Cîmpul nostru singur se lucrează; și noi numai cu lenea și cu beția! Cum s-avem noi dreptate? Noi n-avem nici o dreptate. Și nici pe dumneata nu te credem!...

Negustorul se bătea cu pumnii în căciula-i brumărie.

— Adevărat! strigă el cu patos. Săracul n-are nici o dreptate!

Și-n încrucișările de glasuri, între glume uneori cam nesărate și vorbe cu două înțelesuri, în mirosul nesuferit, Paul simțea crescînd o ațîtare, o plămadă de ură. Era ceva turbure și fioros.

Crescut în București, în căldura și liniștea familiei lui, băiatul nu cunoștea pe țărani decît din cărți și din spuse. Iși formase o idee vagă despre un norod poetic, patriarhal și inteligent, care-și îndură cu resemnare crucea suferinții. Acuma, de cîteva zile, simțea în glasuri ațîtare. Sub liniștea cuvintelor, fierbea otravă. În atmosfera grea a vagonului, trupul acela strîns și înfierbîntat, din care făcea și el parte, începu a revărsa într-un murmur neînțeles tînguiri ca un pămînt necunoscut și încă neexplorat, în care slujbașii stăpînirii globesc vite și paseri, scot la muncă forțată *văduvele* și orfanii celor plecați în foc, împart ajutoarele ca pe un fel de premii de cumătrie, în care domnește altă lege, altă rînduială... Plîngerile suferinții mor la poarta țarinei. Căci între sate și-ntre orașele cele luminoase și fericite stă o prăpastie de întuneric...

Iși întoarse ochii spre bătrînul lui prietin moș Avram, ca-n spre o salvare. Dar rezervistul clătină cu amar din cap :

— Vai de sufletele noastre, domnișorule... Am fost și eu acasă zilele trecute... M-am repezit să-mi văd gospodăria... Mi-am găsit vitele luate... nevasta o umbră, cu tulpanul peste gură... copiii desculți... N-are cine-i îngriji, n-are cine-i apăra... M-am dus și-am întreat de vite pe primar și m-am uitat urît la el. Mi-a spus că-s dezertor și să mă duc la datoria mea... M-am întors la moarte, oftă el c-un glas abia auzit. I-am lăsat în sama lui Dumnezeu, — că la oameni nu mai putem nădăjdui...

Paul își simțea pieptul ca-ntr-o ghiară. Inchise pleoapele. Noaptea aceasta i se păru grozavă și nesfârșită. Nu se putea clinti din loc ; îl înăbușeau aburul și fumul ; îl înjunghia disperarea crâncenelor amărăciuni pe care le vărsau toți de pretutindeni.

Cînd o zi alburie desfăcu zăbranicul din ferestre și arătă, pe cîmpuri amorțite, un pospai de ninsoare, simți că totuși va putea merge pînă la sfîrșit. Coborît din vagon, o înfrigurare îl cuprinse. Își stropi ochii cu apă rece de la o cișmea și zise, c-un ris nervos, cătră rezervist :

— De acuma, moș Avram, nu ne oprim decît acolo...

— Da, domnișorule, dar trebuie să ne-ntărim. Trebuie să punem ceva cald la inimă...

Abia îl putu însă îndupleca bătrînul să beie un ceai, în picioare, dinaintea unei magherniți de scînduri. Plecară îndată, după ce întrebare de drumul Țițeștilor. Paul nu băgase de samă nici unde se oprise, nici ulițile și casele pustii în lumina dimineții. Avea grabă să treacă, să ajungă acolo unde era sufletul și sprijinul mamei.

Cu cît vedea că se apropie, cu atît mai bine înțelegea că pasul acesta numai decît trebuia să-l facă. Mama lor n-ar fi putut trăi liniștită fără o știre hotărîtă despre feciorul cel mai mare. Dar și dragostea lui adîncă pentru *bia* îl adusese pînă aici.

Și pășind sprinten pe marginea drumului înghețat, spre o zare pustie și lungă, își aducea aminte de o mulțime de clipe de acasă de la ei, din vremea fericită cînd trăia cel pe care-l iubea ca pe un Dumnezeu. O icoană îi răsări în minte ca o floare, din adîncimea ființei. Adrian îl ținea pe brațe ; mama sta sub

lampă, zîmbind liniștit, și tatăl, într-un jîlt larg, luminat de jarul din sobă, spunea o poveste, inventa o fantazie înaripată pentru el, pentru cel mititel. Toți aveau o lucire în ochi și pe buze. Și Adrian, rizînd, îl strîngea lingă obraz cu dragoste.

De altminteri, crescuse în admirația fratelui lui mai mare. Il urmărea pas cu pas în odaia lui, în ograda largă și-n tainica grădină. Iși vîra năsușorul în cărțile lui cu poze și-n toate jucăriile lui cu resorturi și bobine electrice. Ii aporta ca un cățeluș mingile aruncate c-un fel de batistă întocmită cu multă răbdare și meșteșug... Fratele lui era pentru el cel mai minunat și mai îndrăzneț băiat din lume. Și admirația aceasta, amestecată cu iubire, se păstrase, căci inteligența subțire și avîntată a lui Adrian îi deschisese o carieră înflorită în lumea literară, și sufletul lui distins îl ținea legat de ai lui cu dragoste neștirbită, cu atenții delicate pentru mamă, cu pietate caldă pentru dulcele cămin al anilor de odinioară.

De la o vreme Paul observă mișcare în lungul drumului, și visurile lui din trecut se șterseră, se cufundară în el ca-ntr-o ceață. Coloane de muniții mergeau în aceeași direcție cu el. Căruțele intrau pe șleah, de pe-un drumeag, și se înșirau una după alta, neconținut, cu caii pășind domol și cu soldații călări cumpănindu-se ritmic, încotoșmați în mântăli, cojoace și căciuli. Scrișnea prundul și sunau obezile. Din cînd în cînd oamenii întorceau peste umeri obrazuri negre și aspre, slobozeau cîte un strigăt și înălțau bicele cu codirișcă scurtă. Pe marginea stîngă a drumului, trecea cîte-un automobil ca-n vifor, «umplînd lumea de *miroaznă*», cum spunea moș Avram. Și-nainte, zarea stătea mută, fără soare, sub un abur de mîhnire.

La un popas, pe ghizdelele unei fîntîni, avură un răgaz de liniște. Șoseaua fu liberă un timp. Apoi, dinspre frontul necunoscut, începură a sosi căruțe de bejenari. Boii mergeau repede, îmboldiți cu asprime de oameni; și-n cară, printre țoale și boclucuri amestecate, scoteau capetele femei plînsse și copii mirați, pierduți în straițele părinților. Oamenii aveau o privire dușmănoasă, pironită înainte. Mînați de-o disperare mută de la locurile lor pustiite, de la casele lor prefăcute în cenușă, se duceau așa în neștire, ca pe un drum de țintirim.

Coloanele iar începură a curge spre zarea fumurie a apusului. Erau acum căruțe de țară, cu coviltire de rogojini, ducînd provizii de la gările din dosul frontului. Umblau cu cîte patru cai mărunți înhamați bulziș. Rezerviștii bătrîni îi îndemneau din chilna de dinainte, cu glasuri domoale și egale.

La o oprire a tunelului de coviltire, moș Avram intră în vorbă cu «oamenii lui». Se dădu lingă roata de dinainte a unei căruțe și scoase tutunul și foițele. Răsucind țigări groase, scăpărînd și aprinzînd, — și moș Avram și rezervistul celălalt făceau parcă gesturile unui ritual. Stătură aplecați o vreme, se înălțară și-și apropiară nasurile, apoi începură a slobozi fum ca niște hogeaguri. În urma acestui lucru, părură înțeleși. Moș Avram, zîmbind șiret, făcu spre Paul un semn ușor din cap. Băiatul se apropie și căruțașul le făcu loc printre lăzi cu pesmeți și cutii de conserve.

Așa umblară pe drumul lung sfătuind încet, în pasul domol al cailor.

Oștenii vorbeau despre nevoile de acasă. Băiatul aduse vorba despre front.

— Nemții s-au oprit, răspunse prietinul cel nou al lui moș Avram. Acuma se-ngroapă-n pămînt. De-acu

pînă-n primavară s-or întări ș-ai moștri ca buruiana ră, care nu moare. Și pîn-atuncea vin tunurile cele mari.

— Care tunuri ?!

— Cele mari. Niște tunuri cum nu s-au mai văzut pe lume. Așa aud. Apoi atuncea s-a alege. Hei ! oftă omul, șfichiuindu-și călușii... grea toamnă am petrecut noi ! Au rămas oamenii și dobitoacele pe toate drumurile și-n toate rîpile. Ne-au bătut și ne-au alungat. Dar mare-i Dumnezeu !

— Adevărat, numai alui e puterea... aprobă moș Avram.

Paul se îndreptă, c-o înfiorare de nădejde :

— Vra să zică acuma lucrurile s-au îndreptat...

— Dă, știi mata, stăm ca omul cel ce-a fost bolnav... Avem *coraj* da' trebuie să mai prindem putere. Iaca, acuma ducem o leacă de hrană, — da' ce-ajunge la atîta lume ? O zi este, două nu... Războiu-i mare nacaz, oameni buni !...

Paul căzu pe gînduri. Intr-un tîrziu începu a vorbi mai mult cătră sine :

— Cînd treceam acuma o lună pe drumuri de-acestea, bătea o ploaie rece și lumea umbla cu capetele plecate în jurul cărușelor, — parcă purtau morți... Ne duceam, ne duceam cătră miazănoapte, alungați ca de un vînt rău, cu picioarele zdrobite și sîngerate, fără nădejde să mai ajungem undeva. Acuma văd că nu se mai cunoaște nimic din ce-a fost.

— Nu se mai cunoaște, răspunse moș Avram, căci corbii și hultanii au curățit și apele au spălat !

În adevăr, corbii curățiseră și apele spălaseră, dar amintirea grozăviilor se întorcea întregă în sufletul băiatului.

XI

Cu cât se apropiau de linia cufundată în negură a munților, cu atât mișcarea se întetea. Drumul era tot mai umblat de căruțe, călăreți și pedestri. Paul vedea fețe liniștite, bronzate de asprimea anotimpului. Parcă preocuparea cea mare a morții, care stăpînea totul, alungase celelalte mărunțișuri ale vieții și oamenii dobîndiseră o gravitate marțială și severă. Poate era numai o părere. Impresia aceasta însă îi umplea sufletul de mîndrie.

Trecură prin sate cu mișcare întinsă de soldați. Coborîră în văi, urcară dealuri. Și deodată simți, departe, în fund, sub neguri, sclipind o apă.

— Am ajuns... zise deodată căraușul. Acolo-i apa Putnei. Acolo s-a oprit bătălia. Aici trebuie să fie și regimentul dumneavoastră. Apucați pe drumul ista, printre vii, și pe urmă țineți culmea...

Cum ? a ajuns ? Băiatul privea nedumerit în juru-i, cu inima bătînd. N-auzea tunuri. Nu vedea așa-zisa linie de foc. Nu vedea nici o furnicare, nici o pregătire. În dreapta și-n stînga, pămîntul se înmlădia cu vii și pometuri. Pe drumeaguri se încrucișau oameni și căruțe, — trecînd parcă la îndeletniciri și la munci obișnuite.

Trecură printr-un corn de sat cu căsuțe rare. Intîlniră o corvoadă de soldați. Purtau la deal bucătării de campanie curățite și spălate.

Moș Avram întrebă :

— Intr-acolo-i 89 ?

— Da.

Inima lui Paul începu a se zbate puternic și dureros.

— Sînteți din regimentul 89 ? întrebă el cu glas zurgumat.

— Da.

— Găsim noi aici pe domnu locotenent Plopeanu ?...

Oamenii se opriră o clipă, privindu-se, ca și cum n-ar fi înțeles despre ce-i vorba.

— Domnul locotenent Plopeanu *Andrian* ? tresări deodată omul. Este la noi în regiment. Da' ce aveți cu el ?

Paul nu răspuse. Se simți mînat înainte ca de o izbitură de vînt. Porni, aproape alergînd :

— E frate cu domnu locotenent... lămurea moș Avram soldaților. Vine cine știe de unde și-l caută...

— Frate cu domnu locotenent ? Il caută ? Apoi nu pe-acolo. Haideți cu noi...

Paul, ca rătăcit, se întoarse în loc și se luă după soldați. Trecură pe lîngă grajduri de cai, improvizate sub maluri de pămînt ; pe lîngă campamente rudimentare de bucătării, la adăpost de scînduri ; pe lîngă o infirmerie instalată pe un tapșan, în corturi. Apoi soldații se opriră. Unul zise :

— De-acu luați-o tot înainte, pe cararea asta. Ieșiți drept la batalionul trei. După ce treceți printr-o vâlciță și printr-o vie, dați de bordeie... Intrebați acolo, la compania unsprezecea...

Merseră încă o bucată bună de loc. Pierduseră din ochi lucirile Putnei. Treceau printr-un găvan curat, în scobitura căruia se roteau căpiți de fin și nuci bătrîni. Era liniște și singurătate și abia se simțea aדיind vînt ușor. Deodată fulgeră și soarele de la asfințit, printr-o spărtură de nouri, și lumina lui tristă polei împrejurmile.

După o cotitură, la un șipot, găsiră soldați. Apoi văzură și bordeiele, într-o poziție de vilegiatură, ferețite sub deal, într-o luncă rară de tei bătrâni. Soarele ajungea din asfințit acolo și lumina albituri întinse, clădării de lemne și grupe de ofițeri și soldați.

Băiatul se repezi. În mulțimea de trupuri în mișcare, ochiul lui ager descoperise pe Adrian. Capete se întoarseră nedumerite spre acest străin adus de vânt. Dar un glas tresări :

— Paul !

Și băiatul văzu pe frate-său năpustindu-se. Când căzu în brațele lui, îl orbiră lacrimile și începu a sus-pina.

— Ce este ? stăpînește-te ! îi zicea Adrian îngrijat. S-a întâmplat ceva ? Cum se află mama ? Ce face Mary ?

— Cred că sînt bine, la Iași.

— Cum ? nu știi nimic despre ele, despre Codinuță ? Nu știi — ori îmi ascunzi o veste grozavă...

— Nu, Adrian, nu e nimica ! Nu te uita așa la mine ! Întâi te-am căutat pe tine. Pe urmă mă duc să găsesc pe mama. Vreau să-i duc vești de la tine.

— Dar tu, de ce ești despărțit de ea ? Ce este ? Paul, — să nu-mi ascunzi nimic !

Băiatul îi încleștase minile și, ca să-l liniștească, îi lămuri c-un glas pripit pribegia lui în Moldova, pe drumurile retragerii. Vorbind, se domolea încet-încet. Numai ochii mari îi mai luceau într-o bură de rouă. Se liniștea și Adrian. Și ferindu-l ușor în laturi, îl privi pe mezin cu admirație :

— Știi tu, Paule, c-ai mai crescut ? Te-ai făcut mai voinic ; suferința te-a întărit.

După clipa de spaimă, acuma rîdea, — parcă soarele căzut în asfințit mai stăruia încă pe obrazul lui.

Toate nimicurile acestea copilărești și ușurele, care se spun la întâlniri neașteptate cu cei iubiți, îl făceau nespus de fericit pe Paul, îl mîngîiau, ca desmierdările de demult, de-acasă.

Se uita și el uimit la Adrian. Era parcă mai nalt și mai spătos, în haina de ofițer, cu obrazul înegrit și supt, însă plin de energie. Și ochii aceia, ochii mamei, pe care-i avea și el, cît de adînci îi păreau și cît de serioși, cu toată lumina lor trecătoare de rîs!

Ca-ntr-o ameteală îi trecură pe dinainte ofițeri tineri, camarazii lui Adrian, și auzi nume pe care le uită îndată. Toți îl împresurau zimbitori și prietinoși și cei mai tineri semănau unul cu altul.

Cum avu răgaz, băiatul își aminti de tovarășu-i de nevoi și trase pe frate-său înspre moș Avram. Ii spunea, învălmășit, cum l-a ajutat în tren, cum l-a îngrijit. «Nici nu-ți faci idee, Adrian, ce suflet!»

Ofițerul dădea din cap, privind spre moș Avram, care aștepta în poziție, cu obrazul liniștit și trist. Apoi îl cunoscă.

— Cum nu? Pe Avram Roșca îl cunosc. Am năcăjit amîndoi în stîncile munților, pe Călimani! Mult ai mai înjurat în vremea aceea, Avrame! Ai scăpat de la nemți? Cum ai făcut, omule?

— Bine, trăiți domnule locotenent. Mi-am pus nădejdea la Dumnezeu și gîndul la Moldova. Ș-am străbătut...

Ofițerii ceilalți se apropiau interesați. Paul, entuziasmat pentru bătrînul lui, îl îndemna să spuie tot, cum a fost de la început, să nu lase nimic la o parte, să povestească ca-n tren, în noaptea aceea cînd stăteau la foc...

— Spune, moș Avrame...

Bătrînul începu trăgănat, cu glasu-i domol și mîhnit. N-avea multe de spus, căci întîmplările erau foarte simple, — dar ceea ce cucerise pe Paul în noaptea dintăi, resemnarea nesfîrșită și credința într-o datorie a vieții, parcă radiau și de astă dată spre inimi. Băiatul privea în juru-i, surprins că ceilalți nu înțeleg cît era el de mîndru pentru istorisirea bătrînului rezervist..

În viața monotonă a bordeielor, căzuse o întîmplare însemnată, și camarazii începură a vorbi despre sărbătorirea ei. Mai ales căpitanul Racovăț, un uriaș cu înfățișare și vorbă de țaran, înțelegea că trebuie întocmit un banchet cu vin mult și mîncări grozave.

— Ascultă, Plovene, zicea el cu vorba-i lată și veselă. Fiecare lucru cu socoteala lui. Masa nu se face singură. Trebuie chemat Chirilă al meu, ca să-i dăm provizii. Dacă n-a arde și n-a strica, ne face el o masă destul de bună. Da' ce punem ?

— Punem tovarășie, ca totdeauna, vorbi unul din ofițerii cei tineri.

— Nu așa, răspunse vesel căpitanul Racovăț. Nu-i drept. Eu îs cel mai vechi și vreau să pun jumătate. Și cealaltă jumătate o puneți voi. Bun ? — și privi cu mîndrie în juru-i. Atunci strigați «brava !» și «mulți ani trăiască !» Eu am avere opt găini și doi cucoși. Cînd văd pregătiri ca să pornim undeva, găinile mele vin singure și se suie în căruță, așa educație au. Un cucoș îl dau. Fac jertfa asta ! Locotenentul Iordan are și el opt găini și doi berbeci. El dă un berbec. Eu dau paharele și sublocotenentul Iordăchescu dă vinul care î-a venit de-acasă. Parte dreaptă.

— Ce mai dau eu ? Dau un soldat ca să rîșnească cafeaua lui Nicolau. Și la urmă mai dau un *banc* de

maca, și n-o să ziceți că nu sînteți mulțămiți... Așa, acum urale și îmbrățișări !

În adevăr, ofițerii începură a striga ura ! ; se îmbrățișau și se felicitau într-o pornire copilărească.

Adrian zîmbea, cu ochii asupra asfințitului și ținînd pe mezin de mină :

— Să-l lăsăm, zise căpitanul. Trebuie să ție sfat de familie. Noi mergem să rînduim masa. Pofțiți, domnilor, la ordine !

Rămași singuri, la un colț de bordei, în cea din urmă lumină a amurgului, frații se priviră cu nespusă dragoste.

— Cum ai putut tu, mititelule, veni pînă aici ? întrebă Adrian.

Paul tăcea, mișcat.

— Ce-or fi făcînd ai noștri ?...

— Ne-așteaptă... răspunse încet băiatul.

— Așa-i, ne așteaptă. Mama parcă era să se prăpădească cînd a izbucnit războiul. Mamele sînt toate contra măcelului... Și eu parcă-i dădeam dreptate cînd mă uitam la Codinuță, care petrecea și rîdea foarte vesel și mulțămit de uniforma mea. Ce știe un pui de șase ani ! Mama și Mary se uitau la el cum rîde și-și ștergeau ochii de lacrimi... Cine știe dacă ne-om mai vedea !

— De ce vorbești așa, *bie* ? îl desmierda mezinul, alipindu-se de el.

— Te uitai la nebunia de adinioarea ? reluă Adrian. Ce putem face ? Aici sîntem prizonierii tristeții și trebuie să ne mai eliberăm din vreme în vreme. Zilele acestea de odihnă, cînd tace tunul și dincolo, în șanțuri, bieții oameni dormitează lîngă puști, mie mi se par cele mai grele. Zilele acestea au ceva nehotărit, ceva mohorît și tragic, prin așteptarea zilei de mîne,

prin necunoscutul pe care-l poartă în ele. Nu-i așa că tu ți-ai făcut altă idee de războiul nostru și de locul acesta? Și eu, înainte de a intra în foc, aveam altă idee...

— Adevărat. Credeam să găsec zarvă, lupte, bombardament...

— Sint și de-acestea... Și după ele, ne regăsim mai puțin, trudiți de moarte și veseli totuși că n-am pierit noi și-au pierit alții.

Mezinul îl privi cu mirare. Adrian începu a rîde silît:

— Aici, puiule, trăiești ca cîrțițele și pieri fără glorie... Oamenii noștri cad zdrobiți, de multe ori fără să vadă pe inamic... — Acuma e o epocă de acalmie, urmă Adrian, cu ochii lucind în bătaia amurgului. Inamicul se mișcă rar, pentru rectificarea unui colț de poziție, pentru o recunoaștere. Ieri, un grup de soldați năcăjiți de la noi au făcut o incursiune, ca să-și mai acopere sărăcia... S-au întors cu cojocel și bocanci de la dușmanii căzuți... Au lăsat doi acolo ghemuți între sîrme... A, războiul ne întoarce îndărăt!...

Ofițerul oftă.

— Și mai este ceva, șopti el. Oricît am ascunde, oricît ne-am cuirasa sub vanitate, trăim c-o singură preocupare, căci în fiecare oră jucăm un zar teribil!

Paul asculta cu privirile ațintite, înfricoșat.

— Astăzi, *bie*, ești trist, îngină el.

— Nu, mititelule, nu. Dimpotrivă; sosirea ta mi-a făcut mare bine. Simt însă nevoia să mărturisesc lucruri pe care altora nu le pot spune... Și am în mine destulă dragoste pentru pămîntul nostru și hotărîre de jertfă, ca să nu acopăr adevărul...

Tăcură și rămaseră privind, — amîndoi alături, — la cea din urmă lumină trandafirie, care înghețase,

ușoară și abia văzută, între nourii înălțimilor și negurile munților. Curînd însă sara cuceri împrejurimile. Soseși ca o fumegare din necunoscut, adusă de un vînt neașteptat. Coroanele teilor bătrîni începură a vibra, într-o susurare melancolică. Și departe, spre apus, izbucni o bătaie înăbușită de tun, urmată îndată de alte trei.

— Acesta e salutul serii... zise încet Adrian. Este o baterie de la *dinșii*, care în toate serile ne aduce astfel aminte că ne pîndește destinul. Auzi fișitul bombelor ?

Instinctiv, băiatul își aplecă grumazul. Prin pacea fumurie a colinelor nedeslușite trecu un sunet strident, ca o sfișiere de matasă, — apoi mugi o spargere surdă.

— Asta a căzut în vii... vorbi Adrian.

Paul îl privi cu sufletul pătruns de o înfiorare stranie. Ii fusese frică ; nu voia însă să mărturisească.

Adrian îl cuprinse de braț :

— Atît a fost. Putem să ne urcăm sus, la creastă...

După cincizeci de pași, intrară într-un șanț de comunicație, apoi cotiră în tranșee în grabă săpate, sumbre și umede. Observatori rari vegheau, din loc în loc.

Cîmpia vagă a Putnei se întindea în fundul întunericului, tăcută. Băiatul o simțea însă amenințătoare. Dîndărăt, dintre dumbrăvi și vii, clipi o fulgerare în zigzag. El tresări iar. Tunuri bătură, în izbucniri violente, în liniile noastre.

— Acesta-i răspunsul de la noi... zise Adrian.

Și în noaptea depărtării, după un timp, pîlpiiră o clipă lumini de explozii. Apoi se făcu iar liniște, — și, în cuprinsul mohorît, sub văzduhul fără stele, nu se mai simți nimic.

Stăteau amîndoi ca două umbre neclintite.

Adrian vorbi cu voce scăzută :

— Aceasta-i liniștea noastră. E ca o odihnă după cumplite încercări. Uneori peisagiul acesta pustiu, liniștit și trist, tresare ca sub vifor. Ș-atuncea cad vrednicii lângă nemernici, amestecați în aceeași pustiire a gloanțelor și schijelor. De ce au pierit cei care rîdeau ieri ; de ce trăiești tu, ca să te temi de mîni, — nu se știe... Ah, titelule, generația noastră are o viață tragică și absurdă... Nu știu dacă mă înțelegi, titelule...

— Te înțeleg, bie, suspină în întuneric mezinul.

— Da ; pămîntu-i plin de mormintele tinereții.

Adrian avea o voce așa de amară, încît lui Paul îi veniră lacrimile, și le lăsă să curgă în lungul obrazului. Iși simți apoi dreapta cuprinsă în pumnul tare al fratelui său, și se întoarseră încet, alături, prin întunericul șanțului, pe lângă fantomele observatorilor.

Un glas îngîmă :

— Trăiți, domnule locotenent *Andrian* !

— Bună sara... murmură ofițerul.

Cînd ieșiră în dumbrava de tei, găsiră intrările bordeielor rumenite de focuri, care ardeau înlăuntru. O ordonanță se apropie de ei și-i pofti la domnu căpitan.

— Bordeiul lui Racovăț se numește «comandament», lămuri Adrian.

Intrară la comandament plecîndu-se adînc din șale. Coborîră trei trepte și Paul simți în nări umezeala caldă a pămîntului.

Păreții erau sprijiniți cu bîrnuială de lemn. Două lăviți înguste, acoperite cu pături, se întindeau în lung, de o parte și de alta. Masă fixă nu era. Nevoia comandase întoarcerea îndărăt la masa primitivă a strămoșilor, joasă, rotundă și cu trei picioare. O ordonanță tocmai o dădea de-a dura dintr-un colț ca s-o așeze într-un loc potrivit. La alt colț, o sobă ciudată și informă de pămînt bătut adăpostea un foc caprițios,

care amenința neconținut cu limbi ascuțite pe cei ce se apropiau de el. Dindărătul limbilor ascuțite pufneau șuvițe de fum, care se îndrumau spre ușă, prin coridorașul dintre lăviți. De o grindă de sus era aninat un felinar puternic, împlătoșat cu rețea de sîrmă.

— Salut pe oamenii cavelor ! strigă Adrian Plopeanu, înaintînd prin fumul luminos.

Ofițerii îi răspunseră cu veselie, într-un amestec nedeslușit de glasuri.

— Haideți, domnilor, strigă căpitanul Racovăț ; poftiți, — să mîncăm cucoșul meu și berbecul lui Iordan. Sclavii s-aducă tacimurile și să vie orchestra...

Orchestra, fala batalionului, era alcătuită dintr-o scripcă și dintr-o cobză de la compania a nouă. Țigarii care mînuiau aceste delicate instrumente le purtasera pe toate drumurile războiului cu cinste și cu credință. La ordinul căpitanului, în picla de la intrare, pe loc prinseră a murmura strunele. Și lăutarii, sprinteni, negri și cu ochii ageri, se grămădiră într-un colț, începîndu-și concertul.

Chirilă, ordonanța lui Racovăț, își pusese șorț, care părea alb prin fumegarea bordeiului. Ș-avea un zîmbet larg, care-i ducea cătră urechi gura mare de om scund și căpățînos. Racovăț lămurea că «așa zîmbesc chelnerii». Și numai «poama asta», în tot regimentul, a putut primi de la el asemenea educație.

Ordonanțele celedalte nici nu crîcneau la poruncile tainice ale lui Chirilă. Și pe cele trei trepte ale bordeiului era o urcare și o scoborîre neîntreruptă, după tacîmuri, după pahare, după sticle, după o solniță — pînă ce, însîrșit, sosiră în străchini largi mîncări înecate în prea multă zamă și fripturi prea uscate.

După părerea lui Racovăț, cucoșul era tot temeiul ospățului. Mai întăi, pentru că era foarte mare ; ș-al

doilea, pentru că era foarte bătrîn. Un asemenea cucoş, care şi-a stăpînit cu vrednicie în campanie găinile, cere mult vin. «Să vie vin ! să vie vin !» ţipau ofiţerii. Şi ordonanţele se repezeau îmbulzindu-se şi ciocnindu-se. Era o învăluire amestecată de vorbe, o veselie care lui Paul i se părea nefirească şi forţată. Şi din colţul lor — furişându-l parcă pe sub larmă — ȕigani strecurau un cîntec cu dulci şi triste mlădieri. Cobzarul avea o voce din cap simpatică şi stăpînită şi înflorea melodia cu acorduri moi de strune, închizînd pe jumătate ochii cu luciri de aur :

Frunză verde trei grante
Ce să facem noi, măi frate ?
Tu străin, şi eu străin :
Hai în codru să trăim...

Cîntecul acesta se armoniza surprinzător cu ceea ce rămăsese în sufletul lui Paul din amurgul melancolic, din mohorala tranşeeilor şi din înfricoşata mîhnire a cîmpiei Putnei, cufundată în negură şi noapte.

În jurul lui, în poziţii incomode, aplecaţi asupra măsuţei rotunde, ofiţerii mîncau cu hărnicie fără să se mai servească de furculiţe şi cuţite. Aruncau oasele la întîmplare, şi, mestecînd încă, întindeau cupele spre paharnici, cerînd prin semne vinul. Vorbeau toţi odată şi unii aveau o vădită aplecare spre discursuri. Băiatul privea surprins, de şi acuma înţelegea că ar fi fost nefiresc să fie altfel. În ochii aceia arzători, în izbucnirile acelea violente, era ca o înfrigurare şi ca o nelinişte. Din cînd în cînd Adrian îl privea cu dragoste, cu un zîmbet stîns.

Căpitanul se sculă în picioare, cu paharul în mîna. Ofiţerii tăcură... Ordonanţele rămaseră drepte prin colţuri şi scripca ȕirii zugrumată.

— Domnilor, zise Racovăț cu ifos și cu un zîmbet de țaran poznaș. Ce voiam să spun ?

— Domnule căpitan, îl întrerupse un ofițer mititel ; — poate nu voiai să spui nimic...

— Așa-i, răspunse simplu căpitanul ; mi se pare că n-am ce spune. Ba da. Să bem un pahar de vin în sănătatea lui Ploeanu, care a avut astăzi o bucurie. Asta-i rar la noi, domnilor ; și-l putem felicita. Pe urmă, dacă voiți, putem bea încă unul în memoria sărmanului meu cucos. Înșfîrșit voiam să vă arunț că, îndată ce sclavii vor strînge și vor da afară gu-noaiele orgiei, eu pun pe masă un pumn de *bumăști* și devin bancher. Iordăchescule, ai adus biblioteca ?

— Da, domnule căpitan, răspunse mititelul, bătîndu-se peste buzunarul de la piept.

— Bravo, am să te propun pentru decorație. Îți dau «Serviciul credincios». Dar artiștii nu croncănesc ? adăogi cu glas tare Racovăț, întorcîndu-se spre lăutari.

Scripca tresări îndată de lîngă ușa, întovărășită de zumzetul cobzei.

Paul, ușor înfierbîntat de vin, cerceta în juru-i. Vedea priviri și rîsete simpatice. Ofițerii tineri se întindeau peste masă, ca să ciocnească cu el. Un obraz smead, aproape copilăresc, ras cu îngrijire și pudrat, se apropie de el, și o voce scăzută, care-i părea un cîntec, începu a-i vorbi de Adrian.

Ofițerii aceia făcuseră în tovărășie o campanie spăimîntătoare. Lăsaseră pe alții în furtunile măcelurilor și pe drumurile retragerii. Pe mormintele căzuților, cei rămași își înșelau orele ca-ntr-o insomnie. Nu-i puteau însă liniști nici banchetele cu cucosi și berbeci, nici vinul, nici cîntecul trubadurilor acelora negri și necunoscuți, nici disputele fără rost, nici jocul de cărți.

Pe cînd se organiza, pe măsura împodobită c-o pătură, «o baccara cum n-a mai fost», — lăutarii încet-încet își subțiară cîntecul, apoi se strecurară pe ușa bordeiului, adu-mecînd urmele ordonanțelor și resturile mesei. Locotenentul Iordan, la stînga lui Paul, aproape de soba plină de jaratic, povestea odiseea batalionului trei. În Călimani, la Jiu și Olt, pe Argeș, la București, batalionul lor se bătuse neînterupt.

— Un rînd de oameni s-a pierdut. Acuma batalionul se completează a doua oară... Colonelul nostru e un om bun și moale. El nu întervine, nu țipă. Din pricina asta de patru luni stăm neînterupt în vijelie... Nu face nici măcar raport să ne decoreze...

Băiatul îl privi surprins. Intr-adevăr, el uitase că mai este și mîngîierea ori zădărnicia aceasta.

Jocul de cărți se înfierbînta. Cu chipiul pe ceafă, cu fruntea asudată, căpitanul Racovăț dădea cărțile făcînd glume, — apoi își fila «hirtiile» cu atenție, cu buzele strînse. Cînd trăgea banii cîștigați, într-o gamelă mare pe care o ținea între genunchi, mustățile mari, castanii, i se zbirleau de plăcere.

— Atîta cusur are căpitanul... șopti locotenentul Iordan. Îi plac banii. Îi strînge, îi înoadă, îi coase în haine. Cînd pierde, se îmbolnăvește de supărare.

Paul privea acuma cu luare-amînte la frate-său. El știa că nu punea niciodată mîna pe cărți. Acuma urmărea pasionaț jocul, ponta mult, ș-avea în priviri o luire neliniștită. Era așa de absorbit, că nici nu mai întorcea ochii la mezin.

— Ce ? Adrian joacă ?

— Sigur. Aici jucăm toți. Ce putem face altceva ? Aș putea spune că asta-i principala noastră îndeletnicire, cînd avem o zi de liniște. Uite, am să zvîrl și eu un pol, pe tabloul din dreapta...

Jordan se trase înspre jucătorii încordați și Paul rămase singur.

Stătu o clipă privind fețele acelea contractate, trecute în altă lume parcă, pălite de răsfringerea jaratului, — apoi se strecură afară.

Era în noapte, în întinderile necunoscute și nevăzute, o liniște grea. Numai vântul fișia ușor și purta fluturări de ninsoare. Nu cuteză să se miște din locul lui, din preajma bordeiului. Aproape, începu într-un timp a simți o ușoară mișcare. Apoi percepu firul subțire și melodios al scripcii lui Chiruț. Incet-încet împrejurimea începu să aibă o viață ascunsă și tainică. Dar vântul se întetea, — și prinse a suna în dumbravă cu modulații înalte, aducînd cernere mărunță și aspră de viscol.

Paul tresări. O umbră se oprise lângă el. Un glas îi vorbea. Cunoscu pe moș Avram.

— De-acuma, domnișorule, s-așază iarna...

XII

Viscolul bîntui două nopți și două zile și acoperi bordeiele și împrejurimile cu învăluri crețe de omăt mărunț. La tranșee, oamenii lucrau neconținut cu lopețile. Acolo stătu viermăt neînterupt și zi și noapte. Dincoace, în dumbravă, și între vii spre sat, mișcarea oamenilor deschidea îndată pîrtii. Și-n prima zi albă de liniște, sosi preotul cu niște sergenți dascăli. Era ajunul sărbătorilor Nașterii. Crăciunul venise pe neșimțite și prin surprindere ca un dușman.

Zilele acestea, monotone și triste, Paul le petrecu în bordeiul «comandamentului», cu Adrian, cu căpitanul Racovăț și încă cu doi ofițeri.

Dimineața, căpitanul totdeauna se scula întâi, și-și făcea îndelung toaleta, ajutat în fiecare clipă de Chirilă al lui. Avea grijă de toate cutiuțele, de toate periutele și prosoapele. Își întărea cu acul bumbii și cusăturile, cerceta rosăturile de la mânici și de la genunchi clătinzând din cap; după aceea se închina, făcând cruci mari și șoptind rugăciuni neînțelese. Își scria rapoartele cu grijă și-și trecea într-un carnetel însemnări misterioase, pe care le scria mărunțel, c-un creion cât un sîmburaș. În vremea asta se sculau și ceilalți ofițeri căscînd, și se îmbrăcau în pripă. Ieșeau afară, cu ordonanțele după ei, și-și căutau de servicii.

În adunările de după-amiază, în lumina posomorită a bordeielor «se organizau» de obicei partide de poker. Și Paul urmărea cu gîndurile aiurea jocul lui Adrian.

Cînd aveau loc sfaturi, apoi se dezbăteau intrigi și nemulțămiri mărunte. Rareori, provocați de băiat, evocau înfricoșatele zile ale toamnei. Ș-aici căpitanul, zbîrlindu-și mustața, se oprea fără nici o cruțare la operațiile maiorului Adam, trecut de la comanda batalionului trei ca ajutor al colonelului.

— Dacă nu era Bonaparte cu noi, zicea Racovăț privind în juru-i să vadă de n-ascultă ordonanțele, dacă nu era Bonaparte cu noi, nu ne piereau atîția flăcăi vrednici. El ne-a trimes în gura lupului de atîtea ori, și-apoi ne lăsa să ne descurcăm cum om putea... Scumpa-i ființă avea atunci îndată treabă la Divizie. Cum începeau tunurile, ca prin farmec se deranja telefonul și el avea treabă cu Divizia. De aceea i-a și rămas numele «domnul colonel Divizie». Acuma îl face colonel. Are rude printre *măriri*...

De la «colonelul Divizie», cercetările sfatului treceau asupra altora, și totdeauna Racovăț avea o vorbă mușcătoare. Colonelul, dormind într-o tohoarcă de

cioban, se gîndea cînd va veni vremea să se ducă acasă «să facă pace cu nemţoaica lui»; maiorul de la batalionul întăi eugeta cum să se taie la deget, ca să-şi puie al şaselea semn de rănit.

— Pe cinci le-a pus dintrodată, lămurea Racovăţ. A căzut aproape de el, într-o margine de pădure, un ceaun de cele mari. Şi l-au ajuns la picioare şi la mîni cinci zburături. A stat trei zile de vorbă, la ambulanţă, cu doctorul, asupra acestui eveniment, şi la urmă s-au convins amîndoi că fiecare zgîrietură în parte putea să fie mortală, deci fiecare trebuie să-şi aibă semnul ei. De-atunci a devenit erou şi poartă cinci semne. Cînd se duce la tîrg, toată lumea întoarce capul după el...

Racovăţ nu cruţa nici pe generalii cei mari.

— Ce poate să ştie un om care fuge cu automobilul? zicea el cu mirare.

Era într-o după-amiază liniştită şi plicticoasă. Focul fumea în monstrul din colţ, şi Racovăţ ceruse de la sublocotenentul cel mititel «biblioteca». Din obişnuinţă «ponţii» se rînduiră în juru-i, şi Chirilă întinse pătura pe măsuta rotundă.

Chiar atunci simţiră vibrarea caracteristică a depărţării. Incepeau tunurile duşmane. Auziră curînd şi bufniturile spargerilor, mai aproape. Şi deodată din bateriile dindărăt, din podgorii, începură una după alta bubuituri pline, care cutremurau pămîntul.

— Aiştia-s *franţujii*... zise rînjind Racovăţ, cu pačetul de cărţi în mînă. Din depărtare, canonada urma cu stăruinţă şi se întetea. Se mîniau parcă şi tunurile de-aici, ş-acuma trăsneau fără întrerupere, cu pocnete stridente. Adrian coborî zîmbind în bordei.

— Astăzi avem muzică, vorbi el, privind la Paul.

— Ai fost la avanposturi? îl întrebă Racovăţ.

— Da. E liniște. Totu-i în rînduială.

— Atuncea taie cărțile... îi zise căpitanul, înfățișîndu-i pachetul.

Începură a juca pe cînd băiatul, c-un ascuns sentiment de frică, ceva care parcă sta întins în el ca o strună, asculta duelul de artilerie. Bombe mari prinseseră a sosi în împrejurimi. Le auzea năvala năprasnică, și jucătorii instinctiv plecau capetele și rămîneau cu mîna întinsă cerînd carte. Într-un timp, descărcările bateriilor de aproape erau așa de dese și mugetul lor avea ceva așa de înfricoșat ș-așa de măreț, încît se opriră cu toții ascultînd, în tăcerea bordeiului.

Amurgul sosi într-un haos de sunete și de explozii. Chirilă aprinse felinarul. Căpitanul își chemă iar tovarășii la joc. Din ușa bordeiului, Paul vedea pîlpîirea neîntreruptă a bateriilor și vuietele adînci parcă scurtau măruntaiele pămîntului și i se opreau ca izbituri de ciocane în mijlocul frunții. Din cînd în cînd un șuiet fioros trecea, — și izbucnea o bombă străină undeva, în apropiere. Mișcarea inimii îi era așa de violentă, încît se retrăgea în umbra umedă a bordeiului.

La un ceas după înserare, canonada spori. Și în huiră, devenită acum monotonă, băiatul începuse să liniștească. Se întinse pe-o lăviță. Stînd întins pe spată și cu ochii ațintiți în grinzile de sus, avea senzația că pămîntul sub el se încrețește. Și fără să înțeleagă de ce, începuse să aștepte, cu gîndul fix și inima mișcată, să cadă un proiectil acolo unde privea el deasupra coamei... Apoi, în același loc, în întuneric, parcă i se desluși chipul delicat al cuconiței Tina. Ii zîmbea, — strecurînd în el o înfiorare plăcută...

Tîrziu, simți că văzduhul și pămîntul s-au liniștit deodată. Îi cuprinsese o somnă dulce. Auzea glasuri

în juru-i vorbind de ambulanță și de răniți; apoi se deșteptă într-un ușurel zvon melodic, care părea că coboară de sus, de departe. Încă amețit, ieși după ofițeri. Și-n noaptea deplin liniștită și înstelată, văzu trecînd prin marginea dumbrăvii șiraguri dese de cavalerie. Erau sotnii de cazaci. Într-un freamăt de furtună armonizată, cîntau bucăți religioase în limba depărtatelor stepe.

Găinușa clipea deasupra cu ochișori de pietre scumpe și carul mare își întorsese oiștea... Șiragurile de călăreți se șterseseră, și cîntecele lor tot mai depărtate și mai dulci se înălțau la stele.

XIII

La 28 dechemvrie, regimentul primi ordin să-și schimbe locul, mai la deal, înspre munte. Și găinile lui Racovăț se suiră singure în căruță. În aceeași zi, dimineața, Paul se despărți de frate-său, — și, cu inima plină de nădejde, porni spre Iași, ca să caute pe mama lor, pe Mary și pe Codinuță. Moș Avram îl însoțea, ca «ordonanță la familie».

Anul-nou băiatul îl făcu pe drum, între trenuri înțirziate și blocate, pe un frig aspru și nemilostiv. Bătrînul îi fu de mare folos, prin stăruința lui neîncetată de a găsi un culcuș și-un pahar de băutură caldă. Niciodată Paul n-a putut înțelege ce făcea omul acela umilit, cum îndrăznea să bată la uși, ce vorbe spunea ca să izbîndească. Totdeauna însă îl ducea la un prag primitiv.

Niciodată moș Avram nu-l lăsa să fie față la asemenea lungi și desigur obositoare parlamentări. Mai tîrziu abia băiatul înțelese că rezervistul căuta să-l

cruțe de multe și repetate umilinți, pînă ce găsea vada spre milă. Așa — îl ducea de-a dreptul, cînd într-o bucătărie fierbinte, sub ochiul protector și înlăcrimat al unei femei bătrîne, cînd într-o inghesuală de magherniță ovreiască, unde oameni triști din altă rasă fără să-l întrebe un cuvînt și fără să-l cerceteze, îi infățișau paharul de ceai ; cînd în iatacul unor bătrînei bine hrăniți și rumeni, care-l așezau într-un fotoliu, în fața focului, și-l compătumeau cu glasuri încete și muzicale, în tăcerea odăiții și într-un miros de mere și de flori uscate...

În gara Tecuci destinul îi dădu o primă lovitură.

Din colțul de peron unde aștepta, învălit în manta și în glugă, privea într-o dimineată sosirea domoală a unui tren sanitar. Mașina cu stropituri de omăt și promoroacă pufnea obosit. Vagoanele defilau închise, arătînd la un geam cînd un profil de soră de caritate, cînd un trup răstignit într-un culcuș alb. Un miros pătrunzător de doctorii, de răni vechi, parcă izvora din cosciugele acestea ale durerii.

Trenul se opri foarte încet. Un maior-doctor brun, uscat și cu ochelari, căzu de pe o ușă deschisă, urmat de o soră de caritate blondă, scundă, grasă ca o potîrniche care pășea mărunțel, cu ușoare legănări : abia se ținea de doctor. Amîndoi își făcură loc în mulțimea de pe peron. Maiorul își plimba pe sus ochelarii, cetînd inscripțiile. — Apoi, nerăbdător, își înălță glasul :

— Unde-i șeful de stație ?

Nimeni nu știa unde-i șeful de stație. Atunci doctorul ceru un impiegat. Nu se găsea, nici un impiegat. Birourile erau închise.

— Lipsește și domnul comandant al gării, îi spuse în pripă un hamal.

— Atunci cu cine pot vorbi aici ? începutu a striga doctorul. Am un mort în tren. Trebuie să-l las, ca să mai lărgesc locul pentru răniți. Cum ? nu-i nimeni ca să primească un tren ? Poate avem o nevoie... Se poate să fi ajuns în asemenea hal de sălbătăcie ?

— Ce este ? cine răcnește aici ? izbucni o voce răgușită ; și un funcționar cu șapcă roșie își făcu loc prin mulțimea strînsă roată în jurul doctorului. Surorii de caritate parcă-i era rușine, și-și ferea ochii în laturi.

— Ce poftiți, domnule doctor ?

— Pot vorbi cu dumneata, domnule ? puteți lua măsuri pentru primirea unui ofițer mort ? Nu-l pot duce mai departe. Intreb de jumătate de ceas și nimeni nu răspunde. Parc-am fi intrat într-o pustie !

— Bine, să primim mortul... răspunse cu vocea-i groasă funcționarul. Dar dumneata nu te supăra, domnule doctor. Sîntem și noi oameni ș-avem dreptul să ne plictisim de-atîtea zile și nopți nedormite.

Doctorul încruntă sprînceana și voia să ridice glasul. Apoi zări ochii spăimîntați ai surorii. Și se stăpîni. Porni spre tren și slujbașul cu șapcă roșie îl urmă, lăsînd în trecere, ca o dîră, miros tare de tutun și de vin.

Paul se strecură prin mulțime. Încă era amețit și tulbure de o noapte neliniștită și rău dormită. Se înșiră și el în hora de oameni, mai mult din curiozitate.

Pe ușa deschisă, sanitarilor, milițienii bătrîni, se năcăjeau ca să scoată trupul mort întins pe o targă. Doctorul, din urma lor, își ridica glasul nemulțumit. Funcționarul, la scară jos, îi privea cu șapca pe ceafă și cu mîinile în șolduri.

— Ridicați puțin într-o parte... îndemna el, făcînd semn în sus cu mîna dreaptă. Nu așa : într-o parte !

Din urmă, îi certa glasul doctorului. C-o mișcare bruscă și disperată, milițienii se smunciră și scăpară dintre uși. Mortul, lovit, se mișcase însă, și pătura căzu de pe el. Paul recunoscu obrazul lui Berceanu.

Capul tânăr, slăbit și prelung, era înfășurat în bandaje sîngerate. Ochiii sticloși erau căzuți în orbite. Gura, strîmbată puținel sub mustața tușinată englezește, încremenise într-un zîmbet care părea ironic.

Băiatul simți că trebuie să răcnească, ca să nu se înăbușe. Răcni și căzu spre mort, avînd ca un fulger încremenit în minte scurta lor prietinie, într-un colț de lume...

Cînd se regăsi în brațele lui moș Avram, Berceanu dispăruse, lumea murmură nepăsătoare în juru-i, și la un geam al trenului sanitar sta sora, privindu-l cu curiozitate.

Șovăind, trecu în colțul lui. Cu buzele strînse, privea un punct fix, în necunoscut, în cerul verziu, deasupra șiragurilor de vagoane ninse.

XIV

La Vaslui, cînd intră la poliție, ca să întrebe despre doamna Eleonora Plopeanu, găsi pe funcționari vorbind aprins despre o catastrofă de cale ferată, la Ciurea, lîngă Iași. Era aproape amiază, — și știrrea venea proaspătă de la oficiul telegrafic.

Subcomisarul, om lung și slab, cu nasul ascuțit, părea agitat și vorbea peltic :

— Doamna Eleonora Plopeanu? O clipă numai, draguță, să pun să cerceteze...

Trecu în altă cameră și se-ntoarse îndată, agitînd brațele spre scriitorii de la mesă.

— Bine, domnule, este cu putință ?

Dintr-un colț, un copist ghebos își înalță deasupra maldărului de hirtii obrazul palid și răutăcios :

— Într-adevăr, acuma ținem recordul... vorbi el cu glas subțire. Un tren întreg zdrobit. Sute de oameni sfărâmați și arși. Alte sute răniți. Așa ceva numai la noi se-ntâmplă !

Paul închise ochii. Văzu limpede trenul, trenul lung cu ghirlânzi de oameni pe acoperișuri, scări și tam-poane ; ticsiți în coridoare și-n compartimente, clădiți pe banchete, pe cufere ; pretutindeni trenul cu lumea abia mișcându-se și abia respirînd. Il văzu într-o prăbușire, în zvircolire și flacări...

Se simți amețit. Se gîndi la ai lui. Poate sînt în Vaslui, poate au trecut mai nainte. Nu sînt în Vaslui, desigur c-au trecut mai nainte...

— Eleonora Plopeanu nu este — zise cineva deschizînd ușa și apoi închizînd-o iar.

— Nu ? bine. Nu este ! vorbi subcomisarul întorcîndu-se spre băiat. A cîtea deraiare este asta ? urmă el, revenind spre mese. Hei, dar asta are cîntec... și începu a rîde. N-aveți idee ce întîmplare ciudată ! Inchipuiți-vă că voiam să plec asară la Iași. Și n-a vrut nevastă-mea în ruptul capului, Nu și nu ! Că trebuie să mergem la un botez, la Vilcu, Știți : Vilcu a botezat asară. A fost șampanie și icre negre ; slăbăciunea mea ș-a nevestei... Ce făceam eu dacă plecam ? Phe !...

Își aprinse o țigară și prinse a se frămînta neliniștit...

— Pe onoarea mea, e ceva nemaipomenit ! Trebuie numaidecît să mă duc să spun nevestei. Știi cum are să se sperie ? N-aveți idee ce sentimentală e ! Ei bine, dar la urma urmei asta-i scandalos ! Ce fac cei de la

căile ferate ? Asasinează lumea ! Asta-i nemaiauzit ! Așa nu mai merge. Eu, să fiu guvern, aş pune să-i împuşte, pe onoarea mea ! Crezi că se poate altfel ? Ne ducem de rîpă. De aceea merg toate prost. Nimeni nu ia măsuri, nimănui nu-i pasă ! Phe !

C-o pufnitură de dispreț, azvirli țigara. Apoi aprinse îndată alta, c-o observație filosofică :

— Curios lucru să te gîndești că puteai să mori... Phe ! Aș vrea să nu afle nevastă-mea pină ce nu-i spun eu...

Își căută chipiul bucuros și satisfăcut, pe cînd copistul ghebos și palid îl observa cu coada ochiului, c-un zîmbet de răutate.

Paul ieși amețit și i se păru ciudat că găsește în uliță pe moș Avram așteptîndu-l foarte liniștit.

— Ai auzit, moș Avrame, ce s-a întîmplat ?

— Da. *S-o faramat* un tren... Ce putem face noi ?

Așa era. In juru-i, lumea trecea liniștită la afacerile ei. Negustori așteptau în lungul trotuarului pe subcomisarul cu nasul ascuțit, și-i vorbeau despre afaceri mărunte, despre transporturi de făină, despre vite care trebuiau duse la abator. Afacerile celor vii puteau sta alături cu strălucirea soarelui. Moartea de fiecare clipă nu le putea opri.

Ca și cum ar fi fost lovit de o jignire, băiatul își încruntă ochii mari, cenușii ; și porni repede pe ulița îngustă. In apropierea gării, ocoli leșul umflăt al unui cal, părăsit în omătul murdar, cu picioarele drepte și țapene înălțate în sus ca niște pari de lemn. Arătarea aceasta îl urmări multă vreme în furnicarea pestriță de la peron. Și-și închipuia în aceeași poziție locomotiva trenului sfărîmat.

Cîteva zile nu putură pleca. Frămîntat de neliniște, băiatul cerca încă să găsească pe ai lui pe una din

ulițiile țîrgului și aștepta în același timp cu frică pe melnicile de morți care veneau de la locul nenorocirii. Avea în el presimțiri tragice și sfîșieri. Imagini nouă zugrăvite-n sînge se amestecau cu trista icoană a lui Berceanu...

Însfîrșit se putură urni și din Vaslui. Dar în tren, rezervistul băgă de samă că băiatul răsuflă greu și întrerupt. Grămădit pe săcușorul lui, într-un cotlon-al coridorului, își lăsase capul pe lemnul rece. Dormita, deschidea ochii și privea în juru-i fără să vadă nimic și iar se cufunda în toropeală și întuneric.

Ușor și cu fereală, moș Avram îl învălui cu pătura ; și se așeză cu spatele în fereastra spartă de unde venea o aprigă suflare de crivăț.

Cu opriri lungi, cu porniri leneșe, trenul înainta printre muncelile tăcute, pe sub cerul spuzit de stele. Pe întinderile albe scînteia gerul. Ape înghețate sticleau cînd și cînd, cu răsfrîngeri argintii.

Intr-o vreme, băiatul îi șopti numele. Rezervistul se plecă spre el.

— Moș Avrame, eu cred c-au ajuns mai de demult la Iași...

— Asta numaidecît, domnișorule. Mîni sîntem și noi acolo cu bine. Nu ți-i răcoare ?

— Nu. Dar *acolo* am ajuns ?

— Unde, domnișorule ?

— Acolo. Trebuie să fie locul plin de morți. Am putea cerceta.

— Nu, domnișorule. Am vorbit cu oamenii. Nu se mai cunoaște nimic. Au curățit și au dus tot. Trage pătura și te învălește bine. Afară-i un ger, de crapă ouăle corbului...

Băiatul își lăsă greu capul pe scîndura tare și oftă.

Rezervistul începu a cerceta în juru-i, Tocmindu-se

pentru domnișorul lui, trăgea dintre oamenii înbulziți o cergă, o manta, un cojoc. Le așeză în jurul lui Paul, îi învălea picioarele... Și-i asculta îngrijat răsuflarea. Înțelegea el că-n băiat răzbiseră înșfîrșit truda și zdruncinul. Și frigul nopții ardea și mușca. Oamenii se mișcau întruna tropăind, bătîndu-și palmele și frecîndu-și obrazurile.

În lumina cenușie, trecură printre schelete negre și încîlcite de vagoane. Și călătorii zgribuliți și fără somn vorbeau de năprasnica întîmplare.

Mulțimea a pierit ca muștele în huruiri, dărîmături și fiare răsucite. Cei scăpați fugeau pe cîmp, la întîmplare, urlînd și fără să mai privească înapoi. Incendiul, iscat deodată în izbitura cu alt tren, în izbucniri de flacări de păcură și pîrîiri de cartușe, închisese grupe de oameni sălbătăciți de groază.

— Se afla acolo un boier, într-o șubă grea, spunea un glas de povestitor. Și era prins ca-n niște gratii, între fiare și așchii. Zgreptena, bătea cu pumnii și cerea ajutor. Arăta un portofel. Striga că are în el cincizeci de mii de lei! Îi dă celui care sare și-l scapă. L-au auzit unii prin fumegarea și groaza aceea. Au sărit și i-au luat portofelul. Și pe urmă l-au lăsat să ardă...

— Da' oare avea în portofel banii aceia ?

— Era un boier gras și cuminte... răspunse povestitorul ; trebuie să-i fi avut..

Cînd ajunseră la Iași, era lumină mare ; și mulțimea înțesată pe peron și-ntre linii era albă de promoroacă.

— Au îmbătrînit așteptînd ! zicea un glas, rîzînd.

Asta fu cea dintâi vorbă pe care o auzi Paul. Zîmbi trist și se strînse înfiorat în manta. Avea o mare greutate în grumaz și-l dureau ochii și capul.

Cînd scobori, îl izbi un val de norod și-l făcu să sovăiască. Se înălțară cîteva strigăte. Cărări se săpau printre oamenii tălăzuți.

— Ce este ? întrebă băiatul întorcîndu-se spre rezervist.

Moș Avram ridică din umeri. Dar chiar atunci, printre oamenii răriți o clipă, trecură momii țapene învălitate în mătăli și purtate de soldați care gîfiau.

— Soldați înghețați... îi lămurii un om necunoscut care lui Paul i se părea că rîde.

Omul mai adăogi ceva, dar băiatul nu-l auzi. Cu capul prăvălit pe un umăr, se lăsă deodată moale la pămînt.

Moș Avram lepădă sacii și păturile și-l cuprinse de subsuori. Privi în juru-i, căutînd un ajutor. Cum lumea urmărea convoiul înghețaților, el trase, încordîndu-se greu, boclucurile ; și cu ochii mari, cu barba zbîrlită de spaimă, aștepta o mișcare din partea lui Paul. Cînd îl simți că se-ncordează și păsește, porni și el. Și-ncet-încet, mîinindu-l cu umărul și ținîndu-l în piept, îl ducea prin mulțime, întrebînd :

— Mă rog dumneavoastră, unde-i *doftorul* ?

Un soldat mărunțel se alătură de el, cercînd să-i dea ajutor. Bătrînul privi cu grijă în juru-i și-și strînse mai bine boclucurile sub brațe.

Paul își venise în fire ; însă îi ardeau ochii și tremura.

Trecură încet în lungul peronului, apoi cotiră la o barată de scînduri. Convoiul de oameni țapeni intrase acolo. Cîțiva sanitari se zbăteau în ușa, ș-un glas răcnea cu disperare dinlăuntru : «Inchideți ușa ! închideți. ușa !»

Un medic tînăr, cu gulerul mântălii ridicat, tocmai venea repede și se pregătea să intre. Văzu mutra spăriată a rezervistului și privi fix la băiat.

— Ce are ?

— I-a venit rău, domnule doftor. Nu-i bine de ieri.

— De ieri ? Cum se poate ? Ai febră ? te doare capul ? se adresă el lui Paul. Pare cam debil, zise el apoi cătră caporalul sanitar care-l saluta din stînga. Ce este înlăuntru ? Iar ? iar înghețați ? Cum umblă ei așa, aproape dezbrăcați ? Nu vezi ce ger ? In fiecare dimineață ne-aduc trenurile sloiuri... Zici că te doare capul ? Drept să-ți spun, nici nu știu ce să mai fac ! Trebuie să duși la cimitir. Dacă-s morți, s-a isprăvit !

Cînd își dădu în jos gulerul blănit, doctorul descoperi o față rumănă, rasă cu îngrijire, cu ovalul pudrat, cu ochii însă întunecați de o amară plictiseală. Erau ochi mici și ascuțiți.

— De ce-l porți pe drumuri, mă ? strigă el, întorcînd ochii aceia întunecați și ascuțiți spre rezervist. De ce mi-l aduci aici ?

— Trăiți, domnule doftor !

— Ce doftor ? care doftor, imbecilule ? Inchide clonțul ! Ești soldat ? Ai fi bun să te scutur și să te bag la bașcă. Ce-i pot face eu ? Nu vezi că-i bolnav de tifos ? Dă-i o foaie, Cristescule. Du-te cu el la spital, că te ia muma dracului ! Tîmpiți și nesimțitori ! mormăi apoi scuipînd cu ciudă.

Infricoșat bătrînul nu mai crîcni nici un cuvînt. Se opinti, își săltă boccelele și apucă de braț pe Paul.

— Hai, domnișorul...

Băiatul auzise strigătele doctorului, dar nu înțelesese că-i vorba despre el. Urmă c-un pas trudnic pe moș Avram și ieșiră în dosul gării.

Trebuiră să se ferească de trăsură, de camioane, de automobile, care huruiau și puțineau prin grunzurii înghetați, prin mulțimea de oameni, printre magherniți de fotografii «à la minute», printre ceainării instalate sub o pînză de cort, ori sub oțeva scînduri prinse în pripă. Era o forfoteală și un murmur neîntrerupt. În crîșme, care răsufiau aburi deși cînd se deschideau ușile, mulțimea pestriță se și grămădise la mese. Pe trotuare, curgea către mijlocul orașului un curent neîntrerupt de soldați. Între uniformele lor verzii, făceau pete cazaci și pihotași ruși, — cu mers domol, cenușii și nepăsători. Crăpau în dinți repede și cu dibăcie semînțe de sora-soarelui și scui-pau la dreapta și la stînga cojile, mălțînd ochii spre firmele și spre casele din jur.

Din cînd în cînd moș Avram își alegea un om care nu i se părea nici grăbit și nici nu se uita urît, și-i întîndea hîrtia, întrebînd de spital. Paul mergea moale, și, din cînd în cînd, c-un gest lin, își trecea dreapta cu mînușa aspră de lînă peste fruntea asudată.

— Aici trebuie să fie... zise însfîrșit bătrînul, oprindu-se în fața unei clădiri mari de piatră.

— Aici? murmură obosit Paul.

— Da. Scrie *'liciu...* Da' văd steag cu cruce roșie. Dă, Doamnă, să fie bine! Și bătrînul își făcu cruce. Apoi intrară. Soldatul de la poartă îi opri.

— Pe cine căutați?

— Pe domnu doftor căre-i mai mare aici... răs-punse hotărît bătrînul, arătînd numai o clipă hîrtia. Avem treabă numai decît cu dumnealui.

— Cu domnu maior-doctor Baci?

— Da.

— Dumnealui e sus, cu bolnavii. Nici nu mai este loc. O ducem greu noi aici...

— Ce să-i faci ? îl mîngîie bătrînul pe soldat. La o vreme ca asta, nu poate fi nicăieri ușor.

Și trecu înainte, spre scări. Soldatul, împrietinit, nu mai cercă să-i oprească. Urcară încet. Întîlniră un gardian, care le arătă o odaie într-un fund de coridor. Și se opriră la o ușă pe jumătate deschisă.

Cu privirea mai liniștită, băiatul se îndreptă, ofînd.

O altă ușă se deschise dincolo, în fundul odăii în care voiau să intre. Atunci observă aproape de ei bolnavi întinși jos, pe saltele și pături. Auzea gemete : Ochi mari, rotunzi, lucind aprig, îl așteptau. Iar pe ușa de dincolo văzu venind un om voinic înbrăcat în halat. Ș-acolo erau bolnavi strînși unul lîngă altul. Un murmur nedeslușit, un murmur al unei spaime ș-al unei dureri neostoite, se ridica de pretutindeni. Mirosea a trupuri omenești, a doctorie, a mort. Și omul în halat trecea printre bolnavi, îi pășea, se apleca asupra lor. Apoi rămînea privind într-un punct, cu ochii negri măriți ca de disperare. În răstimpul de luciditate Paul își dădu seama că, dincolo de coridoarele reci, erau odăile delirului ș-ale morții, întesate de trupuri, copleșite de abur bolnav.

În fund, într-un cotlon, auzi glasuri răstite. Și zări cadavre trecînd pe tărgi, purtate de milițieni bărboși.

Se cutremură și se îndîrji. Se întoarse spre rezervist :

— Ce facem noi aici ?

Chiar atunci doctorul ieșea, urmat de doi gardieni cu pestelci murdare. Era un om voinic, care aducea aminte pe căpitanul Racovăț ; era însă tînăr, cu mustața rasă, și buzele, cu colțurile aduse în sus, îi dădeau un aer de zîmbet neconținut. O cicatrice, ca un fir roș, unea un colț de zîmbet cu coada ochiului stîng.

Privind în juru-i c-un fel de rătăcire, doctorul Baciuc se apucă de cap și ieși în coridor văitându-se :

— Dumnezeule Doamne ! unde să-i mai punem ? Spital e acesta ? Stau, nenorociții, ca sardelele ! Vin să-i văd murind. N-am nici ajutoare. Cine îndrăznește să vie aici ? zise el cătră Paul. Numai eu, ori aceștia, care am fost o dată bolnavi, sîntem în stare să pășim aici... Dumneavoastră pe cine căutați ?

— Pe domnu maior-doctor Baciuc, răspunse hotărît rezervistul.

— Eu sînt. Ce este ?

— Apoi m-a trimis de la gară un domn medic...

— Ce, moșule, și dumneata ești bolnav ? Unde să te mai pun ?

— Ba m-a ferit Dumnezeu și Maica Domnului de *zantimatic*... vorbi bătrînul. Am venit cu domnișorul Paul. Domnul medic de acolo, de la gară, zice c-ar fi avînd asemenea boală. Dar nici nu l-a căutat, îndrăznî bătrînul, văzînd privirea prietinoasă a doctorului ; nici macar nu i-a scos limba. Numai m-a suduit pe mine. Atîta *onor* ne-a dat !

— Cine ? Anastasiade ?

— Așa-i zice ? Să-i deie Dumnezeu liniște și sănătate.

Chiar de la primele vorbe, medicul privea atent la Paul, cu zîmbetu-i încremenit. Își spăla repede mîinile cu săpun într-un lighean ținut de unul din gardieni, și le ștergea cu prosopul, își cerceta cu priviri repezi și furișe halatul de formă ciudată, care-l îmbrăca în întregime ; apoi ceru băiatului să se descheie la haină și la cămașă. După ce cercetă atent și tăcut, plecîndu-se din șale, se înalță cu zîmbetu-i bun și privi pe rînd pe cei doi tovarăși :

— Moșule, nu-i ce spui dumneata... Și fără să asculte protestările bătrînului, începu să puie întrebări: Cine e tînărul? De unde vine? Ce face? Și Paul asculta obosit cum moș Avram lămurește cu vorbe do-moale pribegia lui în tragica retragere și-n trenurile halucinate. Doctorul sta atent, cu capul plecat, cu privirea înegurată. La urmă, se întoarse mișcat spre băiat:

— Domnule Plopeanu, îi zise el: ești bun să mă aștepți o clipă? Să mă curăț și să mă schimb... Eu văd de ce ai nevoie dumneata. O să găsesc eu loc în odăi-țile mele. *Doftoria* mea ți-o poate prescrie și moșnea-gul ista. Un pat bun și-o litră de vin fiert cu scorți-șoară și cu piper...

Cînd auzi de doftoria lui de-acasă, moș Avram simți o plăcere nemaipomenită.

— Apoi vedeam eu că *celuilalt* îi umblau altfel ochii... zise el cătră băiat, pe cînd doctorul se făcuse nevăzut. Da' aista... hm! eu nici nu cred, ș-aș vrea să-l mai aud o dată grăind... Dacă-l vindem pe-aista, domnișorule, altul nu mai găsim!



PARTEA A DOUA

*«Și puterea este de partea asupra-
torilor lor...»*

I

Doamna Eleonora Plopeanu răzbiise cu destule greutate pînă la Iași încă de la începutul lui dechemvrie. În tovărășia ei avea pe Mary, soția lui Adrian, o foarte distinsă și mititică persoană, care, de și de douăzeci și opt de ani, părea mai mult o copilă, cu fața ei brună și mobilă, cu ochii ei negri și cu gropița din obrazul drept. Dintre servitoare nu luase decît pe Rozi, veche și credincioasă ființă, de vîrstă și naționalitate nehotărită. Codinuță, băiețel de șase ani trecuți, se purtase între dînsele cu destulă vrednicie și îndurase ușor și vesel lungimea drumului, sub pledurile bunicuței și-ntre cofeturile mamei.

Socoteala pe care doamna Plopeanu și-o făcuse în București, în fiorii zilelor rele, era foarte bună. În Iași mai avea proprietate o casă, rămășiță de moștenire de la Elencu Slătineanu, soră a tatălui ei, bătrînul Ciumara. Casa aceasta, așezată pe o uliță liniștită, în dosul grădinii Copou, la marginea viilor, era un vechi cuib de amintiri ale copilăriei. În viața ei nouă din București, aproape o uitase. Numai de două ori pe an, cînd prînea cîștiurile chiriei, rămînea

puținel pe gânduri, zîmbind și cu ochii cufundați în trecut.

Contractul celui din urmă chiriaș, cuconu Vasilică Gușilă, om foarte punctual și detreabă, tocmai expirase la Sfîntu-Dumitru și-n zarva războiului, neglijase să-l mai înoiască din vreme. De altminteri cuconu Vasilică era cu-ndoială dacă mai stă ori nu. Deci doamna Plopeanu, cu două zile înainte de a porni la Iași, făcea cunoscut lui cuconu Vasilică Gușilă că, în împrejurările cumplite ale pribegiei, are nevoie de trei odăi din casa ei, slavă Domnului, destul de încăpătoare. Și nu se îndoia că dumnealui va fi așa de bun să i le rezerve, cu mobilă dacă se poate, în cel mult o săptămînă de zile. Nu-și putea închipui, Doamne ferește, cucoana Leonora, că un om care-i scria epistole așa de respectuoase, avocat cunoscut, va sta o clipă la îndoială să-i puie la îndămînă găzduirea cerută.

În ziua sosirii în Iași, numai din pricină că nu găsise la gară o trăsură, în îmbulzeala aceea nemaipomenită, nu se dusesese de-a dreptul, cu Mary și cu Codinuță, la casa ei. Nu era chip să facă pe jos drumul nici cu Mary, nici mai ales cu copilul. Ii lăsase pe ei deci, cu Rozi, într-o odăiță strîmtă de otel, în Piața Unirii, ș-aceea cu nespun năcaz dobîndită, și dumneaei pornise curagioasă spre casa de la Copou.

«Casa mea de la Copou...» Cucoana Leonora nu putea să-și închipuie că-i putea zice altfel.

Era la vreme de amiază. Ulița părea singuratică. Zaplazul cel vechi al casei boierești, putrezit și căzut pe-afocuri, era năpădit și învăluit de cătină, liliac și lemnul-cînelui. Pe poarta dată în laturi, cu aripile căzute, i se arătară pîlcurile de brazi și molizi. Acuma erau copaci nalți și puternici. Odinioară erau niște pui, cu teamă și amănunțime îngrijiți de grădinar.

Cucoana Leonora simți pe ochi un abur cald de melancolie. Aici era un colț uitat al Iașilor de odinioară, al Iașilor tinereții ei !

Casa îi apăru deodată, dincolo de brazi, — cu zidurile înegrite și roase de ploii. Dintr-o ochire însă cucoana Leonora o socoti încă tare, și-avu un simțimânt de mare bucurie. Era o vilă cu ferestre nalte, arcuite, cu terase de piatră încununade de trandafiri acățători, și c-un turnișor pătrat la un colț, pe ferestruicile căruia, demult, bătrînul Ciumara se uita cu ochiana la Ceahlău, în amurgurile curate de august.

Ziua era rece și înourată. Pavilionul de deasupra pivniții uriașe zidită altădată de robi, sera unde lucra acum treizeci și cinci de ani un grădinar tirolez cu luleaua în colțul gurii, grajdurile, căsuța portarului, toate erau lovite de vreme, cu zidurile coșcovite și lumina închisă le arăta și mai triste.

«Nu-i nimic ; astea se pot îndrepta ușor ; bine că-i casa cea mare sănătoasă...» gîndea doamna Plopeanu.

Urcă încet, c-o ușoară bătaie de inimă, terasa de dinafă. Pe cînd suna, — privi spre un colț de livadă bătrînă, cu peri și pruni răsuciți și negri.

Ii ieși înainte o servitoare rău îmbrăcată, cu pestelcă albastră și cu părul atîrnînd în vițe zbîrlite de sub broboadă.

— Acasă-i domnu Gușilă ?

— Sărut mîna ; da. Pofțiți în salon. Dumnealui acu se scoală de la masă...

Trecu printr-o încăpere mare zugrăvită în ulei, de culoarea ferigii, și intră în salonul alb și aurit, pe care-l cunoștea așa de bine. Se înșira în cuprinsul lui larg o mobilă despărechiată și meschină, — canapele și fotoliuri de lemn negru și catifea roșie, o oglindă ovală, cu ramă de aur, și cadre cu zugrăveli țapene

și sumbre înfățișând un colț de port cu bărci, o margine de pădure și-un lac, și vederi vagi din Italia și Orient.

La locul de cinste, două fotografii mărite: un bărbat zîmbitor, cu cravată albă și haină neagră, și-o doamnă cu fața slăbuță subț o pălărie prea înflorită. O pianină cu un teanc de foi pe ea și c-o lampă mare cu abajur verde întregiau mobilierul vechiului, caldului și strălucitului salon al Slătinenilor.

Cucoana Leonora simți o îndoială în suflet cu privire la cuconu Vasile Gușilă. «Însfîrșit, poate nu-i un om bogat, gîndi ea, și-l nedreptățesc. Scrisorile lui îl înfățișau altfel...»

Auzi pași și se întoarse în scaunul ei. Învăluși pe bărbatul care intră într-o căutătură repede. Era ca de patruzeci de ani, cu părul de un blond cenușiu, împărțit la mijloc cu grijă. Ochii mici, verzi, cercetau blînd și prietinos. Buzele groase pe fața roșcovană erau împodobite c-o mustață rară, zbîrlită și împrăștiată.

Buzele acestea groase și mustața de motan nu plăcură cucoanei Leonora. Glasul însă era blajin și desmierdător. Cu capul ușor plecat și c-o mîna întinsă, făcu cîțiva pași repezi, vorbind, și sărută mîna înmănușată negru pe care i-o întindea doamna Plopeanu. Naltă și dreaptă în haina-i de doliu, ea îl fixă cu ochi minunați și tineri încă pe obrazul palid.

— Bună ziua, doamnă. Poftiți, mă rog. N-am avut încă onoarea să cunosc pe proprietara mea. Cum ați călătorit de la București pîn-aici? Trenurile merg acum neregulat și e o grămădeală teribilă...

— Mulțămesc lui Dumnezeu c-am ajuns... răspunse cucoana Leonora.

El se așază în fața ei, cu spatele spre ferestre și obrazul în umbră, așteptînd.

— Domnule Gușilă, ai primit scrisoarea mea...

— Da, doamnă.

— Cred că pentru dumneata nu-i nici o împiedicare să-mi dai cele cîteva odăi pe care ți le cer. Casa e destul de mare...

— Se-nțelege, se-nțelege... Se poate să mai fie în-doiială? Pentru dumneavoastră trebuie să se găsească. Ne mai strîngem puțintel; oamenii buni în-cap, nu-i așa? Numai un lucru, adăogi el, cu ochii mici și glasul rugător, plecîndu-și capul pe un umăr... Acuma, în momentul acesta, nu se poate...

Tăcu. Cucoana Leonora îl privi cu luare-aminte.

— De ce?

— Vedeți dumneavoastră, madam Plopeanu, — cum să vă spun? — nu m-așteptam la venirea dumneavoastră... S-a întîmplat să angajez o parte din locuință, tocmai aceea care v-ar trebui dumneavoastră... Acuma, în Iașul nostru, e un adevărat turn al Babilonului. Vin bucureștenii și dau mii de franci pe-o odaie... E ceva nemaipomenit! Așa încît, îți în-chipui mata, mă găsești foarte incurcat. Nici n-ai mata idee ce tare mă mîhnește afacerea asta! Aș fi vrut să poți veni mata imediat. Vă trebuiesc trei odăi?...

— Da, domnule, dar ceea ce spui dumneata mă ne-liniștește...

— A, nu, vă rog să nu priviți lucrurile chiar așa... Cînd este bunăvoință, totul se poate face. De aceea ceream un răgaz. Bucureștenii mei m-au anunțat, dar încă n-au venit. Deci s-ar putea face ceva. Are să fie puțintel nacaz, însă o să-l îndur numai eu. Și nă-dăduiesc că o să izbutim la urmă să vă facem loc...

Doamna Plopeanu se simțea cam rătăcită între vorbele acestea desmierdătoare, blinde și îndoielnice.

— Domnule Gușilă, zise ea cu hotărîre : eu sînt cu noră-mea, c-un copilaș al ei, și aștept și pe unul din fiii mei. Eu casă n-am. Avînd proprietatea mea în Iași, înțeleg să mă folosesc macar de o parte din ea...

Domnul Gușilă privi o clipă în pămînt.

— Vă rog, doamnă, zise el încet fără s-o privească ; cred că nu e nevoie ca discuția noastră să lunece în asemenea direcție.

— De ce, domnule ?

— Mai întăi, pentru că, doamnă, vă rog să mă credeți, am toată bunăvoința să vă servesc. Dacă dumneavoastră puneți înaintea dreptul dumneavoastră cu anume intenții ; aș putea zice, vă rog să mă iertați — cu anume intenții ostile, — atunci și eu mă pot pune sub scutul legii excepționale. De și n-avem un contract formal, legea e de partea mea, doamnă. De casă, acuma, dispun eu. Cum v-am mai spus însă, vă rog foarte mult, vă rog din suflet să aveți încredere în mine...

Cucoana Leonora simțea nedeslușit că, înainte de toate, trebuie să fie circumspectă și să se stăpînească.

— Domnule Gușilă, încercă ea totuși, aș voi un cuvînt mai hotărît. Eu n-am locuință. Cît o s-aștept ? O săptămînă ? două ?

Advocatul își înclină capul pe-un umăr, rugător :

— Cel mult, madam Plopeanu, cel mult, două.

— E ș-o chestie de omenie, domnule.

— Se-nțelege, madam Plopeanu ; mai ales asta nu pot s-o pierd din vedere.

— Pe urmă, domnule, se hotărî ea, cu voce scăzută ; e la mijloc ș-un sentiment pe care trebuie să-l

înțelegeți. Cum aş putea locui, în Iași, într-o casă străină ?

— Se-nțelege, întări mișcat Gușilă. Da' mata să n-ai grijă. Cu oarecare jertfe, voi izbuti. Jertfe din partea mea, bineînțeles...

— Ba nu, domnule Gușilă. Dacă e vorba de o despăgubire, sînt gata.

— A, nu ; despre asta să nu mai vorbim. Se poate ? Doamnă, de și sînt avocat și om de afaceri, cum v-ați închipui să fac din împrejurarea asta o chestie de bani ?

— Însfirșit, cuvîntul dumnitale îl am.

— Da, doamnă, se-nțelege. Aș dori să vă mai văd mini sau poimîni. Cred că o să mai avem de vorbit. Poate însă nu v-ați așezat, — provizoriu bineînțeles. Dacă vă pot vedea, adică dacă găsiți ceva, se-nțelege trecător, — vă rog să mă vestiți și eu voi fi la ordinele dumneavoastră. Îmi pare rău că nu v-am putut deschide casa imediat. E o chestie de omenie, se-nțelege, cum m-am gîndit chiar din primul moment. Cel mai afectat de împiedicare sînt eu, să mă credeți...

Vorbind cu dulceață și zîmbind foarte prietinos sub mustața-i împrăștiată, cuconu Vasilică Gușilă petrecu pe cucoana Leonora pînă în josul scărilor terasei.

Acolo ea se opri o clipă, privind zidurile, turnul, ferestrele înalte și brazii întunecoși. Domnul Gușilă o înțelese și rosti cu melancolie :

— Ce case știau să facă boierii de odinioară !

Doamna Plopeanu ieși pe poarta cu aripile rupte, fără să mai privească îndărăt. Pe drum, se gindea cu strîngere de inimă la convorbirea cu chiriașul ei. De ce să se înșele ? Omul nu-i plăcea, cu toate făgăduielile lui întortochiate și vorbele blajine. Ar trebui să vorbească poate c-un avocat. Întăi trebuia să se sfă-

tuiască însă cu cei pe care-i avea în juru-i, — și mai ales trebuia să găsească un adăpost, provizoriu bineînțeles, cum se grăbea s-o încredințe domnu Gușilă.

Subt înfățișarea hotărîtă, cucoana Leonora păstra un mare fond de naivitate și de timiditate. Cum ajunse în furnicarul străzii Lăpușeanu, cu trotuarele înțesate de lume elegantă, cu automobilele sunînd din trimbiți în fiecare clipă, se gîndi că nu mai are decît doi pași pînă la otel. Ce vor zice Mary și Rozi, cînd nu le va putea lămuri intrarea imediată în casa ei ? Se găsi nedreaptă față de domnu Gușilă și începu să aibă încredere în cuvîntul lui.

«Pot să mă îndoiesc de cuvîntul lui ? Nu se poate !»

Intră zîmbind în odăița neprietinoasă de otel, între geamandanele și boclucurile împrăștiate ; se plecă și sărută pe Codinuță, care era ocupat cu jucăriile lui, se lăsă oftînd pe-un scaun și încercă să povestească întrevederea ei cu cuconu Vasilică Gușilă.

Rozi cerceta, număra și rînduia lucrurile. Apoi, ascultînd, lăsă totul și-și întoarse spre cucoană obrazul ei roșu, bărbătesc, cu ușoară mustață sub nasul mare.

— Vra să zică, cuconiță, nu puteți intra în casa dumneavoastră ? întrebă ea cu energie.

Mary, din scaunul ei, obosită și neatentă, își ridică fricoasă ochii mari.

Cucoana Leonora, la aceste strigăte, se simți mai hotărîtă și mai tare.

— Ba da, trebuie să intrăm cu orice preț !...

— Nu vă supărați, cuconiță, întîmpină Rozi ; trebuie numai decît să mergem la un avocat ori la vreun cunoscut al dumneavoastră aici, în Iași. Mi se pare mie că chiriașul nostru e o mîță blîndă. Mie nu-mi plac bărbații care miorlăesc, cuconiță.

Cu toată mîhnirea ei, cucoana Leonora nu se putu opri să nu zîmbească, pe cînd Rozi întruna dezvoltă fantastice considerații asupra bărbaților cu vorbe blînde și mieroase, care toți, la urmă, se dovedesc niște mizerabili...

II

Cele dintăi zile ale doamnei Plopeanu la Iași fură toate umplute cu această chestie aspră și nesigură a casei. Aveau nevoie numai decît de adăpost. Năvala bejenarilor era așa de mare, pretutindenî casele erau așa de pline, încît, după multe încercări și rătăcirî pe străzi din ce în ce mai depărtate, singura soluție rămăsese tot «aranjamentul» cu domnul Gușilă.

După sfatul foarte potrivit al Rozii, cucoana Leonora încercă într-o dimineață să caute un avocat. Cel întăi la care sună nu se afla acasă. Atunci se hotărî să urce spre Sărărie, la un văr al ei, Ciumara, holtei bătrîn și cam ciudat, care în fiecare an venea să petreacă zece zile la București; de la 10 la 20 noemvrie. Strîngea cu zgîrcenie și scumpătate banii pentru această nebunie anuală; la 8 noemvrie își sărbătorea patronul, căci îl chema Mihai, și la 10 pornea în expediție spre o lume necunoscută, care trăiește numai după ora 12 din noapte. Singura vie de pe Șorogari, care-i mai rămăsese dintr-o avere mare, nu-i îngăduia să plece cu alai, ca odinioară, la Paris. Se mulțămema cu București, — și cu zece zile stricte.

Cucoana Leonora cugeta cu îngăduință la slăbăciunile vărului ei și zîmbea urcînd o ulicioară, printre grădini care revărsau crengi negre și încilcite asupra trotuarului. Zări sus, într-un fund adînc de livadă, casa albă cu cerdac larg — și intră.

O întâmpină un servitor bătrîn, cu obrazul arămiu, rămășiță din vechile sălașe boierești. Indată ce el se retrase, să spuie stăpînului cine-l caută, cucoana Leonora simți în preajmă un zvon ș-o învăluire grăbită. Și stînd pe un colț de canapea, în salonașul împodobit cu mobile vechi de mahon și cu stampe și acvarele de la expozițiile pariziene, — iarăși o năpădiră amintirile vechiului Iași. Și pe-aici trecuse în zilele-i tinere, radiind ceva din ea la fiecare pas. Și regăsea vechiul salon de mahon și umbra lui discretă de odinioară. Acel «altădată» al sufletului ei, însă, de mult căzuse și se desfoiase cu florile de-atunci.

Trebuie să aștepte cam mult; și Mihai Ciumara, cînd intră ca după o fugă, aproape gîfîind, începu a se scuza sărutîndu-i mîna și țînîndu-i-o îndelung într-ai lui. N-avea chip să se scoale dimineața. Serile la Jockey Club se prelungesc totdeauna pînă la trei după miezul nopții. N-are ce face altceva în viața-i singuratică. De-acuma cu obiceiul acesta are să moară...

— De altfel, nici nu mai am mult, — suspină el, c-un zîmbet de milă pentru sine însuși și de resemnare.

Totuși Mihai Ciumara era un om încă dîrz, nalt și uscat, cu ochiul rotund, de culoarea cafelei, cu mustățile cernite și foarte îngrijit răsucite în sus la sfîrcuri, și c-o muscă sub buza de jos. Nasul tăios și puțin gheboșat și ochii apropiați îi dădeau un aer închis și aspru, pe care-l sporeau încă buzele palide și supte. Părul puțin și foarte rar pe care-l mai avea îl întortochea cu deosebită artă pe creștetu-i dezgolit.

— Cînd ai venit, verișoară? întrebă el cu interes. De trei zile? Cum se poate? Cum de nu m-ai vestit? Unde te-ai așezat? Neculai, adă repede dulceață!

— Nu m-am așezat încă, răspunse cu îndoială cucoana Leonora. În privința asta sînt foarte încurcată...

Ciumara întoarse ochii spre fereastră și-și strînse mai tare buzele.

Ea începu a rîde.

— A, nu, nu te teme, vere! Nici n-ai avea unde ne primi aici. Ș-apoi nu știi că rudelor nu trebuie să le ceri decît sfaturi?

El protesta, — vădit bucuros însă că nu va fi tulburat în viața lui singuratică și egoistă. Cuprinse iar mîna cucoanei Leonora și i-o mîngîie, afabil :

— Ți s-a întîmplat ceva, verișoară? De ce sfat vorbești?

Doamna Plopeanu îi lămuri atunci repede întîmplarea ei cu casele. El o asculta dînd din cap, privind-o fix.

— Ce părere ai? îi zise ea înșfîrșit. Ce crezi?

— Eu nu cred încă nimica, răspunse Ciumara. Trebuie să văd întăi pe individ. Cum îl chiamă? Știi că niciodată nu pot ținea minte numele oamenilor acestora. De altminteri, ei ne-au cumpărat moșiile și ne-au sărăcit; dar numele lor nu le pot ținea minte.

— Vasilică Gușilă. Advocatul Gușilă.

— Aha! parc-am mai auzit de el. Trebuie să-l văd și să-i cer o explicație hotărîtă. Te asigur că n-are să se sucească nici la dreapta, nici la stînga. Am mai avut eu de-a face cu advocați de modă nouă ca Vasilică Pocriș al matală.

— Vasilică Gușilă, vere.

— Da, tot una-i. Il scriu eu pe o bucățică de hîrtie și-l nimeresc. Da-l găsesc în casele voastre, la deal, se-nțelege. Le-am văzut astă-vară — casele unde stătea mătușa Elencu, întristate și aproape ruinate. Oamenii aceștia, pe unde calcă, dărîmă șiucid trecutul...

Neculai intră fără zgomot în papuci moi, și așază dulceața pe-o măsuță între dînșii. Se aplecă și ridică o hirtioară mototolită și ieși închizînd cu fereală ușa.

Pe ferestre pătrundea un soare trist de iarnă și ajungea pe lustrul mobilelor vechi și pe sticlele stam-pelor. Pe vale, în fum, se vedea un colț de Iași, cu acoperișuri negre și îngrămădite unele în altele, sub un cer curat de iarnă goală.

Vorbiră un timp despre Dimitrie, mort așa de nă-prasnic. Cucoana Leonora își ștergea cu batista ochii înlăcrămați și simțea iar vechea sfîșiere cînd își înfă-țișa, în sicriu, pe tovarășul ei de viață vreme de trei-zeci de ani. Pe urmă amintirile îi duseră în trecut ; și vorbeau acum încet despre orașul de altădată, des-pre teatrul de la Copou, despre viața înflorită și nepă-sătoare a boierilor de atunci, care «toți au murit — zicea Ciumara — toți au petrecut ș-au murit...»

Nu-și aduseră aminte despre afacerea cu avocatul decît la despărțire.

— Să n-ai, verișoară, nici o grijă, îi zise Ciumara ; îl văd eu pe domnul acela, Cauțiș ori cum îi zice, și-ți aduc un răspuns hotărît, mîni la amiază. Se poate să nu intri în casa dumnitale ? Ar fi absurd și ridi-col !

Cucoana Leonora se întoarse la otel mai liniștită și aproape împăcată.

III

A doua zi, la amiază, Mihai Ciumara intră foarte supărat în odăița întunecoasă, după ce mai întăi bătu la ușa. Sărută în tăcere mîna damelor, mîngîie pe frunte pe Codinuța și-i strecură un pachet de bom-boane, apoi izbucni :

— Dar bine, verișoară, nici nu m-am așteptat ! Omul *matale*, cum îi zice, e un circiogar nemaipomenit ! *Aistuia* numai un jidov îi poate veni de hac ! Poftim ! uite unde vă gădesc ! Se poate una ca asta ?

— Dar ce-a fost, vere, cum s'au petrecut lucrurile ? îl întrebă neliniștită cucoana Leonora.

— Am fost ieri la el și i-am vorbit.

— Ei, și ce este ? zice că nu vrea să dea odăile pe care i le cer ?

— Ba el zice că vrea să le deie. Dar îmi spunea atâtea lucruri încurcate, încît pe onoarea mea, nu înțeleg nimic. Vreau să-l apuc din dreapta, el sare în stînga. Domnule Pociș, zic, trebuie să dai odăile. — Se-nțelege, cucoane, zice, trebuie să le dau. — Atunci de ce nu le dai ? — Vezi că trebuie aranjată, zice, afacerea cu chiriașii. Am spus doamnei Plopeanu. — Așa ? Și după ce se aranjează, zic, le dai ? — Se-nțelege, cucoane, zice ; doar oameni sîntem ș-avem suflet ! — Ei, dar cînd se aranjează ? — Atunci face ochi triști : Cu foarte mare părere de rău, zice ; nici nu vă puteți închipui cu ce părere de rău, — asta n-o pot preciza ! — Bine ; dar nu se poate să dai odăile întăi ? Pe urmă te-i descurca dumneata, căci ești advocat ! — El sare de pe scaun : A, nu se poate ! Eu sînt om care-mi țin cuvîntul ; vă rog să mă credeți că eu sînt un om așa și pe dincolo ! — Dar ți-ai dat cuvîntul cătră doamna Plopeanu, zic. — Așa este, zice ; mi-am dat cuvîntul și nădăjduiesc să-l țin. Cred c-am să-l țin. Am să fac toate chipurile să-l țin ! Poftim ! strigă Ciumara întinzînd brațele în laturi cu disperare, iată cu cine stau eu de vorbă ! M-am plimbat prin salonul acela, — ai văzut ce salon ! — m-am plimbat încolo și-ncoace. El se uita la mine și nici nu clipea. — Domnule Pociș, zic, dumneata mă cunoști

pe mine ! Sînt nevoit, zic, să-ți pun în vedere, cu tot regretul, că dacă verișoara mea nu va găsi un adăpost în casa ei, eu consider acest fapt ca o bătaie de joc, ca o insultă ! Știi ce mi-a răspuns ? M-a rugat stăruitor și politicos să fiu ceva mai lămurit. — Domnule, zic, o insultă știi ce urmări grave are. Aceste urmări ți le pun dumnitale în vedere ! — El s-a uitat la mine tot fără să clipească, apoi mi-a răspuns foarte blînd : — Cucoane Mihai, zice, de ce să lunecăm pe calea asta ? Aș putea și eu, zice, să mă pun la urma urmei sub scutul legii și să răspund cu cartea-n mîină. O să vedeți însă la urmă ce rău mă judecați ; o să vedeți, la urmă, ce nedreptate îmi faceți ! — Asta-i !... sfîrși Mihai Ciumara. Din asta nu l-am putut scoate. *Parole d'honneur*, e fenomenal !

Doamna Plopeanu privi în juru-i c-un sentiment penibil.

— Ce-i de făcut ? întrebă ea.

— Încă nu știu, îi răspunse vărul. Mai este ceva...
— Dragă Sofi ! se îndreptă el grav cătră Rozi. Ești bună, te rog, să-mi dai un pahar de apă ? Să vedeți. Asară, la Jockey, stau de vorbă cu Istrati. El e avocat intrat pînă-n gît în afacerile lumii de azi. Il întreb dacă cunoaște pe unul — nu știu cum îi zice, eu nu pot ținea minte numele acestea, însfirșit, unul care stă-n casele răposatei Elencu Slătineanu. El știa cum îl chiamă.

— Vasilică Gușilă, murmură cucoana Leonora.

— Da, tocmai. Eu îi ziceam, mi se pare, Căuțiș. Știi ce-mi spune Istrati ? Dacă-i vorba de-o afacere cu omul ace'la, zice, și dacă-i încurcată, atunci să știți că are un plan, o socoteală a lui. Eu cred că vrea să cîștige ceva.

— A, nu, întrerupse doamna Plopeanu, i-am propus și n-a primit.

— Hm, am să cerc și altfel. Am eu un jidov : acela are să descurce afacerea...

După ce plecă Ciumara, Rozi își spuse și ea părerea :

— Cuconiță, să mă iertați : pînă ce s-o descurca afacerea cu omul acela, noi avem să necăjim. Aicea nu putem să mai ședem. Imi dați voie să caut eu o gazdă ? Eu am să gălesc... Ş-apoi după ce scăpăm de grija asta, ne putem duce la dînsul în fiecare zi, să-l întrebăm cînd ne face loc în casa noastră... Dacă nu te poți duce mata, mă duc eu. Eu mă duc și-l întreb și azi, și mâni ; eu îl întreb în toate zilele, mie nu mi-i rușine ! Pe urmă eu ți-oi spune, cuconiță, să nu te superi... Nădejde mare nici în cuconu Mihai nu poți să ai... Tot așa era și cînd venea la noi, la București, și-l serveam în fiecare zi. Privește ațintit, și se face că uită numele oamenilor... Eu cunosc bărbații ! sfîrși ea cu un sincer dispreț.

Cucoana Leonora și Mary schimbară o privire și-un zîmbet, pe cînd Codinuță asculta cu ochii plini de veselie. Vorbirea năvalnică și cicălitoare a Rozii îl încînta.

IV

Bătrîna servitoare se ținu de cuvînt. Chiar a doua zi, încărca și buchisea cu pumnii într-o căruță cuferele, pachetele și geamandanele. Și pornea să le așeze în două odăiși nu departe de Copou.

— Am găsit ceva aproape, lămurea ea, ca să ne fie mai ușor cu mutatul și ca să pot vedea cum merge cu casa noastră.

Cucoana Leonora și Mary intrară triste într-o ogră-gioară îngustă și umedă, plină de găște, de rațe și de găini. Nu era un pom, nu era urmă de pajiște; numai ziduri cenușii. Acolo, în fund, se tupilau două odăiți curățele, îmbrăcate cu scorturi, macaturi și horbote, cu ferestrele împodobite cu perdeluțe albe. Din odăiți dădeau într-o săliță și pe urmă în ogradă, între paseri. Peste săliță, avea și Rozi o chilioară. Ca să iasă însă dintr-însa, trebuia să treacă prin odaia unei cucoane bătrîne, soacra proprietarului, care-și petrecea vremea veșnic într-un jîlt, tînguindu-se de boli și junghiuri. Domnu Ioniță Casablu, stăpînul casei, pensionar cărunt, le ieși înainte politicos și începu a lămurii că, de și așezate cam în fund, odăile sînt călduroase și bune pentru iarnă...

— Îmi permiteți ? întrebă el prietinos, după ce intrară. Dumneavoastră sînteți soția răposatului Dimitrie Plopeanu ? A, atunci mă bucur. Răposatul aș putea zice că a fost protectorul meu. În zilele noastre am avut destule nevoi și greutăți, și, la asemenea împrejurări, dumnealui nu m-a lăsat ! A fost un om drept și nobil...

Cucoana Eleonora se simți mișcată.

— Dumneaei e nora dumneavoastră ? Sărut mînuța ! Fiul dumneavoastră cel mai mare e pe front ? Da, înțeleg : datoria !... Dar cum ești mata o cucoană mare, care cunoști lume, ar trebui să-l aduceți aici, în Iași... Eu văd că mai toate familiile mai bune fac așa...

— Se poate asta, nu este așa ? întrebă Mary interesată. Vezi, *maman*, că se poate ?

— Se-nțelege că se poate, de ce să nu se poată ? răspunse domnu Casablu, potrivit-și favoritele cărunte. Îmi dați voie să mă așez pe un scaun... Mobilă, cum vedeți, nu-i prea elegantă, dar e tare, ca

la o gospodărie, ce să fac? Am vorbit cu femeia dumneavoastră și am aflat de năcazul ce aveți cu cuconu Vasilică Gușilă. Casa în care stă el e a dumneavoastră, nu-i așa?

— Da, îi răspunse cucoana Leonora, interesată. Îl cunoști pe domnul Gușilă?

— Cum nu? Am avut afaceri și procese cu dînsul. E o halima întreagă! Pot să vă spun că-i strașnic om! E grozav de tare. Știe legile pe degete și înfundă și pe advocați, și pe judecători, și are așa, o diplomație, grozavă diplomație are...

— Mi-a făgăduit să-mi elibereze un apartament.

— Da? Ei, atunci, dacă zice el, are să elibereze. Dar cînd?

— Asta-i mai greu de hotărît... zîmbi doamna Plopeanu.

Domnul Casablu începu a rîde înveselit.

— Acu n-am vreme, zise el; eu, cu paserile și cu gospodăria mea, nu stau o clipă... Da' cînd oi avea vreme, cu voia dumneavoastră, am să vă povestesc un roman al meu cu cuconu Vasilică, de aveți să vă faceți cruce!

— Un roman? se miră Mary, înălțînd sprîncenele.

— Sărut mînuța: da, un roman. O să vedeți! Acuma ce v-aș ruga? urmă tainic pensionarul. Cînd se duce undeva femeia dumneavoastră, să închidă poarta, că ies gîștele în drum. Cu războiul ista, s-au iscat în toate părțile numai hoji. Cum iese gîsca-n drum, o fură, ca s-o facă friptură. Lume flămîndă, ce crezi mata? S-a grămădit aici lume flămîndă! Și vă mai rog să spuneți femeii dumneavoastră să nu puie multe lemne pe foc. Eu nu dorm toată noaptea din pricina sobelor. Mă tem să nu s-aprindă. Crezi mata că-i șagă? Pribegii iștia care au venit fac niște fo-

cării... Imi spun vecinii la care au intrat așa, claie peste grămadă... Fac niște focării, de-au să deie foc țîrgului într-o zi! Tare vă rog, pentru foc și pentru găște! Eu așa trăiesc, vezi mata, cu groaza în spate și cu ochii în toate părțile!

După ce ieși pensionarul, Rozi începu a căra zestre lor de pribegi. O lua din brațele cotiugarului și-o clădea prin colțuri. Și vorbea:

— Mă rog de iertare, cuconiță, ați văzut pe boierașul meu? Iaca, nici pe acesta nu-l mai pot suferi! Intruna se plînge și se teme c-au să-l omoare și-au să-l sărăcească refugiații. Eu nu pot înțelege așa bărbat. Și cîtă greutate pînă să-l înduplec să ne închirieze! Dar întii a aflat de numele dumneavoastră. Pe urmă i-am spus că nu ne trebuiesc odăile decît o lună și i-am lămurit afacerea cu chiriașul *nostru*. Eu știu cum merg lucrurile; așa, i-am arătat că scapă și de rechiziție și pe urmă nu mai are nici o grijă... I-am bătut eu destul capul. Și-a primit. Acuma să ne punem pe lucru să intrăm *dincolo*.

— Aici, într-adevăr, e greu de stat! oftă Mary.

— De aceea o să stăm cît mai puțin... îi răspunse cucoana Eleonora, mîngiind părul blond și buclat al lui Codinuță.

Era și greu să steie prea mult. Chiar de la început aveau un dușman mare în persoana cucoanei Ștefania, soția lui domnu Casablu. Dumneaei întruna își mușca buzele, și se stăpinea cu greu. Nu înțelegea cum pot veni străini să se așeze așa în horbotele, în scorturile și în macaturile așa de greu lucrate și așa de amănunțit rînduite. Nu putea pricepe nici unul din argumentele lui cuconu Ioniță și trecînd prin odăi, ca să-și cunoască musafirii, avea o privire mohorîtă și-un nas roș, încrețit între ochi. La întrebările ama-

bile ale doamnei Plopeanu, avea o greutate vădită să răspundă, parcă deodată s-ar fi săturat de viață!

A doua zi, Rozi o surprinse întâi la un geam, pe urmă la un colț de ușă, pîndind cu priviri ascuțite și dezolate. Era la mijloc viața ei înșirată pe andrele și gherghefuri. Și din chilioara rece, Rozi auzea o ne-sfîrșită dezbateră într-o odaie de alături, între limba ascuțită și amară a gospodinei și glasul moale și tră-gănat al lui cuconu Ioniță.

Intre aceste năcazuri nouă, cucoana Leonora începu a fi din nou săpată de grijile ei vechi. N-avea vești nici de la Adrian, nici de la Paul. În privința lui Adrian, chiar în tren persoane cunoscute îi dădu-seră asigurări. Scrisori de la el nu mai aveau din pricina învălmășelii retragerii și a prefacerii frontu-lui. Comunicatele din gazete arătau oarecare liniștire a luptelor. Iarna desigur se va petrece într-un relativ calm. În fundul inimii ei, — de și nu mărturisea, — nădăjduia că, pînă în primăvară, va izbuti să-l aibă lîngă ea... Despre Paul nu știa nimic. Il aștepta în fiecare zi, — și cu fiecare zi neliniștile-i creșteau.

În chip firesc de-aceea, chiar a doua zi după așe-zarea în căsuțele din strada Lățescu, încercă o pipăire în necunoscut, nădăjduind într-o veste, într-o întîm-plare, care ar fi putut să aducă o ușurare chinuitului ei suflet. Indemnă pe Mary să se îmbrace și chemă pe Rozi ca să pregătească copilul.

— Astăzi avem o după-amiază frumoasă, vorbi ea. Iese lumea pe străzi. Trebuie să coborîm și noi în oraș, macar un ceas. Se mai distrează copilul. Poate aflăm ceva...

Mary se apropie ș-o sărută pe tîmplă, cu obrazul rumenit.

— Mamaie, mata ești o ființă foarte înțeleaptă. O să vedem multă lume cunoscută...

Și începu să răscolească grăbit în cufere, să dărîme cutiile rînduite de Rozi, — pe cînd copilul țupăia în jurul bunicii, bătînd din palme.

— Bunicuță, așa-i că mergem pe strada Lăpușneanu ?

— Da, puiule, dar cine ți-a vorbit de asta ?

— Cine mi-a vorbit ? Rozi mi-a vorbit. Ea spune că umblă pe strada Lăpușneanu o mie de automobile. Și boierii de la București au venit toți aici, — și ies pe strada Lăpușneanu ca să-și deie *bonsoir*...

— Cum se poate ?

— Da. Cucoanele și-au adus și cățeii ; numai noi am lăsat acasă pe Kiki...

Coborîră pe bulevardul Carol, printr-o lumină aurie, și parcă obosită, de soare. Din cerul verziu și rece, apăreau din cînd în cînd coloane de ciori ; se îmbulzeau într-un freamăt de vînt, se depărtau și se spulberau ca într-o fumegare. Frunzele uscate, îngrămădite pe alocuri, sub copacii goi, foșneau sub pași ca într-o durere vie.

În sfatul vesel al copilului, trecură printre vechile case boierești împresurate de grădini. Din pașnica lor odihnă, acuma le zguduiau neconținut camioanele grele cu motor. O lume amestecată trecea în sus și-n jos : soldați, cazaci, pihotași ruși. Căruțe cu pîne, cară cu fîn, automobile sanitare, târgi izolate cu bolnavii acoperiți peste obrazuri cu cergi brune, — toate arătau o viață înfrigurată și anormală. Pe o adiere ușoară de vînt, veniră din orașul depărtat, dinspre clopotnițele vechilor ctitorii, acorduri funebre de trîmbiți...

— Ia ! zise copilul, atent, ridicînd un degețel înmă-

nușat spre căciulița de castor. Auzi, bunicuță, ce frumos cîntă ? Auzi, mămico ?

— Aud, puiule, da, — răspunse cucoana Leonora, cu pieptul sfișiat de un suspin.

În strada Lăpușneanu, o stradă îngustă, cotită și scurtă, găsiră un viermăt neașteptat de lume. Erau mai ales foarte multe femei tinere, în toalete elegante și vii. În jurul lor roiau ofițeri cu dolmane și tineri cu fețele rase, în corecte straie englezești : paltoane largi și pantaloni cu dungă și manșetă.

Mary nu-și putu stăpîni un ușor strigăt de uimire. Era întreg Bucureștiul aici, toată Calea Victoriei, vioaie și veselă, murmurînd, salutînd, observîndu-se pe sub gene încondeiate și prin monocluri cu luciri ciudate. Mary observa mai ales mișcarea aceea curtenitoare și caracteristică a bărbaților, care se încovoiau ușor din șale de o parte și de alta a femeilor zîmbitoare, apropiindu-și nasurile de gîturile albe, de umerile împodobite cu etole scumpe.

Cu glas scăzut, cucoana Leonora observă că «astăzi lumea pune prea mult fard pe fețe și prea mult roșu pe buze»...

— Asta-i moda războiului, zise rîzînd Mary.

— Mi se pare că e și prea multă veselie...

— Mamale, răspunse tînăra ; n-are toată lumea inima noastră... Ce vrei să faci ? Să plîngă ?...

Cucoana Leonora tăcu. Ca de multe ori, Mary n-o prea înțelegea. Tinereța ei, cu entuziasmuri pripite pentru eroismul războiului, cu mîhniri amare pentru singurătatea ei, trecea cu prea mare ușurință peste contrastele crîncene pe care, la fiecare pas, războiul le scotea la lumină. În sufletul mamei adiau încă trompetele morții dintre turnurile depărtate ale orașului. Mary se întreba, cu puțintică neliniște, dacă n-ar

fi trebuit să-și deschidă cât de ușor toaleta, pentru adunarea aceasta, c-o floare ori o eșarpă deschisă.

Cîteva cunoștinți bucureștene le salutară, parcă nu s-ar fi văzut din ajun. Automobile strălucitoare treceau, unul după altul, cu trompele neconținut mugind. Cineva îi salută iarăși, ca din zbor, și Mary se întreba intrigată cine vor fi fiind ofițerii aceia cu profilurile nesigure în fuga mașinii. Cunoscu și două celebre frumuseți ale Capitalei, într-un frumos *Fiat* portocaliu, c-un ogar subțire, alb și mișos între dînsese. «Femeile acestea au totdeauna toaletele cele mai noi și mai distinse...» gîndi ea, urmărindu-le c-un zîmbet ironic.

Cucoana Leonora ar fi vrut să se oprească. Gîndea că poate afla o veste cât de vagă. Înțelese însă că strada întortochiată, între statuia lui Cuza și cofetăria Tufli, era numai o expoziție de haine, zîmbete și frumuseți. Se resemnă, și era hotărîtă să se întoarcă. O mai reținea copilul, care o trăgea ușurel de mînă, fericit că vede lume multă.

— Bunicuță, întrebă el, da' armata nu trece ?

— Nu, puiule...

— Eu credeam că de aceea s-a strîns lume. Mie-mi place cel care merge înaintea muzicii, cu buzdugan. Știi cum îl chiamă ?

— Nu.

— Eu știu, mie mi-a spus Rozi. Il chiamă domnu tambur-major. Da' cînd era ea tînră, *el* era mai mare și mai frumos.

— Codinuță, vorbi Mary plecîndu-se ușor spre el, vorbește mai încet, că se uită lumea la tine...

— Eu nu mă supăr, răspunse băiatul. Să se uite dacă-i place...

Și privea cu prietinie, rîzînd, la lumea care trecea și întorcea spre el capetele.

— Iată și unchiul ! strigă Codinuța arătînd cu degetul.

Mihai Ciumara îi observase de pe celălalt trotuar ș-acuma opera o trecere strategică, printre automobile.

— Cum se face c-ați ieșit ? întrebă el, venind cu pălăria în mîină la cele două femei. Nu știați că aici este adunare mare ? Mai trebuie un ceai, un piano, ș-o voce plăcută de contralto. Și *dincolo* ceilalți trăiesc ca-ntr-o agonie și mor ca niște cîni. Ce rea afacere am făcut, ce saracă înțelegere ne-a virît în furună nu spun, căci Mary iubește epopeea. Ne-am mai certat noi de-ajuns la București... Eu eram atunci un fel de cucuvea, o pasere a nenorocirii... Poftim rezultatele !

— Să nu te audă cineva, îi zise Mary rîzînd.

— Da ? Să m-audă. Tot am eu reputația că-s cam într-o ureche. Cine să m-audă ? Cucoanele de la București ? domnișorii ? ofițerii ? Aceștia ce caută aici ? De ce nu ne lasă cu nevoile noastre în cetatea asta nenorocită, între ruinile și fantele trecutului ? Aduc tifosul, mizeria, foamea și pălăriile din ultimul jurnal de modă. Și nu mă lasă să trăiesc. Ș-acum mai fac una, domnii de la guvern. Dau votul universal și împart moșiile la țărani. Au afișat și proclamații. Asta ne mai trebuie. Pe onoarea mea, mai fericiți au fost părinții noștri c-au murit la vreme...

— Vorbeste mai încet, unchiule, îi șopti Mary, pușintel rușinată.

Trecătorii întorceau capul și-i priveau lung.

— Ai dreptate, răspunse vesel Ciumara. Trebuie să fim politicoși. Să ne mișcăm. M-am gîndit la unele lucruri ale noastre, adăogi el întorcîndu-se spre cucoana Eleonora, pe cînd porneau ; am vorbit la club

cu unii prietini. Ascultă-mă, verișoară, trebuie s-aducem băietul aici. Și-a făcut destul datoria. Să se ducă și unul ca acesta, care mă salută acuma foarte grațios...

Un locotenent de cavalerie saluta zîmbind, cu mîna la viziera chipiului și îndoindu-se din șale. Și Ciumara îi răspunse c-un zîmbet prea amical.

— Il vedeți ? El urmărește, el vînează, el rîde, el salută, pentru că e rudă cu ministrul la care ne ducem mîni. Căci trebuie să ne ducem. O să vorbesc eu ș-are să se facă... Am să-i vorbesc și despre reformele dumnealor ! Vor să deie drepturi poporului. Voiți să vedeți poporul ? Facem doi pași și vedem poporul... Astăzi m-au nebunit ; pînă acuma am perorat pe chestia asta !..

Mary era plictisită. Lumea începea să rîdă și să petreacă pe socoteala «nebului de Ciumara». Fu bucuroasă să scape, pe-o stradă lăturalnică, spre turnurile Sfîntului Spiridon. Cucoana Eleonora îl urma, cu băiețelul de mîna, resemnată și tăcută. Se gîndea că Ciumara are dreptate, și Adrian trebuie adus în Iași. De ce n-ar stărui ? Toată lumea face așa...

Ca într-o «schimbare la vedere» pe o scenă de teatru, cele două femei văzură deodată altă lume pe Strada în Sus, în piața Sfîntu-Spiridon și pe ulițele lăturalnice. Aici stăteau schilozii războiului, sub bolți, în praguri de crîșme, — unii fără mîni, alții cu picioare de lemn. Pe aici treceau convoiuri de convalescenți, albi ca ceara, obosiți și cu gurile întredeschise, îmbrăcați cu mîntăli informe, murdărite de sînge, boțite și scorțoase de aburii etuvelor. Aici stăteau, în preajma pităriilor, îmbulziți, copii cu încălțări rupte, uriașe și încovoiate, în picioare, cu surtuze zdrențuite în spate, și femei groase îmbodolite în șaluri, tînguindu-se, blăstămînd și așteptînd pinea.

Un abur de amară tristeță plutea în viermătul mulțimii aceștia.

— Ei nu cer decât pine... zise Ciumara către tovarășele lui. Altceva nu le trebuie!...

Din îmbulzeală, la o pitărie cu obloanele închise, Mary văzu ațintindu-se asupra-i priviri oblice și dușmănoase de femei. Lângă ele o bătrână slabă, cu obrații supti și ochii spăimântați parcă, își făcea cruce, închinându-se :

— Dă, Doamne, pace ! Așează, Doamne, pace între împărați... altfel se prăpădește lumea !

Cucoana Eleonora se simți amețită și strânse convulsiv mînuța copilului.

— Și spectacolul acesta e tot așa de puțin estetic ca și celalalt, zise Ciumara către Mary privind-o ușor ironic. Deosebirea e că aici ți-ai murdărit pantofii de glod.

— Intr-adevăr, nu înțeleg, răspuse tînăra, de ce ai făcut cu noi această expediție de moralizare.

— Adevărată expediție... foarte bine spus... Eu o fac în fiecare zi, căci din nefericire drumul meu duce prin acest capitol din epopeea lui Dante.

Și Ciumara începu să intoneze ușor, c-un gest rotunjit spre mustața-i răsucită :

— *Per me si va nella città dolente...*

Aici e cercul flămînzilor ș-al văduvelor de război... Da-da. De ce rîzi mata, nepoată ?

— Ce ciudat ești dumneata astăzi ! îi răspuse rîzînd Mary. Nu te știam că declami poezii...

— Știu într-un loc și niște prăjituri bune, vorbi vesel Ciumara, luîndu-le de braț. Cu cît se înmulțesc ordonanțele contra prăjiturilor, cu atît se fac prăjituri mai bune și mai scumpe. Trebuie răsplătit mai ales Codinuță, pentru curajul ce-a dovedit... Îți plac,

mon cher ami, prăjiturile? adăogi el subțire, plecându-se pe vine, lângă copil.

— Îmi plac, desigur, răspunse Codinuță. Rozi spune că nu-mi fac rău...

— Cum să-ți facă rău dacă-ți plac? — O să te odihnești puțin, — se întoarse el cătră cucoana Leonora, — și o să mai stăm puțin de vorbă despre omul dumnitale, cum îi zice... Am mai aflat ceva despre el...

— Il chiamă Gușilă, vere, se sili să zîmbească doamna Plopeanu.

— Da? Inchipuie-ți! Eu credeam că-l chiamă altfel!

V

Despre domnul Gușilă nu vorbiră mult. Domnul Gușilă avea cele mai frumoase vorbe, însoțite de cele mai vii mihniri și-n același timp de cele mai serioase speranțe.

Privind pe copil cum își mînca prăjiturile, cu atenție și delicateță, ca o mițucă, puseră mai degrabă la cale vizita la Rigo, ministrul de care vorbise Ciumara, și pe care îl arăta drept «un băiet foarte cumsecade și foarte amabil». De altminteri, să fii băiat bun și amabil e cea dintâi și mai serioasă datorie a unui ministru: asta era părerea lui Ciumara.

Cu toată hotărîrea de a-l vedea chiar a doua zi, trebuiră să-și amîne plăcerea aceasta. Vremea rea întorcîndu-se cu ploi și neguri reci, cucoana Leonora nu ieși din casă. Mihai Ciumara și el, — răcit la epoca aceasta, ca-n toți anii, — trebuia să stea întins pe sofaua-i roșie, între ceaiuri și cataplasme, hotărîndu-se, față de Dumnezeu și de Neculai, că altă dată n-are să mai iasă în pardesiu la vreme de iarnă, oricît de prietinos s-ar arăta soarele...

— În luna dechemvrie, soarele-i de genul feminin... zicea el lui Neculai, și bătrînul servitor se grăbea să aprobe din cap, cam neliniștit, fără să știe despre ce-i vorba.

Abia în ajunul sărbătorilor de iarnă, pe o vreme uscată de ingheț, cucoana Leonora și vărul său coborîră dintr-o trăsură din piață în fața unei căsuțe modeste din strada Romîna. Aici, într-un antret și-n trei odăiți, un ministru în pribegie primea audiențe; aici, între zugrăveli ciudate și mobile de pluș îmbrăcate cu cămăși albe, se punea la cale o parte din soarta țării.

Un automobil și cîteva trăsuri mai așteptau în fața porții de ostrețe.

Cînd cucoana Leonora și Ciumara intrară în sălița de așteptare, ministrul tocmai începea să primească. Scosese obrazu-i tînăr, cu mustăcioară blondă și ochelari, pe o ușă întredeschisă și, legîndu-și încă la gît cravata, adresă un zîmbet prietinos ș-o înclinare din cap celor ce-l așteptau. Dintr-o privire socoti cam cît de bogată și de plicticoasă va fi dimineața, — apoi, fixînd din nou prin ochelari pe cunoscuți, adresă fiecăruia cîte-un zîmbet deosebit.

— Indată sînt al dumitale! zise el franțuzește cătră Ciumara, și părea plăcut surprins.

Cucoana Leonora auzi pe tovarășul ei strecurîndu-i o șoaptă la ureche:

— Intăi expediază pe necunoscuți...

În adevăr, mușcîndu-și ușurel buza de sus și rozîndu-și mustăcioara, Rigo aținti pe un domn scurt și foarte gras, care aștepta lîngă sobă emoționat și solemn.

— Poftește, te rog, dumneata.

Cei rămași se așezară pe scaune. Tînărul șef de cabinet care sta tăcut, cu spatele la soba de fier, trecu lîngă Ciumara și-i strînse în tăcere mîna. Se aplecă respectuos cătră doamna Plopeanu. Trecu după aceea spre un actor nalt, cu mască disprețuitoare, și părul buclat, care privea în juru-i măreț, cu mîna dreaptă trecută neglijent în deschizătura jileței. Incepu a vorbi însuflețit cu el, însă cu voce înceată și tainică.

Dintre celelalte opt sau zece persoane care așteptau, jumătate veneau la ministru pentru întăia oară. Asta se vedea după seriozitatea feței lor, după aerul preocupat, după vădita sfortare lăuntrică pe care o făceau ca să-și alcătuiască în minte fraze potrivite cu cererile și năcazurile lor.

Cînd ușa se deschise și domnul cel scurt și gras ieși, cînd ochelarii lui Rigo se ațintiră iar între solicitori și pofți iar : «Dumneavoastră, vă rog...» — doamna subțire și naltă care trecu, după aerul spăriat, se vedea că-și uitase frazele plănuite. Intră, încercînd să scoată cu mîni tremurătoare o cerere dintr-o tășcuță de piele.

Ceilalți, obișnuiții casei, — știind că mai au a aștepta, începură a trece în revistă ultimile evenimente ale politicii interne ș-ale războiului.

Discutară, cu un aer blazat, comunicatele bătăliilor din Apus. Un bărbat voinic, cu barbă mare și frumoasă, care fuma neconținut, începu a da explicații asupra acelor animale monstruoase, cu măruntaie și carapace de oțel, — pe care englezii le numeau *tankuri*.

— Sînt niște ciudate mașini ale morții, zicea el întinzîndu-se alene în scaun, ca și în luxoasa anticameră din vremea păcii, și împrăștiind rotocoale de fum în juru-i. Trec peste obstacole, peste șanțuri, împrôșcînd foc ; se cațără, coboară, ca niște viermi gi-

gantici ; străbat fără oprire liniile dușmane... Sînt un adevărat dezastru. In urmă-le rămîne rîu de sînge. Putem nădăjdui că ele vor cîștiga partida...

Ceilalți aprobau vesel : «Se-nțelege».

Altcineva vorbi de zecile de mii de prizonieri flămînzi, de hecatombele de morți ; despre bombardări și incendieri de orașe, despre *raiduri* de avioane, care semănau bombe asupra așezărilor omenești ; despre valurile de foc, de apă clocotită și gaze astixiante.

— Pe lîngă toate acestea, războiul de pe frontul nostru apare învechit, ca un joc de copii... încheie domnul cu barbă mare.

Cucoana Leonora era surprinsă de aerul liniștit al celor care vorbeau despre marea catastrofă de foc, sînge și lacrimi a omenirii. Ei îi tremura inima de o aspră și ascuțită durere.

Cînd intră cea din urmă figură solemnă prin ușa întredeschisă, fascinată parcă de ochelarii ministrului, tînarul șef de cabinet păru că răsufle ușurat.

— Nu-ți faci ideie ce plictiseală ! zise el cătră Ciomara. Cei mai mulți din oamenii aceștia vin pentru afaceri... Trăim astăzi într-o epocă a speculatorilor. Ca să cumperi și să aduci mărfuri ai nevoie de permisiuni speciale, de vagoane, de bunăvoința tuturor celor care se pot lăsa greu. Ei bine, ei vin și cer. Visează afaceri și iar afaceri, vor s-aducă marfă scumpă, au nevoie de vagoane.

— Și ministrul ce face ? întrebă Ciomara.

-- Ce poate să facă ? răspunse șeful de cabinet strîngînd din umeri. Toți atacă cu armă albă : cu bilețele și scrisori de la persoane influente. Inchipuie-ți că vin și femei pentru stăruinți de vagoane. Alaltăieri, o doamnă entuziastă arată că poate pune la dispoziția sărăcimii douăzeci și cinci de vagoane de cartofi,

ceea ce e o adevărată operă socială ; intervine însă în același timp și pentru un import de parfumuri și articole de Paris... Și băgați de samă că nu întrebunțează asemenea viclenii decît ca să se înarmeze ; și cer aici numai stăruinți, căci afacerile acestea nu depind de noi. Asta se face în jurul tuturor miniștrilor ; alte chestii și preocupări nu există...

Ciumara dădea din cap cu un zîmbet vag... Apoi văzînd în ușa întredeschisă ochelarii lui Rigo ațintiți asupra-i, se ridică și întinse domol brațul cucoanei Leonora.

După prezentări și salutări, ministrul îi pofți în foltilele îmbrăcate cu cămăși și puse mîna pe receptorul telefonului.

— Imi dați voie ? vorbi el zîbind. O clipă. Aștept o comunicare. Se pare că germanii au încercat iar o lovitură pe front.

După ce așteptă cîteva secunde, lăsă aparatul.

— Insfîrșit, ceva serios nu poate fi... Altfel, trebuie să mergem să pribegim și de-aci... urmă el, c-o intonație pe jumătate glumeață.

— Plecați dumneavoastră, care ați făcut pozna, îi răspunse Ciumara, rîzînd. Eu stau pe loc...

Cucoana Leonora îi privi emoționată.

— Se poate asta ?

— A, nu, glumim, — se grăbi s-o încredințeze Rigo. Avem înaintea noastră o întreagă iarnă de refacere și reorganizare.

Cucoana Leonora oftă. Cuvintele acestea n-o încredințau deloc.

Ciumara aruncă ministrului o căutătură oblică.

— Pînă atunci, vă grăbiți, domnilor, să acordați prostimii libertățile votului universal...

— A, pe dumneata, dragă prietene, te știu că ești vechi și ruginit reacționar, vorbi Rigo repede. Te voi ruga totuși să te gîndești că nu putem face altfel. Mai întii, nu-i așa ? trăim într-o epocă foarte democratică. Dacă ți-aș deschide ușa de alături, ai vedea garderoba mea amestecată cu cărți și cutii de conserve, lîngă un biet pat de campanie... Dacă asta n-are importanță, te voi face să observi că nebunia în care am intrat...

— A, vra să zică recunoști... îl întrerupse cu răutate Ciumara.

— Da; nebunia în care am intrat cu toții, fără voia noastră, ca într-un vârtej de fatalități, nu știu dacă ne va da victorie ori înfrîngere. Ne va da însă ceea ce mă înspăimîntă: deșteptarea lui Samson cel orb, care va zgudui coloanele templului, îngropîndu-ne sub dărîmături. Ca să vorbim curat, în afară de comunicate și de articole de presă, — războiul acesta ridică «prostimea», cum îi zici dumneata. Cînd se vor întoarce asupra noastră, ne vor lua totul — dacă nu ne vom grăbi acuma să le dăm ceva...

Ciumara clătina din cap :

— Piedica dumneavoastră de siguranță nu mă liniștește. Aș fi preferat ca și nebunia generală de care spui, și Samson al dumnitale, să mai fi întîrziat treizeci de ani. Pînă atunci, voi fi avut vreme să mă amestec cu primatorul pămînt și n-aș mai fi avut nazarurile de astăzi, fără să fiu vinovat cu nimica. — Dragul meu, urmă Ciumara pe alt ton, dă-mi voie însă să-ți spun că n-am venit pentru asta. Cum în criza de azi, lumea se întoarce și se coboară c-un fel de sălbătăcie la preocupări mărunte și cu totul egoiste, vei da voie unei mame să-ți spuie un cuvînt despre fiul ei...

— Mă rog, cu cea mai mare plăcere, răspunse ministrul înclinîndu-se. Sînt persoane cărora nu li se poate refuza nimic.

— Datoria către patrie, reluă cu patos Ciumara, văd că chiamă în Iași, pe strada Lăpușeanu, pe mulți băieți frumoși și tineri. Dă-ne voie și nouă să revedem pe Adrian Plopeanu !

— Cum, doamnă ? Adrian Plopeanu e fiul dumneavoastră ? — strigă ministrul. Bine, dar acest băiat nu e dintre cei care trebuiesc jertfiți. Vă rog să-mi spuneți din ce unitate face parte.

Cucoana Leonora dădu grăbită și mișcată lămuririle, pe care ministrul le însemna pe o foaie albă de hîrtie.

Ciumara urma să rîdă și să vorbească cu prietenească ironie :

— *Mon cher ami*, dacă democrația dumneavoastră nu-mi place, în schimb observ cu bucurie că, în aplicările practice, se urmează cîteodată un bun și reacționar obicei...

— Pentru doamna Plopeanu totdeauna... zise ministrul, sărutînd galant mîna cucoanei Leonora.

VI

Din strada Lătescu, pînă la casele cele vechi, cu turn, ale Slătinenilor, nu era departe. Rozi putea aproape în fiecare zi să tragă o raită pînă acolo. Fie pe ploaie, fie pe vînt, fie pe pîclă, ea nu lipsea să se înfățișeze ori la intrarea din față, ori la scara de serviciu din dos, lîngă bucătărie.

În ziua dintăi, cuconu Vasilică Gușilă fu foarte bucuros să trimeată un răspuns prietinos și liniștitor

cucoanei Leonora. A doua zi Rozi îi arată iar că «cucoana» a trimes-o să vadă ce-i cu casele «dumnisale». Cuconu Vasilică Gușilă încruntă ușor sprincenele:

— Femeie, îi zise el, privind-o serios și drept; eu n-am vreme de pierdut...

— Nu vă supărați, cuconașule, îi vorbi Rozi cu oarecare umilință; eu am venit așa, să vedem. Acolo unde stăm, nu-i chip să trăiască cuconițele din pricina găștelor. Știți ce larmă fac? Dumneavoastră n-aveți găște și nu știți. De dimineață țipă și găgăiesc parcă le-au mas șoarecii în pînțece. Cuconița cea tînără e deprinsă să doarmă mai tîrziu. Nu se poate hodini de răul lor.

— Știi că ai dumneata haz? observă domnu Gușilă. De ce vii să-mi spui mie asta?

— Mă gîndeam, cuconașule, că poate au venit boierii aceia și poate v-ați înțelese...

— Nu, n-au venit. Cînd or veni, trimet eu cucoanei răspuns.

— Poate să vie azi, după amiază, observă Rozi înălțînd sprincenele și răsfrîngîndu-și buzele cu nedumerire. Știu eu de ce n-or fi venind? Dacă nu vin azi, poate-or veni mîni...

Cuconu Vasilică se retrase cu demnitate, trîntind ușa.

— Se cunoaște că nu-i ușa lui... mormăi Rozi, înturnîndu-se spre poartă.

A treia zi cuconu Vasilică nu era acasă. Ori poate era acasă, dar nu se arată. Rozi trecu dîndos, scoborî treptele în subsol și-și vîri obrazul mustăcios pe ușa bucătăriei.

O femeie groasă, care mesteca c-o lingură prin țingiri, întoarse capul și păru foarte surprinsă de asemenea apariție. Dar Rozi avea limba ascuțită și di-

plomatică. Intr-o clipă femeia cea groasă află despre ce-i vorba. Intr-o clipă și Rozi află că pe femeia cea groasă o chema Melentina. Și amîndouă, în preajma plitei fierbînți și-n aburii mîncărilor, se găsiră de acord asupra unei discuții amănunțite.

Melentina află că cucoana Leonora urma să se mute în casa ei ; că acuma ea, cucoană mare, stătea în niște odăi mititele și într-o ogradă plină de găște ; că bărbatul cucoanei Leonora a fost ministru și om de-treabă ; că cuconu Vasilică Gușilă o poartă pe cucoana Leonora «cu vorba».

— Cît despre asta, porni Melentina, mestecînd energic cu lingura într-un sos cărămiziu, — nu-i nevoie să-mi spui, că-l cunosc eu pe boierul nostru ! Nu mi-a plătit leafa pe două luni și nu vrea să-mi deie drumul. De-abia aștept să găsesc femeie în loc. Eu sînt deprinsă altfel ; am slujit în case mai nobile.

— Dar ce este, mă rog ? întrebă cu grozav interes Rozi, strîngînd buzele.

— Dacă ți-oi spune că dă făina cu cîntaru la slugi, ce-ai să mai zici ? vorbi cu taină femeia cea groasă, holbînd ochii. Aista-i de cei zgîrie-brinză, draga mea. Aici numa dracu poate să steie. El zice c-așa trebuie, că-i vreme de foamete. Dar așa vorbește un stăpîn ș-un boier ? Am aflat eu că tatu-său umbra încins cu curmei... De aceea feciorul numără îmbucăturile și se sparie de sărăcie... Ferească Dumnezeu ! D-apoi ea ?

— Cine ?

— Cucoana. Cînd ți-oi spune, n-ai să mă crezi... Ascultă, femeie dragă, și spune și la alții !...

Și cu deosebită grabă, ațîțînd focul, dereticînd, pregătînd, mestecînd, Melentina începu să descopere taine, pe care de multe ori, cu nespuse plăcere, le împărtășise la zaplaz tuturor vecinilor...

Inarmată cu asemenea prețioase informațiuni, Rozi se întoarse acasă liniștită și senină. Deschise cu mai multă siguranță ușa de la odaia cucoanei celei bătrâne și bolnave și trecu spre chilioara ei.

Înainte de a intra, se opri și întrebă cu mult interes :

— Ce mai faci mata, cucoană Sevastie ?

Bătrîna se răsuci morocănoasă în jîlț, tuși de două ori aspru, și mormăi privind-o pieziș :

— Decît m-ai întreba degeaba, mai bine mi-ai spune cînd vă duceți. Nici eu, nici fată-mea nu mai avem liniște, de cînd v-ați așezat pe capul nostru !

Era același răspuns, dat în fiecare zi, cu aceeași privire otrăvită.

— Doamne, cucoană Sevastie, zise Rozi, pocnindu-și palmele una de alta ; parcă noi sîntem bucu-roase ? Iată, chiar acuma vin de la cuconu Vasilică Gușilă. Să vezi ce mi-a spus despre dumnealui bu-cătăreasa de-acolo, cucoană Sevastie, îți pui mînile în cap !

Bătrîna înălță niște ochi aprigi și licăritori din care, ca prin farmec, orice umbră de suferință pierise.

În urma destăinuirilor importante ale Rozii, s-au petrecut mai multe fapte.

Codinuță intră mirat la bunicuța și la mama, venind de afară și le zise :

— Oare ce să fie ? Trecînd prin antret, am auzit pe cucoana cea bătrînă și bolnavă rizînd..

Cătră amiază cucoana Ștefania aduse și puse în mîna băiețelului o oiță de porțelan, legată la gît cu cordeluță albastră ; după aceea mîngîind părul balan și buclat al lui Codinuță, ridică ochii blajini spre chiriase și le puse cîteva întrebări asupra afacerii cu casele.

După masă, cuconu Ioniță Casablu se plimbă de câteva ori în sus și-n jos prin ogradă, cu minile în buzunările pantalonilor, mormăind un cântec. Apoi începu a vorbi foarte vesel cu găștele.

Excursiile la casa din deal urmară. Și, încet-încet, Rozi se puse în legătură cu toate vecinele care puteau vedea din poarta lor turnișorul. Și le lămurea, cu gesturi și ciudate înmlădieri de voce, cum «cucoana» trebuie să se mute în casa ei și nu poate. «Iaca, o apucă sărbătorile în casă străină!...» În mahala știau acuma și copiii că trebuie să vie o cucoană de la București în casele lui Vasilică Gușilă. Adică casele nu sînt ale lui cuconu Vasilică, ci ale cucoanei...

Doamna Plopeanu în adevăr petrecu sărbători triste și singuratică în căsuța lui cuconu Ioniță Casablu, între Mary — mai mohorîță și mai plictisită decît totdeauna — și între licăririle de rîs ale lui Codinuță. În ziua a treia, Rozi se înfățișă c-o mutră zîmbitoare și, rugîndu-se de iertare, aduse la cunoștință stăpînei ei că boierul din deal începe să-și ieie de samă.

— Azi, ducîndu-mă în piață, am trecut iar pe acolo, cuconiță, lămuri ea; și l-am întîlnit în poartă. Se ducea în tîrg. A început a rîde: Iar ai venit să mă plictisești? zice. — Am venit, zic; poate este vreo veste pentru cuconița. — Bine, zice, să-i spui că azi am cînstea să trec pe la dumneaei, să ne înțelegem.

De și se aștepta la vizita asta, cucoana Leonora avu o tresărire bucuoroasă.

Din cercetările lui Ciumara, după sfaturile avocaților, ea înțelese că ar putea porni la nevoie un proces, întemeiată pe neîngrijirea în care ținea proprietatea și pe devastările făcute de el în parc, totuși

era încredințată că mai curînd poate ajunge la țintă printr-o învoială strîmbă, decît printr-o judecată dreaptă. Așa era vechiul și durerosul obicei al pămîntului — și de părerea asta era și Mihai Ciurara.

Domnul Gușilă intră cu politeță și afabilitate și cucoana Leonora trebui să-l poftescă de două ori, ca să-l facă să se așeze pe o canapea împodobită cu horbote.

— O să vă rog, doamnă, zise el înclinîndu-se ușor și scoțîndu-și din buzunarul de la spate al redingotei batista ; o să vă rog, doamnă, foarte mult să fiți așa de bună să mă iertați pentru atita întîrziere... Fără îndoială, n-a fost vina mea. Oamenii care mă legaseră de mîni și de picioare abia acum s-au hotărît să renunțe, căzînd bine înțeleș cu mine la o învoială...

— Mă rog, domnule Gușilă, răspunse cucoana Leonora, dacă e vorba să se isprăvească totul cu bine, atunci, cum am mai spus, aș putea să fac oarecare jertfe. Imi aștept copiii, — și trebuie să am unde-i primi. Chiar și noi, aceștia de aici, tînjim de mult după o cameră luminoasă. Ceea ce faci dumneata e act de om civilizată !

Vasilică Gușilă tuși ușor și-și duse cu delicateță batista la gură.

— Se-nțelege, vorbi el blînd, datoria nu mă iartă să fac altfel. N-am cuvinte să vă pot face să înțelegeți cît de rău îmi pare că afacerea nu s-a făcut chiar de atunci.

— Fiindcă într-adevăr, domnule, este în discuție o mică afacere, observă cu seriozitate cucoana Leonora, — cred că e vremea să știu ce pretenții sînt.

Advocatul își plecă ochii. Zise hotărît :

— Dinspre partea mea nu-i nici o pretenție.

— Atunci din partea persoanelor care renunță la contractul făcut. Nu-i așa ?

— Da, doamnă, numai din partea lor sînt pretenții. — Trebuie să primesc înapoi hîrtia pe care le-am dat-o la mînă. Pentru aceasta, se înțelege, cum e uzul în afaceri, trebuie să le dau înapoi arvuna îndedită... Asta nu e cine știe ce : am primit arvună o mie de lei. E vorba deci de o despăgubire egală. Sînt însă, doamnă, și pretenții pe care, pînă la un punct, și justiția le-ar aprecia, dacă ar ajunge de pildă cazul în fața instanțelor judecătorești. Oamenii mei formulînd aceste pretenții au pus înaintea suma de cinci mii de lei. Nefiind numai eu în cauză, i-am făcut să se scoboare la jumătate...

Doamna Plopeanu ascultă atentă. Domnu Gușilă își mîngîie nasul cu batista și tuși ușor.

— Vra să zică, e vorba de 3.500 de lei, domnule Gușilă ?

— Da, doamnă, ați socotit exact.

— Vra să zică, deducînd cîștiul de Sfîntu-Dumitru, de o mie de lei, eu, proprietară, trebuie să vă mai număr dumneavoastră, chirias, încă două mii cinci sute de lei...

— Doamnă, răspunse Gușilă, cu glas tînguitor, cu tot respectul vă atrag atenția că banii aceștia îi va primi altcineva...

De cîteva clipe Mary se uita țintă, cu o privire rece și indignată, la cuconu Vasilică. Dar cucoana Leonora era o femeie cumpănită și cuminte. Se hotărîse la orice fel de jertfă. Prin urmare, răspunse cu liniște :

— Bine, domnule Gușilă ; îți mulțămesc. Mă pot muta în trei zile ?

— Da, doamnă. Mîni subscriem un mic act particular și poimîni vă puteți muta. Aș voi să vă întreb însă iarăși de cîte camere aveți nevoie ?

— De trei, am mai spus, afară de o cămăruță pentru Rozi.

— Da. Vra să zică trei camere mobilate ?

— Da.

Cuconu Vasilică tuși iarăși încet și păru încurcat.

— Domnule Gușilă, zise zîmbind cucoana Leonora, cred că pot renunța la cîștiul de octomvrie, căci și dumneata ai drept la o mică despăgubire...

— Bine, doamnă, vom trece și asta mîni în actul nostru dacă doriți dumneavoastră...

— Țin chiar foarte mult, domnule Gușilă...

Cuconu Vasilică se închină, ca și cum s-ar fi măr-turisit biruit. Cu zîmbetu-i nevinovat, apoi, sărută mî-nile damelor și se retrase.

Mary rămase privind fix pe doamna Plopeanu. In frumoșii ei ochi negri nu mai era indignare. Era o umbră de tristeță.

— Inchipuie-ți, mamaie, că omul acesta se crede fericit !

— Ce vrei, draga mea, răspuse pe gînduri cu-coana Leonora ; se poate. În orice caz poate pleca încredințat că a făcut un act de generozitate. Ne dă un adăpost...

Codinuță năvăli de-afară îmbujorat la față. Strigă cu vocea-i subțirică :

— Bunicuță, vine la noi moșu Ciumara. Ș-un domn mare, mare... Eu cred că-i tambur-major, dar n-are buzdugan.

— Ce zice ? ce zice ? se auzea în săliță glasul lui Ciumara. Auzi, doctore ?

Mary strîngea la piept, rîzînd, capul copilului, pe cînd pe uşă intra Ciumara, făcînd loc apoi îndată uriaşului său tovarăş.

— Verişoară, strigă Ciumara, — pregăteşte-te să primeşti o veste bună... Ți-o aduce doctorul Baciu. E curios că numele acesta nu-l uit, dovadă că doctorul e un om detreabă...

Cucoana Leonora privi pe rînd, cu ochi aprig, la cei doi musafiri. Apoi strigă, ridicînd brațele :

— Paul ! a venit Paul !

Și-n aceeași clipă umbra unei crîncene neliniști îi trecu pe față : — Ce face ? unde este ? de ce nu-i aici ?

— Doamnă, nu vă tulburați, vorbi doctorul cu o voce blîndă, care contrasta ciudat cu statura-i atletică. Tînărul meu prietin se află bine, în afară de orice primejdie, la mine acasă...

— Dar ce-a fost ? pentru Dumnezeu, ce-a fost ?

În pornirea ei, cucoana Leonora cuprinsese mîna dreaptă a doctorului și încerca s-o zguduie. Cu aceeași voce blîndă și mică, doctorul îi spuse în cuvinte puține despre ce era vorba : o răceală, o fluxiune... Două zile de odihnă l-au restabilit...

— Dacă știam, vi-l aduceam, doamnă... Nu vă uitați așa la mine ! De unde să știu eu unde stă doamna Plopeanu, în furnicarul acesta al Iașilor ? Eu am ieșit după informații numai, și l-am condamnat să mai beie două ceaiuri pînă mă-ntorc eu. Singura rudă pe care mi-a pomenit-o am găsit-o imediat, căci sîntem prietini de club. Și domnul Ciumara m-a adus foarte simplu la dumneavoastră. Acum însă văd c-am făcut o prostie. Doamnă, adăogi el, sărutînd mîna cucoanei Leonora ; iată buletinul : temperatura normală, pulsul regulat și o însăpămîntătoare poftă de

mîncare. Pot spune despre asemenea om c-a murit ?

Mary rîdea ușurel, mușcîndu-și buzele și apăsîndu-le din cînd în cînd pe cîrșetelul blond al copilului. Cucoana Leonora își acoperi ochii cu mînile, apoi și-i descoperi fericiți și plini de lacrimi.

VII

Cînd sosi Paul, alături de doctor, cu moș Avram în urma lor, căsuța lui cuconu Ioniță Casablu era în mare mișcare. Ieșise din cotlonul ei pînă și cucoana Sevastia ; și cucoana Ștefania, puțintel ferită din prag, ca să nu fie văzută de «lume», cerceta sosirea asta cu mare luare-aminte, plecîndu-și capul cînd într-o parte cînd într-alta.

Cucoana Leonora își primi copilul pierdut fără să rostească un cuvînt ; îl cuprinse de după gît, și-și plecă fruntea pe umărul lui. Băiatul cerca cu greu să-și stăpînească suspinele : simțea o foarte mare nevoie să fie mîngîiat, să asculte asupra-i vorbe de tînguire ; lacrămile-i stăteau gata subt împărătuș, — dar în juru-i erau prea multe obrazuri, și față de femei trebuia să-și ție firea, mai ales după împrejurările grele prin care trecuse. O ușoară trufie bărbătească îi încînta imaginația cînd se gîndea la cîte are de povestit.

Doctorul Baci și Ciumara, o clipă stînjiți, se repeziră la Mary, care-și strîngea convulsiv copilul la piept și plîngea. Cînd își simți mînile prinse și auzi întrebările neliniștite și dulci ale lui Codinuță, tînăra se potoli deodată, ridică ochii ei cu gene mari și-un rîs fericit îi adinci gropița din obrazul drept. În aceeași clipă copilul sări vesel de lîngă ea

și Paul îl înălță de subsuori, avîntîndu-l în sus. Cînd ajunse iar la pămînt, Codinuța își ridică rugător ochii.

— Nene Paul ? îmi faci săniuță ?...

— Iți face moș Avram : am adus meșter cu mine...

Atunci toți se întoarseră spre bătrînul rezervist, care ședea lingă ușă cu aeru-i de tristeță.

— Imi faci săniuță ? îl întrebă Codinuța. Da ?

— Numaidecît, răspunse zîbind moș Avram. Chiar mi-a dat ordin domnul locotenent, tătutul matală...

Toți înțeleseră dintrodată că o mare prietinie se statornicise din două vorbe. Moș Avram trecu în săliță, și copilul ieși după el.

Rozi, care frămînta în degete un șorț nou, și cerca să deie o încrețitură emoționată obrazului ei bărbătesc, cum văzu pe Paul liber, se apropie și-l sărută pe umăr, apoi, apucînd mînica, îl ajută să-și dezbrace mantaua, lucru cuminte, la care însă nimeni nu se gîndise. Aruncînd o privire piezișă spre ușă, — pe unde ieșiseră oșteanul și copilul, întrebă c-o dușmănoasă nedumerire :

— De ce ai mai adus pe ăsta, cuconaș Paul ? Ce să facem noi cu el ?

Paul rîdea înveselit de această întrebare la care se aștepta, și cucoana Leonora îi observa obrazul asprit, însă mai energic și mai bărbătesc. Și vocea i-o găsea schimbată. In emoțiunea ei se amesteca un sentiment de mîndrie...

Și Rozi, se-nțelege, simțea mîndrie, revăzînd pe tînrul ei stăpîn, însă în același timp, ea nu putea uita datoriile zilei. Păturindu-și șorțul, se apropie de cucoana Leonora și-o întrebă cîte tacîmuri să puie la masa de sară.

— A, da... zise încurcată doamna Plopeanu, întorcându-se spre doctor și spre Ciumara. Nici nu mă gândeam la această plăcere. Stați cu noi la masă. Vă rog însă să fiți foarte îngăduitori...

— Cuconiță, mă rog de iertare, răspunse Rozi, strângându-și buzele. Când a venit întâi domnul doctor, eu m-am și înțeles cu boierii noștri de gazdă. Ș-am ales o găscă. Foarte bună și foarte frumoasă găscă! Cuconu Ioniță mi-a dat-o oltind. Trebuie să-i poftim și pe dumnealor la masă, mai ales c-au să ne-mprumute și tacîmurile...

— Verișoară, observă Ciumara serios; părerea mea este că Rozi și-a greșit cariera. Prevederea este mama diplomației...

Rozi, puțin simțitoare la acest compliment, ieși să-și vadă de găscă. Și cei rămași, în căldura odăiții, în lumina după-amiezii, se așezară pe scaune și divanuri și cerură lui Paul toate veștile cu puțință despre Adrian și toată povestea rătăcirilor lui.

Cum Ciumara și doctorul erau oameni de club, după un sfert de ceas se ridicară și cerură doamnelor voie să se retragă, făgăduind bineînțeles să se reîntoarcă după aprinsul luminilor. Paul rămase singur între ai lui, pătruns de o plăcută trudă și de o simțire de nespusă mulțămire.

Ziua însă era bogată în vizite. Abia avusese vreme doamna Plopeanu să puie în legătură pe Paul cu marea, dureroasă și încurcătă chestie a casei, — și Codinuță, năvălind din săliță, vesti bunicuței că «iar a venit boierul cel de dimineață»...

Cucoana Eleonora se ridică în picioare, palidă. Avu impresia că «afacerea» iar a căzut în baltă. Cuconu Vasilică Gușilă era un om al încurcăturilor.

Paul, cu conștiința încă nedeslușită de șef al familiei, încruntă sprâncenele, privind spre ușă.

Dar cuconu Vasilică intră vesel și bucuros.

— M-am gândit că e mai bine să iscălim astăzi ac-tul... zise el înclinându-se către dame. Apoi își opri căutătura prietinoasă asupra tînărului.

— Dacă nu mă-nșel, *domnul* Paul Plopeanu!... Mă bucur peste măsură văzîndu-vă și făcîndu-vă cu-noștința... Mama dumneavoastră v-aștepta cu foarte mare nerăbdare...

Măgulit, Paul îi strînse mîna, și se gîndea zîmbind că femeile nu prea cunosc oamenii. Domnul Gușilă i se înfățișa ca un om prea cumsecade.

Punîndu-și paltonul pe un scaun, cuconu Vasilică deschise servieta și scoase hîrțiile. Apoi se așeză și tuși încet.

— Mai este ceva, domnule Gușilă? îl întrebă cu-coana Leonora.

— A, nu, răspunse el rîzînd. Mai nimica. Oamenii mei au fost indestulați, — însă, ca oamenii, toți au găsit cu cale să se tînguie că nu s-au putut aprovizio-na cu lemne, că vaca pe care au cumpărat-o n-au unde-o adăposti...

— Nu înțeleg întrucît este legătură între chestiile astea și afaceri... vorbi cucoana Leonora.

— Firește, o aprobă domnu Gușilă. I-am și făcut să înțeleagă. Vă atrag însă luarea-aminte că, discu-tînd acele ciudate pretenții, ei aveau încă în mînă chitanța mea. La o nevoie, zic ei, cînd îngheți de frig, tai din parc și treci iarna. Foarte bine, plătești despăgubiri, dar nu îngheți în chip mizerabil. Pof-tim ce criză de lemne s-a declarat! Ajungi, după străduinți grozave, să găsești o odaie, și pe urmă ești amenințat să trăiești în ea ca-ntr-o ghețarie.

Știți dumneavoastră că mor bolnavii în spitale de frig ? — Deci, zic ei, dacă doamna Plopeanu, — *dacă* — zic ei, doamna Plopeanu taie o parte din copacii bătrâni pentru îndestularea dumnisale, să ne dea și nouă — în chip prietinesc — un ster de lemne.

— În chip prietinesc ?

— Da. De altminteri ei nici nu cer obligație scrisă. Știu să prețuiască cuvîntul dumneavoastră. În ceea ce privește vaca, ce pot eu face ? Zic ei că aici, la noi, aveau unde s-o ție, că este grajd, că este lărgime. Acolo, în oraș, n-au loc și trebuie să vîndă vaca, din lipsă de grajd...

— Bine, domnule Gușilă, vorbi stăpînindu-se greu doamna Plopeanu ; am evaluat împreună despăgubirile la trei mii cinci sute de lei.

— Da ; dar ei vor ș-un grajd pentru vacă. Și-atunci a rămas să-și caute un grajd pentru vacă și dumneavoastră plătiți chiria, să zicem cinci sute de lei. În ceea ce privește lemnele, mi-am zis că va fi nevoie să tăiați o parte din parc. Lemnele lipsesc din comerț cu desăvîrșire, trenurile aproape nu circulă, căruțele țărănești sînt rechiziționate, — va trebui să tăiați copacii bătrâni. În cazul acesta, ce-i un ster de lemne ? Le-am făgăduit și asta. Dacă dumneavoastră însă hotărîți altfel...

Gușilă se opri așteptînd, cu ochii ațintîți atent asupra foilor lui de hîrtie.

Cucoana Leonora începea să nu mai fie supărată. Pe lîngă asta, gîndul unui adăpost potrivit biruia totul.

— Fie ! zise ea. Să dăm asta ! Ce zici, Paul ?

— Da, mamă, să dăm, răspunse tînărul, fără să privească pe cuconu Vasilică. Dar nădăjduiesc că

mîni nu va fi nevoie de-o trăsură cu cai ori de-o doică...

Cuconu Vasilică porni a rîde foarte vesel, — tot așa de vesel ca și Mary, care începea să vadă un fel de scenă de teatru în toată afacerea asta.

—Nu, nu! capătul, slava Domnului! zicea cuconu Vasilică, ștergîndu-și ochii de lacrimi. Fii mata așa de bună, doamnă Plopeanu, și iscălește hîrtille acestea... Bine că s-au isprăvit toate cu pace! Nici nu-ți închipui, domnule Plopeanu, cîtă bătaie de cap și cît nacaz am avut!

Cînd domnul Gușilă plecă cu banii, lăsînd o *zdelcă* iscălită pe masă, începea să se întunece. Rozi, venind s-aprindă lampa, găsi pe domnul Paul și pe cucoana rîzînd c-o nespusă ațîțare. Din vorbele lor întretăiate, înțelese cu ce preț intră cucoana în casa dumnisale, — și rămase încremenită și mută. Se retrase apoi grăbit cătră gîsca ei și spre cucoanele de gazdă, cărora începu a le povesti c-o voce indignată cum s-a ticăloșit lumea, cum sînt în ziua de azi oameni care fac bani din lacrimi și năcazuri. «Uite ce-a făcut cuconu Vasilică: așa ș-așa... fără rușine, fără frică de Dumnezeu! Bată-l Dumnezeu să-l bată!...» Și privea furioasă gîsca, parcă ar fi vrut să vadă în locul ei pe avocat...

În aceste svonuri și invocări ale mîniei cerești, se întoarseră invitații. Doctorul intră întăi, cu Codinuță în brațe, într-o larmă de haz al lor, cu privire la niște prăjituri. Ciumara venea după ei, și fu mai întăi izbit de zvîcnirile de veselie ale celor din casă. Cînd află despre ce-i vorba, înțelese și el că afacerea luase o întorsătură «vrednică de mirare». Și începu și el a rîde. Doctorul, cu Codinuță în brațe, îi privea nedumerit, cerîndu-și și el partea la veselia generală.

Atunci intrară cucoanele de peste sală, cu cuconu Ioniță Casablu. Ei erau plini de toată «afacerea» și de și nu înțelegeau că trebuie să fie voie-bună pentru asemenea întâmplare, crezură că iau datoria să se facă plăcuți rîzînd și ei.

Intre prezentări, strîngerii de mîină și complimente, doctorul Baciú înțelese însfirșit. Il lămureau cucoana Leonora și Mary, și adăugea observații Ciumara, care, firește, nu-și putea aduce aminte de numele avocatului.

— A! E vorba de cuconu Vasilică Gușilă? strigă doctorul. De ce nu spunei așa de la început? Apoi eu îl cunosc pe cuconu Vasilică Gușilă! Nu-i așa că-i un om mînunat? Un om foarte cumsecade, care îndatorează pe toată lumea și el nu trage nici un folos! Așa-i că era dezolat de pretențiile bucureștenilor cu care se angajase?... Mult aș da eu să văd pe bucureștenii aceia!... Ori nu s-au născut încă, ori au trecut la cele eterne! A, e un om minunat! Eu cunosc o afacere a lui de toată nostimada...

Atunci se ridică de la locul său cuconu Ioniță Casablu.

— Domnule doctor, vorbi el cu solemnitate, poate că voiți să vorbiți de afacerea mea. E un adevărat roman.

— Afacerea cu moara? întrebă doctorul Baciú.

— Afacerea cu moara! adeveri cuconu Ioniță Casablu.

Cucoana Sevastia și cucoana Ștefania își plesniră palmele și-și întoarseră ochii spre icoanele de la răsarit, parcă voiau să leșine.

— Dar ce este? ce-a fost? cum s-a întîmplat? întrebau toți, bine dispuși.

Cuconu Ioniță își vîri degetele în gulerul de la gît, ca să-l lărgească, și încercă să vorbească.

— E foarte greu să vă explic... zise el cu voce subțire și emoționată. E o încurcătură pe care nici azi n-o pricep bine...

Doctorul Baci u îl apucă de mîină cu bunătate.

— Cucoane Ioniță, zise el, cum s-a întîmplat eu cred că numai domnul Gușilă știe bine. Îmi dai voie să pun înaintea cucoanelor un rezumat — în locul romanului dumnitale? Văd că masa ne-așteaptă și moș Avram depune tainic într-un colț niște sticle de vin...

Doamnelor și domnilor, cuvîntă doctorul, ridicîndu-se în picioare cît era de nalt, — cum să vă spun? Era odată o moară...

— O moară de foc... îl complectă, șoptind, cuconu Ioniță.

— Da. Era odată o moară de foc și de vînzare. Ș-atuncea cuconu Vasilică Gușilă îndeamnă pe-un prietin să cumpere moara. Prietinul acela, — unul Grigore Samson — cumpără moara cu parale de la cuconu Vasilică, căci bani n-avea, și cuconu Vasilică s-a grăbit să-i facă un bine... Ce să vă spun? moara nu mergea tocmai-tocmai, ș-atuncea vine tovarăș cuconu Ioniță Casablu. Pune dumnealui bani buni, și-i pierde. Este însă în dos un om detreabă, care dă bani pe sineturi. Și tovarășii merg înainte. Merg îndemnați cu bunătate, cu prietinie, cu păsuieli, — pînă ce într-o bună zi, fără voia lui cuconu Vasilică, asta ținea el să se știe, că-i fără voia lui, — fără voia lui, cineva, un al treilea, un negustor căruia-i căzuse în stăpînire sineturile, scoate moara în vînzare! La licitație moara se urcă la douăzeci de mii. Negustorul — al treilea — are sineturi, dar n-are bani. Cuconu Vasilică îl îndeamnă să deie pînă la douăzeci de mii. Dar

cînd, după licitație, urmează să depuie bani numerar, cuconu Vasilică nu mai este acolo. Nu poate depune bani, — licitația se strică, — se face îndată altă licitație și cuconu Vasilică, ca ieșit din pămînt, cumpără moara cu două mii de lei printr-un om al lui de paie... Acuma nu știu dacă pricepeți intriga romanului lui cuconu Ioniță. Toate sineturile înfățișau cîștigurile lui cuconu Vasilică. Și i-a rămas și pe deasupra moara. Asta se poate întîmpla într-o țară cu prea multe legi și prea complicate proceduri. Ce-au făcut însă năcăjiții datornici? Să vă spuie cuconu Ioniță și cucoana Ștefania, cîți ani au suferit, cît s-au străduit, de cîte s-au lipsit ca să nu piardă casa în care ne aflăm acum...

— Asta a fost nenorocirea vieții mele, oftă cuconu Ioniță. Un adevărat roman!

— Da, urmă doctorul, un adevărat roman, care rămîne însă tot tulbure, tot nesigur, și care pe mine — care nu sînt om de legi și de cifre — mă umple de o adîncă admirație! Cum poate face un om așa, eu drept să vă spun, nu pricep!

— Și asta a săvîrșit-o domnul acela, cum îi zice? întrebă Ciumara. Atunci, verișoară, dacă afacerea dumnitale s-a isprăvit, să ne socotim fericiți... Dă lemne, dă grajd, dă tot, și intră în casa dumnitale. Plătește-i chiria, numai să nu mai ai nacaz. Și gîndește-te în fiecare dimineață și-n fiecare sară la romanul lui cuconu Ioniță.

— Doamnelor și domnilor, sfîrși doctorul, ar trebui fantazie și lirism, ca să putem ridica acolo unde trebuie o chestie advocățească ca aceea pe care v-am schițat-o. Așa, ce fantazie și lirism pot cuprinde cuvinte ca *sinet*, *vînzare* și *licitație*?

— Ți se zbîrleşte părul în vârful capului! zise cuconu Ioniță Casablu, pipăindu-se în creștet.

Și romanul, ca și «aranjamentul» cucoanei Leonora, pricinui o veselie neexplicabilă. Tot așa — lămurea Baci — te cuprinde o veselie fără rost, iarna, cînd vezi un om respectabil lunecînd și căzînd pe un ghețuș... Așezîndu-se la masă, lîngă doctor, și auzind această tălmăcire, Mary nu se mai putea stăpîni... Iși înfunda gura cu batista mică, își ascundea ochii; și gropița din obrazul drept îi dădea o nespusă drăgălășie.

Paul se așezase lîngă cucoana Leonora. Neconținut întors de maică-sa pe drumurile pribegiei lui, ori la tabăra lui Adrian, vorbea fără oboseală, și ea-l asculta, cu ochii plini de o lumină de primăvară. De cealaltă parte, în dreapta cucoanei Leonora, Ciumara, ascultînd, nu uita să prețuiască cum se cuvine mîncarea rece de gîscă cu masline, «remarcabilă și prin fineța și prin repeziciunea cu care a fost făcută», — laudă de care Rozi se simți așa de atinsă, încît uită o clipă toate amărăciunile și pornirile ei împotriva bărbaților.

— Matale, puiule, ți-am făcut clătite cu dulceață de vișine... șopti Rozi la urechea lui Codinuță...

— Eu am și prăjiturile doctorului... răspuse cu mîndrie copilul.

Mary, privind cu duioșie la el, se întoarse spre doctorul Baci.

— Și eu sînt ca și dînsul, vorbi ea zîmbind; îmi plac dulciurile. În privința asta am rămas tot de șapte ani...

— Semn bun, — o tachină doctorul, dacă și inima are aceeași etate...

— A, nu! suspină ea: înima a suferit și-a înaintat în vîrstă.

O
mă
mă
sc

De cînd s-apropiase de ființa aceasta delicată, mititicuță și zglobie, ~~doctorul se simțea~~ cucerit, îl învăluia ca o adiere primăvărată de prietinie. O privea surprins, căci în primele clipe ale cunoștinții lor, dimineța, aproape n-o băgase în seamă. Ii păruse o femeiușcă neînsemnată. Dar veștile de la Adrian, povestirile lui Paul și veselia aprinsă de romanul lui cuconu Ioniță și de aranjamentul cucoanei Leonora, parcă stîrnise în ochii și-n sufletul ei o ploaie de scînteii. Se cerceta mirat și pe sine însuși: pentru întâia oară o femeie tînără strecura în el o așa simțire. În viața lui avusese prilej să se încredințeze de multe ori de primeddia prietiniilor cu femeile. Aici însă era ceva curat, sincer și copilăresc, — ca o amintire de prietini cu dudu, la optsprezece ani.

Cum începură a vorbi, ea se simți pornită să-i mărturisească tristeța ceasurilor ei de cînd se găsea singură, numai cu copilul, cu inima în doliu, cu groaza neagră a știrilor de război. Listele de morți și de răniți pe care le publicau gazetele totdeauna o îmbolnăveau. Scrisorile de la Adrian n-o linișteau, — pentru că, între clipa cînd ele porniseră și ora sosirii, ea simțea un fel de noapte a fatalității. Cu mama lui Adrian nu se armoniza deplin, — pentru că cucoana Eleonora era alt temperament, o fire mai închisă, o inimă mai rece. Era și de altă vîrstă. Aveau fiecare din ele alte vederi asupra lumii...

— Îți mărturisesc, doctore, fără înconjur, zise ea zîmbind dulce, că pentru întâia oară de cînd a plecat Adrian, dumneata mi-ai descreețit fruntea... Copilul mă face să rîd uneori, dar nu mă face niciodată să petrec... Și am cîteodată așa, o nevoie, să ies din cușca

asta a gândurilor rele. Să știi că ai câștigat în mine o foarte bună și serioasă prietină !

Masa era însuflețită și Mihai Ciumara, cu gărafile de vin lângă el, *dregea*, ca vechii paharnici, strămoșii lui. Cuconu Ioniță încerca din vreme în vreme să povestească ceva, însă întâmplarea lui o isprăvea de obicei cucoana Ștefania. Nu izbutise să stabilească din nou, față de toată lumea, decît primejdia focului, a foamei și a făcătorilor de rele. Încălzită și ațîțată de vin, Mary povesti doctorului Baci, c-o ușoară melancolie, despre începuturile neuitatelor ceasuri, cu opt ani în urmă, la Sinaia, cînd a cunoscut pe Adrian al ei.

Apoi, lunecă rîzînd la amintirile din copilărie, la familia ei, și mai ales la tatăl său, care a fost un tip rar în zilele noastre.

— Nu mai trăiește ? întrebă doctorul.

— O, nu ; a murit într-un accident de călărie. Patima care i-a stăpînit toată viața au fost caii. Ii plăceau nebunii, acei care tremură, se zbat, se încordează, care vor să sfarme zăbala, și să se zvîrlă-n prăpăstii. Trebuie să fi auzit de dînsul. Era foarte cunoscut. Cine nu știa pe vremuri de Alecu Balomir ?

— Alecu Balomir, *duduie* ? Apoi l-am cunoscut ! strigă doctorul, mișcat. Caii lui alergau la curse. Avea păduri frumoase în Putna. Acu doisprezece ani făceam acolo niște vînători nemaipomenite ! Atunci te-am cunoscut și pe mata, la Dănileni, dar erai mai mititică și — cum să zic ? — mai neînsemnată...

Mary zîmbi :

— Vezi, doctore, că începem a ne recunoaște ?

— A, da, l-am cunoscut pe cuconu Alecu Balomir... murmură visător doctorul. Era un om furtunos și imprudent, de aceea a murit...

Ea-l privi cu ochii înlăcrămați și plini de amintiri.
Apoi tresări :

— Știi cum mă iubea ? ca pe unul din căluții lui. Mă învățase să fiu și eu nebună, ca și dînșii... Pe vremea aceea aveam o pornire mare pentru muzică... Cîntam la piano foarte frumos. Cîntam și din gură. Ii cîntam arii din *Carmen* și el mă îmbrățișa, mă ridica pînă la barba lui mare și mă săruta... Era încredințat că am s-ajung o artistă celebră... — Intîmplările au voit altfel... Nu pot zice însă că n-am fost fericită ș-așa, oftă ea... Știi cum îmi prezicea el un viitor strălucit ? Rîdea și-mi lămurea că nașterea mea e legată de un număr fatidic, de numărul 9. Nașterea ta, zicea dînșul, nașterea ta, dragă Merișor, e legată de un 9 întreit. Ești născută în ziua a noua din a noua lună a anului 1889... Fantazii ale lui !... Era un om foarte original...

Pe urmă am intrat într-o viață cu totul, cu totul deosebită ! urmă ea... Tatăl lui Adrian era un om cumpănit, cu totul închis în cercul familiei. E adevărat, era un cărturar distins, însă eu veneam din altă viață. Eu veneam din soare, din lumină, din zbućium, din nebunie. Atmosfera asta nouă a unui cămin blînd, a unei iubiri concentrate, respectul de familie ridicat la religie, cetatea asta a unei lumi cu totul alta decît cea din afară — m-au cucerit firește și m-au uimit... Dar mă gîndesc că înainte trăiam slobodă, ca într-un clocot, între oameni ; nu mă întrebam ce vor, ce gîndesc ; eram mulțămită că mă-mpresură și mă fac să petrec... Cîteodată, doctore, dumnitale pot să-ți spun, — aveam păreri de rău.

— Plopeanu a fost un om rar în țara asta... zise încet și serios doctorul.

Mary zîmbi iar :

— Da, doctore. Dumneata știi că femeia își lasă armele și bagajele la ușa noului ei cămin. Pot oare să spun că nu m-am găsit bine în familia ceastalaltă, când veneam adusă de iubire? Gîndește-te că rămăsesem singură pe lume. Mama a murit cînd eram copilă. Aici am găsit tot ceea ce lipsea sufletului meu. Totuși...

— Hm! vra să zică este un *totuși*?

— Este, doctore, este. Știi că Adrian nu mă lasă să dansez? Știi că n-am putut cînta la nici un concert de binefacere? Știi că s-a împotrivit să mă vadă la Crucea Roșie?...

— Cum s-a împotrivit?

— Adică nu s-a împotrivit, dar am simțit eu că acestea nu i-ar fi făcut plăcere... Fără îndoială, trebuie să fac așa cum dorește el...

— Neliniștile acestea sînt vechi moșteniri, observă zîmbind doctorul. Este în dumneata un suflet furtunos...

— Robia, însă, doctore, robia mă fixează în voința altuia. De altfel o fac din voia mea și cu nespuse plăcere... Ce zici de spovedania asta? N-ai impresia că ești un popă mare și bătrîn și ascuți mirat vorbe fără șir?

— Ba, răspunse doctorul, încerc să-mi înprospătez amintirile și să revăd iar pe fetița aceea zglobie de acum doisprezece ani.

— Ș-o vezi?

— O văd, dar nu acolo. O văd lîngă mine, gustînd ușurel, din vîrfurile buzelor, un pahărel de vin.

Mary începu a rîde drăgălaș și deșertă deodată pahărelul de vin.

«Ce fată bună și copilăroasă!» gîndi doctorul, aprinzîndu-și o țigară.

VIII

Intr-una din zilele liniștite de ianuar, în parcul sălbătăcit al casei Slătinenilor, Codinuță și cu moș Avram ieșiră în recunoaștere. Insfirșit, cucoana Leonora izbulise să se așeze în casa ei, și Rozi putea să-și învîrtă în voie, prin subsol, diplomatica-i limbă.

Băiețelul și bătrînul rezervist umblau încet pe un drumușor alb de omăt, între două masivuri de ulmi și lilioci, printr-o lumină aurie de soare. Amîndoi țineau cu cîte-o mîna funioara săniuței, care luneca fără zgomot și cuminte în urma lor.

— De ce nu te așezi în săniuță, puiule ? întrebă bătrînul aplecîndu-se asupra copilului. Eu mă fac cal și te trag.

— Și chiar poți fugi la trap, moș Avram ? și poți necheza ? ciripi Codinuță, ridicîndu-și năsușorul.

— Da ; dacă vrei mata, pot *rincheza* ca un harmasar bătrîn.

— Ba eu zic mai bine să mergem așa, pînă devale, la pădurice, hotări copilul. Ieri, îmi spuneai că acolo unde-i tata sînt așa păduri mari, și oamenii stau în bordeie, ca să nu-i omoare cu ghiulelele de la tunuri. Dacă stai afară, te pălește ghiuleaua și te omoară ?

— Nu te pălește totdeauna, dar cînd te pălește, te omoară.

— Așa ? Atunci tot e bine. Dar mie mi-ar fi frică să stau acolo.

— Mata, puiule, nici nu trebuie să te duci la război, că ești mititel.

— Da' cînd oi fi mare, am să mă duc ?

— Ei, pîn-atunci se sfirșesc bătăliile și secumințesc oamenii. Se-ntorc la casele lor și s-apucă de gospodărie.

— Se-ntoarce și tata ?

— Se-nțelege. Domnu locotenent are să se întoarcă mai întâi și mai întâi. Are să-ți aducă o pușcă mititică, să *puști* un bursuc din pădure.

— Un bursuc ?... murmură copilul, pe gânduri, înfățișându-și un animal cu totul nelămurit și fantastic.

O vreme tăcură, pășind domol prin omătul moale ca o scamă. Pițigoi și stigleți zburau scurt în fluturări de aripioare, și se așezau pe crengi subțiri, care se aplecau și săltau mlădios.

— Moș Avrame, vorbi copilul ridicând niște ochi albaștri plini de blindeță ; așa-i că tata s-a dus de mult acolo ? Eu nu l-am văzut cine știe de când ! Când vorbesc de el, mama și buniciuța plîng. Sara, buniciuța și cu Rozi mă pun să mă-nchin și să mă rog...

Bătrînul tuși și-și întoarse în altă parte fața tristă.

— Domnișorul Codinuță, zise el apoi, eu ți-oi spune matală, că pe cei care au scos moroadele la bătălie are să-i pedepsească Dumnezeu... Când a fi ziua din urmă, are să-i prefacă pe unii în cini, pe alții în *hulpi*, are să-i prefacă în felurimi de jigăanii. Ș-are să le deie drumul într-o pustie, să se mîmînce mereu și ziua și noaptea fără oprire, pînă la istovirea veacurilor !...

Codinuță rămase uimit și visător. Numai decît îi apăru pustia cu fiarele de la sfîrșitul veacurilor. Dar deodată tresări și visul îi căzu în întuneric. De subt un tufan de stejar îmbrăcat încă în frunze arămii și uscate, zvejni cu sunet un iepure. Cu urechile înălțate, porni în fugă în lungul cărării, spre pădurice.

Copilul își trase brațul din mîna rezervistului. În-tăi cercă o mișcare de fugă îndărăt, apoi, cu inima bătînd și cu ochii licăritori, rămase privind ghemul acela roșcat și conorat care fugea la vale, în copce.

— Aista-i iepure, zise moș Avram.

— Iepure? întrebă copilul, rîzînd, aţîţat de tulburare. E frumuşel. Da' unde se duce el?

— Se duce şi s-ascunde. Lui i-i frică de oameni şi trăieşte singur...

— Haidem înapoi, moş Avram, hotărî Codinuţă; să spun bunicuţei şi mamei ce-am văzut...

Se întoarseră în loc. Dar după cîţiva paşi, la o cotitură, văzură pe alee, coborînd încet cătră ei, o grupă. Doctorul Baciu şi cucoana Leonora veneau înainte. După ei se zărea Mary, între Paul şi Mihai Ciumara. Veneau vorbind, — şi de departe făcură semne de veselie lui Codinuţă.

Copilul, lăsînd săniuţa şi pe rezervist, se avîntă spre ei dînd din mîni şi strigînd subţire. Cînd cei care coborau ajunseră lingă el, îl găsiră îmbujorat la faţă, vorbind cu mare însufleţire despre iepure.

— L-am văzut, chiar l-am văzut! îi asigura el. A sărit din tufe şi-a fugit. S-a temut de mine!

— Cum se poate? se mirau doctorul şi cucoana Leonora. — Eu nu cred asemenea grozav lucru! se îndoia moşu Mihai Ciumara. De ce l-ai lăsat să fugă? întrebă Paul. — Unde l-ai văzut, puile? Pe unde a fugit? vorbea cu dragoste Mary, plecată lingă copil, rîzînd şi îmbrăţişîndu-l.

Băieţelul, serios şi emoţionat încă, le lămurea împrejurarea arătînd cu mina spre tufărişuri şi spre pădure. Doctorul, pîrînd cu desăvîrşire convins, trase un pachetel de ciocolată din buzunar şi-l puse în mîna întinsă.

— Poftim, domnule, zise el; văd că eşti un om vrednic şi viteaz!...

— Să ştii că sînt, răspunse Codinuţă. Eu nu m-am temut!...

Vorbind în jurul copilului și adresându-se din când în când lui, coborîră spre pădure. Apoi, pe altă alee, se întoarseră spre casă. Fumuri ușoare și drepte suiau din hogoaguri spre cerul senin al după-amiezii. Ur-cară pe una din terase și rămaseră acolo o vreme vorbind, și privind livada, pădurea și dealurile depăr-tării.

— Cum merge cu proprietarul dumnilale, verișoară? întrebă Mihai Ciumara.

— N-am a mă plînge de nimic, răspuse cucoana Leonora. Eu am trecut Rozii deplinele mele puteri și i-am hotărît să facă așa încît să nu se nască nici un conflict și nici un război. De altminteri cuconu Vasilică pare un om pașnic. Iși cercetează și-și numără găinile în fiecare sară, cu foarte mare luare-aminte, și aruncă spre oamenii mei priviri bănuitoare, dar asta nu ne tulbură. Cucoana Agripina e o ființă pașnică cu care stau cîteodată dimineața de vorbă despre prețurile pieței — și ne-mpăcăm. Facem așa ca să nu tulburăm pe nimeni... Acuma încep a nădăjdi mai mult, — ș-aștept pe Adrian.

— Verișoară, zise Ciumara, să știi că și ieri am fost la ministrul nostru, și mi-a comunicat că în cu-rînd vei avea o veste bună...

Cucoana Leonora îi strînse mîna, mișcată.

Intrară în odaia călduță a cucoanei Leonora, o odaie prietinoasă și plină de lumină, cu zugrăveală portocalie. Rozi aruncase pe divanuri și pe canapele covoare de lînă aduse de acasă, cu desene curate și colorii stîNSE. Așezată-n jîlțul ei, lingă masa rotundă, doamna Plopeanu trase spre ea andrelele pe care începuse o mînușă cenușie și începu a lucra harnic. Codinuță, rezemat de scaunul și de pieptul mamei, pă-rea că ascultă convorbirea din juru-i, dar ochii lui și

imaginația-i fierbinte pribegeau spre colțul fumuriu de pădure, care se zărea pe fereastră.

Pe cînd Ciumara lămurea cucoanei Leonora peri-pețiile repetatelor lui intervenții pentru Adrian, — Paul sta gînditor pe un colț de sofa, lîngă sobă. Mary îl privi zîmbind, se sculă, își trase repede scaunul și făcu un semn de înțelegere doctorului Baci, trăgînd iarăși pe copil lîngă ea.

— Ei, acuma, doctore, poți să-mi spui cum s-a întîmplat? întrebă ea tainic. Șezi colea și spune.

— Să nu spui, domnule doctor! zise Paul vioi cu obrazii împurpurați.

— De ce să nu spun? răspunse Baci, rîzînd. Dudaia a cam înțeles întîmplarea din două vorbe...

— Ba n-am înțeles nimica și sînt foarte curioasă... vorbi Mary cu repeziciune. Spune atunci tu singur, Paule.

Tînărul tăcea.

— Atunci sînt nevoit să-l denunț eu, încep doctorul. Inchipuieste-ți că dumnealui ne-a povestit toate cîte i s-au întîmplat în pribegie, în tren, pe front, pre-tutindeni... Se poate în adevăr lăuda cu lucruri triste. Ceva însă nu ne-a spus: ceva vesel. — Ce se-întîmplă ieri după amiază?

Trec pe la cancelaria spitalului și-l iau ca să ieșim pușintel la aer. E un băiet foarte harnic, duduie, și am mare ajutor de la dînsul... Intrarea la mine parc-ar fi ciumată. Eu n-am ajutor nici cucoane, nici cer-cetași, ca alți doctori... La mine mor oamenii și din lipsă de aer, și de neîngrijire, și de îmbulzeală... Tifosul a tras în jurul spitalului meu un cerc de pustiu. Numai Paul a îndrăznit. De altminteri n-are a se teme de nimic. Odăița în care lucrează e ferită și de-aproape supraveghiată.

— Bine, bine, întrerupsese nerăbdătoare Mary ; ce a fost după ce-ai ieșit ?

— După ce-am ieșit de la spital, duduie, ne-am abătut pe Lăpușneanu. Strada asta totdeauna e foarte interesantă. Eu, de-o bucată de vreme, încep a învăța pe strada asta numele colorilor și toaletelor femeiești. Ieșim noi, trecem încet-încet prin îmbulzeală. Dar era o lumină ș-un soare, ca astăzi, și era un murmur de vorbe și risete... Automobile treceau încolo și încoace. Ce să văd eu deodată ? Prietinel meu Paul se oprește, cu ochii țintă asupra unui automobil. Intorc capul. O cuconiță saluta ușurel cu capul și rîdea. Automobilul se duce. Prietinel meu rămăsese așa. La salut nu răspunsese. Il întreb ce are, — nu-mi răspunde. Uite, se înroșise numai, ca acuma...

Lîngă sobă, Paul își plecaseră mai adînc fruntea și mormăi neliniștit : «Hm !»

— Degeaba mormăiești, urmă doctorul, așa s-a întîmplat. Mă gîndeam eu : ce să fie ? ce să fie ? Il iau de braț : Hai, frate, că se uită lumea la noi. Pornim. Dar afacerea nu se sfîrșise. După cinci minute, să zic, — iată-ne opriți pe trotuar de o cuconiță năltuță, cu capul mititel și blond, însoțită de o altă ființă neînsemnată de genul feminin. Dar era îmbrăcată de sus pînă jos într-o măreață blăniță castanie. Ș-avea o privire prietinoasă, cum nu-ți poți închipui. Am cunoscut-o numaidecît. Era cuconița din automobil. Intinde tînarului nostru amic mînuța să i-o sărute, pe urmă își vîră mînuța în manșon și întrebă rizînd : — Cum, domnule ? așa de repede îți uiți prietinii ? Paul se înroșea, își cerea scuze : în prima clipă fusese surprins, automobilul trecuse prea repede...

— Nu m-am înroșit... mormăi iar Paul.

— Nu ? Se poate. Nu vedeam eu bine, căci mai mult mă uitam la cuconiță... Ea se întoarce spre mine. Mă recomand. Ea își scoate mînuța din manșon, mi-o întinde s-o sărut și iar și-o pune la loc. Își spune și ea numele. Pe urmă mă prezintă și ființii celeilalte. Pe aceea am uitat cum o chiamă...

Mary îl opri :

— Nu mi-ai spus numele ei...

Paul zise mai liniștit :

— Tina Vulcănescu...

— Nu cunosc... răspuse Mary, c-o ușoară încrețitură de buze.

— Soțul ei e un proprietar, fost senator, din județul Dîmbovița...

Mary păru satisfăcută de informație. Doctorul urmă :

— Eram foarte curios. Ce însemnează oprirea asta în mijlocul străzii ? Pe urmă o aud întrebînd, vorbind. Înțeleg că s-au întîlnit în tren, mergînd spre Bîrlad, și și-au jurat amicitie eternă...

Mary își duse grabnic batista la gură, înăbușindu-și chicotirile de rîs. Paul ridică ochii indignați spre doctor.

— Insfîrșit, vorbi iar Baci, ce să-ți spun, duduie ? Dacă nu s-ar uita așa la mine prietinel nostru, s-ar putea zice — după vorba lui cuconu Ioniță — că e un adevărat roman ! Dar îl vezi că se supără ?

Paul încerca să se stăpînească.

— Nu mă supăr, răspuse el, dar nu-i nimic din ce spui dumneata, domnule doctor. O simplă cunoștință în tren, ș-atît.

— Așa ? Atunci ai putea să-mi lămurești, tinere amice, — ai putea să-mi dai o mică lămurire : de ce cuconița aceea blondă și, nu mă sfiesc să adaug, foarte drăguță, de ce și-a oprit automobilul la capătul

străzii și pe urmă s-a întors pe jos, ca să ne întâlnească ?

— Crezi c-a făcut așa ? întrebă Paul zîmbind.

— Dar cum ?

Mary puse mîna pe umărul tinărului, c-un zimbet de duioșie și de interes. Dar chiar atunci se ridică Ciumara de la masa rotundă a cucoanei Leonora și se întoarse spre Baci :

— Doctore, vorbi el, ceasornicul meu îmi spune că trebuie să plecăm.

Baci trase și el ceasul și-l privi :

— Ba chiar am întîrziat. Și năcăjiții mei soldați m-așteaptă. Cine știe ce transporturi nouă de tifos au mai venit !

Ciumara își luă blana și doctorul mantaua și ieșiră. Cucoana Leonora îi urmă fără să lepede andrelele. Ieși pe terasă și Mary cu copilul. Dar îndată se întoarse în cameră. Observînd lipsa lui Paul, îl căută neliniștită cu ochii. Stătu o clipă la îndoială, zîmbind, apoi ieși iar repede pe terasă. Bunicuța și nepoțelul stăteau în soarele auriu, privind în tufișurile de-a-proape jocul gălăgios al vrăbiilor. Mary se retrase ; și din odaia cucoanei Leonora trecu pe-o ușă scundă în camera ei. Apoi, printr-un antrețel, păși spre un colț de umbră, suci o clampă și intră cu fereală în cămara lui Paul.

Găsi pe tînăr la măsuța de lîngă fereastră, pe un scaun de lemn, cu spatele spre ușă și cu fruntea-n palme. Il atinse iar delicat, — și se lăsă aproape de el, pe divan.

— Paul, șopti ea zîmbind, uită-te la mine !

El nu răspunse. Mary se ridică și-l cuprinse prietinos pe după grumaz cu stînga, cu dreapta-i ridică fruntea și-l privi în ochi, cu veselie :

— Paul, de ce nu mi-ai spus nimica ?

— Dar n-aveam ce-ți spune, Mary, răspunse tînărul. Eu uitasem de întîmplarea din tren.

— A, vra să zică a fost o întîmplare ?

— Nu. Am făcut cunoștință : am stat de vorbă, ca niște călători.

Mary se lăsă iar pe divan. Zise c-un botișor de supărare :

— Nu, nu ești sincer. Nu vrei să-mi mărturisești.

— N-am nimic a-ți mărturisi, Merișor... răspunse serios și cu blîndeță Paul.

Ea păru că se gîndește cîteva clipe. Apoi ridică ochii, ațintindu-l :

— Atuncea, in tren, n-ai simțit nimica ? O privire, o atenție, un cuvînt ?...

— Ba da, răspunse Paul încet și încurcat.

— Dacă-i așa, am înțeles... răspunse ea moale, privindul cu pleoapele pe jumătate închise, că de de parte.

Incepu a rîde.

— De ce rîzi, Mary ?

— Ascultă, Paul, tresări ea, fără a răspunde la întrebare. Sînt foarte curioasă s-o cunosc. Să nu zici nu, să nu faci nimica și să mă ascuți. Incede-te în mine și lasă-mă să fac eu ce știu.

El se întoarse brusc spre ea :

— Ce vrei să faci ?

Ea rîdea, cuprinzîndul iar de după grumaz :

— Nimic, nimic. Ce copil ești ! Pune-ți mantaua, la-ți pălăria, și să coborîm numaidecît în oraș. Trebuie numaidecît să tîrguiesc ceva. Într-o clipă sint și eu gata.

— Dar să nu cumva să spui ceva mamei...

— Cum ? Dar se poate așa ceva ? Vai, ce copil ! Haide repede, că-ntîrziem...

IX

În strada Lăpuşneanu, Mary parcă uitase că avea ceva de târguit. Porni încet, la braţul lui Paul, în pasul lumii care se plimba — privind în dreapta şi în stînga cu un ochi vag, cînd la vitrine, cînd la automobilele care treceau cu nespusă grabă. Căciuliţa şi blana îi luceau negre în soarele pieziş, cu scînteieri tremurătoare de jasp.

— Mary, îi zise Paul, trebuie să intrăm probabil într-un magazin.

— Da ? Poate. Avem vreme ş-altă dată... răspunse ea alene. Vremea-i foarte frumoasă. Tu n-aveai de gînd să te scobori astăzi pe strada Lăpuşneanu ?

— Nu cred. Astăzi n-aveam treabă la spital.

— Aşa ? Dar ieri la ce oră aţi întîlnit pe doamna Vulcănescu ?

— Ieri ? Mi se pare că pe vremea asta.

— Atuncea, dragul meu, e foarte firesc să fii şi astăzi aici. E o politeţă pe care i-o datoreşti...

Paul tăcu. Din ajun, de cum văzuse iar capul fin al cuconiţei Tina, şi-i auzise glasul argintiu, o undă de nelinişte, căzută în adîncimile fiinţii, parcă înviase şi ieşise iar la suprafaţă. Nu era nimic hotărît încă, dar era ceva care-i măgulea amorul propriu şi-i înfiora simţurile.

— Mary, vorbi el tulburat, de asta m-ai scos tu astăzi în oraş ?

— Nu, dragul meu. Aveam ceva de târguit. Pe urmă m-am gîndit că s-ar putea să ne întîlnim cu doamna aceea. Eu cred că chiar o să ne întîlnim. Îţi mărturisesc că vreau s-o cunosc. Îndată ce-o văd, pentru mine nu mai este taină, te asigur...

— Dar ce crezi tu, Mary, ce bănuieşti ?

— Nimic precis. Pe tine te văd tulburat ; atît. Vreau să văd dacă partenera noastră joacă sincer sau trișează...

— Ce curioasă ființă ești tu cîteodată, Mary ! murmură Paul, cu o simțire de neliniște.

Tovarășa lui zîmbea mehotărită, privind la lumea care se mișca în juru-le. Din cînd în cînd răspundea la saluturi și rostea încet cătră Paul nume de-ale cunoștinților lor din București.

Trecură de statuia din mijlocul Pieței Unirea, o ocoliră și se-ntoarseră pe trotuarul neluminat de soare. Tînărul avu deodată o ușoară tresărire și strînse brațul pe care i-l ținea Mary.

— Unde-i ? întrebă ea ușor, fără să întoarcă privirile.

— Pe trotuarul celălalt.

— De ce n-ai salutată-o ?

— Cred că nu m-a văzut... Merge în același sens cu noi...

Mary întoarse cu nevinovăție figura-i zîmbitoare spre trotuarul luminat.

— O văd, zise ea cu neliniște. Are o foarte frumoasă blăniță de jder. Astăzi, natural, e singură...

— Ce vrei să faci, Mary ?

— Nimic, îndată o să ne întîlnim față-n față. Atunci ai să te oprești, ai s-o saluți, ș-avem să ne cunoaștem...

Cu inima bătînd, Paul așteptă clipa aceasta.

Cele două femei, cu figuri liniștite și cu mișcări domoale, treceau prin mulțime și se observau. Inainte de a se întîlni se simțeau și se pipăiau, cu antene nevăzute. Tina Vulcănescu ocoli în capăt și veni drept spre Paul și spre Mary.

Tînărul vedea tulbure cînd se descoperi. Tovarăşa lui îl strînse de braţ şi se opriră. Cuconiţa Tina păru mirată de aceasta şi se opri şi ea.

— Doamnă, zise Mary, zîmbind graţios, frate-meu chiar acuma îmi vorbea despre dumneavoastră... Aţi fost delicată şi bună cu dînsul într-o zi de călătorie, şi călătoriile în ziua de azi sînt adevărate chinuri.

— Fratele dumneavoastră ? întrebă c-un rîs plăcut doamna Vulcănescu.

— Da, fratele soţului meu. Eu sînt Mary Plopeanu. Ca şi dumneavoastră, mă găsesc în pribegie...

Indată cuconiţa Tina salută cu un zîmbet de mare plăcere pe Mary, scoţînd mîna din manşon. Şi Paul se simţi mai sigur de sine. Merseră o vreme alături, apoi, printr-o tăcută înţelegere, femeile intrară în cea dintăi cofetărie. Se aşezară amîndouă alături, pe-o canapea ; Paul îşi trase un scaun de partea cealaltă a mesei...

— Te aşezi aşa de departe ? îi zise Mary rîzînd. Spune să ne dea prăjituri mai multe. Doamnă, şi *mie* îmi plac foarte mult prăjiturile...

Apoi, fără nici o pregătire, pe cînd un băiat cu şorţ alb aducea o farfurie încărcată de lucruri dulci cu forme ciudate, cele două femei, ca două păsărele aşezate pe aceeaşi creangă, începură a vorbi despre Iaşi, despre Bucureşti, despre războiul care le înfricoşa, despre plictiseala zilelor de pribegie. Din cînd în cînd, cuconiţa Tina îndrepta spre Paul o întrebare, şi el răspundea fără timiditate, aplecîndu-se spre blăniţele lor cu luciri moi.

— Eu sînt ceva mai de mult în Iaşi, vorbea argintiu doamna Vulcănescu, şi am început a avea aici oarecare legături... Sînt familii care ţin casă deschisă, şi-n unele zile, cînd n-avem spital, ne-adunăm la un

ceai, stăm de vorbă și facem să ne treacă vremea... Sîmbăta ne adunăm la madam Lazaridi.

— Ieșancă ?

— Nu ; venită ca și noi, în pribegie. Se face și muzică. Se petrece bine... Trebuie să știi mata, dragă madame Plopeanu, că ăfară de zilele acestea, n-ai ce face în Iași. Teatrul se deschide abia acum.

— Cum ? se deschide și teatrul ? cîntă, uimită, Mary.

— Da. Aud c-are să se cînte și operă... Însfîrșit are să fie ceva, o oră de petrecere și de uitare. Așa-i de greu să trăiești sub apăsarea aceasta a invaziei ! Dacă și frontul Moldovei cade, ce facem ? Bărbatul meu a văzut pe unii miniștri. Ei vorbesc de Odesa, de Crimeia. O adevărată nebunie !

Paul o întrerupse încet și serios :

— Putem fi liniștiți, doamnă. Nu cade frontul. Eu am văzut linia noastră de luptă. Acolo este energie, și alt suflet...

— Da ? întrebă ea, mirată și fericită, privindu-l cu ochi luminoși.

Apoi se întoarse iar spre Mary.

— Ne vedem la reprezentația de duminică după amiază ?

— Duminică după amiază ? Da ; desigur. Venim cu toții, Paul, nu este așa ? În orice caz, venim cu unchiul Ciumara și cu doctorul. O să cunoști doi oameni foarte interesanți... ~~adăogi ea cătră~~ cuconița Tina.

Cînd ieșiră iar în stradă, începea să se întunece și becurile electrice pîlpîiau la cotituri și în colțuri de uliți. Vorbind prietinește, se despărțiră. Și pornind la deal, spre casă, Paul se întreba dacă în privirea cuconiței Tina văzuse o lucire deosebită, dacă mîna ei mică întîrziase o clipă mai mult într-a lui. Punîndu-și

întrebările și dându-și răspunsul, se găsea dezamăgit, cu inima strînsă de mîhnire. Mary pășea tăcută lîngă el, prin sara rece, și-i arunca din vreme în vreme o privire cercetătoare. În grădinile tăcute de pe bulevardul Carol, copaci mari își zugrăveau, negre și goale, siluetele pe ultima lucire a amurgului. Ghirlânzi grele de ciori atîrnau în unii, ca niște flori fantastice ale iernii și-ale morții.

— Imi place și mie cuconița Tina, vorbi deodată Mary. E o ființă plăcută și prietinoasă...

— Mă bucur că-ți place, răspunse tînărul. Eu nu pot spune același lucru.

— Serios? se întoarse spre el Mary c-o înmlădiere de cîntec. Ei bine, o să ne mai vedem, o să stăm de vorbă, o să ne cunoaștem mai de-aproape, ș-atunci poate ai să-ți schimbi părerea. Știi tu ce faci acum, dragul meu? urmă ea, rîzînd. Faci ca jucătorii aceia care socot că-și pun toată luarea-aminte și toată ambiția în partida lor, și-și lasă cărțile descoperite de le vede vecinul. Eu îți văd cărțile. Tu nu te supăra, nu fi nerăbdător; de-abia începi; ai nevoie de lecții. Să lăsăm și timpului puțintel pas. Să înlăturăm și gîndurile brutale. Ceea ce-ți închipui tu e prea simplu. O femeie ca cucoana Tina însă vrea să simtă în juru-i un discret parfum de romantism...

Paul tăcu, încurcat și năcăjit. Alăturîndu-se și sprîjinindu-se prietinește de el, Mary îi dădea instrucții pentru a doua zi; să vadă afișele teatrului, să cumpere o lojă de la agenție, să înștiințeze pe doctorul Băciu și pe unchiul Ciumara.

— Și să fii cuminte și să mă ascuți... sfîrși ea, amenințîndu-l cu tremurări din cap.

El oftă, îi apucă mîna de sub brațul lui și i-o sărută.

Cînd ajunseră acasă și urcară treptele terasei, Paul văzu prin geamul luminat pe bunicuță și pe nepoțel stînd singuri la masă, sub lampă, și vorbind. Și simți deodată ca o lovitură ușoară în inimă, la gîndul că taina pe care o avea el, cu Mary, punea cea dintăi despărțire între el și mama lui... Intră totuși în odaie vesel și sărută cu avînt de dragoste mîna caldă și bună care-i ocrotise copilăria.

X

Intr-o după-amiază, se juca la Teatrul Național o foarte veselă farsă franțuzească. Sălă era ticsită de lume, n-aveai unde azvîrli un ac. Pentru parter, galerii și balcoane, se vînduseră și locuri în picioare. Oamenii îngrămădiți unii în alții, cu capetele înălțate, ca să poată auzi și vedea mai bine, așteptau cu gurile căscate anume replici ale actorilor, ca să izbucnească într-un ris formidabil. Limba străină și întortochiată a traducerii, intriga îndoielnică și stranie, din altă lume și din alte vremuri, pașnice și săfule, nu păreau a izbi pe nimeni.

Aici oamenii veniseră să petreacă într-o ațîțare fierbinte. Veniseră să uite parcă amenințările nenorocirii și fantomele morților războiului.

Se găsea acolo o lume pe care obișnuiții teatrului n-o mai cunoșteau deloc. Cînd cădea cortina și se aprindeau lămpioanele, în loji scînteiau juvaeruri și se mișcau toalete scumpe. Subt evantalii zîmbeau și șopteau figuri cărora Ciumara, vechi ieșan, nu le putea da nici un nume. Pretutindeni străini aduși de valul bejeniei. Se deosebeau și foarte multe chipuri de soldați și de ofițeri. Fețele unora, arse de vînturile

iernii, arătau că vin de pe front și sint în trecere prin Iași. Apăreau în balcoane anume măști de negustori, cu fălci mari și obrazul congestionat. Pe culoare și în fumoar, treceau din cînd în cînd invalizi decorați. Unii bocăneau cu picioare țapene; altora le atîrna de umăr o minică goală, — și cu mîna sănătoasă fumau grăbit și nervos. Acești oameni schilodiți de bătaia uraganului, însă salvați, aveau în ei parcă o îndîrjire nouă pentru viață, și pe umbra bolnavă a ochilor lor treceau luciri neliniștite.

Intr-o lojă din fund, din fața scenei, cu mîinile pe balustrada de pluș roșu, Codinuța petrecea mai mult în antracte, privind mulțimea felurit colorată și zugrăvelile cortinei. În dosul lui stăteau Mary în fotoliu și Ciumara în picioare. În umbră, doctorul Baci și Paul. În loja de alături vorbea întruna, într-un murmur stăpînit de bondar, cuconu Sandu Vulcănescu cu domnu Costică Florian, iar cuconița Tina părea că ascultă, visătoare. Dar n-asculta. Lăsîndu-și evantaiul să atîrne c-o mișcare bruscă, se întorcea din cînd în cînd spre Mary și-i punea o întrebare importantă. Apoi asculta c-un zîmbet prietinos răspunsul, fără să-l priceapă.

Se auziră soneriile, apoi bătăile regisorului, și lumea în sală își liniști zgomotul. Cortina se ridică și actorii își începură îndată vorbele, mișcările, trecerile și ieșirile. Copilul nu înțelegea despre ce-i vorba, auzea însă rîs în juru-i și rîdea și el, bătînd din palme. Oamenii aceia, în depărtarea rampei, îi apăreau ca niște păpuși, trase și purtate de sfori. Unul avea mustăți mari, altul ochelari rotunzi. Păreau că se supără, păreau că se împacă și se veselesc. Văzu capul cuconiței Tina apropiindu-se de al mamei și le auzi șoptind ușor, apoi rîzînd... Poate ar fi fost mai bine să

stea acasă cu moș Avram, să se ducă la pădurice, să mai vadă acolo un iepure.

— Mămico, mai este mult? întrebă el încet. Când se duc oamenii aceia acasă?

Cei din juru-i zîmbiră și Mary întinse mîna și-i astupă gura.

— Mergem aceluși, puiule, șopti ea. Se plictisește. Sărăcuțul i zise apoi cătră cucoana Tina.

Doamna Vulcănescu întinse mîna și începu a mîngia părul buclat al copilului. Intoarse capul și privi în treacăt spre Paul, apoi iar își grămădi căpșorul spre Mary.

— Sîmbătă n-ai să lipsești, nu-i așa? de la madame Lazaridi... Cred că măcar de data asta o să vii. Eu te anunțasem și data trecută, și mulți erau nerăbdători să te cunoască... Mi-a părut foarte rău că n-ai fost... Madame Lazaridi m-a întrebat și azi dacă te poate avea sîmbăta viitoare...

— Imi vine foarte greu, drăguța mea, răspunse zîbind Mary. Acuma însă îți promit. Mama nu trebuie să știe. Am să caut să corup pe doctorul Baciș, și-am să vin, cu el și cu Paul...

Cucoana Tina îi mulțami printr-o coborîre de gene și se aplecă asupra lui Codinuță, sărutîndu-l pasionat.

Cortina se lăsă în aplauze, în freamăt de glasuri și rîsete; și-n lumina crescută, mulțimea își făcea loc spre foyer, spre fumoar și spre bufet, îmbulzindu-se la uși.

Cuconu Sandu își săltă scaunul spre loja vecină și zise cătră Ciomara și cătră doctorul Baciș:

— Îți place dumnitale ce-ngrămădire? parc-ar fi la bîlci...

— Acum tot Iașul are înfățișarea asta... răspunse Ciomara. E un spectacol vrednic de mirare.

Domnu Costică Florian rîdea, aprobînd :

— Adevărat. Știți dumneavoastră ce-i la piață ? Pe onoarea mea, se omoară lumea. Du-te la brutării, du-te la magaziiile Comunei, du-te la Primărie, du-te la ministere, du-te la depozitele de lemne, uite așa se zbate lumea, parc-ar mai avea numai un ceas de trăit, și pe urmă gata ! Dar la telegraf ! dar pe stradă ! — ce să vă spun, că vedeți și dumneavoastră... Toți aleargă, boierule, cu limba scoasă. Unul cere o pîne, altul o căruță de lemne, altul un permis... Cine are hîrtii de acestea la mîină și poate aduce marfă, — halal, i-a pus Dumnezeu mîina-n cap ! Înțelegi dumneata ce e, dacă pun eu mîina pe-o *partidă* de ghetе, cum se spune între comersanți ? Ori pe niște zahăr adus pe sub mîină ? ori pe niște undelemn ? ori numai pe-un geamandan de mosoare de ață ? Afacere de aur ! Dar nu numai pentru mine, — ci și pentru negustorul care le cumpără, căci el nici nu mișcă marfa din locul ei, ș-a și găsit alt cumpărător, cu cîștig. Așa, marfa stă și prețul crește...

— Eu lucrul acesta declar că nu-l înțeleg, mărturisii cuconu Sandu.

— Parcă eu îl înțeleg ? da-l fac, — răspunse vesel domnu Costică. Carnea, de pildă, e oprită la tăiere, așa-i ? Ei bine, eu vă dau carne. Ieri mi-a adus un gospodar, cu pază bună, cincizeci și cinci de batali, — o frumuseță ! De cînd s-a pus oprire, lumea s-a spăriat de foamete, și mîinîcă mai mult decît înainte. Știți ce afaceri se învîrtesc aici, în Iăși ? Lucru mare ! Cresc averile ca bulgării de zăpadă ai copiilor. Flămînzii și năcăjiții dau, și cei șmecheri adună...

— Aceștia-s hienele războiului... observă înțepător Ciumara.

— Adevărat... răspunse cu liniște domnu Costică.

Doctorul Baciu privea zimbînd mulțimea din parter.

— Dumneavoastră vă închipuiți, zise el, că după ce se lasă aici cortina pe ultimul act și s-au stîns luminile, comedia s-a sfîrșit ? Vă înșelați. Eu am fost chemat zilele trecute în teatru în puterea nopții, — ș-am găsit jucîndu-se o dramă adevărată. Între decoruri, canapele, draperii și tapete, am găsit dormitînd, palizi, prin cotloane, pe pribegii artei. Coriști, figuranți, muzicanți, alungați de furtună, n-au găsit adăpost nicăieri, și și-au făcut un sălaș aici. Cancelariile, odăile de sus, garderobele — sînt pline de ceea ce a repezit pîn-aici spulberul războiului... Unde doarme toată lumea care iese ziua la soare pe ulițele Iașilor ? V-ați întrebat vreodată ? Vagoanele de pe liniile moarte ale gării, sălile de așteptare și peroanele, toate cancelariile improvizate ale tuturor ministerelor și autorităților militare, toate maghernițele din preajma halei, toate coridoarele spitalelor, a școalelor, toate colțurile unde se poate strecura și aciua o ființă devin dormitoare în timpul nopții... Lumea asta bolnavă și halucinantă vrea să mînînce și să trăiască. De aceea nu mă miră războiul acesta de flămînzi, cum nu mă miră de la o vreme furturile de alimente și de haine... Lumea-i bolnavă ; și asta o poate înțelege nu numai un doctor...

Cuconița Tina se ridică în picioare, rîzînd indignată :

— Domnilor, discuția dumneavoastră are ceva sinistru. Vă las și mă duc să privesc figurile zîmbitoare ale portretelor din foyer. Domnul Paul Plopeanu va fi așa de amabil să mă întovărășească.

Pe cînd discuțiile asupra vieții înfrigate a Iașilor urmau, doamna Vulcănescu își luă manșonul și ieși. În culoar Paul o aștepta, drept și serios, puțintel palid. Acuma atenția de soră a Maryi îl făcuse să

îmbrăce o haină din «vremile de altădată», — și chiar mînuța ei îi înodase cravata.

Înainte de a ieși din lojă, aruncase o privire în oglindă și-și trecuse degetele prin păr. Lui nu-i plăceau oamenii pieptănați și cu cărări aliniate; ș-afară de asta, un val de păr neglijent asupra frunții dădea o umbră interesantă ochilor. Vanitatea bărbătească îl putea face mulțămît, el totuși nu se simțea sigur de sine.

Cuconița Tina îi apucă în chip simplu și prietinesc brațul și trecură între pilaștri, printre oglinzi și portrete, printre părechi care se plimbau vorbind tainic. Paul o observa în oglinzi. Avea ca un abur de pudră pe față ș-un cearcăn ușor de umbră în jurul ochilor. Deasupra liniilor fine ale feței, părul se aduna în trei unde bogate deasupra cărora scînteia, pe-o spirală nevăzută, o gînganie mică de diamante. Rochia cenușie de matasă îi îmbrăca trupul cu forme moi ca o singură bucată și foșnea neliniștitor. Abia simțea un parfum subțire, — și se întreba ce nume va fi avînd.

— Nu cunosc parfumul acesta, zise el, ca să înceapă vorba.

Ar fi vrut să aibă îndrăzneala să întoarcă fața și s-o privească drept.

Ea-i răspunse c-o ușoară ironie :

— Cu vremea, o să le cunoști pe toate...

Cum el nu înțelegea ce putea răspunde, cuconița Tina îl întrebă ce-a făcut zilele acestea, de cînd n-a văzut-o. Un răspuns se grămădi pe buzele lui Paul : «M-am gîndit la dumneata...» dar i se păru că nu-l va putea rosti niciodată. Îngîină altceva :

— Am fost ocupat... am cetit...

— Cum se poate? Toată vremea? întrebă ea cu șpaimă. Dar la noi nu te-ai gîndit?

Atunci el o privi și ea-i văzu ochii, care spuneau mai mult decât vorbele.

Rîzînd, îl strînse foarte ușor de braț, ca din întîmplare, printr-o mișcare a întoarcerii. Și-i ceru un sfat. Și ea ar vrea să cetească ceva în ceasurile de plicti-seală. Dar nu avea ce, nu știa cui să ceară.

— Vă aduc eu, răspunse el cu grabă. Și simțindu-se mai sigur, începu a-i înșira nume de autori, titluri de cărți, și a-i lămuri cu însuflețire subiectele. Intrerupîndu-l, cuconița Tina făcu rîzînd observația că nu înțelegea de ce în toate cărțile pe care le-a cetit n-a găsit decât un singur subiect: amorul. «Probabil că asta-i principala îndeletnicire a oamenilor...»

Toate vorbele ei aveau o înțepătură plăcută și arzătoare. Lîngă rochia foșnitoare, învăluit de parfumul subtil, Paul avea în simțuri prevestirea plăcerii. Și cuconița Tina se strîngea mai aproape de el, pe cînd observa, cu ușoara-i ironie, că toate părechile care se plimbau încet printre pilaștri și printre zîmbetele încremenite ale portretelor aveau vorbe și rîsuri ale lor, se izolau într-o singură preocupare.

Intr-adevăr, în teatrul înfierbîntat de mulțime, în aerul greu de senzații fluide, de la scenă trecînd prin culoare, prin toate colțurile și-n toate etajele, parcă se strecura o ațîțare de plăceri. Amenințați de orizontul războiului, între spectrele mizeriei, foametei, molimelor și disoluției, oamenii inconștient parcă ar fi simțit nevoia desrobirii de-o clipă ș-a exasperării simțurilor, ca într-un apocaliptic sfîrșit de lume.

Un tremur ușor de sonerie electrică pătrunse pînă la ei. Părechile ieșiră încet-încet, sorbite ca într-un abur de sala cea mare. Ajunși la ușa lojelor, Paul avu îndrăzneala, cu sîngele-n ochi, să strîngă mînuța cucoanei Tina, apoi s-o ducă la buze încet, țînînd-o în-

delung sub nările-i fierbinți. Ea-l privea curioasă, cu ochi de miță, și-l lăsa. Ii făcu apoi un semn prietinos de amenințare cu capul și intră în loja ei. Până la sfârșitul farsei, Paul nu fu în stare să mai înțeleagă nimic. Acuma se mira de îndrăzneala lui. Sta ca-ntr-un vârtej turbure, și privea în gol, cu ochii ațintiți și pierduți, pe când Mary îi spiona, strecurînd din când în când spre el priviri viclene.

XI

Sîmbătă, cătră ora cinci, la madame Lazaridi, adunare mare. Era ceea ce se chema, în frigurile pribegiei și ale nenorocirii, un *ceai dansant*. Pe strada Ștefan cel Mare, la etaj, într-un apartament luxos, pentru care Alexandru Lazaridi plătea chirie o avere, doamna Lazaridi găsea mijlocul să ofere nu numai două ceasuri plăcute invitaților ei amestecați, dar și ceaiuri aromate însoțite de prăjituri, și chiar o gustare rece de pasere și-un pahar de șampanie.

Cine era domnul Lazaridi și ce anume făcea el, nimeni nu se interesa. Se știa numai că e vîrît în afaceri pînă-n gît, că furniza armatei stocuri mari de conserve, căciuli și cojoace, că face parte dintr-un mare consorțiu de *import-export*.

Era un om vioi, sprinten, foarte grăbit, purtînd monoclu în ochiul stîng, și haină neagră totdeauna corectă. Era prietin bun cu toți miniștrii și oamenii de samă ai țării. La ceaiurile de sîmbăta intra numai un sfert de ceas, și nu totdeauna, în adunările soției sale; automobilul îl aștepta la scară. Ieșea punîndu-și mănușile și salutînd, și trecea în vârtejul unor îndeletniciri mai serioase.

La aceste ceaiuri dansante, venea o lume destul de pestriță. Mai întâi nu lipseau ofițerii aliați. Oamenii aceștia, așa de departe de patria lor, aveau nevoie de o asemenea societate amabilă. Veneau, se-nțelege, și ofițeri- ai țării de la diferite servicii interioare. Veneau familii de refugiați care avuseseră plăcerea să cunoască pe doamna Lucreția Lazaridi. Însfîrșit, foarte multe prietene ale doamnei Lazaridi, precum și cunoștinți de la un spital, de la o reprezentație de binefacere, de la un concert. Toate femeii singure, cu soții pe front, ori la alte datorii ale țării, — considerau ca un mare noroc această casă cinstită și primitoare. Era însfîrșit un prilej pentru multă lume să s-adune, să petreacă, să uite.

Intr-o odăiță plină de fum de țigară, se juca *poker* și *écarté*. Aici, cufundați cu luare-aminte în jocul lor și lăsîndu-și ceaiurile să se răcească în stînga, pe măsuțele verzi, lepădau și ridicau cărți, trăgeau și împingeau fise, oameni congestionați. Cei mai mulți aveau figuri respectabile și serioase. Tinerii aveau o cută neagră între ochi. Cele trei sau patru doamne amestecate aici aveau degete febrile și rîsuri enervate. În salonul cel mare și-n antreul de alături abia își găseau loc ofițerii, *civilii* și femeile. Multe purtau în frunte, pe-un capușon simplu, semnul de sînge al crucii roșii.

Cînd intră Mary, doamna Lazaridi îi ieși înainte cu brațele întinse.

— A, te-așteptam cu toții, draga mea. Sîmbăta trecută nici nu puteam răspunde la atîtea întrebări: Unde-i madame Plopeanu? de ce n-a venit madame Plopeanu?...

Întinse mîna apoi cătră Paul și doctorul Baciuc, zîmbindu-le prietinos; și, cuprinzînd pe Mary de mij-

loc, o duse cătră un monumental samovar rusesc de alamă, lângă care se afla o măsuță încărcată cu prăjituri.

Lucreția Lazaridi era o femeie căreia cineva i-ar fi găsit cusurul că e cu sîinii prea bogați. Unele prietene puteau să șoptească răutăcios despre o vîrstă care o apropia de anul al patruzecilea. Însă nimeni din adunare, mai ales bărbații, n-ar fi putut tăgădui că femeia aceasta naltă și mlădioasă nu păstra încă o frumuseță de regină. Rîsul cu deosebire îi era frumos și descoperirea dinți regulați și albi ca niște bucățele de zahar. Sprîncenele arcuite, ochii subliniați, roșul de pe buze pîis simplu și fără meșteșug, ca o petală strivită de floare, dădeau obrazului ei un farmec neclintit. În toată înfățișarea ei, cu mișcări încete și rotunzite, era ceva languros și tainic.

Prietenele care-i zîmbeau pe cînd ea trecea lin în rochia-i de culoarea toporașului, cu pantofi și colțuni la fel, poate mai strecurau subt evantalii observații malițioase cu privire la neconținuta lipsă și la prea multele îndeletniciri ale lui Lazaridi; cine putea însă să știe care anume dintre prieteni îi ținea ei tovărășie în ceasurile de singurătate? Nu putea să știe nimeni, și nici nu știa nimeni.

Un murmur neînterupt de glasuri, tremurări de rîs, sunete argintii de lingurițe și de pahare întîmpinau pe Paul la fiecare pas. Se bea ceai și se vorbea foarte mult franțuzește. Bărbați și femei amestecați în cele două odăi, pe scaune și taburete, la colțuri de canapele, în jurul măsuțelor, în cadrele ferestrelor, dez băteau chestii care păreau plăcute, țînînd samă de zîmbetele și de privirile care întovărășeau vorbele.

Paul zări și pe cuconița Tina. Vorbea liniștită la o măsuță și sorbea din cînd în cînd numai din vîrfurile bu-

zelor dintr-un pahar. Fără să se clinească, ochiul ei începu a-l urmări, și el simți inima bătându-i chinuită în piept.

Doctorul Baci saluta zîmbind în dreapta și în stînga, strîngea mîni care se întindeau spre el și trecu în odaia de joc.

— Și data trecută am văzut jucîndu-se cărți... zise, puțintel mirat, tînărul.

— Se înțelege... răspuse doctorul. Se bea ceai, se dansează puțintel, pe urmă lumea pleacă, — dar temeiul rămîne aici și jocul abia atunci se întărește. Acuma vezi numai distracții nevinovate. Atunci încep boierii să se scotocească în buzunarele de dedesubt... Trebuie să pricepi, adăugi el tainic, că ceaiul pe care-l vezi, și prăjiturile, și toate celelalte cheltuieli trebuie să aibă un izvor. Jocul de cărți e însoțit de un bir. Din acel bir se poate veseli lumea din cînd în cînd. Aș putea zice, dacă aș fi răutăcios, că numai *cagnoța* alcătuieste temeiul situației financiare a domnului Lazaridi.

Un glas care încerca să pară vesel se ridică deodată în calea lor :

— Ce faci, doctore ? Nici nu mai țin minte de cînd nu te-am văzut... Ai ajuns bine, ca să asculți o adevărată tragedie !

Doctorul plecă fruntea pentru ca să deosebească mai bine prin fumul de tutun pe cel care vorbea.

La doi pași se ridicase un om scund, cu burtă, și cu desăvîrșire chel. Cu unul din ochi se uita încrucișat, ceea ce-l făcea să privească pieziș : parcă pîndea și cerceta. Ținea în mîină un păhărel subțire de coniac, pe jumătate deșert. La dreapta și la stînga lui, în colțul de canapea, lîngă sobă, stăteau doi ofițeri veseli,

care păreau grozav de interesați de un început de povestire.

— Am început să le spun lor... vorbi cu vocea puțin muiată domnul chel. În nenorocirea mea, numai prietinii mi-au rămas. Nu vă cunoașteți? Domnul căpitan-farmacist Ardeleanu; domnul maior-medic Lipan. Puteți să-l îmbrățișați pe Baci, căci și el e doctor și a fost camarad cu mine... Cum spune poetul latin? *Donec felix eris...* Ascultă și dumneata, doctore Baci. Dar mai întâi vreau să cunosc și pe tovarășul dumnilă...

— Paul Plopeanu... recomandă serios doctorul.

— Doctorul Stratulat... răspunse omul chel, ridicându-se puțin și strângînd cu recunoștință parcă mîna lui Paul. Poți să stai și dumneata, ca s-ascuți. Acuma poate să știe toată lumea, mi-i indiferent! Trăiesc într-un fel de disperare! Dacă mi-ați face o tăietură cu bisturiul, pot să vă asigur că n-ar curge sînge...

Ceilalți doi doctori făcură semne misterioase, clipind din ochi.

— Ce faceți semne? ce clipiți din ochi? îi apostrofă cu dispreț doctorul Stratulat. Trebuie ori nu trebuie ca să se știe într-o zi — mîni — trădarea aceasta? Atuncea, dacă trebuie, s-a isprăvit! Cum zice, doctore Baci, poetul latin? *Donec felix eris, multos numerabis amicos...* Doctore, în nenorocirea mea, numai cu atîția prietini am rămas. Nevastă-mea e aici. Am venit și eu, ca să mai am o probă. Trebuie să știți că mă-nșală... Asta voiam ca să spun, doctore Baci, cînd veneai... Atît și nimic mai mult!

Doctorul Baci zîmbi:

— Ceea ce-mi spui dumneata mă uimește!

— Da? Te uimește? De ce? pentru că pîn-acum am tăcut? Pentru că mi-a venit așa să spun deodată

tot ce trebuie să se știe ? să spun deodată, într-o adunare, — pe cînd unii joacă cărți, pe cînd alții beau ceai, și pe cînd ea ronțăiește într-un colț o prăjitură ? A spune adevărul, doctore, e o nobleță...

— Fără îndoială...

— Ei vezi ? Atunci, dă-mi voie să-mi descarc sufletul. Ea nu știe că eu am aflat totul ș-o pîndesc. De șapte zile adun probe. Din ziua cînd mi-a venit ordin să mă prezint la un spital mobil, pe front. Atuncea mi-a spus ea că trebuie să mă duc să-mi fac datoria cătră Patrie ; mi-a spus asta c-o voce care m-a mișcat... Ș-atuncea mi-a venit mie să întreb de ce se interesează așa de grozav soția mea de patriotismul meu !... De ce ține ea numaidecît să mor eu pe front pentru Patrie ! M-am uitat la dînsa, am dat din cap, ș-am bănuț-o... Imediat am bănuț-o ! Oricît ar fi ea de vicleană, eu am bănuț-o !

Omul își mîngîie ușor chelia și sorbi din păhărelul de coniac.

— Șțiți ce pătrundere am ? Nu vă puteți face idee ! Am o pătrundere grozavă ! Mi-am pus, dragă doctore, problema cu liniște, cu grozavă liniște ; ș-am rezolvit-o. Mi-am zis : eu n-am intervenit ca să mă duc să mor. Atunci a intervenit ea. Mi-am zis : Din pricina cui a intervenit ? cine locuiește cu mine în aceeași casă, în odăița din fundul sălii ? Un băiat foarte bun, ajutorul meu, student în medicină. Nu-i nevoie să știți cum îl chiamă ; nu-i el vinovat. Atuncea, zic, desigur mă înșală cu ajutorul meu. Îmi trebuiesc însă și probe materiale. Eu sînt un om practic. Deci pun semne în odaie, după anume planuri. Semnele mele dovedesc că nevastă-mea iese noaptea din odaie. Mai departe. Ascultați ! aici e ceva cu totul superlativ ! Mînjesc într-o sară clampa de la ușa ajutorului meu

cu creion *himic*. Asta a fost o idee măreață... Dimineața mă uit la palma dreaptă a soției mele : are pe degete urme de creion himic ! Prin urmare, sînt sigur ! absolut sigur — înțelegi ? Ce mai rămîne ? Mai rămîne să-i prind asupra faptului. Ei bine, dragă doctore și iubite tinere, de patru nopți mă sforțez să stau treaz în pat, cu ochii închiși, ca s-o simt cînd se scoală de lîngă mine. Regulat, cătră miezul nopții, adorm... înțelegi ? Adorm ca un animal, devin lemn, piatră, nu mai simt nimica, n-aud nimica... Adorm și nu-i pot prinde asupra faptului... Înțelegi ce lucru grozav ? căci trebuie să plec ! Numai sara asta mai stau acasă ; mîni trebuie să fiu pe drum. Spune-mi ce fac eu dacă adorm iar și nu-i prind ?

Omul își puse mînila în cap, clătînîndu-se cu disperare la dreapta și la stînga. Apoi rămase senin și solemn. Urmă, întinzînd amenințător brațul :

— Dar dacă-i prind, ce fac ? ai să mă-ntrebi. Așa-i că ai să mă-ntrebi ce fac, dacă-i prind ?

Aha ! *dacă* pot sta treaz, mă duc frumos, deschid ușa, căci am cheie care se potrivește. Deschid ușa, și ei sar spăriați în picioare. Eu numai de asta vreau să-i surprind, ca să le spun două vorbe, altceva nimic. *Ei* am să-i spun : «Fii fericită cu altul !» Și *lui* : «Tinere, țî-o dau ; bagă de samă... să îngrijești de dînsa, ca de o *mamă !*» Înțelegi ? dacă le spun asta, cu ironia mea, sînt răzbunat ! Dar sînt sigur că nici în noaptea asta n-am să pot sta treaz ! Nu-nțeleg de ce, dar adorm... E o adevărată tragedie !

Doctorul Stratulat își sorbi pînă la fund păhăruțul și privi pieziș la ascultătorii lui cu ochiul cel bănuitor în care clipea o lucire de pumnal.

— Puteți să vă duceți ! încheie el cu durere. Nu mă puteți mîngîia cu nimic...

Străbătut de un gând apoi, se ridică în picioare și porni încet spre salon, afectînd un aer de nepăsare, spionînd însă toate colțurile cu ochiul cel încrucișat.

Paul privea înmărmurit pe doctorul Baci.

— Nu înțeleg nimica... zise el.

— Ce nu înțelegi ? întrebă doctorul rîzînd. Crezi că e o farsă ? crezi că e o clipă de delir ?... Nu ; e un om care-și mărturisește năcazurile. Ni le-a spus nouă, o să le spuie și altora. Acuma se duce să spioneze pe cuconița, care, undeva într-un colț, cu ceașca de ceai în mîină, vorbește subțirel și vesel cu nevinovatul student în medicină. Crezi că-n mulțimea asta numai o intrigă se leagă și numai o dramă se pregătește ? Femeile care vin aici sînt foarte mult ajutate să devie necredincioase...

Paul se înroși pînă-n albul ochilor, gîndindu-se la Mary.

— A, nu crede că nu cunosc excepții, se grăbi să adaoge doctorul. Persoana la care te gîndești e cu totul din alt aluat și din altă lume...

— Cu toate acestea, intră în adunarea asta heteroclită... răspunse Paul.

— Ce vrei să faci ? Trebuie să-și faci legături, să iasă în lume. Și adunarea în care ne aflăm n-are prin ea nimic deosebit. E puțin cam amestecată și enervată, atît. Și bărbați și femei pun mai mult preț pe trecătoarele plăceri ale vieții și se grăbesc să le aibă c-o oră mai curînd. Ș-acesta e un război : împotriva morții... Mi se pare că vrea să-ți spuie un cuvînt dulce cuconița Tina, adăogă zîmbind doctorul și trecu încetinel spre o masă de poker.

Paul ieși în ușa salonului ; de aici, trecu în urma doamnei Vulcănescu, spre colțul de umbră al sobei. Inserarea bătea albastră în ferestrele largi și lumina

electrică încă nu s-aprinsese. În semiintunericul odăii, răsunară acorduri de piano; un vals porni lin, în picături dulci, apoi într-o revărsare melodioasă de note. Părechile nedeslușite se înlănțuiră și prinseră a luneca pe parchetul luciu.

În umbră, Tina pipăi mînile tînărului și i le cuprinse strîns. Suflarea ei fierbinte îi strecură cîteva șoapte la ureche: «Dacă vrei numaidecît să mă vezi singură, vino mîine la ora 4... Știi unde stau...»

Paul se simți pierdut de fericire și i se păru că-l ia vîrtejul care purta pe cei din juru-i. Niciodată nu-i spusese că vrea numaidecît s-o vadă singură. Cuvintele ei însă îi intrau în suflet în chip firesc, ca un răspuns la zbuciumul și dorințele lui din nopți de nesomn.

— Acuma, domnule, înclină-te și poștește-mă la vals... îi zise ea vesel.

Cînd porniră, se aprinseră brusc luminile; din odaia jucătorilor răsunară urale entuziaste. Paul zări pe Mary destul de aproape, dansînd cu doctorul Baciu. El era spătos și mare, ea mititică și zglobie. Răspundea unei întrebări, rîzînd; și urmărea pe Paul prietinoasă, cu ochii ei mari și luminoși.

XII

După întăiul vals, cuconița Tina plecase nesimțit. Paul totuși o căuta, închipuindu-și că o va găsi de odată într-un ungher obscur. Imaginația îi era plină de înfățișarea ei și de ceasul cu fiori așteptat. Pe canapele și pe scaune, sub lumina albă, doamnele mișcau ușor evantalii, cu obrazurile îmbujorate. Mușcau numai în doi dinți din bomboane de ciocolată și răs-

pundeau cu zîmbete și grații la întrebările însoțitorilor lor, care vorbeau din picioare, aplecîndu-se ușor spre corsajurile larg deschise la umeri. Un ofițer francez, cu frumoasă mustață blondă, explica sfîrșitul războiului cu o voce sigură și simpatică. Incet-încet, șopotirile se stînseră și toți rămaseră ascultînd. Inamicul va fi redus și zdrobit ! Asta era pentru toți ceva foarte sigur. Tînărul ofițer dădea amănunte asupra operațiilor războiului, și toți ascultătorii își înfățișau, ca pe-o scenă, o îmbulzeală măreață și eroică, în sclipiri de spade și bubuiri de tunuri. În mintea lui Paul se întoarse o clipă cenușia întindere și neagra liniște din Valea Putnei, umezeala, tristețta, monotonia unor ceasuri moarte, sîngele fără victorie vărsat, spasmurile răniților și bolnavilor și înfricoșata coborîre a inimii omenești... Se gîndi la Adrian și avu o înțepătură de remușcare că se găsea într-o adunare așa de veselă, cu preocupările pe care le avea.

Ca și cum s-ar fi adaos la acest gînd neliniștit, o voce cunoscută vorbi aproape de el :

— Nici nu visam să te găsesc aici, domnule Plopearu...

Din ușa odăii unde erau așezate mesele de joc, îl privea cu atenție mirată cuconu Vasilică Gușilă.

Paul ridică din umeri. Glasul stîrnise în el displăcere.

— Ai venit cu cumnățica dumnilale, adăogi cuconu Vasilică ; o vād și pe dumneaei... Se-nțelege : tinerețta are nevoie să petreacă...

Incruntînd sprînceana, Paul întrebă la rîndul lui cu răceală :

— Dar pe dumneata ce te aduce aici, domnule Gușilă ?

— Pe mine ? he-he !... Dacă ți-oi spune că mă aduce curiozitatea, n-ai să mă crezi. Cu toate acestea, curiozitatea mă aduce. Eu sînt un om curios. E adevărat că am și patima să privesc la jocul de cărți. Bineînțeles, cîteodată chiar și joc, și pot să adaog că totdeauna ciștig. Am și mici afaceri cu madame Lazaridi... Însă deasupra stă tot curiozitatea... Chiar mai nainte te-am zărit c-o cuconiță tare nostimă, — he-he ! fără să te superi, pot să-ți spun că te invidiez...

De și glasul lui cuconu Vasilică era tot blînd și prietinos, Paul simțea în el un ascuns accent batjocoritor, ca și cum ar fi descoperit o taină care-i dădea drepturi asupra-i. Neliniștit, trecu înainte fără a răspunde, căutînd pe doctorul Baci.

În salonul puternic luminat, cu perdelele acum lăsate, plutea un aer molatic și ațîțător. Cînd porniră iar accentele pianului, doamna Lazaridi se ridică și se lăsă în brațele unui tînăr ofițer de cerchezi cu mustăcioara subțire ca o aburire de aur. Pe fotoliul ei, lîngă samovarul uriaș, Mary asculta zimbînd pe doctor. O invita iar la dans. Ea întoarse spre el privirile-ntr-o parte, clătînd din cap :

— Nu, doctore, mi-i de-ajuns.

— Chiar dacă aș stărui ?

— Se-nțelege...

El păru că șovăiește ; pe urmă adăogi serios, privind-o drept :

— Chiar dacă asta m-ar mîhni ?...

— Ce-nsemnează asta, doctore ? zise Mary strîngînd buzele și privindu-l pe sub sprîncene. Nu cumva prietinia dumnilale se ofilește în atmosfera asta înăbușitoare ? Asta m-ar face să nu mă mai întorc aici. Eu te prefer rîzînd și spunîndu-mi istoria domnului Stratulat. Unde-i ? A plecat ? A mai dobîndit o dovadă ?

Spune, de ce taci? — Paul, adăogi ea întimpinînd pe tînăr; nu crezi că-i vremea să plecăm? Mama ne-aşteaptă acasă; nici nu ştie unde sîntem.

— Imi dai voie să vă-ntovărăşesc? întrebă doctorul.

— Fără îndoială.

— Şi dacă sărut mînuşa, pot fi iertat?

— Doctore, prietinii iartă totdeauna... Dă-mi blăniţa şi să plecăm fără a tulbura pe nimeni.

Ieşiră tustrei, şi coborîră afară, în întunericul de iarnă, spart ici-colo de mărunţi sori electrice. Pe trotuar şi pe stradă, aceeaşi neostoită mişcare de viermi fără hodină. O lume fumurie din toate straturile de jos ale societăţii, oşteni pămînteni, cu siluete zdrenţuite şi slabe, oşteni străini aduşi de vînt din Apus, şi din extremul Răsărit, femei şi copii, foiau prin bălţi de noroi şi lumină. Incălziţi de instincte, se cercetau şi se urmăreau ca nişte nesigure umbre de fantasmagorie.

Întîmplarea le scoase înainte o trăsură cu doi cai slabi şi colţuroşi. Birjarul bărbos îşi aduna neconţinut poalele mantalei şi-şi trăgea pe urechi căciula jerpelită. Cumpănindu-se nesigur, în scrişniri de arcuri, se aşezară. Paul şi doctorul în fund, Mary pe genunchii lor.

— De unde ai mai dez-mormîntat, bre, corabia asta? întrebă doctorul încercînd a rîde.

— Vai de capul nostru, domnule ofiţer! răspunse morocănos birjarul. Am ajuns zile grele. Ne-au luat caii şi trăsurile cu care ne hrăneam. Acuma ne-am întors la căruţele vechi, zvirlite prin funduri de şoproane... şi la caii căzuţi.

— Cine vi le-a luat?

— Eu ştiu? *Statul!*

Mormăind nemulțămît, bătea neconținut cu biciul în mîrșoagele slabe, c-o întunecoasă pornire de minie. La o întrebare nedeslușită a doctorului, Mary nu răspunde. Tăcea tulburată și se ferea din cînd în cînd de șfichi.

Cînd ajunseră în strada liniștită și întunecoasă, între grădini, sub turnul cel vechi al casei boierești, doctorul se coborî și-i petrecu pînă la terasă. Mary îi întinse mîna, el i-o sărută respectuos, în tăcere, apoi se întoarse și intră în întuneric cu capul plecat și cu umerile ridicate.

— E un om foarte cumsecade... zise încet Mary. Apoi puse mîna pe brațul lui Paul, privindu-l curios prin întuneric.

— Ei ? azi ai a-mi spune ceva ?...

Tînărul se aștepta la întrebarea asta. Își formulase în gînd un răspuns nedeslușit și minciunos. La întrebarea ei, avu și simțimîntul că trebuie să se apere de ceva. Uită fraza din minte, și zise simplu și cu prietinie :

— Nu, nimic deosebit !

Ea îl privi atent.

— Nimic, nimic ?

— Te încredințez, Mary.

Totuși vocea îi era nesigură. Indirjit atunci, își repeta răspunsul c-o încreștitură nerăbdătoare și dușmănoasă a feței. Parcă deodată vroia să rupă și ultima legătură cu viața lui trecută, să se izoleze cu sălbătăcie în viziunile sensuale care-l stăpîneau, fioroase și bolnave.

Amîndoi intrară tăcuți în odaia pașnică a cucoanei Leonora. Ciripitul lui Codinuță, sub lampă, în fața cărții cu icoane colorate, păru a o deștepta pe Mary.

Cu fața luminată se repezi asupra copilului sărutându-i ochii.

Cucoana Leonora privea atent la Paul :

— Ce ai ? și s-a întâmplat ceva ?

El râdea sărutându-i mina. Nu, n-avea nimic : dimpotrivă, se simțea foarte bine. — Se simțea totuși, în fericirea lui, intrînd în necunoscut și despărțindu-se cu desăvîrșire de ai săi.

Tăcut, doctorul Baciș se întorsese la trăsura cea hodorogită. Se urcă în ea, în scrișniri de arcuri și se lăsă greu în fund, ca într-o bulboană.

— Mergeți acasă, domnule *doftor* ? îl întrebă birjarul și-l învălui c-o aburire de fum de tutun și băutură.

— De unde mă cunoști ? vorbi Baciș.

— Ei, cum să nu vă cunosc, domnule doftor ? Sînteți de-aici din tîrg și v-am dus de multe ori în ținutul nostru... Dumneavoastră nu vă mai aduceți aminte.

— Care ținut ?

— In ținutul nostru, domnule doftor. Parcă dumneavoastră nu știți ? In mahalaua sărăcimii, lîngă Bahlui. Acolo acuma nu mai este pîne și carne, domnule doftor, da-n schimb avem boală destulă...

Birjarul cel bărbos începu a rîde și doctorul simți iar mirosul de băutură și tutun.

— Domnule doftor, urmă el mînuind cu putere biciul pe spatele mîrșoagelor, cînd mi-a luat caii cei buni, dac-aș fi fost eu un boier, m-aș fi ridicat cu puterea. Da' așa mi-a pus pumnu-n gură ș-am tăcut. Da'

să vezi mata, că baba nici acu nu mă slăbește. Tot mă suduie și mă blastămă c-am fost un păcătos, ș-un nemernic.

Bată-te Dumnezeu, măi babă, da' am să m-apuc eu de *chept* cu Statu ?

— Cu cine ?

— Cu Statu, domnule doftor. De ce rîzi dumneata ? Poate unde mă vezi că-s cam băut ? Ce să fac ? Atîta *talant* am și eu. Altfel n-aș mai putea trăi pe lume... Eu am avut doi feciori, domnule doftor... Ii știi dumneata, — da' nu ți-i mai aduci aminte... Ș-amîndoi au murit acuma. S-au dus sănătoși și voinici, ș-au pierit fără să fie vinovați cu nimica... Unul avea nevastă. A căzut și nevastă-sa de boală acu două săptămîni. Ne-au rămas, mie și babei, trei orfani. Trebuie sc lemne, domnule doftor, și pîne, — de carne nu mai spun nimica...

Din cînd în cînd, la o lucire fugară de bec electric, doctorul vedea profilîndu-se pe întuneric figura bărboasă și zbîrlită a birjarului și trupu-i zdrențeros. Și ascultîndu-l cum vorbește c-o voce răgușită și groasă, întreruptă de lovituri grele de bici, — încet-încet începu să iasă din tulburarea sufletească a zilei aceleia. Chipul Maryi îi mai zîmbea încă în amintire, dar în juru-i începeau să se imbulzească fante-mele din ținutul sărăcimii, din valea aceea mlăști-noasă a Bahluiului, unde la două zile o dată cerceta un popor gol și flămînd, cu ochii plini de friguri.

— Haidem devale, zise el cătră birjar.

— Așa-i că tot la noi mergi ? rînji birjarul. Da-i degeaba, domnule doftor. La noi nu trebuie sc leacuri de la șpițerie. La noi trebuie sc lemne și pîne...

Vechiul drum prin uliți înguste și printre ziduri leproase ducea în întuneric. Doctorul Baciș simțea în nări miasele cunoscute. Și dintrodată adîncă mi-zerie a locului îl copleși, alungînd orice altă preocu-pare. Avea impresia că se leagănă în barca unui fu-nebru Charon. Trecînd Stixul, știa că va intra în lu-mea umbrelor durerii. Acolo sînt riuri de glod. Acolo sînt temniți umede, fără lumină și foc. Acolo zac pe paturi goale tificii și flămînzii. Acolo războiul a în-tins deplin zăbranic de moarte. Drumul acesta la bolnavii lui de aici totdeauna parcă-i umplea gura de otravă și trupul de painjeni.

— Du-mă la fata Băcăliței, zise el tare cătră bir-jar. Să oprești pe ulița asta, la numărul 19. E le-huză ; n-am văzut-o de alaltăieri...

Birjarul își biciuia caii suduindu-i și înainta greu prin bălțile glodoase.

Cînd doctorul intră prin hlei noroios și gunoaie, sub streșina scundă, la numărul 19, se lovi de prag, pipăi clampa de la ușă, și răzbătu într-un abur greu și nesuferit.

Două femei firave, cu mînile încrucișate pe piept, se ridicară de lîngă horn prin pilpiirile opaiței, și una deodată începu a țipa chinuit și întrerupt, parcă glasul îi era tocit.

— Ce este ? întrebă doctorul.

Femeia gema stîns și cu hîrbul opaițului lumina tremurat ungherul de lîngă horn. Acolo pe scinduri, subț o pinză, sta întins un trup, — și-n lumina roș-cată lucea un obraz ca de ceară cu pielea întinsă pe oase ascuțite.

— Cînd a murit ? întrebă încet doctorul.

— La amiază... la amiază... țipa stins și răgușit femeia... La amiază. E frig, n-am avut cu ce-i face ceai și zamă. Toți murim, domnule doftor, toți ne ducem de-acuma... Nu ne lăsa, domnule doftor!

Doctorul Baci simțea painjenii și veninul, și ieși repede spre birjarul fantastic.



PARTEA A TREIA

*Atuncea am fericit pre cei morți...
și mai norocit este cel ce încă n-a
fost, carele încă n-a văzut răutățile
ce se fac sub soare...*

I

La începutul lui martie 1917, ajunseră în munți la Cașin cele dintâi zgomote ale surpării mării împărății a Romanovilor. Frâiele nevăzute, care struneau încă imensul front al Răsăritului, parcă s-ar fi rupt deodată. Și ca o dîră de pulbere se aprinse de la Marea Baltică, prin Polonia și Carpați, la Dunăre. Un singur cuvînt, într-un suflu de ușurare, umfla piepturile mulțimilor cenușii aduse dintr-o jumătate a lumii și îmbulzite între tunuri și rățele de sirmă : *Mir ! pace !*

Gazetele care soseau cu proclamații, curierii entuziaști în automobile de coloarea humei vorbeau în fraze largi despre o nouă orînduire, despre *republica*, despre pămînt și libertate ; mulțimea n-avea însă înaintea-i decît un singur gînd îndărătnic, o voință mai infricoșată decît mormîntul anilor de suferință : pacea și întoarcerea la căminuri.

În sectoarele rusești, războiul era ca și isprăvit. Autoritatea ofițerilor căzuse ca o zdreanță netrebnică. De dimineață pînă sara, tovarășii libertății, rozind semințe de sora-soarelui, se strîngeau în adunări și ascultau oratori improvizați.

Ieșiți ca din temnițele unui vis rău, ascultau poveștile despre destrăbălările curții lui Nicolai țaroi, despre împărăteasă și starețul Grigorie Rasputin, despre spargerea acelei imense și întunecoase poliții de siguranță care apăsase ca un capac de schijă sufletul lumii.

Adrian Plopeanu și ofițerii regimentului 89 vedeau din poziția lor, de pe culme, dintr-o margine de sat, mișcărilor acestea de sărbătoare ale regimentelor siberiene vecine cu ei. Ascultau în amurg coruri melodioase, înălțându-se spre cer și vibrând în văi, și rămineau tăcuți, cu ochii ațintiți spre rățelele de sîrmă și liniile neclintite ale inamicului. Erau zile de tihnă și de așteptare. Numai din cînd în cînd, rar, avioane grațioase se înălțau în cerul albastru și pluteau pe undele văzduhului cu vuiet monoton de bondar. Munții albaștri se zugrăveau curat pe orizont și pe codri pluteau pîcle alburii. Pămîntul umed avea un miros proaspăt de primăvară.

Ieșiți din umedele lor gropi de iarnă, soldații romîni lucrau tăcuți la trista și neagra lor gospodărie. Rectificau șanțurile, dregeau bordeiele. Apăsăți de doruri și de gînduri de mîhnire, loveau domol cu cazmalele și cu hîrlețele; pe urmă se îndreptau atenți, ascultînd cîntecele depărtate ale rușilor.

— Afacerea asta-i cu bocluc, vorbi într-o după-amiază către ofițerii din juru-i colonelul Vidrașcu. Tot mai serios mă gîndesc că războiul nostru se isprăvește. Soldații ruși înlătură rîzînd pe ofițerii lor și ies la rățele, ca să bată palma cu nemții...

Erau la rezervă, pe un tapșan deschis, în fața căsuței colonelului. Satul se revărsa risipit sub o sprînceană de deal. În dreapta, un unghi negru de pădure de brad. Înainte, spre inamic, unduțații de te-

ren și tufărișuri, sub fierberea de lumină a soarelui de martie.

— Mai urît mi se pare faptul că, pe alocuri, brutalizează pe ofițeri și le smulg tresele... observă căpitanul Racovăț. Te gindești că asta se va petrece în curînd și subț ochii soldaților noștri...

— Se poate să fie altfel ? întrebă Adrian. Stăpînul care a lovit și-a asuprit a scăpat din mîină biciul. Sclavul care poate lovi la rîndul lui e fără milă... Oamenii noștri sînt însă liniștiți...

Colonelul Vidrașcu dădu cu grabă din cap :

— Și eu sînt de aceeași părere. Țăranii noștri au alt suflet, au mai multă blindeță și mai mult respect de autoritate.

— Că au alt suflet, se poate, replică vioi Plopeanu... Dar cine poate judeca mișcările mulțimii și crizele ei sufletești ? Revoluția e o boală, și-ntr-o bună zi ne putem molipsi și noi. Și în ziua aceea eu nu m-aș încrede deloc în blindeța celor răsculați.

— A, nici eu ! strigă rîzînd colonelul. Mai bine să ne ferească Dumnezeu... Cu toate acestea, stau și mă gîndesc. Eu am petrecut o iarnă întreagă cu dînșii, alături, în bordeie. M-am învălit în tohoarca mea, am mîncat ce s-a întimplat, am și răbdat dac-a trebuit... Eu parcă m-aș gîndi că nu se poate ca omul meu, căruia-i spun pe nume, să-mi puie mie mîna în beregată.

— Chiar crezi, domnule colonel, că nu se poate ? întrebă cu jumătate de voce Racovăț.

— Eu știu ? eu nu pot lămuri, dar cred că nu se poate... răspunse colonelul privind la Adrian.

O corvoadă de soldați cu obrazuri pămîntii și supte trecu. Aveau ochiul neguros și ațintit. Ofițerii îi pri-

viră în tăcere, cu sentimente și gânduri nouă. Locotenentul Plopeanu zice :

— Cine poate în adevăr să știe? Poate resemnarea lor nesfârșită e un semn de oboseală și zdrobire... Poate, în întunericul minții lor, ei înțeleg totuși că își apără un pământ al lor... ceva nedeslușit... ceea ce au apărut și alții înaintea lor... Pe când ceilalți sînt din alt capăt de lume. Ce le pasă lor? La dinșii nu-i război. Ce caută ei aici?... Ei se duc acasă.

Ofițerii tăceau. Observațiile liniștitoare, în fond, nu puteau mulțami pe nimeni. Chestia aceasta rămase sub negură ca toate celelalte preocupări ale vieții ș-ale morții. Se despărțiră.

Adrian coti pe după casa colonelului și se lăsă pe o cărare, spre bordeiele companiei lui. Subt un pripor, ardea focul bucătăriei și cîțiva oameni stăteau cinchiți în jurul cazanelor, fumînd și vorbind încet. Din cînd în cînd se apărau cu palma întoarsă de fum și de dogoarea jarului. Mai la o parte, pe pajiștile zbicite, alții își curățau și-și frecau armele cu o atenție încordată, cu sprîncenele încruntate și buzele strînse. Zărind de departe pe ofițer, unii șopteau; șiragurile parcă se pregăteau să se ridice în picioare. Plopeanu coti, ca să nu-i tulbure, ș-o luă pe-o cărare, spre culme.

Sus, adia vîntul, cu un zuzuit subțire, în tufărișurile uscate. Cîteva păsărele singuratice tresăriră țîrînd și zburară drept înainte, spre flacăra de aur a soarelui în asfințit. Pe-o colină se zăreau zigzaguri neregulate de rățele de sîrmă ghimpată. O liniște mare plutea peste văi și coline în care toată iarna oamenii îngropați în pământ se hărțuiseră și se omoriseră. Adrian își aduse aminte c-un repede fior de amărăciune de această cumplită iarnă, cu asprimi nemaipomenite și umezeli bolnave. Hibernase în bordeiul de pământ ca o sălbă-

tăciune, mîncînd, dormind, jucînd cărți și ascultînd bătaia tunului ca o trudnică și zdrobitoare măsurătoare a timpului mort. Acuma, însfîrșit, în calmul celor întăi zile calde, ca deșteptat dintr-o febră, avea o aprigă simțire de renaștere. Incepea iar să se gîndească la ai lui, să-i dorească, să-i viseze în ceasuri de nesomn.

Deasupra munților lumina rămase o vreme ca un chenar violent de purpură pe albastrul marin al codrilor; apoi cînd se cufundă în adîncimi, numai în norii înălțimii mai stăruia puțin o răsrîngere viorie. Sara rece îl înfășură deodată. C-un simțămînt de neliniște, se întoarse.

Oamenii stăteau adunați strîns în jurul focurilor bucătăriei și mincau. Aveau în gamele fiertură. Unii își puteau îngădui luxul unei linguri, alții sorbeau de-a dreptul din vasul de fier, după ce mușcau din pînea neagră. La apropierea lui Adrian, se rînduiau în tăcere. Ofițerul trecu la un cazan, primi lingura din mina unui bucătar și gustă supa. Dădu din cap. Era aceeași zamă, sarbădă, punctată cu stele de grăsime.

— Oricum, zise el cătră oameni, tot e mai bună decît supa de mazăre...

— Trăiți, domnule locotenent, răspunse un soldat: ș-aceea era grasă, că era mai mult cu gărgăriți...

Adrian zîmbi. Oamenii se veseliră o clipă, în lumina care bătea de la cazane. Apoi începură iar să minince, sorbind zgomotos și înfucînd bucăți mari. Adrian trecu printre ei. Ii privea. Erau aceleași figuri melancolice, aceeași ochi ațintiți, cătrăniți de suferință. Cu gîndul că avea de făcut observații aspre plutonierului și elevului că nu-i găsise între oameni la masă, locotenentul Plopeanu trecu și se șterse în umbră.

În urma lui, un soldat, cu obrazul roșcat încrețit și

stropit de pistrui, explica celor care erau în juru-i cum a fost întâmplarea cu *zupa* din ajun.

— Pesemne că bucătarul a fiert niște ciolane bătrîne de mamă de bivol... zicea el. Cînd mi-a venit rîndul să-ntind gamela, mi-a lepădat în zamă o bucată de măduvă de care m-am spăriat... Măi oameni buni, nu știam ce să fie... Avea așa un fel de piciorușe, și trup, și căpușor cu urechi... Parcă era un căluț *mi-fițat*... Văd pe domnul *ilev* că vine asupra mea. Ies cu lingura deasupra gamelei și-i arăt: «Domnule *ilev*, nu știu ce să fie pozna asta... Ia uitați-vă și dumneavoastră». Ia el lingura cu căluțul, o întoarce, o sucește, se uită de aproape, o miroase — de unde să știe el că-i măduvă bătrîna? Așa de tare s-a minunat el, care nu se mai află. Ș-a rămas așa că s-a iscat în *zupă* un fel de dihanie, da' nu se poate ști ce-i...

— De aceea era el așa de supărat ieri... observă un glas din umbră.

— De aceea... De unde să știe un băiet ca dînsul ce-i în zama noastră? Eu cred că s-a dus și-a spus lui domnu locotenent că noi mîncăm cai... Mai mare groaza!... De aceea a venit domnu locotenent și-a gustat...

Compania își isprăvea cina săracă și focurile bucătăriei se alinau în răsfrîngeri rubinii de jaratic. În tăcerea cuprînsului, sub cerul de culoarea violetelor, sosiră de departe armoniile unui cor.

— Cîntă rușii, vorbi un glas. Ei acuma toate le-au isprăvit și se pregătesc să se întoarcă acasă...

Altcineva adăose:

— Cînd a veni și pentru noi vremea asta?...

— Mai este, răspunse povestitorul cu căluțul. Dar la urmă tot trebuie să se încheie... Cît sîntem datori,

om plăti : ca boul care trage pînă ce cade. Și pe urmă ne-om duce acasă. Da' acolo ce mare bine ne-așteaptă ?...

Ca și cum vorba asta tristă ar fi fost un răspuns definitiv, nimeni nu mai răspunse, și rămaseră pe gânduri, ascultînd armonia care adia nesigură și cu întreruperi în umbra depărtării.

Adrian sui la deal pe cărarea pe care coborîse. Tocmai cînd ieșea pe tapșan, un soldat, gîfîind, îl întîmpină, oprindu-se la doi pași și salutînd :

— Trăiți, domnule locotenent, vă poștește la moment domnul colonel...

— Bine, răspunse liniștit ofițerul, și se îndreptă spre casa din margine. Printre păturile puse în fereastră în loc de perdele, se strecurau aște de lumină.

Bătu la ușă. Auzi un răspuns infundat. Intră. Colonelul stătea pe un scaun de lemn, cu mîna stingă pe măsuță și cu capul aplecat pe braț. La glasul de salutare al lui Adrian, ridică un obraz pămîntiu, cu ochii triști cufundați sub sprincene, și răsufală adînc, sorbind aer cu gura căscată.

— Tot cu suferința dumneavoastră, domnule colonel ?

— Tot. De-acu așa am s-o hîrîi pînă la sfîrșit. Știi, Plovene, că ne părăsești ? adăogi încet colonelul, privindu-l țintă.

Adrian nu înțelegea. Colonelul apucă de pe masă ordinul Cartierului și i-l întinse.

— Ceteste. Ești chemat urgent la Cartier, în interes de serviciu...

Cu ochii asupra hirtiei, locotenentul Plopeanu rămase în picioare, neclintit în fața colonelului. Înțelegea acum cele câteva cuvinte din ultima scrisoare a mamei lui. Vra să zică toate s-au isprăvit ; de-acuma

reintră în lume ! Și cu toate acestea nu sărea, nu striga, nu spuma de bucurie. Numai ca o liniște adincă îi răzbătea în suflet din fundul ființii.

— Așa-i că te bucuri ? îl întrebă colonelul. Eu te invidiez sincer. Noi rămânem tot aici «în împărăția morții»... Îți aduci aminte de câte ori ne-am făcut că ridem, cu inima încrâncenată, de această împărăție?...

— Domnule colonel, răspuse Adrian, ceasurile pe care le-am petrecut împreună nu se pot uita...

Spunea o minciună : căci ar fi dorit ca în clipa aceea chiar să le poată șterge din amintire. Totuși o undă de înduioșare îi veni sub pleoape, privind la ochii adinc mîhniți și bolnavi ai colonelului.

— Ia te rog un scaun, îi zise Vidrașcu. Pleci mine dimineață, nu-i așa ?

— Da, domnule colonel...

Fața nebărbierită și neagră, asprită de păr cărunț, a colonelului, rămase neclintită sub lampă, cu ochii duși. Oftînd iar adînc, cu gura deschisă, întinse spre Ploeanu mîna :

— La revedere, îi zise el ; cine știe...

Ar fi vrut să mai spuie parcă ceva, dar făcu un gest vag cu mîna : nu mai avea nimic de spus ; — ce putea să mai spuie ? Parcă cel ce pleca nu-și dădea socoteală de sentimentele lui ?

— La revedere, domnule colonel, răspuse Adrian, ridicîndu-se. Trebuie să vă mulțănesc pentru toată bunătatea ce mi-ați arătat...

Colonelul dădu din cap, zîbind. În adevăr, acestea sînt vorbe goale, se gîndi rușinat Ploeanu.

— Să nu uiți să treci pe la casier... adăugi colonelul, rezemîndu-și iar fruntea pe brațul sting.

Adrian ieși cu inima strînsă. Dar în batalionul lui, la «comandament», camarazii, înștiințați de aghio-

tantul lui Vidrașcu, îl primiră cu strigăte, cu urale și cu pahare de vin.

— Domnule locotenent, vorbi căpitanul Racovăț, ridicându-se în picioare; un asemenea eveniment fericit trebuie sărbătorit. Șezi și gustă din ospăț și pune mâna pe-o cupă...

Adrian strîngea mîinile întinse, răspundea cald la zimbete și la întrebări. Nu, nu știa nimic; el n-a intervenit. Poate familia lui să fi făcut oarecare demersuri...

Uralele și firitisirile se sfîrșiră îndată. Adrian își dădea socoteală că nu era nici un motiv ca să fie prea prelungite. Plecarea lui nu putea deștepta decît dorinți și păreri de rău...

II

Dis-de-dimineată, pe întuneric, plecă într-una din căruțele companiei, între bagajele împachetate în pripă. Ordonanța, Ilie a Mărioarei, sta dinainte alături de soldatul care mîna calul. Cu picioarele îngropate în fîn, stringîndu-și la piept mantaua blănită, privea la spatele încovoiate ale oamenilor, fără alt gînd deslușit decît ceva plutind într-o lumină sură și depărtată: Iașii și căminul unde va găsi pe-ai lui. Lunile de campanie, zilele negre ale retragerii, pîcia iernii, mormîntul din care se ridicase, — toate erau acum ca un vis tulbure, care se risipește și se șterge la deșteptare. Camarazii rămăseseră îndărăt, în noapte. Pe soldații cenușii și mihniți nu-i mai văzuse. Peste toți și toate apăsa pîcla munților. Întorsese spatele fără nici o mișcare de suflet.

Înainte a lui, în depărtări, se încovoiau siluete nedeslușite de dealuri. Pe drumul moale caii mergeau în

trap liniștit și căruța avea zguduiri fără zgomot. O margine de crîng, cîteva căsuțe tupilate în podgorii răsărită ca din pămînt și rămaseră în urmă. La un corn de sat, simți mișcare de căruțe și de oameni; auzea glasuri și îndemnuri. Pe urmă, trecînd iarăși în singurătate, îl impresură de pretutindeni făcerea.

Pe orizontul răsăritului, într-o vreme, întunericul începu a slăbi și-o aburire foarte ușoară de lumină născu. Cerul parcă se înălța deasupra, albăstrindu-se, și geana de ziuă crescînd într-o linie singerată. Căruța se afla acum pe-o culme de deal și înainta încet, în pasul cailor. În văi apăsau pînze reci de pîcle lăptoase. Și din lumina crescută a depărtării sosiră grabnic cîteva paseri străine, cu bătăi iuți de aripi, chemîndu-se cu fluierări dulci. Trecură îndărăt, încovoindu-se în văi.

Parcă dintrodată solii aceștia, veniți din lumină, l-ar fi deșteptat. Un cîmp arat se deslușea în stînga. Pe marginea drumului luceau, pline de rouă argintie, ace fine de iarbă. Și mirosul ascuțit al începutului de primăvară îi umplu sufletul. Izvora de pretutindeni, din pămîntul dezghoțat. Și ca o băutură tare îi aduse sîngele-n ochi și-n obraji. O bucurie, demult înăbușită în el, tresărea aprig încleștîndu-i inima. Și setea de viață nouă îl înfioră prelung. Căzuse într-un adînc negru și-acuma ieșea la lumină. Se strînsese ca o fiară nemernică asupra lui însuși, cu energia scăzută și amorțită; acuma, biruitoare, fulgerau în el dorințele neistovite. Parcă abia acuma începea să prețuiască bunul acesta imens pe care lumea îl părăduiește în chip stupid. Aspra dorință de muncă, planuri nouă de viață îi umblau în sînge.

— Să nu cumva să pierdem trenul, — zise el cu glas mișcat către soldații de pe capră.

— Nu, domnule locotenent, asta nu se poate... răspunse cel ce mina, fără să întoarcă obrazul.

Adrian îl cunoscu după voce.

— Tu ești, Chiriță ?

— Eu, domnule locotenent.

Adrian se gîndea : Trebuie să trimet o cinste celor care au rămas acolo... Am trăit bine cu ei... Am plecat fără să-i mai văd.

Apoi, în lumina de aur a răsăritului, cugetul neastîmpărat îl cufundă în planurile nedeslușite ale vieții viitoare. Ce-or fi făcînd cei de-acasă ? Ce face copilul ? Are să cadă deodată între ei. Ce face Mary ? O văzu deodată pe mititica lui tovarășă, zîbindu-i, cu ochii mari, cu gropița ei din obrazul drept. Avea senzația stranie a sărutării și fiorul ascuțit al dorinții, lingă ea... Inchise ochii și se lăsă legănat de căruță, cu iluzia aceasta zguduitoare.

Cînd ajunse tîrziu la un rateș vechi, cu boltă, în preajma unei gări mici, parcă s-ar fi deșteptat din somn. Își destînsese brațele și picioarele amorțite și coborî din căruță. Ilie a Mărioarei începu a cotrobăi prin fîn și a trage cu mișcări domoale lădița de ofițer, un geamandan, un pachet de cărți, două pături. Le rînduia jos, în cărarea zbicită, se pleca și iar își arăta în lumină obrazul firav și palid, fără mustață. Chiriță scoase zăbalele cailor mărunți și lepăda dinaintea lor o sarcină de trifoi uscat.

Ofițerul privea în tăcere. Hangiul ieșise sub boltă, așteptînd.

— Ai scos tot ? întrebă Adrian.

— Da, trăiți, domnule locotenent, răspunse Ilie a Mărioarei.

Celălalt soldat întoarse obrazul. Încercă să zîmbească. Zise cu vocea-i liniștită :

— De-acu, domnule locotenent, dumneavoastră nu vă mai întoarceți la noi...

— Nu știu, răspunse Adrian ; poate... Să vedem de ce mă chiamă la Iași. Și fără a-și mai aminti de gândul său din zori, se scociorî în buzunare, scoase portofoliul, îl deschise și alese o hîrtie albăstrie, îngrită și scămoșată...

— Chiriță, zise el vesel, cit or ronțai caii, intră colea și te încălzește c-un pahar de vin.

— Trăiți, domnule locotenent, murmură soldatul...

Plopeanu porni ușor spre gară. Soldații rămaseră o clipă în urmă, vorbind cu glasuri scăzute. Apoi a Mărioarei încărcă în spate lădița și luă în dreapta geamandanul, pe cînd celălalt îi ajuta potrivitându-i la subsuori celelalte pachete. După aceea rămase singur lingă caii lui, cu hîrtia albăstrie și scămoșată în mîna.

III

În tren, Adrian Plopeanu găsi gazete proaspete de la Iași și le desfăcu înfrigurat, pe cînd tovarășii lui de drum discutau ultimele evenimente. Era o siguranță și-o incompetență pe care el de mult le uitase, despărțit de lume cum se afla în amorțeala frontului. Acuma regăsea c-un fel de simpatie intonațiile și atitudinile vechilor oameni. Și zîmbea, stăpînindu-și pentru sine cugetările care se imbulzeau în el. Frontul Carpaților era liniștit : asta o știa. În Apus, aceeași, înceată, greoaie și încordată sforțare disperată în coridoare subterane, sub cutremurul miilor de tunuri. Și în marea Rusie, o revărsare de lumină peste

mulțimi agitate, o rîvnă, o dibuire nesigură spre încâlците căi ale viitorului. În convorbirile lor, tovarășii de tren dădeau soluții pentru rezolvirea marilor bătălii și vedeau, c-o hotărîță mulțămire, potolirea valurilor rusești înăuntru, pentru ca apoi să se întoarcă furioase și nebiruite cătră graniți. Se făceau comparații cu vechile armate ale republicii franceze — și se găseau asemănări care puteau liniști grijile imediate ale fiecăruia și neliniștile cu care venea primăvara.

În mirosul proaspăt al cernelei tipografice, Plopeanu visa zimbînd reîntrarea lui în viața agitată a publicisticii. La Iași negreșit își va lua iar locul lui. Simțea acuma că sint atîtea de spus, în ceasurile lui moarte i se ingrămădise în suflet atîta nemulțămire veche și atîta amară nevoie de viață nouă, încît cariera lui îi apărea limpede și biruitoare. Cu cît trenul străbătea tot mai mult cătră Iași ogoarele desmorțite în primăvară, cu atît mai limpede și înduioșat se vedea altul, desfăcut din negurile morții.

În gara Bacău coborî, cu ordonanța după el. Trebuia să aștepte formarea unui alt tren. Și în furnicarea pitorească și vioaie a mulțimii, rămase o vreme pe peron, privind convoiuri lungi de platforme încărcate cu tunuri și chesoane, care huruiau domol și neîntre-rup, trecînd spre sud.

— Acestea sint armele revanșei, zise cineva lîngă el. Vorbele acestea îl surprinseră plăcut. Erau un ger-mene pentru pagini de nădejde și de îndîrjire. Revăzu deodată pe tristul colonel Vidrașcu, obosit de boala lui de inimă, în negura munților, cetînd, cu capu-n palme, acele calde evocări ale suferințelor iernii, vi-brînd de fiorul nădejzii, ș-al renașterii. Fără îndoială,

plecarea lui de-acolo era o dreaptă orînduire. «Viața mea începe să aibă un înțeles», — își zicea el fericit.

Își făcu cu greu loc într-un colț de încăpere, la o masă goală, înconjurată de figuri amestecate: tîrgoveți, țărani, soldați, ruși descinși și fără arme, în uniforme vinete. Cînd se așeză pe geamandanul împins printre lume de Ilie a Mărioarei, băgă de samă că cineva de alături îl privea zîmbind. Își întoarse fața. Un rus tînar sta lîngă el. Nu era ofițer, căci n-avea trese. Pe mantaua lui însă, la piept, purta insigna universitară. Ochiul negru și ager, nasul drept și ascuțit deasupra unui puf fumuriu de mustață, îi dădeau o înfățișare cutezătoare și simpatică.

Adrian Plopeanu simți că tovarășul acesta vrea să intre în vorbă cu el. Îi adresă o întrebare în franțuzește.

— Dumneata aștepți trenul pentru Iași ?

Rusul înțelese. Da, mergea la Iași. Dar, amestecînd cîteva vorbe nemțești, îi mărturisi că nu prea vorbea franțuzește.

— Nu face nimic, îi răspunse Plopeanu ; eu pricep puțin nemțește. O să ne înțelegem în amîndouă limbile...

— *Très bien...* răspunse rusul dînd din cap și zîmbind mulțămît.

Începură a vorbi într-o limbă comică, zdrențuită și incomplectă. Rusul își spuse numele : Vladimir Ivanovici Plotnicov. Era de loc din Turchestan, dintr-un ținut muntos, locuit de semînții tătărăști. Părinții lui fac de mult acolo negoț și erau oameni bogați : *beau-coup riches...*

— *Très riches*, se crezu Plopeanu obligat să-l îndrepte.

— *Ja, très riches...* aprobă rîzînd Vladimir Ivanovici.

De acolo, de la Tașchent, a făcut, cu parcurile de tunuri trase de bivoli, patruzeci și șapte de zile pînă la căile ferate europene. De-acolo, din negura Asiei, a venit foarte multă oaste, călăreți pe cai mărunți și păroși, cu sulii lungi și săbii încovoiate.

— Știu. Tatarii sînt cei mai buni călăreți din lume, răspunse Adrian.

— Așa este, zimbea Plotnicov, *sehr gut, bons cavaliers...* A dat țarul poruncă, ei au venit. *Tzar donné ordre, sie sind gekommen...*

Deodată rusul începu a rîde.

— A! Acuma nu mai este țar. Țar plecat! În Rosia acuma este *revoluția și svoboda!*...

— *Liberté!* zîmbi Adrian.

— *Da, liberté, liberté!* rîdea Plotnicov, arătîndu-și un șir alb și ascuțit de dinți.

Acum în *Rosia* are să fie bine. Nu mai este poliție, nu mai sînt spioni. Gazetele pot spune adevărul. Nobilii n-au să mai poată asupra poporul. De-acuma poporul dobîndește pămînt și libertate. Tot pămîntul trebuie dat țăranilor, zicea Vladimir Ivanovici zîmbind cu bunătate. Ei lucrează pămîntul, al lor trebuie să fie pămîntul. Fabricile de asemenea trebuie să fie ale muncitorilor. Facem pace și dreptate, se silea el să lămurească. Nu mai sînt săraci. *Toți oamenii frați...*

— Dar ce faceți cu războiul? întrebă Adrian.

— Război? Război nu trebuie. Toți oamenii frați. Războiul îl fac capitaliștii *burjui*; și poporul piere, zădarnic, de trei ani de zile... Poporului îi trebuie pîne și lumină...

— Așa este, dar ce facem noi?... La noi dușmanul e-n țară. Dumneavoastră sînteți aliații noștri...

— Aha-ha !... rîdea Plotnicov. Voi aliați cu țar. Nici la voi nu trebuie război. Și la voi trebuie dreptate... Poporul nu vrea nicăieri război... Poporul vrea pîne și dreptate...

Adrian asculta tulburat. Acest Vladimir Ivanovici Plotnicov, venit din întunecimile Turchestanului, vorbea turbure, însă c-o energie ciudată... Părea iluminat de o religie nouă. Ca și la alți ruși pe care-i cunoscuse, Ploeanu găsea în acest necunoscut o credință neclintită și naivă. Fără să vrea, îl compara cu sufletele întortochiate și dospite parcă în viclenii ale oamenilor din societatea în care trăise. O lume întreagă i se ridica înaintea, sceptică, egoistă și îmbătrînită. Și de dincolo, din Răsărit, veneau copiii aceștia cu ochii blînzi, crezînd fără nici o umbră de îndoială într-o lume nouă.

Plotnicov își urma înaintea divagațiile lui, într-o limbă amestecată, și Adrian, ascultîndu-l, se simțea mișcat pînă în fundul sufletului de acele vorbe simple care-i sunau la ureche neconținut : libertate, frăție, dreptate... Da, fără îndoială, în crîmpeiul îngust de lume din valea Dunării, oamenii au îmbrăcat în haine de farsă și paradă aceste fantome evanghelice. Acuma poate privesc cu îndoială și spaimă la convulsiunile mulțimilor cenușii din stepe, dar rămîn neclintii, aceiași, în cuibarul lor de rele... În mintea lui se înșirau fraze, — pe care le visa în coloanele gazetelor... Sînt multe de spus și de făcut, gîndea el. Rămînea însă la cuvinte și la dorinți nedeslușite, la gazetele care îl așteptau între cunoscuții din viața trecută și mingîierile Maryi. Pentru a doua oară în ziua aceea imaginea ei îl cufundă într-o înflorare dulce, și închise zîmbind ochii.

IV

Iarăși în tren, în după-amiaza liniștită și luminoasă, se simți cu totul indiferent la vălmășagul de lume care se zbătea căutînd locuri. Un negustor ovrei care alerga de colo-colo, cu brațele întinse, căutînd să se apuce de undeva, i se păru comic. Porniră; și văzu desfășurîndu-se, largă și măreață, cîmpia Siretului. Văzu pluguri în depărtare, pe costișe trăgănite. Pe deasupra smîrcurilor argintii, în văi, treceau zboruri grăbite de rațe sălbatice. I se întoarse în suflet, într-o blîndă pace, toată copilăria petrecută între colinele Moldovei. Fascinația aceasta a amintirilor era așa de mare, încît se simțea cu totul singur în compartimentul plin și-n murmurul de glasuri din juru-i. Din cînd în cînd închidea ochii în colțul lui de lîngă ferastră, apoi iar îi deschidea pe jumătate. Printr-un geam spart, se strecura pînă la el adierea vîntului, aducînd mireasmă de țărînă. În somnia lui, se vedea la curțile albe din Luncani, copil blond și firav, între argații cu plete și vitele albe, într-o livadă largă, într-o prisacă dulce-mirositoare, la o margine de poiană. Părinții, tineri încă, cu zimbete fericite, într-o lumină intensă de vară... Cinele cel mare, Lăbuș, care-l întovărășea în rătăcirile lui... Vătaful Andronache cel șchiop trece călare pe calul lui pag...

Fără să-și deie samă cum, gîndul trecu brusc în altă parte, ca dus de-o apă repede, chemat de senzația dominantă a zilei. Și văzu pe Mary sub o sprînceană de pădure de brad, în munți, la Sinaia. Era într-o rochie trandafirie, sub o pălărie largă de paie împodobită cu maci. Ținea pe brațe, sub sîni, un

mănunchi de flori sălbatice. Avea o linie albă de îs pe figura brună, arsă de soare.

Acolo o cunoscuse întâi, în ungherul acela ascuns, aproape de un izvor care se chema Căprița. Lîngă șuvița spumoasă de apă care sărea și se zbătea printre stînci vinete, a zărit el într-o zi, în lumina amiazii, trupușorul acela zvelt și nervos, urmînd undulările și izbucnirile izvorului. Știa cine-i. Făcuseră chiar cunoștință în treacăt, în societatea amestecată și elegantă care-și avea sălaș de vară în umbra reședinței regale. Subt arcul pădurii și lîngă izvor, Mary era însă alta. Răspîndea atîta farmec și atîta grație, încît Adrian deodată simți în el pasiunea, ca o fatalitate. Din vorbă, din mișcări, din neconținută stăruință în preajma ei în zilele care urmau, Mary descoperi lesne că-i adorată. Se simți măgulită că tînarul acela blond, cu părul involburat și buclat deasupra frunții, cu ochii așa de expresivi și sprîncelele energice, o alesese pe ea între toate. «Dumneata ai o mască de compozitor, care mie îmi place...» îi zicea ea într-o sară. Ș-atunci el a îndrăznit să-i ia mîna, să i-o mîngie, să-i privească unghiile roze, să i-o sărute. Și într-o zi o găsi iarăși sub sprînceana de pădure, cu buchetul de flori sălbatice sub sîni.

Adrian păstra încă în simțuri această primă întîlnire. Ea se lăsă cuprinsă de mijloc, înmlădiindu-se ca o iederă, și trecură sub bolțile răsunătoare ale codrului de brad. Un miros ațîțător de ferigi umede și de rășină îi împresura. Și ei călcău nesimțit pe covorul ruginiu de ace uscate de cetină. Într-un tirziu ea începu să cînte încet o arie dintr-o operă italiană. Glasul ei de contraltă crescua sonor și pasionat. Apoi, cătră o margine de poiană, unde lumina curgea ca

o cascadă de aur pe ierburi subțiri și nalte, răsunetul melodiei încetă. În clipa aceasta, în mireasma de cuișoare și mintă ființele și sufletele lor se amestecară. Și era atîta încremenire în marginea de pădure, încît, din ascunzișul lor, parcă așteptau să iasă din umezeala desigurilor încîlcite zîna tăcerii, umbră nedeslușită, cu ochii mari, rotunzi și atenți.

La început, amorul lor a fost misterios și romantic. Dar chiar și mai pe urmă, cînd părinții aflară și puseră la cale căsătoria, ei simțeau nevoia să se izoleze într-o legătură care era numai a lor.

Față de părinți și de prietini păstrau o discreție delicată. Nimic, în gesturi, în priviri, nu descoperea nebuniile singurătății lor.

După căsătorie, în București, Adrian începu o viață agitată și absorbantă de gazetar. Impins de-o ambiție ascunsă să-și facă un nume mare, încerca înnoiri în presa Capitalei, dînd la lumină cronici spirituale, articole de artă și de teatru. Puse la cale și-o revistă literară, în care propaga cu sentiment și argumente ascuțite reînvierea romantismului. Toată această muncă de fiecare zi și de fiecare oră era menită să înfrumusețeze căminul «fetiței lui», cum îi zicea el, să-i îndeplinească nevoile ei mărunte și nesfirșite, găтели și toalete, pe care ea le cerea atîrnîndu-i-se de braț c-un zîmbet de pisică lingușitoare. Pentru dînsa însă și pentru dragostea lor, înțelegea să muncească pînă la sfîrșit cu drag și cu tărie.

Între ei, copilul care-i semăna lui, creștea împresurat de atmosferă de iubire.

În acest cuib de fericire, vestea războiului căzu ca o suflare de vijelie. Plopeanu era dintre aceia care-l susțineau cu mai mult talent în presă. Mary era și ea o entuziastă propagandistă; și era iubită în lumea

mică în care se mișca pentru pasiunea pe care o punea în izbucnirile ei contra germanilor, contra acestor «barbari noi ai civilizației». De multe ori avea cu bătrînul Plopeanu, socrul ei, discuții nesfîrșite, care de altfel nu se isprăveau nici tragic, nici cu lacrimi. El o mîngîia pe obraji și-o săruta pe frunte, zîmbindu-i ca unui copil alintat. Ceasul cel mare însă, după doliul care-i lovise, o abătu la pieptul lui Adrian într-o izbucnire de disperare. El trebuia să plece, — și lucrul acesta ea părea că-l înțelege pentru întăia oară. Atîrnată de gîtul lui, cu capul despletit revărsat pe spate, ea plîngea în odăița lor lacrimi nesfîrșite, și-l chema cu nume dulci...

Adrian zîmbea, cu ochii pe jumătate închiși.

Insfîrșit, acuma se întoarce la ea. Viața lor se leagă iarăși, într-o zi de primăvară.

V.

După o noapte nesfîrșită de gînduri și visuri, deschise ochii într-o lumină blîndă, cernută prin nouri subțiri. De și era cu membrele îndurenate și desfăcute parcă din pricina somnului întrerupt și trudnic pe banca de lemn, în capul oaselor, totuși apropierea Iașilor îl făcea să uite totul. La Pașcani, Ilie îi adusese gazete. Le petrecuse repede și grăbit, apoi le grămădisise într-un colț, mototolite. Ascultă o vreme, căs-cînd, aceleași și aceleași considerații asupra vremurilor și asupra războiului, debitate cu entuziasm ori cu indignare de cătră ofițerii cu care era tovarăș de compartiment. Pe urmă se întoarce cătră priveliștile din lungul liniei ferate. Soarele încă nu se arătase, dar îl găsea ascuns după perdeaua de nouri. Era în

văzduh o lumină parcă stăpinită, și apele din văi aveau luciri neclintite de tipsii mari de argint vechi. Pe-o brăzdătură proaspătă, pășeau atent doi cocostîrci cu ciocuri portocalii. Se întorseseră deci și solii luminii de pe misterioasele țărături sudice... Trase o gazetă și socoti în gînd data. Era într-o sîmbătă, 11 martie.

Încă din timpul nopții, între gîndurile lui amestecate, își făcuse un plan ca o măsură de prevedere. Cum va coborî la Iași, să se abată pe la Cartier (care se strămutase acuma acolo de la Bîrlad) să ieie informații cu privire la mutarea lui. Era vădit că chemarea lui fusese ordonată pentru un serviciu din Capitală și că la regiment n-avea să se mai întoarcă. Voia însă să se încredințeze deplin ca să poată apoi sul fără nici o îndoială, cu inima liniștită acasă, la ai lui. Din scrisorile Maryi și cucoanei Leonora știa că trebuie să se ducă la casa Slătinenilor. O cunoștea : trecuse pe acolo cînd venise în Iași, la înmormîntarea *tantii* Elencu.

După întîrzieri și opriri lungi în stații, veni cel din urmă și mai greu șfert de ceas. Apoi trenul se opri și mulțimea prinse a se îmbulzi cu sălbătăcie prin culoare și pe scări. Adrian își simțea tîmplele bătînd și ochii fierbinți. Se stăpîni totuși. Așteptă să se golească compartimentul. Și pe cînd ordonanța trăgea și rînduia bagajul, el își privi în tăcere chipul, în umbra unui geam, și-și potrivî cravata și gulerul la gît. C-o liniște prefăcută își tăie apoi loc spre ieșire, privind fix înainte-i.

Își cercetă ceasornicul. Erau trei ș-un șfert. Tocmai bine să se abată pe la Cartier. Potrivirea aceasta minunată îl făcu să surîdă o clipă.

Soldatul venea greu în urmă-i, gîfîind sub povară.

Încălțat cu bocanci grei, încotoșmat în cojocel și manta, avea un obraz roș, umezit de broboane de sudoare.

— Ascultă, camarade, îi zise ofițerul. Eu am treabă la Cartier. Tu mă aștepți în deal, la grădina Copoului...

Soldatul privi c-un fel de spaimă spre boclucuri. Oftă încet: «Am înțeles».

Cu pas sprinten, Adrian porni pe ulița gării, privind curios la furnicarul de lume care se țesea prin lumina fără strălucire. Urcă treptele Rîpei Galbene. Prin squarurile sfărimate și pustiite din cotlonul rîpei, pe treptele de piatră, pe trotuarele prăvălatiche prin care trecea grăbit, viermuia un popor nomad, nespălat și zdrențuit. Erau oameni căzuți aici din necunoscut, ca lepădați de o furtună. Unii stăteau încovrigați, cercetîndu-și și legîndu-și încălțările; alții, tolăniți pe mântăli rupte, fumau fără grijă. Adunătura de haine heteroclite nu putea lămuri care sînt îndeletnicirile lor sociale. Aveau pe față însă întipărită neagra pecete a mizeriei ș-a foamei. Urmăreau pe trecători cu priviri lungi și străpungătoare, ș-aveau parcă o atitudine de dispreț pentru toate ale lumii.

Impresiile acestea nu și le lămuri Adrian decît după ce răzbi în Bulevardul Carol. Cu gîndurile împrăștiate, intră la Cartier; ș-atunci se concentră în sine cu un simțimînt ascuns de teamă. Pe sălile multe și reci, plintoanele îi dădură lămuriri. Pătrunse într-o odaie largă plină de lăzi deschise în care stăteau rînduite hîrtii și dosare. La mese lungi țacăneau, neîntrerupt și monoton, mașinile. Nimeni nu-l băgă în seamă; pe ușă intrau și ieșeau necontenit ofițerii, gradații și funcționarii Cartierului. Află de la un elev de administrație că domnul colonel

Algiu «are treabă la domnul general, dar vine îndată». Se așeză pe-un capăt de ladă și trase din buzunar o gazetă; dar nu putea ceti. Un colonel cărunt, c-o înfățișare și c-o uniformă care arătau cu siguranță lui Adrian că veneau de pe front, trecu pe la mesele politicos, întrebând ceva, înfricoșat parcă de munca aceea încordată și de tremurul înfrigurat al mașinilor de scris.

Însfîrșit sosi colonelul Algiu, un om tânăr, smead, cu privirea deschisă și inteligentă. Iși trecea din cînd în cînd degetul cel mic de la mîna dreaptă, împodobit cu unghie lungă, pe sub mustața neagră, cu capetele rotunzite. Ascultînd pe colonelul cel cărunt, apoi pe Adrian, zîmbea dînd din cap.

— Dumneata ești locotenentul Plopeanu? vorbi el, ațintind pe ofițer. Te aștept de cîteva zile, domnule. Mă bucur c-ai venit... Sinteți buni, domnilor, să treceți la mine, în camera de alături?...

Plopeanu se simțea acum cu totul sigur de sine. Și-n odaia de-alături Algiu, poftind pe colonelul cel cărunt să șadă pe un scaun, lîngă biroul împovărat de hîrtii, apucă pe Adrian de braț, și-l duse pe lîngă pereții îmbrăcați cu hărțile enorme ale războiului, pînă la draperiile roșii ale unei ferestre.

— Iată ce este, zise cu familiaritate colonelul Algiu, deschizînd o tabachere mare de argint și ridicînd-o la înălțimea bărbiei. — Nu fumezi? — Adrian nu fuma, însă se crezu obligat să ia o țigară fină, cu cartonul aurit, din tabacherea cea mare de argint. Iată ce este, urmă colonelul, aprinzînd o brichetă mică în formă de obuz; noi aici avem personal destul, însă avem nevoie de o minte mai ageră și de o pană ascuțită... Cum dumneata ești un scriitor cunoscut și prețuit, ne-am gîndit la dumneata. Războiul azi nu se face numai cu

tunul și cu baioneta ; se face și cu pana... Dumneata știi ce ploi de manifeste lasă în liniile noastre aeroplanelor dușmanului ; știi ce informații otrăvite strecoară prin gazetele pe care le lasă la rățelele de sîrmă... Este de dus în domeniul acesta un al doilea război, neadormit... E o însărcinare de încredere, și absolut confidențială. Vom lucra împreună în fiecare dimineață, în biroul meu. Și vreau să ne sprijinim pe toate legăturile dumnitale cu presa...

Algiu vorbea curgător, c-o voce cu vibrație caracteristică de fumător, și privea prietenește pe Adrian.

— Domnule colonel, vă pot încredința că-mi voi face toată datoria.

— Nu mă îndoiesc ; de altminteri munca dumnitale va fi destul de agreabilă... O să am și eu plăcerea să mă întorc un sfert de oră, împreună cu dumneata, la auriile rămășiți din lumea de altădată... la artă, la literatură...

— Domnule colonel, intrerupse cu vioiciune Adrian ; dumneavoastră o dată, la Bîrlad, în vremea amărăciunilor noastre, vorbeți despre elegantul viconte de Chateaubriand ?

Algiu îl privi mirat. Plopeanu rîdea :

— Da. Mi-a vorbit fratele meu Paul despre dumneavoastră... A venit o dată să vă ceară o informație despre mine...

— A, da-da... răspunse Algiu, cercînd să-și aducă amîntă. Era cu căpitanul Berceanu, care de-atunci a murit... Cum se duc băieții cei buni ! Parcă nici n-ar fi fost !...

Adrian părăsi plăcut mișcat pe colonelul Algiu ; îi strînsese mîna, îl petrecuse pînă la ușă. Acuma, zîmbind, ieșea repede pe poarta Cartierului și pornea la deal, spre Copou.

Cînd ajunse la casa Slătinenilor, amurgea. În urmă, pe oraș, tresăreau lumini. Îndrumă spre subsol pe Ilie a Mărioarei, și se avîntă pe scările de piatră. Sună. După o clipă ușa se deschise cu fereală și figura blajină a lui cuconu Vasilică Gușilă se arătă în lumina îndoielnică. Adrian întrebă, cu inima bătînd:

— Aicea locuiește familia Ploeanu, vă rog ?

— Da, domnule, da... răspunse grabnic cuconu Vasilică și ieși cu totul pe ușă. Imi dați voie ? Dumneavoastră desigur sînteți domnu Adrian Ploeanu. Eu sînt avocatul Gușilă... (Și strîngea mina lui Adrian.) Poftiți pe dincoace; pe la terasa cealaltă. Cucoana Leonora e acasă...

Pășind grăbit, cuconu Vasilică petrecu pe Adrian pînă la terasa dinspre grădină, apoi se retrase politicos.

Adrian pătrunse în odaia cucoanei Leonora, tocmai cînd Rozi, cu foarte mare luare-aminte, aprindea lampa.

— Unde-i mama ? întrebă Adrian.

Rozi dădu un strigăt și ridică mînile, parcă s-ar fi spăriat. Apoi se repezi spre o ușă scundă din perete.

— Aici, cuconaș Adrian, poftiți aici... Cuconișă, cuconișă ! scînci ea, pe ușă întredeschisă.

— Ce este ? întrebă dinlăuntru glasul cucoanei Leonora.

Cînd silueta ei naltă și dreaptă, în negru, apăru, Adrian o văzu tulbure, prin lacrimi. Ea se și avîntase spre el și-i cuprindea tîmplele în palme. Apoi sărutîndu-l, se lăsă pe-un scaun, c-un gemăt moale și trudit, pe cînd el îi săruta ușor și de nenumărate ori mîna.

— Când ai venit ?

— Acuma.

— S-a sfârșit ?

— Da. Rămîn la Cartier...

Ea-l cuprinse, sărutîndu-l iarăși. Apoi se liniști și-și șterse ochii, suspinînd.

— Dac-ai ști, Adrian, cît am suferit și cît am așteptat...

Rozi, cu brațele încrucișate pe șorț, dădea din cap, încrețindu-și chinuit buzele și ochii.

Adrian puse însfîrșit întrebarea pe care o ținea în el de cum intrase :

— Unde-i Mary ? A ieșit cu copilul ?

— Mary a ieșit cu Paul. Copilul e dincolo. Am stat lîngă el pînă ce-a ațipit...

Adrian simți o neliniște în vocea cucoanei Leonora.

— Ce este ? e bolnav ? Vreau să-l văd !...

Se avîntase de pe scaun și cucoana Leonora îl urma, liniștindu-l și explicîndu-i indispoziția copilului. Nu-i nimic grav. Probabil că a răcit ușor, jucîndu-se pe afară. L-a văzut și doctorul Baciș și a dat toate asigurările. A avut puțină febră, dar acu s-a liniștit și doarme...

În lumina lămpii, scăzută de abajur, Adrian se apropie de colțul unde era pătîșorul copilului. Se aplecă și-l privi. Era cu obrăjeii trandafirii și zîmbea prin somn. Se plecă și-l sărută pe frunte. Îl privi cum se mișcă ușor, apoi iar se liniștește într-o respirație regulată.

— N-are nimic... șopti cucoana Leonora, oftînd. Adrian privea lung la copil, cu sufletul plin de o nespusă duioșie. Pășind ușor, trecură apoi iar în odaia doamnei Plopeanu. Se așezară pe scaune, la masa rotundă.

— Rozi s-a dus să pregătească mai repede masa...
vorbi zîmbind cucoana Leonora. Știe că trebuie să-ți
fie foame...

Adrian o privea țintă.

— Mamă, zise el încet și rar, de ce-a ieșit Mary
cînd a văzut copilul bolnav?...

— Dar bine, Adrian, răspunse cucoana Leonora,
copilul n-are nimic și Mary nu știa că vii astăzi. Nici
ea nu poate să steie toată ziua închisă în casă...

— A ieșit să se plimbe?

— Cred că da. Trebuie să se-ntoarcă...

Adrian simți displăcere și nu încercă să și-o as-
cundă. Răsufînd prelung pe nări, ca și cum s-ar fi
înăbușit, se ridică în picioare.

— Mamă, vorbi el supărat, asemenea veste nu mă
poate înveseli...

Cucoana Leonora tăcea. El își căuta din ochi chi-
piul și mantaua. Chipiul era pe un scaun. Observă
că mantaua era încă pe el. Se ridică brusc în
picioare. Zise hotărît :

— Trebuie să-i ies înainte...

— Adrian, fii liniștit, vorbi cu blîndeță cucoana Le-
onora. Eu nu te înțeleg...

El se așeză iar pe scaun, întrebă :

— Ce doctor a văzut pe copil?

— Doctorul Baci, un prietin... Aș putea spune că
a scăpat de la moarte pe Paul... Un băiat foarte de-
treabă. Trebuie să fie și el cu dînșii...

Cucoana Leonora se opri : Adrian ridicase repede
ochii, apoi îi coborîse iar.

— Nu-ți scoți mantaua? întrebă ea, cu grijă.

— Nu. Trebuie să-i ies înainte...

Cucoana Leonora oftă stăpînit și trase spre ea col-

țunul și andrelele de sub lampă. Cunoștea firea pornită a lui Adrian și-l lăsa să se potolească.

Afară, de pe terasă, Adrian privi o clipă în întunericul sumbru al grădinii. Apoi coborî încet treptele de piatră. Prin fîșii de raze care scăpătau pe geamuri, văzu trecînd o umbră încovoiată, zări un obraz negru și bărbos, pe care-l cunoscuse. Iși stăpîni glasul și-i dădu chiar o părere de veselie :

— Tu ești, moșnege ?

— Eu, trăiți, domnule locotenent. Tare ne bucurăm c-ați venit acasă.

— Ai primit lucrurile ? Te-ai înțeles cu Ilie ?

— Da, domnule locotenent. Toate-s bune... Ne mai jucăm și petrecem cu domnu Codinuță.

Adrian tăcu. Moș Avram înțelese că trebuie să-l lase în pace și se mistui în umbră. Rămas singur, Plopeanu trecu încet spre poartă. Acolo stătu în cumpănă ; după aceea se întoarse spre silueta de castel a casei, cu turnul zugrăvit negru pe cerul albastru-închis. Stelele aveau clipiri vioaie, parcă tresăreau în ele ace de aur. O adiere ascuțită și răco-roasă îi mîngîia ochii fierbinți.

Cînd puse mîna pe balustrada de fier a terasei, auzi în urmă voci vesele. Se întoarse cu inima ghemuită, și văzu spre poartă două umbre. Cunoscuse pe Mary după glas ; îi cunoștea acum și unduirea grăbită a mersului. Lîngă ea statura subțirică a lui Paul cu pas larg. Fără să se mai poată stăpîni făcu cîțiva pași grăbiți spre ei. Și glasul Maryi țipă ascuțit și zugrumat de emoțiune în întuneric :

— Adrian ! Adrian !

Simți pe piept lovitura moale a trupului ei. I se atîrna de gît și-i suspina încet, neîntrerupt, printre gîlgîiri de lacrimi, numele. Il atrăgea în jos și-i ră-

sufla fierbinte chemarea. Il fulgera fiorul sărutărilor ei.

— Când ai sosit? Cum n-am știut noi?

Și plîngea lin, lăsîndu-i-se în brațe.

— Ai venit, *bie...* îi zicea și Paul strîngîndu-i mîna...

Și-ncet, împovărat de trupul Maryi, pe care-l simțea prin blănița moale, urcă terasa. Paul deschise ușa. Cucoana Leonora, cu andrelele în mîină, îi privea dreaptă, cu boabe de lacrimi curgîndu-i domol pe obrazul ofilit.

VII

Masa scurtă și grăbită fu înveselită de Mary. Ciriștea neîntrerupt, se interesa de toate cîte fuseseră acolo, departe, pe front, în viața lui Adrian, de primejdiile neconținute, de acea umbră fumurie a morții care plutea asupra lui și care pe dînsa o chinuia atîta în nopțile de visuri rele.

— Tu nu simțeați gîndurile noastre? Noi te aveam neconținut aici, între noi!...

Cîștigat de căldura ei, Adrian răspundea zîmbind, alungînd într-un colț întunecat al sufletului un gînd care se întorcea întruna, supărător, ca o muscă. În odaia cucoanei Leonora convorbirea urmă din ce în ce mai ostenită. Într-un răstimp de tăcere, Mary trecu în odaia de alături. Adrian o găsi aplecată asupra copilului, ascultîndu-i respirația.

— E cu totul liniștit, zise ea ridicîndu-se și ațîntîndu-și ochii mari asupra lui Plopeanu; nu mai are nimic... Astăzi am fost foarte neliniștită...

El îi replică deodată, ca și cum i-ar fi întors o minge din zbor:

— De aceea l-ai lăsat singur, ȝ-ai ieșit !

Ea tresări, ca lovită :

— Ce e, Adrian ? de ce-mi spui asta ?

— Cum de ce spun asta ? vorbi el, stăpînindu-se greu și răsufînd pripit. Tu nu-nțelegi de ce spun asta, cînd, sosit acasă, *acuma*, după atîta vreme, găsesc copilul bolnav și singur ?...

Ca înspăimîntat de glasul lui se întoarse spre ușa, ca să se încredințeze că-i închisă.

— Dar nu era bolnav, zicea ea, privindu-l cu ochi spărioși. Doctorul m-a încredințat că nu-i nimic. Și n-a rămas singur, Adrian...

— Mary, întoarcerea asta a mea e otrăvită... șopti el privind neguros într-o parte.

— Vai, Adrian, gemu ea frîngîndu-și mîinile și privindu-l cu ochi mari, înghețați parcă-n lacrimi ; de asta te-am dorit și te-am așteptat !... Cît m-am bucurat de întoarcerea ta și cît ești de rău !

Se lăsă pe scaun, la căpătăiul copilului și începu a plînge cu amărăciune.

El se simți lunecînd spre o iremediabilă nenorocire. Plînsul Maryi deodată-i risipi mîina, — și acuma nu mai vedea mijlocul unei întoarceri, a unei alinări a suferinții lor. Era așa de zdrobită ȝ-așa de gingașă în dezolarea ei, încît, cu aceeași pornire bruscă, care îl făcuse s-o lovească, se repezi cuprinzîndu-i mîina. Îi strînse degetele convulsiv și i le sărută. Se aplecă și-i sărută ochii sărați de lacrimi.

— Mary, zise el, pripit, nu înțeleg cum am putut fi așa de brutal !...

Ea-și trăgea capu-ndărăt, plîngînd acuma încet și liniștit. Printre suspine îi șopti, ghemuindu-se asupra pătîșorului :

— Se deșteaptă copilul !

Codinuță se frământa într-adevăr, sub pătura roșie, de păr de cămilă. Adrian se întoarse spre el, îl privi mișcat, apoi îl chemă încet pe nume de două ori. Ii apucă mînuța. Văzîndu-l că deschide pe jumătate ochii, îl cuprinse de după grumaz cu cealaltă mîină și-l trase spre el. «Scoală, Codinuță, să vezi pe tata...» Copilul mormăi leneș, închise iar pleoapele și se lăsă în perina de puf, c-un zîmbet fericit.

Mary își încetase suspinele, urmărind mișcările copilului.

— Doarme, zise ea încet ; te visează... Și oftă dulce, ca și copilul.

El o privi pasionat, cu dorinți deodată deșteptate. Ii șopti cu glas grav, căutîndu-i mîina :

— Mary, mă ierți ?

Ea clătină din cap, cu tristeță.

— Adrian, nu te-am știut așa de aspru... Niciodată nu mi te-am închipuit astfel... Eu am știut c-ai să vii. Te-am visat acu două nopți. Și te așteptam. Iată înțîlnirea noastră ! Ce tristă și nenorocită înțîlnire !...

El o cuprinse, o strînse la piept, începu s-o mîngîie, și s-o desmierde tăcut. Apoi, văzîndu-i ochii mari aprinși iar de lumină, înțelese că furtuna trece, îi apropie obrazul ei rece de-al lui ; o săruta, ș-o simțea moale și supusă, c-un zîmbet straniu și pierdut...

La ușă sună ușor o bătaie discretă.

— Trebuie să fie Rozi... șopti Mary. Se ridică ușoară, ștergîndu-și ochii, mîngîindu-și obrazii. Apoi, pe cînd Rozi trecea c-o perină mare la patul de lîngă sobă, ea se aplecă și învăli mai bine copilul, se duse și crescua lumina lămpii ; se lega iarăși, sprintenă și tăcută, de vechile îndeletniciri, pe cînd Adrian, cu

fruntea-n palma dreaptă, cu cotul rezemat de spe-teaza scaunului, o urmărea, cu inima încă înviforată, cugetînd la prăpastia de întuneric pe lîngă care tre-cuse.

VIII

A doua zi, Adrian petrecu toată dimineața la Car-tier. Cînd se întoarse la amiază acasă, cu mintea plină de hotărîri și de planuri, găsi pe Codinuță în poartă. Il aștepta cu moș Avram. Incepu să strige, agitînd o vîrguță lungă de alun. Zvîrli vîrguța și i se căjără în brațe. Il săruta, bătîndu-l peste obraz cu mînuța și se lăsă desmierdat cu izbucniri cristaline de ris. Copilul avea risul mamei lui. Și Adrian, lă-sîndu-l să fugă înainte ca un căluț, se gîndea zîbind la noaptea lui de împăcare cu Mary.

Sări în fugă treptele terasei — și găsi pe toți la intrare, ridicați cu strigăte mari de Codinuță. În odaia cucoanei Leonora pătrundea un soare blînd de început de primăvară. În lumina lui prietinoasă se așezară în jurul mesei, reluînd povestirile amestecate din ajun. Se vorbi cu veselie de cuconu Vasilică Gu-șilă și de romanul lui cuconu Ioniță Casablu, de viața de pe front, de rătăcirile lui Paul. Și Adrian îl cu-prinsese pe mezin de după umăr, îl privea cu dragoste în ochi, îi pipăia rîzînd mustăcioara ca un puf de pier-sică...

— Te-ai făcut om mare acuma... Ce? de asta nu trebuie să-ți fie rușine...

Paul avea într-adevăr o clipire neliniștită, ferindu-și ochii spre fereastră, și Mary își arătă dințișorii albi într-un rîs tăcut, cu pleoapele pe jumătate închise, bă-tînd ca niște aripioare.

Adrian aștepta privirea grea și adâncă a «fetiței lui», privirea aceea care-i răscolea și-i tulbura sufletul. O urmărea pe Mary în mișcări, în gesturi. Impăcarea lor era de bună-samă întreagă, totuși ochiul acela negru, neliniștit și mare părea că alunecă numai asupra-i, fără a se opri. Era poate o părere, căci ea trecea veselă și liniștită în jurul mesei, rînduind ea singură tacîmurile lui Adrian.

— Mămico, Rozi a făcut clătite! strigă Codinuță intrînd cu vărguța pe ușa care da în coridor.

— Se-nțelege. I-am spus eu. Tatei îi plac clătitele, răspunse Mary. (Pe Adrian observația asta nu-l surprinse plăcut.)

— Și mie îmi plac clătitele! strigă băiețelul înălțînd vărguța. Rozi le-a făcut și pe ale mele mari ca ș-ale voastre, și i-am spus să puie dulceața multă...

Adrian îl prinse de mîină și-l așeză pe genunchi.

— Astă-iarnă m-am dat cu săniuța, vorbi copilul înălțînd ochii. Moș Avram mi-a făcut săniuță. Am văzut și-un iepure astă-iarnă; și s-a temut de mine!

— Și ce-ai mai făcut?

— M-am jucat.

— Foarte bine-ai făcut.

— Da. Ș-am stat de vorbă cu moș Avram. Și el îmi spunea că mata ești la război. Acolo se omoară oamenii unii pe alții în fiecare zi. Da' el zicea că mata ai să te-ntorci acasă sănătos. Pe mata nu poate să te omoare nimeni. Și chiar te-ai întors, cum a spus moș Avram. El știe, ca și Rozi, o mulțime de lucruri.

— Cum se poate! Și ce-ți mai spune?

— Îmi spune, tăticule, că oamenii nu trebuie să se *puște* și să se omoare... El zice că nici *lupchii* din pădure nu se mîinîcă și nu se omoară...

— Apoi Avram al tău e adevărat filosof... zise Mary zîmbind.

După masă, așteptau pe doctorul Baci. Trebuia să vie să vadă copilul. Fără să-și poată înfrîna cu desăvîrșire o pornire agresivă față de acest necunoscut, Adrian asculta tăcut povestirea întîlnirii lui Paul cu doctorul. Cucoana Leonora, observînd umbra din ochii lui Adrian, zise cu liniște :

— E un om minunat și-un prietin desăvîrșit... O să-l cunoști în curînd... Codinuță îl așteaptă afară...

Intr-adevăr, pe terasă se auzeau strigătele subțiri ale băiețașului. Și-n curînd, pe ușa deschisă larg intră doctorul ducînd în brațe pe Codinuță.

— Da' cine-mi spunea, mă rog, ieri, că dumneata ești bolnav? îl întrebă el cu seriozitate.

Observînd pe Adrian, obrazul i se luminează de un zîmbet bun. Fără să lase copilul, întinse mîna-i mare; și Ploeanu se simți deodată cucerit de ochii lui, în care parcă-i strălucea inima.

Doctorul se întoarse rîzînd spre Mary :

— De-acuma, duduie, s-au isprăvit toate... Prietînia noastră nu-ți mai este de nici un folos și trece la vechituri... A trebuit, zise el cătră Adrian, s-o scoatem cu sila din casă... Au trebuit puterile unite ale mele și-ale cucoanei Leonora : o dublă alianță, ca s-o facem să iasă la teatru, ori pe strada Lăpușneanu...

Mary simți neliniștea lui Adrian și-l aținti cu-un zîmbet nehotărît. Dar cuvintele doctorului păreau a stîrni în Adrian mai mult curiozitatea.

— Se joacă teatru? întrebă el uimit.

— Putem asculta și operă italiană... îi răspunse copilăroasă Mary.

— Dar comedia se joacă mai ales pe strada Lăpușneanu, adăogi doctorul. Și începu să înșire în fața lui Adrian toate observațiile lui mohorâte asupra lumii aceleia frivole de invazie care petrece și aleargă în goana automobilului după afaceri. După combinațiile de export, urma importul stofelor scumpe, a juvaerurilor și parfumurilor. Acuma erau în cinste combinațiile de bursă și speculațiile asupra valutei. Toate ministerele și oficiile statului se prefăcuseră în zărăfii și bazaruri. Toți își vîră pînă-n cot mîna în avutul țării. — Cei care putrezesc în șanțuri, la graniță, adăogi doctorul, nu știu toate acestea... Aici e un Babilon otrăvit. Ar trebui un bici de foc, ca să bată și să alunge pe cei răi...

Așa este — gîndea Adrian ascultînd pe doctor, ar trebui un bici de foc. În această bolnavă atmosferă, ar trebui o lumină năprasnică, ca să descopere murdăria și rănilile. Și menirea lui — în legătură cu planurile care luau în minte-i o formă tot mai deslușită — i se părea comandată de sorții fatalității.

— Este ceva putred în Danemarca... zise el, cu gestul de teatru al prințului tragic. Trăim într-un iarmaroc al vanităților, între strigătele mizeriei și rugurile de jertfă ale omenirii. De mult încă, în întunericul nostru, în fața dușmanului, am simțit lucrurile acestea. Și mă gîndeam că toți oamenii cinstiți au datoria să-și deie mîna și să pornească și acestalalt război, mai necesar poate decît celălalt... În ce mă privește, eu m-am hotărît ! sfirși el cu înfrigurare, ațîn-tînd pe doctor.

Mary îi asculta zîmbind. Întorcîndu-se spre ea, Adrian, neliniștit, aștepta privirea aceea adîncă a iubirii lui de altădată.

IX

Redacția ziarului *Straja* era instalată într-o odaie destul de largă și luminoasă, avînd vedere și într-o cotitură a străzii Lăpușneanu. Încăperea asta fusese magazinul unui bătrîn încadrator de tablouri. În fața sprincenelor încruntate ale directorului gazetei, domnul Corneliu Georgescu, înfricoșat de amenințarea cu rechiziția, bătrînul ovrei Isac Horn își plecase fruntea cu resemnare și primise să cadă la învoială pe bani buni, la vedere. Se învoise chiar să lese în încăpere ș-un birou, cîteva mese și scaune, și multe tablouri încadrate atîrnate pe părăți. Ș-acestea le socotise cu bani buni, cu toate încruntările de sprincene ale domnului Corneliu Georgescu. La urmă bătrînul găsisse la cunoscūții lui și cîteva canapeluțe, cîteva covoare bune, un dulap pentru colecții și, lucru foarte principal, două cutii de table, pentru plictiseala după-amiezilor... Politicos, moș Isac își înfățișase chitanțele și pentru aceste adaosuri, și se retrăsese plocnindu-se. Acuma venea la magazia lui numai sîmbăta, ca prietin, și privea cu admirație tablourile de pe părăți. La plecare, întreba, așa în treacăt, dacă nu s-a arătat vreun cumpărător pentru asemenea capodopere. Zvîrlind zarurile și mutînd rondelele în cutiile lustruite, gazetarii îl încredințau că este un american bogat care are să vie într-o zi în automobil cu buzunarele pline de dolari. Pină acuma n-a avut însă vreme: «e ocupat cu chestia externă». Bătrînul Horn se lăsa înșelat, ascultîndu-i uimit, — și se strecura afară mîngîindu-și cu zîmbet șiret barba albă, pe cînd băieții rîdeau de se prăpădeau pe urma lui.

Cînd intră Adrian pe ușă, îl zări întăi Corneliu Georgescu de la biroul lui de stejar, și îl salută cu

un strigăt mare, venind înaintea-i cu țigara în gură și cu mâinile întinse. Ceilalți «băieți» grămădiți cu nasurile aplecate în partidele de după-amiază, se ridicară amestecați, repezind într-o parte și-ntr-alta scaunele, și-l împresurară. Adrian vedea între ei pe unii dintre tovarășii lui buni de la București, pe alții îi cunoscuse numai în trecut, în viața-i de gazetar.

Ce făcuse atîta vreme ? îl întrebau toți. Unde stătuse ascuns ? Ei au venit cu primul val al refugiaților și-au avut a suferi atîtea mizerii, atîtea șicane ! Unde să găsească bani cu împrumut în nenorocirea aceea obștească ? S-au zbatut în dreapta și-n stînga, au alergat în Iași pe la ușile tuturor ministerelor ; în-sfîrșit s-au putut instala, mulțămîta lui Georgescu. El făcea să apară de cîtăva vreme *Straja*, jertfind cele din urmă mii de franci dintr-o moștenire.

— Dar tu ce te-ai făcut, Plovene ?

— Eu am fost pe front... răspunse simplu Adrian.

Cum se poate ? A fost pe front ? A, ce viață înfrigurată trebuie să fie acolo ! Îl rugau să le povestească impresiile lui, se instalau în scaune ca să-l asculte și-și aprindeau țigări... Jucătorii de table trecură pe nesimțite la locurile lor și zarurile sunară subțire în cutiile de nuc lustruit.

— Acuma, dacă te-ai stabilit în Iași, în serviciul Cartierului, îi zise Corneliu Georgescu, ai să ai vreme să lucrezi cu noi. *Straja* merge foarte bine, e așteptată cu înfrigurare, se cumpără ca pînea caldă. În jurul tipografiei parcă-i iarmaroc în fiecare după-amiază... Se calcă și se bat oamenii ca să aibă numerele proaspete...

— Sînt hotărît să-mi reiau îndeletnicirile... răspunse Adrian. Consider asta chiar ca o datorie.

— Se-nțelege... se-nțelege...

Dragu, vechi tovarăș de redacție, îl privea zîmbind, alungînd din cînd în cînd cu palma nourii de fum ai țigării.

— Te asigur, Adriene, îi zise el, că aici ai să petreci ceva mai bine decît în tranșee... Știi ce lume e în Iași? Știi cum se petrece? Eu m-am lăsat de poezie... M-am convins că acuma este altceva mai bun de făcut...

Cu fața lui slabă și palidă rasă cu îngrijire, cu ochii mici pierduți în fumul țigării, Dragu avea un ușor aer batjocoritor. Adrian îl privi cu atenție:

— Tu vorbești așa? Liricul incorigibil?...

— Eu, da, răspuse cu prefăcută răceală Dragu. Ai să te convingi cîtă dreptate am. Poezia este o în-deletnicire a vremurilor de liniște. Acuma Iașu-i plin de femei și de mese de cărți de joc...

— Se joacă?

— Dar ce vrei să se facă? Cum să întrebuințeze oamenii atîția bani? căci se cîștigă bani mulți. Trebuie să-i zvirlă în petreceri; să-i deie în cărți. Datoria noastră este să cîștigăm...

Adrian încerca să rîdă, ca de-o glumă.

— Nu rîde, eu nu glumesc, îi zise serios Dragu.

Georgescu se amestecă, vesel:

— Se-nțelege, nu glumește. Joacă întruna și cîștigă, — asta e interesant. Cîștigă mult mai mult decît cu poeziile... Nu-i vorbă, cu poeziile nu cîștiga nimic... Uite, așa umblă în lume, cu guler tare și manșete, ras cu îngrijire și pudrat, și și-a compus un aer rece și mefistofelic care face o impresie nemaipomenită...

Rizînd încet și mulțămit, Dragu își răsturna capul pe spate, suflînd fumul spre tavan.

— A juca cărți e o artă, încheie el; trebuie să cunoști oamenii și să le pătrunzi gândul și sufletul. Înșfîrșit, din toate se vede că mi-am găsit cariera...

Georgescu abătu sfatul spre preocupările serioase.

— Vra să zică, Plopene, te hotărăști să lucrezi cu noi. O să facem treabă bună. Facem inovații, inaugurăm cronicile...

Cu dunga lui de umbră aplecată adînc pe ochi, cu fălcile-i puternice albăstrite de barba nerasă, vorbea atent și grav, schițînd planuri de viitor. Seriozitatea lui de muncitor îndărătnic cucerea pe Adrian. Și se pomeni desfășurînd cu căldură planurile lui mari, care-i arseseră ca lumini neadormite la căpătăi în cele din urmă nopți. Negreșit, în Sybaris trebuia să izbucnească glasul Adevărului. Oamenii curați trebuie să încerce a opri curentul de disoluție.

Georgescu îl aproba neconținut; și-i strînse mîna încălzit:

— Sînt al tău, Plopene; sînt fericit că te revăd același... Atmosfera de aici înăbușă...

Dragu rîdea:

— Să mă lăsați în pace! Voi sînteți niște copii. Ce voiți să faceți? Să răsturnați lumea? Ați uitat *cenșura*? Instituția asta își are rostul ei în asemenea vremuri... Scriți lucruri frumoase, dar lăsați oamenii să fie cum sînt...

Adrian se înflăcăra. Nevoia de schimbare el o simțea în aer. Lumea veche începe să se clatine. La hotare s-a aprins revoluția, ca o auroră a altor timpuri.

— Lasă asta, îi zise zîbind, răutăcios, Dragu; vino aici, în colțul acesta de fereastră, și privește mișcarea străzii... Uite lume care rîde, uite toalete... Te fulgeră scînteierea juvaerurilor ș-a ochilor... Lumea asta trece nepăsătoare. Se duce spre prăpastie dacă

vreți, dar trece nepăsătoare. Ce înșamnă pornirile voastre lirice?... Lăsați-o să se prăpădească dacă voiește, și căutați-vă de treabă...

— Uite, asta face de cînd sîntem aici... vorbi rîzînd Georgescu. Joacă teatru!

— Joc și mă plimb pe Lăpușneanu... răspuse grav Dragu. La revedere! Nu uitați să mă compătimiți după ce voi ieși de aici...

C-un aer solemn își așeză la o oglindă nodul de la cravată, și ieși cumpănindu-și bastonașul negru cu mîner de argint.

— S-a cam stricat și joacă în adevăr teatru, vorbi Georgescu privind în urma lui; dar altfel e băiat bun...

Deplin înțeles cu Georgescu asupra activității lui la gazetă, Adrian trecu pe lîngă jucătorii de table și ieși în stradă. Insfirșit reintra în viață. Simți în buzunarul mîntălii cele cîteva hîrtii de bancă pe care i le strecurase în mîină, aproape cu de-a sila, Corneliu, ca o temelie a raporturilor lor, — și se gîndi că din acest început trebuie numaidecît să cumpere o podoabă pentru Mary. Intră într-un magazin, unde zărise o vitrină largă cu lucruri de ocazie, și alese o broșă mică de aur, cu trei rubinuri mărunte ca trei scînteuțe. Pe cînd negustorul, un bătrîn miop, cu ochelari, o împacheta încet și cu grijă, — el privea la fețele tinere de femei aplecate asupra geamurilor cu pietre scumpe. Vorbeau, întrebau de prețuri, scoteau bani din gente minuscule, și se agitau într-un miros ațîțător de parfumuri.

După ce ieși, băgă de samă că începea să ploaie. Un vînt repede și neașteptat îmbulzise din asfințit nouri, ș-acuma trecea cu șuiet în lungul uliții, semănînd stropi. Trotuarele se goleau într-o mișcare în-

frigurată, într-o adevărată fugă foșnitoare, și automobilele treceau sunînd neîntrerupt, parc-ar fi vestit un dezastru.

Cu darul lui în buzunar, în locul hîrtilor de bancă, Adrian mergea gînditor, pipăind cu vîrfurile degetelor pietrele fine. Văzduhul era răzvrătit și mișca într-o curgere lină talazuri spumegate de nouri. Ploaia răpăia grăbit și neregulat.

Cum ieșea din strada Lăpușneanu, prin zbaterea stropilor învăluiți de vînt, zări deodată pe celălalt trotuar o umbră subțire, ușor încovoiată, care grăbea la vale. Cînd recunoscuse bine pe Paul, se întoarse în loc, voind să-l strige; dar ploaia suna și vîntul îi sfîrtica glasul. Il lăsă să treacă; îl pierdu din vedere. Adrian stătu o clipă în cumpănă, apoi își ridică gulerul mîntălii și porni la deal, spre Copou. Ploaia trecea, și de la asfințit începea să curgă lumină roșietică prin zăbrelele de nouri. Se alina și vîntul.

Domolindu-și mersul, Plopeanu se gîndea la trecerea grăbită a lui Paul. Acuma își dădea mai bine samă: băiatul parecă ar fi urmărit pe cineva, așa mergea de preocupat, fără nici cea mai mică atenție în laturi.

Cu această mirare, cu îndoială și prepusuri, ajunse acasă. Găsi pe Mary pe terasa largă de piatră. Lumina apusului o înfășura într-un văl auriu și-i lucea în priviri ca-n două puncte de rouă.

— Am rămas singură acasă, îi zise ea de sus, și te așteptam...

El urcă treptele, și-i sărută mîna întinsă. Cu mirare ea simți între degete darul, îl întoarse la lumină și-l cercetă atentă. Zise încet:

— Ce frumușel lucru! Astăzi ești bun cu mine, Adrian...

Alipindu-se cu fereală de el, ca să n-o atingă umezeala hainelor lui, încerca să-l sărute ușor, cu gura făcută plisc, și nu-l ajungea. Adrian se plecă spre ea rîzînd și-i primi sărutarea.

— Ceilalți unde sînt ? întrebă el.

— Mama și Codinuță s-au dus la teatru. Am rugat-o eu pe mama să iasă... Pînă astăzi nu s-a mișcat din cuib...

— Atuncea Paul se ducea s-o ajungă și s-o întovărășească.

— Paul ? Nu. Nu cred.

— L-am întîlnit în capătul străzii Lăpușneanu. Trecea grăbit și preocupat. Atunci unde se ducea ?...

Mary avu un zîmbet enigmatic, privind spre soare și clipind.

— Ce este, Mary ? Știi ceva ?

— Știu, răspunse ea, întorcînd privirile. Nu înțelegi ?

El tăcu, cercînd a desluși ceva în privirea ei.

— Ce este ? O aventură ? o femeie ?

Ea dădea din cap, rîzînd :

— Poate să fie altceva ?

— Cum se poate ? la vîrsta lui ?...

Văzîndu-l că se înegurează, ea deveni serioasă.

— Bine, Mary, cum se face asta ? Mama știe ?

— Nu.

— De ce nu știe ?

— Pentru că nu i-a spus Paul. Eu am bănuît, am putut înțelege, dar nu cred că trebuia să vorbesc cu mama. Afacerea aceasta delicată e a lui, nu e a mea. Pe urmă eu nici n-am luat-o drept o catastrofă, cum pari a face tu. Băiatul are o mică aventură. Ei, și ? Pasiunile tinere curăță, — ca focul...

El o asculta uimit.

— Cum vorbești tu, Mary? De unde scoți tu asemenea precepte?... Să lăsăm vorbele. Ce știi tu?

Simțind că în glasul lui străbate un ușor tremur de stăpînire, ea strînse buzele și-și întoarse iar privirile spre soare.

— Ce știi, Mary, despre legătura asta?...

Ea vedea că nu poate tăcea pînă la sfîrșit și trebuie să mintă. Răspunse liniștit :

— Ți-am răspuns o dată, Adrian, că am bănuțit ș-am înțeles. Ce vrei să știi mai mult? Cred că e o legătură fără urmări. L-am observat o dată sau de două ori vorbind c-o femeie tînără, foarte inteligentă, și bine de altfel...

— O femeie măritată!

— Da, măritată; și asta ți se pare catastrofă? L-am observat privind-o lung la teatru...

— La teatru?... o întrebă Adrian, c-o încercare de rîs.

O clipă tăcură amîndoi, observîndu-se. Ea zise deodată încet, privindu-l țintă :

— Adrian, am sentimentul că trebuie să-ți întind îndărăt, în vîrfurile degetelor, darul tău...

Și cu buzele tremurînd, c-un zîmbet de suferință, ea întinse spre el cele trei scînteuțe de rubin.

Adăogi într-o înfiorare de suspin :

— Iar se repetă ceasul întoarcerii tale...

— Dar ne-am împăcat, Mary, și m-ai iertat... strigă el, împingînd mîna în care clipeau rubinele.

— Cum pot să uit cînd mi-o aduci aminte? Mai sînt în mine și alte amintiri pe care le trezește mînia ta... Mă faci să sufăr, Adrian, și mă rănești... Asta nu se poate uita...

El tăcu, biruit, c-o adîncă osteneală în priviri. O

trase spre el și-o strânse la piept, ca să nu-i vadă lacrimile.

— Ce ai tu, Adrian ? murmură ea oftînd. Ești nervos și neliniștit...

El tăcea și-și strîngea buzele ; suferea, ca și cum o ghiară i-ar fi scrijelat inima. În cuvintele ei nu mai simțea suflarea pasionată de altădată.

— Mary, zise el cu blîndeță, sărutîndu-i degetele în care ținea juvaerul cel mărunț. Sîntem copii, — și ne chinuim unul pe altul...

-- Adrian, dar nu mă simt vinovată cu nimic, absolut cu nimic.

— Da, Mary ; să încercăm însă a descurca afacerea de inimă a lui Paul.

— Să încercăm, răspunse ea ; dar te previn că trebuie să fii circumspect. Întîmplarea aceasta l-a schimbat adînc pe Paul. Eu am cercat să bat la poarta inimii lui, dar s-a zăvorît, a rămas închis și neguros...

Adrian sta gînditor.

— Atunci ce-i de făcut ?

Ea începu iar să zîmbească :

— Să lași lucrurile liniștite... Nu înțeleg de ce te-ai spăimîntat așa. Tina Vulcănescu e o femeie cuminte și discretă...

— Așa o chiamă ?

— Da. E o femeie din lumea bună. Dacă vrei, poți s-o cunoști. Acum desigur e la ceaiul doamnei Lazaridi. Paul s-a dus fără îndoială acolo.

— Ai fost și tu acolo ? Cunoști lumea aceea ?

— Am fost... răspunse ea cu sfială. Am făcut rău?...

Adrian tăcea. Cu mișcări delicate, ea-și prindea la piept agrafa de aur, strecurîndu-și din cînd în cînd spre el privirea. Adrian tăcea și simțea cum se prefiră prin el picătură cu picătură otrăva îndoielilor. Nu

pasiunea neașteptată a lui Paul îl zguduise. Ci îl chinuiau toate necunoscuturile mărunte pe care le bănuia în umbra care creștea în juru-i. Pe cărarea întortochiată pe care intrase, simțea că trebuie să întrebuințeze și viclenie.

Zise cu liniște, atrăgînd pe Mary încet spre el :

— Cred că avem vreme să ne coborîm acolo o jumătate de ceas. Vreau să-mi dau sama ce este.

— Vrei să mergi la doamna Lazaridi ? se miră ea.

— Da. Nu se poate ?

— Ba se poate, cum nu ?... Aș fi vrut însă mai bine să stăm acasă...

El stăruia :

— Trebuie să mă duc, Mary, numaidecît...

Ea se supuse :

— Bine, dacă zici tu, — să-mi pun pălăria...

În casă, pe cînd își așeza pălăria, îl privi deodată rîzînd prin oglindă. Se întoarse și-i puse mîna pe umeri, ațintindu-l :

— Adrian, tu nu mă poți înșela. Ai bănuieli ! — El protesta, uimit. — Cu toate acestea, urmă ea mișcată, mă cunoști așa de bine... De ce nu ești tu bun, cum erai odată !...

Il mîngîia alipindu-se de el, desmierdătoare. Apoi se îndreptă, își potrivi cu luare-aminte pălăria ; Adrian o ajută să-și puie mantila ; și ieșiră.

X

Cînd suiră la doamna Lazaridi, găsiră «ceaiul dansant» foarte însuflețit, sub toate luminile aprinse. Mary duse pe Adrian de-a dreptul la stăpîna casei.

cătră samovarul monumental. Doamna Lucreția Lazaridi fu nespūs de surprinsă de sōsirea Maryi :

— Ce te-ai făcut, drăguța mea ? Nu te-am văzut de-un secol...

Apoi, cînd Mary îi prezintă pe soțul ei, doamna Lucreția Lazaridi păru a simți o deosebită plăcere :

— Domnu Adrian Ploeanu ?... A, noi vă cunoaștem, domnule Ploeanu, din auzite. Oricît de rar a fost pe-aici prietina noastră Mary, dar am găsit vreme să vorbim două cuvinte despre dumneata... E foarte amabil din partea dumnitale că vii să ne vezi... Ne silim și noi, pe cît putem, să îndulcim ceasurile grozave ale războiului...

Fără să-și deie samă de ce, Adrian încercă o simțire de liniște la glasul cumpănit și melodios al doamnei Lazaridi. Pe lîngă asta, atmosfera aceea încărcată de miresme, siluetele străine de femei și bărbați într-un amestec liber și prietinesc, murmurul de glasuri, strălucirile ochilor și zîmbetelor parcă ar fi deșteptat în sufletul lui un fior prelung. Setea înfrigurată de viață care-l străbătuse în prima dimineață de primăvară, cînd se elibera de somnolența neguroasă a frontului, parcă s-ar fi răzvrătit iar în simțurile lui. Mary era lîngă el, liniștită, rezemată cuminte de brațul lui. O simțea că-i a lui, pentru că avea în el o putere egală cu dorințele-i nemărginite. Ca și cum ar fi fost chemate de aceste puteri și dorinți nemărginite și nedeslușite, un cvartet de coarde începu a suna, și-n salon se făcu tăcere. Violoncel, cu accent de durere umană, viori limpezi și cristaline strecurau în simțuri și-n inimi straniile acorduri ale unei bucați de Grieg. În ce prăpastie a morții ș-a mizeriei trăise, cît de întinată fusese sărmana-i inimă, parcă abia acum își dădea sama !

Cînd muzica se stinse, Mary îi strinse ușor brațul. Auzi în juru-i suspine de femei. Și se simți și el înduișat.

Doamna Lazaridi îi pofti spre odaia jucătorilor. Poate domnul Plopeanu vrea să privească. E foarte interesant. Poate vrea să ponteze, dacă-i jucător.

— Nu l-am văzut niciodată jucînd... zise Mary.

Adrian începu a rîde.

— Știu, zise doamna Lazaridi. Pe front se joacă mult. Se pare că e o nevoie a nervilor...

Observația i se păru dreaptă lui Plopeanu.

Pe cînd se strecurau printre grupe, Mary află de la doamna Lazaridi că Tina Vulcănescu e puțin suferindă : «n-a venit astăzi». Adrian nu observa nimic deosebit, nici o intenție în privirea și glasul celor două femei.

Cînd intrară în odaia de joc, Plopeanu avu chiar lîngă întăia masă o surprindere plăcută. Văzu pe colonelul Algiu. Fuma grav, în picioare, cu mîinile la spate, privind distrat la jucători. Din cînd în cînd făcea cîte o observație și rîdea, descoperindu-și dinții lați, de un alb strălucitor sub mustața brună și rotunzită. Văzînd pe Plopeanu și pe Mary, zvîrli țigara și veni politicos spre ei, în haina-i elegantă strînsă pe trup, însă fără aur, — cu trese simple la umăr. Mary îi observă deodată butonii de manșete, cu diamante orbitoare. — Adrian îl prezintă, adăogînd că Algiu era șeful lui direct la Cartier. Colonelul se înclină ceremonios, sărutînd mînuța întinsă. Cu toată recomandăția specială a lui Adrian, Mary răspunse destul de rece, c-un zîmbet abia schițat.

Plopeanu simți nevoia să intervîie iarăși :

— Pot să-ți mai spun, Mary, că domnul colonel Algiu este un admirator pasionat al lui Chateaubriand.

Recitează pasagii întregi pe din afară, ca pe niște poezii.

— Asta nu-i nimic, doamnă, adăogi Algiu, dar am opera lui Chateaubriand în ediția *princeps*, legată într-un foarte frumos marochin violet... Asta într-adevăr e mai rar... Altfel n-am o admirație exclusivă numai pentru acest sonor și armonios stilist, ca să zic așa. Pot spune că literatura bună îmi place mai mult chiar decît vinul. Doamnă, îmi dați voie s-aprind o țigară?

— Nu, domnule colonel, răspuse Mary, prefer să te-aud vorbind despre o carte frumoasă.

Adrian fu încîntat de acest răspuns spiritual, ca și colonelul Algiu. Rîzînd, trecură printre mese, apoi se întoarseră iar în salon, ca să primească din minile inelate ale doamnei Lazaridi cîte-o ceașcă de ceai parfumat.

XI

Cu cît zilele primăverii creșteau, cu atît viața lui Adrian Ploeanu devenea mai plină și mai înfrigurată.

Dimineața, lucra la Cartier. După amiază se sta-tornicea într-un colț de redacție, la *Straja*, și umplea foi albe, încet una după alta, cu slova-i ascuțită și îndrăzneată. Cînd isprăvea, răsuflea ușurat, se răsturna în scaun, și-și aprindea o țigară. Atunci se așeza în fața lui, cu dunga posomorită a sprîncenelor, Corneliu Georgescu și puneau la cale gazeta de a doua zi. Inventau cîte-o lovitură de senzație, ori un mă-runt șiretlic la adresa cenzurii. Ploeanu se arăta foarte meșter în lupta aceasta cu ochiul nemilostiv și bănuitor al cenzorilor. Iși îmbrăca pasagiile pri-mejdioase într-o dantelă de fineți și subînțelesuri,

și le dădea drumul ca unor mici ființi cochete, care au destulă viclenie ca să se apere singure. De și cenzura trebuia să fie numai o armă de război, cum era firesc, încerca să-și întindă negrele ei tentacule asupra tuturor manifestărilor de viață, apărînd și ceea ce se chema ordinea, demnitatea statului ș-a națiunii, și alte ciudate lucruri îmbrăcate în cuvinte nedumescite. Tot ce ieșea în presă asupra acelor zile nesigure și triste, morții nevinovați, crîncenele nedreptăți, jaful, specula neînfrînată a acelor pe care Adrian îi numea «hienele războiului», totul trebuia puternic supravegheat, pentru a nu descoperi fără mînt și fără măsură, atît prietinelor cit și dușmanilor, rănile acestei zbuciumate generații. În general gazetele înțelegeau să se acomodeze împrejurărilor, și tipăreau coloane monotone, pline de aceleași și aceleași locuri comune, cu știrile telegrafice ale lumii, îngrijit scurtate de mai nainte de aceeași cenzură. În articolele lui Adrian începu să se strecoare deodată ca o privire atentă și ascuțită, sondînd adîncurile necurate ale mlaștinei omenești... Ca și cum aceste articole ar fi răspuns aspirațiilor de dreptate și de mai bine a mulțimilor, tirajul *Străjei*, în niște vechi și uzate mașini plane, începu să fie neîndestulător. Plopeanu se gîndea la o a doua gazetă, de dimineață, — și Corneliu sconta de mai nainte cîștiguri sigure.

După ce ieșea de la redacție, Plopeanu își luase obiceiul să se abată, pentru două ori trei ceasuri, pe la doamna Lazaridi. Mesele de cărți erau acolo întinse în fiecare zi. Jocul, într-un colț, la o măsuță, cu paharul de ceai alături, îi aducea un fel de admirație a celorlalte preocupări mai aspre ale vieții. Simțirea aceasta de smulgere din actualitate o încercase

încă pe front. Numai așa putea alunga opresiunea ceasurilor de așteptare neagră. Rîzînd, îi plăcea să se compare cu pescarul care a aruncat undița, atent la mișcarea plutei, redus la o senzație simplă, cu inima desăvîrșit ieșită din încleștările vieții. Încă de la întăia lui pășire în casa doamnei Lazaridi, alături de Mary, mesele de joc îl atrăseseră. Acuma se-ntorcea la ele ca la niște locuri prietinești.

Găsea aici, aproape zilnic, pe Algiu. De multe ori se întîlnea și cu doctorul Baci. Părea nelipsit de-acolo și cuconu Vasilică Gușilă, — de și juca puțin și foarte strîns.

Pe la opt ceasuri se-ntorcea acasă. Era trudit de munca și zbaterile zilei, însă era bine dispus, și totdeauna Codinuță, cățărîndu-se ca să i se așeze în brațe, îl cotrobăia prin buzunare, ca să găsească jucării și bomboane. Mary încercase de două ori să facă observări asupra ceasului tîrziu al întoarcerii lui acasă, el însă o mîngîia rîzînd pe obrăjeii bozumflați, — și se scuza mai mult cătră cucoana Leonora :

— Lăsați așa ; e o plăcere a mea ; simt nevoie să mă distrez cîteva ceasuri...

Cucoana Leonora ofta. Ea era mulțămîtă și cu asta, numai să-și știe copiii lîngă dînsa.

Intr-un rînd, se afla la masa de sară și unchiul Ciumara.

— Am auzit că se petrece bine la madame Lazaridi... zise el lui Adrian. Se adună acolo lume multă, de și puținel cam despărechiată.

— E ceea ce se chiamă astăzi «lumea bună», răspunse Mary rîzînd.

— Adevărat, urmă Ciumara, ceea ce se chiamă astăzi lumea bună. Trebuie să umbli ca Diogene, cu

finarul, ca să poți găsi un suflet curat, și nici atunci nu ești sigur. Totu-i murdărit. Adrian are dreptate să împungă și să taie în lumea aceasta...

Adrian își turnă un păhărel de vin și se întoarce spre unchiul său :

— La doamna Lazaridi, vorbi el, se adună mai mult oameni care petrec, nu care fac rău...

— Așa ? Se poate. Sînt sigur că ei cei dintăi sînt încîntați de articolele tale, nu-i așa ? Dar crezi că este cineva, — eu vorbesc de cei care fac rău, — crezi că este cineva dintre aceștia care să nu-ți deie dreptate ? Așa încît toată lumea e încîntată și fermecată.

— Ce vrei să spui, moșule ? întrebă Adrian.

— Nimic, decît că totul e zădărnice în ziua de azi. Noi ne-am trăit viața ; ne-am învechit în rele. Poate după ce ne-om cufunda, — vor ieși la soare alte inimi tinere și curate, în care dezastrul va fi sunat ca un glas al lui Dumnezeu...

— Urmează că noi, cei buni, nu trebuie să ne facem datoria ?

— Ba să ne-o facem, răspunse Ciumara. De pildă, eu mă duc și joc regulat la club...

Mary aruncă o privire iute de rîs spre Adrian.

— Și știi ce mai fac ? urmă Ciumara. Mă duc și eu uneori în societatea bună ca s-aud o discuție interesantă. Alaltăieri o cuconiță lauda fineța unui anume articol din *Straja* : «Despre parfumuri...» Foarte frumos articol, în adevăr. Cînd i-am spus că-i scris de-un nepot al meu, m-a felicitat și era să-mi cadă în brațe, de recunoștință. Apoi am trecut la indeletnicirile obișnuite ale seriei. Erau acolo cuconițe tinere și delicate. Unele poate caută prea mult cunoștința băieților de optsprezece ani, care se vede că sînt mai puțin dificili, — dar pe mine asta aproape nu mă mai intere-

sează... (Paul ridică din colțul lui fruntea și privi țintă la Ciumara.) Am trecut, zic, la îndeletnicirile obișnuite ale serii.

— Ce îndeletniciri ? întrebă cu interes Adrian.

— A, foarte interesante. Se fac șezători ; se spun istorioare și anecdote. *Heptameronul* Margaretei de Navara și *novelele* ilustrului ei înaintaș sînt niște nevinovate copilării. Acolo se servesc mîncări cu mult mai pipărate. Toată lumea e bine dispusă, aș putea zice inocentă, cîntînd la unison.

— E boala de nervi a epocilor tulburi... zise Adrian, cu ochii ațintiți, și înfricoșați parcă.

Cucoana Leonora privi în juru-i, parc-ar fi căutat ceva. Apoi, chemînd cu voce dulce pe Codinuță, îl mîngîie pe frunte, îl luă de mîină și-l trecu încet în odaia de alături.

— Ați văzut cum îl apără ? vorbi mișcat Adrian. Biata mamă ! Ei i-i groază numai s-audă asemenea lucruri. Era cu ochii în lacrimi.

Paul ridică iar fruntea, ca și cum deodată s-ar fi hotărît să întrebe ceva. Apoi se răzgîndi și rămase cu ochii asupra lui Ciumara.

Mary îl pîndea. Il întrebă repede :

— Ce vroiai să spui, dragă Paul ?

— Nimic, răspunse tînărul.

Mary începu a rîde. Adrian privi la Paul, apoi la dînsa. Simți în ochii ei mari ceva din gîndul care-o străbătuse.

După ce Mihai Ciumara plecă la clubul lui, Mary privi furiș spre cei doi frați și trecu și ea în odaia de-alături, îngînînd încet o frîntură de cîntec. Adrian aștepta ieșirea aceasta. Impingînd de dinainte-i farfuriile și ceașca de cafea, întinse o mîină și apucă de braț pe Paul, trăgîndu-l spre el. Ii zise cu bunătate :

— *Titelule*, tu n-ai a-mi spune nimic ? Te văd schimbat de cîtăva vreme.

— Ți se pare, *bie*, n-am nimic, răspunse mezinul.

— Crezi tu că mă poți înșela ? Chiar mai nainte ai făcut o mișcare, ai vrut să întrebî ceva pe Ciumara. Ce vroiai să-l întrebî ?

Paul clătina cu îndărătnicie din cap, fără a privi pe Adrian :

— Nu vroiam să-l întreb nimic.

— Vrei tu, *Titelule*, să-ți spun eu ce voiai să-l întrebî ? urmă Adrian, zîmbind cu bunătațe.

Mezinul ridică din umeri.

— Paul, îi zise Plopeanu serios, apropiindu-se cu scaunul de el. Inima ta s-a înstrăinat în adevăr toată ? Nouă nu ne-ai mai lăsat nimic ?...

Tinărul tăcea.

— De ce taci ? Știu cine-i. Mi-a spus Mary.

Paul avu o tresărire ș-o mișcare spre frate-său. Adrian îi cuprinse mîna.

— *Titelule*, e o femeie mai în vîrstă decît tine...

— Mi-i dragă... răspunse încet Paul cu voce ostenită.

— Da, ți-i dragă, înțeleg. E o pasiune, însă, care trebuie să treacă. Indărătul ei nu-i nimic...

— La asta, *bie*, nu m-am gîndit niciodată, răspunse Paul, c-un suspin.

— Ești tînăr, Paul, e întăia ta nebunie. O să te deștepți. Ai și început a te deștepta, căci ai bănuieli.

— Ce bănuieli ?

— Ai privit cu dușmănie la Ciumara cînd vorbea despre societatea aceea «nevinovată» în care se spun anecdote picante. A aflat ceva Ciumara ? A făcut aluzie la doamna Vulcănescu ?

— Nu știu.

— Nu știi, se-nțelege. Dar te-ai întrebat dacă n-a fost și ea acolo...

Privirea de dușmănie care trecuse prin ochii lui Paul, în fața lui Ciumara, se aprinse iar o clipă. Adrian ațintea fața aceea prelungă, cu cearcăne cafenii în jurul ochilor și avu, înfricoșat, o strângere de inimă. Il simți pe Paul străin lângă el. Ș-avu, ca-ntr-o fulgerare, și înțelegerea înstrăinării lui proprii de mama lui și de tot ce lăsase Dimitrie Plopeanu în căminul lor vechi. Zidul pe care cel mort îl ridicase împotriva lumii căzuse. Un vânt iute aducea glasurile pătimașe ale mulțimii și miresmele neliniștitoare ale unei vieți nouă. Gîndul acesta de o clipă fu întovărășit de hotărîrea de a-și conteni vizitele la doamna Lazaridi. Ar fi vremea, gîndea el privind înduioșat la Paul. În după-amiaza aceea pierduse la cărți aproape tot ce avea la el. Asta parcă-l micșura în propriii lui ochi, și față de Mary.

— Titelule, vorbi el, strîngînd mîna mezinului, ar trebui să ne-ntoarcem lângă ai noștri...

Paul nu răspunse nici de data asta. Privea cu îndărătnicie în negura dinainte-i.

XII

A doua zi, la redacție, Adrian își fuma țigara după ce umpluse de litere cea din urmă foaie albă de hîrtie, — și privea, pe fereastra deschisă, la mișcarea depărtată a străzii. De și nu se întorsese de pe front fumător pasionat, totuși, acuma, după ce-și împlinea munca zilei, simțea o adevărată plăcere să se-nvăluie în fumul albăstriu al unei țigări bune. Era singur. În colțul de dincolo, la cealaltă fereastră, nu mai suna

țacăneala monotonă și plictisitoare a zarurilor. În lustrul cutiilor închise lucea soarele. Un fluture roșu intră o clipă pe fereastră, apoi ieși tremurând și jucând, atârnat parcă în capătul unui fir de aur.

Plopeanu se bucura de singurătatea lui și pentru că aștepta pe cineva. Era ora cinci; peste jumătate de ceas trebuia să fie la madame Lazaridi. Mary avea să vie și ea, căci era zi de sîmbătă. Astăzi, gîndea el, are să încerce o lovitură... Acesta-i visul tuturor jucătorilor. Jucînd strîns însă, în marginile probabilităților, dacă are noroc, poate cîștiga dintrodată tot ce-a pierdut, și se oprește. Mary tace de cîtăva vreme, — dar el vede bine că ea îi simțea totdeauna pierderile. De altfel, în zilele de pierdere, era mai nervos, mai obosit, oricît încerca să nu pară.

Nevoie să joace n-avea, căci cîștiga îndestul. La urma urmei ar putea să joace cumpănit, ca să-și treacă vremea, așa cum se hotărîse de la început. Firea lui impulsivă și pasionată îl împingea însă totdeauna să treacă granițele. Fiecare pierdere o socotea ca o provocare și ca o ațîtare, și se învierșuna, visînd o biruință fantastică.

Ușa se deschise cu fereală. Domnu Vasilică Gușilă intră prietinos și zîmbitor, descoperindu-se repede.

— Ești singur, domnule Plopeanu? întrebă el. Mai bine așa. O să putem vorbi mai liniștiți.

Se apropie, strînse mina lui Adrian și se așeză pe scaun, în fața lui.

— Aici e articolul? vorbi el iar, observînd foile scrise. Frumos lucru să scrii așa, cu ușurință, și să vorbească lumea despre tine... Eu am avut totdeauna dorința asta, să fiu un scriitor, ori un artist. Dar se vede că toate nu se pot...

Cuconu Vasilică oțtă. Plopeanu-i zise:

— Domnule Gușilă, ești și dumneata artist în felul dumnitale...

Gușilă îl privi cu luare-aminte, apoi se hotărî să tușească încet, ca să nu răspundă. Adrian își aprinse a doua țigară. Vorbi, încercînd să pară nepăsător :

— Vra să zică, domnule Gușilă, te-ai hotărît să încheiem mica noastră afacere.

Cuconu Vasilică lăsă să bată de cîteva ori inima lui Plopeanu, privind gînditor înspre foile adunate în colțul mesei. Răspunse domol :

— Pe prietini, cucoane Adrian, eu îi servesc totdeauna. S-a mai întîmplat să fiu lîngă dumneata, cînd ai avut nevoie. E adevărat că de data asta e vorba de o sumă mare, pe care eu n-o am întregă. Dar știi dumneata că este o vorbă : Bate și ți se va deschide... Am bătut, cucoane Adrian, și mi s-a deschis cu doisprezece la sută.

— Asta n-are importanță, răspunse Adrian.

— Ba are, cucoane Adrian, pentru că te voi face să bagi de samă că cu asemenea procent nimeni nu găsește bani în ziua de azi. Insfirșit, vorba dumnitale, asta n-are importanță. Trebuie numai — așa-i că n-ai să te superi ? te rog foarte mult să nu te superi, cucoane Adrian, — trebuie numai să facem o mică formă mîni, la tribunal... Pentru sumele primite, dumneata garantezi cu partea dumnitale din moștenirea răposatului Dimitrie Plopeanu. Așa este ?

— Așa este, întîmpină cu voce înăbușită Plopeanu : pot însă să mă eliberez oricînd.

— Natural, omul meu n-are decît interesul dobînzilor. Atunci mîni isprăvim afacerea.

— Cum mîni ? întrerupse cu vioiciune Plopeanu. Ieri te-am rugat cu insistență, domnule Gușilă, să faci tot posibilul să am astăzi banii. Am eu o credință, — absurdă poate, — dar ce pot face ? Astăzi imi trebuie !

— Chiar astăzi ? se miră domnul Gușilă, încrețindu-și fruntea și rîzînd. Dumneata ești un om furtunos, cucoane Adrian. De ce te grăbești așa ? Să dea Dumnezeu să mă-nșel, — dar așa putea să-ți spun că-i pierzi, dacă joci ; ș-atunci e mai bine s-amînăm pe mîni...

— Domnule Gușilă, răspuse nerăbdător Plopeanu ; am să joc, dar n-am să pierd.

— Ce om curios ! Pe onoarea mea, ești un om foarte curios ! răspuse cuconu Vasilică, trăgînd din servietă o foaie de hîrtie timbrată. Fă, te rog, cucoane Adrian, o chitanță provizorie. Așa. Pune mata acolo opt mii de lei... sau zece mii...

— Zece mii, hotărî Adrian.

— Pune mata zece mii. Adică trei ai primit — și șapte mai rămîne să primești acuma. De-aici trebuie să scoatem, cucoane Adrian, și dobînda pe trei luni. Facem înscrisul pe trei luni, nu-i așa ? Poftim socoteala, pe foița aceasta deosebită. Poftim și banii. Fii bun mata și numără. Și să nu crezi, cucoane Adrian, că ai mata un alt prietin mai devotaț decît mine... De aceea, să-mi îngădui să-ți spun prietinește ceva... Ai numărat ?

— Da. Mulțămesc.

— Atunci să-mi îngădui să-ți spun prietinește ceva...

— Mă rog, — de ce-i vorba ?...

C-un zîmbet liniștit, cuconu Vasilică Gușilă așteptă pînă ce Adrian își rîndui banii și strinse portofoliul. Atunci făcu o mișcare :

— Cucoane Adrian, zise el cu voce scăzută, apropiindu-se cu scaunul de Plopeanu ; mă vezi puțintel încurcat. Cum să spun ? Aș voi să-ți atrag luarea-amînte asupra unui lucru... Eu umblu prin lumea asta,

privind și cercetînd. Sînt un om curios. Am spus asta o dată și lui domnu Paul, la madam Lazaridi. Mă uit și observ, și închid în sufletul meu... Imi permiți, cucoane Adrian, să te întreb dacă ai observat și dumneata ceva ?

— Nu-nțeleg, domnule Gușilă.

— Dacă ai observat ceva care privește familia dumnitale... Și dumneata ești în fiecare simbătă la doamna Lazaridi.

— Vrei să vorbești de Paul ? întrebă, rece, Plopeanu. Domnule Gușilă, e o mică afacere care privește pe frate-meu. De ce să ne amestecăm noi ? Dacă vrei, e o copilărie. Să alunecăm asupra ei și s-o scu-zăm. Va trece cu florile primăverii...

— Așa ? tare bine, foarte bine... răspunse cuconu Vasilică vesel.

Iși strînse încet hirtiiile privind furiș spre Plopeanu. Voia parcă să reînceapă vorba. Apoi se hotărî să tacă. Zîmbind ciudat, strînse mîna lui Plopeanu și se strecură pe ușă.

În urma lui, Adrian rămase un răstimp visînd în bătaia piezișă a soarelui, cu ochii ațintiți în mișcarea de furnicar din colțul de stradă pe care-l vedea între ziduri albe. Hotărît apoi să lovească o dată, cu îndrăzneală, în poarta norocului, — se ridică și ieși cu grabă.

Sui în fugă treptele la madame Lazaridi, intră în salon și trecu de-a dreptul spre colțul cunoscut, ca să-și facă datoria de politeță către gazdă. Intorcîndu-se spre odaia jucătorilor, printre figurile nedeslușite ale mosafirilor zări pe Mary. Ii zîmbea și parcă-l întreba ceva cu ochii ei mari.

— Am venit tîrziu ? vorbi el, strecurîndu-se lîngă ea. Nu-i nimic. O să stăm puțin...

— Da ? ce bine ! Dar nu vezi pe domnul colonel Algiu ? Îmi vorbea despre cărțile dumnisale...

Adrian se scuză. Era grăbit și nu observase. De altfel în colțul salonului începea să fie umbră. Colonelul ridea, înfățișându-i tabacherea deschisă.

Cînd făcu o mișcare să treacă în odaia jucătorilor, Mary îl muștră ușurel :

— Adrian, iar nu ești cuminte ?

— Mă întorc îndată, vorbi el, cu inima bătînd. Domnule colonel, nu mergi și dumneata ?

— Vin și eu îndată, răspunse Algiu.

La masa din fund, lingă fereastra largă, era o îngrămădeală de capete atente. Plopeanu nu căuta să le deslușească. Îi bătea sîngele în tîmple. Se apropie încet de grup, își împinse un scaun, se așeză și aprinse țigara. Incepu să urmărească jocul. Și se liniști. Se dădea o *șuetă de écarté*. Bancherul, om bărbos și lat în spate, stătea lăsat înaintea în scaun, cu ceafa reze-mată în spătar și cu barba neagră revărsată pe jiletcă. La observațiile din juru-i, întorcea în sus ochii mari și bulbucăți, descoperindu-le albușul și ofta zugrumat, ca-ntr-o disperare de moarte.

— Mai este loc și pentru mine, domnule Balaban ? întrebă liniștit Adrian.

— De ce nu ? Poftim...

Dădu cărțile unui domn mititel și nervos din fața lui. Apoi întoarse riga de cupă și-și desfășură jocul. Sub pumnul osos al domnului Balaban, atalele căzură una după alta. Adrian pierdu...

— Cine mai poștește în fața bancherului ? întrebă domnului Balaban privind furios în juru-i.

În locul omului slăbuț și nervos, trecu doctorul Baci. Peste capetele jucătorilor strînse mîna lui Adrian, zîbindu-i prietinos, și scaunul gemu cînd se lăsă în el.

— E o luptă de uriași... zise cineva. Și lumea din jurul mesei începu a râde.

Domnul Balaban număna cu dispreț hîrțiile de bancă aruncate înainte-i. Apoi împărți cărțile. Doctorul Baciuc făcu două puncte și trase lîngă el două jetoane roșii. Jocul urmă, — pîndit de ochi înfrigurați și tulburi. Doctorul Baciuc mai adună la dreapta lui două jetoane. Apoi domnul Balaban, unul după altul, făcu cele cinci puncte și trase c-un gest simplu hîrțiile spre el.

Adrian pierdea iar. Asta însă nu-l tulbura. El urmărea altceva. Și nu-și socotea încă venit ceasul. Simțea în ziua aceea în el încrederea, absurdă și stupidă, însă oarbă și fericită ca nebunia. Stătu liniștit pînă ce domnul Balaban, c-un gemăt, se ridică din locul lui. Atunci se înalță privind în juru-i. La o invitație vagă a doctorului Baciuc, se așeză el în locul bancherului și trase încet din portofoliu teancul de bancnote, rînduindu-le înainte-i, cu grijă.

— Domnilor, zise el rece, însă cu inima bătînd ușor; ceea ce este aici poate fi al dumneavoastră. Putem desface un pachet nou de cărți, și vă rog, puneți cît vă lasă inima...

Cele dintăi mize căzură ca totdeauna mai mult pentru încercare. Adrian pierdu. — Pierdu ș-a doua oară, ș-a treia oară. Pe urmă începu să cîștige. În jocul acela de hazard și de probabilități, cei din juru-i își făceau socotelile lor. După al patrulea cîștig al bancherului, mizele se îndoără; al cincilea joc în folosul băncii e un lucru destul de rar. Plopeanu cîștigă însă ș-a cincea oară. La dreapta lui hîrțiile de bancă se adunau clit.

Doctorul Baciuc îl privea țintă, stăruitor. Adrian îi răspunse printr-un zîmbet:

— Mai am de bătut de două ori... zise el cu liniște.

În jurul mesei, ponții se grăbiră. Mizele sporeau în proporția pierderilor.

Adrian câștigă senin a șasea oară. Bătu ș-a șaptea oară ; și se ridică de la locul lui cu genunchii tremurând și cu privirea tulbure. Gura i se strîmbă ușor într-un zîmbet. Iși vîra banii în buzunar, încercînd să-și stăpînească tremurul degetelor.

Fără a vedea pe nimeni, trecu în salon. Doamna Lazaridi îi ieși înainte purtînd delicat în vîrfurile degetelor o ceașcă mică de porțelan japonez. El o primi în neștire. Sorbi de cîteva ori din ceaiul calduț și răsuflă adînc.

Gazda veni iar lingă el, întrebîndu-l cu glas dulce :

— Domnul Plopeanu dorește poate ș-un păhărel de rom ?...

Sorbînd licoarea ca-ntr-un fir subțire de flacără, Adrian simți că-și vine deplin în fire și-și pipăi buzunările. Zări o clipă pe Mary. Știa că-l așteaptă. Are să-i facă o plăcută surpriză. Nu-i nici un rău dacă-și sporește, la întîmplare, câștigul. Cu mîna în buzunar, strîngînd biletele, și cu ochii strălucitori, Adrian trecu iarăși hotărît în odaia jucătorilor.

Cînd ieși, avea un zîmbet de stînjenire, de nedumescire, și-și pipăia fruntea asudată. Iși căuta batista și nu înțelegea ce-l întrebă Mary.

— Ce ai, Adrian ? Ai pierdut ?

El își aținti ochii asupra ei, nehotărît.

— Ai pierdut ?

El răspunse încet și obosit :

— Nu. Am dat din câștig... Cred că nu trebuia să mai joc...

Mary tăcea. Coborîră în stradă. Urcară apoi la deal pe sub teii îmbobociți, prin sara răcoroasă de martie. În cerul violet ardeau flori de lumină. Prin liniștea

văzduhului, peste acoperișurile negre, peste turnuri, începură a suna, din clopotnițele vechi, clopotele de denie. Trezindu-se parcă unele pe altele, tresăreau cind într-un loc, cind în altul, cu tonuri felurite și armonioase.

Incrementit în visul lui, Adrian nu le auzi decît cînd Mary îi lăsă brațul. Umblau acuma tăcuți și stingheri pe ulița tăcută, spre cuibul răposaiilor Slătineni. Intunericul avea ceva viu parcă, vibrînd neconținut și muzical. Și ca o mireasmă fină, amintirea deștepta în sufletele lor întristate serile de primăvară ale copilăriei.

XIII

Cind și cum a izbucnit catastrofa ?

Între pestrița și leneșa stradă Lăpușneanu și teatru, între redacție și mesele de joc ale doamnei Lazaridi, între convoiurile de morți și spitalele de răniți, subt amenințarea cenușie și neclintită a războiului, lumea din noul Iași își purta înainte, nepăsătoare, jocul ei de fanteze. Pentru Adrian cercul acesta larg se reducea tot mai mult la senzația simplă a pescarului care stă cu ochii neclintiți la pluta undiții. Jocul de cărți îl ațîța și-l întărita tot mai mult. În același timp articolele lui dobîndeau o ascuțime ș-o violență tot mai sporită. Mai ales îmbogățirii războiului, pe care el îi simțea neconținut în preajmă-i, îi umpleau sufletul de furtună. Pe aceștia ar fi vrut să-i dărîme cu una din acele lovituri ale norocului a căror credință învia neconținut în sufletul lui.

În una din aceste zile ale primăverii, îndată după sărbătorile Paștilor, la începutul lui april, doctorul Baciu intră cu pas leneș în salonul doamnei Lazaridi. Ferestrele erau deschise, lăsînd să intre aerul cald al

amurgului. Lumea adunată avea ceva nehotărît în priviri și-n gesturi, o încetineală, o melancolie parcă, trecînd prin colțuri și căutîndu-se, în miresele puternice ale celor dintăi flori, împrăștiate în vase cu forme fantastice. Cu aceeași simțire de moleșeală, cu sufletul apăsător de singurătate, doctorul trecu spre stăpîna casei, îi privi inelele înainte de a-i săruta degetele, și ea rîdea, plăcut mirată de această curiozitate. Pe cînd își sorbea ceaiul, cu înghițituri scurte, asculta întrebările doamnei Lazaridi, și-i răspundea rizînd cu jumătăți de înțelesuri și cu înțelesuri duble, ca-ntre buni prietini. Jocul acesta plăcea doamnei Lazaridi și ea dovedea în el o ascuțime fără păreche. Înmlădierile ei moi, privirile-i drepte dădeau doctorului o stare specială, ceea ce el numea «antidot împotriva spitalelor» lui.

Cînd se ridică, să intre în odaia de joc, văzu deodată pe Mary. Il privea fix, cu ochii ei mari. El trecu repede spre dînsa, cu pieptul străbătut de o undă fierbinte. Ea-i strînse mîna, apoi își lăsă brațul moale și doctorul îi pipăia nesimțit mînuța delicată întrebînd-o :

— Ai venit de mult, duduie ? Pînă acuma nu te-am zărit.

Gropița se săpă ușor în obrazul drept, într-un zîmbet :

— Chiar acum am intrat, doctore, și te căutam pe dumneata. Imi pare *foarte* bine că te-am găsit.

— Cum se poate, duduie ? Și eu, vorbeam cu madam Lazaridi și mă gîndeam la mata...

Ea primi cu plăcere această veste, înclinînd repede capul și privindu-l pe sub sprîncene. Apoi ridică încet cătră nări floarea de stînjinel pe care o purta în mîna stîngă și-i sorbi prelung mireasma fină.

— Doctore, îi zise ea deodată privind-l grav, eu te socotesc pe dumneata ca singurul meu prietin...

Baciu se înclină ușor, cu inima bătînd. Vocea ei era domoală și caldă. Rochia neagră de matasă căzînd involt în cute dese, corsajul deschis de dantelă, ca un painjeniș de ghiocei, pălăria băiețească pe valul nestăpînit al părului, floarea de stînjinel : doctorul le privi ca printr-un abur, așteptînd.

— Așa-i, doctore, vorbi ea încet ; așa-i că mă pot încrede în dumneata ?

— Ce întrebare ciudată !... răspuse Baciu.

Mary se lăsă pe un scaun, și-l pofti c-un gest să se așeze alături.

— Mai aproape, îi zise ea. Și-i întinse floarea de culoarea înserării. Prietine, adăogi ea și mai încet, păstrează-o ca amintire de la mine...

Baciu nu înțelegea. Cu privirea fierbinte, într-o mișcare bruscă, se întoarse spre ea, încercînd să vorbească. Dar Mary îl opri, punîndu-i mînuța la gură.

— Nu vorbi. Taci și-ascultă. Iată despre ce e vorba. Adrian e dincolo, joacă. O să stea neclintit acolo pînă într-un tîrziu. Nu-l tulbura, însă cînd se va scula să plece, întovărășește-l acasă și spune-i, cu toate menajamentele posibile, că eu l-am părăsit.

Doctorul o înfășură într-o privire rătăcită.

— Așa-i că nu-nțelegi ? urmă ea zîbind și cuprînzîndu-i mîna. Dar e foarte simplu cu toate acestea. Inima mea s-a despărțit de-a lui. Cum s-a făcut asta, nu înțeleg, dar mi-am simțit inima deodată despărțită și întorcîndu-se spre altul. Iar vrei să-ntrebi. De ce ? E o copilărie, e o nebunie. Acestea sînt cuvinte. Dreptul meu este să trăiesc și să fiu fericită. Eu nu pot decît să-mi urmez inima, și inima mă duce în altă parte. Asta voiam să-ți spun. Asta te mîhnește ? De

ce ? Nu trebuie să te mîhnească. Va fi o mică criză — și vom rămînea deosebiți, pe drumurile noastre.

— Dar ce s-a întîmplat ? izbuti însfîrșit să geamă doctorul, cu ochii crescuți în orbite.

— Nu s-a întîmplat nimic, răspunse ea rîzînd. De ce te sparii ? Acuma, după ce ți-am spus tot, mă simt foarte liniștită. Știu de ce mă privești așa. Vrei să știi *cine-i* ? Cercetează puțin și vei înțelege, — nu-i așa ? La revedere, doctore, și nu fi supărat...

După tulburarea în care se zbatuse o clipă, acuma rîdea. Se ridică sprintenă, întinse doctorului mîna ca să i-o sărute și, adunîndu-și de pe spătarul scaunului mantila neagră, trecu grabnic spre doamna Lazaridi. După un schimb pripit de cîteva cuvinte, se strecură printre musafiri și ieși fără a întoarce capul.

Doctorul rămăsese zdrobit, în colțul lui. În juru-i lumea se mișca murmurînd. El parcă nu mai înțelegea unde-i. Sta cu ochii ațintiți asupra ușii pe unde ieșise Mary și nu-i venea să creadă ce auzise. Cu toate acestea, așa era. Mary plecase așa, deodată, ca o păsărică nepăsătoare.

Acuma doctorul începea să înțeleagă unele lucruri. Mary poate fusese smulsă de lumea tulbură care o împresura și o ademenea de la venirea ei în Iași. Dar în lumea aceasta căzuse și Plopeanu. Zi cu zi își despărțiseră viețile, fără să-și dea samă. Căminul tinereții lor rămînea pustiu.

Unde a plecat Mary ? La cine ? — La Algiu ? — Bine, dar în cazul acesta, e o adevărată nebunie. Iși creiază o situație imposibilă ! Colonelul Algiu e un om cumpănit și sigur de sine. Poate încerca cu Mary ceea ce se face obișnuit în lumea de azi : ceasuri tai-nice și furișe de amor ascuns, — dar nu-i poate trece prin gînd să răpească soția unui camarad. Asta i-ar

dărîma dintrodată cariera, și asta nu se face decît la douăzeci de ani. Nu poate fi colonelul Algiu. E cu neputință. Cine-i atunci ?

Doctorul Baciú se gîndi deodată că trebuie să vadă pe Mihai Ciumara. Ca să poată lămuri afacerea și ca să poată sta în ajutorul lui Adrian, mai era nevoie de un prietin. Se ridică de la locul lui, oftînd, și se îndreptă spre odaia de cărți. Zări pe Plopeanu, într-un colț de masă, neclintit și neguros. «Desigur pierde, își zise doctorul. Am vreme să mă duc să caut pe Ciumara. O să-l găsesc tot aici.»

Curioasă întîmplare, cugeta el, coborînd scările. El era cel mai bun prietin al ei ; începuse a fi între dînsii chiar un început de situație sentimentală ; și dintrodată ea trecea pe lîngă dînsul și cădea în brațele unui necunoscut. Îi mărturisea chiar ea asta, zîmbind, — și se ducea fără să mai întoarcă privirile.

O trăsură goală trecu pe lîngă el, prin lumina nehotărîtă a amurgului. C-un glas aspru și enervat o opri. Se zvîrli în ea și porunci birjarului să-l ducă la Jockey-Club. Ciumara însă nu mai era acolo. Plecase de cîteva minute. Se urcă iar în birjă și calul, biciuit, coti pe străzi întunecate, apoi începu a urca în Sărărie. Cînd trăsura se opri, Ciumara era chiar în poarta casei lui. Se pregătea să intre. Întoarse capul, privi pe doctor și înțelese că s-a petrecut ceva.

— Ce este, doctore ? întrebă el. De ce mă privești așa de supărat ?

— Cucoane Mihai, răspunse Baciú, nu mai întreba. Suie repede lîngă mine. Îți spun pe drum. S-a întîmplat lucru mare...

— Atunci, dacă trebuie să merg într-un anume loc, vorbi Ciumara zîmbind, nu-i o veste rea de război.

Pot fi încă liniștit, în mijlocul mizeriei. S-a întâmplat ceva? Cine a murit?..

Doctorul îi strânse mâna. Îi vorbi încet, cu voce mișcată.

— Trebuie să fim amîndoi lingă Adrian. Mary a plecat. El încă nu știe.

Ciumara întoarse brusc capul și-l privi cu ochii lui mici și apropiați. Nu răspunse îndată. Se lăsă în fundul trăsorii, c-o încrețitură răutăcioasă de buze:

— Asta e? Atunci avem o misiune urîță și ingrată, doctore...

Baciu îl privi surprins:

— Atîta găsești dumneata de spus, domnule Ciumara?

— Dar ce vrei să fac? Înțeleg că e o nenorocire pentru Adrian. Să nădăjduim că o va suporta ușor.

— Nu te-ntrebi ce face Mary? Unde s-a dus? La cine a plecat?

— Dacă nu sînt eu acela, doctore, lucrul nu mă interesează... Și din nefericire, nu se poate să fiu eu...

Doctorul tăcu supărat. Ciumara pe de altă parte era și el neguros, că i se tulburase tiena serii. Stăteau amîndoi alături, fără să se privească, cu ochii ațintiți în spatele birjarului.

Cînd ajunseră la doamna Lazaridi, doctorul, ca măsură de prevedere, opri trăsura. Urcară alături și repede treptele. Lumea obișnuită a ceaiului plecase. Salonul era aproape gol. Doamna Lazaridi îi întâmpină, cu brațele întinse și, privindu-i țintă, vorbi deodată, fără să aștepte a mai fi întrebată:

— Domnul Plopeanu nu mai este aici. Pe dînsul îl căutați, nu-i așa?

Ciumara și doctorul se priviră. Doamna Lucreția Lazaridi zîmbea. Le mai dădu o informație:

— Întăi a întrebat de Mary. Firește i-am spus c-a plecat. S-a dus acasă destul de liniștit...

Fără îndoială, doamna Lazaridi știa totul. Doctorul Baci, tulburat iarăși, se pregătea s-o întrebe. Dar acuma tovarășul lui părea grăbit.

— Hai, doctore, hai, repede. La deal mai avem pe cineva... Noi am uitat pe vară-mea...

Așa era. Baci uitase pe cucoana Leonora. Saluând grăbit pe doamna de gazdă, coborîră și urcară iar în trăsură.

Calul mergea greu la deal, pe pavajul răsunător de granit. Doctorul îi auzea răsuflarea grea și pripită. Și aștepta, c-o neliniște fierbinte care-i încleșta măruntaiele, clipa ajungerii.

— Biata Leonoră! zise încet, într-o vreme, Mihai Ciomara.

Cînd urcară treptele de piatră și intrară pe terasă, simțiră mișcare în lăuntru. Pe pata luminoasă a ferestrelor trecură umbre. Cineva deschise ușa dinlăuntru. Se auzi glasul subțire al lui Codinuță :

— Vine mama !

Intrară în odaia cucoanei Leonora, unul după altul, cu capetele plecate.

— Vezi că nu-i mama ? zise copilul cu părere de rău. Apoi, rîzînd, întinse palmele cătră doctor. Baci îl trase spre el și-l luă în brațe. Ciomara îndreptă o căutătură ascuțită spre cucoana Leonora. Adrian, în picioare, privea neliniștit, întrebînd cu ochii.

— Unde-i Mary ? întrebă el, cu voce joasă, înfricoșată.

Cucoana Leonora avu o tresărire, într-un strigăt disperat, într-o vedenie de automobil zdrobind un trup omenesc :

— I s-a întîmplat ceva ? Ce este ? spuneți !...

Dar cei doi soli tăceau, privindu-i triști. Clătinau capetele : nu, nu i s-a întâmplat nimic. Doctorul Baci sărută cu ochii în lacrimi bucele bălăi ale copilului.

Atunci toți înțeleseseră. Paul, din colțul lui de umbră, ridică fruntea, îngrozit. Adrian se repezise cu strigăte scurte :

— A plecat ? de ce ? cu cine ?...

Cucoana Leonora, ca încolțită de o fiară, se repezi spre copil, îl smulse din brațele doctorului, și apăsându-i fruntea cu palma, îl trecu în odăița de-alături, cu grumazul adânc încovoiat.

— A plecat ? strigă Adrian, zguduind pe doctor.

— A plecat... răspunse doctorul, și nu găsea nici cuvinte, nici gesturi de mângiere.

Plopeanu duse mâna la ochi, ca și cum l-ar fi orbit deodată o flacără.

Foarte târziu, după miezul nopții, socoti doctorul criza trecută. Izbucnirile de mînie ale lui Plopeanu conteniră. C-un zîmbet strîmb și stîns, rușinat, parc-ar fi ieșit din pielea unui animal, întrebă numai într-un răstimp :

— Cine-i ? Vreau numaidecît să știu cine-i. S-a dus. Mi-am smuls-o din inimă. S-a isprăvit tot. Dar vreau să știu cu cine s-a dus !...

Avea o voce trudită și joasă. Incepu să se plimbe încet prin odaie. Cucoana Eleonora, dreaptă și fără somn în colțul ei, îl privea cu ochii rotunjiți și pierduți într-un gînd nestrămutat.

— Cum putem afla noi asta, doctore ? vorbi Adrian oprindu-se. Gîndul acesta nu-mi iese din minte...

— Mai ai nevoie să știi ? îi răspunse liniștit Ciomara. Dacă ai izbutit să te smulgi din mizeria asta, cred că e destul. Dacă te mai interesează, o să afli...

— Așa este... răspuse Ploeanu, încet, așa este... Lucrul principal e că nu m-a doborât... Viața mea are un rost și-un scop și fără ea... Mîni e duminică, n-am de lucru cu Algiu. O să mă duc la redacție să-mi scriu articolul de luni. Trebuie să mă vadă toată lumea la locul meu... Nu-i așa ?

— Eu nu pot decît să-ți strîng mîna, dragul meu, răspuse Ciumara. Sînt bucurosi c-a trecut furtuna. Imi dai voie însă să nu te părăsesc... Asta cere și mama ta, pentru puiul de-alături, care doarme și nu știe nimic...

Cucoana Leonora își întoarse încet capul spre Ciumara c-o adîncă durere în priviri. Și-i mulțami mută, c-o ușoară coborîre a pleoapelor.

Adrian își începu iar plimbarea de la ușă la sobă, și-ndărăt. Din cînd în cînd îi apărea pe față zîmbetul strîmb și stîns.

XIV

Dimineața, cătră ora opt, o trăsură goală se opri lîngă terasă. Birjarul, muscal spin și deșirat, în haină lungă de catifea neagră, cu biciul într-o mîină și cu șapca în alta, sui treptele. Doctorul Baciuc deschise ușa și ieși pe terasă :

— Ce este, *gospodin* ? întrebă el, căscînd obosit.

— Cuconaș doctor, eu cunosc pe mata... răspuse muscalul c-o voce subțire. M-a trimes cuconița Lazaridi... știți mata... Zice că trebuie să veniți numaidecît pînă la dumneaei...

— Indată, răspuse doctorul, scurt, numai să-mi iau chipiul și mantaua...

În picioare, întors spre el, Adrian îl ațintea cu ochi înfrebători.

— Mă-ntorc îndată... zise doctorul. Mă chiamă doamna Lazaridi... Poate să aflu ceva...

— Te chiamă pentru asta... îi zise liniștit Adrian, înălțînd obrazu-i palid și obosit. Nu pricep ce poate fi, dar e bineînțeles, doctore, că între mine și ea totul s-a sfîrșit...

Doctorul ieși. Pe cînd trăsura îl ducea repede la vale, se gîndea că, însfîrșit, curiozitatea îi va fi alinată. Madam Lazaridi are să-i lămurească totul. — Pe de altă parte bine că s-a petrecut totul normal. Adrian a suportat destul de bine lovitura, se gîndea el, zîmbind sceptic. Inima omenească e destul de elastică...

Doamna Lucreția Lazaridi îl pîndea. Îi ieși înainte frîngîndu-și mînile, într-un kimono larg și unduios de matasă liliachie. Îl pofti într-un jîlt, se așeză în fața lui, și aproape plîngea.

— Vai, doctore, ce copilărie, și ce nenorocire !... Inchipuiește-ți că sărmana noastră prietină s-a întors...

Doctorul o privi uimit. Nu înțelegea nimic.

— Așa-i, lucrul pare de neînțeles... Nici eu nu m-am gîndit asară, în primul moment, ce se poate întîmpla. Pe urmă Mary nu mi-a spus că părăsește brusc pe Adrian, fără știrea celuiilalt...

— Cine-i celălalt ? întrebă doctorul, coborînd ochii.

— Nu știai ? Nu ți-a spus ? N-ai înțeles ? E colonelul Algiu.

— Atunci am priceput totul... răspuse Baci uoffînd și răsturnîndu-se în scaunul lui. Biata fată !

— Intr-adevăr, Mary, săraca, e singură de compătimit... începu iar doamna Lazaridi. Astă-noapte m-am trezit cu ea... Ce este, drăguța mea ? Știi cum plîngea ? Mă îmbrățișa plîngînd și nu putea vorbi. Și-mi explica. Ea e fată cinstită... A înțeles că o dragoste

nouă, așa dintrodată, o dragoste pasionată cere să urmeze pe cel pe care-l iubește... El o implora să vie la el. Ea s-a dus. Dar el înțelegea să-i ceară o simplă întâlnire... Nu se poate să rămâie la dînsul, cu nici un preț nu se poate. Ce scandal! Cariera lui, datoria lui... Intr-adevăr, dragă doctore, o biată femeie nu se gîndește niciodată la asemenea lucruri... Sărăcuța! ce facem noi acum?...

Doctorul își aprinse o țigară, și așeză cu luare-aminte chibritul în scrumelniță.

— Madam Lazaridi, răspunse el cu liniște, cred, — deocamdată cel puțin, — că nu este nimic de făcut...

— Ce înțelegi dumneata prin «deocamdată»?...

— Drept să spun, doamnă, nu înțeleg mare lucru... E o vorbă ca oricare alta.

— Așa este... suspină cu ochii pe jumătate închiși doamna Lazaridi. Sînt imprudențe care se plătesc foarte scump.

Amîndoi tăcură, urmărind fumul liniștit al țigării. Doctorul întrebă încet într-un răstimp :

— Ce face ?

— Doarme, șopti doamna Lazaridi. E zdrobită de emoție și oboseală...

Doctorul Baci se ridică, încercînd să zîmbească. Sărută, înclinîndu-se adînc, mîna doamnei Lazaridi și ieși, împovărat de o nespună tristeță.

Adrian ascultă lămuririle complicate și chibzuite ale doctorului, fără să clipească. «Algiu? se întreba el singur, parcă nu cu prea mare uimire. A fost Algiu? De mult ar fi trebuit să înțeleagă asta. Dar de ce el? Cu ce-a sedus-o? Cu cărțile lui legate-n marochin?...» Se gîndea cum de-a lăsat de la o vreme să cadă în el bănuielile, ca niște plumbi într-o apă adormită.

— Trebuia să-nțeleg, doctore, îngînă el, cu zîmbetu-i strîmb... Acuma uite ce situație curioasă... Nu-i așa ? E o situație foarte curioasă, doctore... Dumneata ce spui, unchiule?... Pentru toți s-a creat o situație curioasă, — s-ar putea zice fără deslegare...

— De ce ? vorbi cu seriozitate Ciumara. În unele privinți se poate face rînduială... Un om de onoare poate găsi o soluție mijlocie...

Adrian avu un ușor rîs răutăcios :

— Crezi dumneata, unchiule, că soluțiile mijlocii înșală lumea ? Interesant este că toată lumea știe, — nu-i așa ? Și interesant mai este că eu sînt tipul care a pornit în *Straja* lupta împotriva disoluției și ticăloșiei... Lumea într-adevăr poate petrece douăzeci și patru de ceasuri. Asta mă jignește mai mult decît orice. Altfel, cred că mă simt destul de liniștit... Nu mă mai duc la redacție. O să-mi scriu articolul acasă. Am nevoie de liniște...

— Atunci, vorbi iar Ciumara, mă autorizezi să încep, împreună cu doctorul, demersurile pe care le vom socoti trebuitoare ?...

— Fără îndoială...

Părea liniștit. Ciumara și doctorul ieșiră cu pas liniștit din casa Slătinenilor, vorbind despre ciudățenia împrejurărilor vieții.

— Iată doi oameni care puteau fi fericiți, spunea doctorul. Și cu toate acestea sînt grozav de nefericiți. Ce va face Plopeanu ?

— Inima se vindecă, răspunse Ciumara.

— Dar ea ?...

Ciumara începu a rîde :

— Ea poate ieși iar în lume, strălucind mai frumos, ca luna după eclipsă... Pot să-ți spun, *mon cher*

ami, că o s-o întâlnim iar, ș-ai să fii destul de laș ca să-i faci din nou curte...

Doctorul oftă, fără să răspundă.

XV

Adrian părea liniștit, și se așeză la birou, ca să-și scrie articolul. Dar nu-l începu. Lăasă condeiul, și rămase privind pe fereastra deschisă, în livadă, spre un cireș bătrîn care înflorise deodată peste noapte. Părea îmbrăcat într-o horbotă luminoasă. În fund spre pădurice, în tufișuri dese de lemn-cînesc și liliaci, vîlers de privighetoare tresărea din cînd în cînd, sonoi. Mai departe, peste vîrfuri înmugurite, într-o pace neclintită, se înălța cerul curat.

Plopeanu simți pe cucoana Leonora lîngă el. Ridică ochii și-i zîmbi cu mîhnire. Ii luă mîna dreaptă și i-o sărută prelung. Cu stînga ea-l mîngîia pe frunte și-l privea c-o milă nesfîrșită.

— Unde-i Codinuță ? întrebă el.

— E cu Avram. Mă duc să ți-l aduc.

O clipă după ce ieși cucoana Leonora, intră Paul. Adrian îl primi cu brațele deschise. Mezinul își plecă fruntea pe umărul lui.

— Ce este, Titelule ?...

Paul ridică fruntea, fără să privească pe frate-său. Glasul îi tremura în lacrimi...

— Iartă-mă, *bie!*... zise el cu pornire.

— De ce ?

— *Bie*, eu nu te pot mîngîia în nenorocirea ta... Am stat ca de ghiață lîngă tine și țe-am privit zbătîndu-te. Căci și eu sînt tot așa de otrăvit ca și tine...

— Ce vrei să spui, Titelule ?

— Vreau să spun, Adrian, dar nu pot... De câteva zile vreau să mă mărturisesc, și nu pot...

Adrian zîmbi cu amărăciune.

— Ce este ? Te-a înșelat și pe tine ?

— Nu, asta nu se poate chema înșelăciune... Mă simțesc întinat și murdărit. După bănuielile mele, am urmărit-o și-am aflat... Vai, ce-am aflat, *bie !...*

Gîfîind sub năvala suspinelor, fără a îndrăzni să privească înainte-i, Paul încerca să lămurească.

Ființa delicată, la picioarele căreia se aruncase el, mai avea prietini. Și cînd el înțelesese asta, ea-i cerea, zîmbind și îmbrățișîndu-l, să fie cuminte... Ședințele de dragoste sînt mai interesante în trei... «Iată ce-mi cerea și unde m-a coborît.»

Băiatul începu deodată a plînge și se zvîrli la pieptul fratelui său, gemînd :

— Iartă-mă, Adrian, iartă-mă...

În nenorocirea lui, Ploeanu își simți sufletul bîntuit ca de un vînt înghețat. Strîngîndu-și fălcile ca să le sfarme, se silea să mîngîie pe mezin :

— De ce să te iert, Titelule ? Tu ai fost mai vrednic decît mine... căci te poți ridica deasupra...

Rămaseră așa îmbrățișați. Adrian privea, peste umărul fratelui său, un punct neclintit și negru.

— Acuma ce facem ? întrebă Paul, potolindu-se și trăgîndu-se îndărăt.

— Cine ? Tu ? (Paul clătină din cap.) Eu ? Eu am să mă liniștesc ; are să-mi treacă... Cînd ești hotărît, liniștea poate veni ușor și dintrodată.

După ce cucoana Leonora aduse copilul, Adrian își aprinse o țigară. Trecu în odaia lui ; și ieși cu mantaua între umeri. Scobori terasa și se plimbă liniștit de câteva ori în jurul rondurilor de pansele nouă, de

curînd răsădite. Pe urmă trecu la vale, spre cireşul înflorit.

Cucoana Leonora rămase la fereastra deschisă, între băiat şi nepoţel, privind pe Adrian cum coboară încet, cu grumazul încovoiat. Ziua aceea luminoasă de primăvară i se părea aşa de tristă ! Era o primăvară tragică a unei lumi nouă, cu totul deosebită de vechea şi liniştită ei lume de altădată.

— Săracii copii !... gemu ea deodată, cu voce înăbuşită. Şi lacrimile începură a-i curge încet şi fără oprire în lungul obrazilor veştezi.

În colţul lui, lîngă apriga sfişiere care însfîrşit izbutea să se reverse, Paul se ghemuise, infricuşat. Se simţea şi el cuprins în această durere fără nume. Codinuţă privea nedumerit la bătrîna cu ochii lui limpezi. El niciodată nu văzuse pe bunicuţa plîngînd. Copilul înţelegea că-n juru-i se petrece ceva grav, dar nu-ndrăznea să-ntrebe. În căpuşoru-i cuminte îşi făcea planul să ceară desluşiri de la Rozi şi moş Avram. Ei totdeauna ştiau orişice.

Intinse mînuţa spre fruntea bătrînei, încercînd s-o mîngîie :

— Bunicuţă, vorbi el, aşa-i că-n lume-i primăvară?

— Da, puiule, primăvară... răspunse cucoana Leonora, şi-n ochii ei tulburi şi plini de lacrimi se zugrăvea cireşul înflorit, ca-n anii fericiţi de odinioară.

În ziua luminoasă, plină de zgomotele uşoare şi uniforme ale împrejurimilor, de la fereastra deschisă, ei n-auziră împuşcătura : o lovitură de pistol, seacă şi uscată, parcă s-ar fi rupt un vreasc... Văzură însă într-o vreme pe moş Avram sosind cu aeru-i de mîhnire lîngă terasă. Li se părea ciudat că gîfîie şi ridică ochii cu albul mărit spre fereastra deschisă.

— Ce este, Avrame ? întrebă cucoana Leonora. Unde-i domnu Adrian ?

— Sărut mîna, cuconiță, zise el nehotărît... Domnu locotenent îi dincolo de cireș, mai la vale... Dumneavoastră n-ați auzit ?... Eu nu-nțeleg de ce și-a ridicat viața... Am tras mantaua peste el, ș-am venit să vă spun...

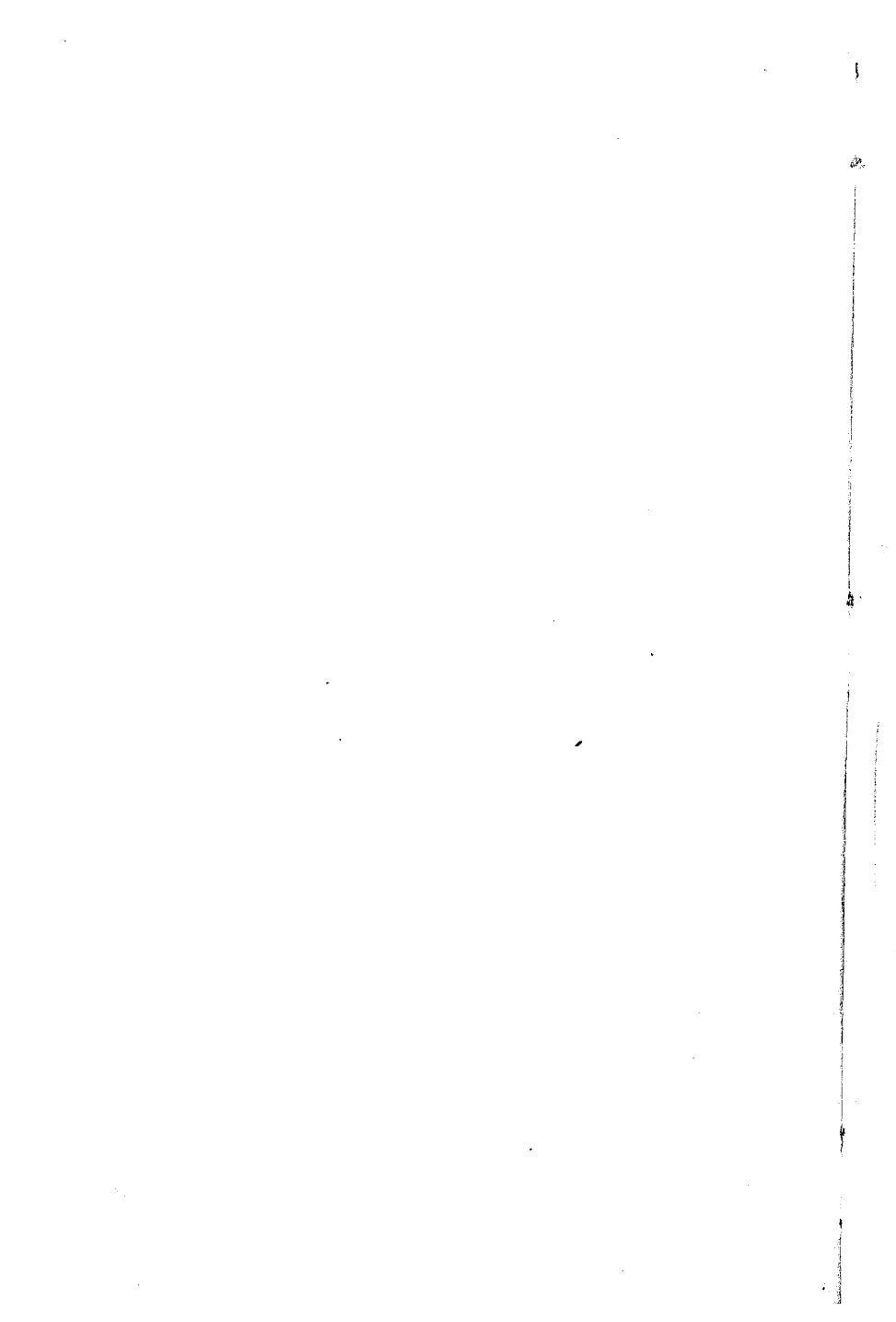
Și sta cu gura căscată, întors puțin spre livadă, pe cînd un țipăt prelung tresărea sus în odăi, și fereastra deschisă rămînea singură, neagră și pustie.



COCOSTÎRCUL
ALBASTRU

1921







COCOSTÎRCUL ALBASTRU

I

«Departe, frate, departe...»

Marele război al popoarelor, care dovedește că toate ale veacului nostru sînt zădărnice, că voința și libertatea sînt o glumă, a aruncat și pe cel ce scrie aceste rînduri, ca pe un fir de pulbere, într-un colțisor necunoscut al Moldovei, cu numele Cucuieți.

Asta s-a întîmplat pe o vreme năprasnică din luna lui faur. Un ordin mă trimetea la o companie. Și-o săniuță ușurică, cu toată împotrivirea vîntului și-a trîmbelor de viscol, mă purta pe drumul fatalității.

O singură șovăire se pare c-am avut și eu, și calul cel roib, și soldatul care mîna : cînd am ajuns într-un vîrf de deal, între păduri, într-un loc sălbatic, la cruce de drumuri. Un han dărăpănat primea prin geamuri sparte vîrtejuri fine de viscol ; și vîntoasa, voind să-l prăvale din loc, gemea și urla prin hornurile-i și odăile-i pustii. În acest loc al hoțiilor și dramelor necunoscute de odinioară, ne-am oprit.

O sentinelă, cu obrazul învălit în glugă, cu ninsoarea zbatîndu-se în juru-i ca un lințoliu, se mișcă spre noi de sub streșina ruinei. După ce ne cunosc

și dădu onorul, îl întrebai dacă am ajuns la locul care se cheamă Cucuieți.

— Domnule căpitan, aici e hanul lui Colțun... răspunse sentinela. Cucuieții e hăt înainte, în vale...

— Firește, de aceea-i zice Cucuieți, pentru că e așezat în mlaștina unei văi!...

Sentinela nu crîcni și primi nepăsătoare această observație ironică. Se trase după aceea în colțu-i, la adăpost de valul viforului, și rămase ca o umbră tristă în cernerea cenușie — pe cînd săniuța mă purta pe coasta unei văi și clopotele calului sunau înăbușit, în armonie cu pustia și cu alba și mișcătoarea singurătate.

Intr-o vale îngustă, în rovina unui pîrâu, găsi satul. Un vînt fantastic va fi prăvălit de pe culmi casele cucuiete cîndva sus și zimțuind zarea. Acuma toate ședeau pitite în lungul pîrăului, fără mișcare, și viscolul le înmormînta încet-încet. Din acoperișurile de paie numai, ieșea, repede răpit de vînt, fumul. Părea răsufletul unor jivine care s-au cuibărit în grabă pe vale, surprinse de marea frămîntare a văzduhului.

II

«Prin mine-ajungi la jalnica cetate...»

Acolo era compania mea. Acolo, în coastele dealurilor, săpa de luni de zile lucrările teribilelor războaie moderne. Ca niște cirtii, soldații scosese ră la lumină imense moșuroaie de țărîna. Apoi, încet-încet, pe nesimțite, vîrîseră spre măruntaiile pămîntului toată pădurea din apropiere, după ce-o uciseseră, o curmaseră și o spintecaseră. Satul părea mort și pustiu sub apăsarea vifornitei; gospodarii se coceau pe lîngă cup-

toare ; vitele se strîngeau cap la cap în perdele și șoproane ; cîinii mîrîiau, încovrigați cu boturile la cozi în culcușuri umede ; numai *oamenii* companiei lucrău în inima dealului la niște nesfirșite grajduri, ca din povești. Un pîrau care tăia rîpa pe lîng-un crîng fusese abătut, și-n coasta rîpii cazmalele și hirlețele bătuseră și săpaseră cu îndărătnicie, ș-un umed grajd întortochiat se deschidea și se afunda sub deal. Parcă era la marginea unor peșteri și palate tainice. Pe gura unei «rampe» ieșea fum din jilavul pămînt. Și printre mormanele de zăpadă viscolită pătrunzînd, ajunsei într-un loc unde lumina murea, unde era liniște deplină și se auzea cumpăna de-afară numai ca un mormur depărtat al mării. Pe o vatră veche de foc ardeau bucăți mari de mesteacăn, a căror coajă pîrîia, se răsucea, lucea viu și risipea un fum gros cu miros plăcut de gudron. În semiîntunericul hrubei, în pîlpîirile fugare ale vechiului foc haiducesc, neosteniții pionieri se opriră, își lăsară în jos cazmalele și hirlețele, se rinduiră și mă priviră cu curiozitate.

Erau fantastici *oamenii* mei, cu căciulile negre de campanie în cap și cu opincile umplute cu paie în picioare. Stăteau liniștiți și nu spuneau nimica. Un sergent cu ochii negri ca păcura dădu raportul cu voce jumătate ; apoi cazmalele începură iarăși să bată în pămînt, cerindu-i neconținut să se deschidă.

Scoarțe de mesteacăn zvîrlite în jar sporiră lucurile focului. Mă așezai pe-un trunchi la căldură, ascultînd pe gînduri glasurile furtunii ș-ale mării, care parcă veneau de-afară, parcă veneau din fundul pămîntului ; iar cu ochii urmăream mișcările lucrătorilor. Pe toți îi simțeam obosiți și plictisiți, înfrigurați și umezi, cu ochii umbriți de doruri și năcazuri.

De la o vreme tăcerea începu să fie împunsă de cite-o glumă și de cite-un hohot de râs. Țigări se aprinseră ici-colo, și luciră în mai multe locuri dinții albi ai țiganilor. Zîmbii și eu. Și-ndată ne împrietinirăm, fără să ne apropiem și fără să schimbăm încă un cuvînt.

III

Erau niște oameni triști și simpli...

Viscolul nu se domoli multe zile. Muzica lui fioroasă mă urmărea și-n somn, în casa lui domnu Cirilan, unde găzduisem; îmi umplea noaptea de umbre bizare și picura în mine senzații de amară voluptate uneori. Ziua, era mînios și rău; înțepa, biciuia, astupa drumurile, troienea porțile, ne izbea în piepturi și ne ținea în loc, cînd cercam a răzbate spre tainicele grajduri ale palatelor subpămîntene.

În lucirea de amurg a focului de mestecăn, am început a-mi cunoaște oștenii. Erau «completeași» cei mai mulți, subț arme de un an și mai bine, resemnați și împăcați însfîrșit cu soarta. Nevasta, copiii, casa, vitele — rămăseseră în sama lui Dumnezeu.

— Numai El mai poate crede la nacazul nostru, domnule căpitan! îmi zise într-un rînd Iordache Trifan. Și mă privea cu ochi buni, verzi ca apele stătute, și c-un zîmbet de neîncredere pe buzele-i spînatice.

— Dar cu stăpînirea cum o duc cei de-acasă? Întreba eu.

— Dă, cum s-o ducă? răspunse Trifan. Acu ne-am deprins, ca țiganu cu scînteia, și ei cu noi, și noi cu dinșii. Domnu precept îi mare, domnu notar îi mare, domnu jandar îi mare. Ce să ne punem cu dinșii? Ei ne judecă, ei ne spînzură, ei ne-ngroapă. Decît

acuma ne-am mai împăcat. Ei au mai multe treburi pe la graniță și pe noi ne-au mai lăsat în părăsire. Tot îi vreme de iarnă și noi sîntem ca vai de capu nostru... Adică nu noi: ci golanii care au rămas pe-acasă. Acolo, la graniță, e poznă mare! S-au ticăloșit oame-nii și-și vînd pe-un cap nemților boii. Domnule căpitan, e atita controboanță, decît nu mai este chip!... Și toate măririle de pe la noi au de lucru... Trebuie să prindă controboanțele. Una o prinde, una o scapă; domnu notar vra să-și facă casă nouă; domnu șef de secție vra musai să-și ducă cucoana la București.

— Da' ce să facă acolo, la București?

— Nu știu. Zice că s-o ducă acolo, la chiatru. Așa spunea într-un rînd domnu notar, și rîdea de se prăpădea!... Incaltea ei huzuresc, domnule căpitan: fiș-tecare cu muierea lui. Da' pe noi au ajuns fumeile de ne lasă și fug cu răformații...

În repaosul din jurul focului, privirile tuturor se-n-dreptară spre un om voinic, nalt, spătos, cu înfățișare blîndă. Toți zîmbesc, dar fără nici o răutate.

— Ce s-a întîmplat? întreb eu.

— Ce să se-ntîmple, trăiți, domnule căpitan? Îmi răspunde cu voce joasă și ostenită soldatul cel nalt și spătos. Ia nevastă-mea a găsit cu cale să-mi facă asemenea rușine. Da' ce știe ea? O țiu numa de doi ani, și n-avem încă copii. Ii tînră încă și zăludă. Minte la dînsa cît păr pe broască. Da' eu cred că i-a veni judecata la loc ș-a înțelege că trebuie să vie iar la gospodăria noastră.

— Vra să zică o ierți?

— O iert, pentru că-i fără minte și mi-i dragă... Și eu, cît umblam cu plutele pe Bistrița, nu-mi făceam de cap? Acuma, cît stau muierile singure, fără noi, tinereța lor parcă poate răbda?...

Omul oftă greu și ochii i se înegurară.

Se făcu tăcere, și după un răstimp cazmalele începură să bată în hleiuil năsipos al malului. Urmă muncă încordată, fără vorbe, fără glumă ; pînă ce, deodată, fără pricină și rost, Bengoi Țiganul începu să sloboade sub bolta hrubei niște strigăte stranii și fioroase.

— Na ! zise cineva ; iar a început să cînte Bengoii !

Nu era cîntec. Erau niște răcnete fără samăn. Soldatul, foarte negru și foarte urît, lăsase în jos hîrlețul, sta drept, cu ochii pierduți spre zarea rampei, și da drumul spre depărtările pe care și le închipuia la tot aleanul care-l ardea la inimă.

— Pst ! taci din gură, măi țigane, că te-aude domnu căpitan !... îi șoptiră cîțiva primprejur, oprindu-se din lucru.

Sergentul zise, cam tulburat, neștiind ce să facă :

— Așa-i vine lui cîteodată. Răcnește ca un surd !

— De foc și de amar... lămuri Trifan, cu jumătate de voce.

Și cu toții în jur zîmbiră cu îngăduință, ca totdeauna cînd e vorba de țigani. Zîmbii și eu.

Bengoi se opri. Il întrebai :

— Ce este, Bengoi ? Ce te-a apucat ?...

El tăcu, scuipe în palme și apucă cu tărie de unealtă.

— Răspunde, Bengoi, îl îndemnară camarazii. Te-ntreabă domnu căpitan !

El se-ntoarse spăriat spre mine :

— Trăiți, domnule căpitan !...

— Ce cîntai, Bengoi ?

— Cînta țigănește... parcă cine poate pricepe ?... zise cineva în dosul țiganului.

— Cîntai țigănește, Bengoi ?

— Țigănește, trăiți, domnule căpitan...

— Și ce cîntai tu, Bengoi ?

— De foc și de halean, trăiți, domnule căpitan...

— Bine, bine, dar ce cîntai ?

— Cîntam un cîntec, domnule căpitan...

Neincrezător, zîmbind totuși cu sfială, se uita drept în ochii mei, c-o privire de cîine bătut, lipsită de inteligență.

— Ascultă, Bengoi ; apropie-te. (Țiganul făcu doi pași și se opri, țăpăn.) Înțelegi ce te-ntreb eu ?

— Înțeleg.

— Ce cîntai tu ? Cîntai țigănește ?

— Țigănește.

— Și ce spuneai tu în limba ta ?...

El mă privi, nehotărît.

— Ce spuneai tu, Bengoi ? Cătră cine grăiai ?

— Trăiți, domnule căpitan, se hotărî însfirșit Bengoi ; eu adică spuneam așa unei fete... Eu îi spuneam așa — că să margă cu mine... în lume !... să margă la Es, la Brăila, la Galați, să margă în lume... și să trăim bine... că i-oi da inele și bariz, și mărgele, i-oi da de toate... și noi om trăi bine !...

Bengoi oftă și se uită rușinat într-o parte.

Soldații tăceau, zîmbind fără răutate.

Viforul de-afară izbi pe rampă, spre foc, un vârtej de omăt ; și pe aripa vijeliei trecu croncănind aspru, vîjiind din aripi și întunecînd lumina ușii, un stol de corbi.

— I-auzi, măi Bengoi !... zise cineva încet.

— El nu ne-a spus că are frați la aviație... observă Trifan, și-și dădu cușma pe sprîncene.

Iar se făcu tăcere ; Bengoi se șterse trist în umbră ; și iar prinseră a bate cazmalele în mal, cu îndărătnicie — căutînd comoara ascunsă în huma rece de uriașii care au trăit pe pămînt înaintea noastră.

IV

Tablou în alb.

Casa în care locuiesc e poetic aşezată deasupra unui pîrâu, la marginea satului. Prin cele două ferestre ale odăii mele, văd dealurile ninse, şi pe coastă, aproape, patru sălcii vechi şi stufoase. Vara, cînd trece murmurînd pîrăul pe subt ele, de bună-samă că se ploconesc, şoptesc şi fac felurite graţii. Acuma, la suflarea viforului, îşi fac semne de spaimă, se zbat şi vor să se smulgă cu orice preţ din locurile lor şi să se ducă în altă parte. Mai văd prin geamuri, în ograda povîrniţă, un grajd alene aplecat într-o parte ş-o movilă de gunoi la uşa lui. Doi căluţi roibi şi slabi, care stau slobozi în adăpostul lor, au cercat în cîteva rînduri, în ziua în care cercetam cu privirea această împărăţie, să iasă afară şi şi-au scos boturile negre în lumină. Dar îndată nările li s-au zbîrcit ; închizînd încet ochii, cu dispreţ şi dezgust, s-au retras în umbră, lăsînd în plata lui Dumnezeu asemenea nebună viforiniţă care nu voia să mai înceteze ! Şi găinile vor fi stînd undeva la un dos, pe schiţele unei scări lepădată subt o streşină. Din cînd în cînd aud glasul cucoşului, stîns şi depărtat. Intre gunoi şi coteţul lor scund, cinci godaci cu părul creţ şi cu urechile drepte se plimbă fără grijă. Sînt singurele fiinţi ale cuprinsului care înfruntă furtuna. Din cînd în cînd scot cîte-un guiţat, apoi îşi apropie unul de altul rîturile şi-şi împărtăşesc, grohăind încet, felurite păreri. Îndată înţeleg de ce sînt neliniştiţi şi dispreţuitori ai viforiniţei. Stăpîna locului, madama Profira Cîrlan, a ieşit în ogradă c-o găleată mare : pe loc cei cinci tovarăşi s-au repezit. Stăpîna, găleată, sînt luate în rîturi c-o

repeziune și c-o îndârjire nespasă. Se vede că au deprins o strategie care nu dă greș. De și madama Profira întrebuițează un băț cu mîna stîngă, și-l întrebuițează energic, godacii în scurt izbutesc s-o facă să scoată niște grozave țipete de spaimă, c-o voce foarte ascutită. Am impresia c-o voi vedea împărțită în cinci colțuri ale ogrăzii. Dînd cu bățul în dreapta și-n stînga, scapă; dar găleata a rămas lîngă coteț și godacii toți cu capetele cufundate într-însa. Asta durează puțină vreme: bătîndu-se cu rîturile și totuși mîncînd c-o nemaipomenită grabă, cei cinci într-o clipă răstoarnă găleata ca pe ceva netrebnic, și, deplin înțeleși, se reped după stăpîna casei, care cu greu, prin zăpada mare, ajunge să se puie la adăpost de atacul lor, închizîndu-se în cerdac.

— Ptiu! bată-vă Dumnezeu să vă bată! îi apos-trofează ea din înălțime.

Și ei o privesc nedumeriți, așteptînd de la stăpîna lor altceva decît acest blăstăm nefolositor.

V

Au ieșit pe lume tainice gîngăni...

Mișcarea a conținut; războinicii godaci s-au grămădit unii în alții, resemnați, undeva într-un colton tainic. E pustiu în ogradă, în împrejurimi, în lungul pîrăului, pe dealurile ninse. Numai mișcarea vijeliei cutremură văzduhul și, ca dintr-o sită, pulbere fină curge, se zvîrcolește, se zbate, se încovoiaie prelung ca uriașe aripi și se troienește în vîgăunile pîrăului și-n rîpi. Gazda — căreia îi zice *madama* Profira pentru că ține o dugheniță de mărunțișuri — se arată

o clipă și directică prin colțurile odăii de alături. E o țărăncă de treizeci și cinci de ani, naltă și voinică, cu obrajii puținel supti, cu ochii căpriei mari și arzători și cu nările umflate mirosind întruna parcă ceva. Ochii și nările care adulmecă îi dau o înfățișare ciudată, nesigură și pătimașă. Cu o voce ascuțită, pe care o înmlădie și-o îndulcește, vorbește în treacăt despre războiul cu godacii ; apoi oftează și-și aduce aminte că domnu Toader Cirlan e *cocentrat* la un regiment, destul de departe. Și ochii, și glasul, și toată atitudinea pare că se ascute în ființa aceasta, care ține să-mi atragă luarea-aminte că dumneaei nu-i din satul acesta păcătos :

— Eu îs de peste deal, de la Mănăstireni ; și noi sîntem din oameni..

Se mișcă delicat și iese zîmbind cu grație. Și-nsfîrșit, în după-amiaza zilei de faur, se face liniște deplină în odăiță — și încep să-mi cercetez așezarea vremelnică, ascultind pe gînduri fantastica muzică a văzduhului.

Mai întâi madama Profira a grămădit pe-un pat, lângă fereastră, o zestre respectabilă, care dovedește că în adevăr e din neam de gospodari: perne, scorțuri și poclăzi. Două plapome așezate deasupra, mai la vedere, vădesc gustul ei pentru ceva mai nobil și *mai sus*. Acest gust îl mai dovedesc și podoabele artistice ale odăii : cîteva cărți poștale ilustrate, cu scene amoroase, aninate cu bolduri prin scorțuri, și niște clasice tablouri la locul de onoare. Unul înfățișează pe trei nemți care vin spilcuiți și rumeni de la vînătoare, depunînd la picioarele unor rumene nemțoaice cu șorț tot vînatul cu puțință, începînd cu fazan și iepure și isprăvindu-se cu căprioară. Și vînători, și cîni, și gospodine, și vînat, au o înfățișare țapănă,

mirată, care fără îndoială că încântă cu deosebire pe madama Profira. Altul e nelipsita icoană din casele târgoveților, care ne arată trista scară a vieții. Și-nsfârșit, două teribile tablouri de vânătoare cu primejdie : o vânătoare de lupi și una de urși. În amîndouă sînt grămădite toate momentele dramatice cu putință : un vîntor trage cu pușca, unul e încolțit de fiară, altul vine în ajutor — și bestiile pe cale de a fi măcelărite, însă tot amenințătoare : pentru ca inima madamei Profira să se poată frînge de tulburare și teamă...

În lumina mohorîtă de iarnă cercetez totul — și observ în același timp cu uimire că vîntul își face loc pînă în adăpostul meu printre dușamelele de dedesubt. Aud un zgomot. Madama Profira a intrat în beciul de sub picioarele mele și lumina feștilor de seu, pe care o ține lîngă caneaua de must, pătrunde în raze fine pînă la mine printre crăpăturile scîndurilor de brad. În aceeași vreme o miță pornește o obișnuită expediție în regiunile superioare și face să curgă printre rosturile bagdadiei sămînță de cinepă, care sună pe masa de dinainte-mi și mi se insiniază pe după cap. Simt și prin ferestre și prin ușile neîncheiate bine apăsarea vîntului, ș-atunci îmi dau samă că această odaie *curată* este mai mult o fantazie de vară decît un adăpost pentru iarnă... Îndată bag de samă că picioarele de la genunchi în jos au o tendință vădită de a se preface în sloiuri, și mai bag în samă un lucru de mirare : o ordonanță mută stă de ceasuri întregi lîngă sobă și pune întruna lemne într-o gură de cuptor lacomă și nemiloasă. În părțile capului e într-adevăr o căldură de nesuferit...

— Mai deschide ușa, Ilie, că e prea cald... zic eu cu disperare, și întinzându-mă pe pat îmi învălesc bine picioarele în blană.

Intr-adevăr e cald. Asta o probează și alte ființi care trăiesc cu mine în fantazia aceasta arhitectonică. Le observ pe hîrtia albă întinsă pe masă. Pe lîngă semințele de cînepă, ele sînt ceea ce-ar fi moșuroiul de furnici sub Himalaia. Sînt niște palide și aproape invizibile gînganii care curg ca o pulbere din bagdadie.

Ca să completăm definiția trebuie să adăogim că produc o mîncărime destul de simțită pe obraz, pe vîrfurile nasului, pe sfîrcurile urechilor.

Foarte tulburat, recurg la experiența umbrei care se îndeletnicește cu îndoparea sobei.

— Ce-i asta, Ilie?

El se scarpină în frunte, întinde un deget cu unghie îndoliată pe masă, apoi lungeste nasul și-și apropie ochii foarte tare de hîrtia albă. După aceea se uită în sus.

— Nu-i nimica... zice el cu liniște.

Prin acest «nimica», tovarășul meu vrea să-mi risipească pesemne niște bănuieli grozave.

— Cum nu-i nimica?

— Nu-i nimica, domnule căpitan... Niște cari... Au săpat borticele în brad... Ș-acuma, la căldură, ies puii prin lume...

— Ei, și ce-i de făcut?

— Eu știu, domnule căpitan?... Mîni am să încerc să-i îndop c-o leacă de gaz...

Prin liniștea, observațiile și hotărîrea lui, Ilie dovedește că ar fi putut deveni, în alte împrejurări și altă civilizație, un vrednic entomolog.

Imi frec cu tărie nasul, fruntea, gîtul, și trag o pătură peste partea aceasta a ființii mele. Și-ascult din adăpostul meu melancolicele acorduri ale iernii.

VI

Cugetul e dușmanul omului.

Însfîrșit, într-o duminică, după ce a încetat furtuna, am parte să văd și pe domnu Toader Cîrlan, caporal într-un batalion de *moșnegi*, adică de contingente vechi. Pornind de undeva, de la malul Moldovei, a înotat greu jumătate de zi prin troiene și s-a înfățișat cu galoane nouă nevestei, care și-a ridicat nasul de la vatră și i-a zîmbit cu dulceață.

După amiază, în lumina aurie a unui soare palid, pe cînd în regiunile superioare și toride călca mîța stîrnind sămînța de cînepă iar în cele inferioare răsbea un curent răcoros, — s-a înfățișat domnu Toader la mine. M-a salutat cum scrie la reglement, de și-și pusese în grabă straie albe și curate și nu mai era «domnu caprar»; apoi s-a informat cu grijă de starea sănătății mele.

E un om cu fruntea mare, puțintel pleșuvă, cu mustața groasă și scurtă ghemuită sub nas și c-o expresie de nedumerire în ochii blajini fără culoare hotărîtă. Il cercetez în tăcere și pun deoparte romanul franțuzesc pe care-l ceteam. Bănuiesc că gospodarul are dorința să stăm puțintel la taifas.

Intr-adevăr, domnu Cîrlan, după ce se tînguie puțin de concentrări care-i încurcă toate treburile și-l stingheresc de la afacerile prăvălioarei lui, își mărtu-

risește dorința să afle ce părere am eu despre războiul acesta în care au intrat, ca într-o viltoare, unul după altul, toate popoarele...

Ii spun părerea mea în puține cuvinte, apoi întind mâna, apuc romanul, și-ncep a-l răsfoi așa, cu nepăsare.

— Domnule căpitan, nu vă supărați, îmi zice zîmbind domnu Cîrlan; da' noi, ca oameni proști, prin înfundăturile acestea ale noastre, ce putem ști? Mai întrebăm pe un om luminat... Eu văd că vă stingheresc...

— Nu, de ce? Nu mă stingherești... răspund eu, fără convingere.

— Apoi uite ce-i, domnule căpitan, zice gospodarul așezîndu-se cu sfială pe o margine de scaun; eu am auzit vorbindu-se așa pe la batalionul nostru că după ce-a da colțul ierbii, în primăvară, apoi tot are să intre în foc și țara noastră...

— Se poate... îngîn eu. Da' dumneata ce crezi?

— Apoi eu știu? Noi, domnule căpitan, trăim ca-ntr-un fel de negură... Mai întreb pe-un domn ofițer, îmi mai spune el cum umblă războiul, căci, drept să vă spun, domnule căpitan, oricît am întoarce noi gazetele și pe dos și pe față și ne-am chiorî în ele, nu prea ajungem la un capăt și la o înțelegere... Așa întrebăm noi — și ne spune adicățiile că nemții mărg rău și rușii mărg tare bine...

— Și cine vă spune asta?

— Apoi domnu sublocotenent de la plotonul nostru. Da' eu știu?... Alții, din oamenii noștri, și jidovii, zic că nemții au împins pe ruși departe, departe... și că le-ar fi luat toate cetățile...

— Asta-i adevărat! îl încredințez eu.

— Așa? Și războiul se sfîrșește?

— Nu se sfirșește, domnule Toader.

— Atuncea cum ? întrebă omul, cu grozavă nedumerire.

Cu părere de rău, nu pot să lămuresc acest punct întunecat al discuției, și nici dacă oștirea noastră intră ori nu intră în măcel ; și mai întorc două pagini de la romanul franțuzesc ; iar domnu Toader Cîrlan se scarpină lângă ureche, oftează adînc și nu mai înțelege nimic.

— Dă ! mormăiește el mai mult cătră sine-însuși ; la urma urmei asta numai Dumnezeu poate s-o știe.

— Foarte adevărat.

— Da, dar oi face și eu ca prostul, întîmpină gospodarul ; și-oi întreba dacă-i adevărat că nu este Dumnezeu, cum spun unii și alții...

— Dar ce ? Spun unii și alții că nu este Dumnezeu ?

— Spun, domnule căpitan. Vorbim și noi acolo, în tabără. Și-așa am auzit, că spun.

— Ei, și dumneata ce zici ? Este ori nu este ?

— Dă, domnule căpitan, eu zic că este... Da' aș fi vrut așa să aflu și de la dumneavoastră, care sînteți un om mai luminat...

— Apoi este, domnule Toader, cum să nu fie ? grăiesc eu alene.

— Și-i adevărat și că pămîntu-i rotund ca o portocală ? îndrăznește iar, cu mai multă însuflețire, omul și se așează mai bine pe scaun.

— E rotund, fără îndoială.

— Da' asta de unde se poate ști ? Oi face și eu ca prostul. Cînd te sui cu balonul ori cu aeroplanul sus, se vede că-i rotund ?

— Nu se vede.

— Atuncea cum ?...

Eu mă scarpin ușurel pe vârful nasului și-al urechii, mă uit în sus — apoi îi lămuresc în câteva cuvinte vechea afacere a lui Magellan și-a altor corăbieri.

— Așa ? se minunează vesel domnu Toader. Vra să zică au tot mârș pe mări ? Cum au mârș pe mări ? Că doar pământu-i pământ...

Iar mă scarpin ușurel pe gît și pe frunte și-ntorc altă foaie a romanului, iar domnu Toader, tot nedumerit, mă întreabă :

— Adevărat să fie, domnule căpitan, ce mi-a spus Profira mea, că curg din podele niște gîngăanii mărunțele ?

— E adevărat, domnule Toader...

Și răspunde ca un ecou și Ilie, fantasma de lingă sobă :

— E adevărat !... Și le-am mai îndopat cu gaz...

— Așa ? Și oare ce să fie, domnule căpitan ?...

Cu părere de rău, nici de data aceasta nu pot da gospodarului o lămurire și el rămîne uitîndu-se în juru-i cu ochii lui de culoarea nedumeririi. După ce ațintește cu curiozitate, o clipă, romanul pe care-l tot întorc și-l răsfoiesc, se hotărăște să nu mai întrebe despre el și trece la niște încurcate darăveri de pământ, la niște nesfîrșite procese, la niște adînci dușmăanii care-i răpesc liniștea și somnul...

— Răi îs oamenii, domnule căpitan, glăsuiește el c-o voce tristă. Ce n-au făcut ?... Ne-au aruncat fapt, au făcut farmece... Iaca, despre asta Profira poate să vă spuie toate cum au fost... Cît ne luptăm noi și ne trudim, și cu preoți, și cu desfăcătoare... Iaca, să vă spuie Profira, că ea știe rînduiala lor... Și să vedeți de la ce ne-am luat, domnule căpitan...

Și-ncepe să-mi povestească c-o voce simplă și monotonă cea mai aspră durere și preocupare a vieții lui

— afacerea unui pământ de două fălci, încurcatul proces la care iau parte, pe lângă oamenii dușmani, tribunalul de la târg, preotul cel bătrîn de la Mănăstireni, o babă fărnicătoare, Dumnezeu și Diavolul...

VII

Imi povestii cu plăcere lucruri înfricoșate...

Ușa se deschide cu fereală într-o vreme și intră gospodina, gătită, zîmbitoare, rumenită la obraji, îmbrăcată c-o bluză de flanelă elegantă, așa cum își închipuie ea că se poartă la oraș, și c-o foșnitoare fustă de pînză încrețită și crohmolită care-i înfoiază pe dedesubt rochia de lină. Dă ziua-bună din vârful buzelor și mă grăbesc s-o salut și să las definitiv la o parte nenorocitul roman franțuzesc.

— Am înțeles, zice madama Profira cu modestie și c-o voce cîntătoare, că grăiți de ticăloșia care ni s-a întîmplat cu pământul cela... Vecinii iștia ai noștri, tot neamul lui Macovei, cîte șurubării și farmece n-au făcut ca să ne răpuie zilele?... Mînca-i-ar temnița pământului și viermii cei neadormiți !...

— Sss... măi nevastă... încearcă, rușinat, gospodarul...

— Cred că acuma n-ai vrea să le iei partea, Toadere! se-ntoarce c-o mîndră indignare femeia spre omul ei. Din pricina lor n-am avut și n-avem hodină! Broaște cusute cu ață roșă la gură, căciulii de usturoi străpunse cu ace, cîte și cîte, cum numai asemenea muieri fără Dumnezeu știu !... Află, mata, domnule căpitan, că și pe ursită mi-a făcut, în pădure, unde s-a

dus în piele, cum a făcut-o mă-sa. Doamne, iartă-mă...
(Și madama Profira se bate peste gură.)

— Pardon... încearcă tot cam rușinat domnu Cîrlan.

— Dar cine-a făcut asta? Întreb eu cu oarecare interes.

— Cine? răspunde foarte subțire gospodina. Ia sluta ceea de Varvara lui Gavril Ion Macovei, n-ar mai ajunge ș-ar lua-o dracu... Toate de la dînsa au purces. Ea-i capu răutăților. Și barbatu a vrut să mi-l smomească... iaca așa, încaltea spun și eu drept cum este, ca s-audă și altă lume...

— Măi femeie...

— Ce? Nu cumva îi sări s-o aperi? Că parc-așa aveai de gînd și mai nainte... Da' să deie Dumnezeu să-i aud numele cînd mi-oi vedea ceafa... și altfel n-oi blăstăma-o, după cîte amaruri și nădufuri mi-a făcut, decît să-i deie Dumnezeu nacazu vînturilor și zbu-ciumu apelor!...

Împăcată puțintel după această izbucnire, se așează pe un scaun și-mi zice cu pătrundere:

— Știi mata, domnule căpitan, cine-i muierea asta?...

Cîrlan se amestecă:

— De unde să știe domnu căpitan?...

— Adevărat, n-are de unde să știe... zice femeia stăpînindu-se și închizînd ușurel din pleoape; n-are de unde să știe... (Și parcă pregătește o lovitură de teatru.) Apoi află, domnule căpitan, că muierea asta-i soră cu Ileana lui Chirilă...

Cum acest nume nu mă mișcă deloc, gospodina sfîrșește c-o voce misterioasă:

— Cu Ileana lui Chirilă, ceea care a făcut moarte de om!

— Adevărat! incuviințează c-o voce joasă domnu Toader Cîrlan. Asta a fost o întâmplare cumplită în sat la noi, și Profira poate s-o spuie întocmai precum a fost... Cu oamenii aceștia ne judecăm noi, domnule căpitan, pentru pământ, de patru ani!

— Acu pământu ca pământu... îl întrerupe gospodina cu însuflețire... Da' dacă domnu căpitan vrea să știe cum s-a întâmplat acest lucru, apoi să-i spunem :

A fost așa — că Neculai Chirilă, barbatul Ilenei s-a fost pripășit la bulgari cînd cu mobilizarea... Cînd a trecut armata înapoi Dunărea pe la Sîntă-Mărie, el nu s-a găsit.. Acuma c-a fost bolnav de holeră ș-a rămas prăpădit pe-acolo și pe urmă și-a venit în fire și s-a aflat ca unul înviat din morți — sau că s-a încurcat c-o bulgareă cum bănuiesc unii, ori c-a fi fost și una și alta, bine nu se știe ; atîta pot să spun că omul a rămas de oaste ș-a trăit în țara bulgărească o vreme...

Domnu Toader Cîrlan se lăsase pe speteaza scaunului și se uita cu admirație la soția lui, și din cînd în cînd spre mine. Intr-adevăr, madama Profira își spunea povestirea cu multă însuflețire și c-un glas pătimaș, pe care-l însoțeau o stranie lucire a ochilor și freamătul nărilor care parcă întruna adulsecau.

— Și pe cînd Neculai Chirilă, vra să zică, trăia e! acolo lungit lîngă bulgarcă și învățînd a mîncea praj și ardei — aici la noi căpiteniile l-au dat lipsă și mort, pe cum că s-ar fi topit și stîns de holeră în țara bulgărească împreună cu alții. Și vine vestea și-n sat la Cucuieți. A murit Neculai Chirilă. Ii rămîne nevasta cu trei băieți ; cel mai măruț cît masa, unu mai mic și unu și mai mișîșăl !... Ei, ce să-i faci ? Așa i-a fost scris omului. Saracu ! Dumnezeu să-l ierte !

Femeia a ieșit în uliță și-a prins să bocească. Pe urmă a făcut toată rînduiala morților, după datină : de trei zile, de nouă și de patruzeci de zile. Și pomeni a dat. A făcut de toate.

Și după asta anul nu trece și vedem noi că vine de peste deal de la Mănăstireni un român mărunțel și negricios, cu baltagu-n mîna dreaptă și cu sumanu-ntre umere — unu Ghiță Panțîru, fost slujbaș boieresc nu știu unde — și intră în gospodăria mortului adicățilea și-i ia locul lîngă nevastă, dragă Doamne... Cum s-or fi ajuns ei, unde s-or fi înțeles ; că s-au cunoscut de demult și-acu l-a fi adus cu farmece, asta n-o știu și n-oi putea-o spune.

Da' acesta Ghiță Panțîru era un om cumsecade și nici nu era barbat urît. Oamenii văzîndu-l blajin, că nu împunge și nu zvîrle, l-au lăsat. Tot era un sprijin la o muiere singură și la trei copii fără tată. Numai femeile se minunau adicățilea cum de-a uitat ea, Ileana, pe Neculai Chirilă, cu care s-a avut bine atîția ani și s-a luat din dragoste — și-acu umblă după istalalt ca un cîine după căruță... pas cu pas... nici din ochi nu-l slăbește.

Ei, dar asta se-ntimplă.

Acu să vedeți dumneavoastră. Noi preot aici n-avem. Biserica noastră-i dincolo, la Mănăstireni. Acolo-i și preotul. Părintele Dumitrache, om vechi și tare detreabă, mînașu lui Neculai Chirilă, ședea într-o sară, acu-i anul, iarna, pe vremea asta, cu cucoana preuteasă la masă... Cum stăteau ei și mincau și vorbeau singuri, căci copiii toți li-s împrăștiați — iaca s-aude dup-dup în cerdac, încep a bate cîinii, și ciocănește cineva la ușa de dindos... Vine-o argată, deschide, cine intră ? Mortul, căruia i-a făcut slujbele și pomenirile părintele Dumitrache !

— Sărutăm dreapta, ninașule și ninașă...

— Buna sara !...

Cei doi bătrâni rămân încremenți și cu ochii holbați la el.

Nu era schimbat defel. Era tot nalt, voinic, spătos, cu mustața balaie și ras din proaspăt. Curat îmbrăcat, încins cu chimir de piele, cu căciulă naltă și cu cojoc nou.

— Așa-i că vi-i de-a mirare ? grăiește el rîzînd.

— De mirare, fine Neculai... răspunde părintele Dumitrache cu tulburare ; căci noi pe aici te-am crezut mort și ți-am și făcut toate slujbele și pomenirile...

Omul răspunde vesel :

— Foarte bine-mi pare de aceasta... căci cu slujbele bisericești s-a suit numele meu la cer și acolo l-au scris sfinții pisări într-o condică mare cu scoarțe de aur...

Au prins a rîde și bătrînii și l-au întrebat pe unde a rătăcit și ce-a pătimit. Și omul a răspuns așa :

— Ninașule și ninașă, aflați că eu am trecut prin multe. Da' acum nu-i vremea să vă povestesc... Oi veni eu la dumneavoastră altă dată, într-o sară de faur, că-s nopțile an, și v-o spune o istorie lungă și minunată... Pîn-atuncea, înțeles este că foarte grăbitu-s să aflu ce-mi fac feciorii și cum se poartă nevasță-mea Ileana... M-am gîndit și eu, ca omul pățit și cumițit de nacazuri : nu mă duc de-a dreptul... să nu spăimîntez oamenii ori să cad în ceva... De aceea m-am abătut întâi pe la ninașii mei. Le sărut mîna cu dulceață și-i întreb ce mai este pe la gospodăria mea...

Cînd l-au auzit bătrînii vorbind așa de cuminte și așa de frumos, au prins a lăcrăma, și dintrodată părintele Dumitrache i-a spus întîmplarea cu Pan-

țiru, și l-a sfătuit să fie cuminte și să nu se tulbure peste samă :

— Fii cuminte, finule, și nu te tulbura...

— De ce să mă tulbur peste samă, nînașule ? răspunde omul ; dar tot era tulburat. Nu-s eu mort și-n-gropat ? Parcă nu știu eu că așa-i în lumea celor vii ? Nici nu mă supăr, nici n-am s-o asupresc pe femeie. Mă duc să-mi văd copiii, și pe urmă Dumnezeu m-a învăța ce am de făcut...

Iar au lăcrămat bătrînii și l-au sfătuit să nu se ducă, să nu se-ntîmple o poznă între doi barbați lîng-o muiere — dar el le-a mulțămît foarte frumos, le-a sărutat mînile, a ieșit, ș-a pornit prin întunericul nopții într-acoace, spre Cucuieți.

Cum a trecut dealul, a mers cu ochii țintă înspre lumina din locul cunoscut, unde era căsuța lui. Cei de-acolo încă nu se culcaseră. Și el grăbește pașii. Îi era dor de copii.

Cînd ajunge și deschide poarta, hămăiește cînele o dată, pe urmă vine și i se gudură la picioare. Cînd îi dupăiesc opincile în bătătură, un om mărunt și negricios deschide ușa de la tindă și întreabă cine-i.

Omul care venea grăia cu cînele :

— Măi Cotoșman, ce mai faci tu ?...

Pesemne că i-a venit de la Dumnezeu așa o liniște, că putea să grăiască cu cînele ; și nici nu s-a mîniat, nici nu a ridicat glasul, cînd a văzut barbat străin în casa lui.

— Cine-i ?

— Buna sara, eu sînt, om bun !

Panțiru nu l-a cunoscut. Da' nevasta din dosul lui, din pragul casei, auzind glasul, a țipat o dată, de mare sfială, și s-a tras repede înapoi, cu mînile la țîmple.

Chirilă a trecut în tindă. Panțiru s-a lipit de ușă și i-a făcut loc. Și când au fost tustrei laolaltă în casă și s-au privit la lumina lămpii — când nevasta și-a întors ochii îngroziți înspre un colț zgîriindu-și tîmpla și falca cu degetele-nclăștate, omul cel de-al doilea a-nțeles.

— Bade Neculai, a grăit el cu blîndeță, eu acuma văd cine ești. Dumneata nu te supăra și nu mă lovi, căci eu n-am nici o vină. Nici femeia asta nu-i vinovată... Noi te-am socotit mort... Acuma, dac-ai venit la ce-i al dumnitale, eu imi iau ce-i al meu, căciula și baltagul, și mă duc...

Auzind Chirilă asemenea cuvînt, a ridicat înc-o dată ochii spre fruntea Panțîrului, și văzîndu-l cu inima-n luminile ochilor, i-a spus fără nici o supărare :

— Ba nu așa... Ești în casa mea, și, după cît văd, ești om cu suflet bun și-ți va fi fost milă de copiii mei... Mai stăi să cinstim un pahar de rachiu. Ș-om vedea ce zice și femeia. Și după aceea ne-om despărți. Ori m-oi duce eu, ori te-i duce dumneata...

— De stat oi sta... răspunde Ghiță Panțiru ; și după ce și-oi face această plăcere, tot m-oi duce în lume, de pe unde am venit...

— Ș-acesta-i cuvînt bun... a grăit iarăși Chirilă. Și eu oi mai spune una : Mișcă-te, femeie, din mijlocul casei și nu sta ca o stană de piatră... căci vinovată ești tu pe cît sînt și eu. Ia carboava aceasta pe care o scot din chimir, unde mai sînt și altele — și dă o fugă pînă la crîsmă ș-adă un ulcioraș de rachiu de cel bun...

Femeia s-a mișcat din locul ei, a venit la barbat și, cînd a pus mîna pe carboavă, a lăcrămat și și-a plecat fruntea pe mîna lui. Chirilă i-a pus palma pe grumaz și i-a spus așa :

— Nu fi proastă și du-te unde te trimet eu...

Ileana a prins a căuta niște ciubote ș-un suman vechi. Panțiru a trecut în tindă să-și caute și el, printre cioveie, boarfele lui. Iar Chirilă a desprins gazornița din cui, s-a apropiat de căptor, a ridicat mîna ș-a luminat fețele copiilor care dormeau.

— Ileană! a șoptit el, să cumperi și niște covrigi, și niște cofeturi, pentru dînșii...

Pe cînd își mîngîia el feciorii, Ileana trece prin tindă, și, după ce închide ușa, se alătură repede de Panțiru și-i suflă la ureche, tremurînd :

— De ce să te duci în lume tu, cel care mi-ești drag? Că eu fără tine nu pot trăi... Eu zic să stai. Cine știe că barbatul meu a venit? A picat în puterea nopții. Nu l-a văzut nimeni... Destul m-a horopsit și m-a bătut și pe urmă m-a lăsat!

Cînd a murmurat vorba asta, Panțiru a înțeles-o, și a și apucat-o cu mîna de bot. I-a zis cu hotărîre :

— Taci din gură; nu fi nebună; du-te unde te-a trimes!...

Ea a deschis ușa și a ieșit tăcută.

Cei doi oameni s-au adunat iar în casă, s-au pus pe scăunașe lîngă foc ș-au început a vorbi. Oameni cumsecade amîndoi: îndată s-au împrietinit.

Intr-un tirziu, femeia se scutură de omăt pe prispă și intră cu ulciorașul. Cînd a pășit în casă, îi ardeau ochii și i-a ațintit asupra lui Panțiru, cu patimă și c-un fel de spaimă. Era neam de om hapsin, cu ochii rotunzi și negri ca păcura.

O întrebă Chirilă :

— Ai adus covrigi și cofeturi pentru flăcăi?...

— Am adus.

Pune Ileana măsuta lîngă vatră, aduce păhărele, rupe o pîne și sfarmă două cepe; și cinstesc bău-

tură... După ce beau, Chirilă prinde o leacă de limbă și-ncepe a povesti despre niște întâmplări și niște afaceri cu noroc ale lui prin țara bulgărească și se bătea ușurel peste chimirul cel nou... Apoi a avut chef să trezească și pe copii.

— Nu-i mai tulbura, Neculai ! zice femeia.

— Ba-i scol, că nu le-am auzit glasul de multă vreme.

— Bine ! răspunde ea, își stringe buzele, întoarce capul și nu mai grăiește nimic.

Omul trezește copiii, îi sărută, le dă acadele și covrigi ; și ei prind a scînci ; apoi îl cunosc și zîmbesc fericiți ; și-ndată-și pleacă iar capetele pe perini...

Așa, într-un tîrziu, cam amețiți de băutură, se culcă pe lăiți.

Panțîru, mai treaz, s-a lăsat îmbrăcat într-un cot, cu gîndul să iasă din sat înainte de a se face ziuă. Ș-avea ș-o grijă mare : parcă intrase o gînganie într-insul și se purta fără astîmpăr. Și-a tras sumanul peste cap, dar nu putea dormi. Cînd Chirilă, omul nevestei, începu a horăi — nevasta se ridică încet, se duse la cofa de lingă ușă și bău o ulcică de apă. Se apropie după aceea de Panțîru și-l impuse ușurel c-un deget. Văzîndu-l că nu răspunde, se întoarce și deschise foarte încet ușa de la tindă. Omul de-al doilea nu și-a dat bine sama ce-a voit să facă femeia, căci ușa îndată s-a închis. Dar ea numai trecuse mina prin deschizătură și apucase toporul. Și cum a închis ușa la loc și s-a întors — Panțîru a și auzit două lovituri grele în plin și în moale, ș-a sărit cu sumanul în cap, cutremurat de groază.

După răcnetul aspru, fioros și scurt al celui lovit, a urmat urletul de spaimă al cestuialalt :

— Ce-ai făcut, muiere ?

Și izbit parcă și el, a deschis ușa, s-a năpustit în întuneric și s-a dus...

Iar femeia a rămas cu gura căscată, cu ochii crunți, nebună și năucă — pe cînd copiii, deșteptați, în lumina scăzută a gazornitei, văzură sînge, pricepură și prinseră a scînci tremurînd ca frunza de groază :

— Ce-ai făcut, mămuică? De ce-ai omorit pe tata?...

Iar ea mai mult gemea cătră ei, cu fălcile încleștate și cu ochi ca de nebună :

— Tăceți din gură ! Tăceți din gură ! Și să nu care cumva să spuneți ceva, că vă hăcuiesc cu toporul și pe voi !...

S-a uitat după aceea în juru-i ; s-a văzut singură, cu copiii suspinînd, cu mortul care începea să înghețe întins în pînza-i de sînge, și s-a gîndit să fărîme trupul, să-l ascundă și să șteargă urmele...

C-o voce înfricoșată, nevasta lui Cirlan îmi istorisi și sfîrșitul acestei întîmplări crude, cum a doua zi, la Mănăstireni, părintele Dumitrache, dis-de-dimineată, s-a gîndit la finii lui, cu grijă. Ș-a și pornit să vadă cum s-a întîmplat întoarcerea omului prăpădit la gospodăria lui. Și pe drum, aflînd întîmplarea ciudată a învierii lui Chirilă, s-a suit în sania părintelui și jandarmul șef de post.

Îndată au ajuns în Cucuieți ș-au și tras la poarta rominului. Nevasta era în ocol și dădea strînsură la vite.

— Buna dimineață !

— Sărutăm dreapta.

— Bine, fină, da' dumneata dai de mîncare la vite ?

Încă nu s-a sculat finul Neculai ?

— Care fin, părinte ? De sama lui numai Dumnezeu știe, pe unde i-a rînduit el sfîrșitul !

— Cum se poate una ca asta ? se miră părintele Dumitrache. Doar asară a fost pe la mine și încă eu l-am sfătuit de bine... Ş-a pornit spre casă în puterea nopții...

— Nu știu, părinte, cum nu știe pământul ! a răspuns c-un fel de încăpăținare și îndirjire femeia, și-a întors o față pămîntie cătră vite...

— Stăi, nevestă, a strigat jandarmul, ce faci ? Vrei să-mpungi boii în ochi cu furca ?...

Ea parcă nu-l înțelegea ; a pus furca cu colții în pământ ; iar omul stăpînirii a și intrat în casă, a călcat într-o lipitură nouă și a găsit pe copii cu ochii măriți de spaimă și tremurînd.

— Măi Țică ! Unde-i tătucă-tu ? a întrebat jandarmul pe cel mai mare...

Și tustrei copiii au prins a plînge. Și pe loc au spus, cum «mămuca, astă noapte, a tăiat pe tătucu cu toporu, pe urmă l-a hăcuit și l-a dus în beci...»

Și-n umbra beciului, preotul și șeful de post, spăimîntați și neînțelegînd fapta nici înlănțuirile ei, dînd la o parte fundul de pe-un poloboc de murătură, s-au aplecat cu ochii înghețați asupra apei în sînge prin care pluteau bucăți de om și căpățîni de varză.

VIII

«Că a lor este-mpărăția cerurilor...»

Cînd se făcu tăcere în odaia tainic luminată de soarele după-amiezii, madama Profira își frecă cu tărie virful nasului, domnu Cîrlan se scărpină la frunte, iar eu după cap. Și tustrei ridicarăm ochii spre bagdadie. Ilie, umbra de lingă sobă, rinji :

— Tot mai ies pui la plimbare...

Nevasta, înfierbîntată, păru că nici nu- bagă în samă această constatare științifică.

— Iaca, domnule căpitan, zise ea cu jale, cu cine avem noi de-a face și cu cine ne războim noi de ani de zile. Sluta ceea de Varvara vrea să mă vadă pe năsălie, și face toate vrăjile și bozgoanele de pe lume! A ajuns să ieie ș-un purice într-un vîrf de ac — și-l descintă și menește că așa să mă vadă pe mine într-un vîrf de sulia!

— Da' lasă, măi femeie, nu mai spune și tu toate cele! grăiește domnu Cirlan privind-o pieziș și plecîndu-și capul pe-un umăr.

— Da' de ce să nu spun? Ba am să spun, să afile toată lumea de blăstămățiile pe care le face! A adus și pe baba de la Măcărești. Mi-au făcut pe ursită. Da' nu le-a ajutat Dumnezeu și Maica Domnului, căci și noi ne-am îngrijit. Ne-am dus la părintele Dumitrache și ne-a desfăcut. A cetit dintr-o carte veche. Ș-am aprins lumînări la doisprezece sfinți mucenici. Cum ard și se topească lumînările, așa să se topească răutățile și farmecele dușmanilor! Și slavă Domnului, eu tot voinică și grasă sînt, și ea-i indoită ca o scoabă și creață ca o coajă de nucă!...

— Și cealaltă unde-i? întreb eu, cu gîndul la cumplitul sfîrșit al lui Neculai Chirilă.

— Care? Ileana? Aceea-i la *gros*. Iaca, fapta asta, domnule căpitan, s-a întimplat a șaptea ori a opta casă de-aici, nu mai departe... Ș-acu, unde-au stat oameni, e pustiu și bate vîntul... Iar copiii umblă cu pumnii la ochi prin ușile oamenilor. Și dacă vrei, să-ți spun, domnule căpitan, cum a fost și ce-a făcut baba Irina de la Măcărești, cînd s-au dus, ea și cu Varvara, în pădure la groapa Iepii și mi-au făcut mie pe ursită...

Mi-a părut foarte rău că n-am putut afla ce-a făcut Irina, baba vrăjitoare, la groapa Iepii, căci madama Profira n-a avut răgaz nici să-și înceapă istorisirea. Găinile circâiau sub ferestre și cei cinci purcei înceuseră un concert așa de sfișietor și de neplăcut, încît gospodina se trezi, se întoarse pe pămînt din lumea-i minunată și se grăbi să iasă foșnind din fusta-i crohmolită.

— Șra, da' eu m-am luat cu vorba, și purceii vor să vie in casă să mă mînințe!...

In urmă-i, domnu Cîrlan zîmbi cu îngăduință.

— Așa-s femeile, domnule căpitan... Ele toate le știu și toate le spun!... Și iaca, ea nu vrea să creadă, domnule căpitan, că pămîntu-i rotund. Îmi dă cu palma peste frunte și zice că-s prost... Ce să-i fac? Asta ea n-are de unde s-o știe! sfîrșește negustorul, deplin pătruns de superioritatea lui.

IX

*In pîraiele primăverii, lumina
scînteia ca ochi de femeie...*

Pe calul cel roib îl chiamă Vasile. De și e un biet țaran, crescut în vișor de iarnă și năcaz, de și n-a cunoscut săceala și ovăsul pînă la intrarea lui în oaste, de și n-are o educație, și abia i-a crescut păr nou peste rănile ștreangurilor de la plug — are un fel al lui original de a fi și dă multe semne de deșteptăciune, independență de caracter și de veselie.

Și pe soldatul care-l îngrijește îl chiamă tot Vasile. Ca să fie totuși o deosebire, omul zice calului *Vasilică*. Calul, cînd strigă pe om, nechează incetișor, blind și repede și întoarce capul. Vasile vine și

Întreabă : Ce vrei ? Vasilică nechează ceva mai înce-
lișor și mai scurt.

— De țeselat te-am țeselat, îi zice omul, după ce
te-am *buciumat* bine. Te-am pieptănat și te-am în-
grijit.

— Ihî ! îi răspunde Vasilică, aprobînd cu capul.

— Poate-i fi vrînd și ovăs... întreabă așa într-o
doară soldatul, și pune mîna pe găleată.

— Se-nțelege ! îi răspunde calul, și-i lucesc ochii
de bucurie.

— Atunci să-ți dau, măi Vasilică, și ovăs... gră-
lește cu bunătate soldatul. Și-i pune în iesle ovăsul
pregătit, curățit și spălat.

Calul începe a minca, cu plăcere, fără grabă, ca
unul ce știe prețui o hrană așa de boierească. Din
cînd în cînd se oprește din ronțăit, întoarce capul și
apucă prietinește, de mînica mantalei, pe soldat.

— Dă drumul !

Da' calul îl ține o vreme bine cu dinții, apoi îl scu-
tură încet și-l privește cu niște ochi plini de veselie.
Parcă l-ar întreba :

— Ce mai faci tu, măi prietine ?

Dintr-un cal moale, slab și pîntecos ce era la veni-
rea lui la mine, ovăsul și îngrijirile lui Vasile au făcut
un căluț întinerit, rotund ca un pepene, cu capu-ncor-
dat, cu gusturi de zburdăciune. Mă poartă fără mof-
turi, și cu ușurință pe drumuri, pe dealuri și prin ripi,
și-și face datoria lui cu o convingere vrednică de toată
lauda. Cu toate acestea își are și el, uneori, păre-
rile lui.

Intr-o dimineață, cînd au început să se topească
omăturile, pe-o piclă urîtă și pe-un vînt aspru, abia
leșisem călare la marginea satului. Lăsasem friul și
scosesem mînușile, ca să răsucesc o țigară. Vasile

va fi înțeles la mine o îndoială : să mergem mai departe ? să nu mai mergem ? Nesimțind în zăbală hotărîrea mea, a socotit că vreau să-l fac pe el arbitru : și foarte convins se întoarce în loc și pornește spre casă.

— Se-nțelege, mă aprobă el ; e mai bine acasă decît prin toate ripile, pe asemenea ticăloasă vreme !

Cînd îl întorc iar cu coada spre casă, și-l pornesc pe drumul datoriei, se supune, dar cu o vădită părere de rău. În cugetul lui, își leagă nădejdea de o ultimă judecată : « Ori n-am înțeles eu ce vrea stăpînul, ori el n-a băgat de samă că pe asemenea vreme nu face să umblăm... » Prin urmare mai încearcă o dată. Și după aceea se convinge deplin cum stau lucrurile și urcă un deal oblu cu hărnicie și cu cinste.

A treia zi după aceea, austrul de la miazăzi a muiat viscoliturile. Incep a se ivi pîrăușe pe la goliști. Se simte că începe dezghețul sfîrșitului iernii. O perdea de nourî acopere cerul și soarele nu l-am văzut de trei săptămîni. Dar în ziua aceasta plutește așa, în văzduh și dincolo de nourii subțiați, o lumină blîndă. Ba într-un timp se deschide sus o fereastră, o părere de cer albastru s-arată, și scapătă o clipă și cîteva raze argintii. Parcă a venit soarele acolo, și-a aruncat ochii asupra ticăloșiei noastre și s-a retras grăbit. Totuși Vasile se simte mulțămît și cu atîta. Întoarce capul spre partea unde au fulgerat razele, ca o prevestire a unor timpuri mai bune ; apoi deodată îi vine chef să-și plece botul într-un pîrăuș de apă nouă. Și-l moaie ușor, îl scutură și pufnește — și-ndată îi vine alt gust : să rupă un colț de iarbă care a răsărit, delicat și subțire ca un ac, într-un cot dezgolit al imășului. Nici nu i-i sete, nici i-i foame ; dar poate m-a auzit fredonînd alene și moale un cîntec vechi, căci

s-a arătat o clipă soarele pe care nu l-am văzut de trei săptămîni; și vrea să-mi arate că și el știe să prețuiască asemenea eveniment.

Mai trece o săptămînă și pămîntul negru s-a arătat. Numai viscoliturile, prin ripi, mai stăruiesc ca niște cetăți albe. De pretutindeni cung puhoai; și piraiele s-au umflat în albiile lor și vin năvalnice, cu spumă și vuiet mare. Austrul tot suflă cu straniile-i modulații. Însfîrșit și sfîntul soare a răsărit în senin.

Pe deal, camarazii mei lucrează la o cazarmă sub-pămînteană. Pregătesc furcile și stăpînesc malurile hrubei cu împletituri tari de nuiele. Nelipsitul foc al lucrătorului român arde într-un cotlon. În cele citeva clipe ale repaosului se adună cu toții roată. Își pîrpilesc mîinile în flacări unii; alții se scociorăsc prin toate colțurile îmbrăcăminte, căutînd o țîră de «iarba dracului».

Vasile stă neclintit, întors cu fața spre apa Moldovei și spre munți. Peste noi un nour trecător a pus umbră. Dar acolo, departe, lucește o lumină mare peste posomoritele și albastrele păduri de brad, peste sate albe, peste coline trăgănite, peste revărsările Moldovei: toate se prevăd ca printr-un zăbranic subțire.

— Încotro te uiți, Vasile ?

Dar calul stă ca o stană, uimit parcă, privind lumina depărtării și aduîmecînd miresmele primăverii.

Trece nourul; ne cuprinde și pe noi soarele; și prin văzduh, prin această revărsare de puzderie de aur, trece cu grabă un stol de sturzi. După ei, trei rațe înșirate una după alta grăbesc, ca un minuscul tren aerian, spre bălțile Moldovei. Apoi dintr-o ripă, de-aproape, se ridică un nagîț și începe a ne da foarte pe departe tîrcoale, bătînd rar din aripi și scoțînd țîpătu-i prelung și tînguitor, ca un mieunat.

Soldatul Iordache Trifan întreabă rîzînd pe Bengoi :

— Măi Bengoi, tu știi de ce nu mîncăm noi carne de nagiț ?

— Se-nțelege că știi... răspunde cu fudulie țiganul. (Acuma, în soarele primăverii, pare mai puțin nenorocit decît în umezeala și frigul iernii.)

— De ce, măi Bengoi ? Și de unde știi ?

— Apoi, măi Iordache, eu am apucat, cînd eram băiețel... — Și Bengoi se oprește deodată melancolic și oftează. — Pe cînd eram un ȕuradel mai mititel decît barosul tătucăi, am apucat eu pe bunicul lui tata al meu... Era negru și cu părul alb, și sta lingă foi și tot mozolea în gură o ciubeică fără tiutiun... Ș-apoi el spunea așa c-a apucat vremea bejeniiilor... cînd veneau oamenii la el cu pari subțiri, ușori și lungi, ca să le puie bolduri de fier, la vîrf... Ș-apoi spuneau cum făceau bătălii... și cîteodată se ascundeau în smîrcuri... Ș-apoi, numa nagițu dracului îi da de gol, că se-nvîrtea împrejurul locului aceluia, cum se învîrtește aista împrejurul nostru și țipa ca ș-acesta : aici ! aici ! De aceea l-au blăstămat românii să-i fie spurcată carnea...

— Aici ! aici ! țipa nagițul dîndu-ne ocol pe sus, departe, prin lumină.

— Iaca așa... grăi pe gînduri Trifan... Vin ș-acuma zile ca acelea. Am ajuns vremea de apoi, cînd au sărit toate națiile la bătălie și se omoară om pe om. A veni și rîndul nostru. Și Bengoi ne-a face bolduri la sulii. Și ne-om bate și noi cu păgîni și i-om răpune. Pe urmă ne-om ascunde în stuh, și nagiții au să se-nvîrtă pe deasupra noastră...

Soldații rîdeau melancolic și priveau pe gînduri nedeslușita pîclă din fundul zărilor.

— Hai, Vasile... zic eu cătră cal.

Și pornim spre Cucuieți pe o cărăruie zvîntată. Din cînd în cînd saltă dintr-o brazdă neagră o ciocîrlie care filfăie pe deasupra noastră și țirîie ușurel. Un iepure cotește pe lîngă o stație părăsită de strujeni și merge alene, numai în trei picioare, făcînd parcă economie de unul. Și lîng-o clină repede, într-o ripă adîncă, deodată un vuiet de tunet, care face pe Vasile să-și ciulească urechile și să-nalțe capul forăind — și cînd ne-apropiem, vedem zbaterea năprasnică a puhoiului, îngrămădire de nahlapi care caufă zbučiu-mîndu-se, grămădindu-se și bătîndu-se, scăpare la vale, și-apoi izbucnirea unui val în spume, într-un arc de cascadă care cade detunînd în rîpă. Aici, pe mal, văd cea dintăi floare galbenă a primăverii, ca un bănuț de lumină. Vasile își pleacă botul și-o miroase cu mirare. Coboară apoi cu luare-aminte coasta, și, ajuns la lîmpeziș, deodată începe să salte și să zburde vesel.

— Ce-i, Vasile? Îți pare bine că se-ntoarce vremea bună?...

El se liniștește și scutură din cap, parcă și-ar aduce aminte de ceva.

— Ce-i, Vasile? Ți-ai adus aminte că Trifan a stirnit anume pe Bengoi, să spuie istoria cu nagîțul, ca să ne facă nouă plăcere?...

Mă trezesc rizînd singur, căci, gîndind-o numai, m-am trezit chiar rostînd această întrebare.

Și-ncet, la pas, pe lîngă pîrăuașe care clipesc și murmură vesel, intrăm în sat. Acolo ies fumuri, zăpăiesc cîni, cîntă cucoși pe garduri și-au ieșit pe prispe copii balani numai în durligi.

Cînd intrăm la casa unde stă Vasile, văd într-un țarc, alătura de grajd, doi miei care se soresc. Calul se oprește, își întinde botul peste garduț și-i cerce-

tează. Deodată amîndoi puii oilor se ridică și blănițele crețe le lucesc în soare. Fără să asculte de behăiturile moi și groase ale mamelor, încep să țupăiască, săltînd cu tuspătru picioarele odată, răsucindu-se în aer și zbătîndu-și totodată și codițele. Se reped cînd într-o parte, cînd în alta, fac cîteva salturi pînă la boturile oilor, iar se întorc și prind a țupăi. După aceea se opresc, fiind și delicați, și, cînd behăiesc subțirel și dulce, li se văd în gură dințișori fini și limbuțe cu margini trandafirii. Ridică capetele și privesc pe Vasile: parcă ar voi să-l întrebe dacă i-a plăcut reprezentăția lor.

Calul nechează incetișor și prietinos. Se înțelege că i-a plăcut.

După ce desealec, se duce zburdînd vesel, cu celălalt Vasile, să se-ncredințeze, cu coada ochiului numai, că este într-un colț anume căldare, cu anume ovăs vinturat și spălat. Indată ce știe că este, stă cuminte și răbdător, suferă toate șumuiacurile de paie, toate frecăturile și operațiile de curățire ale soldatului. Cînd se isprăvește, amîndoi oftează cu ușurare. Apoi urmează știuta și obișnuita convorbire, în urma căreia soldatul aduce și pune căldarea în iesle, iar calul își vîră cu mulțămire botul într-însa.

X

...O arătare stranie, un mesager de departe...

Echinocțiul de primăvară a venit cu un cumplit austru, care vîiește în văzduh ca o uriașă cascadă și țipă, geme și tremură prin toate colțurile, streșinile și colțoarele casei. Țiuie la ferestre și bubuie în sobă. Sună parcă și-n depărtările trecutului și mă ține treaz noap-

tea, chemînd din țintirimul lucrurilor duse fantasme și icoane de acum douăzeci de ani. Floarea de aur, de la marginea râpii unde se zbătea șuvoiul, și mireasma pămîntului jilav îmi stăruiesc în luminile ochilor deschiși și-n nări, și icoanele și senzațiile trecutului se amestecă cu cele prezente.

Și văd deodată un copil care a ieșit cam fără voia mamei cu pușca de-acasă... Mă văd cu mulți ani în urmă umblind pe cîmpii abia zbicite în primăvară, oprit ici în loc cu ochii după un stol de grauri, pornind dincolo cu pași grăbiți după un zbor de rațe care se învîrtesc pe luncile Siretului. Cerul era siniliu și lucea soarele și cîntau ciocîrlii, plutind în aburii arăturilor.

Rața sălbatică era pe-atunci idealul meu cinegetic și aveam despre ea păreri foarte ciudate. Mai întăi eram incredințat că mă pot prezenta în marginea luncii și-n fața bălții cu pușca întinsă și rațele mă vor privi fără bănuială, ba chiar cu simpatie, și-mi vor îngădui să mă apropiu atit cît îmi va plăcea. Făceam așa fără indoială — și întregul stol, la măcăitul grav al rățoilor, se ridică din baltă bătînd năprasnic din aripi și se înălța pe undele văzduhului. Făcînd ocoluri mari, depărtîndu-se și iar venînd, deodată se lăsau la altă luncă și la altă baltă. Tot timpul zborului lor stăteam încremenit, cu ochii în cer, cu inima bătînd de nădejde. Cum își inclinau zborul, porneam cu o nouă însuflețire, călcam prin smircuri, treceam prin desișuri de scai voinicești și iar mă înfățișam cu pușca întinsă, într-un cotlon tainic, unde lucea o apă neagră în umbră de ariniș.

Aici, într-un rînd, după ce stolul se înălță iar spre soare, dintre tufe dese de lozie se ridică la lumină un cap bărbos, grozav de supărat.

— Apoi bine, măi țincule, așa se vinează rațele?...

Mărturisesc că m-am simțit foarte rușinat. Dar mai mult decât rușinat, m-am simțit uimit cind am văzut pe pușcașul cel bărbos în brînci, între tufe, întocmai ca un indian din vestitele istorisiri din lumea nouă. Atunci am înțeles că trebuie să mă tîrăsc și eu printre tufe de lozie și mure, printre spini și bozi, pe sub tuneluri de plante acățătoare, întocmai ca un războinic din rasa pieilor-roșii, spre tainicul loc unde se scaldă, bat din aripi și se alungă rațele cele nenumărate.

Intr-adevăr, stolurile de rațe erau uriașe în primăverile cele de demult. Pe-atunci și apele dezghețurilor erau mai bogate. Și locurile pe unde mă rătăcisem erau aproape necălcate de picior omenesc.

— Șezi colea... îmi zise omul cel bărbos; și să le așteptăm să se întoarcă...

Îi trecuse supărarea și-mi zîmbea cu bunătate.

Mă așezai în locul unde bătuse el pămîntul cu palma, pe o iarbă tînără și fină ca matasa.

Vinătorul cel bărbos și cu ochii albaștri era un om sărac se vede, căci straietele-i de țîrgovăț erau cîrpite și pline de pete mari de unsoare lustruită.

— Te uiți la straietele mele? mă întrebă el rîzînd. Am și altele mai bune. Eu sînt Iohan, mașinistul. Tot griul de pe lanurile acestea eu îl treier. Dar acum n-am ce face ș-am ieșit la vînat... Dar dumneata al cui ești?

Îi spusei al cui sînt.

— Ș-ai ieșit întâia oară la vînat? Se cunoaște. Nu știi încă obiceiul sălbătăciunilor. Pacat! Mi-ai spăriat niște rațe gotce de toată frumuseța. Aici, la Balta Arinilor, vin sara și gîște.

— Vin și gîște! exclamai eu cu uimire.

— Se-nțelege...

În rețeaua gencei, pe care o purta la șold, observai cinci ori șase rațe împușcate. Mă stăpîni, nu pusei nici o întrebare și nu-mi apropiai nasul de ele, ca nu cumva domnu Iohan să înțeleagă că nu mai văzusem pînă atunci asemenea vînat. Mașinistul în adevăr se făcu că nu bagă în seamă privirile mele lungi și, scociorînd în geantă, scoase o bucată de pîne neagră, o cutie, un cuțit și citeva fire verzi de usturoi.

Deschise cutia : era într-însa unt.

— Aici am unt de la caprele mele roșii... lămuri Iohan mașinistul.

După ce desfăcu cuțitul cel mare și lucios, tăie două felii groase de pîne.

— Acesta-i cuțitul meu de vînătoare... zise el ; și asta-i pîne de secară, făcută de nevastă-mea...

În urmă, după ce-mi întinse o bucată de pine unsă cu unt, îmi puse între degete și citeva fire de usturoi.

— Acesta l-am făcut eu, vorbi el iar. Pun în odaie, din iarnă, căței de usturoi și harpactică în lădițe cu pămînt. Și cînd vine primavara, eu am ceapă verde și usturoi verde. Pot vinde și boierului. Cînd ies la vînat, iau cu mine pîne de secară, unt de capră și verdeață... Asta-i foarte bun pentru sănătate...

Gustarea mașinistului era minunată, și-atunci am văzut cît de multe lucruri trebuie să știe vînătorii.

După ce ne-am pus stomacurile la cale, cum zicea tovarășul meu — începu cea dintâi lecție a mea de vînătoare.

Domnu Iohan, cu o voce domoală, îmi lămurea ce fel de dihanie spărioasă-i rața, cum trebuie să te apropii de ea, unde trebuie s-o aștepți la pîndă. Îmi vorbi apoi și despre feluritele soiuri de rațe sălbatice, de la cele mai mititele și iuți ca rîndunelele, care trăiesc la vadurile Moldovei, pînă la gotce și alte soiuri mari

și rare care vin numai primăvara de prin depărtate smîrcuri, cine știe de unde, de la marginile lumii...

Și pe cînd îmi vorbea el, soarele se lăsa cătră asfințit. În lumina lui oblică, deodată, c-o mișcare de vije-lie, stolul de rațe sosi și se lăsă cu zgomot în Balta Arinilor. Inima începu să-mi bată aprig, și ochii mi se inegurară. Domnu Iohan mă apucă de mîna și începu să mă tragă după el. Amîndoi ne strecuram și ne tîrîiam ca niște dihanii, prin încurcatele tufărișuri ale luncii.

Intr-o vreme ne oprirăm. Apa era aproape. În ghio-lul cel negru de sub streșina păduricii pluteau și se jucau rațele cele venite din smîrcurile și ostroavele de la marginea lumii. Pe-un arin bătrîn doi hulubi sălbatici rîdeau de jocul rațelor străine. Și cînd ici, cînd colea, un pescăruș ciudat, și el străin, tot sălta cînd pe-o creangă, cînd pe-un fir de papură, și-și tot întorcea spre mine capul mare cu plisc negru și-i sticleau în lumină penele bătute parcă în rubinuri și smaranduri. Și eu și mașinistul priveam încremențiți, căci pe celălalt mal mai ședea gîndițor și un cocos-tirc ciudat cu penele de culoarea mărilor, cu pliscul lung, fin și ascuțit.

Neamțul îmi șopti un cuvînt... Trăsei eu întăi. Trase și el apoi în stolul înălțat. Și după bubuirile adînci care sfărîmară singurătatea, pe baltă răma-seră numai cercuri de umbră și lumină și toți oas-peții primăverii pieriră ca prin farmec. Două rațe că-zuseră sîngerate aproape de noi și domnu Iohan le cercetă cu luare-aminte, apoi viri una și-n torba mea.

Și se-ntinse liniște, taină și tristeță peste Balta Arinilor. Și mașinistul, stînd tăcut lingă mine, sub tufele de lozie, păru a-și aduce aminte de cele ce văzuse.

— Cocosîrcul cel străin, albastru, l-am mai văzut eu o dată, îmi zise el... Demult. Sînt treizeci de ani de-atuncea. Abia venisem în țară aici. Și l-am văzut tot pe malurile Siretului. Atuncea umblam eu mult pe-un drum — aveam eu o prietinie c-o fată de pădurar...

Omul cel bărbos oftă și ochii albaștri i se-ntristară.

— Și unde-i acum ?

— Cine ? Cocosîrcul ?

— Nu.

— A ! A murit de mult tare... o și uitasem...

Și zîmbi melancolic, cu ochii țintă în locul unde fusese paserea cu penele de culoarea mării.

Apoi, încet și grav, iar începu a-mi vorbi despre meșteșugul vînătoresc, pînă ce căzu soarele în asfințit. Atunci o taină de lumină viorie se întinse în jurul nostru. Ș-odată cu negura serii sosiră și cinci giște sălbatice care căzură ca din cer în ghiol, ș-apoi prinseră a umbla pe apă găgăind : gînsacul înainte și giștele cîte două după el. Tresărirăm și puserăm mîna pe puști ; dar procesiunea, navigînd lin, intră deodată, ca pe-o poartă de întuneric, în umbra arinilor bătrîni și nu mai văzurăm nimic. Auzeam numai sfatul și găgăitul lor blind. Și stăturăm așa, liniștiți, ascultînd, pînă ce se aprinseră stele în fundul Bălții Arinilor. Atunci ne ridicarăm și ne depărtarăm foarte încet, printre bolțile de mure și tufele de lozie.

XI

Altă intîmplare de demult...

În acei ani de demult, pe la 1896-1897, primăvara venea altfel, nu pentru că o priveau altfel ochii mei de adolescent, ci din pricina altor variații și echilibrări

atmosferice. Au fost în copilăria mea, în văile Siretului și-a Moldovei, ierni lungi și tari, cu omăt foarte îmbielșugat. Apele și mlaștinile sticleau oglinzi neclintite de la începutul lui dechemvrie pînă la martie și cîrduurile de copii aveau petreceri prelungi. De pe coastele săniușurilor coboram la ghețuș și stăruiam în frig pînă ce soseau amurgurile trandafirii, cu geruri de stîncă neclintite și înfricoșate. Apoi, sara, abia aveam putere s-ascult începutul unei povești ori a unei întâmplări și mă cufundam în somn și-n vise, retrăind și mai agitat întâmplările zilei. Deodată, însă, într-o noapte, începea să sune un austru cu modulații cînd grave, cînd înalte, c-o presiune năprasnică, pe care o simțeam prin geamuri și prin pereți, prin sobe și pe subț uși, și-a doua zi aveam cea dintâi temperatură a dezghețului. În puține zile apoi, curentul cald de la sud muia complect ghețurile și zăpezile, și zăporul pornea. Mi-au rămas în minte puhoaietele și revărsările ca ceva măreț. Asta era primăvara. Umblam cătră școală și înapoi acasă încă pe pod de ghiață ; dar pe marginile drumului, într-un soare puternic, curgeau pîraie grăbite, cu făgaș săpat în ghețare, cu cotituri și cascade, cu ostroave, cu subterane în care dispăreau, cu volburi spumoase în pîrăul cel mare din vale, care colecta toate pîraiele cele mici. Urmăream și îngrijeam torentele acestea efemere, rupeam zăgazurile de gunoaie, instalam moriști care lucrau fără nici un folos — și mă bucuram nespus de năvala apelor, ca de orice lucru trecător. Rîul cel mare, în șes, curgea sub perdele de aburi. Cîmpiile joase erau, vreo două-trei săptămîni, un lac imens. Și-ndată după ce se zbicea pămîntul, simțeam în juru-mi și-n mine înflorirea bogată și bruscă a vieții. Poate ajungem iarăși, în timpul nostru mărginit, la un ciclu de ani cu ierni

ca odinioară. Cele de anii trecuți îndeobște au fost mai sărace și primăverile n-au mai dat pământului aspect de apariție proaspătă din potop. De aceea, prin contrast, văd și mai colorat și mai puternic pe cele de demult.

În unul din acei ani a căzut Paștile în vremea înfloririi livezilor. Mă afluam pe Moldova, într-un sat unde trăiau rude ale mamei mele. Casa în care stam era a lui Vasile Umbră. Pe nevasta stăpinului gospodăriei o chema Ileana; pe fată, Aglăița. Aveau această singură copilă cu numele Aglăița — codană de cincisprezece ani. Era destul de frumușică, cu pielea obrazului curată, cu părul castaniu și cu ochii căprui mari, cu gene cîrligate. Avea un zîmbet plăcut și-un fel de a privi pe furiș — cu viclenie. Însă era sfioasă, nu vicleană.

Chiar în cele dintâi două zile am aflat că Aglăiței începe să-i fie drag un flăcău din sat. Faptul acesta, numai pe jumătate lămurit de gospodina casei, pricinuia oarecare tulburări și năcazuri. Fata suferea în tăcere imputări și asprimi, care acuma îmi apar într-o lumină cu totul deosebită. Atuncea eram aproape partizanul mamei, căci nu înțelegeam cum, eu fiind acolo, ochii aceia cu gene cîrligate puteau privi în altă parte. Zîmbetului îi atribuiam numai viclenie. Și eram bine încredințat că flăcăul, un flăcău oarecare, era departe de a se putea măsura cu mine. Mai întâi, eu eram un țîrgovăț, îmbrăcat orășanește, destul de frumușel după părerea proprie: blond și nalt, cu plete și cu ochi visători. Al doilea, adusesem cu mine câteva cărți, în cetirea cărora mă cufundam ceasuri întregi. Asta, fără îndoială, trebuia să-mi dea prestigiu și nobleță; chiar dacă Aglăița, absolventă numai a cinci clase rurale, habar n-avea cine-i Eminescu, Alecsandri

și Creangă. Cu asemenea tovarăși, cu asemenea vîrstă, și într-o primăvară înflorită, nu-mi puteam închipui că fata de gazdă poate să rămîie multă vreme cu gîndul la horile din cîșlegi și la flăcăușul ei — la urma urmei un om de rînd.

Eu ceteam, la măsuța de lîngă fereastră, un vodevil de Alecsandri. Gospodina era la stative, luerînd harnic la o pînză în patru ițe. Sunetele ritmice, al suveicei și al vatalelor, de la o vreme monotone ca pulsația unei pendule, departe de a mă tulbura în în-deletnicirea mea, mai curînd îmi creau o atmosferă prielnică și odihnitoare. Cum încetau, cum ridicam ochii, neliniștit.

Intră într-o vreme în casă Aglăița, din soarele de afară, și maică-sa numaidecît o întîmpină cu glas de ceartă :

— Ce cauți aici, fată hăi ? Ai isprăvit treaba pe care ți-am dat-o ?

— Da, mămucă.

— Ai și gătit de lipit prispa ?

— Am gătit.

— Mira-m-aș ! Și dac-ai gătit, de ce-ai venit aici ca să-mi stai cu mîinile în șolduri ? Cloștele le-ai adus în ogradă, ori iar umblă pe toloacă, și a dat iar în pui mîța lui Bîtlan ? Cu mîța ceea decît i-o poznă și nu m-ajunge mîntea ce să facem !

Vorbele din urmă erau cătră mine.

— Cloștile-s în ogradă, mămucă, răspuse Aglăița. Să n-ai dumneata nici o grijă.

— Cum să n-am grijă, fată hăi ? Da' ce știi tu de cîte sînt și cîte trebuiesc ? Iaca, peste patru-cinci zile-s sfintele Paști și sînt de făcut atîtea, că m-apucă o groază numai cînd mă gîndesc. De mîni ies de la stative ; și să deie dracu să nu-mi fii de ajutor cum

ştiu eu, şi să dai din mîni lîngă mine, iar cu gîndul să fii unde prepun eu ; ş-apoi dacă nu ți-oi spînzura pielea-n băţ, să nu-mi mai spui cum mă chiamă !

Fata plecă bărbia în piept, foarte ruşinată. Tăcu.

— Acu ce cauţi aici ?

— Am venit, mămucă, să iau un mosor de bum-bac, să fac țevi.

— Hai-hai, nu umbla tu mai repede, c-acuşi vezi pe dracu ! Ia mosoru şi du-te. Ce cauţi acolo, după uşă ?

— Văd gunoi, mămucă.

— Alei, fata mamei ! D-apoi ce-ai învăţat tu la şcoala aceea, unde ai umblat cinci ani şi ai făcut cinci glasuri ? De aceea nu te-am avut ajutor, ca să nu ştii nici atîta lucru ? Acolo nu-i gunoi, fată hăi ; acolo-i cenuşă. Şi cenuşa nu ştii tu că luna nu se dă afară ? Ai ştiut şi ți-am spus ; că ce grijă am avut eu, decît să te învăţ asemenea lucruri, ca să poţi fi gospodină la casa ta, dar gîndurile tale-s la Ucigă-l-Crucea. Hai-hai ! Te-oi mai vedea eu jucînd cu feciorul Paraschivei !

— Bine, mămucă, o lăs la locu ei.

— Ce laşi la locu ei ?

— Cenuşa, precum mi-ai spus.

— Se-nţelege că s-o laşi. Asemenea să nu uiţi şi despre gunoi, că nu trebuie să-l dai afară înainte de a răsări sfîntu soare.

— Asta ştiu, mămucă.

— Bine că ştii. Viră-ţi minţile în cap şi învaţă rînduiala lumii ş-a vieţii, c-a să-ţi prindă bine. Tu socoţi c-aşa-s treburile ? Dai din mîni şi gata ! Trebuie să mai treacă multă apă pe Moldova pînă ce-i învăţa tu atîtea ş-atîtea, fără de care nu poate trăi o femeie şi fără de care nu te poţi numi gospodină. Cîte paseri

zboară crezi tu că toate se mîncă ? Și ciți flăcăi joacă-n horă socoți tu că toți îs vrednici să poarte căciulă ? Am să-i hotărăsc eu Paraschivei lui Balan să mai deie țîță lui Neculăieș al ei ! Du-te și-ți vezi de letcă și nu mai sta aicea stîlp, lîngă mine.

Fata ieși supusă și cu lacrimi în ochi.

Peste puțină vreme auzii glasul blînd al gospodarului, afară. Letca stătuse. Fata răspundea ceva.

«E supărată și plînge, mă gîndeam eu ; și tată-su, care-i om bun și blajin, o mîngîie. Dar el nu știe de urmările ei, ca maică-sa.»

Vîrîi degetul arătător între foile cărții, închisei tarajii și-i cuprinsei între celelalte degete ale mîinii drepte, și mă strecurai pe ușă, afară. În ogradă — lumină orbitoare. O scroafă neagră căzuse pe o coastă, în plin soare, și vreo opt purcei se năpusteau în zvîcnituri să-i deschidă pîntecele cu surlușoarele rotunde. Cloștele se scăldau în colb. Gospodarul, om încă tînăr, dejuga boii de la căruța plină de halaturile de arat și boronit.

— Am isprăvit de dat păpușoi... îmi zise el, vesel.

Mă înturnai spre lacrimile Aglăiței. Copila își începuse iar lucrul, c-un obraz înflorit de fericire și cu ochii duși în zări. Între zări și ochii ei căprijii sta, fără nici un fior de vînt, livada grea de floare și de mireasmă.

După această scenă, urmează îndată, în amintirea mea, a doua — tot vie și proaspătă. Nu pot preciza dacă s-a petrecut în aceeași după-amiază, ori în altă zi din săptămîna patimilor. Treburile gospodăriei se alinaseră, cătră sară, și eu ieșisem, cu cartea, pe prispă. Lelița Ileana hrănea un foc viu sub șopron, iar bădița Vasile isprăvea de dres gardul de nuiiele al livezii. Mirosea, în amurg, a fum ș-a flori de măr. Deo-

dată, întorcînd ochii, zăresc prin tindă, în odăița cea mică cu ușa deschisă, pe Aglăița, isprăvindu-și găteala, pentru denie.

Cămașa înflorită, fustele înfoiate și crețe, ciuboțelele cu potcoave galbene : era gata. Iși privea acum cu luare-aminte obrazul și pieptănătura într-un hîrb de oglindă mic cît palma. Și-l plimba pe dinaintea nasului și-a ochilor în toate chipurile, se apropia de ferestruică, se trăgea mai la o parte într-o lucire mai vie a apusului — se mișca grațios și cochet, cu fustele crețe unduind.

Știam că-și spălase părul cu borș, în care maică-sa o sfătuisese să puie și cîteva fire de busuioc, sămănat în ziua de Sfîntu-Gheorghe a anului trecut. Fetele de pe Moldova se lau într-un chip deosebit, amestecînd la operația asta nu numai buruieni, ci și descîntece. Iar cosițele și le împletesc cu anume îndemînare și meșteșug, fixîndu-le într-o cunună, cu cîteva flori artificiale, întocmai așa cum, la vremea lor, se gătiseră mama ei și bunica de mult moartă și alte femei în linie ascendentă pînă în veacuri vechi. Într-același chip, cu aceleași ape și flori. Iși potrivea cerceii ief-tini și-și freca ușor sfîrcurile urechiușelor. Iși mîngîia sprîncenele subțiri și zîmbea ochilor căprii irizați cu aur.

Clopotul bisericii inceptu a suna îndată ce albăstri înserarea. Tropăind mărunț, fata trecu pe lîngă mine fără să mă vadă. Din lumina focului de la șopron, maică-sa o urmărea cu ochii în tăcere. Nu-i repezi nici o vorbă aspră. O lăsă să se ducă, pe subt arcuri de flori, la tovarășele ei și la flăcăi, după o lege veche și misterioasă.

Intrucîtva jignit, părăsii pe prispă volumul lui Alecsandri și mă îndreptai și eu spre poartă.

— Ia un băț, ca să nu deie cumva vreun cîne...
îmi zise blînd gospodarul.

Lelița Ileana începu a rîde.

— Trebuie să iei băț, vorbi și ea, căci te cunosc
după strai că ești străin...

Cîinii erau însă blajini în sara aceea de denie, și
clopotul avea o vibrare de cîntec, pe care n-am mai
auzit-o de-atunci niciodată. În umbra viorie, în sara
înflorită de primăvară, îmi închipuiam, cred, că mi-i
dragă copila care trecuse mărunt pe lîngă mine și
cugetam să mă întorc cu dinsa spre casă, numai eu
singur cu ea, și să-i dau a înțelege simțirea mea. Mă
înșelam cu vorbe închipuite, pe care le rosteam numai
în mine și grăbeam spre clopotnița neagră a bise-
ricii.

Slujba începuse; fumegau făclii de ceară. Preotul
bătrîn, în odăjdii aruncate în grabă și strîmb pe el,
murmura vorbe neînțelese, măturînd cu barba-i că-
runtă furnicile chirilice de pe ceaslovul dinainte-i.
Dascălul căsca din cînd în cînd, behăind plictisit
și trudit. Și el, și părintele Gavril abia se întorseseră
de la cîmp, de la muncă aspră și grea, și-n ochii lor
aburea somnul pămîntului. Tineretul din biserică, însă,
era vioi. Intr-o parte, în dreapta, stăteau flăcăii, nalți
și drepți. În partea cealaltă fetele, grămădite buluc,
șoșoteau întruna, chicotind și frămîntîndu-se. Murmu-
rele rugăciunilor, luminile și ecourile bisericuței erau
absolut străine și fără noimă pentru lumea aceea.
Copiii încaltea, în fund, păreau la o petrecere teribilă,
așa se ghionteau și se veseleau. Blajinul părinte
Gavril ridică într-un răstimp fruntea cu privirea o clipă
asprită; pe urmă se răzgîndi și lăsă lucrurile să
meargă în voia lor — ca și cum toată lumea aceea

tînără, cu totul străină de ritualul creștin, se adunase la o slujbă a primăverii ș-a tinereții.

Cele două grupe, flăcăii și fetele, au schimbat numai priviri și zîmbete. Apoi au ieșit tropăind din bisericuța veche. Au mers o vreme tot deosebiți pe ulița cea mare a satului prin aburul și lumina livezilor. S-au despărțit și s-au împrăștiat și s-au simțit fericiți, ca toate generațiile, pînă la cele mai din trecut. Abia mai pe urmă am înțeles că toate erau lege — și obi-ceiurile, și eresurile, și tonul de ceartă al mamei și toate cîte se întimplau într-un colț de lume încă stră-vechi și păgîn, sub protecția blajină a bisericuței. Iar eu eram, în chip firesc, expulzat din viața profundă a lumii aceleia și din peisagiul ei.

XII

«Calul dracului»

Intr-o zi, pe prispa cea dindos, ca într-un tainic cotlon, zăresc pe madama Profira stînd de vorbă c-o babă urită, cu nasul coroiat și privirea vicleană. Șed amîndouă cap lîngă cap în soarele fierbinte de primăvară. Din cînd în cînd, cucușul ogrăzii se apropie de ele, le privește c-un ochi, apoi dă drumul unui țipăt prelung și melodios.

— Hici, cucuș ! strigă gazda și aruncă în el c-o surcea ori c-un pai. I-i frică parcă și de acest vătaf al ogrăzii : să nu le-audă sfatul.

Pe fereastra deschisă intră aburiri calde. Se rătăcește o clipă spre mine și joacă în cadrul luminos un fluture roșu. Și se așează o tăcere mare în vecinătăți, căci încep a înțelege, de la locul meu ferit, vorbele celor două femei. Cu surprindere pricep, în scurt

timp, că am de-a face cu baba Irina de la Măcărești, adică cu cel mai puternic aliat al «dușmanilor noștri». Asta mă interesează în chip deosebit și mă face să-mi ascut urechea.

Cum s-a întâmplat această neutralizare a celeia ce stăpânește duhurile necurate? Ce sol feminin a tratat la Măcărești nu numai neutralitatea, dar de bună-samă și o alianță ofensivă? Asupra acestei afaceri ambele părți lunecau cu discreție; totuși se părea că diplomatul a fost o oarecare «cumătra Maranda».

— Vra să zică, întreabă într-o vreme madama Profira, a vrut urîta și ticăloasa să-mi răpuie numaidecît zilele!

— Da, drăguța mea; ce socoți? Lumea-i ră și păcătoasă în ziua de azi. Da' parcă eu mă potriveam la toate cîte spunea și dorea ea? Ce aveam eu cu dînsa? Nu mi-i soră, nu mi-i fată. Și nici n-aveam cine știe ce folos!

— Se-nțelege! Ce folos poți avea de la o calică și o desculță ca dînsa?

— Asta m-am gîndit și eu... confirmă c-un suspin bătrîna. Cîte n-a vrut ea! Și pe ursită a vrut să-ți facă!

— Și nu mi-a făcut?

— Da' parcă eu m-am potrivit? Aceasta nu-i ușor lucru, și-i și cu primejdie de moarte. Doar toți avem să dăm samă de toate pe ceea lume!...

Acuma oftează, c-un suspin de ușurare, madama Profira Cîrlan.

— Da' altele, urmează baba c-o voce plină de cotituri și învăluri; altele cîte n-a făcut și n-a spus! A făcut cîte s-a priceput și cîte-a auzit, și spunea cîte-i trăsneau prin cap. Zicea, draga mea, că ai trăit cu unu Ghiță Hîncu!

— Ard-o para focului s-o ardă ! izbucni ascuțit și cu oțărîre nevasta lui Cîrlan. Doar omul ista mi-i cumătru și nu l-am văzut de la Crăciun.

— Știi, drăguță, și cred, răspunde cu voce foarte dulce baba. Și de-un fecior al popei Dumitrache de la Mănăstireni vorbea...

— Auzi tu, sluta și calica ! Trăsni-o-ar și n-ar mai ajunge ! Da' eu pe feciorul popei nu-l văd cu anii...

— Cred, draga mea, da' știi, ea nu zice decuma...

— Da' de cînd ?

— De cînd erai fată mare !

— Vezi dumneata, mătușă, cît îi de ticăloasă lumea ! grăi c-o mare descurajare madama Profira.

— D-apoi n-o cunosc eu ? suspină baba. Că doar în mijlocul ei am îmbătrînit !...

— Și ce mai spunea ? întrebă cu o înciudată curiozitate gazda mea.

— Cîte și cîte, drăguță !... Ce să ți le mai spun, ca să-ți stric inima ? Că nu știi să mesteci o mămăligă și să fierbi un ou, că pui sulemeneală pe obraz...

— Sulemeneală eu ! strigă cu indignare gazda mea.

— D-apoi nu te mira dumneata, că la vorbe și răutăți se pricepe neamul Varvarei, grăi baba. Eu am cunoscut-o și pe mă-sa cu toate surorile ei, și pe bunică-sa. Iaca așa, ca și aceasta, toate se țineau numai de vorbe și de intrică ! Și cît au fost tinere, numai la barbați s-au gîndit și la farmece de dragoste. Pe urmă le-a hodinit și le-a liniștit Dumnezeu ; da's-atuncea ochii cei rotunzi ca de huhurez tot le jucau în cap ca la dracu și stecleau numa după barbați... Toate-au fost la fel. Și Ileana lui Chirilă, care-a omorît cu toporu pe barbatu-său, parcă n-a moștenit blăstămu

unei surori a bunică-sa ?... Că și-aceea a făcut o pozna ca aceasta.

— Cum se poate, mătușă Irină ! Mă rog, spune-mi și mie cum a fost !...

Înțelegeam întrucîtva de ce amîndouă femeile ocoleau întruna chestia cea mai de samă pentru care se întîlniseră. Pînă în ceasul apropierii fuseseră taberi vrăjmașe, și-acuma alianța se lega cam de departe. Discuția asupra faptelor «celeilalte» era moale, deoarece și baba fusese părtașă. Cu toate acestea învoiala se făcea pe nesimțite și înțelesei — îndată ce auzii de o «casincă nohotie» și niște slănină afumată — ea madama Profira iscălea un contract prin care se dădea, legată de mîni și de picioare, în cîngile Diavolului.

Și-ndată ce baba Irina, cu vorbe întortochiate, suspinuri și subînțelesuri, își statornici pretențiile și înțelese că a căzut în loc îmbielșugat, lîngă un biet suflet neliniștit — auzii și întîmplarea femeii celei de demult din neamul Varvarei : baba Irina o spunea dulce și cu mare plăcere, în blîndul soare de primăvară, și gazda mea o asculta cu o deosebită bucurie, de și era o întunecată dramă de dragoste, din nopțile trecutului.

XIII

Ochii ei arzători de mult s-au stîns...

Înțelesei, din ce spunea baba cea cu clonț și cu ochii verzi și vicleni, că demult tare era peste deal, în valea cealaltă, la malul Moldovei, o curte care acum s-a dărîmat. Au rămas numai niște urme de temelii și cîtiva peri bătrîni și scorburoși dintr-o livadă veche. În acel loc, la curtea lui Iorgu Canta, trăia, între mulți slujbași ai moșiei, și-un vătăf, Alexa

Greco, pripășit de prin lume, gospodărit și așezat pe lângă boier. Acest Alexa Greco era însurat și zular ; și cînd umbla călare pe lanuri și pe la mori, întruna își vîra degetele în barba-i neagră și zbîrlită și mormăia cu ciudă. Firele pe care și le smulgea din mătură le risipea repede în vînt ; după aceea smulgea din tureatca ciubotei harapnicul și-ncepea să bată în buiestrașul cel alb, pe care de zece ani își făcea slujba. Il întorcea cu capul spre curte și-l suduia :

— Hai, boală, acasă, mînca-te-ar lupul cel bătrîn !

Asta era vorba lui ; și-n urmă-i oamenii zîmbeau și-și făceau cu ochiul.

Calul pornea la umblet, și cînd ajungeau aproape de curte, pe-o cărare de dindos, vătaful își ațîntea căutătura spre căsuța lui care era în coasta ogrăzii boierești, pe-un dîmb, nu departe de apa Moldovei. Pînă ce intra pe poartă, Alexa Greco n-o slăbea din ochi. Cu privirile-i negre scociora ograda plină de acareturi, înconjurată de gard de ostrețe, și parcă voia să pătrundă și-n căsuța albă cu geamuri lucitoare în fața căreia făceau puțină umbră doi zarzari bătrîni, cu trunchiurile noduroase. Descăleca repede și zvîrlea unui argățel frîul. Suia apoi cele două trepte de la ușa din față ; după care se răzgîndea, se întorcea în loc, și foarte grăbit ocolea și înfra pe ușa de dindos.

Nevasta sosea și ea după o clipă, de la treburile gospodăriei. Il întreba :

— Da' ce vii dumneata așa de grăbit și de aprins ?

— Da' nu vin nici grăbit, nici aprins... rînjea el în barba-i deasă. Așa vine omul la casa lui. Unde-ai fost ?

— Cine ? Eu ? întreba ea cu mirare și începea să rîdă. Am fost și eu la treburile gospodăriei.

— Foarte bine, foarte bine ! mormăia el și prindea să se învîrtă prin cele trei odăiți, căutînd parcă pe cineva. Apoi ieșea și începea să adulmece prin ogradă și printre acareturi.

Asta se întîmpla aproape totdeauna și femeia se făcea că nu bagă de samă. Ea era o biată fată săracă din oameni de rînd, ș-o chema Cristina. Umblase în copilăria ei mai mult cu picioarele desculțe, și purtase la păscut în prundurile Moldovei vițeii și gîștele tătucu-său, argat boieresc. Cînd se ridicase și intrase în joc, oacheșă și cu sprîncene codate, unii și alții începură a se uita la dînsa și a-și spune vorbe la ureche. Venindu-i vremea să-și cîștige pînea, tătucu-său Gheorghe Jîpa a adus-o la curte ș-a înfățișat-o boierului. Ca și-n poveștile cele bătrînești, i-a fost rînduit să slujească la găinărie. După aceea, într-o zi, boierul Iorgu Canta, văzînd-o năcăjită și desculță, s-a oprit cu milă în fața ei ș-a întrebat-o dacă n-ar vrea mai bine altă slujbă boierească mai ușoară, mai ferită de ploi și vînturi, în care obicei este a purta fustă înfoiată și ciuboțele galbene. Găinărița cea desculță n-a știut să găsească vorbe de mulțămire, numai s-a făcut roșie și și-a plecat ochii spre degetele picioarelor ; iar boierul, rîzînd ușurel, a apucat-o de gușă ș-a lovit-o încetinel cu palma peste obraji...

Cînd s-a arătat prin odăile de dindos, Cristina, fata pîndarului, cu fusta ei înfoiată și cu ciuboțele galbene, a băgat-o numaidecît în samă Alexa, vechilul cel bărbos al lui Canta. Și dintrodată a părut a o vedea pentru intăia oară și cucoana Aglaie. Ș-a fost un fel de sfat furtunos între cucoană și boier, după care s-a înfățișat Alexa Grecu ș-a cerut-o de nevastă pe Cristina. Bucuroși i-au dat-o boierii îndată, ba au poftit să fie și nuni...

Alexa era un om mai de soi ; era și mai în vîrstă ; de aceea fata lui Jîpa niciodată nu îndrăznise a-i spune decît «dumneata» și se purta cu el foarte supusă și la locul ei, ca una ce-și amintea cuptorul pe care crescuse și înțelegea să prețuiască binele în care avusese norocul să intre.

Altfel viața ei părea a curge liniștită. Cu întoarcerile pripite, căutăturile crunte și forăiturile lui Alexa, se obișnuise. Ba rîdea pe ascuns, întorcînd capu-ntr-o parte și ducînd mîna în gură, cînd vedea bine că vătăful o teme chiar cu boierul. Își aducea parcă aminte ea de ceva nedeslușit și de demult — dar acel ceva se amesteca cu podoabele nouă care începuseră a-i preface viața. Mai mult aceste podoabe luceau în amintirea ei decît o desmierdare trecătoare. Și rîdea singură într-ascuns de temerile lui Alexa Grecu, pentru că în viața ei nu-i fusese nime-nă drag.

Cu toate acestea era o ființă cu porniri aprige. Cum ajunsese vătăviță, începu a umbla și a se purta mai ascuțit. Și la vorbele și cîrtirile celorlalte neveste de slujbași ai curții, începu a răspunde atît de subțire, usturător și pătimaș, incît toate amuțiră. Ba chiar se și temeau de dînsa, căci avea niște ochi rotunzi și arzători care străpungeau ca vîrfuri de ace.

De multe ori, nevasta grămăticului și chelărița ceruseră voie să intre la cucoana Aglaie în iatac și îngenunchiaseră pe covor înaintea ei, tînguindu-se :

— Sărutăm mîna, măria ta, îndură-te și ne învață ce să facem ca să scăpăm de urgia nevestei lui Alexa... Are o gură care taie ca sabia. Spune cîte-o vorbă de ne face de tot rîsul și ocară.

— Dar ce-i, femeilor ? întrebă cucoana într-un rînd, ridicînd fruntea de deasupra gherghefului. Ce

v-a făcut? Ce zavistie s-a stîrnit? Cîteva sînteți și nici acelea nu vă puteți înțelege?...

Natalița, nevasta grămăticului, își feri din ochi părul rar cînepiu și se plecă adînc spre genunchii cucoanei Aglaie.

— Măria ta, grăi ea cu obidă, noi celelalte toate ne înțelegem. Dar casă bună cu Cristina lui Alexa nu putem duce!

— Și tu, Luță, se îndreptă cucoana spre chelăriță, ce ai de împărțit cu nevasta vataului?...

-- Eu n-am nimica, măria ta, da' ea n-are hodină nici zi, nici noapte... stîrnește vorbe... face farmece împotriva noastră...

— Umblă să-mi ieie barbatul... șopti însfîrșit cu disperare și hotărîre Natalița.

— Așa! grăi cucoana și-și plecă nasul fin întăi în jos, apoi și-l ridică în sus, c-un zimbet ușurel. Am înțeles!...

Și începu să asculte mai liniștită toate durerile și tînguirile femeilor, privind pe gînduri trupurile și fețele lor ruinate de vreme.

— Ea, să ne facă nouă asemenea nacaz și asemenea afront! sfîrși Natalița. Ea, o țarancă crescută la jitărie... urîtă și proastă... să se puie cu noi!...

— Nu-i nici așa de proastă pe cît se pare... răspunse zimbînd cucoana, nici chiar așa de urîtă...

Cu tot acest cuvînt blajîn și plin de mîngîiere, femeile nu se liniștiră și ieșiră tot năcăjite, ștergîndu-și lacrimile, din iatacul cucoanei Aglaie.

În vremea de care vorbim, vrăjmășia ajunsese foarte departe și partida nobilă era hotărîtă să întrebuițeze împotriva «țopîrlancei» nu numai foarfece pentru tăiat cozile ori o bătaie soră cu moartea, dar chiar și mijloace mai hotărîtoare, care stăteau în pu-

terea babelor țigance de la bordeiele de mai la vale de curte. În zilele liniștite și pline de lene ale sărbătorilor de primăvară, neconținut se adunau și țineau sobor și trimeteau șpioni cătră casa vătafului. Dar deodată băgară de samă că Cristina lui Alexa nu le mai trimete nici o veste și nici una din vorbele care le făceau să sară în sus. Ș-atunci toate rămaseră înțelese deplin că broasca cusută cu ață roșie la gură, aruncată în pragul ei, și-a îndeplinit menirea și a pus lacată pe clonțul dușmancei.

Neliniștile, însă, și pornirile iuți ale muierii lui Alexa se îndreptaseră în altă parte și ele nu știau nimic. Un pădurar din codrii de dincolo de apă venise a treia zi de Paști la curte și se abătuse c-o poruncă boierească pe la Alexa. Acolo nu găsi pe vătaf și-i ieși înainte, întrebându-l ce caută, madama Cristina.

Pădurarul acesta era un flăcău voinic și negrișios, cu pălărie lată-n bouri, cu baltag în mîna dreaptă și cu tașcă inflorită cu alămuri la șoldul stîng.

— Cum te chiamă ? îl întrebă Cristina.

— Costandin... răspunse el, și femeia băgă de samă că flăcăul are o mustăcioară subțire ca matasa și-o gură curată și tînără, aproape copilărească. Și vocea-i era lină și pătrunzătoare. Și deodată ochii ei rotunzi se tulburară, gura ei nu mai știu ce să întrebe, și c-un fel de spaimă simți în ea izbucnind ca o fiară necunoscută dorința adormită. Deodată văzu foarte limpede că a sosit vremea cînd trebuie cu orice preț să se bucure de o mare fericire. Fără voie zîmbi cătră pădurar cu dulceață — parcă nu-l văzuse de mult.

— Ai treabă cu Alexa ? îl întrebă ea.

— Da, însă văd că nu-i acasă...

— Și departe ești cu slujba ? urmă ea, zîmbînd stăruitor.

— Nu tocmai departe. În Bitca Corbului..

Ea tăcu. Sub privirea ei ațintită, flăcăul înțelese că femeia îl dorea. Și luminîndu-i-se și lui privirea, văzu înainte-i o muiere nălțuță și mlădioasă, c-o floare galbenă în părul strîns cunună, cu gura ușor deschisă, în care luceau dinții albi și ascuțiți ca de sălbătăciune.

Deodată ea nu mai zîmbi și-i zise încet :

— Ascultă, Costandine... eu am a-ți spune ceva... Să vii la noapte la porțița de colo, din fundul ogrăzii, de lingă grajd... Am să te aștept ș-am să-ți dau drumul.

— Bine... șopti flăcăul, și parcă avu o mișcare spre dînsa, să-i cuprindă mîna, ori să-i dovedească printr-o desmierdare c-a înțeles-o.

Ea-i zîmbi iar dulce și-i zise liniștită :

— Du-te. Apoi adăogă îndată : Ba stăi, căci văd că vine și barbatu-meu și i-i spune ce ai de spus...

Alexa vătaful intră în adevăr pe poartă și grăbi cătră casă, cum îi era obiceiul.

— A venit un om, îi zise Cristina. Te caută pentr-o poruncă boierească...

Întorcînd spatele cătră pădurar, intră nepăsătoare în casă.

Vătaful Alexa o găsi cîntînd încetișor și privind pe geam la zarzarii cei strîmbi și negri plini de horbotă albă de floare. Cum îl simți, se întoarse și-l întrebă dacă nu poștește cozonac ș-un pahar de vin.

— Vei fi fiind obosit... îi zise ea cu blîndeță. Și Alexa se simți foarte împăcat și mulțămit la sunetul glasului ei.

Dar în noaptea aceea chiar, după ce vătaful cel bărbos adormi liniștit, Cristina se furișă afară din odaie și se duse la portița de lângă grajd, unde o aștepta pădurarul. Cum deschise, îl și cuprinse cu amîndouă mîinile de grumaz. Și dintrodată se simți strinsă lingă tașca cea înflorită cu alămuri. Cu răsuflarea pierită, i se păru că moare. Dar învie îndată, fericită și înfiorată.

— Avem în podul grajdului, în fin, un loc ascuns... îi șopti ea.

Și se sui întăi ea pe scară în pod; și pătrunse după dinsa, în mirodenia finului, și Costandin, cău-tînd-o cu brațele întinse prin întuneric.

De această dragoste iute și pătimașă nu știu nimeni cît stătură livezile înflorite. Alexa dormea într-o fericită mulțămire, hrănit bine și alintat de muierea lui cu ochi mari și schimbători. Și cînd începea a sforăi în odăița împodobită cu scorțuri, Cristina îl împungea ușor c-un deget, ca să contenească. Și-n tăcere, ea se ridica-ntr-un cot și-și ațintea urechea, ca s-asculte tropotul unui căluț de munte, care trecuse vadul pe la deal și abătea spre un cotlon tainic. Atunci ofta și se trăgea ca o mîță spre ușă. Și n-o simțea nimeni, așa umbla, cu pași de umbră, cu inima bătînd de spaimă și de fericire.

Dar unul din șpionii femeiești care dădeau tîrcoale de cînd începuse războiul, simți curînd toată aface-rea. Și cum înțeleseră deplin adevărul, madama Luța și madama Natalița avură grijă să se întilnească cu Alexa Grecu și-și alăturară cu taină mare capetele lor uimite și spăriete de barba cea zbirlită. Și-n sara aceea vătaful veni acasă mai încet și așa, fără să se sinchisească de nimic, și-ndată după masă îl cuprinse un somn nebiruit.

Cătră miezul nopții lumina lunii pătrunse ca un fum argintiu în cotlonul din podul grajdului, plin de mireasma florilor uscate; și Costandin pădurarul, înainte de a pleca, trase încet cătră el, cuprinzînd-o de umeri, pe Cristina. Ea rîdea împotrîvindu-se ușor, și-i sticleau dinții albi. Apoi deodată se lăsă cătră el.

Dar îndată ridică fruntea și-și aținti urechea. Făr' a spune un cuvînt, sprintenă, se săltă din fîn, făcu un semn de liniște cu degetul și rămase ascultînd. După aceea zîmbi, își scutură capul, și iar căzu în umbră, rizînd înăbușit.

— Nu-i nimica, Costandine. Mi s-a năzărit!

Cînd luna trecu după un nour, ea se strecură ușor pe gura podului și se dădu jos pe scară. Apoi înălță ochii în sus, așteptîndu-și ibovnicul. Dar dintrodată inima i se rupse în coșul pieptului. Simți pe cineva lîngă ea. Înțelese că-i Alexa. Și cu privirile îngrozite, fără să poată face o mișcare, îl văzu cum deslipește scara și o lasă în jos alătura cu păretele.

— Acuma am să văd eu ce cucoș s-a suit în podul grajdului... grăi vătaful c-o voce aspră și răgușită. Întăi pe el vreau eu să-l judec și să-i zbor capul. Măi, Năstasă! strigă el cu putere cătră haidăii din ogradă care dormeau prin șuri; măi Ilie, ia sculați repede și făceți-vă-ncoace!...

Tremurînd, mută și cu ochii sticlînd, Cristina șovăi cătră păretele grajdului. Cînd se rezemă cu palmele, simți prin birnele de stejar frămîntarea celui rămas sus, prins ca o fiară în cușcă. Dar în același timp îi căzu sub degete și coada lucie a unei furci de fier, pe care încă de cu ziua o zărise în locul acela.

— Stăi pe loc, madamă! Nu te clinti! îi răcni cu voce grozavă Alexa, ș-o amenință cu toporul, pe care-l

ținea înălțat cu dreapta. Da' haideti, măi oameni, odată! urmă el întorcându-se spre șuri.

Atunci femeia, cuprinzînd strîns furca cu trei coarne, i-o izbi și i-o împlîntă adînc între coaste.

Alexa slobozi un urlet dureros :

— Valeu ! și căzu în brinci, apoi se izbi cu fruntea și cu barba de pămînt.

Ca prinsă de friguri Cristina apucă scara ș-o rezemă iar la gura podului. Costandin pădurarul se lăsă alunecuş pe ea, apoi se mistui în umbra porțiții, își deslegă de undeva calul și îndată se auzi tropot.

Atunci nevasta vătafului răsufală adînc, se liniști și privi în juru-i.

Haidăii ogrăzii veneau în fugă. Cînd ajunseră la grajd, își buluciră la un loc capetele mițoase și-și plecară nasurile cătră stăpînul lor căzut. Alexa se mișcă, își ridică de la pămînt barba și le spuse cu trudă :

— Să știți că m-a străpuns muierea...

Atunci oamenii, fără a mai pregeta, au prins-o cu ușurință, au legat-o cu funii ș-au dat de veste la curte.

De la isprăvnicie a venit a doua zi cercetare. Cum vremea era pe-nserate, boierii au găzduit la curte ș-a rămas să cheme pe vinovată înaintea scaunului lor în dimineața următoare. Iar în fața chillei unde vîrîseră pe Cristina, așezară dorobanț cu pușcă și cu șpangă.

Toată vremea femeia stătuse blîndă, umilită și supusă, fără să plîngă. Cînd au întreat-o : «Ai omorît pe Alexa ?», răspunse : «L-am omorît». Și nu mai spunea altceva nimica. Dar în noaptea aceea, cînd o străjuia dorobanțul cu strașnică poruncă, iar se sui luna în creștetul cerului și i se umplu chilia

de lumină. Atunci parcă se trezi ca dintr-un grozav vis, se uită în juru-i, i se umflară nările și o năvăliră aduceri aminte, căci începu a suspina și a plinge încet.

Străjerul o auzi și se apropie de ferestruica deschisă.

— De ce plingi ? o întrebă el.

— Imi plîng nenorocirile mele... îi răspunse ea c-o voce dulce. Și gîndindu-se la codrii de dincolo de apa Moldovei și la o căsuță ascunsă sub Bîlca Corbului, își făcu socoteală că la urma urmei ar putea scăpa într-acolo, l-ar găsi pe Costandin și s-ar mistui cu el prin bungeturi și pe urmă prin lumea asta mare.

Gîndindu-se așa, își șterse lacrimile și zîmbi către străjer. Apoi începu a-l întreba și a-i spune multe c-o voce învăluită și blajină, pînă ce oșteanul se milostivi de dînsa ș-o învoi să iasă în lumina lunii. De-acolo, pe neștiute, femeia îl duse pe povîrnișul ușor, către rîu. Și tocmai cînd el se aștepta la o mîngiere din partea ei, ea zvicni și-l arse peste ochi c-o vărguță de sînger pe care o rupsese în trecere ; și se mistui în tufele zăvoiuului de aproape...

O clipă orbit, omul se răsuci în loc ; apoi cînd se desmetici, se uită în juru-i, clipind cu ochii încruntați. Ș-abia într-un tîrziu zări pe nevasta vătafului cum trece apa Moldovei, prin pulberea lunii, cu fustele ridicate pînă la sîni și cu coatele înălțate la umeri.

Atunci se năpusti la vale, ieși la marginea zăvoiuului, și de-acolo trase asupra fugarei un foc de pușcă. Ea nici nu întoarse capul. Oșteanul, gheboșindu-se asupra armei lui, încărcă cu grabă și trase iar. Apoi iar încărcă ; și pe cînd ochea a treia oară, printr-o lumină ca ziua, vedea lămurit cum scade unda și

muierea iese de cea parte, pe prund, între sfori scînteietoare de apă. Trase; și cînd se risipi fumul, o văzu căzută și zvîrcolindu-se; apoi rămase neclintită, întinsă pe țarm, sub sălciile argintii.

XIV

...Totuși sclipesc, de dincolo de moarte...

După ce baba de la Măcărești sfîrși istorisirea ei din alte vremuri, madama Profira zise cu uimire și înfricoșare :

— Auzi dumneata, ce ființă îndrăzneată și ticăloasă !...

Și rămaseră amîndouă tăcute în soarele fierbinte al primăverii — pe cînd în juru-le, din temelia veche, ieșeau pe prispă greieruși slăbuți și vacile Domnului, vopsite roș cu negru.

Deodată madama Profira Cîrlan, care urmărea în gîndul ei firul unei adînci cugetări, grăi către babă :

— Să știi, mătușă Irină, că dușmancele acestea ale mele în adevăr samănă cu Cristina, despre care ai vorbit dumneata. Amîndouă au ochii mari și-s urîte. Una a făcut moarte de om; și asta are să facă, dacă i-a ajuta Dumnezeu !...

Baba mormăi ceva neînțeles ca răspuns la această pioasă presupunere; apoi aduse vorba, așa numai în treacăt, despre «slănină și casîncă» :

— Nu de alta, drăguța mea, dar ca să nu uit... Eu acu-s bătrînă și am alte griji...

— Lasă, mătușă, că nu uităm noi... Să fii numai dumneata vrednică a plăti toate bunătățile cu care te-oi împresura... Deocamdată, eu numai atita aș vrea

să știu : ce plănuiește Varvara asupra mea acum...
Și după asta aș dori să-i plătesc și eu cum se cuvine.

Baba Irina, în șopot, o încredință că nimic nu poate fi mai lesne decât îndeplinirea acestor dorinți ; deoarece ea are o letcă cu care poate face semne și întrebări în horn, ș-o ulcică în care blăstămul și dorințele pot fierbe la un loc. Toate se fac cu ușurință și se îndeplinesc, numai să fie buruiană culeasă în anume ceas și zi, și să fie rostite anume vorbe, când găinușa se suie pe cer în anume loc și arată în crîngul ei anume număr de stele. Din locul meu mai mult bănuiam decât auzeam această veche, misterioasă și necurată filosofie, iar madama Profira asculta cu luare-aminte și nemărginit respect.

Amîndouă trecură dinfață, unde se auzise sunînd în clampă un mușteriu. După ce plecă mușteriu — iată se arată pe drum un băiețel numai de cinci ani, cu părul balan ca un fuior, încins cu briușor roș și încălțat cu niște opincuțe mititele-mititele. Era cu ochii veseli și cu obrăjorii plini.

— Aista-i odraslă de-a Varvarei... zise încet gazda mea cătră baba Irina.

Baba nu răspunse, mai mult ca să nu arate că cunoaște prea bine tot ce privea pe vechii ei aliați.

— Cum te cheamă pe tine, măi țică ? întrebă deodată nevasta lui Cîrlan, cu dulce glas. Vină-ncoace să-ți dau o bomboană...

Copilul, încrezător, se opri și zîmbi. Apoi răspunse cu voce subțirică :

— Mă cheamă Jănică !

— Așa ! se minună madama Profira, întinzînd mîna pe fereastră în prăvălioara ei ; frumos nume ; brava ție ! Iaca o bomboană. Și-ți mai dau una dacă mi-i spune unde te duci.

— Mă duc la pîrău, unde am lăsat la păscut doi mieluți..

— Tare bine, măi Jănică. Da' ia șezi tu colea pe marginea prispei și-mi spune mie, dacă a fost sîmbătă sara pe la voi nînașu-tu Iordache..

Și gazda mea, începînd a ispiti pruncul, aruncă o căutătură plină de înțelesuri spre babă.

Copilul se gîndi o clipă.

— Așa-i c-a fost ?

— Da !

— Și era și tătucă-tu acasă ?

— Era și tătucu...

— Ia adă-ți bine aminte, măi Jănică, dacă nînașu-tu a adus rachie și scripcari. Așa-i c-a adus ?

— A adus. Da' nu-mi dai o bomboană ?

— Ba-ți dau. Ș-a jucat mămucă-ta cu nînașu-tău Iordache ?

— A jucat.

— Și rîdeau ?

— Rideau.

— Da' tatu-tău ce spunea ?

— Tătucu nu spunea nimica...

Baba rînjea într-un dinte și copilul își cronțăia bomboana privind increzător în ochii străpungători ai femeii.

— Iaca și Anuța ! zise apoi Jănică întinzînd un deget în lungul drumului.

O copiliță nu cu mult mai mare decît el, cu fustuță scurtă albastră, venea repegior, lepăind pe marginea drumului, cu picioarele desculțe. Cum ajunsese în fața dugheniții, se opri, vădit foarte contrariată, și-și încruntă sprîncenele fine peste ochisorii vii și iscoditori. Se vedea dintrodată că fetița știe că se află în

fața dușmanilor. Iși strinse buzele pungă, apoi întrebă repede, cu răutate :

— Ce faci aicea, Jănică? Mămuca te-a trimis la miei și tu te oprești pe la toate casele? Hai-hai!

— Stăi să mîininc bomboana, răspunse moale băiatul, cu gura plină.

— Care bomboană? Ce bomboană? țîrîi fetița. Leapăd-o jos! Și apucîndu-l de gură scurmă c-un deget bomboana și-o aruncă jos, apoi, ciudoasă, îl împinse de spate înaintea ei. Fă înainte. Las' că te spun eu mămucai! Îmi faci tu de acestea? Sarace, cîne, sarace!...

Și-ncepu să-și mine frățiorul la datorie, după ce zvîrli o privire ascuțită spre cele două femei.

— Și asta are să fie o hăitușcă! zise cu oarecare admirație madama Profira. Nu vezi ce ochi are?

În adevăr, în ochii Anuței zărisem și eu o aprigă licărire, care poate venea de departe din trecut, din morminte iertate de Dumnezeu și uitate de oameni.

XV

*Intr-o noapte de april au pătruns
în chilia mea fantome.*

Un sat așezat între gîrlele Deltei, pe brațul Chilia. Aprăape, pe un grind larg, se ridică o pădure bătrînă de stejar. Turcii, stăpînitorii de ieri, îi ziceau, ca și altor stejărișuri din cotloanele Dunării, Caraorman, — codru negru. Vechea așezare de pescari dobrogeni avea biserică — lucru rar în aceste sălbătăcii și singurătăți. Clopotul din turla de lemn vuia melodios peste revărsările de ape, și pătrundea ca un zum-

zet în potecile cele mai depărtate din trestii, pe unde se furişau ca nişte vietăţi negre lotcile pescarilor.

Aşa, dulce ca un cîntec, am auzit chemarea bisericii, pe cînd veneam de departe spre Caraorman, într-un amurg de april. Omul care mă ducea, ca şi cum clopotul l-ar fi îndemnat — începu să-mi istorisească o întîmplare. El vorbea c-o voce liniştită şi gravă; îmi arăta drumuri în stuf, dire de sălcii cenuşii care se învăluiau ca nişte plete pe oglinda Dunării, lăsa lopeţile s-atîrne şi-mi arăta cu mina spre satul încă nevăzut; şi întîmplările şimple pe care el mi le înşira ridicau în sufletul meu, din semiobscuritatea inserării, una din aprigile drame, care nasc şi trec ca furtunile acelor locuri, fără să lase urmă.

Era într-o noapte de Înviere, în bisericuţa ticsită de lume. Pescarii veniseră de pe toate grindurile din împrejurimi. Ş-un preot cu barba pînă-n ochi cînta rugăciunile, c-o voce fără răsunet. Miros pătrunzător de peşte şi dohot s-amesteca în fumul luminărilor de ceară: parcă era un abur greu sub care clipeceau bărbaţi în straie cafenii, femei cu găтели colorate...

Lingă strana din dreapta mormăia, ţinînd ison dascălului, un om prea cunoscut în partea locului: nalt, spătos, cu ochii mari şi bulbucaţi: Dămian Gălăţanu. În dosul lui, umăr în umăr, trei feciori cu aceiaşi ochi cît nişte pahare — moştenirea neamului lor... Bătrînului Dămian îi zicea Gălăţanu, pentru că răzbea cu dubasul lui, ducînd peşte, pînă-n tîrgul cel mare al Dunării. Şi el şi feciorii mai aveau o poreclă: «Şapte-ochi».

În noaptea aceea a Învierii, Şapte-ochi bătrînul, tot mormăind isonul şi cugetînd ba la închisorile de peşte din baltă, ba la vitele care păşteau pe grinduri, ba la livada lui înflorită şi la stupii de albine —

rămase cu privirile într-un ghem de oameni din partea cealaltă a bisericii, de subț icoana sfântului Nicolai... Privirile lui i le cerea cineva. Privea într-acolo de-o vreme, fără să-și fi dat socoteală... Ce zice popa ? Popa cetește dintr-o carte groasă. Dar dascalul ce cîntă ? Acesta cîntă în limba noastră dobrogeană, celalalt răspunde rusește, pentru cămeșile roșii și bărbile bălăi din biserică... Și el de ce se uită cu atîta stăruință înspre icoana mirată a lui sfîntul Nicolai ? De ce se uită ? De ce se uită ? se întreba bătrînul Dămian.

Și, deodată, un fulger îl orbi. Cînd sîngele năvălit de la inimă se alină, văzu limpede și-nspre icoană, între oameni — și-n urmă, în picla trecutului. Văzu limpede în îmbulzeala de oameni pe Sava, fugit din Caraorman acu cincisprezece ani. Văzu în urmă, ca-n vîrtej de singe, întîmplărea cea veche. Sava Arnăutu, venetic îmbogățit iute din negoț, stăpin în bălți, robind munca săracilor pescari, vînzîndu-le uneltele, călcîndu-le casele, rușinîndu-le muierele... Dămian era dirz ș-atuncea, muncind cu dreptate pentru nevastă și cei trei copii. Și Sava, jignit de semeția lui, îl înfrunta, îl hărțuia — pînă ce-ndrăzni să-i calce și pragul, cînd era femeia singură și omul ei pe baltă... După ce zdrobi pe muiere, Dămian cuteză să iasă în uliță și s-apuce de piept pe Arnăutu... Dar chiar în noaptea aceea Sava îl călcă hoțeste cu tovarăși plătiți — îl legă în pat, și-l bătu, și-l creștă cu iataganul, de i-a făcut trupul ca o rană vie... A fost să moară. Ticăloasa femeie și neamurile l-au oblojit cu pită muiată în șpirt și l-au îmbrăcat cu piele proaspătă și caldă de berbece ; și l-au ținut așa, ca pe marginea unei prăpăstii, șase săptămîni încheiate... În ziua cînd a ieșit la soare, află veste rea :

Sava fugise. Vînduse uneltele; o parte din bani îi îngropase, alta o luase cu el — și se lăsase spre Vilcov și spre Marea, pe undele Dunării...

L-a așteptat el și l-a căutat multă vreme, cu gînduri sîngeroase și mușcîndu-și pumnii... Copiii — care păstrau în ochi și-n amintire icoana nopții grozave — îl întovărășeau an cu an în cercetările lui. Cu cît creșteau ei, din zi în zi mai încheiați și mai voinici, cu atît scădea nădejdea lui Dămian Șapte-ochi de a-și mai găsi dușmanul...

Ș-acuma, deodată, iată-l, în noaptea Învierii, între oameni, lîngă icoana lui sfîntu Nicolai! Ce caută? A venit să mai vadă o dată locul vicleniilor și răutăților lui? A venit să dezgroape de lîngă scorbura unei sălcii o oală de galbini? Crede că năpăștile s-au uitat, că urile s-au potolit? Nu știe el că în inima omului aprig răzbumarea mugește ca inorogul în pustie?

Ușile altarului se dădură în laturi. Preotul ieși cu făclia aprinsă și rosti c-o voce blîndă și frățească:

— Fraților, Hristos a înviat!

Dămian Gălățanu tresări și oftă ca trezit dintr-o visare. Apoi, cu cotul, își ghionti pe rînd feciorii și le șopti repede, tulburat:

— Veniți după mine!

Tatăl și feciorii începură a-și face loc, mișcîndu-și umerile nalte. Oamenii, stingheriți în înghesuiala lor liniștită, întorceau capetele. Străinul de la icoană urmă și el îndemnul obștesc. Ochii lui cerniți de truda vîrstei, umezi de aduceri-aminte și căinți, prinseră mișcarea grăbită și furișată în același timp a lui Șapte-ochi și a soților lui. Ba, într-o scăpărare de fulger, simți și luciri veninoase împungîndu-l pînă

în fundul sufletului — și dintrodată și el văzu tot trecutul și înțelese că dușmăniile n-au murit...

Ce caută el aici, străin și pribeag ca o fiară ? O răceală de ghiață îl înfășură. Cu mâna tremurînd întinse în neștire lumînarea de ceară și o aprinse de la un vecin, apoi, tupilat între două cojoace, urmă mișcarea de val a mulțimii, cu gîndul țintă la scăpare, la luntrea care-l aștepta lingă o salcie, la malul Dunării...

Afară în întuneric, bătrînul Șapte-ochi vorbea gîfîind feciorilor lui :

— Măi băieți, să știți că omul acela, din noaptea *aceea*, pe care-l căutăm noi de atîta vreme, e în biserică... L-am văzut lingă icoană și l-am cunoscut. Trebuie să-l așteptăm și să ne răfuim cu el. Ni l-a trimis Dumnezeu...

Feciorii ascultau tăcuți, în umbra zidului de ciamur.

— Ați auzit ? Ați înțeles ?

— Am înțeles, tătucă ; să ni-l arăți... răspunse cu hotărîre cel mai mare.

— Vi-l arăt — și-l urmărim pînă ce-om fi numai noi cu el, între cer și apă... rosti iar bătrînul Dămian. În noaptea asta, după cinsprezece ani, se plinește judecata...

Feriți la o parte, cătră malul apei, cei patru oameni așteptară pîndind. Norodul, cu făcliile aprinse, începu a ieși din bisericuță bocănind din cizme. Era o noapte limpede și liniștită de primăvară și luna lucea în cer printre nouri străvăzători, argintii. Sălciile, în lungul Dunării, însemnau movili negre și fantastice de frunziș nemișcat.

— A ieșit ! gemu bătrînul cătră feciori. Și por-

niră. O umbră iute se furișase din mulțime. O făclie trecu în zigzag cătră mal și se stînse.

Cînd ajunseră la lotca lor, cei patru auziră bătăi de lopeți cătră sforul apei.

— Repede în luntre! porunci bătrînul. Iese la larg.

Cînd porniră ei în vasul lor ușor, se desprinseră de la pripoane și alte lotci. Stele pîlpiitoare începură a juca pe unde; glasuri bucuroase se auzeau pretutindeni. Femei se împăcau și se sărutau rizînd la mal. Cu mușchi de criță, flăcăii lui Dămian se încordară între vîsle, sfărîmînd apa în scintei.

Luminile Invierii se înșirară între cer și apă și-ntre țărnișii tăcuți. Luntrea lui Șapte-ochi zbura spre larg cătră o nălucă neagră stingheră, rătăcită spre pustiul ascunzișurilor...

Undeva, lopătînd lin pe sub sălcii, trecînd din umbră pe dîrele de aur ale lunii și intrînd iar în umbră — rușii începură a cînta izbînda Răstignitului:

Hristos a înviat din morți
Cu moartea pre moarte călcînd...

Cele două luntre tăcute și negre, care porniseră înainte, fugeau în larg prin pulberea lunii. Apoi intrară în încilcite drumuri ale pădurii de stuh.

După cincisprezece ani, Sava Arnăutu, întors nu se știe pentru ce în locurile tinereților lui, căzu la malul unei plăvii, sub o scorbură, lîngă o lejnicioară. Apa-i furase luntrea cătră Marea, și el sta cu ochii sticloși la cerul strălucit în ziua Invierii, cu fruntea singerată; și apa-i purta încet barba căruntă, amestecată cu subțirelele rădăcini ale lianelor. Sta singur, în tristeța ostrovului. Un cuc nepăsător cîntă de cî-

teva ori pe un vîrf de măr înflorit, apoi trecu în zbor girlele spre Codru Negru.

Acestea mi le povestea luntraşul meu.

Il întrebai :

— Pe străin l-au omorît, vra să zică, Şapte-ochi şi feciorii lui ?

Omul îmi răspunse liniştit :

— Aşa se zice, dar nu se ştie.

— Bine, dar nu s-a cercetat, nu s-a aflat nimic ?

— Cine să cerceteze ? adăogi filosofic luntraşul.

N-a cercetat nimeni. Judecata asta a văzut-o numai Dumnezeu, care vede toate. Apa tace ; cucul nu ştie să-şi spuie decît numele. I-auzi ce frumos cîntă clopotul de la Caraorman.

În adevăr, în înserarea de april, în nemărginirea apelor, a pădurilor şi a stufurilor, clopotul avea înmădieri de cîntec.

...Il auzeam încă, în chilia mea de la Cucuieţi...

XVI

Furtuna, demonul singurătăţii...

Ploaie vijelioasă vine din munte ; şi, în chilioara mea strîmtă şi-singuratică, încet-încet simt învăluindu-mă farmecul vechiului basm ; parcă aş fi stăpîn pe tichia fermecată din *O mie şi una de nopţi*. Peisagiul sur şi tulbure de la Cucuieţi dispare şi mă trezesc din nou, aievea ori în amintire, în făgaşurile misterioase ale Barnarului, între codri de brad, pe potecile care coboară de la Dorna.

E într-o după-amiază, și pădurile dorm într-un soare moleșitor de iulie, pe ziduri prăpăstioase și nalte pînă la cer. Pe apa cea albastră și lină de sus din cînd în cînd se încrucișează plutind acvile. Lumina se prefiră colorat prin aripile lor neclintite. Pe spinări de văgăuni duruie fantastic ciocăniturile cele mari ale bradului și ride ciudat hulubul sălbatic.

Călăuza mea, Toader Brahuza, umblă cu pas liniștit înainte pe poteca îngustă. E un muntean spătos, cu pălăria de pîslă, cu sumăieș scurt, cu opinicile măiestrit îngurzite. Din cînd în cînd imi vorbește, ș-atunci întoarce spre mine un obraz negricios cu ochi albaștri, alburii, nehotăriți.

— Aicea am intrat în Cheile Barnarului! Imi zice el deodată. Și ca la un semn, cînd ridică baltagul, începe a suna măreț șuvoiul.

Sintem în fund de văgăună. Pe albia îngustă, deasupra valurilor zbuciumate, lucrătorii fierăstraielor din munți au așezat pod de birne. La dreapta, la stînga, atingem aproape zidurile, și pădurea neagră fuge-n văzduh. Mă simt înfiorat; nu ni se mai aud glasurile; Barnarul închis în canal de scinduri freamătă sub picioarele mele, fierbe, se zbate, tună, zguduind podul, țîșnește în toate părțile din stavili, în săbii scînteietoare de apă.

Toader Brahuza imi face semn cu baltagul: aici-colo, în rărituri, se prevede muntele de var alb, parcar fi niște deschideri spre cerul altei lumi.

Apoi întoarce capul și strigă ceva, rîzînd. Din mișcările mele, vede că nu-l înțeleg; clatină din cap, face alt semn cu mina. Pare a zice:

— Lasă. Ți-oi spune mai încolo, cînd ne-a da voie Barnarul.

În adevăr, de la o vreme răzbim din văgăună într-un loc unde minia puhoiului se alină. Putem să trecem pe-alături de albie. Auzim ciriiitul unei gaițe care-și scînteie minunatele pene în lumină, apoi se stînge brusc sub verdele negru al brădetului.

— Ce-ai vrut să-mi spui, cumătre Brahuza? Întreb eu.

— Nimic, răspunde munteanul rîzînd iar; ziceam că pe asemenea coaste oable sînt cărările caprelor ș-a hoților...

— Într-adevăr, aici e greu să le calci salașele.

— Aicea, grăiește Brahuza cu ochii țintă în întinucimea codrului, aicea se chiamă că ești sub straja lui *Dumnăzău*...

Ne abatem din cărare. Incerc plosca. O întind și călăuzei. Aprindem cîte-o țigară. Ne așezăm la puțină hodină pe-un brad bătrîn, căzut, în putregaiul căruia lucrează neîntreput, aprig și nesimțit, gîngăniile mărunte ale pămîntului.

— Ehe! începe iar Brahuza, pe-aicea veneau ei cînd îi încolțeau la noi în cale calarașii stăpînirii, ori în Cordon finanții...

— Au fost pe-aicea hoți? întreb eu.

— Fost. Eu am apucat pe unul Vasile cel Mare.

— Acela nu era hoț de rînd, întîmpin eu. Era un fel de haiduc.

— Apoi da, cum spui dumneata. Un frate mai mare al meu, care-a murit, umbla cu el.

Eu tac. Brahuza mă privește senin și liniștit.

— Și frate-meu acela, urmează el, tot așa, cu cei saraci n-avea nimic. Se ducea la ciobani și lua un berbec cînd îi trebuia. Dacă-ntîlnea un om cu doi cai, îi lua unul și pe celalalt i-l lăsa... Da' moartea tot de pușcă i-a fost.

— L-au împuşcat calaraşii ?

— Da. L-au găsit în vale la o *fumeie*. Apoi alta nici nu poate fi pieirea hoţului, decît dragostea... Şi şi-a lăsat şi el capul lângă Piatra Teiului la malul Bistriţei... Da' ştii dumneata, domnule, urmă el cu fruntea-nălţată şi încruntînd sprinceana, că trebuie să ne grăbim?... Vine ploaia...

Ridicai ochii. Un nou plumburiu se îmbulzise deodată la asfinţit pe creasta brazilor de sus.

— Aista-i semn cunoscut, mă încredinţă călăuza. Vine din cuibul furtunilor şi ploilor.

— Atunci să pornim.

— Da, numaidecît. Oleacă mai la vale este loc de adăpost într-o văgăună...

Zvirlii ţigara şi pornii grabnic după Brahuza. Noulul îmbracă iute fişia de cer de deasupra noastră şi, ca sub o boltă, Barnarul îşi schimbă sunetul apelor. Vuia mai ascuţit şi mai furtunatic. Infrăjit cu glasul lui, auzii departe, în brazi, şi cel dintâi fior de vînt.

Brahuza se opri o clipă, se întoarse cu faţa la apus ca-nspre o primejdie, stătu așa adulmecînd parcă, după aceea clătină cu îndoială din cap.

Il întrebai :

— Ce este ?

— Vine furtună, îmi răspunse el cu hotărîre.

Şi porni la vale mai viu, c-un pas săltăreţ şi sprinten.

Il urmam desfăşurîndu-mi pelerina. Se întuneca repede. Deodată ochii mei simţiră pe baltagul de oţel al lui Brahuza clipirea fulgerului. O scînteiere crudă umplu rîpa, tunetul zgudui munţii; şi vîntul izbucni cu aspră înfiorare întăi în sihlele înălţimii, apoi se încovoie ca un balaur în albia Barnarului şi ne izbi ca bătaia unei aripi imense, umede şi nevăzute.

Ploaia răpăi scurt în brazi, apoi sunetul ei pieri în suflarea furtunii. În lumina împuștinată, Brahuza slobozi un țipăt. Il vedeam încovoiat înainte-mi, făcându-mi semne. Trecu în fugă o punte. Il urma. Intră sub o stîncă, un fel de firidă largă, unde vârtejurile ploii n-ajungeau. Mă găsii alătura de el ca într-un liman liniștit. Codrul, întunecos și solemn, foșnea pînă în adîncuri depărtate. Paseri mari treceau în zboruri rupte și învăluite. Nădăjdii o vreme că furtuna se va prăvăli în alte părți. Dar tunetul părea dintrodată o rostogolire a munților în juru-ne și vijelia, bubuind în văgăuni ca-n salturi, își umflă larma-i înfricoșată în bungeturile negre. Fulgerele începură a se desfășura larg ca-ntr-o mișcătoare draperie albastră și albă, și-n lucirea aceasta grozavă văzui cu spaimă cum se frămîntă adînc pădurea de pe coasta din față, aproape; auzii ca un țipăt nemăsurat, care n-avea loc între munți, un fel de sfișiere a măruntaielor codrului, ș-un șirag lung de brazi căzu învălmășindu-se, strivindu-se, scoțînd la fața stîncilor rădăcini cu forme monstroase...

Stăteam încremenit. Imi bătea inima. Între pînzele de fulgere cădeau bucăți de umbră. Fulger, umbră, vînt, desrădăcinări de brazi, toate păreau amestecate între cer și pămînt. Și cu toate acestea fu o clipă cînd mă simții abătut de la această priveliște cumplită. Călăuza mea, Toader Brahuza, deodată începuse a fi neliniștit. Fără să-mi dau sama, intrase deodată în mine știința că vecinul meu din firida de stîncă a devenit primejdios. Ii sticleau ochii alburii. Întreaga lui ființă era grămădită nervos asupra baltagului. Ochii aceia alburii pîndeau. Baltagul părea cu greu stăpînit.

Furtuna muntelui a dispărut dinaintea-mi. Alta, tăcută și tainică, creștea în tovarășul meu ațîțat. Primejdia o simții vie, înțepîndu-mă la rădăcina părului și umplîndu-mi fierbinte luminile ochilor. Ceva, ca o coardă dureroasă, se întinse între cap și inimă. Instinctiv trăsei din buzunar revolverul.

În clipa aceasta înțelesei că primejdia a dispărut. Mă liniștii. Avui chiar îndoieli asupra intențiilor tovarășului meu. Ridicai arma și mă prefăcui a-i cerceta încărcătura.

Era un revolver frumos, de fabricație engleză. Gloanțele nichelate parcă rîdeau în deschiderea butoiașului.

Cînd se făcu în mine deplin destinderea, ridicai iar ochii spre tovarășul meu. Sta rezemat în baltag și privea și el țintă la revolverul meu englezesc.

Afară furtuna trecuse, ploaia contenise, și codrul de brad ofta numai în răstimpuri ca după o luptă trudnică. La cele dîntăi luciri ale soarelui, streșinile înfiorate de aceste tresăriri scuturau mărgelile care susurau și luceau în mii de curcubeie.

Apoi se făcu liniște. Pala de pădure ucisă zăcea neclintită pe muchea ei de stîncă, pe țărna care-o hrănise, în soarele care-o crescuse. O priveam cu strîngere de inimă, ca pe un prietin căzut.

— De-acu acolo putrezește, zise cu nepăsare călăuza mea. Acuma putem să mergem, domnule.

Trecurăm cu greu apele umflate ale Barnarului. Veneau vijelioase, sunînd bolovani, spumînd, sărînd în arcuri, căzînd mlădioase în volburi, într-o larmă măreață.

Omul meu cu privirile alburii împlînzite îmi întinse baltagul ca să mă sprijin și, după ce trecui și eu, porni înainte pe cărarea spălată, cu pasu-i harnic

Poteca alburie cotea printre stînci și pe sub streșină de brazi. Dinspre desimea pădurii ne învăluia miros călduț de rășină ; dinspre valea Bistriței strălucind în painjenișuri de lumini și ape adia mireasmă de cimbrîșor. Ne opream din cînd în cînd pe tapșanuri, ca să culegem fragi. Lîngă un mesteacăn bătrîn, răsfirat în crenguțe fine, dădui peste o cruce strîmbă de grezie :

SUBT ACEASTĂ PIATRĂ ODIHNEȘTE...

Nu se cunoaște bine numele, nici leatul. Unul din noi, profesorul, își puse ochelarii și-și aplecă nasul dar, cu toată prietinia lui cu slovele chirilice, nu ne putu spune mai mult, își răsfrînse brațele în laturi și rămase strîmb și mut ca și crucea.

— Ce să fie aici ? Ce să fie aici ? se interesă partida feminină a excursiei, sosind din urmă cu mare însuflețire și mare curiozitate. Indată ce se află că piatra nu voia să spuie, doamnele rămaseră cu totul nepăsătoare și începură a rîde. Atunci omul care ne călăuzea spre schit, badea Gheorghe Macovei, crezu că are datoria să deie deslușiri.

— Aicea, domnilor, în vremea de demult, a fost îngropat un hoț.

— Cum se poate ? strigară unele din cucoane, și întoarseră toate odată obrazurile arcuindu-și sprîncețele. Sînt pe aici hoți ?

— Acuma nu sînt, dar au fost altădată. Acesta a făcut destule răutăți, pînă ce a venit vremea să-și închine și el fruntea în țărînă.

Doamnele îl împresurară imediat.

— Cum îl chema ? Cum era ? Ce-a făcut ?

Badea Gheorghe Macovei crezu că are datorie numai cătră domnul profesor.

— Domnule profesor, zise el scoțându-și pălăria și netezindu-și pletele, numele hoțului acestuia a fost Iancu.

Doamnele și domnișoarele interveniră.

— Iancu și mai cum ? Iancu și mai cum ?

— Iancu Hoțu.

Unele elemente ale partidei rămaseră mulțămite de răspuns ; altele nu.

Toate simțind însă că are să urmeze un popas și o istorisire, își scoaseră din săcușoare oglingioarele și-și inspectară nasurile. Gheorghe Macovei se simțea oarecum rușinat de cîte ori le surprindea făcînd această operație ; de aceea își luase obiceiul să se întoarcă spre noi și să ne onoreze numai pe noi cu lămuririle lui.

— Eu nu l-am apucat, ne zise Macovei, dar tătucu a știut toate cîte a făptuit, ș-apoi ni le spunea cînd era cu chef ; dar eu am mai uitat dintr-însele.

Partida cealaltă înălță năsușoarele dezamăgite...

— A prădat ? A omorit ?

— Apoi a făptuit de toate, să iertați dumneavoastră, ca un hoț ce se afla. Ursul cînd a simțit o dată gustul sîngelui, apoi nu mai are plăcere de smeură și de afine. Asemenea și acel Iancu Hoțu, după ce a făcut o ticăloșie și s-a înădit la rău, n-a mai cunoscut ce-i omenia. Așa o dată s-a coborît devale, la podul Bistriței, ș-a stat acolo ca un vameș cu pușca în mină. Care cum trecea trebuia să-și deșarte la picioarele lui chimirul de parale. Au trecut muieri, au trecut bătrîni, a trecut părintele arhimandrit de la schitul de pe Măgura, unde ne ducem noi acum — i-a oprit și i-a ușurat de ce aveau asupra lor. A trecut ș-un plutaș ; unu Neculai

Păun, care s-a pus împotrivă. Pe-acela l-a detunat cu pușca, i-a smuls tașca și l-a prăvălit după aceea cu piciorul în apă. Îndată vestindu-se fapta, a venit maica acelu flăcău plutaș, una Anița, și și-a întins căngile ca o pajură asupra lui, blăstămîndu-l. El rîdea ; și-a plesnit pălăria pe-o ureche, și s-a dus în munte. Baba bocea la capul podului și el cînta din frunză pe poteca asta. Apoi cu tot cîntecul și rîsul lui, blăstămul babei Anița l-a ajuns. Acel blăstăm, spunea tătuca, s-a făcut pasere neagră și a stătut asupra colibeii hoțului, pînă ce i-a venit ceasul.

Dar el nu știa, nici nu-i păsa. Umbla după răutăți, trecea peste vale la ibovnica lui, pălea pe la hanuri în pradă și iar se întorcea la salașul său. Avea aicea, aproape de acest loc, o colibă.— ș-un cioban îi era tovarăș. Acela îl acoperea, îi aducea merinde, îi dădea de veste. Era unul Nechifor, care pe urmă s-a făcut călugăr la schitul Măgurii, după cum are să se arate îndată.

Intr-o zi, domnilor, Iancu Hoțu are o îndrăzneală mai mare decît toate. Au fost venit niște nemți la gura pîraielor în vale, ca s-aleagă locul fabricii, și s-așeze fierăstraiele care pe urmă s-au și așezat. S-a dus asupra lor la vremea mesei, cînd se firitiseau cu pocaluri de vin și le părea bine de afacerea pe care o așezau. A răcnit și i-a sculat pe toți în picioare. Iar ciobanul lui, ascuns în anterieu și cu obrăzar, i-a căutat pe toți și i-a vămuit după legea hoției. Ș-atuncea iar s-a dus cîntînd din frunză ; dar asupra lor, fără să știe ei, umbla din clomb în clomb paserea babei Anița.

Să vedeți dumneavoastră, domnule profesor, ce le dă în cap ticăloșilor acelora. După ce au chefuit și au băut toate paralele dobîndite de la nemți, stăteau ei

Într-un rînd aicea la colibă, nu departe de acest meșteacăn bătrîn, și vorbeau de ale lor. Iar Nechifor coborîse de vale și afluase acolo că mitropolitul cel mare de la Eș, părintele Veniamin, se duce la schitul Măguriilor ca să-l sfințească. Urma să treacă chiar în acea după-amiază, cu sobor de preoți și mare alai.

Iancu Hoțu rîde :

— Ei, ce facem noi, măi Nechifor ? Apucăm pe popa cel mare de barbă ?

— Dă, bădiță Iancule, eu știu ? Drept să-ți spun, mă tem de una ca asta, fiind părintele mitropolit Veniamin un monah milostiv și cu mare trecere la Dumnezeu. Dacă-l asuprim cumva, el a trimete plîngere la scaunul Împărăției și de bătaia lui Dumnezeu nu poate scăpa nici viermele din piatră.

— Hm ! Așa spui tu, măi Nechifor ?

— Așa spun, bădiță Iancule.

— Apoi tu, măi Nechifor, ești un prost. Eu, bre, nu mă tem de nimica. Dacă ar fi ce spui tu, apoi s-ar fi arătat într-un fel de cînd umblăm noi voinicind. Mi s-ar fi arătat semn în vis, sau în trezie. Dar așa eu socot, bre Nechifor, că asemenea povești au fost alcătuite pentru mișeiilor cei tîmpi, pe care-i bat boierii și-i jumulesc oamenii stăpînirii. Bine trăiesc corbii stăpînirii în tirg la Eș, bine trăiesc și eu aici la munte. Dacă a fi la urmă vreo pricină ș-om afla ceva, cum că este o stăpînire și-n cer, om da lumînări, și undelemn, și, plătindu-ne dajdia, om fi iertați și noi cum au fost iertați și alții. Dar eu pe părintele mitropolit tot vreau să-l ușurez de galbinii pe care-i poartă cu el.

— Bădiță Iancule, eu zic să nu ne punem cu un obraz bisericesc.

— Măi Nechifor, tu să faci cum ți-oi spune eu și are să fie bine. De un galbin tot trebuie să-l vămuiesc eu pe popă. Cu acel galbin umplem o bute de vin și ne ducem într-o singurătate, la niște prietini, și dezbrăcăm un bărbăcuț de cojoc și-l punem în țăpușă deasupra unui pojar. Și petrecem, bre, cum se cuvine. Iar vinul are să fie mai dulce, fiind din ban arhieresc.

La asemenea îndemnuri a zîmbit a rîde și Nechifor, ș-apoi s-au sfătuit ei și s-au înțeles ca banul acela de aur de care aveau nevoie să-l scoată nu cu sila — ca să nu intre în vreo primejdie — ci cu viclenie.

Iată că prind a suna clopotele la bisericile din valea Bistriței.

Alaiul trece pe pod și începe să suie poteca, pe care am urmat-o și noi. Preoți, călugări și săteni se înșiră și-i bate soarele amiezii. Iar părintele Veniamin, mitropolitul, fiind slab și bătrîn, umblă călare pe un căluț roib, ș-o copilă în catrință, cu cozile pe spate și desculță, duce frîul. Aceea era sora lui Neculai Păun. Iar după roib umbla baba suspinînd și aducîndu-și aminte de pieirea năprasnică a feciorului ei.

Cînd ajunge aproape de mestecăn, iaca Nechifor ciobanul. Se pune în calea alaiului, se închină și bate metanie în fața părintelui mitropolit.

— Stați ! poruncește bătrînul. Ce este, om bun ?

— Părinte mitropolit Veniamine, strigă Nechifor, îndură-te de doi tovarăși și frați care trăiesc întru această singurătate. Noi ne-am sihăstrit aicea ca să păstorum oile așa precum înalt prea sfinția ta păstorește pe drept-credincioși în lume. Iar lupii ne-au spîrcuit cele mai bune mioare. Și a venit un puhoi mare din munte și ne-a luat o samă de berbeci. Așa că am rămas saraci și lipsiți pe această lume. Iar acuma, din voia lui Dum-

nezeu de sus, o boală iute a răpus pe fratele și soțul meu. A căzut la colibă și a murit — și eu sînt singur și fără putere; n-am nici cum și nici cu ce să-i fac slujba morților, să-i cumpăr pomenile și să-l pun cu cinste în pămînt, după rînduiala creștinească. Îndură-te, înălțate părinte Veniamine, și vină în sprijinul meu, ajutîndu-mă cu ce te-a lăsa inima.

S-a închinat iar cu lacrimi și părintele mitropolit și-a aplecat asupra lui barba cu înduioșare.

— Cum te chiamă, creștine?

— Nechifor, înalt prea sfinte.

— Ridică-te, prietine Nechifor, și ajută-mă să mă cobor de pe roib. Zici că fratele tău a adormit la acea colibă care se vede?

— Acolo-i mort, înalt prea sfinte, și așteaptă grijile și rugăciunile fără care nu poate intra în împărăția dreptății.

— Bine, prietine și frate Nechifor, am să mă ostesc eu singur pînă acolo. Acest cinstit sobor de monahi și preoți are să binevoiască să mă urmeze. Și după ce-om face rugăciunile rînduite și slujba sfințită, am să-ți las din pușinul ce am un ban de aur, ca să poți îngriji de toate celelalte trebuitoare.

— Sărutăm dreapta blagoslovită a înalt prea sfinției tale, a strigat Nechifor lepădînd lacrimi în colb.

Săltîndu-se repede în picioare, a ajutat pe părintele Veniamin să descalice. Apoi toată lumea care se afla de față, cu păstorul cel bătrîn în frunte, a urcat ca o turmă cuminte la coliba de pe prîpor. Cîteva oi sunau din tălăngi, sub brazi. Mioarele au întors boturile și au behăit, iar cei doi zăvozi albi n-au lătrat. S-au supus la pămînt, cu botul pe labe. De la miezul nopții s-au învăluit nouri, și a zvonit în rîpile mantelului tunetul.

— Să ne grăbim, sfinte părinte, a îndrăznit unul dintre monahi, ca să nu ne apuce ploaia.

Bătrînul a zîmbit și i-a făcut cu mina semn de pace. Pășind domol, a intrat în colibă și tot alaiul a făcut popas în preajmă.

În umbra colibei, la pămînt pe pocladă, sta întins cu fața în sus și cu minile pe piept Iancu Hoțu. Păru-i era pieptănat și uns cu unt. O lumînărică, înfipță în pămînt, ardea lingă ochii închiși.

Părintele Veniamin a ridicat brațul ș-a binecuvîntat; apoi cu glas blînd a prins a rosti vorbele care sînt rînduite morților, chemînd mila lui Dumnezeu pentru această pulbere păcătoasă, pentru greșeli, pentru răutăți, astfel ca sufletul să poată avea pacea, în limanul cel veșnic. Toate ale lumii trec și rămînem în veci cu dulceața ori cu otrava faptelor noastre. Astfel cîntînd cu întristare, prea sfințitul părinte binecuvînta trupul cel păcătos și-i cerea de la Dumnezeu hodină, iar nourii sosind din cer și din prăpăstii, sunară și ei alt glas de cutremur.

Înălțîndu-și fruntea, prea sfințitul a făcut semn; alaiul care aștepta afară a căzut în genunchi, iar baba Anița a prins a plînge aducîndu-și cu înfricoșare aminte de pieirea lui Neculăieș Păun.

— Iată, iubite fiule, a cuvîntat părintele Veniamin, primește acest ban din darurile pentru orfani, ca să plătești vamă acestui suflet.

Nechifor a primit banul și a sărutat mîna. A rămas în genunchi și alaiul s-a tras înspre potecă. Nourii s-au dus pieziș spre valea Bistriței în fumegări și șuvițe.

— Bădiță Iancule, zice Nechifor, de acu scoală. S-a dus popa. N-auzi, bădiță Iancule? Hai să socotim cîtă băutură putem cîștiga cu banul pe care l-am dobîndit.

Bădița Iancu nu răspunde. Nechifor îl trage de mînică, îi ridică mîna. Îl pipăie, îl întoarce. Hoțul, mort ca toți morții. Atunci l-a fulgerat și pe cioban spaima. Incepe a răcni; iese afară cu părul vîlvoi; cîinii prind să zăpăiască; el strigă spre alai, făcînd semne cu brațele spre nouri.

De atuncea stă aici crucea asta a hoțului și ciobanul a făcut praznic pentru norod, injunghiindu-și mioarele și dînd băutură din galbinul sfîntului părinte Veniamin.

Fără îndoială cucoanele expediției noastre spre schitul Măgurii n-au vrut să creadă asemenea istorisire. Unele îndrăzniră chiar să rîdă și să scoată iar oglingioarele. Dar atunci badea Gheorghe Macovei a înălțat cătră ele fruntea și a privit cătră opcina Mogîldei frămîntare de nour negru. Cu mormăire adîncă s-a deșteptat tunetul, vărsînd ecouri în prăpăstii. Munteanul a șoptit un cuvînt pe care nu l-a înțeles nimeni și învăluirea neagră a prins a veni spre noi clipind dintr-un ochi rotund și enorm. Un șuiet și-o înfiorare a trecut prin brazi. Doamnele au scos țipete de uimire, iar prietinel nostru profesorul, punîndu-și din nou ochelarii, a izbutit să deslege deplin chirilicele mîncate de ploi.

SUBT ACEASTA PIATRĂ
ODIHNEȘTE ROBUL LUI DUMNEZEU IANCU
CARELE A FOST HOT
IERTAT ANUL 1842 IULIE 9

Nemaiavînd nici o îndoială, doamnele au privit cu prietinie spre călăuz. Două i-au oferit țigări, ceea ce l-a împlînzit cu desăvîrșire. Nourii au trecut spre Bistrița și noi ne-am urmat calea spre schit.

XVIII

*La hanul lui Colțun trăia un om
cu ochii amărâți...*

Sus în deal, la hanul lui Colțun, — îmi povesti gazda mea, — între păduri de fag, a fost în vremea veche o întâmplare cu hoții. Au fost și altele, că de aceea rămăsese hanul pustiu, dar eu ți-o spun pe cea din urmă.

Venise acolo orîndar un om din lume. Se înfățișase vornicului din sat calare, cu toată gospodăria la ciochine, și-i arătase o hîrtie cu iscălitură și pecete sturzască; după aceea suise pe sub streșina pădurii și descălicase la hanul cel fără stăpîn.

Era un barbat cărunț, cu fruntea încrețită, cu ochii amărâți. Umbla liniștit, grăia blînd. Era un venetic, dar oamenii s-au împăcat îndată cu el. Tătuca, băitanaș fiind, intrase la dînsul argățel, și, sărbătoarea, cînd venea în sat, popa îl ispitea să afle cu ce se îndeletnicește orîndarul cel nou.

— Nu se îndeletnicește cu nimica, zicea tata. Cînd n-are mușterii, aduce cu calul cel pag nuiiele de la pădure și drege gardul; dă grăunțe la cucoșul cel porumbac și la găini; se așează pe prispă și cetește într-o carte cu scoarțe de piele. Altceva nu face. Ascultă cum cîntă vîntu-n pădure și se uită la pîclele din valea Moldovei. Asta face.

— Vrea să se călugărească! vorbea rîzînd părintele Teofil. Bine că nu-i omul dracului și nu iese la drum să muște. Ce-avem noi cu el? Văd că averea și-a adus-o toată cu calul.

— Avere n-are, răspundea tata ca un copil neștiutor ce era. N-are nimic, fără decît un buciom de cireș, două pistoale și-un hamger turcesc...

— Are pistoale și hamger ? grăia părintele. Atuncea numaidecît se călugărește. Și ce face cu ele ?

— Nu face nimica. Le ține în cui, deasupra lăiței unde doarme.

— Așa ? Cei care-au stăpînit hanu naintea lui crezi că n-aveau hamger și pistoale ? Dar cu buciumul cîntă ?

— Nu cîntă. Zice că-l are de cînd a fost cioban la munte.

— Apoi într-o bună zi, sfîrșea părintele dînd din cap, are să încalice iar pe pag ș-are să se oprească tocmai la schit, la Durău... Vă spun eu, și mă pun rămășag pe-o vadră de vin c-așa are să fie. Numai să nu-i rămîie pe-aici ciolanele !

Badea Isac, omul cel străin, oblicise de șagile părintelui și de vorbele oamenilor. Zimbea blajin, și-i lăsa să spuie. Trăia în deal, la han, ca un schivnic ; îi țiuia în urechi singurătatea și-l împresurau în amurg ca niște prietini amintirile. Tătuca se uita la el c-un fel de sfială și-l slujea cu dragoste.

Așa a trecut o vreme, poate un an, poate doi.

Intr-o înserare ploioasă de toamnă, iată că ies din pădure doi oameni, cu cojoacele pe dos. Privesc cu fereală cele două coborișuri ale drumului, apoi se abat la ușa hanului. Unul se uită pe fereastră. O opaiță ardea pe tejghea, înlăuntru. Celalalt bate cu ciomagul în scîndurile de stejar. Băitanașul iese din cămăruța lui și întrebă cu îndoială :

— Cine-i ?

— Oameni buni, dă drumul ! răspunde un glas gros.

Argățelul se codea. Badea Isac strigă din odaia de alături :

— Poți să dai drumul, Todiriță.

Todiriță trase drugul cel gros, desfăcu clempușurile de fier și oamenii intrară, scuturindu-și cojoacele. Hangiul se arată și el în lumina tremurată privind țintă și cu liniște pe oaspeți.

— Buna vremea, zice unul.

— Mulțămim dumilorvoastră.

— Ne-a apucat vremea rea pe drum, vorbește al doilea. Să ne primești în han și să ne dai o leacă de mâncare ș-un braț de fin să ne hodinim ciolanele. Se poate?

— Se poate, bucuros, răspunde badea Isac.

Drumeții și-au pus bîtele într-un colț, au lăpădat lîngă bîte cojoacele și s-au așezat pe lăiți. Argățelul a ieșit și s-a întors cu un braț de vreascuri. Cu opaița a aprins focul și oaspeții s-au dat lîngă vatră să se usuce. Hangiul le-a pus alătura, pe masă, pită și brînză ș-o oală de vin. Pe urmă s-a rezemat de ușorul ușii, privind la ei. Erau oameni tineri, nalți, voinici, cu privirile îndrăznețe, pline ca de o veselie.

După ce sorbiră băutura, își întoarseră obrazurile mustăcioase cătră badea Isac.

Unul întrebă :

— Aici e hanul de lîngă Cucuieți?

Hangiul răspunse :

— Aici. Hanul lui Colțun.

— Frumos loc, și singuratic. Departe-i țîrgul?

— Cam departe.

— Și drumu-i umblat?

— E umblat, că-i șleah.

— Tare bine.

Cei doi soți fulgerară din ochi unul cătră altul. Stăpînul hanului sta gînditor la locul lui. Pe părăți jucau umbre.

— Să nu-ți fie cu supărare, omule, vorbi iar unul

din drumeți. Ai putea să ne spui cum te cheamă pe dumneata ?

— Nu-i nici o supărare. Mă cheamă Isac A-Maicei.

— Frumos nume. Pe mine mă cheamă Zbranca. Anton Zbranca. Și pe fratele ista al meu îl cheamă Niculăieș Țăpuc.

— Să fiți sănătoși ! zise cu liniște gazda.

— Ai mai auzit poate de noi ? grăi cu semeție întâiul.

— N-am auzit.

Cei doi zîmbiră subțire și împinseră masa la o parte. Își șterseră mustățile, își făcură cruce întorcîndu-se către răsărit. Apoi, ca și cum s-ar fi răzgîndit, se apropiară iar de masă și băură pe rînd ce mai rămăsese în oală.

Cel pe care-l chema Anton Zbranca zise :

— Poate că ai bunătatea să ne mai dai o leacă de vin.

— De ce nu ? Cu parale, se găsește. Banu-i ciocoi de uși multe.

Niculăieș Țăpuc începu a rîde :

— Cît despre asta să n-ai grijă. Avem la chimir galbini cu zimți, cu care putem plăti vin cît de bun.

— Foarte bine. Du-te, Todiriță, și mai adă o oală de vin.

Cînd se întoarse băitanașul, Zbranca zicea, cu minile vîrîte fudul în chimir :

— Și cum trăiești dumneata, bade Isac, singur aici, în vîrf de deal și-ntre păduri ? Nu te temi ?

— Trăiesc bine, răspunse Isac. Nu fac nimănui nici un rău și mă gîndesc la nacazurile mele cele de demult. N-am a mă teme de nimic.

— Și curge vamă multă la moara duminitală, bade Isac ?

— Da' de ce mă întrebi dumneata asta ?

— Așa : ca să ne aflăm în vorbă.

— Atuncea să-mi spuneți dumneavoastră ce fel de oameni sînteți ?

Drumeții se veseliră foarte. Iși muiară mustățile în oala de vin, apoi își lunecară ochii spre badea Isac. Țăpuc vorbi rînjind :

— Eu socot că asta se vede. Noi sîntem zapcii de drumul mare !

Cînd Niculăieș Țăpuc a rostit cuvintele acestea, Todorită argățelul a slobozit un țipăt ușurel și s-a făcut mititel într-un ungher, cu ochii măriți de spaimă îndreptați asupra lui badea Isac. Inima începu a i se zbate ca într-o vrabie prinsă. Iar călcau hoții hanul cel vechi al lui Colțun, iar au să apuce de gît pe hangiu ca-n alte rînduri ; iar are să curgă sînge ; iar are să rămîie orînda pustie... Toți hangii au pătimit asemenea năprasnice întîmplări de cînd țin oamenii minte. N-are noroc nici stăpînul lui ! A prorocit bine părintele asupra sărmanului bade Isac !

— Bădiță, bădiță ! scînci el înfricoșat ; eu nu v-am greșit cu nimic, eu nu v-am făcut nici un rău ! Fie-vă milă de noi !

Cei doi se ridicaseră de la locurile lor arătîndu-și colții și se zvîrliră la hangiu... Badea Isac, străinul cel blînd, nu rostise încă nici un cuvînt. Cu o mișcare iute se ferise într-o parte. Ochii deodată îi scaparară. Plecîndu-se scurt, cuprinse cu brațe încordate masa cea grea de fag, o ridică și o izbi ca pe-un capac greu peste cei doi zapcii de drumul mare.

Prinși între picioarele mesei, Zbranca și Țăpuc se învîlmășiră căzînd. Badea Isac repezi o mină lîngă sobă și prinse una din bitele înflorite cu cuie de alamă. Cînd Zbranca dădu să iasă din inchisoare,

badea Isac îl șterse în moalele capului. Când Niculăieș Țăpuc năpădi spre partea cealaltă, badea Isac îi prinse sub talpă fluierul piciorului întins pe sub stinghia mesei.

— Dacă vișcați, gemu răgușit hangiul, nu mai călcați iarbă verde. Vă săp mormîntul aici, sub masă.

Vorbea stăpînit, dar Todiriță argățelul s-a cutremurat de sunetul glasului lui. Ca arși de-un bici de foc, cei doi tovarăși se făcură broască și înlemniră între picioarele mesei.

— Todiriță, adă hamgerul ! zise iar bădica Isac.

Tremurînd, argățelul lepăi cu picioarele desculțe pe lipitura odăii, trecu în camera hangiului și se întoarse cu hamgerul.

Hangiul cuprinse arma cu dreapta și o sticli în pîlpîirile opaițului.

— E ascuțit și taie ca briciul, grăi el.

Apoi adăogă, plecîndu-se cătră oaspeți :

— Acu, mă flăcăi, stați liniștiți și luați aminte. Voi mi-ați spus ce fel de oameni sînteți. Aflați că am fost și eu ca voi în vremea mea ș-am pîndit la răspîntie. Da' voi, bre, pe lîngă mine sînteți ca niște pui. Eu sînt cloncan bătrîn. Eu am cuibat mult în codru verde ș-am scărmanat cu ghiara multe bărbi de ciocoi ! Când mi-au trecut zburdăciunile tinereților, m-am gîndit să lăs hățașurile mele și să mă fac schivnic. M-am săturat de deșertăciuni și de răle. Azi mă aflu mai vrednic decît voi, căci am hotărît în inima mea să mă împac cu Dumnezeu.

Zbranca gemu de sub masă :

— Bade Isac, nu ne ridică viața. Iți dăm tot ce-am agonisit !

Hangiul își scutură pletele :

— Ba voi mie mi-ți plăți numai vinul și brînză. Pita nu se plătește în țara Moldovei. Ceilalți galbini știu că vă veți milostivi să-i închinați schitului de la Durău, unde și părintele Teofil socotește c-am să-mi sfîrșesc veleatul...

— Om face cum poruncești... răspunse umilit Anton Zbranca.

— Tare bine, măi flăcăi. Eu îs om blajin și cu voi altăceva n-am nimica. Am să trimet pe Todiriță să cheme pe vornic. Poate el are a vă spune o vorbă dulce. El poate v-a duce să stați pe scaun și înaintea mării sale ispravnicul... Fiți cuminți și nu cercați să supărați hamgerul.

Argățelul era așa de spăriat, încît nici n-a băgat de samă cînd a ajuns devale, între case, ș-a început a răcni la poarta vornicului... A fost o larmă și o fierbere în sat, parc-ar fi dat dihăniile la stîină. Vornicul, părintele, frunțașii, au năvălit cu furci și topoare la han; ș-acolo au găsit pe badea Isac vorbind de cuvioase și sfinte lucruri cu oaspeții lui, la lumina opaitei.

Pe urmă, pe badea Isac nu l-a mai tulburat nimeni. Și-a petrecut ca și mai nainte mîhnit și tăcut zilele, cu cartea cea groasă tovarăș, ascultînd oftările pădurii și privind pe gînduri pîcla Moldovei și munții care zimțuiau zarea asfințitului. Pînă ce-ntr-o zi a pornit la Durău pe calul cel pag — după vorba părintelui Teofil.



BULBOANA LUI VĂLINAȘ

I

Aveau niște nume și niște porecle, care de care mai strașnice. Lui popa Costache cel cu barba fuioraș de cînepă îi ziceau Uliță-Fierbinte, pentru că de dimineață pînă-n sară își plimba repede trupul înalt, subțire și puțin adus, prin toate cotloanele și hudițile. Notarului, de la părinți îi rămăsese numele de Scovarză, ceea ce în partea locului înseamnă un fel de plăcintă ; oamenii însă-i mai ziceau și Cap-întortură, după numele paserei aceleia care țirîie primăvara în virfuri de copaci și-și întoarce căpșoru-ntruna ca-n șurub. Primarele Dăscălescu, om mărunt, cu ochii mici și negri, era Țincu-Pămîntului. Însfîrșit, *Talianu*, domnul inginer Giovanni Sciagamozzi, era pentru muntenii din valea Bistriței pur și simplu domnu *Juvani*, ori domnu *Șaga-Miței*. Era scund, pintecos, bărbos, și c-o lulea scurtă totdeauna în colțul gurii, în stînga.

Domnu Juvani, popa Uliță-Fierbinte, Cap-întortură și Țincu-Pămîntului erau în vara aceea tare buni prietini și în fiecare după-amiază se întîlneau la cantina din Coț, ca să puie țara la cale. Era acolo un loc singuratic, între brazi bătrîni, de unde puteau ve-

dea limpezimea cerului în fund, devale, în apa Bistriței. Când asfințea soarele în piclele Ceahlăului, domnu inginer ieșea de sub cetină, cu paharul în mână, și saluta cu strigăte de entuziasm muntele, ca pe un rege uriaș și fantastic, cu plete și barbă de negură, cu mantie de aur și purpură. Cu stînga îi întindea paharul într-un gest teatral, cu dreapta își smulgea din cap pălăria lată-n bouri și zvîrlea cîteva note de bariton răgușit, într-o limbă pocită, de se stricau de rîs ceilalți trei tovarăși.

Popa, liniștindu-se și suflîndu-și nasul în batista roșie, declara :

— Tare-i comic *Talianu!*

Dăscălescu și Scovarză ciocneau paharele cu inginerul și deveneau solemni, ca să poată sorbi în tihnă vinul.

Nepăsător și față de munte, și față de strigăte și de rîsete, era numai cantinierul, domnu Leibuca Leizer. Era *dreptar*, adică cetățean, deoarece trecuse ca soldat Dunărea la 1877. Avea și el poreclă : Lăcrămuță — pentru că deseori, cînd sta la tejghea, în ceasurile singuratice, cufundat în barba-i neagră, cu gînduri și planuri la cei șase copii ai lui, i se ivea în vîrfurile nasului ascuțit o picătură strălucitoare.

Leibuca Leizer era un om serios și cărturar. Era serios pentru că nu-și pierdea vremea ca Șaga-Mîței, ca să se uite la Ceahlău și la Bistrița, și să le ție încă și discursuri. În ceea ce privea învățătura și mai ales cărțile lui cu slove ca painjenii — apoi nici domnu inginer n-avea ce-i face. Dezbăteau uneori amindoi fraze și cuvinte biblice, răsucindu-și minile și degetele-n toate felurile, intrau în argumente ca într-o mlaștină, pînă ce se scula părintele Uliță-Fier-

binte și întindea mînile spre ei ca să-i blastăme ca pe niște antihriști :

— Da' lasă pe păgîn, domnu Juvani, că se-ncălzește vinu.

Cum italianu avea mare slăbăciune pentru vin, se întorcea rîzînd spre prietini, apuca paharul și-și scoțea luleaua ; și toată cărturăria răminea încurcată. Iar jidanul se rezema în tăcere de ușorul căsuței de bîrne și în ochiu-i adînc și liniștit se zugrăvea în-doitul tablou al celor patru prietini firitisindu-se, ciocnind și dînd paliciurile peste cap.

Domnul Leibuca avea un ușor dispreț față de colțul de lume în care intrase ca să cîștige o bucațică de pîne pentru el și pentru odraslele lui. Lucrătorii de la fierăstraie, italienii care lucrau șoseaua cea mare și podurile de piatră, toți veneau acolo, în umbrare, și-și deșertau la teigheaua lui cîștigul c-o nepăsare sălbatică, bînd, mîncînd și făcînd gălăgie... Toți se bucurau de viață cheltuind-o și sfărîmînd-o, între cîntece și rîsete, pahare de vin și doruri de dragoste. Pentru ei soarele, lumea, apa Bistriței, vitele albe care pășteau pe culmi sunînd din tălăngi de aramă, umbra codrului, arcurile mișcătoare ale izvoarelor și toate celelalte zădărnicii ale lumii aveau un înțeles pe care el nu-l pricepea. Zădărnicia zădărniciilor — gîndea el. Toți se zbat fugînd spre moarte. Și nu lasă nimic în urma lor. Ei rîd și cîntă — și nu cunosc acea aspră datorie de a statornici puterea unei familii, ca Abraham patriarhul, de a o întări în viitor, prin răbdările, suferințele și lipsurile prezentului... Ei rîd la soare, la codri și la ape. El stă în umbra magherniții lui, în muntele singuratic și indiferent ; și de multe ori, în nopțile oarbe, tresare cu groază și cutremur și i se bate inima, pentru că banii care picură

neîntrerupt în teighea știe el că pot deștepta patimi sîngeroase... Leibuca știe primejdia : știe că n-o poate înlătura nici prin puterea brațului, nici prin curaj ; cu toate acestea stăruiește acolo, cu dezgust și cu frică, pentru că trebuie și pentru că are de crescut șase copii : «patru băieți și două fete să trăiască»...

Domnu notar Scovarză avea un mare năcaz, «o daravelă», la care se întorcea cu stăruință, «ca vulpea la galițe», cum spunea rizînd răutăcios popa Uliță-Fierbinte. În după-amiaza aceea de august iar începu, și iar i se tulburaseră ochii verzi. Erau la masa de brad, sub cetină — numai ei patru. Buhaiul nu sunase încă în munte contenirea lucrului și Leibuca, în picioare, în prag, dormita cu capul rezemat de ușor, nepăsător, după obicei, și la strălucita lumină de secetă care umplea valea, și la munții care se zugrăveau curat pe un cer verziu și limpede. Domnu notar privea c-un fel de ură spre satul risipit pe costișe și colnice : căsuțe albe, șindilite și împrejmuite cu răslogi, cărări cenușii care coborau la apa Bistriței, buchete de molizi tineri, o turmă de mioare — și-n fund, pe-o măgură, bisericuța de lemn... Și vorbea, puțintel răgușit :

— La urma urmei, ce sînt eu, ca să-și facă rîs de mine nepoata babei Paraschiva ? Am întîlnit-o și ast'dimineată, cînd mă duceam la primărie. Ascultă, Mădălină, zic ; tu știi cine sînt eu și ce pot. Eu, dacă mă supăr, am mîină grea !

Primarele îl lovi ușor cu cotul pe notar și-i arătă din ochi pe ovrei. Scovarză își răsfrînse cu nepăsare buzele :

— El n-aude. Și chiar dac-aude, trebuie să tacă. Eu am mîină grea, zic. Știi că mă țîn după tine de-un

an. Și tu parc-ai fi împărăteasă, așa îți încrețești buzele și te uiți în altă parte...

— Și ea ce-a răspuns ? întrebă ca și altă dată, din obicei, inginerul, punînd cotul pe masă și sprijinindu-și barba în palmă.

— Asta-i tot «daravela» veche... se amestecă părintele. Iar ai întreat-o, iar nu ți-a răspuns, și iar te jăluiești...

— Ba acuma, socot eu, a înțeles că-i pe viață și pe moarte ! hotărî, încrunțat, Scovarză.

Tovarășii lui ridicară ochii și-l ațintiră cu îndoială.

— Hm, da' mult am să răbd ș-am să mă frig ca pe cărbuni ? Eu, zic, am făcut o școală, sînt un cărturar, am învățat gimnaziul, am ieșit întai în toate clasele, care asemenea nici nu se mai află aci la noi, în Ponoară... Eu nici nu mai muncesc din greu, nici nu mai duc plute la Piatra, luptînd cu apa, cu furtunile și cu stîncile ca la o muncă silnică, cum fac alții. Eu cu știința și cu condeiul meu te pot ține-n matasă și-n mîrgărintare, ca pe-o crăiasă... Cînd am fost, an, la Eș, am adus de-acolo un album legat cu catifea albastră ș-am scris în el cîntece și ți l-am dat de ziua ta. Tu ai cetit ș-ai înțeles, dar te-ai făcut că nu-nțelegi. Eu, răspuns, prin mătușă-ta Paraschiva, ți-am trimes și ea te-a învățat să fii cuminte, c-are să fie bine. Eu la biserică mă înființez în fiecare duminică și-s tot cu ochii la tine... Aicea știți ce mi-a răspuns ?

— Ce ți-a răspuns ? mormăi italianul, pe lîngă țeava lulelei.

— Că de aceea-mi zice lumea Cap-întortură ! Pof-tim ! Dragă Mădălină, zic eu, tu faci rău că șuguiesti. Eu de urmările tale am cunoștință. Eu știu cu cine te-ai întîlnit tu lîngă Bulboana lui Vălinaș și-n ochii

cui te-ai oglindit. Eu toate le știu, că am pe cine pune să se ție de tine ca umbra. Apoi tu vrei să-ți prăpădești viața c-un ticălos ca Ilie Bădișor? Apoi acela, fată, n-a cunoscut decât muntele și apa Bistriței pîn' mai la vale. Acela, bre, nici macar Eșul nu l-a văzut. Acela-i o sălbătăciune, desculț, cu toporu sub braț, cu fruntea arsă. El știe să poarte pe Bistriță catarguri și să beie rachiu. Cînd îl bat nahlapii și furtunile, fugе la mal și s-ascunde-n covru de piatră... Asta-i el, un plutaș. Ș-are să moară ca tatu-său, ori în niște zimți de stîncă, ori într-un vârtej, ș-au să-l lepede apele pe gunoaie și mil, într-un coț, la un agestru... Ce minte ai tu? Ce-ai găsit la el? Frumos nu-i, deștept nu-i. Un calic! Asta ți-a spus-o și mătușă-ta... Ei, aici știți ce mi-a răspuns? urmă nătarul uitîndu-se urît la tovarășii lui.

— Ei? îl îndemnă inginerul, mutîndu-și luleaua dintr-un colț al gurii în celălalt.

— M-a întreat dacă i-s tată, ori i-s frate.

— Se-nțelege! zvîcni părintele Costache, și găsi prilej să umple paharele.

— Ei bine, domnilor, atuncea m-am supărat. Apoi dacă-i vorba așa, zic, află dumneata că eu pot să-l trimăt la oaste. Eu de-un an te-am ales, ca să trăim noi amîndoi, și să ne fie bine. De-un an eu tînjesc de dragoste. Și ți-am spus, și ți-am scris cîntece. Și tu pe mine nu știi a mă prețui? Să se ducă! Să-i strămute fâlcile la armată. Acolo au să-i rămîie cio-lanele...

— Ai turnat oleu peste foc! observă filosofic inginerul.

— Aș! nu! Ea întăi s-a spăriat.

— Nu se poate să-l ieie la oaste, grăi primarele. E fecior singur la mamă văduvă.

— Da, asta zicea și ea pe urmă. Dar eu i-am hotărît că-l trimăt. Eu, dragă, zic, pot face și desface. Ea iar s-a spăriat. Dar pe urmă a prins a rîde, a strîmbat ia așa din buze, a întors capul și s-a dus... Ei, acu spuneți-mi și dumneavoastră dacă poate să rămîie așa. Eu mă zbat fără hodină. Cînd o văd, carnea pe mine-i ace. Eu am să întru într-un bucluc!

În prag, Leibuca Leizer dezvăli o clipă ca-ntr-un fulger căutătura-i neagră, apoi păru iar copleșit de căldura și liniștea zilei.

— Leizer! adă aici vin! strigă notarul. Tot de cel de Nicorești. Acela-mi place mie. Da' ce folos: că nu mă răcorește! Și de ce, mă rog, să nu se poată? urmă el, întorcîndu-se spre primar. Adicătelea de ce sîntem noi mai mari aicea, în comună? Dacă nu ne-om putea face gustul cînd vrem, atuncea de ce dracu mai trăim pe lume?

— Trăim ca să bem un pahar de vin bun! răs-punse părintele Uliță-Fierbinte. Ce să-ți fac, dacă nu putem învia morții? Tatăl lui Ilie de mult a putrezit în cotloanele Bistriței...

Sciagamozzi îi privea serios, pîcîind din lulea.

— Notarule, nu se poate... zise el încet.

— Hm! făcu Scovarză, apucîndu-și cu buza de jos fire de mustață și rozîndu-le în dinți. Dumneata, domnule Giovanni, nu te-amesteca. Lasă-ne pe noi să facem cum știm. Văd eu că-i greu — și de aceea mi-i inima cătrănită... Nu știu unde-oi ajunge; da' eu pe Ilie Bădișor trebuie să-l dărîm. Aista-i un gînd care și-a făcut cuib în cap la mine ca o pasere... Clocește ș-are să scoată pui, rînji el, și apucă garafa de vin din mîna lui Leibuca. Ține paharul, domnule Talian. Iar te-ai rezemat de ușor, domnu Leizer? Ce poate ști un jidov? El cu balabusta și cu țîncii lui! El un

pahar de vin nu cinstește, el altă bucurie la așternut nu rîvnește. De ce zîmbești, domnu Leizer ?

— Nu zîmbesc.

— Hm ! cine știe la ce te vei fi gîndind tu. Noi sîntem niște proști, nu-i așa ?

— Eu nu spun asta.

— Nu spui, dar gîndești. Parcă tu știi ce-i pe lume ? Bre, omu dacă nu se bucură de viață e un prost ; degeaba l-a făcut mă-sa. Bre, eu mă lupt pentru o plăcere azi, pentru că mîni poate nu mai sînt. Omul ca iarba, — nu-i așa, domnu Giovanni ? Dumneata ai învățat filosofia. Iaca, dacă mai bem un pahar, noi se chiamă cîștigăm ceva.

— Drept vorbind, cîștigă negustorul, observă părintele Uliță Fierbinte.

— Ba nu, cîștigăm noi. Iaca, eu închin paharul în sănătatea dumneavoastră și mă bucur că ne-am adunat iar aici. Nu se bucură negustorul, mă bucur eu. Și-i mai cer să ne mai aducă o oacă. Domnu Leizer, trezește-te din somn și mai ostenește-te pentru o leacă de vin. Eu vreau să beau cu dumneavoastră pentru cine știu eu. Eu zic așa, domnilor, c-are să fie bine... Are să vie ziua s-o văd atîrnată de grumazul meu. Altfel, trebuie să mă dau cu capu-n jos în Bistrița.

— Are să se domolească, îl încredință și primarele.

— Eu știu ? Are pe dracu-ntr-însa... sfirși întunecat Soovarză și rămase cu ochii ațintiți înainte-i, spre un punct nevăzut.

Ovreiul sosi iar, liniștit, cu vinul ; tovarășii cinstiră ; notarul rămase cufundat ca într-o negură.

Tîrziu, după ce izbucni în munte buhaiul de la fierăstrău și prinseră a furnica pe poteci lucrătorii, cei patru tovarăși se ridicară și ieșiră în lumină. Erau cam tulburi. Notarul avea un pas nesigur de care se

bucura părintele Uliță-Fierbinte, făcînd cu ochiul și rîzînd într-un dinte cînesc spre inginer și spre primar. O apucară ca printr-o fulgure de aur spre Ponoare. Plutea în văile și cotloanele munților o liniște măreață. În dreptul soarelui, departe, pe Ceahlău, sta un nour vioriu, tivit c-un fulger încrămenit. Și-n pacea asfințitului, de la șoseaua cea mare a lui Sciagamozzi, porniră la deal talienii cîntînd.

II

Un om suia costișa, spre cantină. Era un plutaș nalt, desculț și suflecat pînă la genunchi. De brațul stîng îndoit, îi atîrna toporul, cu coada în jos. Îi privi cu niște ochi alburii, care păreau grozavi pe obrazul bronzat și stricat de vărsat. Iși scoase pălăria din cap cu dreapta și dădu «buna-vremea». Părul roș îi apăru în lumina apusului ca răscolit de vînt. Îl acoperi îndată, ca și cum ar fi vrut să-l apere de o primejdie.

Notarul se opri. Îl întrebă, privindu-l cu luare-aminte :

— De unde vii tu, Petre ?

— De la baltă, domnule Mateieș. Pîn-acu am lucrat la plute.

— Și te duci la cantină ?

— Mă duc la cantină.

Scovarza se întoarse spre tovarășii lui :

— Apoi eu mai rămîn. Am ceva de vorbit cu Petrea Țarcă. Cred că mîni ne întilnim, după cum se cuvine.

— Asta *musai!* zise inginerul, și ceilalți prinseră a rîde. Deviza noastră este constanța !

Țarcă îl privi holbat și cu gura căscată. Apoi se gândi că părintele, primarul și mai ales notarul vor fi învățat talienește, și zîmbi.

Cînd rămase singur cu plutașul, Scovarză cercă să-și aducă aminte de ce l-a oprit. Ceva nehotărît, ca-ntr-o fulgerare, îl îndemnase. Omul era cunoscut în tot muntele pentru multele-i răutăți și ticăloșii. Ii plăcea să petreacă la crîsmă cu tovarăși și cu sunet; era iute la harță și crunt. De multe ori jandarmii îl scoteau dintre capete sparte și coaste rupte și-l duceau legat «la răcoare». Ceva tulbure în trecutul lui era și cu milităria. Și notarul știa. Tulburi rămăseseră și unele cercetări cu privire la o încercare de prădăciune a casierului de la fierăstrăul din munte. Și notarul avea întru aceasta amestec: acoperise pe Petrea ca pe un om al său, care-i aducea foloase la alegerile cele mari de deputat. Atuncea clanța și pumnul de uriaș al lui Țarcă făceau minuni în crîșmele de la Piatra.

— Iaca ce-i, Țarcă, zise deodată notarul. Voiam să te întreb dacă nu te-ai întîlnit astăzi cu Bădișor.

— Cu Ilie? L-am văzut lucrînd la catarguri. Da' eu cu dînsul îs ca neamțu cu turcu. Trecem unul pe lîngă altul. Eu nu spun nimic, nu spune nici el...

— De ce?

— Apoi el îi altfel de om. Pahar de vin noi la un loc n-am cinstit. El, cu muierile. Cît nu-i infienase mustața, ce cîștiga se ducea și vărsa în poala mîni-sa. Acu umblă zanatic adulmecînd catrința Mădălinei... Fiecare cu-a lui.

— Vra să zică știi și tu că umblă-n calea fetei.

— Da' cine nu știe? Eu am pornit-o într-acoace. El a luat-o în sus, pe malul Bistriței...

Scovarză îl privi deodată cu ochi mari, cu albușul scrijelat de sânge :

— S-a dus să se-nțilnească cu dînsa !

— S-a dus, domnule Mateieș. Da' ce te uiți așa la mine ? — Și plutașul rînji. După cît văd eu, domnule Mateieș, asta-i boală ră. Am tot auzit eu printre oameni cîte ceva. Dar chiteam că s-a trecut. Acu bag de samă că flăcăul Irinei lui Bădișor îți stă spin în ochi.

Notarul îl privea stăruitor, fără să clipească.

— Așa ? urmă Petrea c-un fel de veselie și c-o intonație prelungă și mirată. Și scoțîndu-și beșica de tutun, o desfăcu și-și răsuci o țigară groasă. Și-o așeză în colțul gurii și, pe cînd scăpăra, cu ochii țintă la iască, clătina din cap, ca și cum ar fi răspuns la niște întrebări pe care și le punea singur. Slobozi pe nas două șuvițe de fum și se apropie încă un pas, cu prietinie, de notar.

— Apoi, domnule Mateieș...

De friguri zaci și te scoli,

Da' de asta zaci și mori...

Eu am să fiu doftorul dumnilale. Că noi, se chiamă, trăim bine și sîntem prietini. Vorba ceea : mină pe mîna spală ș-amindouă obrazul. Cine știe, domnule Mateieș, ce se poate întimpla ! Se poate să-l minînce și pe Ilie peștii într-o bulboană, ca pe tatu-său...

Deodată rînji iar, scuturîndu-și capul, minunat parcă de ideea lui.

— Acu a apucat-o înspre Bulboana lui Vălinaș ? întrebă Scovarză.

— Da. Este acolo un loc tainic ș-o frumușăță ca-n rai. Apoi om mai vedea noi ce este de făcut, ș-om mai grăi, nu-i așa, domnule notar ? Poate am vreo dara-

velă, cum zice părintele, vreun nacaz... Eu la dumneata vin, domnule Mateieș. Dumneata ești om învățat. Știi să scrii acolo, în condici. Doamne ferește de-o nevoie, pui aripa și mă acoperi. Ce zici, domnule Mateieș ?

— Om mai vorbi noi... răspunse încet notarul.

— Da. Apoi, cu bine !

Și Țarcă porni trăgînd adînc din țigara-i groasă. Silueta lui, în mers domol și săltat, creștea la deal pe lumina trandafirie a asfințitului. De sus, de la cantină, venea o larmă nedeslușită în care se deosebea un țiruit de strune. În vale, cotul Bistriței oglindea un cer nalt, de culoarea toporașului. Două tălăngi nevăzute cu sonuri felurite cîntau spre coasta satului. Și, pe poteca singuratică, notarul se lăsă mai mult în voia pașilor, gînditor.

Intr-adevăr, Petrea Țarcă îi lămurise gîndul cel nedeslușit. Acuma vedea de ce-l oprise. Intre ei dintrodată născuse parcă o dihanie străină care se strecurase în el și-i încleștase inima. Tulburat și de vorbele în doi peri ale plutașului, și de vinul lui Leibuca Leizer, domnu Scovarză mergea hotărît înspre Bulboana lui Vălinaș. Îl scurtau din nou nedumerirea și vechea mînie. «Cum poate să-i steie în cale un desculț ș-un sălbatic ; ce drac povățuiește anapoda pe muieri ?...» El socotea întăi că-i șagă. Și chiar se bucura puținel că fata nu-i cade în brațe ușor ca altele. El cunoștea bine drumul inimilor, cu vorbe meșteșugite și c-un șirag de mărgele... Vorbe avea cit de multe, șiragul de mărgele îl purta în buzunarul de la piept, într-un pachetel legat cu cordicuță albastră, dar Mădălina întorcea capul. Subțire și mlădioasă în cabrința-i neagră, trecea repede pe dinaintea lui și abia se uita la el, în fugă, «așa, ca la un cățel».

Asta nu putea el s-o suferi ! Întâi s-a înflăcărat de mînie. Pe urmă a prins a se zbate ca-n niște lanțuri. Neputincios, se simți luat de patimă ca de-un puhoi. Ș-acuma, de cînd aflase spre ce labe pîrlite de soare se apleacă fruntea aceea albă, ca de domniță, avea în el otravă.

Cînd coti la drum, între cele dintâi case ale satului, domnu Mateieș păru că se deșteaptă. Lăsase drumul Bulboanei. Unde se ducea ? Mugeau vite în bătături, se aprindeau focuri în ogrăzi, sub ceaune. Mirosea a lapte fiert. Glasuri prelungi se chemau de pe-un colnic pe altul. Întîlni un om, care-i dădu, cu glas domol, «buna-sara» ; pe urmă o femeie trecu pe lîngă el c-un pas harnic și lin, cu ifurca-n brîu... Îndată după ea venea o umbră subțirică. Era nedeslușită încă prin cernerea amurgului, dar notarul o cunoscu și inima începu a-i bate cu grabă în piept. Era Mădălina.

— Buna sara ! zise Scovarză și se opri.

Fata șopti trecînd înainte, grăbit :

— Buna sara !

Domnu Mateieș se întoarse și se luă după ea. Ii vorbea puțintel batjcoritor :

— Unde te duci, Mădălină ? Pot să știu și eu ? Ești bună, domnișoară, să stai o clipă ?

— Da. Ce vrei ? răspunse c-o voce subțire și cîntată fata,

Se opri și-i făcu față. Avea ochii mari și părul impletit în cunună. Cu cămașa albă și catrința strînsă, al cărei sul se îngusta spre glesnele goale, sta neclintită, așteptînd. Aproape de ea, Scovarză simți mireasmă de busuioc.

— Mădălină ! zise notarul deodată, cu ochii fierbinți. De ce nu vrei tu să mă-nțelegi pe mine ?...

— Asta vrei să-mi spui? Și fata începu a rîde, fără dușmănie. Domnu Mateieș, lasă vorba asta pe altă dată.

— De ce?

— De ce, nu-ți spun acuma. Du-te la mătușa Paraschiva : are să-ți spună ea...

Scovarză, tresărind de un fior de bucurie, vru să-i cuprindă mîna. Ea porni, se depărtă ușoară, trecu în umbra unui gard de răzlogi. Domnu Mateieș, tulburat, stătu o clipă la îndoială. Încă nu înțelegea. După ce porni spre casa babei Paraschiva, simți, ca o adiere, bănuiala că fata a vrut să scape de el. Totuși, clipa de bucurie lăsase o nădejde de care de mult era însetat. Și trecu în lungul gardurilor, prin înserarea limpede, spre căsuța cu doi brazi, unde sălășluia mătușa fetei.

III

Mădălina știa că trebuie să răsară luna. Altfel i-ar fi fost frică prin întuneric și pe cărarea de sub brazi, la malul apei. Dosită la cotitură, în umbră, așteptă cîteva clipe, să se încredințeze că domnu Mateieș n-o urmărește. Zimbea viclean în întuneric și ochii negri îi luceau ca jocuri de undă. Pe urmă porni repede, se lăsă pe ponor drept la malul Bistriței și-o apucă printre niște ciritei. Cînd ajunse sub ștreșina de cetini, parc-ar fi închis ochii : nu mai zărea nimic. Începu a i se zbate inima. Cînd ieși pe partea cealaltă, ca dintr-o peșteră de umbră, parc-ar fi intrat pe-un alt tărîm. Luna mare, roșie se arăta pe codri, într-un fum vioriu ; și pe Bistrița se întinse o punte mișcătoare de solzi de aur, care luneca la deal, pe sfor, între dînsa și lună. Un șipot tresări deodată dintr-un corn

de stîncă — pare-ar fi stat ascuns pîndînd; pașii ei lepăiau măruntel pe cărarea albă. Un lăstun de apă țivli ascuțit de două ori și trecu dincolo, zburînd la fața apei; aici Bistrița se lărgea într-un cotlon larg și odihnea molcomă, sub revărsările de sălcii. Mădălina se opri. Apoi țipă scurt și îndată începu a rîde. Două brațe o cuprinseră pe la spate, de umeri, și simți sub urechea stîngă mustața măruntă și moale a lui Ilie Bădișor.

— Dumneata erai, bădiță? Tare m-am spăriat!

Flăcăul i se arată în lumină, mai nalt decît ea, cu pălăria rotundă pe ceafă, cu sumăieșul scurt între umeri, cu baltagul subsuoară. O cuprinse ca pe-un pui c-un braț și-i luceau ochii în găvanurile lor adînci cînd o săltă spre el, ca s-o sărute. Ea-și feri și-și zvirli capul pe spate. Apoi se alină și se ghemui lîngă umărul lui, simțînd iar, înfiorată, mustăcioara aceea măruntă și moale...

În fața lor, sub lună, era vechea și tainica Bulboană a lui Vălinaș. Era bulboana unui flăcău necunoscut, de demult. De el nu-și mai aducea nimeni aminte, dar avea cîntec în tot muntele. Îl cîntase de multe ori și Mădălina cu fetele în șezători. Și pe urmă tocmai la acel mal de apă i se arătase și ei un flăcău ca-n cîntecul bătrînesc. Ș-acuma sta sub brațul lui și se gîndea la dragostele și nenorocirile de demult.

— Am cam întîrziat, bădiță, grăi fata încet.

— Da' ce s-a întîmplat? întrebă îngrijat flăcăul, simțînd ceva în vocea ei.

— Nu s-a întîmplat nimica. M-am întîlnit cu notarul. Da' am scapat de el. L-am trimes să steie de vorbă cu mătușa.

Începu a rîde înveselită. Pe urmă glasul i se coborî:

— Mi-a aținut calea și ieri...

Flăcăul rămase tăcut. Ea i se agăță de umeri și-și indesă fruntea în pieptul lui.

— Tare-s năcăjită, bădiță Ilieș. Zice că să te scrie la oaste.

— Cine ? Notarul ?

— Da. Da' eu i-am spus că nu se poate. Așa-i că nu se poate ?

— Nu se poate, răspuse cu îndoială Bădișor. Mămuca-i văduvă.

— Așa-i. El numai la răutăți se gîndește. Cînd îl văd, îmi vine să stupesc și să fug, ca de dracu. A amețit-o și pe mătușa Paraschiva. Și ea îmi bate capu : c-așa și pe dincolo. C-are să mă ieie cu cununie, ș-are să mă ție ca pe-o fată de boier... Are să-mi facă rochie ca la tîrg și ciuboțele de glanț... Da' eu nu mă uit în gura ei, urmă Mădălina alintîndu-se și scînteind ochi în lacrimi spre flăcău ; mie mi-i drag bădița Ilieș...

Flăcăul se aplecă ș-o sărută pe florile de umbră ale ochilor.

Fata rîse încetinel. Pe urmă porni iar, supărată :

— Mătușa asta poate-ar face ș-o poznă cu mine. M-ar horopsi, m-ar bate și m-ar sili să iau pe urît. Da' nu-ndrăznește. Că ea se ține și se hrănește de pe pămîntul meu, rămas de la părinți. Vinde brazi din partea mea. Eu mă fac a nu-nțelege ; numai să mă lese-ntr-ale mele. Da' de ce taci și ești supărat ? Cînd pornești la Piatra ? Așa-i că te duci iar ?

— De unde știi ?

— De nicăieri. Înțeleg și te simțesc eu așa. Te-am văzut azi de pe deal legînd plutele.

— Nu-s supărat de asta, Mădălină. Intr-o săptămînă mă-ntorc înapoi.

— Să vii sănătos, bădiță Ilieș. O săptămână eu am să fiu mai scîrbită. De-ar fi o ploaie, să nu mai ies din casă!

Flăcăul zîmbi. Ea-l impuse copilăroasă cu fruntea.

— Te văd că rizi. Nu, să nu ploaie, să nu te primejduiești pe apă. Cînd îi veni, am să știu, ș-am să te-aștept aici. Nu fi amărit de altele. Tot umblînd și cercetînd, are să-mbătrînească saracu domnu Mateieș! El cu surtucarii și cu ștronții care au umplut muntele își face vacul. Să-și caute o tîrgovață. Ce are cu mine? Eu îs o fată proastă. Și mie, de-acu un an, de la Probajeni, mi-i drag altcineva. Spune, Bădișor, că și eu ți-s dragă!

Flăcăul nu pricepea ce să-i răspundă. O mîngîia ca pe-un copil și simțea că moare de iubire pentru dînsa.

Luna îi bătea în plin. Se traseră mai în umbră, la malul apei, sub o salcie. Și-n luciul bulboanei, aproape, răsări umbra lor neagră, îngemănată, parc-ar fi născut-o brusc farmecul singurătății.

Nu se clintea o frunză. Toată valea tăcea, pînă la pîclele fantastice de pe opicine. Bulboana părea încremenită. Fata mai șopti un timp, amintindu-și de începuturile dragostei lor. Îi plăcea să vorbească așa, parc-ar fi chiscuit un pui sub aripa lui Bădișor.

Era o codăniță sfioasă acu un an, cînd, înfricoșată, cu genele plecate și cu inima bătînd, ieșise întăi la horă. Atunci, acolo, sub molizii cei bătrîni de lingă crîșma lui Bulbuș, în Ponoare, văzuse între flăcăi pe Ilie.

Era un zvon de glasuri și de strune. Gospodarii amestecați cu femeile cinsteatu rachiu, după obiceiul muntenilor; vorbeau aprins, cu sîngele lor iute fierbînd; se lăsau petrecerii cu patimă, fără frîu, ca

unui zăpor nebiruit. Femeile, strânse-n catrințe, cu cămășile ca helgea-nflorite cu acul, aveau un fel de zîmbet leneș de iubire. Erau albe, gătite cu flori și hurmuzuri, rumenite cu dresuri în umerii obrazilor, cu priviri viclene ca apele. Nu erau roabe trudite și uscate ca țărancele din șesuri. Crescute în umbra cetinii și-n furtunile muntelui, trăind ușor și muncind puțin, ele înțelegeau că trec prin lume numai pentru frumuseța lor și pentru dragoste.

Cînd a ajuns Mădălina acolo, în frămîntarea aceea, mătușă-sa Paraschiva a împins-o de la spate între copile și după asta s-a dus spre niște cumătri care-i făceau semne cu ulcelele. Dincolo de cercul fetelor, pe tapșan, flăcăii jucau singuri un danț aprig și furtunos. Era, după obiceiul lor, un fel de întrecere în fața satului ș-a fetelor. Acolo l-a văzut Mădălina pe Ilie.

Umbla în fruntea șiragului. Ducea fudul jocul. Nu se uita la nimeni. Se purta și striga c-un fel de patimă. Cunoștea și ea vorbele danțului :

Haideți, flăcăi, după mine,
Că știu calea-n codru bine..

Dar el le spunea c-o dulceață, c-o dragoste, care răspunse deodată în inima ei. Și cînd îndată după asta s-a început joc de doi, ea s-a îndreptat singură către el. I-a zîmbit cu îndrăzneală. Și cînd a cuprins-o, întăi ea l-a strîns de mîină. Amețită și fericită, tulburată și cu inima bătînd, fata tot a putut băga de samă sfiala flăcăului și-ndată și-a simțit crescînd în ea mîndria și puterea. Cînd a fost o codană proastă ? Cînd s-a prefăcut într-o femeie ageră ? Parc-ar fi fost un mugur cenușiu care-ntr-un fulger de soare deodată plesnise și-nflorise minunat.

Bădișor crescuse ca fecior liniștit și cuminte de vadană. Umbla potolit, vorbea moale. Deodată însă cunoscuse o fioroasă dulceată. Și viața și patima lui acu erau una. Serioasă și gravă, cu vorbe puține, dragostea lui avea ceva din taina și pîcla munților. El pe Mădălina o socotea ca un bun pe care trebuia să și-l apere pînă-n pragul morții. Nu dezbătea în cuvinte îndoielile lui, și la măruntele năcazuri pe care le scutura asupra-i, rîzînd, Mădălina, el rămînea tăcut; cu toate acestea ea simțea în el încordarea, i-o cetea în suflet ca unui copil, se infiora de teamă ca lîngă o primejdie și-l iubea și mai mult, mai ales din pricina asta.

Acest simțimînt ciudat — că-i stăpîină desăvîrșită pe Bădișor, dar că-i o gînganie mărunță pe care el o poate strivi între degete — l-a avut fata întăia oară în iarna trecută: și de el își aducea aminte pe cînd vorbea încetișor de altele la pieptul flăcăului.

Era la o nuntă; și pe sub codrii negri, pe Bistrița înghețată, se înșirau săniile înflorite, în zumzet de cobze și larmă de pistoale. Printre părății albi ai Bistriței, pe podul sunător de ghiață, caii mărunți trăgeau iute săniile. Și din cînd în cînd, la coturi, sălciile scuturau promoroacă pe capetele goale ale fetelor. Atunci domnu Mateieș notarul, ajungînd-o c-o săniuță din urmă, a cuprins-o din fugă cu mîna, rîzînd și șăguînd, pe cînd celelalte fete țipau ca spăriate de lup. Mădălina rîdea; ea n-avea a se teme de notar. Dar cînd a întors ochii ș-a văzut între vornicei pe Bădișor privind-o pe sub sprînceană ca dintr-un fund de peșteră — inima ei s-a făcut cît o neghiniță, și-ndată a crescut de-o plăcere nețărmită...

— Bădiță Ilie, zicea încet fata, amintindu-și de asta; mie cîteodată mi-i frică de tine..

— Să-ți fie, Mădălină, răspunse Bădișor; că eu numai pe tine te am. Eu mă gîndesc așa... El a fost la învățătură...

— Vorbești de saracu domnu notar?

— Da. El a fost la învățătură: a deprins în lume cite răutăți toate. Aici la primărie învirte șuruburile și face cum știe el. Parcă oamenii se pricep? El zice că așa scrie la carte; ei se scociorăsc în chimir și dau. Cu primarele-i înțeleș, cu popa-i înțeleș, cu negustorii îi înțeleș. El șede ca balauru la izvor și tot cere și tot inghite. O picătură de apă nu poate lua lumea fără bir. Da' eu n-am nimica cu el. Facă ce știe. Drumu meu cu al lui nu se-ntilnește. Eu pe Bistrița cu catargurile mele, el la primărie cu condicile lui. Da' ce are cu tine? Eu răbd, da-n mine tot se strînge venin. Și la urmă n-are să fie bine.

— Bădiță Ilieș, fii cuminte, grăi cu hotărîre fata. Pe noi nimenea nu ne mai poate despărți.

— Bine, Mădălină, să fiu, răspunse domol Bădișor. Eu îs ca Bistrița. Dac-o frămîntă vîntul, se tulbură. Mă mai gîndesc: ce are lumea cu noi? Îmi vine așa să mă fac o sălbătăciune, să te iau și să te duc în sihlă.

— Lumea las-o să spuie, bădiță Ilieș. Las-o și pe mătușa Paraschiva să mă ciocănească de dimineață pînă-n sară... Mă-ntreabă unde mă duc, eu îi spun că mă duc la fragi. — Da' acu nu mai sînt fragi, fată hăi!

— Eu am găsit, mătușă Paraschivă. Is dulci și tare-mi plac!... N-are ce-mi face, bădiță Ilieș!

.Flăcăul o cuprinse ș-o strîns — minunat de vorbele ei.

— Și să nu uiți, bădiță Ilieș, la Piatra, de-o zgăr-diță de mărgele...

Rizînd subțirel, se răsucea în brațul lui, mlădie și tare ca o coardă.

Tîrziu ieșiră din cotlonul lor în lumina lunii pline. Trecură ca printr-un abur de vis, ca printr-o împărăție a liniștii. Nici nu-și dădeau socoteală că noaptea aceea venise în lume numai pentru ei. Aproape n-o băgau în samă, înlănțuiți și închiși în iubire ca-ntr-o scoică. Numai într-un tîrziu fata tresări la risul fantastic al huhurezului. Paserea trecu prin lumină ca printr-un puf de argint, mișcînd aripile fără nici un zgomot. Apoi o lostrită bătu cu putere apa la adînc, împrăștiind stele și oglinzi sfărîmate. Cînd intrară sub oetunile cele negre, bulboana rămase solemnă și tristă sub lună...

IV

Domnu notar Mateieș Scovarză era frămîntat de felurite gînduri și planuri. În cap la dînsul era furtună. Cît sta la primărie și se lupta cu hîrtii, pricini și oameni, cît umbla prin sat, cît se odihnea la cantina lui Leibuca Leizer între prietini, el se gîndea la năcazul lui și făcea planuri.

Urmările gîndurilor lui se vedeau cînd și cînd.

Intr-o după-amiază, Gițu, *argent* la percepție, se înfățișează la poarta lelei Irina, mama lui Ilie Bădișor. După ce iese gospodina cu catrința prinsă-n briu și se alină cîinii, domnu *argent* prinde a se uita prin gospodărie, numără vreo doi viței, vreo doi căluți, întreabă ce poclăzi sînt în casă și-și face socoteli în gînd uitîndu-se cruciș în laturi.

— Da' ce este? Ce numeri dumneata și ce socotești? strigă spăriată văduva, potrivindu-și casînca pe cap.

— M-a trimes domnu notar, zice Gițu. N-ați plătit banii *ghirului*.

— Ba am plătit, omule; cum n-am plătit, vai de mine! Chiar dumnitale ți-am plătit.

— Mie? Nu-mi aduc aminte. Ai *cvitanță* de la mine?

— Am. Era și băietu acasă. I-ai dat-o lui. Și eu am pus-o la icoane. Este.

— Atuncea bine. Da' domnu notar socotea că nu voiți să plătiți banii Domniei. Armată nu face feciorul dumnitale, bir nu plătește... Să meargă la judecată să deie socoteală...

— Care judecată? Țipă femeia, privind cu ochi rotunzi și ațintiți pe slujbaș.

Gițu își frecă, zîmbind, nasul ascuțit, își trase dinspre ureche la loc cravata soioasă și tuși încetișor:

— Nu știu, lele Irină. Să deie socoteală. El ce face? Șede la malul bălții și ține de birneată pe nepoata Paraschivei... Ba, un flăcău ca dînsul, cît un brad, să se ducă la oaste, să-și facă datoria, să aibă un drept! Chiar zice domnu notar: de ce nu vede de gospodăria maică-sa? Să fie flăcău cuminte, să lese copilele oamenilor în pace și nimene n-are nimica cu dînsul...

— Da' nu-i el vinovat, omule! izbucni oțărîtă gospodina. Fata se ține de dînsul, c-apoi mi-am și pus eu în gînd să-i ies în cale și s-o întreb ce are cu băietul...

Deodată se liniști și, zîmbind șiret, privi țintă în ochii de dihor ai agentului.

— Dinspre mine, vorbi ea c-o voce tainică și scăzută, mai bucuroasă aș fi să-l văd îmbunat pe saracu domnu Mateieș...

— Care îmbunat, care Mateieș? se apără Gițu, privind cruciș în laturi.

— Ei lasă, c-acu văd eu cum vine treaba. Ați vrut să spărieți o biată femeie proastă. Parcă mie îmi trebuie bucluc ? Să mi se ducă mie puterea de la casă și să rămîn singurică ? Eu încă n-am fecior de însurat. Lasă că mă pun eu luntre și punte, domnule Gițu, ș-o abat eu din drum... Iar *ghiru* să-i spui lui domnu notar că l-am plătit, dacă nu poate dormi din pricina asta !

Cu acest răspuns a plecat Gițu pe cărare, spre primărie, mîngîindu-și din cînd în cînd nasul ascuțit și potrivindu-și cravata pe gîtul lung și subțire.

La mătușa Paraschiva s-a înfățișat în altă zi, într-o dimineață, ș-a găsit pe Mădălina între găini pestrițe și boghete, împrăștiindu-le grăunțe și vorbind cu ele.

— Buna dimineață, nepoată Mădălină, zice domnu *argent*.

— Mulțămim dumnitale, domnu Gițu ; da' ce vînt te-aduce pe la noi ?

— Nici un vînt. Am trecut pe-aici ș-am vrut să văd dacă nu-i acasă cumătra Paraschiva.

— Ba-i acasă ! Și fata începu să cheme c-o mlădiere de cîntec în glas : Mătușă hăi ! Mătușă hăi ! Iaca ți-a venit răvaș de la domnu notar !

Nasul lui domnu Gițu se făcu roș. Uimit de-atîta îndrăzneală, părăsi lîngă ureche, ca pe ceva netrebnic și mort, cravata, și se uita prost la mătușa Paraschiva care ieșise pe prispă cu mîinile în șolduri și privea nehotărîtă, cînd la el, cînd la fată.

— Apoi acu văd eu că n-ai vreme, izbuti însfirșit să grăiască agentul. Oi trece altă dată. Ori ne vedem duminică, la crîsmă.

— Bine, domnu Gițu... murmură mătușa Paraschiva ; și, încrucișindu-și brațele-i scurte și groase pe

sîni, se uita lung la Mădălina ca la o sălbătăciune minunată.

— Da' ce dracu i-ai mai spus, fată hăi ?

— Nu i-am spus nimica, mătușă Paraschivă. Ce știu eu ? Eu is o fată proastă !..

— De asta așa-i, încuviință bătrîna, îndesîndu-și adînc bărbia în piept. Dac-ai fi cuminte, ai face cum te-nvăț eu..

Fata se-ntoarse spre găini c-un zîmbet viclean și cu ochii umbriți de amintirile nopților de la Bulboană. Bătrîna făcu un semn cu mîna : parcă fata s-ar fi depărtat, ar fi pierdut-o și nu mai avea cu cine vorbi. Și intră în casă la stativele ei.

Intr-o după-amiază, în umbră la cantină, abia se așezaseră pe scaune Cap-întortură și Șaga-Mîței, sosiți cei dintâi la obișnuita întîlnire — și Petrea Țarcă se înfățișă în dosul lor. Le dădu buna-ziua, privindu-i cu ochii lui alburii, apoi trecu spre ovrei.

Leibuca îl observa atent. Ii făcu loc să treacă. Intră după el. Și-ndată cei de-afară auziră glasul întăritat al lui Petrea. Cereea de băut. După un timp cantinierul se arătă iar și se rezemă de ușor. Cu coada ochiului însă observa pe cel dinlăuntru. Notarul și inginerul își sorbeau lin păhărelele de vin și priveau cerul verziu al depărtării.

Pe lîngă Leizer își făcu deodată loc cu cotul Petrea. Privea tulbure și parcă luase o hotărîre.

Se opri în fața celor doi tovarăși.

— Ce este, Petre ? întrebă notarul.

— Ce să fie, domnu notar ? Eu aș avea cătră dumneavoastră o *lacramație*..

— Ce reclamație ? Spune !

— Apoi iaca ce-i. Eu, se chiamă, îs un om munci-

tor. Eu de dimineață pînă în sară cu toporu ista și cu brazil. Eu altă grijă n-am. Eu de altele nu știu. Acu văd că domnu șef mă năcăjește.

— Care șef ?

— Domnu șef de *jandari*, Alecu Deșca... Mă năcăjește ca să-i spun ce știu eu și pe cine prepun cu afacerea ceea, cu casieru de la *gater* — cînd a sărit unu asupra lui, noaptea, să-i ieie banii.

— Bine, dar asta-i o afacere clasată. Nu s-a putut descoperi nimica.

— Nu s-a putut descoperi, domnu Mateieș. Ii cum spui dumneata. Da' știu eu ce are domnu șef, de caută iar ? Zice că s-ar fi arătat un martor...

Leibuca Leizer părea că dormitează în prag, dar ochii lui erau foarte vii. Ochii lui aveau o ascuțime și-o înțelegere deosebită, privind la trupul nalt și la înfățișarea sălbatică a lui Petrea Țarcă.

— M-am gîndit eu așa, domnu Mateieș, ce martor poate să fie și de ce mă năcăjește domnu șef pe mine... M-am gîndit, domnu Mateieș, să mă iei iar subt aripa dumnitale...

Țarcă era tulbure : băuse rachiu, lîngă tejghea, în cantină. Dar știa ce spune și cere, și privea țintă la notar.

— Știu eu ce martor să fie ? zise zîmbind notarul. Nu-i nimica, bre Petrea, du-te și te liniștește. Vorbesc eu cu domnu Alecu Deșca, și văd ce-i. Tu n-ai de ce te teme : nu te știi vinovat cu nimica...

— Asta zic și eu, domnu Mateieș. Cu nimica nu mă știu vinovat...

În prag, Leibuca avu un zîmbet subțire.

— E greu de aflat adevărul... zise și inginerul turnînd vin în pahare. Era întuneric și pe aproape nu se afla nimeni.

— Hoțul avea și obrazar... observă încet ovreiul. Nimenea nu-l mai poate descoperi...

— Ce martor poate să se arate? vorbi iar, rîzînd, notarul și privind țintă la cantinier. Așa martor cu prepusuri poate să fie și Leizer.

— Se poate, dar eu nu sînt martor!... se apără cu energie și grabă Leibuca.

Domnu Scovarză urmă :

— Cu prepus poate veni și unul ca Ilie Bădișor, care umblă noaptea căutînd comori la malul Bistriței.

— Foarte adevărat! strigă Sciagamozzi, rîzînd cu mare poftă. Umblă căutînd comori. Numai el poate ști ce dihăanii mai rătăcesc noaptea pe poteci.

Petrea Țarcă zîmbi larg, cu ochii sticlind :

— Așa-i, domnu Mateieș. Și el poate să fie... Acu mă gîndesc eu că poate să fie el... Eu am cu dînsul o afacere mai veche — de la o fată... Ș-acu mă sapă ca un dușman și împrăștie vorbe... Am să aflu eu dacă-i el, domnu Mateieș...

Plutașul își scutură capul, ca și cum ar fi căpătat o deplină încredințare și s-ar fi oprit la o hotărîre. Apoi intră iar în cantină, trăgînd după dînsul pe ovrei.

Nu după multe zile, într-o duminică, era horă mare sub molizi, la Bulbuc. Hora era mai ales pentru tineret. Lumea cea multă gusta și lăuda băutura moșneagului. Erau acolo muncitori de pe toate costișele, și talieni de la șoseaua lui Șaga-Mîței, și niște nemți *mașiniștri* de la fierăstraie; și moș Pavalache Bulbuc, mare și spătos, cu pîntecele ieșit înainte prin pulpănele cojocelului, roș la obraz și cu mustața albă, umbla de colo-colo rînduind ulcelele și prujind cu muierile. De-atîta zarvă, abia se auzeau strunele scripcii, miorlăite și leșinate. Dar flăcăii aveau destul sunet pentru danțul lor. Jucau aprinși și amețiți, cu ochii

arzători. Fetele păreau mai stăpînite și atingeau mai domol pămîntul cu ciuboțelele lor cu potcoave galbene.

Petrea Țarcă se ridică într-o vreme de pe-o laiță și, clătînîndu-se ușor, trecu la joc. Se opri c-un zîmbet nehotărît, privind cum saltă pe dinainte-i și se-nvirt părechile, într-un joc ce se chiamă cărășel. Mai întăi i se părea că toți roiesc într-o pîclă. Pe urmă deosebi pe Bădișor și pe Mădălina. El se ridicase c-un gînd. Știa că acolo-i fata și acolo trebuie să fie și flăcăul. Își lăsase ulcica neisprăvită și ieșise la lumină cu gust de harțag și cu îndemn. Trebuia să facă ceva pentru prietinia lui cu notarul...

În preajma jocului se ivi deodată și domnu Mateieș Scovarză. Fetele-și dădeau cu cotul și șopteau, rîzînd, una la urechea alteia : «Cap-întortură ! Cap-întortură !» Pe urmă lungeau gîturile și căutau din ochi pe Mădălina. Sosirea notarului hotărî pe Țarcă.

Cu zîmbetu-i strîmb trecu înainte, lovi cu umărul una după alta două părechi și, oprindu-se, puse o mină grea pe brațul Mădălinei. Și flăcăul și fata se opriră. Era semn că pe copilă o cere la joc alt flăcău. Dar cînd văzu pe Petrea Țarcă, Bădișor smunci pe fată spre el. Chiar atunci zărise și pe notar.

— Ce vrei ? strigă el, privind deodată aprig pe plutaș. Dumneata n-ai rînd între flăcăi...

Țarcă rînji :

— Am eu gust să joc pe fata asta ! Am să plătesc și pe lăutari. Fac cinste și la flăcăi !

Danșul se opri. Un fecior puse mîna pe scripcă și strunele conteniră gîtuite. Mădălina trase în laturi pe Bădișor.

— Te-a trimes notaru ! răcni Ilie, fulgerînd cu privirea spre Scovarză.

Țarcă plecă grumazul și-și făcu vînt. Cîteva fete țipară spăimîntate. Mădălina se făcu ghem la o parte, repezită de stînga flăcăului. Cu dreapta, Ilie cuprinsese de după cap pe Țarcă și-l oprise încovoiat — pe cînd flăcăii năvăleau să-i despartă...

Petrea gîfîia tras la o parte de brațe vinjoase și numai capul și-l zvîcnea în sus cu mînie :

— Lasă, măi fecior de văduvă, că ne-nțîlnim noi în altă parte !

Fudul în straiiele lui strîmte și părăind jignit, domnu Mateieș își făcea loc printre lumea imbulzită și tălăzuită și întreba :

— Ce s-a întîmplat ? Cine îndrăznește a vorbi de mine ?

Ilie Bădișor îl măsură cu ură din tălpi în creștet. Notarul se făcu că nu-l vede. Acuma înțelegea că n-are ce căuta aici. Dădu cu ochii de Mădălina.

— Ce este, Mădălină ? Ce s-a întîmplat ?

— A venit lupul și ne-a stricat jocul ! zise repede fata ; iar copilele celelalte își strînseră la un loc capetele chicotind înădușit.

Domnu Mateieș își scoase ceasornicul cu lanț și se uită să vadă cîte ceasuri sînt, pe urmă își bătu pantalonul cu vîna de bou, și se simțea ca lîng-un cuib de viespi.

— Să se ducă cineva să cheme pe Alecu Deșca ! hotărî el cu strășnicie și ieși cu pas îndesat dintre oameni.

V

Domnu «șef» făcuse o mică anchetă, statornicise rînduială și liniște, ș-acum se îndrepta cu pas domol la deal, sunîndu-și sabia pe cărarea de piatră. Domnu

șef Alecu Deșca era un om puțintel la trup, dar bine legat, și c-un obraz larg, balan și spîn. Obrazul acesta încrețit, care parcă totdeauna rîdea, îi adusese porecla de «Babă Turcească». Avea într-adevăr un obraz de babă veselă domnu șef de jandarmi. Ochii însă nu erau nici veseli, nici femeiești. Erau niște ochi cenușii, c-o lucire de oțel, care sfredeleau sufletele și lucrurile.

Domnu șef Alecu Deșca își avea ideile lui despre oameni. Îi răsucea, îi judeca, îi întorcea și-i osîndea, și nu dădea pe ei nici măcar solda pe-o zi. Își avea ideile lui și despre slujba pe care-o îndeplinea. El era un om care cetise cîteva cărți în viața lui și socotea să-și împlinească datoria cătră stăpînire ca un adevărat artist. Cînd avea un «caz» — apoi niciodată nu-l călca în picioare și nu-l sfărîma. Ca un ceasornicar, îl desfăcea în bucățele și șuruburi, îl răsucea, îl privea din toate părțile și-și combina în liniște părerile lui...

Gînditor și de data asta ca totdeauna, Deșca sui drumul la cantină. Era o înserare rece de sfîrșit de vară și Leibuca, zgribulit, ridica obloanele de scînduri ale magherniții lui. Cînd zări pe jandarm, ovreiuul zîmbi înveselit și-l salută înălțînd mîna la frunte.

— Buna sara, domnu Alecu. Faci bine că mai vii pe la noi. Femeia mea-i liniștită numai cînd treci dumneata pe-aici.

— Așa ? Atunci du-te și spune-i c-am venit și roag-o să-mi facă o cafeluță cu caimac. Eu-s neam de turc, domnu Leibuca. Îmi place cafeaua.

— Și mie-mi place, domnu Alecu, macar că nu-s neam de turc. Am să-i spun să facă două...

Alecu Deșca se așeză pe-un scaun, între brazi. Leibuca intră în căsuța-i de bîrne ca să ducă femeii veste bună, apoi se întoarse frecîndu-și mînile.

— Da' un păhărel de rom, domnu Alecu, așa-î că merge pe lângă cafea ?

— Merge, dacă-mi ții tovărășie. Eu cu dreptatea, domnu Leibuca.

— Știu, știu, răspunse ovreiul, rizînd domol. Te cunosc eu, domnu Alecu. Dumneata ești un om, rar pe meleagurile acestea. Cine te-a adus pe dumneata aici, domnu Alecu ?

— Cine m-a adus ? răspunse jandarmul. Nu m-a adus nimeni. Am venit eu. Eu nu mă tem de slujbă, oriunde-oi fi. Eu și-ntr-o pustie trăiesc, domnu Leibuca. Eu îs o leacă de filosof. Dacă n-am ce face, mă gîndesc de ce-a zidit Dumnezeu pe om. Caut să desleg fără martori și fără probe cine-a atacat pe casierul de la gater. Pun ochii pe-un om și pot să știu în ce noapte are să cerce să facă o vizită lui domnu Leibuca...

Ovreiul sări în sus :

— Nu vorbi așa, domnu Alecu. Iaca vine nevaslă-mea... Ea se sparie îndată de orice.

Madama Ester dădu mîna cu domnu Alecu și se așeză gemînd pe-un scaun.

— E greu de trăit aici, zise ea zîmbind trist ; numai cu grijă și cu nacazuri. Cîteodată nu dorm toată noaptea...

Jandarmul se întoarse spre cantinier. Incepu a rîde :

— Atuncea să te-ntreb eu pe dumneata, domnu Leibuca, ce cauți aici...

Ovreiul oftă :

— Cine nu caută să cîștige o bucățică de pîne ?...

— Așa este... încuviință cu vocea scăzută omul stăpînirii.

Un timp tăcură. În sat se aprindeau luminile. Pe-o coastă, în munte, tresări un foc, ca un ochi al singurătăților. Ovreica avu o înfiorare, își strânse la gât berta și intră iar în cantină.

— Ce spuneaai dumneata mai-nainte, domnu Alecu? întrebă cu sfială Leibuca.

— Aha, n-ai uitat. Spuneam că eu știu cine-a ieșit mascat înaintea casierului.

— Poate știu și eu, domnu Alecu. Eu cred că știe și domnu notar.

— Se poate, grăi domol jandarmul, scăpărînd și aprinzîndu-și o țigară. Apoi pe-acela care a făcut asemenea treabă îl urmăresc eu cu privirea de departe... El nici nu știe. Vra să vie într-o noapte, să scoată un oblon de-aici și să cotrobăiască în tejgheaua dumnitale!

Ovreiul tăcea.

— Eu cunosc pe oameni, urmă Alecu Deșca, rîzînd. Eu îs în sufletul lui și știu că așa vra să facă... Cum vine, cum știu cine a fost.

— Domnu Alecu, zise încet cantinierul, mai bine să nu vie.

— Se-nțelege că mai bine să nu vie. Cînd el rupe oblonul și sparge tejgheaua, dumneata sai cu părul vîlvoi și cu lumînarea în mîină răcnind. Ș-atuncea el, într-o fierbințală, poate să-ți deie cu toporu-n cap. Asta nu se poate. Așa mai bine-l chem la mine, îl cercetez pentru altele — și el stă cuminte. Cugetă să făptuiască, dar nu îndrăznește...

Alecu Deșca fuma și-și sorbea cu poftă cafeaua prin întuneric.

— Bună cafea, zise el. Așa numai la Eș am băut, la niște armeni.

Ovreiul oftă iar.

— Aici, domnu Leibuca, trăim între niște oameni foarte răi... Aicea ei sînt vecini cu fiarele din codru. Sar, dau cu colții și cu coarnele. Astăzi erau să se omoare.

— Cine, domnu Alecu ?

— A sărit Petrea Țarcă la Bădișor !

— Vra să zică tot el era.

— Da. Acu are și nacazul ista. Altă pricină ca să amîie vizita la dumneata. Notarul nostru, domnu Leibuca, a fost la școală : poartă straie ca noi — da' sufletu-ntr-însu tot de sălbătăciune. Umblă de-un an după o fată ș-acu l-a apucat un fel de disperare. Eu tac, dar toate le observ. A pus pe Țarcă în buza tunului. Pe urmă el își spală mîinile. Nici nu știe, nici n-a văzut.

— Cum își spală mîinile ? Da' de ce să-și spele mîinile, domnu Alecu ?

— Așa. Crezi că nu știu cum are să se sfîrșească afacerea asta ? Știu, ca și cum aș fi Dumnezeu. Muntele-i nalt. Bistrița-i adîncă. Intr-o zi au să-l bocească femeile pe Ilie Bădișor...

Ovreiul se sculă tulburat în picioare.

— Nu se poate ! Nu se poate, domnu Alecu ! strigă el mișcat. Dumneata ești un om ciudat și mă îngrozești așa totdeauna. Da' nu ești rău. Dumneata poți să faci ceva și să împiedici...

— Nu, domnu Leibuca, nu pot face nimica, răspunse încet Alecu Deșca. Patimile oamenilor de-aici sînt ca vîntul și ca apa : nu le poate nimeni opri... Asta-i, domnu Leibuca... Apoi vezi dumneata ce face notarul nostru ? Trimete vești mamei flăcăului ; se duce și stă de vorbă cu baba Paraschiva, iese-n calea fetei ; aici la cantină într-o zi vorbește-n gura mare de patima

lui ; mai alaltăieri, vorbește iarăși despre asta cu Țarcă, nu-i așa ?

— Așa-i. A vorbit.

— Apoi nu vezi dumneata singur, domnu Leibuca, unde merg treburile ? Eu, dacă știu cine-i Țarcă, și dacă-l știu amestecat aici, și dacă-l văd azi vrînd să muște ca lupu, știu ce-are să se întîmple. Dar ce pot face ? Pot să mă țin de dînșii ? Nu pot să mă țin de dînșii. Ii lăs cu Dumnezeu. Aici omu, apa, vîntu și fiara-s la fel, domnu Leibuca. Poți s-aduci păhărelele de rom, dacă nu te superi.

— Îndată. Da' eu nu cred, domnu Alecu. Așa-ți place dumnnitale, să vii sara și să-mi spui de-acestea. Mie-mi pare bine că vii. Dumneata ești stăpînire și eu mă simt bine cu dumneata, macar că mă vîri în toate boalele. Eu nu cred că are să fie ce spui dumneata.

— Bine, dumneata nu crede. Dumneata ești om de cetate. Acolo cînd se face moarte de om, se-ngrozesc toți și se bat cap în cap. Aicea viața omului ca floarea cîmpului, domnu Leibuca, cum scrie la psaltire. Într-o zi are să se-ntîmple pe Bistrița o poznă, domnu Leibuca, și ziua aceea nu-i departe...

Ovreiul rămase ghemuit și înfiorat la locul lui, pe cînd obrazul de babă turcească al lui Alecu Deșca se încrețea într-un rîs tăcut și straniu.

VI

«Baba Turcească» avea dreptate. Trebuia să se întîmple ceva. De la postul lui, de lîngă primărie, de lîngă prăjina cu steag spălat de ploii, domnu Alecu Deșca băga de samă la toate cîte se petreceau pe

vale și pe poteci, și le însemna în capul lui sub zîmbetul încremenit al obrazului. Privirea lui cenușie parcă trecea și prin păreți. El putea să spuie că-i de față la sfaturile lui Petrea Țarcă cu domnu Mateieș. Căci de cîteva zile plutașul, regulat, în amurg, suia drumul la căsuța notarului, cu pasu-i săltat și cu toporul sub braț.

Domnu Alecu Deșca fuma, stînd călare pe scaunul lui, cu spataru-n față, cu brațele-ncruciate pe spatar și cu bărbia pe brațe. Fumul țigării avea întortocheri și zvîrcoliri de vietate în limpezimea zilelor acelora de început de toamnă. El vedea și pe părintele Uliță-Fierbinte umblînd fără astîmpăr cînd pe-o cărare, cînd la o cotitură de hudiță.

Părintele Costache se deșteptase și el și umbla să facă o rinduială după capul și interesele lui. Mai întîi de toate el era prietin cu notarul. La poarta lelei Irina își pocnea palmele una de alta și se minuna.

— Cum poți dumneata, femeie harnică și gospodină, lele Irină, năcăjită și văduvă, să suferi una ca asta : să-ți îmbrobodească flăcăul și să ți-l facă neom.

— Da, părinte Costache, sărutăm dreapta... Inchi-puiește-ți ce lume ră în ziua de azi ! O ticăloșie de fată, cît o miță, se ține de capul lui Ilie și nu se lasă ! Și doar am fost la Paraschiva și i-am spus. Da' nici ea nu-i bucuroasă, saraca... Și mi se jăluia că nu poate stăpîni asemenea ghiavol, cum nu poți stăpîni un cîrd de iepuri... Dacă văd, părinte Costache, una ca asta, așîn calea fetei, o iau repede ș-o întreb : Fată hăi, da' cum nu-mi lași tu flăcău-n pace?...

— Așa-așa... Și ea ce-a zis?...

— Doamne, părinte, dacă ți-oi spune, n-ai să mă crezi... Ea n-a zis nimica. A stat așa uitîndu-se la mine. Pe urmă s-a apropiat cu capul plecat și mi-a

sărutat mîna... Mătușă Irină, — zice, — într-o zi ar să mă fure Ilie ș-are să mă aducă la dumneata pe cuptor... Să nu mă osîndești și să nu mă asuprești, zice, că și dumneata ai fost ca mine. Și eu lui Ilie nu-i doresc nici un rău... Iaca, părinte, astă vorbă mi-a spus... Ce pot să-i fac? Eu, drept să-ți spun, sfinția ta, m-am uitat la dînsa cu lacrimi în ochi, așa m-a apucat de inimă...

— Apoi, văd, apoi văd... grăi cam batjocoritor părintele Costache. Ți-ai adus aminte de demult. Știu eu...

— Ei, părinte, zi-i tinereță și te mîntuie... răspunse văduva oftînd.

Tropăind repede și cu aripile antereului pîlpîind, preotul Costache răsări pe altă hudiță, la altă poartă. Și Alecu Deșca îl vedea stînd îndelung rezemat de-un stilp bătrîn de brad, sub streșina porții, și dînd din mîni cătră baba Paraschiva, care-l asculta cu cătrînța-n brîu, cu mînicile suflecate, cu brațele subpuse.

Dar Alecu Deșca vedea și pe notar umblînd fără astimpăr în amurg, în calea fetei. Il vedea un saț întreg. Căci după umilința de la crîșma lui Bulbuc, acuma parcă nu se mai putea opri. Fata se întorcea cu alte copile, din munte, în urma vacilor, cînd asfințitul înroșea țancurile. Și el se afla acolo, în calea lor, bătîndu-și pantalonii cu vîna de bou. Uneori se oprea și parcă asculta cîntecul tălăngilor; și se uita într-un singur loc. «Se uită la buricu dracului...» șopteau și chicoteau fetele rîzînd infundat.

Intr-un rînd opri hotărit pe Mădălina. Se răsti cătră celelalte fete:

— Ce stați? Voi duceți-vă și vă vedeți de treabă. Ascultă, Mădălină, zise el cătră fată, privind-o așin-

tit și neguros. Eu vreau să te mai întreb o dată : Ești legată pe veci de altul, și cătră mine nu te mai întorci ? Răspunde la asta...

— Domnu Mateieș, eu n-am nimic a-ți răspunde... zise liniștit Mădălina.

— Ascultă, Mădălină. Tu nu vezi că s-au isprăvit toate ? La crîșmă el m-a înfruntat pe mine față de-o lume. De-acu eu n-am hodină pînă ce nu-l mătur din calea mea. Asta-i lucru hotărît și legat cu jurămînt...

— Domnu Mateieș, nu te gîndești la pacat ? vorbi fata aruncîndu-i o căutătură iute.

— Nu.

— Bine, dar el cu nimica nu ți-i dator. Rău nimăruia n-a făcut. De nicăieri nu-l poți apuca. Ce-i poți face ?

— Mădălină, lasă-l. Atita-ți spun. Altfel sufletul tău are să răspundă în fața lui Dumnezeu...

Alecu Deșca-l văzu pe Mateieș Scovarză indreptîndu-se după aceea cu pași mari spre cantină. «Am să vorbesc cu jidovul, gîndea el. Acu se duce să beie. Bea ca să se ațîțe și să se hotărască la ceva.»

Cu masca-i încremenită-n zîmbet neclintit, jandarmul se sculă de pe scaun, își aprinse altă țigară și porni încet la vale, cu sabia zăngănind. Se abătu pe-o hudiță și se opri la poarta lelei Irina. Bătrîna mulgea vaca. Flăcăul ieși din umbra tinzii și veni cătră Alecu Deșca.

— Ieși pe poartă și hai cu mine pînă mai încolo... zise jandarmul.

Flăcăul îl privi cu luare-aminte și cu grijă... Cînd îl ajunse, Deșca îl bătu pe umăr cu mîna stîngă :

— Măi băiete, nu te tulbura, eu n-am nimica cu

tine. Tu ești om detreabă. Dar vroiam să te-ntreb un lucru.

— Intreabă-mă, domnule șef, și eu îți răspund, grăi repede Ilie Bădișor.

— Așa, foarte bine, văd eu că tu mă cunoști pe mine. Eu nu asupresc și nu sfânțuiesc. Eu is om drept, măi Ilie, și eu dac-aș fi intrat în tagma monahicească, m-aș fi putut face un egumen, ori un mitropolit. Așa eu mă uit, măi băiete, în jurul meu, și toate le văd și le pricep. Bre, eu știu de mult că tu te ai bine cu Mădălina. Da' eu în dragostele tinereților nu mă amestec... Le-a lăsat Dumnezeu omului, ca să-l facă să mai uite de bătrîneță și de moarte. Da' tu știi, măi Ilie, că te dușmănește Mateieș Scovarză ?

— Știu, domnule șef, dar eu de el nu mă tem.

— Bine, bine, știu eu că nu te temi. Da' el poate-i mai tare dacă are un tovarăș. Da' poate-ți sare unul în spate prin întuneric. Da' poate se prăvale peste tine un bolovan din munte. Măi băiete, fii cu grijă. Așa mi-am făcut eu socoteală, că trebuie să fii cu grijă...

Rînjind ciudat, Baba Turcească bătu iar pe umăr pe flăcău. Pe urmă porni încetișor și legănat spre cantină și o vreme flăcăul rămas pe loc îi auzi tot mai slab și mai departe zăngănitul săbiei.

Deșteptat din gânduri, Bădișor făcu cîțiva pași spre Bistrița. Pe urmă își aminti de vorbele lui Deșca și clătină din cap zîmbind. Se întoarse cu pași mari acasă, intră furișat în tindă și căută în cotlonul știut baltagul. Iși zvirli din fugă pe umeri cojocelul și răspunse de la poartă maică-sa, care întreba din casuță cine-i. Prin înserarea albăstrie, pe-o potecuță oablă, se lăsă înspre Bulboană, unde-l aștepta Mădălina lui...

VII

La trei zile după asta, în noaptea Sîntămăriei, căzu un brumărel ca o sticlă pisată pe valea Bistriței, și șfertul de lună tîrzie, spre zori, poleia costișele, sălciile și bolovănișurile grămădite de puhoai. Luceafărul de ziuă ieșise deasupra munților pe o fișie sură de nour. În căsuța lui, domnu Mateieș Scovarză se trezi din somn greu, de bubuituri în ușă și glas de om.

— Eu sînt, domnule notar, strigă de-afară Petrea Tarcă. Deschide !

Scovarză era încă tulburat de visuri. Lumina de lună intra ca un fum pe ferestre. Luceafărul parcă-l privea ca un ochi și clipea cu gene de raze.

— Deschide, domnule Mateieș !

— Ce este ? Ce strigi așa ? întrebă notarul trăgînd zăvorul.

Plutașul păși în odaie rîzind, și notarul simți miros puternic de tutun și rachiu.

— Ce este, bre omule ? Vii de la crîsmă.

— Firește. Vin de la Bulbuc. Dar vin cu veste mare, domnule Mateieș. Imbracă-te și pe loc să pornim. De-acu nu ne mai scapă, domnule Mateieș. Ii port eu de-o vreme sîmbetele ; acu mi-a picat în labă.

— Vorbești de Bădișor ?

— D-apoi de cine ? De bunica ? Asară vine la crîsmă vatavu de la *firmă*. Un jidov, nici nu știu cum îl chiamă. Caută plutaș s-aducă douăzeci de catarguri mari, numaidecît azi, în zi de Sîntămărie, din gura Barazului. Că trebuie mîni să le sloboadă numaidecît la Piatra. Au ei afacerile lor care nu sufăr întîrziere. Ei lucrează cu ceasornicu-n mînă... Da' oamenii toți s-au ferit, se-nțelege. Mîni — adică azi — e sărbă-

toare și hodină. Te mai duci, ca creștinu la crișmă...
Eu unu știu că n-am vrut să mă prind...

— Stăi, bre Petre, stăi, îl întrerupse notarul. Ce are a face asta și cu Bădișor ?

— Apoi dacă nu vrei să m-ascuți, domnule Mateieș... Să vezi. S-a dus jidovu. Noi mai stăm, mai bem o sîngeapă de rachiu, mai povestim de-a noastre... Așa, într-un tîrziu, vine unu Timofte și spune că s-a găsit plutaș pentru gura Barazului. Cine ? Ilie Bădișor. El îi mai lacom de parale decît alții. Lui nu-i trebuie crișmă și petrecere. Dacă-i dă preț mare, el aduce catargurile. Și, zice Timofte, chiar a și pornit să le-aducă !

Notarul se frămînta, cîștigat de însuflețirea plutașului, și începea să se îmbrace.

— Acu-i acu, domnu Mateieș... urma Țarcă, vîrîndu-i-se în suflet. Zi de sărbătoare : în munte și pe Bistrița nu lucrează nimene... El pornește singur. Dacă dă în niște stînci, se chiamă că l-a pedepsit Dumnezeu pentru că muncește în zi oprită...

Gura lui Țarcă se întinse într-un rînjel negru în lumina lunii. Se clătina ușor și-și ciocănea fruntea c-un deget, minunat el singur de planul lui.

— Hai, domnu Mateieș. Nu sta. Luăm cai... După ce se-ntîmplă pedeapsa lui Dumnezeu, domnu Mateieș, noi repede sîntem înapoi... Vorbim cu oamenii, trecem la crișmă, și ne mirăm și noi grozav cînd aflăm că s-a dus fecioru să caute pe tatu-său, în fundul bălții...

Scovarză de cîteva clipe nu mai era stăpîn pe el. Smulgea din colțuri straiete ca prins de friguri. Toată otrava adunată în luni de zile, și sporită în vremea din urmă cu disperare și umilință, se răscolise în el, aburea și-i împainjenea judecata. Se răsturnă spre plutaș și-i puse mîna în beregată, gemînd înăbușit :

— Taci din gură ! Taci din gură ! Să nu te-audă cineva ! Nu te-a zărit nimeni cînd ai intrat aici ?

— Nu m-a văzut nimeni, domnu Mateieș, n-ai grijă. Eu îs vulpe roșă...

Inveselit și de-această glumă, Petrea Țarcă se bătu cu mîna peste tașca de la șold.

— Am luat cu mine ș-o leacă de putere. Un clondiraș de șpirt. Am eu acu un coraj, domnu Mateieș, ca la o zi de vînătoare...

Notarul își trăgea, smuncit, paltonul pe mînici. Impinse cu umărul pe plutaș :

— Ce stai ? Hai să mergem !

— Mergem. Cum nu ? Da' cai sînt ?

— Sînt. Găsim sub pădure. Cred că altceva nu trebuie să mai iau.

— Nu se află, domnu Mateieș, vai de mine ! Noi nu punem mîna. Bistrița are să-i știe de samă !

— Așa-i, mormăi notarul. Se simți atins de un tremur de frig. Zgribulit păși afară, învîrți de două ori cheia în ușa, și oftă prelung, parcă ar fi scoborit de pe umeri o povară. O apucă repede la deal. Știa că trebuie să ajungă numaidecît la gura Barazului. Simțea că numaidecît trebuie să se petreacă un lucru mare, în ziua aceea, un lucru pe care el nu-l mai putea opri. Și după asta poate-i va veni alinarea și o clipă de plăcere cu înviersunare dorită.

Cînd ajunseră, pe cai fără tarnițe, pe culmea Vătuiului, ca să treacă dincolo, în rîpa Barazului, răsărea soarele în pîcle ușoare. O tăcere mare stăpînea codrii și valurile încremenite ale munților. Din stînga, din rîpi, de la Săhăstrie, porni un tremur dulce și lin de toacă ; apoi sînră o vreme clopotele cu adieri de cîntec. Cei doi tovarăși se opriră o clipă, cercetînd în

rîpă balta pe care lunecau perdele de neguri luminoase...

Dincolo, pe un drumeag stîncos, umbla călare bărbătește o munteancă învălită în cojocel. Ș-un șirag de căluți, cu poveri de desagi cu păpușoi, umblau cu capetele plecate, legați unul de coada altuia, călătoring spre un sat de plăieși și venind din tîrgurile de la cîmp.

Domnu Mateieș și Petrea Țarcă trecură culmea și intrară în valea Barazului. Intr-un cotlon de pădure, descălicară. Nu mai aveau mult pînă la gura pîrăului. Locul era singuratic și nădăjduiau să se afle ei singuri cu flăcăul între ape... Plutașul își scoase clondirul și-l înfățișă lui domnu notar. Mai întăi Scovarză îl lovi cu dosul mîinii și-l dădu la o parte. Apoi se răzgîndi, îl apucă și-l duse la gură, înghițind prelung. Țarcă ridea și sta cu mîna întinsă ca o ghiară :

— Bun! Da' să-mi lași și mie domnu Mateieș. Asta-i doftoria mea!

Domnu Mateieș găsi gluma foarte potrivită și-i întoarse clondirul rîzînd și el, cu ochii sticlind aprins.

Pășiră cu hotărîre printre brazi răsturnați și rămăseră privind cu luare-aminte spre clădirea de scînduri a fierăstrăului. Acolo era liniște; nu se simțea nici o mișcare. În dreapta lor, Barazul, iezit de opusturi, se întindea într-o baltă largă și lină, pe care stăteau îmbulzite trupuri albe de brazi cojiți: butuci și cartarguri.

Aici, apele pîrăului, grămădite și liniștite în hait, așteptau ceasul să umfle undele împuținate de secetă ale Bistriței și să mîie mai repede și mai plin plutele spre văi. Ș-aici era singurătate și liniște. Pe sub luciul

verde al iazului, fulgerau cînd și cînd păstrăvi ca niște andreele de argint.

— Nu-i aicea, zise Mateieș Scovarză, incrunțind sprîncenele. N-a ajuns încă ?

— Ba a ajuns... răspuse plutașul trecînd între tarașii opustului ; da' am venit noi cam tîrzior. Pluta de catarguri trebuie să fi fost dincoace, în Bistrița. Acuma nu-i. A deslegat-o nu de mult ș-a plecat...

Notarul își frămînta mustața în dinți. Intoarse ochii crunți spre Tarcă.

— Atuncea cum facem ?

— Hm ! cum facem ? Este leac la toate, domnu Mateieș ! Cu mine nu mori. Eu m-am gîndit pe drum că poate nu-l prindem aici. Știam că sînt în hait plute ușoare, aduse pe pîrâu, și nedeslegate încă. Sînt de față, poți să le vezi și dumneata. Dăm drumul apei, ieșim cu pluta în Bistriță, și haitu ne duce ca un harmasar peste el... Ii cădem din urmă-n spate...

O lucire crudă fulgeră în ochii lui Scovarză. Se-n-toarse spre plutaș, îl cuprinse de umăr și-l izbi înaintea-i. Rosti o singură vorbă :

— Hai !

Scurt, Petrea Tarcă trase de sub cojocel toporul, cu rînjetu-i de mulțămire. Amîndoi trecură la opust și ridicară cu scriptii, pe lanțuri, poarta apelor. Din liniștea lui verde, iazul tresări deodată furiș, năboind spre Bistrița. C-un șuiet de furtună se prăvăli cel dintăi talaz. Și amîndoi tovarășii, coboriți grabnic pe-o plută ușoară de grinzi, trecură în lungul întăriturilor de piloți și săltară într-o învolburare de aripi de apă, în albia cea mare a rîului. Pe coama nahlapilor iuți porniră la vale. Înaintea lor parcă fugeau cai încordați, lunecînd pe deasupra undelor Bistriței...

— Ține-te bine, domnule Mateieș. Avem să-l ajungem ! strigă plutașul de la cîrma de dinainte.

Plutiră așa o vreme, cu mare repeziciune ; și într-adevăr, după un patrar de oeam, zăriră cătră vale pluta flăcăului cotind după stînci. Țarcă ridică fruntea. Pe potecile malurilor nu se zărea nimeni. Repeziți de haiț, se duceau ca amețiți în foșnet de valuri. Mateieș Scovarză sta cu ochii țintă înainte, aplecat și ținînd strîns coada toporului înfipt în plută. Avea în privire ceva bolnav și rătăcit...

— Il ajungem la Bulboană ! îi strigă la ureche Petrea Țarcă.

Il ajunseră cu adevărat pe flăcău cătră Bulboana lui Vălinaș. Se prăvăliră asupra lui din cotitură. Bădișor, întorcînd capul, îi văzu deodată repeziți cu pluta lor într-a lui și, plecîndu-se ca fulgerul, își smunci toporul dintr-un catarg... Ei veneau, — dar nu băgaseră-n samă că și-n urma lor fugeau săltînd pe nahlapi trupuri de brazi scăpate din închisoarea de ape : veneau îmbulzindu-se, atingîndu-se și despărțindu-se, parcă se luaseră la întrecere. Și cînd ei dădură lovitură de berbece în pluta lui Ilie Bădișor, brazii din urmă, pocnindu-se și tălăzuindu-se, îi izbiră năprasnic ; și într-o clipă pluta li se desfăcu într-o mulțime de înotători fantastici, care se scufundau cu capu-n jos și săltau iar pe luciul...

Lovit și zvîrlit înainte de un capăt de grindă, domnu Mateieș Scovarză se prăbuși deodată între plute și nu mai ieși deasupra. De aceea îi sticlise în ochi luceafărul zorilor : pentru ca, după trudă și grabă, s-ajungă clipa aceasta.

Ceilalți doi oameni își mai păstrară ca-n două bătaii de aripă cumpăna pe lemnele desfăcute. Apoi Ilie

Bădișor aruncă de pe el cojocul și, cu toporu-n mână, se zvîrli în apă.

Se aflau chiar la intrarea Bulboanei, în albie îngustă, între lespezi oable de stîncă de var. Era acolo un vechi loc de primejdie, pe care-l cunoșteau bine plutașii. În partea satului, catargiile cei de demult dezbatuseră în piatră, la fața undelor, o vatră îngustă pe care să se poată cățăra cei primejduiți, la vreme de cumpănă. De la vatra aceea, trepte tăiate-n părete puteau scoate pe om deasupra malului.

Intr-acolo se îndreptă Ilie înot. Cîțiva butuci veneau bulziș asupra lui c-un plescăit înădușit de val. El se dădu afund, cu capu-n jos, fără să-și lase toporul. Numai pălăria, rămasă pe apă, începu a sălta veselă înaintea brazilor. Zvîrlind din picioare și trăgînd apa sub el c-un braț, flăcăul trecu nevăzut pe dedesubt și răsări pufnind cu spaimă lîngă vatra catargiilor.

Gîfîind trudnic se prinse cu toporul de-un colț de piatră și se aburcă încet deasupra.

Chiar atunci, aruncîndu-și ochii îndărăt, văzu pe Țarcă cu fruntea plină de sînge, cu ochii holbați și gura căscată, zbătîndu-se în înot voinicesc spre aceeași scăpare. Ca și cum ar fi fost împuns de suliță, Bădișor se încordă, crunt, se ridică în două picioare și înălță amenințător toporul.

Petrea Țarcă începu a urla înfricoșat :

— Nu da, măi Ilie! Nu da! fie-ți milă de mine, măi băiete!

Și întinse cu desnădejde o mină spre el. Bădișor era încă zguduit de înfiorarea morții. Stătu o clipă la îndoială, parcă nu pricepea despre ce-i vorba... Pe urmă, ferindu-și toporul cu stînga, smunci și-și desfăcu de pe mijloc cureaua și zvîrli un capăt celuilalt.

Țarcă se trase lângă el și rămase cu țimpla lipită de stîncă. Parcă era înjunghiat și-și dădea sufletul. Intoarse ochii spre Bădișor și vorbi ca-ntr-o oftare :

— Iartă-mă, Ilie. Eu cu tine nu mai am nimica...

Flăcăul simți un nod în gît și îngînă tulburat :

— Bade Petre, și mie parcă mi s-a deșertat sufletul de toate...

Apoi începu a răcni și a face semne la oamenii care se arătau pe maluri.

VIII

Cătră sară, apa lepădă mai la vale de Bulboană leșul domnului Mateieș. Cum se vesti asta-n Ponoare sosi la fața locului domnu primar Dăscălescu, și părintele Uliță-Fierbinte cu antereul pălălăind, și domnu Șaga-Mitei cu luleaua în colțul din stînga al gurii. Veni și domnu Alecu Deșca, cu zîmbetu-i încremenit de mască. Părea totuși îngururat, nemulțămît și jignit oarecum că în tainicele lui socoteli uitase vicleniile apei și înotătorii fantastici. Leibuca Leizer, sosit și el gîfîind și galben, îl privea însă c-o nestăpînită admirație. Ceilalți oameni din sat se uitau cu liniște la cărturarul lor căzut. Muierile întindeau capetele una pe după umerii alteia și suspinau prelung, cu mîna la gură...

Mateieș Scovarză ațintea cu ochii sticloși și-ncremenți cerul de toamnă și din gură i se prelingeau pe năsip două ațe de sînge.

După ce părintele Costache emise o reflexie tristă asupra nimicniciei vieții aceștia, frunțașii se întoarseră de cătră mort și se sfătuiră cum să facă chiar a doua zi, la bisericuța de pe măgură, o cinstită și fru-

moasă înmormîntare notarului comunei. Părintele mai ales se înfierbînta și dovedea că altfel nu se poate. Numai Alecu Deșca, cu obrazu-ntre ei însă zîmbind dus în planurile lui, cugeta dacă-i bine ori nu să înceapă încurcate și neistovite cercetări...

— Nu cred că-i bine, zise el dînd din cap, și tresări privind în juru-i.

— Ba-i bine, domnule Alecu, trebuie numai decît ! strigă popa răsucindu-se spre el.

— Nu putem uita datoria către morți... zise grav și italianul, pîcîind din pipă și închizînd trist pleoapele.

Ovreiul îi privea cu ochii lui vii și ascuțiți și tăcea, la o parte.

A doua zi a fost înmormîntarea, și s-a strîns pe măgură, la bisericuță, tot satul. Cerul deasupra era tulbure și vîntul înălțimilor mătura nourii cenușii, zdrențuindu-i în țancurile munților. De pe Bistrița veneau, învăluți, buhai de neguri. În mulțimea care asculta glasul preotului, cîntările psaltului, sunetul clopotului, își făcuse loc și Bădișor, pălit la față și cu ochiul adîncit ca de-o umbră.

Peste mulțimea cu capete plecate, prin negura ume-dă pe care vîntul o mîna din văgăuna apelor, tremurată glasurile, cîntînd veșnica pomenire. Și bulgării sunară pe sicriul alb. În clipa aceea cei doi ciobani chemați de la stînilile de sus suflară în buciume o chemare dulce și sfîșietoare, care tremura prelung pe văi, către depărtările nevăzute...

Femeile din mulțime începură a plînge. Ilie Bădișor întoarse ochii trudiți spre dînsele și văzu între casînci și catrințe pe Mădălina lui suspinînd c-o mîna la tîmplă. N-o văzuse de două zile ; și o privea ca și cum

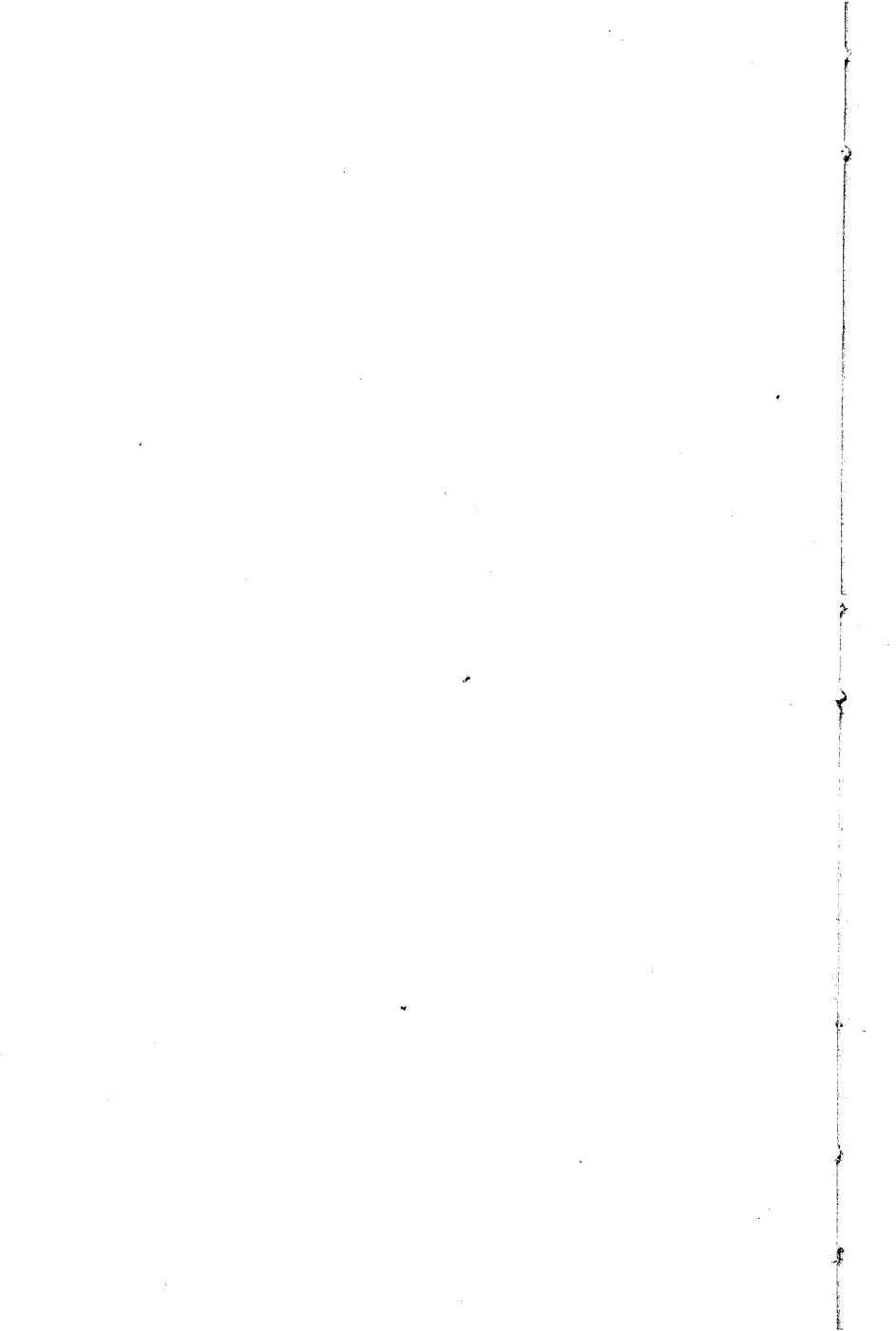
n-o văzuse de ani. Era albă și frumoasă. Era dragostea
noptilor lui, în vremea cînd încă nu intrase în el ca
un șarpe fiiorul morții. O privea prin negură și i se
părea că tot se depărtează de el, pe cînd buciumele
sunau cîntece de mort, ca-n vremuri străvechi, cînd
nu erau în munți nici surtucari, nici fierăstraie.



NEAGRA
ŞARULUI

1922







PE DELELEU

Toamna începuse și se isprăvise în secetă. Unduiau lin funigeii prinși de cheutorile și streșinile caselor; cerul alburii și zările în ceață se desfășurau, zile după zile, în aceeași tihnă blîndă. Moș Calistru Pușcașu, cunoscător vechi a semnelor lui Dumnezeu, nu era mulțămît. Într-o sară, pe cînd Dăvidel Boghean sărise pîrleazul și venise să se așeze pe prispă, începu a cîrni din nas și a mormăi, cum îi era obiceiul.

— Da' de ce nu ești mulțămît, uncheșule? îl întrebă flăcăul.

— Măi Dăvidel, măi Boghene, răspuse moșneagul, pîn' ce n-a da un pospai de ninsoare, noi nu punem carne de capră la afumat.

Boghean începu a rîde :

— Ia spune, uncheșule, te-a apucat vreodată Crăciunul fără bujenită în pod ?

— Asta nu s-a pomenit, măi băiete.

— Atuncea și ist' an, uncheșule, ne-om învrednici să ne suim pe Deleleu...

— Planul nostru-i în mîna lui Dumnezeu, vorbi moșneagul. Altădată pînă în Sfinții Arhangheli s-arăta

semn de iarnă. Acuma s-au scuturat frunzele fără brume și stau așa, troiene, pe cărări. Nici le umflă vîntul, nici fug sunînd : parcă-s moarte. Pămîntu-i ca cremenea. Ce s-adulmece cîinii ? De atîta secetă s-au vîrît jigăniile adînc în codru.

— Eu socot, uncheșule, că cum s-a pișca lumina, se schimbă vremea...

Amîndoi își ridicaseră ochii spre luna plină care cernea ca o pîclă argintie peste satul revărsat pe costișă și fulgera în vale pe girlele Moldovei. Moș Calistru își scutură pletele albe.

— Nu încă, grăi el, nu se schimbă. După cum scrie la gromovnic, în zilele acestea sînt legate vînturile și furtunile, pînă și-a cloci ouăle în stîncile mării pase-rea *alchion*...

Boghean nu răspunse.

— Anul ista are să vie tîrziu iarna, adăogi moșneagul.

Flăcăul își dădu părerea cu oarecare sfială :

— Cum s-a îmbrăca oleacă pămîntul, noi sîntem gata, uncheșule. Ne suim la locurile noastre.

— Dacă ne-a ajuta Dumnezeu, măi băiete. Atîta pa-timă măi am și eu ; încolo de toate-s iertat. Anul ista mă simțesc mai slab, după boala de astă-vară. S-a-proprie funia de par. Dar poate tot m-oi mai învred-nici o dată s-aud cîinii țîhnind în sihlă...

De la prag, din umbra tinzii, se auzi deodată, ne-mulțămît, glasul babei Varvara :

— Tot nu te gîndești să te astîmperi, moșnege ?

Moș Calistru prinse a rîde :

— Nu, măi babă ; pîn' ce-oi pune mîinile pe piept. Am să-ți aduc iar țapu să-l bocești, ca-ri toți anii.

Baba boscorodi ceva neînțeleș. Bătrînul păli cu cotul pe flăcău.

— Cît oi lipsi eu, te duci să-ți mai vezi ginerii și nurorile.

De la sara aceea luminată, vreme multă n-a trecut la mijloc. După ce și-a scos paserea alchion puii în singurătatea mării, cătră sfârșitul lui răpciune, s-au trezit din miazănoapte vînturile. Și-ntr-un amurg, a început a se zări pe sub nourii plumburii cîrduri nesfîrșite de ciori, cîrîind și țipînd; și după ce-au trecut spre munte, amestecîndu-se cu întunericul, prinse a curge puf de omăt.

Cătră dimineața, ninsoarea stătu. Și încă pe-ntuneric, moș Calistru auzi la ușă pe Boghean dupăind și scuturîndu-și opincile. Baba trase zăvorul de la tindă, apoi cu capul plecat și cu barizul peste gură, se întoarse la vatră ca să așeze în traistă merinde de drum, la lumina gazorniței. Cînd intră flăcăul, moș Calistru se încingea strîns cu cureaua peste cojocel. C-un zîmbet de înțeles arătă din cap spre mohorîta mătușă Varvara, apoi trase pe mînici și sumanul nou de noaten. După ce-și luă din fundul casei, de lîngă cuptor, pușca și-i cercetă oțelele, apărute cu coadă de iepure, se întoarse spre icoane și-și făcu cruce. Apoi își îndesă căciula în cap și-și potrivi cornul la șold.

— Măi babă, noi ne ducem, zise el. Să te gălesc sănătoasă.

Mătușă Varvara oftă și-i întinse traista.

— Să vii sănătos.

Ea mai avea ceva de spus, — dar își strînsese buzele și-și plecă fruntea. Cei doi vînători ieșiră în întunericul rece de afară și moș Calistru chemă cîinii.

— Nea, Lipa ! nea, Cața !

Copoi sâriră îndată chelălăind din cotlonul lor. Baba, ieșită și ea pînă-n prag, le aruncă două dără-

burî de mămăligă rece. Încovrigați și cu cozile subpuse, Lipa și Cața începură a înfulica hulpav.

— Ei, ce zici, măi Boghene? întrebă bătrînul.

Boghean, mărunt și sprinten, nu zicea nimic. Dar moș Calistru îl simțea bucuros grozav și plin de patimă, — cum era și el odinioară în anii tinereții.

— O luăm de-a dreptul prin valea Moșei, măi Dăvidel?

— Cum socoți, uncheșule! răspunse mișcat flăcăul.

Cu puștile trecute în spate, amîndoi săriră pîrlazul, apoi porniră cătră munte, fără a mai privi înapoi. Copoi, zvîrlindu-se în copce, îi ajunseră din urmă. Călîcînd cu opincile ca-n puf prin zăpada curată, trecură spre valea Moșei și, cînd se lumină de ziuă intrară pe cărarea muntelui, sub streșina de eetină.

Aici îi împresură deodată o liniște adîncă. Cel dintăi omăt moale sta pe brădetul neclintit deasupra, și pe cărări era numai un pospai subțire. Nu s-auzea nici un sunet: munte și codru parcă muriseră. Așa merseră multă vreme suind tăcuți pînă ce băgară de samă că lumina leșietică le punea pe obrazuri ca niște măști palide.

Bătrînul se opri.

— Măi Dăvidel, zise el rîzînd, să mai stăm oleacă. E greu cu încheieturi ruginite. Și nu știu ce am, ori mi se pare mie, da' n-am apucat așa codrul niciodată în zilele mele. Parcă-i pustiu și prohodit!

— Părere, uncheșule, răspunse flăcăul.

Intre ei, copoi stăteau cu capetele plecate.

— Iaca și cîinii, vorbi iar bătrînul; tot așa socot: numai să ridice capetele în sus și să urle...

Dăvidel Boghean îl aținti cu ochii lui mici și negri ca picături de păcură.

— Ce ai, uncheșule?

— N-am nimica, măi băiete, da' m-au apucat așa gânduri de bătrîneță... Mă gîndeam, suind, că baba ceea își face cîteodată de cap ! Cînd îi abate femeii, apoi să ferească Dumnezeu. Că astă-noapte i s-au arătat semne, — și că să caut la trepetnic și-n zodie... Că-și aduce aminte că i-a spus *doftoru* cînd am fost bolnav, astă-vară. Da' eu parcă stam să mă uit în gura ei ? Tăceam și te-așteptam să vii. Eu, bre, o viață de om aici, sub codru, am petrecut-o. Eu cu pădurarii, cu cîinii și cu sălbătăciunile. Știu eu că de-acu nu mai am mult, da' macar să-mi mai fac o dată cheful...

Moșneagul rămase cu ochii ațintiți în umbra pădurii.

Flăcăul zise încet :

— Hai să mergem, uncheșule.

— Să mergem, răspunse bătrînul. Mă gîndeam că zi ca asta încă n-am văzut. Și stam să mai răsufli. A crescut, bre, muntele. Văd eu, că mi-a fost mai mare dorul decît puterea. Hai să mergem.

Suiră pe Deleleu. Bătrînul însă slăbise. Asta o vedea acuma bine Dăvidel Boghean. Gîfîia și-i cresuseră în cap ochii, sub streșinile lor cărunte.

Cînd ajunseră la coliba știută, dosită în rîpa Lupăriei, bătrînul se puse gemînd la pămînt, pe patul de frunze.

— Măi băiete, grăi el zîbind trudit, frumos fi codru, ca o tinereță — da' de acu îmi pare că mă las de el. Tu trage de ici, din traistă, garafa, și dă-mi o leacă de putere.

După ce bău un gît bun de rachiu, moș Calistru se lăsă într-o rină și privi pe ușa colibei, în văi, coama înflorită alb a codrului de brad. Era încă lumină în liniștea de moarte.

Moș Calistru tresări :

— Unde-s cîinii ?

— Aici.

Bătrînul întinse urechea :

— Atunci ce s-aude ? Sînt și alți pușcași în munte. Cîinii lor au sculat caprele și le mîină. Dă-te repede în țiiitoarea noastră ; așteaptă liniștit și însamnă bine. Ia și căteii. Eu m-oi hodini aici.

Țihnitul copoilor străini suna departe încă, subțire și cu răsunete ciudate. Dăvidel își lepădă iute săcultețul, trase cucoșul puștii și-o luă pe sub piciorul țancului. Bătrînul, rămas singur, asculta cu luare-aminte. Părea însă apăsător și abătut, ca și sihla neclintită. Ii zvîcnea inima în piept rar și tare, parcă-i ciocănea coastele, și-avea în toate mădularele o trudă, o răceală, o neliniște...

Ajuns în țiiitoare, Boghean se rezemă de o tisă bătrînă. Lipa și Cața, după ce ascultară un răstimp sunetele adîncurilor, porniră amîndoi odată și intrară în tufișurile de afine. În codrul încremenit, singurul semn de viață era numai țihnitul acela subțire și straniu, sub cetina grea de omăt.

Trecu așa o vreme. Cîinii se depărtau, se apropiiau. Glasurile lor se înmulțiră. Ajunseseră pe urmele vînatului și copoii bătrînului.

Deodată, în ziua tristă și fără soare, care se prefira prin cetinile înzăpădite și învăluia ca într-o negură bolțile de dedesubt, se strecură un val de umbră. Era amurgul. Ca un tremur, ca o chemare, un sunet nou se deșteptă în munte : un glas de corn.

Boghean tresări, tulburat, și ridică fruntea. Cunoștea cornul. Era al lui moș Calistru. Și înțelegea că-i un semn de primejdie. Iși aplecă țeava puștii, stătu la îndoială. Cîinii se apropiiau. Cornul se stînsese într-o dulce tremurare... O clipă se ridică iar, — și-ndată tăcu.

Flăcăul se repezi îndărăt. După douăzeci de pași, auzi chiar pe coastă, aproape, o bătaie de pușcă. Tremurînd de tulburare, apucă în fugă — și cînd ajunse în preajma colibei, iar îl fulgeră parcă chemarea cornului.

«Ce să fie ? Ce are bătrînul ?» se întrebă el gîfîind.

Cînd ajunse în ușa colibei de cetină, zări pe bătrîn culcat într-o rînă, cu ochii bulbucăți și arzători ațintiți asupra-i. În mîna dreaptă strîngea cornul cu care buciuumase.

— Ce este, uncheșule ? strigă Dăvidel Boghean.

— Măi băiete, răspunse rar și greu bătrînul. Scăpără ș-aprinde o lumină. Mi-i frig, nu mi-i bine...

— Ce ai, uncheșule ?

— N-am nimica. Mi-a venit vremea.

Obrazul moșneagului parcă era de ceară albă, sub căciulă, în umbra colibei. Boghean îngenunche și-i cuprinse fruntea, minile. Erau reci. Atunci trase, înfrigurat, din brîu scăpărătorile, bătu cu amnarul în cremene ș-aprinse un fir de iască. Adună un mănunches de ierburi uscate și mușchi, suflă în iască și scoase flacăra. Adună crenguțe moarte de brad și clădi foc. Bătrînul îl urmărea, cu ochii neclintiți, ascultînd parcă ceva de departe...

— Ce faci, uncheșule ? întrebă iar Boghean.

Moș Calistru nu răspunse. Atunci flăcăul smulse din mîna bătrînului cornul și prinse a chema grăbit, cu bătăi de limbă, pe vînătorii necunoscuți pe care îi bănuia aproape, în munte. Contenea și iar pornea, înfricoșat de moartea pe care o simțea lingă el, încleștînd pe uncheșul neclintit.

Cei chemați nu întîrziară. Boghean îi văzu suind din rîpă, cu căciuli mari și capete pletoase. Erau oameni cunoscuți, pădurari de pe Moișa.

— Care chiamă ? strigă unul.

— Veniți aici, bădică, răcni flăcăul cu lacrimi în glas.

Pușcașii grăbiră spre colibă.

— Ce este, măi Dăvidel ?

Cînd văzură pe moș Calistru, pricepură. Fără un cuvînt, Boboc, pădurarul cel scund, se repezi, smulse din foc o crenguță aprinsă de cetină ș-o puse în mîna întinsă a bătrînului, ca să moară creștinește.

Apoi se descoperiră în tăcere, trăgîndu-și cu stînga de pe plete căciulile, — pe cînd în cōdrul posomorît de amurg, în depărtate și tăcute tainiși, sunau aceleași țihnituri fantastice de copoi alungînd căprioarele.



NEAGRA ȘARULUI

Baba Floarea, gazda mea, intră într-o zi în chilioara în care stam cetind, lăsă ușa să cadă în clampă și se așeză cu spatele la ea. Păturindu-și cu palmele catrința vrîstată negru cu roș, mă privi un timp cu luare-aminte, apoi zîmbi clipind din geana stîngă, cum îi era obiceiul.

— Domnișorule, îmi zise ea cu oarecare taină ; eu am oblicit că în valea noastră s-a iscat un drac.

Eu mă uitam la ea serios. N-o înțelegeam, ori mă făceam că n-o înțeleg.

— L-am zărit chiar eu devale, la izvor, sub trei mesteceni, urmă ea, înaintînd spre mine bărbia. Și rămase privind-mă într-o parte, așteptînd o mișcare și sfidîndu-mă în același timp.

— La trei mesteceni ?

— D-apoi unde ? La trei mesteceni, se înțelege. Acolo sare apa într-o cupă de piatră. Și eu l-am văzut bînd, fără să-i fie sete. Apa i se făra în dinți, și cu ochii fugea cînd la deal, cînd la vale, pe Neagra. N-are cornițe ; dar are niște sprîncene îmbinate și niște ochi negri, care stîrnesc multă lume. Are opinci și colțuni roși, și o catrință care plesnește pe șolduri ; și sfre-

delușe de păr în frunte. Dar altfel furca nu-i lipsește din briu ; sfirîie din fus pe toate cărările poienilor. Parcă toarce să întindă în toate părțile ațe de painjen.

— Mă rog, de cine vorbești dumneata, mătușă Floare ?

— Ei, parcă nu te-am văzut eu bînd apă în urma ei ? Nici dumnitale nu-ți era sete. Dumneata ești al treilea.

— Cum al treilea ?

— Așa. Fetica asta, Catrina, care întinde prin poieni ațe de painjen, e o nepoată a mea — odraslă a surorii mele Vitoria. Dumnezeu s-o ierte : a murit ; da' a fost femeie tare iubeață. Și fata-i samănă. Las' că nici noi n-am fost de lepădat în tinerețele noastre...

— Se și vede, mătușă Floare.

— He-hei ! oftă gazda mea și iar clipi din geana stîngă. Să fi venit dumneata, domnișorul, la izvorul acela, acu vreo douăzeci de ani... Mare arșiță ai fi avut cînd asfințește soarele... Da' cum îți spun, dracu ista fără cornițe a încurcat cu ațele din fuior doi — ș-acuma are să deie în mreață ș-al treilea.

— Mi se pare că te înșeli, mătușă Floare. Eu mă duc acolo ca să văd o ieruncă. Sînt niște tufe dese de alun — și în amurg iese din ele o ieruncă la apă.

— A fi, domnule, nu zic ba. Cunoaștem noi ieruncile de la apa Negrei. După asemenea găinuși cu părul sfredel la frunte umblă unul Calistru, care și-a părăsit oile pe Rarău, și altul Iordăchel al Roșului, care poartă plute pe Neagra Șarului. Unu-i mare cît un munte, cu întuneric sub sprîncene. Istalalt, Iordăchel, e ca un buhăieș fără astîmpăr : fulgeră cu ochii și dă cu coarnele în toate părțile...

— Ei, și s-a întîmplat ceva ?

— Dumnezeu știe și pădurea de brad, îmi răspunse gazda. Om vedea ce poate dracu în valea noastră. Eu nu vreau decît să fie bine — și ierunca ceea care iese la apă să fie ieruncă...

C-un rîs ciudat, o amintire din depărtata și auria tinereță, mătușa Floarea ridică cu cotul clampa, feri ușa și ieși.

Rămas singur, zvirlii cartea pe poclăzile din fundul patului, mă apropiai de ferestruică, îmi vîrîi nasul în geam și privii spre vale. Peste săgețile verzi și zimțuite ale brădetului, se vedeau munții albaștri spre ceața Călimanilor. De două săptămîni, zilnic, aveam aceeași priveliște. De paisprezece zile, la această oră a așfințitului, coboram o cărare singuratică, printre ponoare tăcute și tainice.

Ieșii deci, urmărit de la vatra din tindă de privirile ascuțite ale gazdei, și mă lăsaî încet, pe gînduri, pe o potecă stricată de șuvoaiele muntelui spre fulgererele întrerupte ale apei din fundul văii.

Foarte adevărat, mă gîndeam, mătușa Floarea a simțit ceva. La malul Negrei și la cei trei mesteceni, ochii mei urmăriseră mersul lin și mărunț al unei muntence cu ochii plecați spre fus. Umbla pe cărare torcînd. Strecurase și spre mine o privire; poate zimbise cînd a băgat de samă că mă opresc. Nălțută și mlădioasă, contururi rotunde și tarl... ochiul meu de pictor o urmărise îndelung. Poate în dosul ochiului se trezise și o dorință fugară. Nu-mi dădusem sama în prima clipă. Acuma imaginea ei îmi apărea înaintea ochilor, și cum coboram spre izvorul mestecenilor, năștea în mine dorul s-o revăd.

Firește, n-o întîlnii. Stătui o vreme într-o poieniță, unde într-un rînd trecuse ea între mine și soare, care tocmai asfințea. Privii pe gînduri efectele fantastice

de lumină în incurcătura bizară a unui desiș. Apoi coborîi la apa Negrei. Auzisem strigăte. Treceau plute, spre Bistrița. Apa repede aducea legăturile de lemn cojit de brad și plutașii, cumpănindu-se în mișcarea valurilor, treceau cu capetele goale, cu ițarii suflecați, în lucirea asfințitului.

Mă întorsei cătră mesteceni, unde sare izvorul în arc argintiu pe lespezi de piatră. Imi căutai un loc cunoscut, între tufari, pe-o cioată, și așteptai să asfințească soarele pe țancuri într-un roș de sînge, după care rămîne o pîclă trandafirie, apoi o umbră viorie. Intr-o liniște deplină, sub cerul înalt-boltit, stam singur și mă împresura tăcerea adîncurilor, ea o mare. Tocmai ieșea din desișul de alun ierunca cu pui, o cloșcă mărunță, sălbatică și ageră, cu penajul de culoarea frunzelor toamnei și niște pui minusculi cu căpușoare de șerpi — cînd un zgomot, un vreasc rupt de picior de om, mă făcu să tresar. Ierunca se tupilase, se mistuise, puii se șupuriseră sub frunze uscate, într-o clipă viziunea gingașă dinainte-mi dispăru. Intorsei capul și văzui trecînd pe lîngă arcul izvorului pe Catrina. O ținea de după umeri cu brațul stîng un flăcău subțire-n boi, încins cu brîu roș, strîns c-o curea bătută în alămuri. În dreapta ducea toporul de plutaș. Trecură repede, aproape de mine. Auzii ca o huruire de hulub sălbatic rîsul gîdilat al femeii. Pe urmă se făcu tăcere și se întinse umbra serii. Ieșii din ascunzișul meu și pornii spre casă, puțintel mihiuit că mi se spăriase ierunca, și mai ales puii ieruncii.

A doua zi, mătușa Floarea iar găsi de cuviință să rîdă de dracul de la izvor. De și nu cobora de vale, ea părea a ști mai multe decît mine.

— Oile lui Calistru, zicea ea, behăiesc pe Rarău, și el umblă cu baltagul prin fundul văilor. Dragostea lui

a fost de trei seri, poate nici trei, ș-a rămas cu inima friptă. A căzut nu știu de unde Iordăchel cu briul roș, l-a dat cu coarnele la o parte — ș-acuma Calistru se dă pe ici, s-arată pe dincolo, și se uită pe sub sprâncene...

— La ce se uită, mătușă Floare? întrebai eu c-un rîs cam jalnic.

— Oi, domnișorule, îmi răspunse ea; rău să nu-ți pară... De-aici nu poate ieși lucru curat!

Nu știu dacă gazda mea a vrut numai să mă mîngîie. Poate știa multe și mărunte lucruri, căci tainele văii nu-i erau necunoscute, de și ea sta cu nasu-n vatră la căsuța de pe coastă. Le știa. Curînd le-am înțeles și eu, căci deseori de la cuibarul ieruncii am auzit un glas de hulubiță sălbatică. Știa de bună-samă și Calistru, pentru că de multe ori trupu-i uriaș, strîns în chimir larg ciobănesc, umbla încovoiat în preajma celor trei mesteceni.

Și-ntr-un rînd, îmi aduc aminte că era într-o miercuri, pe la toacă — stam pe malul Negrei și așteptam să se deie drumul din sus haitului. Asta era pentru mine una din cele mai frumoase priveliști ale muntelui. Apa curgea puținel scăzută, în solzi fumurii — cînd auzii de la deal strigătele prelungi ale plutașilor. Un șuier ușor, ca de vînt ce se apropie, crescă, și deodată, cu vuiet, se arătară nahlapii încordați ca niște grumazuri cu coamele în spulber. Veneau cu iuțeală fugind pe creții fumurii ai Negrei. Fruntea trecu ca-n goană de cai, și după ea haitul venea sunînd plin. Trecu o plută ușoară ca-n furtună. Trecu a doua. La a treia, sîngele îl simții cum mi se grămădește la piept în stînga. Venea pe puntea albă Catrina. Toporul plăieșului era înfipt într-un brad și ea își ținea cumpăna sprijinindu-se c-o mîină de

coada toporului. Flăcăul, Iordăchel a Roşului, încordat, cu muşchi ca de criţă, cu ochii pe salturile clo-cotitoare ale Negrei, purta cîrma. Veneau cu repeci-ciunea năprasnicului pîrau de munte, şi femeia rîdea, ca o văduvă slobodă şi fericită ce se afla, stăpîna pe zilele tinereţelor ei.

Dar omul cel cu-ntuneric sub frunte, care-şi lăsase pe şancuri oile pentru o tîrzie şi aspră dragoste, pîn-dea ca şi mine. Din dosul unor butuci îşi arată trupul mare, şi ca o fiară se zvirli între cei doi, tocmai cînd pluta, adusă de unde cotite, ştergea malul. Am auzit un şipăt ascuţit, prelung ; pluta dispăru brusc la coti-tură ; şi peste freamătul nahlapilor căzu fără să bag de samă, cu sunet mare, o furtună grabnică dinspre Călimani. Prin brazi şerpuiră şuiete şi involburări, ploaia se învălui în vârtejuri ; trecu — şi ropotul ei suna departe pe codri, iar cînd ajunsei acasă, cu ochii plini de icoana unei clipe grozave, o sulită lungă de soare străpunse de la asfinţit negura opcinilor.

Mătuşa Floarea venea şi ea din vale, de pe Neagra. Parcă scoborîse şi ea să vadă trecerea nahlapilor şi a plutei. Se opri lîngă prispă. Se aşeză, privind spre vale. Voiam să-i cer o lămurire; nu îndrăzneam. Ea-mi vorbi încet, fără s-o întreb :

— Domnişorule, la noi furtunile sînt vârtej şi apele viforoase...



DIMINEȚI DE IULIE

S ara, între moș Costache vizitiul și între copii, s-a făcut un legămînt mare : a doua zi, cu noaptea în cap, să se coboare toți la iaz la Morișcă, să prindă pește și raci cu undițele.

Nunuța, acuma fată de liceu, nu văzuse niciodată un lezer în răsărit de soare și nutrea în fundul sufletului un plan misterios : să se inspire și să facă o poezie ; căci și marele poet francez, cînd a vrut să scrie *Lacul*, fără îndoială că s-a dus foarte de dimineață la baltă.

Ionaș, băiatul, visa sodom de pește și de raci, undițele trase cînd cu dreapta, cînd cu stînga, și crapi mari sticlind și zbătîndu-se în vîrfurile cirligelor.

Duduia Adela, poreclită *Nezu* din pricina ochișorilor ei japonezi, nu zicea nimic ; dar în lumina ciudată din genele ei pe jumătate închise, era o lume întregă de vis, lumea necunoscută și multiplă a curiozității.

Iar Viorica, fetița mezină, delicată și cu voce moale, cu ochi languroși albaștri sub sprîncene negre -- avea o mare bănuială și ruga din toată inima pe moș Costache să nu care-cumva s-o lase acasă și să n-o ia și pe dînsa la iaz la Morișcă.

— Moș Costache... să știi mata că merg și eu! Să mă scoli și pe mine!

— Bine, duduică, te scol... dar mamaia te lasă?

— Mă lasă. A zis că, dacă mă pot scula, mă lasă să mă duc și eu... Te rog, moș Costache, să mă iei și pe mine!

— Bine, duduie Viorică, te luăm și pe mata.

— Da! Chiar pe mine să mă scoli mai întâi și mai întâi! se ruga cu însuflețire și cu capul plecat pe un umăr fetița.

Moș Costache începu a ride cu bunătate și cu duioșie; apoi pofți pe cuconaș și pe duduică să se ducă la culcare, dacă vor să se scoale în zori-de-ziuă. Și după ce Ionaș mai inspectă și mai pipăi o dată nenumăratele undiți pe care și le lucraseră el de cu ziuă — plecară cu toții în casa cea mare, pe când vizitiul se lăsa c-un gemăt pe maldărul de fîn din preajma grajdului și se întinse cu fața spre stele, în pacea ogrăzii boierești. Noaptea de iulie era călduță și o adiere abia simțită trecea din când în când prin mesecenii din preajmă. Frunzele lor mișcătoare deodată luciră.

— A răsărit luna... mormăi bătrînul. Și se întoarse pe-o coastă. În privirea lui trudită, o clipă se zugrăviră curtea naltă și acareturile întinse, negre ca de cărbune, apoi pieriră, și pleoapele-i căzură ca de plumb.

Și cum nopțile de vară trec iute, ca-ntr-o bătaie de aripă, îndată începură a cînta de straja a treia cucoșii, — întâi în poiata boierească, cu larmă și bătăi de aripi, apoi în vecini, apoi în depărtări tot mai mari, muzical și stîns. Și moș Costache se sculă încet din cuibarul lui de fîn, se purtă prin lumina de sfîrșit de noapte a lunii pînă la fîntînă și-și răcori ochii cu

apă rece ; apoi, cum era înțelegerea, întinse pe fereastră deschisă de la odaia copiilor o vargă subțirică de undiță și împunse pe *madama* Ileana.

— Ce este ? întrebă nu mult după aceea, cu glas somnoros, Nunuța, care de cu sară voia să facă o poezie. Lasă-mă-n pace ! Lasă-mă să dorm !

Bătrînul începu a rîde cu bunătațe afară, lîngă cerdac.

Dar glasul subțire și vioi al Nezului îndată se auzi — și un obraz cercetător se arată în întunericul ferestrei.

— Vai ! ce m-am spăriat ! Mata ești, moș Costache ?

— Eu, duđuie. Ș-am venit, precum ne-a fost *toc-mala*, ca să mergem la baltă.

— Eu sînt gata îndată. S-a sculat și Ionaș. Numai Nunuța-i somnoroasă. Spune-i, moș Costache, să se scoale.

— Ce oameni ! ce oameni ! bombăni fetița cea mare, sculîndu-se în capul oaselor. Ei, iaca merg, merg, nu mai faceți atîta gură !

În cerdac, lîngă barba bătrînului, deodată răsări, tăcută și fericită, și mezina, în cămășuța ei de noapte.

— Merg și eu, merg și eu ! cînta ea cu glasul dulce.

— Asta-i fata moșneagului cea cuminte... îi răspunse moș Costache, făcînd aluzie la o veche cunoștință a Vioricăi, din cel dintăi basm al nopților copilăriei.

Madama Ileana, în umbra odăii, începu a căuta straie, ghețe, apă și cafea cu lapte — apoi, într-un tîrziu, copiii ieșiră tropăind și impresurată în mijlocul ogrăzii pe vizitiu.

— Abia-s trei ceasuri... îi zîse Nunuța privind de

aproape la ceasornicu-i micuț de la încheietura mîinii stîngi — mie-mi era somn, ș-aș mai fi dormit...

— Ei, da, îi răspunse bătrînul; dar vezi că peștii și racii s-au sculat și ne-așteaptă!

— Se-nțelege, se-nțelege! zise Ionaș. Prin urmare, hai să mergem mai degrabă!

Și apucînd din mîna bătrînului mănunchiul lui de undiți, o porni înainte, pe poartă.

Cînd ieșiră în drum, luna mare și plină li se arătă deodată deasupra ulmilor. La lumina ei fantastică licăreau, fărîmîndu-se în mii de fire și bulzi de argint, izvoarele de sub dumbravă.

— Apa asta, zise moș Costache, merge pînă hăt-devale; ș-acolo, la mori, se iezește. Acolo mergem noi...

— Să prindem pește!... îl complectă băiatul cu gravitate.

Și tropăind mărunț, mergeau în jurul bătrînului.

Intr-o vreme, la asfințit, luna fu scrijelată de virfurile ulmilor, apoi intră în păduri, și în curînd se stînsese. Și atunci rămase în văzduh și asupra satului ca o ceață fumurie, pe cînd la răsărit năștea o foarte slabă lucire trandafirie.

Interesați și uimiți de tainica naștere a zilei, copiii se simțeau acum vioi și înfiorați de o nespusă bucurie. Bătrînul mergea cu fruntea plecată, cu plețele cărunte revărsate pe umeri, cu ochii lui mici plini de gînduri. Din cînd în cînd, răspundea zîmbind la cîte-o întrebare a copiilor. Apoi numai pașii li se auzeau pe cărarea uscată de secetă.

Ziua se întinse deplin pe lume. În căldarea vîii, iazul luci deodată ca oțelul, și copiii sloboziră strigăte de mirare. Morile cele negre porniseră la opusuri și vuiau moale. Printre răchiți tunse intrară pe

zăgaz și moș Costache se opri puțin ca să cerceteze un ochi mare de apă neagră, împresurat de o perie deasă de trestii.

— In locul acesta e foarte bine... declară el, cu liniște. Aici am prins eu mult pește în viața mea !

— Aici ? In locul acesta ? întrebă cu interes băia-tul. Arată-mi cum să pun rîma și cum să zvîrl undița! adăogi el cu mare grabă.

Moș Costache îi arată cum să puie rîma și cum să zvîrlă undița, și el își vira năsușorul între degețele bătrînului.

— Eu vreau să prind raci, zise cu oarecare sfială Nezu.

— Bine, duduie, mata îi prinde raci. Și bătrînul îi pregăti o undicioară cu carne și meredeul.

Viorica îl privea cu interes cum desfășură sforile, cum pune nada. Crezu că și ea trebuie să arate ce preferă.

— Eu nu vreau să prind raci, vorbi ea cu vocea-i dulce.

— Bine, duduie Viorică, mata să nu prinzi raci ! Deodată domnișoara Nunuța strigă ascuțit :

— Uite-o cloșcă cu rătuște !

— Au ieșit și ele dis-de-dimineață la prins pește... zise bătrînul, pe cînd rața sălbatică și puii ei treceau lin pe apă, în marginea stufului. Brusc, apa își schimbă fața, străpunsă de o săgeată albă ; și Nunuța, fără să vrea, întoarse capul spre răsărit. Acolo, pe deal, în zarea depărtată, țîșniseră, ca două coarne fantastice, mănunchiuri argintii de raze fine, și chiar pe zare lame subțiri de nouri ardeau, pătrunse ca de un foc subteran. Curînd toate se înecară într-o lumină mare, și la linia orizontului apăru fruntea soarelui, fulgerînd lumea.

Nunuța rămase mută, cu sufletul încătușat de-un farmec, pe cînd bătrînul vizitiu, c-o mișcare lină, trăgea undița și scotea în cea dintăi puzderie de soare o ochiană cu aripioare roșii. Copiii bătură din palme entuziasmați.

Moș Costache scoase chiticul din undiță și-l scuipea ușor :

— Ptiu ! noroc să deie Dumnezeu !

— La mine încă n-a venit ! vorbi cu părere de rău Ionaș.

— Vine, vine, nu te teme, numai să știi să-l scoți... îi răspunse cu bunătațe bătrînul. Uitați-vă cu toții la plută. Cînd vine peștele ș-o țicnește, pluta tremură și înfioară apa. Cînd a prins peștele rîma, pluta se scufundă. Atunci smuncești ușor de vargă și tragi peștele afară... Uite — așa !

Și bătrînul trase în lucirea răsăritului din baltă a doua ochiană cu pana roșie.

— La mine nu vine ! se tîngui iar băiatul.

— Ba a venit, îi șopti bătrînul. Uite, și-a cufundat pluta ! Trage !

Cu inima bătînd, Ionaș, încordînd varga, simți în degete o vibrație ușoară și, cînd zvîcni peștele la fața apei, apoi în lumină, zbatîndu-se și sticlînd, el înțelese că în clipa aceea se petrecuse pentru dînsul cel mai mare și mai fericit eveniment al vieții lui.

Puse altă rîmă, zvîrli undița și rămase cu ochii la plută, într-o mare încordare.

Cu pași ușori, moș Costache trecu la duduia Adela, îi apucă vărghuța, trase racul de la fund și-l prinse în cupa meredeului. Ea nu zise nimic. Privea racul, cu ochi sclipitori. Apoi, cu mișcări de mîță și cu mare luare-aminte, după o clipă, începu și ea a trage undița și a pregăti meredeul. Cînd văzu cel dintăi rac prins

de dînsa, mișcîndu-și greoi cleștele, tresări, dar nu dădu nici un țipăt. Cu buzele strînse îl privi pieziș, apoi îl apucă delicat, cu două degete, și-l azvîrlî în coșul de-alături.

Moșneagul o pîndea cu coada ochiului; și dădu încet din cap, mai mult cătră sine, în semn de mare admirație.

Balta se umpluse de lumină. Din cînd în cînd, prin fundul ghiolului, treceau lișițe și găinuși. Pe fire de papură se așezau cumpănindu-se niște păsărele mici, cenușii, cu ochișori de mărgele negre. Pe deasupra, prin soare, mai treceau pescăruși argintii, cu aripi ascuțite, bitlani cu strigăte aspre și urite; se roteau vulturi cu pene frumos încondeiate. Și-n apa iazului, la mal, gîngănii felurite, unele negre, altele castanii cu tighel roșu, altele în felurite și ciudate forme, se prigoneau într-o rază, într-un cerc de foc, și dispăreau. Cete de peștișori mărunți țîșneau ca o ploaie la fața apei și se risipeau, fugind de gura lacomă și enormă a știucii. La umbra malului, în adîncime, cu mișcări domoale, se arată un timp un crap mare, ruginiu.

Toate acestea le urmărea cu ochi plini de uimire Nunuța. Cîntau în sufletul ei, ca o poezie nouă, fără cuvinte. Pătrunsă de aceeași mișcare sufletească, surioara cea mezină se așezase lîngă dînsa, subț o răchită pletoasă, privea și întreba din cînd în cînd cîte ceva despre tainicele și necunoscutele lucruri din lumea aceasta nouă...

În dimineața limpede, între copii, bătrînul sta acum liniștit și tăcut. Gîndul cel fără de hodină îi întorcea privirile mai mult înăuntru decît înafară; poate ochii lui cei trudiți urmăreau pînă departe, îndărăt, viața pustie de om năcăjit și anii cei de demult, foarte de demult, cînd era mai multă lumină

pe pământ. Domnișoara Nunuța îl privi într-o vreme, îl văzu cufundat în gânduri și-și aduse aminte că, de câte ori îi ceruse ea să-i povestească viața lui din trecut, el începuse a rîde cu tristeță și tăcuse... Dar totdeauna, după așa întrebare, cădea pe gânduri și ședea ca și acuma cu ochii ațintiți, și pîcîia ca și acuma din luleaua de lut roșu.

În liniștea dimineții se auzea ca-n vis vuietul înăbușit și slab al morilor. Bătrînul trase adînc din lulea, oftînd greu, apoi pufăi, și fumul de tutun i se împrăștie ca o cunună în jurul feței lui brăzdate și melancolice.

.
.

Nunuța scrie unei prietine de pension :

«Dragă Lucreție, află că noi petrecem foarte bine. Ieri am fost a doua oară la iaz la *Morișcă*, cu moș Costache. A fost foarte frumos ! Și să vezi ce ni s-a întîmplat.»

«Domnișoara» Nunuța se oprește și rămîne gînditoare, zîbind, cu coatele pe măsuță, cu ochii duși în lumina de afară și-n cerul cel albastru de deasupra dumbrăvii Ulmilor. Pe fereastra deschisă intră cîntecul sonor al prisăcii.

Mai întăi de toate — se gîndește copila — Lucreția nu știe cine-i moș Costache. Trebuie să-i scriu așa, că moș Costache e un moșneag frumos, care ne spune nouă povești de cînd eram mititei. La dreptul vorbind, nu-i cu obrazul rumăn și cu straietele călcate, ca-n pozele din cărți ; e un biet moșneag de la noi, cu mînile mari, negre și crăpate ; aș putea chiar declara că-i urît, dar *spune* frumos. Nici nu-ți faci tu idee, Lucreție, cum povestește despre împărați și împărătese și despre întîmplări din vremea veche ! E un om

năcăjit și-i vizitiu la noi. *Tanti* Cecilia îl privește cu dispreț și-i zice: «mojic cu luleaua-n gură»; dar nouă ne place să stăm cu dînsul și ne ducem chiar la grajd — bineînțeles pe furiș.

Ieri, joi, ne coborîm iar la baltă și ne așezăm sub sălcii. Am luat cu noi și pe Fidel — cățelul nostru. S-a așezat și el foarte cuminte lângă mine. Și se uita cum scot racii cu undița din fundul apei și-i prind în meredeu. Dar se uita așa, într-o parte, numai c-un ochi parcă, și mîrîia încetișor, cu mare uimire.

Moș Costache zice:

— Se uită și el la raci, cum mă uitam și eu la masa împăraților, de care v-am spus asară...

— La nunta lui Verde-Împărat? întrebă Ionaș, ridicînd capul.

— Da, la nunta lui Verde-Împărat. Așa nu văzusem eu tacîmuri de aur și cupe de cleștar, cum n-a văzut Fidel raci de cînd l-a fătat Dolca. Numai duduia Nezu nu mă crede. (Nezu-î Adela, soră-mea cea cu ochii japonezi, despre care ți-am vorbit!)

— Sigur că nu cred! răspunse Adela, privindu-l pieziș cu ochișorii ei pe jumătate închiși.

— Și nici duduia cea mai mîtitică, Viorica, nu mă crede!

— Ba eu cred, moș Costache!

— Ce crezi? o întrebă Ionaș.

— Moș Costache a fost vizitiu la toți împărații, zice zîmbind Viorica, și ridică spre bătrîn ochii ei albaștri. Mai întăi, spune el. Al doilea, mi-a spus și Nunuța.

— Apoi se-nțelege... confirmă vesel moș Costache, îndopîndu-și luleaua cu tutun. Dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti.

— Foarte adevărat, foarte adevărat! adaog și eu zîmbind.

Și cu toții ne simțim fericiți de această taină a noastră, cu totul necunoscută tantii Cecilia.

Moș Costache își fumează luleaua. Apoi, într-un timp, zice către Viorica :

— Duduiță Viorică, pentru că mata ții la mine, eu am dat de veste unui cufundar să iasă pe baltă drept în fața matală. Da' să nu te spării !

După acest cuvînt, cu toții ridicăm capetele. La douăzeci de pași de noi, într-un punct, balta clocotește, și deodată răsare deasupra luciului un cap straniu c-un moș subțire — și o pasere necunoscută iese apoi, întregă, împungînd aerul în toate părțile, c-un cioc ascuțit.

Viorica dă drumul unui țipăt. Eu am tresărit. Dar izbutesc a mă stăpîni.

— Apoi dacă te spării, să-i poruncesc să se ducă ! vorbește rîzînd moș Costache.

Și paserea ascultă. Undele o înghit pe loc.

— Nu m-am spăriat defel !... zice cu părere de rău Viorica.

— Bine. Să știi mata, duduiță, că paserea asta-i fecior de împărat. După cum e obiceiul, s-a dus în lume după vitejii și după fete. Ș-a dat, ca totdeauna, peste z măoica cea ticăloasă, care l-a prigonit. Și cum fugea el cu fata de împărat, a zvîrlit în urmă o perie.

— Ș-o cute...

— Da, duduie Viorică, ș-o cute, care s-a făcut o apă mare-mare... Și fata de-mpărat a rostit un cuvînt de farmec și pe loc s-au prefăcut în două paseri de baltă.

Și s-au cufundat pînă la mîl, în locul unde stau racii, și cînd a ajuns z măoica la baltă, nu i-a mai găsit. Și s-a întors foarte supărată la peștera ei. Și

după ce s-a dus dușmanca — iaca au ieșit paserile pe baltă...

— Au ieșit! strigă subțirel și cu uimire Viorica.

Intr-adevăr, Făt-Frumos și cu fata de-mpărat ieșiseră pe baltă nu departe de noi și înotau grațios printre flori albe de nufăr. Iar soarele scînteia în penele lor întunecate.

— Ce frumoase-s! zise Nezu ridicîndu-se în picioare. Uite racul! țipă ea apoi, repezindu-se spre undiță. Paserile se cufundară ca prin farmec: parc-ar fi intrat în două flori de nufăr.

Nezu alunecă pe malul pieziș și căzu în apă. Ingrozită, începu a răcni c-o gură mare și c-o voce ascuțită: ca și cum o tăia cineva. Intrase în baltă pînă la genunchi, cu tot cu ghetete. Acuma i se muia și rochița cea nouă.

Dar deodată văd pe moș Costache lîngă dînsa, și pe Ionaș al nostru cel tăcut alătura. Au luat-o unul de-o aripă și altul de alta și au aburcat-o pe mal. Acolo Nezu se roti, privindu-se cît era de frumoasă, cu apa șiroind în juru-i, și-și duse pumnii în ochi, suspinînd cu durere.

— E-ei! vorbi moș Costache, scărpinîndu-se în cap. Acu am pus-o de mămăligă!

Indată deschiserăm noi cu toții un sfat grabnic și serios, în care hotărîrăm că «nu-i nimica». Moș Costache ne încredință că și el a căzut în baltă de nenumărate ori. Domnul Ionaș observă numai că Nezu trebuie să se descalțe, ca să-și usuce colțunii și ghetetele la soare. Fără îndoială! Și moș Costache lămuri că și el, după ce cădea în baltă, obișnuia să-și usuce la soare colțunii și *ciuboșelele*. Și stropindu-le cu lacrimi, Adela își scoase ghetetele, și le aruncă nervoasă una îndărăt și alta înainte. Cea dindărăt rămase cuminte

în spatele ei. Dar cea dinainte se duse rostogolindu-se și întră în baltă ; apa năvăli în ea ; și se cufundă cătră mîl și cătră raci, într-o clipă, ca și cum pentru această menire o croise Scarlat cel șchiop, ciubotarul.

Alt țipăt de durere :

— Valeu ! valeu ! am rămas desculță ; acuma ce-are să zică mama !...

— Ce poate să zică ? o linișteam eu. Nu mai poate să zică nimica. Are să-ți cumpere alte ghete.

— Valeu, n-are să mă mai lase la iaz, la prins raci !

— Tot ce se poate ! o mîngîie și Ionaș c-o voce îngroșată.

Aici era toată nenorocirea, și lacrimile Nezului curgeau fără oprire.

— Ei, lasă acuma și mata, grăi moș Costache. Ce-are să fie ? n-are să fie nimica. Intăi și-ntăi, boierii au să-mi mulțamească mie foarte frumos, cu vorbe potrivite. Eu am să pun nasu-n pămînt și am să tac. Pe urmă, boierii uită. Ai să uiți și mata, duduie Adela. Și iar venim la iaz, cu ciuboțele nouă, prindem raci și ne uităm la cufundari...

Aceste vorbe mai îndulciră marea nenorocire a Adelei. Cu dosul mîinii stîngi își șterse ochii și nasul, apoi aruncă iar undița în baltă.

Dar soarele era sus ; racii se leneviseră și intraseră în cotloanele lor. Unul fără îndoială inspecta și gheata Nezului și prubuluia dintr-însa un culcuș durabil. Iarăși ținurăm sfat și găsirăm că Nezu trebuie să se supuie soartei și să facă drumul pînă acasă desculță ; «desculță, ca o fată de țigan», cum spunea Ionaș ca s-o mîngîie.

Deci pornirăm spre casă, ceva mai puțin veseli decît la venire. Nezu mergea ca pe ace, supraveghindu-și foarte de-aproape piciorușele. Ochii ei dobîndiseră o pătrundere deosebită, căci descoperi în patru rînduri spini primejdioși în pulberea drumului și broaște foarte urîte la marginea cărării. C-o schimonositură mare a feței sărea în laturi, se apăra cu minile; apoi, în virful degetelor, trecea în cealaltă parte de drum.

Aceasta văzînd, moș Costache o luă în brațe. Noi desigur n-am băgat de samă că el mai ducea și toate instrumentele de pescuit și trăistuțele noastre cu raci numărați. Găsirăm, ca și Nezu, că asta era soluția cea mai bună în trista împrejurare de față. Așa am intrat în triumf la curte; și Fidel, care înțelesese că s-a petrecut ceva extraordinar, începu a lătra și a sări împrejurul nostru.

Tata vorbea cu vechilul, în ogradă. Cînd ne văzu, încruntă pușintel sprînceană.

— Ce este, întrebă el cu grijă. Ce ai, Adeluțo? Ești bolnavă?

— Mi-a căzut gheata în baltă! scînci ea cu mare durere, grămădindu-și pumnii la ochi.

Tata duse mîna la gură; încercă să găsească o vorbă cumplită; dar eu îl înțelesesem dintr-o privire: așa-i el totdeauna, bun și vesel, și tovarăș cu noi. Izbucni într-un rîs cu cascade. Și Adela își descoperi ochii și începu să rîdă și ea foarte bucuroasă, ca și cum la iaz avusese loc cea mai firească și fericită întîmplare.

Dar în cerdac ieșise mama și ne aștepta îngrijată.

— Ce s-a întîmplat? Ce s-a întîmplat? întrebă ea cu grabă. Ei, vezi? Ei, vezi, Adeluțo? Vezi că erai să te îneci? Alecule, Alecule! de ce rizi? Uite-i că rîd

toți ! Bină, frate dragă, ăsta-i prilej de veselie ? Acu pe cine trimetem noi după ghetete ? Costache, ai văzut ce-ai făcut ?

— Sărut mîna, dducă, zise încet vizitiul. Nu-i nimica ; bine că-s frumoși și sănătoși !

Bătrînul era liniștit ; cunoștea el pe mama. O știa bună și cu multă stăpînire. Deci se pregătea, tușind încet, să spuie «cum o fost». Dar dintrodată se opri și mormăi înăbușit : «ihî !» Cu camizolul alb filfiind, cu părul în trei etaje de *papillote*, tanti Cecilia năvăli în cerdac. Intr-o clipă înțelese despre ce-i vorba căci e foarte ageră. Înălță ochii și brațele la cer și strigă plină de disperare :

— *Mon Dieu ! Mon Dieu !* Ce nenorocire ! Copil neascultător !... In ce stare te văd ! Desculță ! Desculță ! Dumnezeule ! Cum ai putut veni acasă în asemenea stare !... Vină-ncoace !... Și apucînd pe Nezu de-o mîină, o răsucea în toate felurile : Cum a fost ? Ce-a fost, frate dragă ? Ți-au căzut ghetetele în apă ? Ai căzut și tu în apă ? Nu te-ai înecat ?

— Nu, dragă soră, îi răspunse tata cu liniște, zîmbind cătră mine. Nu s-a înecat !

— Precum se vede... îndrăzni încet moș Costache ; și Ionaș mă împunse ușor cu cotul.

— Tu să taci !... strigă tanti Cecilia, înturnîndu-și spre vizitiu etajurile de *papillote*. Tu ești cel vinovat ! Iai copiii și-i duci la iaz ! N-am spus eu ? Ce-i asta ? Scoli copiii cu noaptea-n cap și-i duci ca pe niște puî de țigan să steie cu undițile pe malul bălții ! Să-ți fie rușine, că ești om bătrîn și nebun ! Uite în ce stare mi-ai adus copila, Dumnezeule, în ce stare mi-ai adus-o !...

Nu fără să mă privească pe furiș, moș Costache își puse nasu-n pămînt și nu răspunse nimica. Iar tanti

Cecilia mărturisea lui Dumnezeu și pământului o disperare fără nume, încît slugile și oamenii curții se adunaseră buluc în jur, ca la iarmaroc ; iar Adela, înțelegînd tîrziu că s-a petrecut ceva nemaiauzit, începu să scincească iarăși, încet și cu teamă, uitîndu-se spăriată cînd la tanti *Sesil*, cînd la noi, cînd la picioarele ei pline de pulbere...

În liniștea livezii, în teiul din fața ferestrei, un grangur fluieră batjocoritor. Nunuța ridică fruntea, clipi și văzu înainte-i foaia de hîrtie albă și cele cîteva rînduri cu care începuse o lungă scrisoare către prietina ei cea mai bună. Stătu pe gînduri. Toată întîmplarea tremura în sufletul ei, căutînd o formă lămurită. Era plină de lumină și de gesturi. Cum puse însă mîna pe condei, îi apăru vagă, se tulbură, se stîNSE.

«...Și să vezi, ce ni s-a întîmplat ! urmă ea zîmbind, și penița scîrțîia pe hîrtie. Ceva foarte nostim, cu Nezu și tanti Cecilia, sora tatei... Am să-ți spun cînd ne-om întîlni. Acuma, ne mai avînd ce scrie, te îmbrățișez.»



ÎNȚĂIUL SPIN

27 dechemorie 1890.
Patronul duduiei Ștefania...

Eo zi cu totul însemnată astăzi. Duduia Nia împlinește doisprezece ani. Au să vie musafiri mulți azi : boierii și cucoanele de la Dumesti și Avrămeasa, cu băieți și fete. Asta a hotărît-o ieri cuconu Neculai, pentru că numai atîta fată are, și împlinește doisprezece ani. De-acu-i *demoazelă*, zicea dumnealui, și se chiamă că intră în lume... Și a și repezit un fecior boieresc călare, cu răvașe, la Dumesti și Avrămeasa, peste deal. Cucoana Marghiolița a intrat în camara cu bunătăți și a scos de-acolo tot ce știe dumneaei. Trebuia să primească cum se cuvine atîta lume. Și-a suflecat minicile, a pus femeile să pi-seze zahar și migdale, să strice și să curețe nuci, să taie în felioare mere domnești — a muiat apoi făina *piclă* de Botoșani și a prins a o întinde pe două mese în foi uriașe, subțiri ca hîrtia de țigară. Ileana țigancă jumulea curcanul cel alb, care-i sărea în toate dimi-nețile în spate. Paraschiva pîrlea rațe și găini și le rînduia frumos pe masa albă. Toată zvoana și zarva din ajunul sărbătorilor pornise din nou ; căci duduia Nia împlinea doisprezece ani.

Fetița se simțea mândră din pricina asta. Și se simțea fericită. Trebuia să se ducă la biserică cu frate-său Emil, licean de șaptesprezece ani, pentru care avea o dragoste și o admirație fără margini. Ieșea cu el în lume, la braț. Și-i venise chiar atunci de la țîng rochia cea nouă trandafirie cu volane de horbotă. Deasupra își ia blănița cea albă. Are să se uite la ea cu uimire tot norodul satului strîns la biserica veche — și femeile și fetele au să-și șoptească uimite la ureche: «Duduia boierului a împlinit doisprezece ani!»

Din casa părintească ieșiseră bine gospodăriți trei frați mai mari, cam în vremea cînd cuconu Neculai, fost vechil la boierul Năstureanu, se împuternicea chiar pe moșia pe care slujise. Moștenitorii boierului bătrîn împărțiseră averea. Unul din ei, voind să se desfacă de partea lui de moșie, cuconu Neculai Adam se înfățișase cumpărător și-i pusese aurul pe masă. Și cum îi creștea vaza și se cuprindea tot mai mult, copiii din urmă, băiatul și fata, se bucurară de o creștere deosebită. Băiatul intră în liceu la Iași; fetiței îi adusesese cuconu Neculai acasă profesoară de limbi străine și de piano. Cuconu Neculai nu învățase carte, iar cucoana Marghiolița nu era decît o gospodină harnică de la țară. Niciodată nu vorbeau de anii lor tineri și de rude. Amîndoi se înțeleseseră însă ca măcar cei din urmă doi copii să fie crescuți cum trebuie, ca niște adevărate odrasle boierești. Cuconu Neculai ridea cu ușoară ironie, cînd vorbea de «odrasle boierești», căci, de și om necărturar, era ager la minte.

Duduia Nia, balaie și cu ochi mari cenușii, dobîndise o dragoste deosebită pentru cetit. Dragostea aceasta îi crescuse și mai mult de îndată ce Fräulein Keller, profesoara, o oprise «cu desăvîrșire» să cetască

poezii și romane. Frate-său Emil, cum o văzuse răsărind în viață, vioaie, deșteaptă și iute ca argintul viu, începuse să se intereseze de dînsa. El îi aducea de la Iași cărți, și făcea epigrame profesoarei. În taina lecturilor ei, fetița se simțea înnoindu-se și sporind în înțelegerea lumii. Iar poeziile liceanului, pe care ea, mușluind ca un șoricel, le descoperise într-un săltar, pletele și pornirile lui împotriva nedreptăților sociale stîrniseră în sufletul fetiței un entuziasm fierbinte. Era între ei o taină. Nia vedea că numai ea îl înțelege pe Emil; bătrînii erau reci și clătinau nemulțămii din cap cînd auzeau, citeodată, vreo «drăcie» de-acestea. În alianța asta cu Emil, ea găsea un nou prilej de fericire.

Îndată ce se văzu pieptănată și cu rochița trandafirică pe ea, fata se năpusti ca un virtej în odăița lui frate-său. Emil cetea pe divan, cu capul sprijinit în mina stîngă și cu pletele răsfirate pe frunte și peste ochi. Se învîrtea într-un picior, și horbotele albe pîlpăiră ca nenumărate aripi de fluture. Apoi, îmbujorată la față, se opri, se plecă spre Emil cu minile în șolduri și-l aținti cu ochii umbriți, punctați cu cite-o stea-luță de soare.

— Bădie Emil, vrei să mergem ?

— Unde ? întrebă el leneș, ridicînd spre ea ochii.

— La biserică !... Ai uitat ?... Și-l privea muștrătoare, făcînd un botișor supărat.

— Mergem, mergem ! răspunse băiatul, rîzînd, și, cu degetele rășchirate, își zvîrli îndărăt de pe frunte vițele de păr.

Nia se alătură de el desmierdătoare și-l netezi pe cap cu mînuțele-i albe. Îi aruncă o căutătură șireată pe sub genele lungi.

— Și după leturghie pui caii la sanie și ne repezim la Dumești?...

— Ce să facem la Dumești? Întrebă cu grozavă indiferență Emil, și se sculă de pe divan...

— Luăm pe Aglăița Aramă și-o aducem înaintea noastră... Așa m-am gândit eu; dacă nu vrei, nu mergem. Tot are să vie azi. Dar mai târziu, cine știe când...

— Ba dacă vrei tu, să mergem...

— Eu nu vreau numaidecât... Am spus o vorbă. Sînt bucuroasă că mergi la biserică. Mă mulțămesc și cu puțin...

Nia se opri, privind pe fereastră la iarna de-afară, spionind însă pe licean cu coada ochiului.

— Bine, să mergem și la Dumești... începu el, cu jumătate de glas.

Pufnind de rîs, ea se întoarse și-l cuprinse de umeri, ațintindu-l cu punctele-i de soare.

— Așa-i că vrei să vezi pe Aglăița Aramă? Atuncea mergem!

— Ce vorbești tu, Nia?... strigă băiatul înroșindu-se. Apoi, c-o mișcare bruscă, apucă pe soră-sa de subsuori, o ridică în sus, o lăsă iar jos și o sărută.

Ea rîdea, fericită și de această nouă taină. Apoi rămase zîmbind numai, cu ochii duși.

În odăița caldută și îmbrăcată cu scorțuri, pătrunse ca un cîntec dulce și pierdut zvonul clopotelor bisericii.

— Hai să mergem, că-nțirziem... vorbi iute Nia.

Liceanul își zvîrli c-o mișcare obișnuită, îndărăt, suvițele de păr, și-și căută mantaua.

Cu căciulița și blănița albă ca omătul de afară, Nia cobora veselă pe cărare, spre bisericuță, la brațul fratelui său. O liniște mare plutea pe vale, deasupra căsuțelor troienite. Fumuri subțiri se ridicau spre

cerul străveziu. Clopotele sunau acuma puternic ca subț o boltă de cristal.

Fetița pășea mărunț, c-o vioiciune de veveřiță în membrele fine și nerveoase. Băiatul credea că are datoria să fie grav și cam înegurat.

Fata îl întrebă, ridicînd spre el năsușorul :

— Bădie Emil, la ce te gîndești ?

— Ascultă, Nie, zise băiatul, coborîndu-și asupra ei privirile. Ieri am văzut pe vechil rupînd cinci franci unui om, din socoteală... Eu asta nu pot să sufăr. M-am dus la tata și i-am spus.

— Și tata ce-a zis ? întrebă copila interesată.

— Tata a dat din umeri și mi-a spus să nu mi-ames-tec unde nu-mi fierbe oala. Eu, Nie, sînt un om care sufăr cînd văd o nedreptate. Tata m-a luat în ris. Mi-a spus că am gărgăuni. Am fost foarte revoltat.

— Dar omul ce spunea ?

— Omul pe care l-am apărat ?

— Da.

— El se uita într-o parte și nu spunea nimica. E Gheorghe Paraschiv. Il știi cît e de sărac !

— Știu... șopti Nia.

Copiii pășiră o vreme prin pîrtia de zăpadă, printre cîpacii înfloriți de promoroacă.

Niei îi zvîcnea cu putere inima.

— Bădie Emil, vorbi ea tulburată ; de aceea îmi ești mata mie drag...

Băiatul zîmbi mindru și-și trecu degetele înmănușate prin puful brun care-i aburea sub nas.

— Eu, zise iar fata, totdeauna mă gîndesc la cîte cetesc, la toate nedreptățile și suferințele din lumea asta...

— Pe tata, eu de multe ori nu-l aprob... vorbi încet, cu hotărîre, liceanul.

— De ce, bădie Emil ? întrebă cu frică copila.

— Hei, Nie, răspunse băiatul cătînd în zări, eu altfel privesc viața...

Copila se strînse de brațul lui, înfiorată de admirație. Umbla acum în tăcere lingă Emil, serioasă și cu ochii umezi. Simțea în ea o pornire fierbinte, să oprească pe frate-său, să i se atirne de gît, să-l sărute, dar parcă-i era rușine. Se temea să n-o vadă cineva. Se gîndea că chiar frate-său ar putea s-o ia în ris.

La biserică, în miros de cojoace și-n fumegare de luminări, blănița albă străluci ca o vedenie de basme între straietele mohorîte ale sătenilor. Oamenii îi făcură loc ca să iasă înainte, spre ușile altarului. Cercetată de atîtea priviri curioase, Nia se simțea stînjinită. Incet-încet își veni în fire și văzu la strana din dreapta un țăran cu barba ca un fuior cărunt cetînd în ceasloave bătrîne și cîntînd c-un glas blind și moale. Preotul, părintele Dumitrache, ieșea din cînd în cînd din altar, cu patrafirul revărsat peste pîntecele-i greu, și cădelnița norodul și icoanele...

Era zi de slujbă mare. Colaci și colive, daruri ale dreptcredincioșilor, se înșirau pe mese, aproape de intrare, între făclioare de ceară. Fetiței i se păru că părintele Dumitrache se uită înspre mesele încărcate, cu prea multă luare-aminte. Curioasă, începu a privi cum se închină oamenii la sfinți, cum bat mătăniile femeile și cît de răsunător pupă piciorul ros de buze al pruncului Isus. O blindă senzație de evlavie o străbătea, privind iconostasul afumat al bisericuței străvechi și auzînd unele cuvinte ale scripturilor. Privi într-un răstimp spre licean: el se uita în juru-i la toate, cu ușorul dispreț al unui om superior... Atitudinea lui Emil îi împungea ușor inima; îi amintea și

de niște vorbe ale lui, că «el nu crede în fleacurile popilor...» Intorcea din cînd în cînd cu sfială ochii spre zîmbetul acela ironic...

Cîntările psalmilor îi legănară apoi alte gînduri... Cîtă vreme trecuse de cînd se afla în biserică ? Ca și cum s-ar fi deșteptat dintr-o somnie, începu a privi în juru-i la chipurile așa de felurite ale oamenilor... Deodată, glasuri, la spatele ei chiar, începură s-o intereseze.

— Doamne, draga mea, șoptea o babă cu uimire, i-ai văzut ? De-abia în ajunul Crăciunului s-au întors. Au stat acolo, la ocnă, douăzeci și cinci de ani... Azi au îndrăznit să vie și ei la biserică...

Nia întoarse ochii. Deodată văzu pe cei despre care era vorba. Erau doi oameni slabi și palizi. Bătrini, încovoiați, cu părul alb, și galbeni, parc-ar fi fost fantome ieșite în umbră din ziduri. În găvanuri scobite și vinete, le ardeau ochii bolnavi, sfredelitori și dure-roși. Stăteau tăcuți, rezemați de zid, înlănțuiți parcă acolo.

Copila simți un cutremur în toată ființa, cu un tipăt lăuntric : «Aceștia-s ocnașii !» Spaimă și durere îi încheștau inima. Deodată, la cîțiva pași de ea, îi apăruseră oamenii cei mai nefericiți și mai ticăloși. Erau sfărîmături de pe marea furioasă, spre care, zîmbitoare și albă, se îndrepta și ea...

— Ai spus ceva ? o întrebă Emil.

— Nu ! se grăbi să răspundă Nia. Apoi se întoarse pe nesimțite spre baba care vorbise.

Doi ochi mititei o ațintiră. O gură fără dinți îi zîmbi, subțindu-se, adîncindu-se între nas și bărbie.

— Și ce-au făcut ei, mătușă ? întrebă Nia șoptit.

— Vai, duduia dragă, șopti baba clătînînd din cap; au făcut moarte de om : au tăiat pe un negustor. Cînd

l-au pornit, duduia dragă, unul a lăsat nevastă grea, să ierți mata. Celălalt era flăcău. Și cind s-au întors, nevasta celui însurat murise, și rămăsese numai o fată, care se născuse în lipsa lui și acuma era măritată. Ea nici nu-l văzuse, nici nu-l știa de tată. Niște păcătoși, draga mătușei. Vai de capul lor ! Ia uită-te la ei cât ți e de fioroși !

Baba își făcu cruce și își scuipe pe furiș în sân, murmurînd ceva neînțeles, cu ochii închiși o clipă.

Cei doi ticăloși stăteau neclintiți și palizi în posomorita lor umbră.

Preotul dădu nafura. Trecură toți oamenii. Ei parcă așteptau un semn, o îndemnare. Preotul nu întoarse spre ei ochii. Cîteva femei împărțiră din colivă și din colacii aduși. Cei doi ocași rămaseră împietriți, lângă zidul vechi din care parcă ieșiseră.

Simțiminte stranii, răsunete ciudate din ce cetise, din ce-i spusese frățiorul ei romantic și extravagant, se îmbulzeau în sufletul Niei. Frica i se risipi cind îi văzu așa, înspăimîntător de triști și de singuri. Ceva neobișnuit, o milă aprigă ca o suferință, o mîna spre ei. Lăsă pe Emil să iasă pe ușă și ea, grabnic, se întoarse în umbra bisericii, scotocind înfrigurată în săcușoru-i de mină.

Gura-i era uscată și glasu-i tremura.

— Cum vă chiamă ? întrebă ea deodată.

Una din cele două fantome deschise o gură neagră.

— Pe noi ne întrebi, duduie ?

— Da. Cum vă chiamă ?

Amîndoi își plecară privirile asupra ei. Nu-i răspunseră îndată.

— Noi ne-am întors acuma de la pedeapsă, răspunse apoi celălalt, răgușit. Da' mata să nu te sparii

de noi... Pe mine mă chiamă Neculai. Pe-aista, Dumitru.

Niei nu-i era frică. Îi privea drept — și simțea ca un zîmbet nedeslușit de lumină în ochii lor pustii. Cu degete tremurătoare le întinse un ban de argint. Ar fi vrut să le talmăcească mila ei în cîteva cuvinte, dar nu se simțea în stare. Le dădu banul. Oamenii se mișcară din firoasa lor neclintire. Din obișnuință, se uitară în jur, să vadă dacă nu-i observă cineva. Se strecurară apoi spre lumina de-afară.

Nia avea ochii în lacrimi. Se simți atinsă pe umăr. Tresări. Glasul lui Emil o cerceta cu mustrare :

— Ce-ai făcut ?

Ea își întoarse spre el privirile-i dulci ; îl întrebă, cu avînt...

— I-ai văzut și tu ?

Dar observînd ochii lui înghețați, avu o tresărire de spaimă. Înțelese că el stătuse la pîndă și într-o clipă o osîndise. Rușinată și umilită, își înghiți lacrimile, sări iute pragul bisericii și porni mai mult în fugă spre curte.

Dimineața Niei se posomorî și mai greu cînd ajunseră acasă. Fräulein Keller își repezea cu țipete nasul lung în toate părțile. Cucoana Marghiolița își bătea una de alta palmele pline de făină piclă și voia s-o încredințeze că *condemnații* ar fi putut-o strînge de gît. Indemna pe cuconu Neculai să facă o *lăcrămație* împotriva lor... Vorbele acestea stîlcite, care o jigneau totdeauna pe Nia ca o infirmitate a ei proprie, o fixară și mai mult în îndărătnica ei tăcere. Cuconu Neculai privise cu nepăsare și indiferență faptul ; se simțea rănită și de asta. Mai cumplit însă o durea altceva : încrederea în fratele ei cel mai mare, admirația ei nesfîrșită pentru el, se risipiră deodată. În pletele, în

revoltele și-n gravitatea lui, fetița nu mai afla răspuns la strigătele sufletului ei. În odăița-i înflorită se găsi singură, cu desăvârșire singură, ca pe un tărâm pustiu. Și plinse un sfert de ceas c-o disperare de moarte. După aceea își suflă năsușorul, își șterse ochii și se privi în oglindă, să vadă dacă nu i s-a boțit rochia cea nouă trandafirie, cu volane de horbotă albă.



ȘCOALA

I ntr-o zi, pe cînd mă duceam la Siret, mă opri în bolțile de la marginea tîrgului, Focșăneanu David, unul dintre tovarășii mei la școala lui domnu Trandafir. Era un palid și firav fecior de tîrgovăț. În unele după-amiezi, cu dînsul și cu alții, «băteam bumbii» sub un zaplaz — și el se deosebea prin vicleniile pe care le desfășura ca să ne cîștige avutul. Acuma, pieptănat și îmbrăcat curățel, ca într-o zi de școală, sta în pragul dughenii și, ca și tatu-său, își freca mînile așteptînd mușterii.

Era la Sîntămăria-cea-mare, zi de iarmaroc. În pușinii ani ai vieții mele încă nu văzusem un lucru așa de însemnat. Pe lîngă asta, Focșăneanu David mă îndemna cu prietinie să mă opresc la el. Mă hotărîi să las de data asta apa și zăvoiuul Siretului, ca să văd mișcarea lumii în «medean» și pe ulița largă a prăvăliilor.

Sub bolți, unde stăteau înșirate mărfuri felurite, pielării și cituri, fierării și pine, carne de porc lîngă lînuri colorate, fringhii și oale lîngă coloniale și cofeturi, încă nu pătrunseseră sătenii; negustorii așteptau gînditori, rezemați de stilpi, în lumina soarelui de

dimineață. Bătrînul Aron Focșăneanu își făcea rugăciunea în strîmta lui dugheană de mărunțișuri. Cu șalul dungat în spate, cu lădițele negre înfășurate pe curele la mîină și la frunte, se plimba încet mormăind. Din cînd în cînd se oprea, ieșea în prag, privea la deal și la vale și spunea ceva ovreiește, c-un glas gutural, tovarășului meu. Apoi iar se concentra în rugăciunea lui, închizînd pe jumătate ochii și petrecînd printre degetele-i osoase fuiorul cărunt de barbă.

— Măi Focșăneanu David, întrebai eu pe băiat ; ce faci tu acasă și pe cine aștepti tu aici ?

— Acuși începe vînzarea, îmi răspunse el. Trebuie să dau și eu ajutor... Și-mi zîmbea, cu buzele fără sînge.

— Da' tu știi să vinzi ?

— Cum nu ? Am învățat de mult să mășor, să socotesc și să vind !

Atunci îmi adusei aminte de minunatele socoteli la aritmetică, pe care Focșăneanu David le făcea la școală, și de problemele încurcate pe care ni le arăta el uneori într-un caiet soios, cu mult mai grele, mai lungi și mai amănunțite decît cele ale domnului Trandafir și ale aritmeticii noastre. Focșăneanu deprindea taina numerelor la școala ovreiască, unde mai învăța și alte lucruri în ceasurile cînd noi, băieții fără griji ai creștinilor, ne fugăream, băteam mingea ori hoinăream prin împrejurimile tirgușorului.

— Mă Focșăneanu David, de aceea deslegi tu așa de ușor socotelile la *artimetică* ! zisei eu, cu puțină invidie.

— Eu știu să înmulțesc în cap cu zecile și cu sutele îmi răspunse mîndru David.

— Cum se poate ! strigai eu cu mirare. Știi tu cît e 30 înmulțit cu 25 ?

— Știu ! vorbi hotărit tovarășul meu : 30 înmulțit cu 25 face 750 !

Intr-adevăr, pentru mine, socoteala aceasta făcută într-o clipă era o ispravă fenomenală. Era una din minunățiile lumii și-mi aducea aminte de greutățile vieții mele. O picătură neagră imi căzu parcă pe inimă și, fără să-mi dau socoteala, căutam în mintea mea un răspuns care să mă înalțe în ochii lui Focșăneanu David.

— Dar tu știi să bați mingea ? strigai eu. Te duci la Siret ? Știi să înoți ? Ai fost în zăvoi ? Acolo sint și bursuci ! adăogii, holbînd ochii.

Focșăneanu David, săracul, nu știa nimic din toate acestea. El crescuse în umbra zidurilor, și, puținii ani pe care-i trăise, se strecurase prin hudicioare înguste și murdare. Acuma mi se părea că mă privește și el pe mine cu admirație. Chiar bătrînul Aron se oprise din rugăciunea lui și se uita la mine ca la un animal de pe alte tărîmuri. Indată începui a povesti despre isprăvile mele ; încercai a spune ceva chiar și despre o pușcă cu care aveam de gînd să mă duc la vinat. Și tatăl și feciorul ascultau, zîbind, vorba mea înflăcărată și priveau din cînd în cînd spre mulțimea care se aduna în medean. La cel dintăi mușteriu care trecu sub boltă, Focșăneanu David se repezi de la locul lui întrebînd :

— Ce vrei să cumperi, bade ? Avem marfă foarte bună !

Săteanul păși mai departe. Negustorii rămaseră liniștiți lîngă mine. Dar avîntul meu căzuse. Începui a privi cu luare-aminte mișcarea și lumea.

În medean era viermăt de oameni ; o scurgere neîntreruptă de căruțe cu cai, de cară cu boi, de gospodari și gospodine în straie de sărbătoare. Năvălea spre

tîrg norod din unsprezece sate. Căldura zilei de august creștea și se stîrnea, în lumina vie, colbul vestit și neistovit al tîrgului. Vitele și oamenii pluteau ca într-un fel de pîclă cenușie. În obor, unde se puneau la cale vînzările de animale, geambașii făceau larmă, încurau caii, dădeau tîrcoale boilor și vacilor, își șopteau la ureche prețurile, băteau palma. La o parte, în barănci joase de scînduri, citeva femei frigeau carne de porc și pește de Galați la niște vetre joase de cărămidă. Alături, lipoveni bărboși cu cămăși roșii și lipovence cu broboade verzi și galbene legate pe sub bărbie vindeau mied gălbui în cînațui de sticlă. Coropcarii, cătră marginea tîrgului, își înșiraseră jos, pe țoluri, marfa de mărunțișuri și-și strigau mușteriii — flăcăuși și copile, care se opreau pentr-un păun, pentr-o zgărdiță, pentr-un șirag de hurmuz. Deasupra chemării lor se ridicau țipetele certurilor și zarva norodului.

Gospodarii și gospodinele începură a intra sub bolți. Aron bătrînul și tovarășul meu, din ce în ce mai vii și mai vorbareți, ațineau lumii calea și cercau să facă vad spre prăvălioara lor de mărunțișuri. Întindeau minile, opreau pe femei, apucau de pulpana sumanelor pe bărbați. Cu uimire ascultam cum Focșăneanu David vorbește despre o marfă care era cea mai «prima» și cea mai aleasă din lume, adusă de la Țari-grad, de la Viana și de la Pariz.

— Pofțiți, domnilor, în prăvălie, îndemna David cu seriozitate.

Dar domnii cu opinci și cu ciubote unse cu dohot nu se opreau. Era prea devreme pentru tîrguieii; nu se întîlniseră încă finii cu ninașii, și toți erau încă «pe inima goală», nu mîncaseră și nu băuseră nimic.

Treceau mai departe, spre crîşmele unde începeau a tipa viorile şi a zumbăi cobzele ţiganilor.

Curind totuşi începură să meargă şi afacerile prăvăliilor ovreieşti. Două gospodine, una în vîrstă, alta tînără şi frumoasă, stătură puţin la indoială în faţa dugheniei lui Aron. Focşăneanu David se repezi înaintea lor şi le pofţi să intre :

— Poftiţi, vă rog ! Ce voiţi să cumpăraţi ? Avem marfă extra... Poate voiţi un cit de modă nouă ? Avem de care doriţi ! Avem orice...

Femeile priviră în urmă, apoi înainte. După aceea întoarseră capetele spre noi. Bătrînul le zise grav :

— Intraţi înăuntru !

Cuvîntul lui fu hotărîtor. Femeile intrară.

Aron le cercetă o clipă cu ochii ; apoi întrebă cu dulceaţă :

— Ce vreţi să cumpăraţi dumneavoastră ? Un cit bun ? ori o pînză ?

— Dă-ne nişte *hasă*... răspunse ascuţit bătrîna.

David se repezi spre rafturi şi trase un val de pînză — apoi, după valul de pînză, două bucăţi mari de stambă. Le aşeză lingă *hasă* — şi bătrînul, desfăcînd pînza, cerca încet-încet să atragă luarea-aminte a femeilor spre colorile vii pe care copilul le desfăşura cu mişcări iuţi.

Incepu o dezbatere nedesluşită de vorbe. Atenţia îmi era îndreptată spre furnicarul uliţii ; auzii numai tipătul de uimire al femeilor şi rîsul prietinos al bătrînului ; şi gospodinele, spre mirarea mea, nu ieşiră din prăvălie cu pînză, ci cu citurile colorate pe care le coborîse din rafturi băiatul.

Îndată intrară alte femei, apoi altele. Şi bătrînul spunea despre stamba lui o poveste curioasă.

— Aşa *cit*, pe care-l vedeți dumneavoastră, este țesut la tirgul Americii... și împărăteasa chinezilor se îmbracă cu el... așa-i de frumos, ș-așa-i șade de bine...

În adevăr, stamba pe care-o desfășura Focșăneanu cel bătrîn trebuie să fi fost în gustul chinezesc.

— Mie mi-ar trebui un lucru mai bun... zise cu hotărîre o femeie oacheșă cu sprîncenele ca lipitorile, privind îndrăzneță la negustor.

— Care lucru mai bun? întrebă bătrînul Focșăneanu, înălțîndu-și sprîncenele. Parcă este lucru mai bun? Dar dacă vrei, hai să caut altceva, mai potrivit pentru ochii dumnitale... Numai îmi pare rău că nu vrei să mă crezi pe mine! Aici ai și lucru bun, și ieftin! Costă numai optzeci de bani cotul!

— Optzeci de bani? strigă cu glas înalt nevasta. Da' unde s-a mai auzit așa ceva?

— Hm! nu vrei să crezi dumneata? Așa preț ți-l fac numai dumnitale, căci văd cu cine am a face; dar am vîndut azi din marfa asta c-un franc și douăzeci, așa să am eu bine! Dacă o vînd cu șaptezeci și nouă de bani, pierd la dînsa! Dar ziceai că vrei altă marfă; nu așa de bună ca asta; aceea are să fie mai ieftină...

— Apoi nu, mai proastă nu-mi trebuie, jupîne!

— Dumnitale, dragă, știu eu că nu-ți trebuie lucru de mîna a doua. Pune degetele pe marfa asta și vezi! Știu că cunoști... vorbi moale ovreiu!l, intinzînd femeii stamba. Pune, te rog, mîna. Asta nu costă parale.

— Văd eu, văd... da-i scump, jupîne!

— Știi ce? se amestecă, în clipa asta, tovarășul meu de școală; știi ce? Am să pun un cuvînt și am să rog pe tata să-ți lase cinci bani la cot! Are să te coste așa lucru *fain*, numai șaptezeci și cinci de bani cotul.

— I-ra ! da' unde se află una ca asta ! Doar eu nu-s de ieri de alaltăieri și nu mi-i acu întâia oară ! Am mai văzut eu cituri ș-am mai cumpărat.

— Cît dai ? întrebă scurt bătrînul, întinzîndu-se spre femeie, peste tarabă. Spune un preț ! Eu nu mă supăr... tîrgul n-are supărare...

— Apoi, jupîne, eu ți-oi spune una : marfa dumni-tale face patruzeci de bani cotul !

— Cum ai zis ? țipară într-un glas tatăl și fiul.

Și groază, amestecată c-o înfricoșată uimire, li se zugară pe obrazuri. Iși duseră mîinile la tîmple și-și clătinară capetele. C-un gest de indignare, Aron dădu cu dosul palmei, marfa la o parte. Cu același gest, David o repezi în alt colț al tejghelei.

Femeia îi privi pe rînd cu ochi negri și bănuitori.

— Dau patruzeci de bani cotul ! zise ea cu hotărîre.

Copilul rămase nepăsător. Tatăl, rece, întoarse cu dispreț nasul.

— Cu așa preț, nu pot ! Dumneata n-ai de cumpărat !

Femeia se îndreptă spre uliță.

Deodată bătrînul o întrebă cu glas prietinesc :

— Dai șaptezeci de bani ?

Nevasta se opri.

— Mai pun și eu zece bani, zise ea rizînd.

— Atunci se apropie tîrgul ! se amestecă David și-și șterse vesel nasul cu dosul palmei.

— Ai să mai pui și ceilalți douăzeci de bani ! grăi Aron.

— Nu pun, ferească Dumnezeu ! Dacă-ți place așa, bine ; dacă nu, mă duc ; mai găsesc eu și alți negustori.

— Ba ai să mai dai doi gologani ! strigă cu hotărîre negustorul.

— De ce să nu dai ? întrebă, rugător, și David.

În clipa aceea, un gospodar înalt și spătos, cu bundă înflorită, împinse în dugheană două fete sfi-oase, codane de cincisprezece ani, și după ele un șir întreg de cumetre, de ninașe și de fine se abătură din drum. O femeie gureșă își făcea loc în fruntea lor. Era îmbrăcată cu rochie croită la ting, era frumoasă, albă și rotofeie.

— Poftiți, cucoană preuteasă, sărut mina !... tresări David, repezindu-se cu umilință înainte-i.

Prăvălia se umplea. Aron, hotărît, se plecă la urechea femeii oacheșe, îi șopti ceva în taină, apoi apucă bucată de stambă și i-o puse în brațe.

— E bun cuvînt ? strigă el vesel. Să mă sor ?

Cucoana preuteasă, adusă la ales de gospodine, se așeză pe un scaun tîrîit în grabă de David, și o salută cu respect și domnu Aron. Femeia oacheșă se lăsă convinsă de cuvîntul misterios al negustorului. Stamba țipă ascuțit, cînd David o rupse cu minile-i subțiri. Iar gospodarul cu cele două codane, vesel și el parcă de năvala din prăvălie, privea în juru-i, pe cînd fetele cercetau cu ochii aprinși cordeluțele, horbotele și pînzeturile cu care era ticsită dugheana negustorului.

De cităva vreme urmăream cu incremenire pe tovarășul meu de școală. Între el și bătrîn parcă era un joc neconținut de gesturi, de mișcări și vorbe repezi. Cum se umplu prăvălia, uimirea mea creșcu. Focșăneanu David, ca și cum ar fi fost într-o luptă, se înmulțea : scotea parcă din ochi, din nări, din gură, din virful degetelor, vorbe, argumente, horbote, cordele și pînzeturi ; spunea prețuri grozave, cobora cu liniște pînă la jumătate, măsura iute cu cotul de lemn, însemna cu foarfecule, rupea ; slujea și pe cucoana preu-

teasă, întindea în vârful degetelor hurmuz codanelor romînului cu bundă. Dimineața începuse goală pentru prăvălie, negustoria pornise ușurel și cam alene după aceea ; acum era însă o adevărată înfrigurare, căci se făcuse vadul mult dorit ; și de lingă teighea, unde căutau să mulțamească pe toată lumea, certîndu-se din prețuri, mirîndu-se, uimîndu-se, supărîndu-se, imblînzîndu-se și împăcîndu-se, cei doi negustori che-mau și pe trecători, se repezeau chiar pînă la prag, îndemnînd pe oameni cu tot ce le dorea inima...

Tovarășul meu de școală mai făcea ceva, ce mă umplea de respect ; îndată ce un preț era rupt, zîmbetul îi dispărea o clipă, rămînea gînditor, cu ochii ațintiți, apoi rostea hotărît și sigur rezultatul unei socoteli, pe care ceilalți o verificau încet și trudnic pe degete...

Nu știi ce farmec a avut pentru mine, în dimineața aceea de iarmaroc, tovarășul ~~acela~~ acela meu de școală palid și subțiratic. Nu mă mai interesa nici iarmarocul, nici zarva, nici mișcarea oamenilor ; parcă vedeam o ființă nouă, într-o lume nouă. Obrajii i se coloraseră și ochii i se aprinseseră ; nu mai era băiețelul cel umilit, abătut și spăriat cînd ieșeam gălăgioși de la școală... Ba era o ființă de temut chiar. Bătrînul îl privea și-l urmărea cu dragoste...

Eram la o școală pe care n-o cunoscusem încă, o școală ciudată și neliniștitoare, de care abia mai tîrziu mi-am dat deplin socoteală. Tovarășul meu imi zîmbea triumfător în clipele-i de răgaz.

Într-un răstimp l-am întrebat, prinzîndu-l într-un colț :

— Măi, Focșăneanu David, da' după ce isprăvești... nu mergi cu mine la scăldat ?...

Aș fi vrut să-i arăt și eu lui ce pot : cum fac răzuște

pe Siret cu pietrele, cum fug, cum înot ; aş fi vrut să-i arăt zăvoiul şi murele, cerul şi paserile ; dar el murmură uşor cu buzele o socoteală în limbă străină, apoi mă privi pieziş, rîzînd, ca şi cum i-aş fi vorbit de lucrul cel mai zadarnic şi mai comic din lume.

Mă lăsă şi se aruncă după muşterii. Am simţit golul îndemmului meu. Era neştiutor de toate ale mele. Am plecat singur din zarva tîrgului şi l-am lăsat pe Focşăneanu David în jocu-i aprig. Cerul, apa şi cîrîgul mă chemau la altă şcoală, care era străină tovarăşului meu, cum îmi era mie străină lumea lui.



LA MESTECĂNEI

Ascultă, să-ți spun niște întâmplări. Niște întâmplări de demult, de cînd eram eu în anii tăi. De cînd adică începusem să mă fudulesc că desleg buchile.

Eram pe atuncea mititel, sfios, cu capul mare și cu părul zbîrlit. Eram și alb, și slăbuț, și urechile parcă-mi mai crescuseră din ce erau, ca niște toarte de o parte și de alta a capului. Abia mă ridicasem după o boală îndelungată; se dusese de pe mine pielea ca de pe șerpi, și în ochii adînciți îmi lucea încă lumina frigurilor.

Intr-o zi, bunicii, stînd pe scaune la o măsuță, nas lîngă nas, și sfătuindu-se, hotărîră să mă trimeată la țară, la Mestecănei, la Mărgărinta, manca mea cea bună, din sînul căreia supsesem lapte doi ani și jumătate, căci eu, drăguță, n-am avut parte de mamă, ca tine.

— Acolo, soro, — zicea bunicul, ridicînd în sus arătătorul mîinii drepte — acolo are aer curat, căci muntele e la doi pași; se poate juca în voie; și are să se bucure în curînd de dulceața primăverii.

— Cum hotărăști dumneata... răspuse bunica ; și-i curgeau lacrimile de o parte și de alta a nasului.

Bunicul se uită la ea, se întoarse și spre mine, își plecă barba în piept și mă aținti peste ochelari. Făcu un pas și-și puse mâna-i osoasă în creștetul meu :

— Așa-i, Iliuță, că te duci la baba Mărgărinta ?

— Mă duc ! răspusei eu c-o voce subțirică și slabă.

Nu puteam să rîd și să sar, căci fusesem moleșit de boală, dar mă bucuram, pentru că *baba*, cum îi ziceam eu mancei mele, îmi era dragă, și la Mestecănei mai petrecusem eu multe zile bune.

Era pe după sărbătorile de iarnă și frigul începea să se moaie ; omătul însă era gros pretutindeni și drumurile de sanie luceau ca oglinda. Alexa cel chior, vizițiul bunicului, m-a învălit bine într-o blăniță, a umplut săniuța cu paie, a înhămat pe Sura cea bătrînă, s-a cuibărit lîngă mine ș-am pornit pe-o vreme cu soare. Frig era numai cît trebuia ca să nu se dezghețe zăpezile ; înghițeam aerul curat c-o plăcere nespusă ; simțeam cum îmi bate sîngele în obraji.

Tot drumul ne întîlnirăm cu oameni care fugeau în săniile lor cu opline și se hartoiau la povîrnișuri, pe calea sticloasă. Pădurile se arătau goale și cafenii, munții albaștri. Atîta amintire mi-a rămas — ș-o lumină argintie, nesfîrșită și dulce. Îmi era cald în blănița mea ; eram în cel dintăi ceas fericit de care-mi pot aduce aminte. Alexa mă privea din cînd în cînd cu ochiul lui verziu, apoi îndemna pe Sura, și cîteodată încerca un fel de cîntec, pe care niciodată nu-l isprăvea. Il mormăia și-l întrepuia la mijloc :

Intr-o grădină,
Subt o tulpină,
Creștea o floare...

Cînd am ajuns la Mestecănei, asfințea soarele ; și pe munți, pînă-n naltul cerului, pîcelele și nourii înălțau o blîndă lumină trandafirie. Am cunoscut îndată satul pe coasta lină, cu mestecenii înșirați ca o zăbrea pe culme, neclintiți în rumeneala apusului. M-am bucurat cînd am văzut și căsuța babei în vale, aproape de pîrâu, cu grădinița ei închisă cu ostrețe. Am recunoscut și mestecenii cei tineri la izvoarele de sub deal. Numai cățelul care a ieșit zăpăind la poartă era altul.

...Apoi ce s-a bucurat Mărgărinta cînd ne-a cunoscut ; și-apoi cum a prins a plînge în casă, cînd m-a scos din blană și m-a văzut așa de puțintel și de slăbuț ! De durerea ei s-a înduioșat și Alexa și și-a șters cu mînica sumanului ochiul lui cel verde.

— Dragu babei ! da' de ce-ai fost așa de bolnăvior ! Da' cum n-am știut eu, să vin să te îngrijesc ! Cine știe ce ți-au dat nemții ceia de la tîrg, de te-au slăbit așa de tare. Eu, cu ale mele, te ridicam mai degrabă pe picioare, ca și atuncea cînd ai mai fost bolnav, după ce te-am întărcat !

Vorbind, își ștergea ochii, își trăgea din nas lacrimile și umbla grabnic prin casă. Într-o clipă a adus lapte cald și pîne neagră de grîu pentru mine, și o strachină de borș pentru Alexa. Ieșea afară, intra iar — își cufuhda capu-ntr-un dulap — apoi se repezea, mă săruta și mă mîngîia, și iar se înturna la treburile ei.

Baba Mărgărinta — trebuie să știi — nu era chiar o babă. Așa mă deprinsesem eu să-i spun. Era o femeie tînără încă, voinică, rumănă și sprîncenată. Și cînd mă cuprindea și mă strîngea la piept și se înduioșea de starea în care mă aflam, îi mirosea sînul a busuioc și a cuișoare.

Dar iată că intră în casă și o altă cunoștință a mea : Irinuța, fata Mărgărintei, cu vreo trei ani mai mare decît mine. După cît puteam eu pricepe, Mărgărinta și Irinuța rămăseseră singure în căsuța lor : gospodarul mancei mele murise în războiul cu turcii... Cînd a sosit vestea aceasta, manca mea era cu prunc mic, de care n-a avut parte. Atunci, după ce a rămas văduvă, a venit de m-a hrănit pe mine, cel fără mamă. Acuma Mărgărinta și cu fetița trăiau în oarecare bielșug, alătura de gospodăria bătrînilor ei, care erau oameni cuprinși.

— Irinuță ! strigă Mărgărinta ; iaca, a venit Iliuță ! Vai, da' tare-i slăbuț mititelul !

Fetița veni lîngă mine și amîndoi începurăm a ne privi curioși, fără a ne spune o vorbă. Babei încă nu-i trecuse uimirea.

— Ba zău, bădică Alexa, ia spune și dumneata : treabă-i asta ? Cum să lese un pui pe mîna neamțului ? Uite, îl dă vîntul jos !

— Dă, răspunse vizitiul cu dispreț. Parcă ei ce știu ? Ei socot așa, că doftorii au găsit scara la cer.

Eu nu înțeleg nici acuma cum de-am putut mînce așa de mult în sara aceea. Să mă fi văzut bunicuța că îndes pe gură atîta pîne neagră și beau atîta lapte, și mai adaog niște ouă, ș-o bucată de friptură de găină, s-ar fi înspăimîntat grozav, și-ar fi pus mîinile în cap și ar fi trimes îndată pe Alexa după doctor. Dar Mărgărinta știa pesemne mai mult decît neamțul bunicilor, căci, înainte de culcare, mi-a mai dat niște pere uscate și niște nuci — pe care le-am ronțăit pînă ce-am închis ochii. Am dormit foarte bine și nu mi-a fost nimica.

A doua zi m-am sculat cu noaptea-n cap : îndată ce gazdele mele au prins a roboti prin casă, la lumina

gazorniței. Zadarnic îmi așeza baba capu-n perină, și mă mîngîia, și-mi potrivea pe trup poclada vrîstată — căci nu voiam să mai dorm cu nici un preț. M-am sculat, m-am spălat, m-am îmbrăcat singur — și-am prins a mă ținea de Irinuța. Am văzut așa, în zori de ziuă, cotețul cu doi porci care grohăiau cam supărați și întindeau rîturile spre noi; am fost de față la ieșirea din poiată a găinilor și la trîmbițările fudule ale cucoșului, și ne-au împresurat gîștele găgăind cu larmă și mirare, neînțelegînd ce caut eu acolo. Apoi, din alt cotlon, au ieșit curcanii și-au prins a se umfla în pene și-a pufni, încît eu m-am spăriat și-am întrebat pe Irinuța dacă nu cumva-s bolnavi.

Pentru mine toate erau lucruri nouă, căci în apropierea paserilor și a animalelor încă nu trăisem.

Să vezi ce tare mă miram cum găsește Irinuța ouă prin cotloane ascunse. Cum știa ea că vițelului i-i foame și-i ducea de mîncare. Cum a înțeles că paserile cer grăunțe și apă... Toate le știa și le făcea cu grabă. Și de și era omăt și înghețat pretutindeni, ea umbla numai cu niște papuci subțiri, în picioarele mai mult goale, c-o rochiță de pînză pe dînsa și fără nici o broadă pe cap.

— Nu ți-i frig, Irinuță? o întrebam eu.

— Nu! îmi răspundea ea. Scutura repede din cap și mă privea rîzînd.

Între alte lucruri frumoase pe care le-am văzut în cele dintâi zile la Mărgărinta, au fost și budăiele, adică fintînile de sub coastă: scorburi de copaci bătrîni tăiate ca niște stupi și înfipite în pămînt. Erau vreo douăsprezece. Din fundul lor apa limpede ca lacrima izvora suflînd și împrăștiind ușoare pîlnii de năsip. Bulbucii argintii se înălțau tremurînd pînă la lumina luciului. Iar prin gura deschisă a scorburi-

rilor apa năvălea gîlgiind, prin prundișor și humă, spre pirău. În jur, creșteau mesteceni tineri, care-și mlădiau domol pletele subțirele și desfrunzite. Mă miram mai ales că, de și ne aflam în puterea lui faur și apele toate erau înghețate, pirăul acesta al fîntînițelor curgea ca vara, fără să sufere pe el pojghița cea mai ușoară. Afară de asta — nu știu de unde și cînd, ce vînturi ale întîmplării aduseseră în năsipișul lui sămînță de creson, și acuma se clătinau pe apă buchete neîntrerupte de un verde puternic, închis.

— Irinuță, întrebam eu, de ce nu-nghiață pîrăul, și de ce cresc iarna pe el buruiene ?

— Apoi să știi, îmi răspunse fata privindu-mă șiret, că din fîntînițe izvorăște apă vie.

— De care ? De cea despre care se spune în poveste ?

— Firește.

Peste multe lucruri vrednice de mirare și necunoscute am dat eu acolo, la baba Mărgărinta. Dar cel mai minunat lucru a fost cu gîștele.

Să vezi. Acu mă dădusem eu destul cu săniuța, și aș putea zice că mă săturasem de iarnă.

Omăturile începuseră să se topească și să scadă. Primăvara era aproape. Din pricina apelor ș-a mlaștinilor, stăteam mai mult în casă. Într-o zi, aud că bate cineva la ușă.

Eu mă-ntorc și zic :

— Intră !

Dar cel de-afară bate iar. Baba Mărgărinta se-ntoarce cătră fată :

— Dă drumu, Irinuță !

Fetița deschide și, cu uimire, văd că pășește greoi peste prag o gîscă, cu pene albe și cenușii. Se oprește puțin, se uită în juru-i ; face din gușă încet : da-da-

da-da ! apoi se îndreaptă spre un colț al odăii și intră sub pat.

Holbînd ochii, întreb :

— Da' ce caută gîsca în casă, Irinuță ?

— A venit să facă un ou.

— Cum așa ? Da' gîsca vine-n casă ? Nu se teme ?

— Precum vezi, nu se teme. Mai este una. Aceea vine mîni. După ce-or isprăvi ouăle, s-așează la clocit...

— Așa ! Și de mult vin ele ?

— De mult, de cînd te dădeai cu săniuța...

Hm ! și eu nu știam nimica. Mă apropiai încet de pat ; ridicai poclada. Gîsca fîsii ușor și înălță gîtul, privindu-mă cu ochisorii ei rotunzi.

— Zice că să-i dai pace, observă Irinuța. Peste cîteva zile și asta și cealaltă cad cloște. Și-au smuls penele și le-au potrivit cu ciocurile la cuibare.

De și nu înțelegeam tocmai lămurit ce este și ce are să se petreacă, întîmplarea asta mi-a pricinuit o bucurie așa de mare, încît în fiecare zi pîndeam gîștele și le așteptam să vie la ușă, să ciocănească cu pliscurile și să ceară intrare. Îndată săream și le dădeam eu drumul.

Intr-o după-amiază se așezară amîndouă odată în cuibare, potriviră ouăle și puful și rămaseră cumiști acolo, închizînd ochii și ascultînd parcă bîzîitul focului din vatră.

— Acuma să mergi să vedem pe gînsac ! îmi zice Irinuța.

În adevăr, afară lîngă ușă, gînsacul sta singur, așteptînd. Încercă să intre printre noi, dar fata îi făcu semn cu vîrguța, și el se trase mai la o parte. Acolo, înălțînd capul, dădu drumul la trei țipete lungi și ascuțite. Din casă, mai slab, răspunseră gîștele. Încă o chemare ; încă un răspuns. Și înțelegînd cum

stau lucrurile, de și cu părere de rău, gînsacul se hotărî să plece, și porni legănat spre fundul ogrăzii. Trecu pe lîngă codină fără să ciupească un fir, trecu pe lîngă apă c-o nepăsare și mai adîncă și se așeză la un dos, sub o tufă uscată. Se tupilă la pămînt și părea gînditor și trist. Irinuța mi-l arătă cu degetul.

— Acuma el îi supărat pentru c-a rămas văduv. Dar știe că gîștele clocesc ș-au să scoată boboci.

În cîte-o zi, cloștele ieșeau de sub pat și baba mă ruga să le deschid ușa, ca să treacă la plimbare, să se mai răcorească.

Cum ieșeau, dădeau un semnal. Gînsacul le răspundea. Cu gîtul întins se repezea din fundul ogrăzii, bățînd din aripi cu bucurie. Între soașele lui, pornea împrejurul casei, vorbind și sfătuind cu mare larmă. Așa umblau, o vreme : stăteau puțin la mîncare și la apă ; apoi gîștele se opreau la prag, își luau rămas bun și ciocăneau la ușă. După ce intrau, gînsacul mai aștepta puțin, chema și primea răspuns — ș-apoi pornea melancolic spre colțul lui de ogradă și spre tufa cea uscată.

Iar într-o zi călduță de început de primăvară, cînd gîștele ieșiră cu douăzeci de boboci în bătătură, am fost de față la nespusa bucurie a gînsacului. Scoase un țipăt prelung și întortochiat, plin de întrebări și de mirări, bățînd din aripi, întinzînd gîtul și deschizînd clonțul, se repezi spre găini și spre curcan, spre mine și spre Irinuța, după aceea se întoarse și prinse a-și plimba același gît întins, ca într-o mîngîiere, pe deasupra puilor cu puf auriu. Și-i întreba încet : «Ce mai faceți voi, măi băieți ?» Gîștele șoșoiau și vorbeau și ele ; răspundeau mai moale și mai subțirel și bobocii — și porniră așa, încet, prin soarele strălucit, pe pajiștea tînără, verde ca buraticul.

Irinuța-i urmărea cu o vârguță în mână.

Aproape de poartă, după ce mai alungă o dată pe curcani, gînsacul dintrodată începu o manevră neașteptată. Stînd drept și semeț, cu capul foarte sus, începu a sălta din picioare.

— Acuma el joacă de bucurie... îmi lămuri Irinuța.

Intr-adevăr gînsacul juca. Tipăia în tact regulat cu liniște, cu seriozitate, împlinind parcă un fel de ritual. Familia lui nu manifesta nici un fel de apreciere; eu și cu Irinuța rîdeam; el însă era foarte demn.

Dar soarele umplea lumea de lumină și mugurii mestecenilor unduiau deasupra izvoarelor. Gînsacul își duse nevestele și puii pe cărare, la vale.

Umblau domol. Un bobocel rămînea din cînd în cînd în urmă, se învîrtea în loc și parcă nu știa în ce parte s-apuce. Prindea cu ciocușorul un fir de iarbă ca un ac, se opintea ca să-l rupă și cădea-n coadă. Gînsacul se oprea și-l aștepta cu îngăduință — pînă ce se adăuga iar la cîrd, pe cărarea zbicită.

Cînd ajunseră la pîrăul cu apă vie, gîștele bătrîne întăi se sfătuiră dînd ocol bobocilor. Spunea ceva una, răspundea alta. Apoi deodată, la o hotărîre a gînsacului, intrară încet, cu toții în pîrău. Și puii începură a înota mișcîndu-și regulat prin apă lăbuțele portocalii.

Irinuța intră și ea în unda rece și tot îi îndemna cu varga îndărăt, spre fîntînițe. Le spunea ceva, îi mostra — și gîștele cele bătrîne răspundeau: da-da, da-da!

Așa am început eu a petrece, la baba Mărgărinta, cele mai frumoase zile ale copilăriei mele.



HULTANUL

După ce se așeză primăvara în valea Moldovei și înfrunziră mărunț mestecenii de pe culme și de la fîntînișile din vale, Mărgărinta, gazda mea, începu a-și orîndui grădinița din coasta casei — iar eu zburdam ca un căluț, înfiorat de soare și de vînturile calde.

Imi zicea manca, privindu-mă blînd cu ochii ei sprîncenați :

— Fugi și te joacă, dragul babei ! Numai așa ai să prinzi putere !

Eram cînd în vîrful dealului, de unde priveam munții posomorîți, cînd în vale la pîrău, unde veneau fete desculțe de clăteau cămăși și le băteau cu maiurile pe lespezi de piatră cenușie. Umblam și după Irinuța, care ducea vaca la imaș dis-de-dimineată, ori aducea bobocii de la pîrău; și săream pîrleazul și la moș Sava, tatăl babei mele Mărgărinta.

La moșneag îmi plăcea mai ales să mă duc cînd dădea cîte-o ploaie ori pornea un vînt care suna prin livezi. Atunci toți tovarășii mei de-o șchioapă mă părăseau și eu mă strecuram în ograda de-alături numai cu Colțun, cățelandrul cel negru cu labele albe. Moș

Sava era rotar ; sta la cobîlă și lucra cu tesla ori cu cuțitoaia, meșterind schițe și ciolane de roate. Avea și el sprîncene tupoase care i se ridicau de pe ochi cînd mă apropiam de el. Contenea o clipă din lucru, zîmbea, apoi dădea cu dosul palmei peste mustața-i căruntă și mă întreba :

— Ce mai faci mata, domnu Iliuță ?

Eram mîndru că-mi spunea așa : *domnu Iliuță*.

— Am fost și m-am plimbat ! îi răspundeam eu cu îndrăzneală.

— Așa ? Și ce-ai mai văzut ? Cu cine te-ai mai întîlnit ?

— Am fost ș-am văzut fîntînișile. M-am întîlnit cu băieții lui Maței Cîrlig.

— Tare bine. Vra să zică îți place la noi !

— Imi place. Nu mă mai întorc la tîrg.

— Ba asta nu se poate. Mata ești boier.

— Ș-apoi ! Eu vreau să stau aici la baba Mărgărinta...

— Tare bine, tare bine ! grăia moșu Sava cu bună-tate ; stai la noi și te faci voinic (am auzit c-ai fost bolnav) ; ș-apoi pe urmă om vedea ce-a mai fi. Acuma, iaca șezi colea pe trunchiul cela. Ia bărdița ceea și cioplește o bucățică de lemn. Dacă zici că vrei să stai la noi, apoi am de gînd să te învăț meșteșug. Vrei să înveți rotăria ?

— Se-nțelege ! Am să spun babei să-mi facă și mie o șură ș-am să mă pun să fac și eu roate !

Moșneagul își urma lucrul la cobîlă, eu ciocîrteam un lemnișor pe trunchi. Și amîndoi vorbeam cu gravitate despre roate, despre mesteceni, despre izvoare și boboci ; despre Mărgărinta și Irinuța ; despre purcei, curcani și găini ; despre tot ce alcătuia lumea mea cunoscută. Colțun cățelul sta deoparte, și, cînd îmi

întorceam privirile spre el, dădea vesel din ciotul de coadă tăiată. Afară din șopron se învăluia ploaia pe vînt, copacii din preajmă se scuturau și oftau; dar în cotlonul nostru era bine; mirosea plăcut a fum, și, cînd mă înfiora răceala, mă cuibăream în tohoarca mițoasă a lui moș Sava, și de-acolo îmi urmam cu el sfatul.

Intr-o bună zi, în gospodăria babei Mărgărinta, în viața noastră tihnită, s-a abătut un dușman. A venit pe-un vînt rău.

Abia mă sculasem și ieșisem la soare. Găsiî în dosul casei pe Mărgărinta și pe Irinuța rupîndu-și mînile și văicărindu-se. M-am înspăimîntat. Am rămas uitîndu-mă la ele cu ochii măriți. Înțelegeam că mă aflu în fața unei nenorociri. Manca mea mă văzu gata să plîng și găsi de cuviință să-mi împărtășească și mie întîmplarea cea grozavă.

— Vai de mine, Iliuță! strigă ea repede. Mi-a luat hultanul găina cea mare, neagră. O știi cît era de frumoasă! Și matale îți era dragă!

— Cum a luat-o hultanul? Care hultan?

— Un drac de hultan! Știu eu cum a luat-o? S-a tot învîrtit pe-aici; s-a repezit; cînd am aflat noi, el o tîrîia încolo pe coastă! Bată-l Dumnezeu de dușman!

Înfățișarea mancei și a fetiței era așa de dureroasă, încît fără voie mă înfiorai, și mi se năzări în închipuire dușmanul sub o formă nelămurită, uriașă și amenințătoare. Nu știam încă ce-i hultanul.

— Și de unde a venit? întrebai eu privind în juru-mi nehotărît.

— Parcă cine poate ști de unde vine dihania! zise Irinuța privind în sus, spre cer.

Mă uitai și eu spre albăstrimea curată a văzduhului. Nu vedeam nimic. Întrebai sfios:

— El șede la pădure ?

— D-apoi cum ! Acolo-și face cuibul !... zise baba Mărgărinta.

Și cu Irinuța începu a cerceta prin cotloanele ogrăzii să vadă dacă toate paserile sînt acasă. Din cînd în cînd manca scotea cîte-o strigare de uimire și de năcaz ; înțelegeam că e îndreptată spre dușmanul cel nelămurit. Eram curios să-l cunosc și eu, și-n același timp năștea în mine teama, ca o ceață. Poate era un fel de lup, ori un balaur, ca-n povești — eu știu ?

A doua zi, la amiază, altă larmă, alte chiote. Colțun începu să latre ; baba Mărgărinta și Irinuța săriră de pe prispă și prinseră a țipa cu glasuri ascuțite : Iha ! ihaa !

Găinile, la comanda cucoșului, cotcodăceau și cîrciau zburînd spăimîntate prin tufe.

— S-a repezit la găinușa cea porumbacă ! strigă Irinuța, întorcînd obrazu-i roșu de tulburare.

— A luat-o ? întrebă cu obidă manca mea.

— Nu, mămucă, răspunse fata ; numai s-a izbit într-însa. A scăpat în tufe, și dihania s-a dus...

Baba Mărgărinta își pocni palmele una de alta și întrebă cu amărăciune :

— Ce facem ? Vai de mine, ce facem ? De-acu s-a înădit la găinile noastre... Trebuie să mă duc să spun tătucăi. Să se ație el mîni ori poimîni cu pușca. Poate să scape lumea de-o răutate...

Eu ascultam cu luare-aminte. Priveam în juru-mi. Vedeam paserile pitite prin tufe, parcă nu îndrăzneau să scoată capetele la lumină ; cîte una întorcea un ochi în sus, și cîrcăia ușurel... Tîrziu cucoșul trîmbiță prelung : cucurigu ! și găinile începură a ieși în soare.

Cu gîndul la dușmanul liniștii noastre, la prigonitorul găinilor babei Mărgărinta, sării pîrleazul și in-

traie în șopronul lui moș Sava. El cioplea domof cu tesla lemn de fag.

— Ai mai venit pe la noi ? întrebă el, fără să ridice ochii.

— Da... răspunsei eu.

Voiam să încep vorba despre fiara necunoscută care bîntuia gospodăria noastră de dincolo de gard. Dar nu știu cum se făcuse, deodată uitasem numele — și n-aveam cum să pornesc din loc întrebările.

Moș Sava se opri din cioplit, ridică ochii și zîmbi. Zise :

— Mi se pare că s-a izbit hultanul în găinile babei... Am auzit zvoană !

Eu tresării. Tocmai despre asta voiam să vorbesc. Pornii cu mare însuflețire :

— Apoi da ! a fost. A grămădit într-un cotlon o găinuță porumbacă. Dar ieri, ce nacaz ne-a făcut ! Nici nu știi dumneata ! Ieri ne-a luat hultanul găina cea mare neagră.

— Cum se poate ! grăi bătrînul, privindu-mă cu mare luare-aminte.

— Da ! Cînd am ieșit ieri dimineață din casă, am văzut cum se văicăreau baba Mărgărinta și cu Iri- nuța și le-am întrebat cum s-a întîmplat... Drept să-ți spun, m-am supărat grozav.

— Cred și eu ! zîmbi moș Sava. Dacă-a luat găina cea mare neagră !...

— Și baba Mărgărinta așa-i de amărită ! urmai eu. Are să vie să-ți spuie... Zice că de-acu dihania are să mînințe toate găinile...

— Da' nu le mai mînîncă, domnu Iliuță, că nu-1 lasă moșneagul.

— Da' ce-ai să-i faci ?

— Am să-l pușc !...

Eu mă gîndii : trebuie să fie o dihanie mare și urîță !

Moș Sava dădu de două ori cu tesla în ciolan și se opri. Zise iar :

— Găina a luat-o din ogradă ?

— Da.

— Și cum a putut s-o ridice peste gard ?

— Cum să n-o ridice, răspunsei eu cu tărie. Dacă-i dihanie mare !

— Da' nu-i așa de mare, domnu Iliuță. Numai cît îi îndrăzneată...

— S-a dus la pădure; acolo are cuib! urmai eu.

— Asta numaidecît ! aprobă moșneagul.

Eu cugetam : Vra să zică nu-i tocmai mare dihania !

Moș Sava bătu iar de două ori cu tesla în lemnul de fag.

— Desară, am să-mi încarc pușca ! mormăi el, ca pentru sine.

Eu îl întrebai cu vicleană nepăsare :

— Și unde ai să-l pîndești ?

— Apoi îl văd eu de-aici, că vine pe sus...

Hm ! eram uimit și încurcat.

— Vra să zică pe sus ?

— Firește. Dacă-i pasere !

Aha ! Acuma eram mai sigur de mine, de și eram foarte, foarte dezamăgit ! Nu-i nici balaur, nici măcar lup !

Stătui puțin pe gînduri, apoi întrebai cu hotărîre :

— Da' ai să mă lași să stau și eu aici, mîni ?

— Cum nu ! Stăm amîndoi la pîndă. Scăpăm lumea de un rău !

Trecui repede gardul la noi în ogradă, căutai pe Mărgărinta și-i spusei vestea cea bună, cu bucurie mare. Apoi, în felurite chipuri, vorbind despre întîm-

plare, mă făcui a ști că nu-i cine știe ce dihanie mare, dar e îndrăzneță — și rămase hotărît că e o pasere ; nu-i nici lup, nici balaur, nici vreo altă dihanie : hultanul e pasere. Să se știe !

Baba Mărgărinta zîmbea la învăluirea mea de vorbe. Se aplecă și mă sărută pe obraji.

— Da' ce, puiule, îmi zise ea, tu nu știaî că hultanul e pasere ?

Scăpai cam rușinat de la sînul ei care mirosea a busuioc ș-a cuișoare. La colțul casei, cu năsușoru-n palme, rîdea de mine și Irinuța. Chemai pe Colțun și pornii, neliniștit, la vale, spre fîntînișile asupra cărora fluturau crengile mestecenilor.

A doua zi dis-de-dimineată, mă înfățișai la moșu Sava și mă așezai lîngă cobilă. Pușca era aninată în părete, de-un cui de lemn. Bătrînul lucra liniștit, parcă uitase de dușmanul nostru. Stătui un timp ; ieșii apoi pe afară și privii mult în văzduh ; îmi aruncaii ochii și spre moșneag ; el parcă habar n-avea ; își vedea de treabă.

Zisei tare :

— Nu se vede nimic...

Moșu Sava ridică o clipă spre mine ochii și zîmbi.

Cînd intrai în șopron iar, el îmi întinse bărdița și eu mă așezai la trunchiul meu, urmărindu-mi uceniția într-ale rotăriei. Abia într-un tîrziu moșneagul îmi dădu o lămurire.

— Știi mata, domnu Iliuță, cînd vine hultanul ? Cînd i-i foame și cînd s-adună găinile la mîncare... Iaca acuși.

Cînd eram eu mai cu luare-aminte la bărdiță și la așchia mea de fag, moșu Sava se ridică sprinten din locul lui și puse mîna pe pușcă. Eu mă înfiorai și

așezai la o parte bărdița. După aceea mă strecurai afară din șopron.

Era liniște deplină deasupra satului, soarele de primăvară lucea cu putere și cerul era ca sineala de albastru. Moșneagul privea cu luare-aminte în naltul văzduhului. Eu alergam cu ochii pretutindeni, vedeam numai depărtări limpezi.

Deodată, departe, sus, zării un punct mișcător. Scosei un țipăt ușor.

— L-ai descoperit ? întrebă rîzînd moșu Sava.

Incet-încet, în cercuri, punctul se apropia ca două șindriile negre, puse-n cruce.

— Acela-i hultanul ? întrebai eu.

— Da ! îmi răspunse moșneagul neclintit.

Auzii oțelele puștii țăcănind ; închisei ochii. Cînd ridicai pleoapele, nu mai văzui paserea. O căutam cu privirile în toate părțile în naltul cerului, în zare — cînd deodată o văzui plutind cu repejune chiar pe deasupra noastră. Mi se păru că vine asupra-mi și inima începu a-mi bate cu putere. După un ocol, ca într-un vijîit de vînt, se năpusti aproape de noi și-mi apăru mare și fioroasă. Lîngă mine pușca lui moșu Sava trăsni scurt și grozav.

— Unde te duci, domnu Iliuță ? îmi strigă rîzînd bătrînul. Eu mă repeziseam spre fundul șopronului.

Mă întorsei la lumină ; mă luai după bătrîn. Sări-răm amîndoi pîrleazul. Venea din partea cealaltă în fugă și Mărgărînta. Prin iarba mare, în ograda noastră, țupăia, cu aripa frîntă hultanul. Moșu Sava se apropie de el, întinse mîna. Hultanul căscă ciocul cîrligat, și, sprijinit în coadă, cu pieptul dîrz, își răsfirea în laturi aripile ca două evantalii. Cînd bătrînul îl atinse, dușmanul ciocni cu clonțul, apoi, pră-

vălindu-se pe spate, repezi ghiare ca de oțel, încleștînd mîna care voia să-l cuprindă.

Moșu Sava scoase o sudalmă strașnică și ridică în sus degetele sîngerate. Apoi, aplecîndu-se, într-o clipă puse asupra paserei ciubota-i uriașă. Dușmanul bătu pămîntul c-o aripă, apoi rămase neclintit și zdrobit. Avea în vîrful clonțului o boabă mare de rubin.

De departe, găinile și curcile ogrăzii, cu strigăte scurte îl priveau uimite, cînd c-un ochi, cînd cu altul. Baba Mărgărinta apucase de o pană, și, rîzînd, ridicase în sus, în soare, o aripă uriașă, dungată alb, negru și roșcat. Dar mie nu-mi venea să rîd, căci mîna lui moșu Sava, cu care purta el tesla, era toată brăzdată cu roșu. Cu ochii în lacrimi priveam în juru-mi și înțelegeam că dușmanul nostru, care venise din adîncul cerului și căzuse fulgerat, nu era o pasere de rînd.



FĂT-FRUMOS MĂZĂREAN

Bunica, în fiecare sară, spune o poveste nepoșilor. E aceeași poveste, foarte frumoasă poveste, povestea cu împăratul Măzărean. În fiecare sară cei trei ținci, doi băieți și o fetiță, după ce se întorc de la masă, se cuibăresc în paturi și încep să se roage cu glasuri dulci și subțirele :

— Bunică, spune povestea.

Bătrîna întrebă cu mirare prefăcută :

— Care poveste ?

— Povestea cu împăratul Măzărean.

— Apoi nu v-am spus-o ș-asară ?

— Ne-ai spus-o, dar noi am uitat-o, bunicuță.

Spune-ne povestea cu împăratul Măzărean.

— V-am spus-o ș-alaltăsară și-n toate serile de cînd s-a făcut iarnă.

— Da, bunică, dar tare te rugăm, mai spune-ne-o o dată !

Toți trei își indreaptă spre ea ciorile umede ale ochilor. Numai în cămășuici în așternuturi, încep a sălta cu mînilor și cu picioarele ca niște ursișori albi și s-așează în jurul ei. Lucirea lămpii liniștite pe ple-

tele bălăi deodată se răsfriște în privirile obosite ale bătrinei.

Cu firișoare de aur în pupila mărită, fixată atent și serios de nepoței, bunica începe, parcă și-ar aduce aminte de ceva de demult.

— Să vă spun. A fost odată, cine știe când, în vremea veche, un boier sarac... Și boierul acela avea un fecior...

— Bunică — o întrerupse nepoțelul cel mai mare, Niculăieș — mi se pare că ai uitat să spui că pe vremea aceea se potcovea purecele cu nouăzeci și nouă de ocă de fier la un picior...

— Și se suia în slava cerului, și i se părea că-i ușor... adăogă mezinul, Sandu.

— Da. Și boierul acela avea un fecior... Ș-acu într-o zi, când s-a făcut feciorul mare, s-a înfățișat la babacă-su și i-a spus așa: Tătucă! noi sîntem singuri pe lume. Eu mamă n-am și lîngă dumneata am stat destul. Trebuie să mă duc în lume după noroc. Așa i-a spus. Și bătrînul i-a răspuns: Bine, du-te. Iaca, eu îți dau un cal și armele mele din tinereță și binecuvîntarea mea... Și i-a dat armele, și calul, și l-a binecuvîntat... și s-a dus feciorul.

— L-a binecuvîntat... zice pe gînduri, ca un ecou, fetița.

— Bunică, harmasarul eu știu că era alb... observă Niculăieș...

— Alb?

— Da. Așa spuneai mata, că era alb... Și cînd a plecat feciorul, și-a luat cușma din cap și a sărutat mîna bătrînului. Trebuie să spui tot, bunică, așa precum s-a întîmplat.

— Se-nțelege, se-nțelege. I-a sărutat mîna și s-a dus...

— Dar de ce s-a dus ? întrebă deodată gros, Sandu. Nu-i era frică să umble singur prin lume ?

— Nu-i era frică, îi răspunse cu hotărîre Niculăieș. Măzărean era viteaz. Chiar a și ajuns împărat.

— Se-nțelege. Văd că știți povestea.

Lucia, fetița, intervine hotărît și repede :

— Zău că n-o știu, bunicuță ! Spune-ne cum a ajuns Măzărean la sfînta Vineri...

Bunicuța, cu glas moale, supraveghindu-se să nu mai uite nimic, urmează povestea, cu întîlnirile minunate cu vulturul, cu știuca, cu furnica... Ajunge la sfînta Vineri...

— Aici este o cățea cu dinții de fier și măselele de oțel, o întrerupse cu oarecare grije Niculăieș.

Bunică-i i-i somn. Toată ziua a umblat robotind prin gospodărie și acuma ochii i se umbresc în răstimpuri. Se razimă încet de perna de părete. Pleoapele-i cad ca-ntr-un fulger și se ridică domol, grele.

— Da. Bate el la ușă și sfînta Vineri întrebă : Cine-i ? Om pămîntean ! Dacă ești om bun, intră ; dacă nu, du-te ; că am o cățea cu dinții de fier și cu măselele de oțel, te face mii și fărîme... Om bun, om bun, sfîntă Vineri. De atîtea ori ți-am spus să-mi aduci lemne uscate... Nu vrea să ardă focul. Sînteți niște leneși ; numai la mîncare și la somn vă gîndiți !...

— Bunică ! bunică ! strigă copiii scandalizați ; nu dormi, bunică, spune povestea !

— Aha, da ! ce ? povestea ? cine ? care poveste ?

— Povestea cu împăratul Măzărean, bunică ! A ajuns la sfînta Vineri. L-a primit ?

— Se-nțelege că l-a primit și l-a găzduit frumos și l-a întrebat de ce umblă prin lume.

Niculăieș se saltă și sugerează :

— Dar mîna, sfintei Vineri, i-a sărutat-o ?

— I-a sărutat-o. Și i-a spus așa : Eu sînt flăcău pribeag și umblu prin lume după noroc. Și norocul meu l-am visat într-o noapte și se făcea că-i o fecioară în împărăția de la Marea Albastră... N-ai putea să-mi arăți, maică Vinere, drumul la Marea Albastră?... — Da, fecior de Măzărean, drumul la Marea Albastră-i drum cotit spre răsărit... Du-te înainte pînă la sfînta Duminică... Și a pornit Măzărean înainte...

— Întăi i-a sărutat mîna, stăruiește, neînduplecat, Niculăieș.

— Da. Ș-a pornit înainte, cătră sfînta Duminică. Ș-a mers, ș-a mers... Ș-a mers înainte... Ș-a mers... Care găină neagră ? Am căutat-o. Nu era cu ou. Nu era.

— Bunică ! bunică !! țipă iar copiii.

— Ce-i, dragii bunicăi ? răsare bătrîna, cu ochii bătuți de văluri fumurii.

— Bunică, strigă Niculăieș, ieri am ajuns mai departe. Am trecut de sfînta Duminică ș-am ajuns la împărăție... Acu văd eu că nu mai ajungem la sfîrșit !

Bunica zîmbește :

— Mi-i somn. Sînt trudită. Vă spun povestea mîne-sară.

Și mîngîie creștetul auriu al lui Niculăieș, favoritul ei.

— Da, bunicuță. Da' împărăția ceea pe unde a fost Măzărean acu mai este ?

— Nu, nu mai este.

— Nici Măzărean nu mai trăiește, nici împăratul de la Marea Albastră. Așa-i, bunică ?

— Nu mai trăiesc. Au murit.

— Dar împărăția și cetățile ?

— Împărăția și cetățile s-au risipit. Acuma pe-aco-

lo-i pustie. Nu-i nici apă, nici pom. Numai năsip cât vezi cu ochii. Nu se mai cunoaște nimica.

— Numai mata ai rămas de-atuncea, bunicuță, și-ți aduci aminte de Făt-Frumos Măzărean...

— Da, da...

Și bunica zîmbește trist portretului ei din tinereță, atârnat pe părete, în umbră, drept în față, și luminat ușor de zbaterile focului...

— Numai eu am rămas de-atuncea și-mi aduc aminte...



NECULAI ȘI PRIETINUL SĂU

In ograda boierească se pripășise o biată ființă din toată lumea, un om umilit și fără minte, alungat pe drumuri de foame și frig. Nimeni nu știa al cui e și de unde-i. Un singur lucru putuse spune, c-un rîs larg, scărpinîndu-se în capu-i buhos : că-l chiamă Neculai. Era așa de zdrențuit, cu privirile spăriate parcă de dihania care-i rodea măruntaiele, încît cucoana, milostivă ca totdeauna, hotări și pentru el, ca pentru un cîine de pripas, un colț unde să se opoșească și un blid din mîncarea argățimii.

Era, în ziua cînd căzuse de pe drumuri necunoscute ființa aceasta întunecată, un cer plumburiu de toamnă și vîntul apleca prelung copacii. Frunze uscate treceau grăbit prin aerul cenușiu ; uneori vîntul, învăluindu-le, le purta cu foșnet prin ogradă ; tremurînd, păreau că-și caută un ascunziș, tîrîndu-se prin unghere și dosuri. Cucoana Catincuța le privea din cînd în cînd melancolică, cu ochii ei vineți, și-și aduna de pe frunte o șuviță din frumosul ei păr cărunț pieptănat ca de demult, cu cărăre la mijloc. Pribeagul, cu grumazul plecat, cu mînile atîrnînd pînă la genunchi, sta în fața cerdacului. Capul, c-o claie

uriașă de păr, în care erau amestecate frunze și paie, și-l înălța de câte ori răspundea; atunci avea și-un ris grozav, zgomotos și fără nici o expresie.

— Și nu-ți aduci aminte nici de tată, nici de mamă, nici de frați? îl întrebă cucoana Catincuța.

El scutură din cap cu putere: nu-și aducea aminte.

— Da' acu de unde vii?

— Apoi... eu vin de pe drum, și-am nimerit aici la curte...

— Cum îi zice satului de unde vii?

Neculai se scărpină repede în cap, părînd a se gîndi la ceva.

— Nu știi! zise el, ridicînd spre cucoană ochii șterși și rîzînd.

— Nu cumva ești de peste deal, de la Costești?

— Ihî! aprobă cu grabă Neculai.

— Poate să fie și de la Ruginoasa... își dădu părerea vâtaful Alecu.

Cucoana începu a rîde, își ridică ochii în sus și se bătu ușor cu palma peste gură, murmurînd mai mult în sine: Doamne iartă-mă!

— Vra să zică de unde ești? De la Costești, ori de la Ruginoasa?

— Nu știi! răspunse cu sfială rătăcitul, ridicînd mîna spre partea lui Alecu, ca și cum ar fi vrut să se apere de-o lovitură.

— Lasă-l, Alecule, zise cucoana Catincuța. Ascultă, Neculai, urmă ea blînd, știi tu să faci ceva?

— Ihî! strigă înveselit omul. Tai lemne, car apă!

— Vra să zică, poți face treabă?

— Ihî! Adă-ncoace cofele și arată-mi unde-i fîntina

— Bine, Neculai, bine.

— Știi să cînt și să joc! zise iar deodată rătăcitul.

Și fără să mai aștepte, începu a scoate din gîtlej un fel de țipăt straniu, o mlădiere de două note, întruna repetate, și prinse a-și mișca în tact opincile-i enorme, umplute cu paie. După aceea, rîzînd, rămase privind spre cucoană. Vîntul îi flutura părul încîlcit, barba și mustățile spînatice. Sta așa privind spre cucoana Catincuța, înălțînd un nas ascuțit și roș de mască de carnaval. Infățișarea lui era comică și grozav de tristă. Lumina de toamnă lucea în ochii lui ca într-o baltă moartă. Cucoana Catincuța rîndui mîncarea și hodîna sărmanului; apoi, în cerdac, rămase urmărind fiorul frunzelor moarte. I se așezase ca o pîclă în suflet o milă nespusă pentru idiotul adus de același vînt care purta frunzele. Paserile ogrăzii priveau și ele, uimite parcă, la mișcarea gîngăniilor acelora galbene și roșcate, așa de nervoase și așa de neliniștite la suflările neregulate ale vîntului. Vătaful Alecu apucase de mîină pe Neculai și-l trăgea după el spre grajduri.

Între cîini, vite și paseri își avu și Neculai locul în întinsa ogradă boierească. O femeie îi punea cofele în mîină; el se ducea la fîntînă, le aducea pline și le vărsa în putina de la bucătărie; se ducea iar și le aducea, pînă ce-i spunea cineva: «Destul, Neculai». Un rîndaș îi punea fierăstrăul și toporul la trunchi și omul curma lemne și le despica c-o regularitate și c-o tărie de mașină, pînă ce un glas și o voință a altuia îl îndruma în altă parte. Era un animal vîrtos, înzestrat c-o putere uriașă. Ridica butuci, mișca mormane de gunoi de la un loc la altul, se înhăma între hulube la o căruță, purta cu ușurință saci mari de griu din harabale în hambare. Glumele și risetele argățimii le asculta ca și cum ar fi fost de piatră; prin urechi, la înțelegerea lui, nu răzbăteau nici bătăile

de joc, nici înjurăturile. Cei mai mulți îl lăsară în pace. Numai haidăii de la vite crezură că le-a venit și lor vremea să petreacă pe sama cuiva. La mîncare, într-un rînd, unul îl păli peste lingură, de-i vărsă borșul ; altul îl trase de-o viță de păr ; și cînd pribeagul se răsuci în loc, o mînă furișă se întinse și-i șterse strachina și mămăliga. Cu un grohăit, Neculai privi în juru-i ; văzu pe cei care se tăvăleau în rîs și înțelese că aceia sînt dușmanii. Se prăvăli spre ei ; se dădu o clipă înapoi împuns de ghionturi, lovit de pumni ; apoi, spumînd, se năpusti iar, îi trînti, îi izbi, îi bătu cap în cap. Nu se liniști decît la glasul cucoanei Catincuța. Haidăii, sîngerăți, scăpaseră pe după grajduri. El se așeză gîfîind lîngă mîncarea adusă în grabă de o femeie ; încet-încet se liniști. Mîncă hulpav și trăgea cu coada ochiului, cu teamă, spre stăpîină. Cînd înțelese că nu-i supărare împotriva lui, că nimeni n-are să-l alunge, își șterse îndesat gura cu mînicile cămeșoiului și năvăli spre hărăbăli : apuca sacii cu grabă și-i căra în fugă spre hambar, se întorcea pufnînd și înșfăca alții ; se născuse în el o judecată tulbure : că trebuie să mulțămescă stăpîinei pentru mîncare și pentru milă. Cînd băgă apoi de samă că rîde din cerdac cucoana, că rîde vătaful Alecu, că rîd oamenii de la boi și slugile celelalte de pe la colțurile casei, se opri și el și rînji, scărpinîndu-se în cap, parcă-i era rușine de ceva. După aceea iar se prăvăli spre saci : îi ridica gemînd și trecea cu pași mari spre gura întunecată a hambarelor.

Dintre toate ființele care se mișcau în jurul lui, nu știu de ce cu una singură se împrietini Neculai. Nu era un om — căci oamenii îl socoteau drept o ființă neînțelegătoare, un animal de povară, și, cînd nu-l

disprețuiau, îl priveau numai c-o simțire de milă. Era una din paserile ogrăzii. Prietinelui Neculai era un gînsac cenușiu. Dintr-o împrejurare oarecare, bătut poate de gînsacii ceilalți, se răzlețise de cîrd. Neculai îi făcuse un culcuș de fin în cotlonul de lîngă grajdul vacilor, unde-și avea și el sălașul. Il chema și-i vorbea în legea lui, îl hrănea cu bucățele de mămăligă și-l apăra de dușmani. Ii pusese și nume: Cățelu. Ca un adevărat cățel umbla paserea aceasta după Neculai. În pas legănat, îl urmărea pînă la fîntînă, îl aștepta să scoată apă și se întorcea cu prietinelui la bucătărie. Cînd omul lucra la șopronul lemnului, gînsacul se învîrtea în juru-i. Il ciugulea de sumanul zdrențuit, ciocănea cu pliscul în așchiile care săreau de la trunchi. Neculai se oprea din cînd în cînd din lucru și-i punea aceeași și aceeași întrebare: «Ce mai faci tu, măi Cățelu?» la care gînsacul nu răspundea nimica.

— Ce mai faci tu, măi Cățelu? îl întreba iarăși rătăcitul, întinzînd spre el fierăstrăul.

Gînsacul apuca cu pliscul zimții de fier. Neculai rîdea, apoi grăia serios, ferind în sus unealta:

— Măi, tare ești tu prost! Vrei să te tai la clonț?

Paserea găgăia dulce, parcă răspundea la o glumă; omul își urma munca începută. Fișitului monoton al pînzei de metal îndemna pe Cățelu la somn. Se trăgea într-un colț, se cuibărea în pulbere și dormita la lumina potolită a soarelui.

Așa petrecură amîndoi frigul și vifornițele iernii, alături, mîncînd dintr-o bucată, așteptîndu-se unul pe altul la fîntînă, la cerdac, la bucătărie, în toate colțurile gospodăriei. Și stăpînii și oamenii ogrăzii întăi făcură haz de această prietinie bizară, pe urmă se

obișnuiră și-i urmăreau cu ochii, zîmbind, ridicau din umeri ori clătinau din cap.

— Ce să le faci ? zicea vătaful Alecu ; amîndoi îs într-o minte !

Deosebire mare într-adevăr nu părea să fie între pasere și acest desmoștenit al neamului omenesc. Ba Cățelu dădea de mai multe ori dovadă de înțelegere pentru ale vieții.

Cînd soarele primăverii se ridica la amiază și Neculai săpa în grădină mai cu îndîrjire — gînsacul se ridica de pe iarba fragedă și pornea cu pas domol spre casă. După un timp se oprea și-și aștepta tovarășul. Celălalt îi observa îndată lipsa, își contenea lucrul, privea în jur și ajungea să bage de samă că lumea se aduna la mîncare.

Tot așa se întîmpla în zori de ziuă, cînd Neculai, căzut în colțul lui după o zi trudnică, dormea neîntors de cu sară, horăia și nici gînd n-avea să se trezească. Cățelu, deșteptat deodată de lucirea dimineții, începea a găgăi liniștit și cu ciocul zimțuit apuca și trăgea de pletele încîlcite care atîrnau pe marginea lăiții.

— Ha ! striga spăriat omul. Și ochii lui tulburi se deschideau și priveau prostiți spre pasere.

— Scoală ! îl indemna gînsacul.

— Hai, hai ! răspundea Neculai căscînd.

Despre acest fapt minunat, că-l trage de chică Cățelu și-i spune să se scoale, Neculai singur vorbise pe cît putea el vorbi, într-un rînd la prînz. Oamenii au prins a rîde, de se cutremura casa, dar Neculai știa el ceva și-și avea el înțelegerile lui cu gînsacul.

Acestea și alte multe lucruri arătau că priceperea omului era foarte coborîtă, iar a paserii destul de ridicată. Ba gînsacul avea, față de lucrurile vieții, o ati-

tudine mai hotărîtă, de vreme ce singur își făcuse o idee asupra ceasului mîncării și asupra datoriilor dimineții. Cățelu cunoștea și glasul cucoanei Catincuța și se îndrepta spre cerdac, ducînd după el pe om, ca și cum își dădea samă că acolo este izvorul mîngîierilor, al ocrotirii și-al hranei.

Intr-adevăr, îndată cucoana Catincuța scobora scările, întrebînd :

— Ileană, da' au mîncat ceva azi Neculai și Cățelu?

Omul își avea risul lui prostesc, iar paserea, atentă, cu ochii lucind ca două mărgele albastre își înălța capul, știa despre ce-i vorba și se îndrepta grabnic spre ușa bucătăriei.

Sînt în viață lucruri care vin parcă de dincolo de raza înțelegerii noastre, sînt apropieri care par orînduiri fatale. Așa, cucoana Catincuța — vorbind despre întîmplarea aceasta din viața ei, cu Neculai și gînsacul — părea incredințată că ceva mai presus de noi a legat două slabe licăriri de inteligență și le-a sortit o clipă în care să plătească mila ei pentru cei mici și sărmani.

În viața ei de la țară, de lungă văduvie și de singurătate, după ce trimesese copiii la școli, zece ori cincisprezece ani nici o întîmplare însemnată nu căzuse. Își ducea treburile moșiei așa cum apucase, cu slujbașii și argații vechi ; ieșea în panerașul ei cu doi cai la arat, la secerat, la mașină ; dezbătea prețurile cu aceiași negustori evrei, și încuia valorile în aceeași veche ladă de fier. La vacanțe, avea aceleași tihnite bucurii cu copiii din ce în ce mai mari, gata să se zburătăcească ; primea urătorii și sămănătorii la sărbătorile de iarnă ; și cînd se întindea, la Paști, hora în ograda curții, avea un zîmbet de ginduri și de tristeță, căci așa la un Paști, cîndva în primăveri tre-

cute, cînd înfloreau livezile și se învirteau scrincio-bele, s-a legat iubirea tinerețelor ei de cel care acum zace sub brazde, lîngă bisericuța din sat. În zece ori cincisprezece ani nimic nu sfărîmase monotonia acestei vieți.

Dar într-o noapte, cei doi huțuli, oamenii noi de la vite, intrară în cerdac și-și oglindiră obrazurile sălbatice și bărboase în geamurile negre.

Era în iunie, noapte fără lumină. Cîinii tăceau în culcușurile lor, căci hoții erau oameni de casă. Slujitorii credincioși, zdrobiți de trudă, dormeau duși pe lăițile lor tari. Cei doi venetici, de mult înțeleși să zugrume pe cucoana cea bogată și s-o jefuiască — începură a lucra la fereastra cămării din care puteau da în iatacul cucoanei Catincuța. Aveau pile de oțel și undelemn ; începură a tăia zăbrelele.

În cotlonul lui, lîngă grajdul vacilor de lapte, Neculai cel prost își așezase, mocoșind mult și suflînd greu pe nasu-i roș, un petic la o opincă. Apoi, la lumina unui capăt de făclioară, capul îi căzuse la o parte împovărat de somn. Adormise greu, cu capul și pletele atîrnînd. Cățelu gînsacul, cuibărit mai la o parte, dormita și el. Cînd mucul lumînării se sfîrși, și cînd mănunchiul de paie de la picioarele lui luă foc — gînsacul înălță capul și dădu drumul trîmbițării zorilor. După obicei, cu pliscul trase de vișele de păr ; ciocăni chiar în cap pe tovarășul lui. Omul, mormăind, se răsuci, se trezi, și în ochii lui izbucni vilvătaia scurtă a focului. Brusc, zvicni în picioare și, mînat numai de-o spaimă de animal, se prăvăli pe ușa deschisă afară, în noaptea de vară. Cățelu, bătînd din aripi, amețit parcă, se luă după el.

În răcoarea miezului nopții, Neculai se opri nehoțărît. O liniște desăvîrșită se întindea pretutindeni.

Numai sus, în casa boierească luci deodată o lumină, ca și în cotlonul lui. Și un țipăt grozav, țipătul stăpînei care-l miluise pe el, izbucni: un glas chinuit, ca de moarte. Gînsacul strigă și el, ca și cum voia să dea un îndemn înțelegerii neguroase a omului.

În casă, cucoana Catincuța, tremurînd și a doua oară chemînd într-ajutor, văzu că se ridică din țîțîni și a doua ușă, după care, goală și despletită, își căutase adăpost.

— Dă, muiere, cheile! strigau răgușit huțului.

Cu sunet ascuțit legătura de chei îi căzu din mînă; ușa se prăvăli, capetele fioroase ale bouarilor zburară asupra ei, în lumina roșie a unui felinar. Atunci, pîriind ca subț izbire de zăpor, uși și mobile, căzură în jur, și asupra hoților se prăvăli cu toporul Neculai cel adus de vînt din necunoscut. Cu muchea fierului — făcînd de două ori hî! hî! ca atunci cînd despica lemne — numai de două ori lovi, și huțului îngenunchiară, moi, cu capetele sîngerate. Apoi, rinjînd cum îi era obiceiul, îndrăzni să-și ridice privirile la obrazul îngrozit al cucoanei și cercă să lege două cuvinte — precum ca să-i arate că le-a făcut el sama hoților, dumneaei să nu mai aibă nici o grijă.

Cucoana Catincuța povestea cu lacrimi această întîmplare și pe urmă rîdea, amintindu-și cum s-a dus Neculai să caute prin ogradă pe Cățelu, fără să-și mai aducă aminte de focul din cotlonul lui. Șandramaua a ars și era să ardă și grajdul, dacă nu săreau slujitorii. Neculai nu voia să știe de asta. El pesemne își căuta prietinel, ca să-i lămurească ce ispravă a făcut.



DUMBRAVA MINUNATĂ

I

Se vede ce soi rău este duduia Lizuca.

Doamna Mia Vasilian dă noilor sale cunoștinți informații despre persoana sa c-un aer de tinereță naivă.

...Acum *douăzeci și trei de ani*, cînd a adus-o barza în casa părinților domniei sale, i s-a pus numele Maria, închipuiți-vă !

Cele două soții de funcționari, proaspăt transferați în tirgul nostru de guvernul conservator, o ascultau cu interes, făcînd însă în sine rezerve personale asupra anilor. Numele li se părea convenabil.

Un nume destul de frumos, nu-i așa ?

Cum a început însă a îngîna cele dintîi cuvinte, dumneai și l-a schimbat singură. C-o voce muzicală, țuguindu-și buzișoarele, răspundea totdeauna : *Pe mine mă cheamă Mia !* Și Mia i-a rămas numele.

Cineva făcea, atunci, observația că asta dovedește la copilă «simțul muzicii».

Intr-adevăr, doamna Mia Vasilian poate mărturisii fără șfială că e o muzicantă desăvîrșită ! Toată lumea recunoaște că dumneai are o voce fermecătoare !

De altminteri a și urmat patru ani la conservator. Celebra Teodorini o iubea și-i prezicea un viitor strălucit. Era vorba în familie, să fie trimisă la Milano.

Părinții săi erau bogați, aveau moșie mare în Buzău, lângă Leontești. Echipaje, servitori în livree, guvernante... Cu asta s-a născut și-a crescut Mia Vasilian.

Adesea, tatăl său, boier Anastase, o lua pe genunchi și-i arăta portretele strămoșilor în rame ovale aurite.

Din strălucirea de altădată i-a rămas cel puțin atîta : o creștere nobilă !

În condițiile de clinoară, căsătoria cu Vasilian ar fi apărut ca o mezalianță, căci domnia sa e născută Papazoglu.

Avînd însă în vedere atîtea și atîtea lucruri, speculații nefericite, inimiciții politice, a trebuit să se resemneze. Totuși nu se poate spune, nu-i așa ? că Vasilian nu-i de familie bună. E dintr-o foarte bună familie, dimpotrivă, boieri moldoveni, însă oricine va recunoaște că Papazoglu e altceva : e un nume celebru.

Însfîrșit principalul e că se simte bine și e fericită. Și Jorj îi satisface toate capriciile... Altfel nici nu se poate. El e cu cincisprezece ani mai mare ca ea și a mai fost însurat o dată.

I-a rămas și un copil, o fetiță care — cum să spun ? — care e un fel de ghimpe între ei... un copil, vai ! destul de rău crescut.

Asta aduce puțină umbră vieții lor, nu-i așa ? Căci Vasilian a luat-o din dragoste. Văzînd împotrivirea ei de la început, bietul Jorj căzuse bolnav.

A trebuit să cedeze ; și la nuntă avea o toaletă așa de frumoasă, așa de elegantă, încît o invidiau toate prietinitile.

— Eu sînt cam dificilă, încheie c-un zîmbet dulce doamna Mia Vasilian, și am gusturi deosebite. Îmi place mai cu samă eleganța și fineța... Nu înțeleg de ce nu mai aduce cafeaua ! urmă ea săltînd din jilț cu vioiciune.

— Lasă mata, madam Vasilian, o potoli cucoana cea mai bătrână, nu te deranja. Trebuie să vie. Până atuncea îmi răsucesc țigara...

Mia Vasilian tropăi mărunțel pînă la sonerie și apăsă prelung pe buton, incrunțind sprîncenele încon-
deiate negru. Iar cucoana Emilia, aruncînd o privire fugară și cu diferite înțelesuri, cătră fiica sa, madam Neicu, deschise poșeta și începu a cotrobăi prin ea căutînd o mică tabachere de argint în care ținea tutun de calitatea a doua.

Doamna Mia Vasilian, soția cunoscutului avocat din tîrgul nostru, observase privirea cucoanei Emilia și zîmbi. I se părea foarte ciudat cum o mamă așa de înaltă și de groasă poate să aibă o fată așa de uscată și subțire. — ca o ață... Las' că amîndouă sînt urite și fără gust îmbrăcate. Și au niște pălării... Cum pot niște femei de condiție să poarte asemenea pălării?

Servitoarea, o fetică vie cu mutrișoară de veveriță, intră păturindu-și șorțul alb.

— Ați sunat, cuconiță?

— Ma chère, îi răspunse blînd Mia Vasilian, așteptăm niște cafele care nu mai sosesc...

— Indată, cuconiță... și servitoarea dispăru îndărăt.

Doamna Mia Vasilian făcu doi pași spre fereastra deschisă.

— Frumoasă zi, vorbi ea, totuși mi se pare prea caldă. Ne aduce și șerbetul de portocale îndată. Fetița asta e foarte inteligentă și-mi cunoaște toate gusturile. Și cu servitorii, dragă cucoană Emilie, trebuie să știi cum să te porți.

— In ziua de azi nu mai sînt servitori ca altădată, observă cucoana Emilia.

Doamna Vasilian răspunse zîmbind :

— Cu ai mei, eu sînt foarte mulțămită. La mine servitorii se tem de un singur lucru: să nu-i concediez...

Madam Neicu își strinse buzele subțiri, ar fi vrut să răspundă ceva. Dar se stăpîni și tăcu.

— Cu toate acestea și eu îi schimb destul de des, ce să fac? se tingui nevinovat doamna Vasilian. De unii trebuie să mă despart. Mai cu samă pe cei rău-crescuți nu-i pot suporta... La mine, dragă madam Neicu și dragă cucoană Emilie, năcazurile sînt cu totul de altă natură. Prea mult n-am a mă plînge, dar totuși, trebuie să știți că, la marginea țirgului acestuia nenorocit, trăiesc niște bătrîni ridicoli, părinții «predece-soarei» mele. Nu trecea o zi și cereau lui Jorj să le trimită copila, că vor numaidecît să vadă pe Lizuca lor, că fără Lizuca lor nu pot trăi! Dacă bietul copil nu a avut parte de o creștere îngrijită, numai bătrîni sînt de vină. De-acolo a venit cu niște mutre și cu niște obiceiuri de țarancă, dragele mele, incît, drept să vă spun, mie mi-i și groază. Vă inchipuiți dumneavoastră că nu pot pune pe ea o broderie ori o panglică? E de admis ca la vîrstă ei — are șase ani! — să nu poată face o reverență în fața unor persoane mai în vîrstă? Eu am fost crescută altfel. Lucrurile acestea pe mine mă horipilează.

Slujnica cu mătrișoară de veveriță se ivi în umbra ușii, purțînd tablaua cu dulceață și cafele.

— Cuconiță, vorbi ea delicat, domnul locotenent Micuș Lazăr întrebă dacă binevoiți a-l primi.

— Cum nu? Să poftească; astăzi e ziua mea de primire; dumnealui e totdeauna binevenit! răspuse doamna Vasilian cu o voce puțintel mai înaltă.

Și săltînd în rochia-i foșnitoare, făcu doi pași spre ușă. Cînd zări uniforma verzie, capul blond și lins

și obrazul ras și ușor pudrat al ofiterului, făcu un gest de poftire cu minile și zîmbi dulce.

— Domnule Micuș, nu te-am văzut de-un secol, cîntă ea. Și înnărul se opri uimit la doi pași, întorcînd puțin capul și ascultînd muzica glasului ei.

— Doamnă, răspuse el ceremonios, sînt foarte fericit că nu m-ați uitat...

Cu călcăile lipite, înclinîndu-se adînc, apucă ușor mînuța întinsă a doamnei Vasilian și-i sărută vîrfurile degetelor. Slujnicuța așezase pe măsuța dintre cucoane tablaua și se întorsese, privind cu admirație. Cucoana Emilia și madam Neicu stăteau cu lingurițele în mîină și nu știau dacă ar fi potrivit să absoarbă șerbetul. Însfîrșit, îl înghițiră, și pe cînd adăogeau apa trebuitoare, ofiterul se înfățișă și-naintea lor, elegant și solemn.

Schimbul de complimente care urmă, mișcările rotunde, zîmbirile și poftirile împrăștiară în salonașul grenat ca un abur de nobilă uitare și voie-bună. Nimeni nu băgă de samă cînd se strecurase, printre scaune, spre tablaua cu șerbet, Lizuca, năcazul doamnei Vasilian.

Era o fetiță mărunțică, însă voinică și plinuță. Rochița de doc albastru stătea strîmbă și în chip cu totul nepermis pe trupușorul ei. Botinuțele îi erau pline de colb și cu șireturile desfăcute. Colțunii căzuseră și arătau niște piciorușe pîrlite de soare, cu genunchii nu tocmai curați. Capu-i era foarte scurt tuns, băiețește, și arăta în rotunzimea lui felurite bulbucături neregulate. Năsușoru-i mititel ar fi avut nevoie de batistă, lucru pe care-l dovedeau și mînicile rochiței. Gura-i era cam mare și obrații prea roșii. Nu era deloc frumușică și delicată duduia Lizuca. Numai

ochii căprii, umbriți de gene negre, aveau în ei cîte-o mică floare de lumină.

Fără să stea deloc în cumpănă și fără să-i pese de nobila adunare, Lizuca păși ușor însă hotărît spre măsuța cu dulceață și, înfingîndu-și două degete în chisea, le scoase împodobite c-o bucată nestatornică de șerbet. Tocmai cînd se îndeletnicea s-o prindă cu gura și cu limba fără a pierde nimic, slujnicuța o zări și dădu un țipăt.

— Ce-i, ma chère? se întoarse cu mirare doamna Vasilian.

Dar cînd văzu despre ce era vorba, cînd înțelese ce contrast și ce sacrilegiu s-a produs în salonașul său grenat, sîngele i se ridică brusc în obraji și-i fulgeră în ochi.

— Ce înseamnă asta, Eleno? vorbi ea apăsât, c-o voce scăzută, dramatic. De cîte ori te-am făcut atentă asupra acestor lucruri? De ce-ai inlemnit? Ia-o!... Nu-nțelegi că, dacă o mai văd o clipă, trebuie să che-mați doctorul? Ah! e ceva îngrozitor! oftă ea cu desnădejde, întorcîndu-se spre musafiri. E zadarnic orice; zadarnic! Nu știu ce să mai fac cu copilul acesta. Uitați-vă dumneavoastră cu ce obiceiuri mi-a venit de la bunicii ei. Eu i-am spus de multe ori lui Jorj că copilul acesta e o rușine și-o nenorocire. Chiar de aceea Jorj nici n-o mai trimete la bătrîni. E o hotărîre pe care nu pot decît s-o aprob!

Cucoanele dădeau din cap c-o adîncă înțelegere a lucrului; și oftară. Domnul Micuș părea nedumerit. El ar fi dorit să ridă. Și-i părea rău că de pe fața doamnei Vasilian a pierit lumina.

Dar stăpîna casei era o ființă fină și înțelegătoare. Cum văzu că Elena s-a năpustit și a apucat pe copilă în ghiare ca uliul, trăgînd-o în salturi violente și

neregulate spre întunericul antreului — se întoarse spre domnul Micuș cu acel suav zîmbet pe care, oricît s-ar sili, nu-l poate avea nici o femeie din tîrgul nostru.

— Domnule Micuș, zise ea, după acest intermezzo, te rog să aștepti puțin pînă ce ți-oi aduce dulceața de smeură, pe care am făcut-o eu singură ieri.

— Cu această minuță... răspuse ofițerul, înclinîndu-se iar și sărutînd unghiile trandafirii.

Ca și cum această galanterie ar fi fost un semnal, cucoana Emilia și madam Neicu se priviră și se ridicară deodată. Impotrivirile, protestările, explicațiile, zîmbetele nu ținură prea mult, și, după ieșirea celor două cucoane, în salon se făcu un răstimp liniște, apoi răsună un ușor-rîș cristalin, semn că orice supărare se uită destul de lesne pe lumea asta...

II

*Duduia Lizuca plănutește
o expediție îndrăzneală.*

— Vină-ncoace, gîngania dracului! ienea cu obidă slujnicuța, trăgînd de o aripă și smuncînd după ea pe Lizuca. Din pricina ta să-ndur eu observații și ocări!

Fetița începu a scînci subțire, înțepenindu-se în picioare și trăgîndu-se într-o parte:

— Lasă-mă! dă-mi drumul! Tu ești o servitoare... Am să te spun la tata.

— Da? ai să mă spui? Și slujnica îi făcu vînt înainte, ajutîndu-se puțin și cu piciorul. Domnu nu vine degrabă acasă și pînă s-a întoarce el, îți spînzurăm noi chelea-n băț!

Lizuca făcu bot și întoarse o privire de ură pe sub sprâncenele încruntate.

— Așa? strigă slujnicuța; te uiți ca hoții? Are dreptate cuconița. Dihanie și soi rău ce ești!

Prinzînd iar pe copil de-o poală a rochiței îi făcu ceea ce se cheamă un șurub, răsucindu-i în moalele capului unghia cea mare și monturile degetelor. Văzînd că Lizuca se stăpînește încă, îi mai făcu unul și mai îndesat, și mai în răspăr, pînă ce simți sub degetele mîinii celeilalte carnea tremurînd și auzi lacrimile forfotind în năsușorul cel neînsemnat.

— Mai na și dobîndă, vorbi ea rizînd, ș-o plesni cu palma peste capul tuns. Să te duci și să te-ntorci cînd te-oi chema eu!

Lizuca se poticni și se izbi cu capul de perete. Apoi, smîrcîind, își înghiți și-și stăpîni lacrimile și întoarse iar pieziș spre slujnică privirea de hoț.

Dar Ileana intrase în cuhne și vorbea subțire și năvalnic cu bucătăreasa. Duduia Lizuca putu să-și usuce în voie lacrimile cu acea parte a mînicilor cu care își ștergea și nasul. Apoi observă, aproape, pe prietînul ei Patrocle, și-i zîmbi.

Patrocle era un boldei roșcat, cu picioarele scurte și strîmbe și cu capul mare. Intre ochii omenești, sprîncenați negru, avea adînci creșturi perpendiculare și anii și experiențele vieții îi încăruntiseră perii din jurul botului.

Îndată ce văzu surîsul duduii Lizuca, se apropie și începu a-i linge mîna, plină încă de șerbet de portocale.

— M-au bătut și ieri, oftă Lizuca; m-au bătut și azi; mă bat în fiecare zi...

Patrocle o înțelese, ca totdeauna. După ce-i curăți mîna, se întoarse pe labela de dinapoi, se înalță și

se sprijini ușor de pieptul fetei și o mîngîie, ștergîndu-i de pe obraz urma lacrimilor sărate.

— Patrocle, îi zise Lizuca ; tata nu mai vine de la București, și pe bunici nu i-am văzut de multă vreme. Nici nu ne lasă să ne mai ducem pe-acolo. De cînd a murit mama, noi petrecem tare rău.

Patrocle scheună ușor ș-o privi cu ochii lui frumoși, cercuiți cu aur.

— Intr-adevăr, răspuse el, petrecem foarte rău.

— Pst ! i-auzi ! vorbi iar Lizuca, înălțînd un deget. Mămica rîde. Mămica rîde totdeauna. Mama noastră nu rîdea așa...

Fetița rămase cu urechea ațintită, apoi căzu pe gînduri. Și șopti ușor — cătră o umbră vagă, care-i apăruse deodată :

— Tată, eu am auzit pe mămica rîzînd în salon cu domnu Micuș...

Cucoana Emilia și madam Neicu tocmai ieșeau de la vizită și se îndreptau spre porțița de la stradă. În trecere, bătrîna își puse mîna în creștetul copilului :

— Ce ai, fetiço ? întrebă ea. Ai plîns ?

Lizuca respinse mîna care o mîngîia și privi pieziș și fără prietinie spre cele două cucoane. Nu răspunse și se trase la o parte, urmată de tovarășul ei.

— Copil rău ! declară cucoana Emilia, pe cînd madam Neicu asculta atentă rîsul cristalin din salonaș. Deplin înțelese și făcîndu-și semne cu ochii. amîndouă trecură domol în strada singuratică, sub copleșitoarea căldură a verii.

În urma lor, în fața casei cu persienele lăsate, Lizuca rămase gînditoare, cu ochii ațintiți și cu sprincenele ușor încruntate. În preajmă-i se desfășurau cîteva răzoare uscate, cu flori sărace și ofilite. Glo-

buri de sticlă colorată, înălțate în bețe, răsfingeau imaginile diforme ale copilului și cățelului.

Duduia Lizuca nu stătu mult în cumpănă.

— Patrocle, vorbi ea înălțînd lîngă nas arătătorul mîinii stîngi, eu nu mai stau aici. Mă duc la bunicii mei.

Cinele o privea țintă.

Fetița se strecură spre cerdacul de dîndos, pe unde o scosese slujnicuța și trase dintr-un cotlon al ei o hăinuță ș-o beretă de lînă roșie. Se plecă și-și ridică coltunii căzuți. Apoi iar rămase gînditoare.

Stînd cuminte pe coadă, Patrocle îi urmărea toate mișcărilor. Indemnat de prevederea stăpînei lui, se prelinse, nesimțit și cu urechile clăpăuge, spre bucătărie, și se întoarse în scurt, purtînd delicat în gură, numai de o margine, o felie mare de pine albă. Un glas răgușit răsună în urma lui :

— Țibă ! turba naibii ! bată-te Dumnezeu să te bată și n-ai mai ajunge ! O bucată de lemn sună cu zgomot în cerdac și săltă de cîteva ori în capete, pe urmele cățelului. Patrocle întoarse capul, înțelese că urmărirea încetează și veni cu pînea la tovarășa lui.

— Patrocle, de ce duci pînea în gură ? întrebă rîzînd Lizuca.

— Pentru că n-am buzunar ! îi răspunse cu ochii cățelușul, foarte vesel.

— Atunci s-o strîngem la mine, s-avem la vreme de nevoie, hotărî duduia Lizuca ; și primind de la Patrocle pînea, o așeză cu grijă într-un buzunar al hăinuței roșii. Ne mai trebuie ceva, urmă apoi fetița, și pe urmă fugim. Ne ducem în lume, la bunicii noștri !...

Lizuca cunoștea toate cotloanele casei. Găsi îndată cenușa de care avea mare nevoie, umplu cu ochi

celălalt buzunar al hăinuței sale și se întoarse spre porțița de la stradă.

— Tărîțele ori făina nu sînt bune, explică ea. Este o poveste cu copiii rătăciți pe care mi-o spunea bunica — și acolo se vede că iepurii și vulpile lingeau dîra de făină și de tărîță și copiii n-au mai putut cunoaște drumul înapoi. Ca să se cunoască semnele, trebuie să presuri cenușă. Hai să mergem, Patrocle!

— Hai! răspunse cățelul. Și ieșiră amîndoi pe porțiță, pornind pe-un drum lung și plin de peripeții.

III

Sfat cu Sora-Soarelui.

Vremea era pe la toacă, dar căldura era încă în toi și juca rotind ca răsfrîngerile unei ape tainice pe deasupra caselor adormite. Ulița ridica, pustie și singuratică, spre strălucirea asfințitului. Clopote începură a bate dulce și trist, de la bisericile tîrgului. Fetița se opri o vreme în loc, ascultînd.

— Așa sunau clopotele și atunci... șopti ea cu ochii duși.

Cei doi tovarăși trecură domol pe cărarea din marginea uliții pînă sus în deal, la plopul lui Mihalcea. Acolo Lizuca se opri și băgă de samă că s-a isprăvit cenușă.

— Patrocle, ce facem noi acum? întrebă ea pe cățel.

Patrocle își scutură urechile mari și o privi țintă:

— Nu știu, stăpîna!

Prin plopul tremurător străbătu un freamăt prelung. Duduia Lizuca zise:

— De acum trebuie să apucăm pe drumușorul de la stînga. Chiar și frunzele plopilor se-ntorc într-acolo.

Pe urmă, avem să trecem printre livezi și prin dumbrava Buciumenilor și îndată dăm de căsuța bunicii. Dacă am isprăvit cenușa, mergem pînă acolo și înapoi nu ne mai întorcem. Acolo nu ne bate nimeni și buniciuța are să plîngă și are să se bucure că am venit. Pe tine te dor picioarele, Patrocle ?

— Nu.

— Nici pe mine. Hai să mergem. Uite, Patrocle, pe aicea drumul e mititel și îngust, da-i mai frumos decît în tîrg. Și la dreapta, și la stînga, s-au adunat păpușoi. Se mișcă și sună ca niște săbii. Dar eu nu mă tem. Ei ne îndeamnă înainte și ne pot apăra de multe jivine rele. Vezi tu ? Păpușoii au și împărăteasă, Patrocle. O floare mare și mîndră : bunica zice că o cheamă Sora-Soarelui. Să ne oprim aici, lîngă ea. Ce mai faci mața, Sora-Soarelui ?

Floarea cu coroana aurie se clătină lin spre copilă, la adierea vîntului.

— Imi pare bine că te găsesc înaltă și frumoasă, urmă Lizuca. Noi ne ducem la buniciuța și la bunicul.

— Foarte bine, aprobă floarea-soarelui.

— Căci acasă nu mai putem sta. Tata a bătut din picior la bunici și nu mă mai lasă la dinșii. Și cînd era tata acasă, mămica se sfădea cu dînsul ; țipa subțire, cerea să vîndă livezile și pădurea. Tata nu voia și zicea că sînt ale mele, rămase de la mama. Iar mămica tropăia mărunțel și se uita holbat și a căzut pe scaun leșinată ; și tata a sărit și a stropit-o cu apă. Pe urmă tata s-a dus ; iar mămica mă tot bătea, dar eu nu plîngeam. Mă strecuram la Patrocle, în cușca lui, și stam acolo ascunsă și mă gîndeam la mama, care s-a dus și nu s-a mai întors. Mama mea a murit, Sora-Soarelui !

Floarea lăasă să cadă deasupra copilei două petale ca niște fluturi de lumină și clătină întristată din cap.

— Așa-i că pe aici e drumu la bunicii mei? Atunci hai să mergem, Patrocle, că altfel întirziem.

La doi pași de duduia Lizuca, cățelul scurma ușurel cu o labă un mușuroi de furnici, apoi își virî botul în el, mirosind. Indată începu să scuture din cap și să pufnească, țopăind la dreapta și la stînga.

Lizuca începu a ride :

— Vezi, Patrocle, dacă nu le dai pace, ele te mușcă. Stăi cuminte, să ți le iau de pe bot și să le dau drumul în iarbă. Nu știi mata că aici este și împărăteasa furnicilor? Și dacă o scăpăm de primejdii, ea ne dă un fir de pai; și cînd avem nevoie de dînsa indată vine să ne ajute, cu toate furnicile ei. Așa. Uite paiul. Hai să mergem. Rămîi sănătoasă, Sora-Soarețui.

IV

Unde s-arată sfînta Miercuri.

Coborîră printre livezi, unde adiau miresme calde de cimbrișor și ceară. Garduri foarte înalte de nuiete, cu stresină de spini, se ridicau la dreapta și la stînga. Și sălcii bătrine, cu forme ciudate, își mișcau domol pletele argintii. Lizuca știa că sălciile acestea sînt oameni și dihanii înteleniți din veacuri vechi de o vrajă. Le privea cu sfială și le asculta cum oftează și cum șoptesc.

Drumul celor doi tovarăși mai întîrzie o vreme lingă o adunare liniștită de gînganii mărunte și roșii, puncfate cu negru.

— Patrocle, acestea-s vacile-Domnului, zise fetița.

— Știu, dar haide să mergem, că acuși asfințește soarele, răspuse cățelul.

— Mergem, Patrocle, nu te supăra. Uite, pe coasta de dincolo se vede dumbrava. Acuși ajungem.

Era în juru-le tăcere și singurătate; ș-o lumină dulce se cernea printre crengile sălciilor. Nu se auzea nici lătrat de cîne, nici chemare de pasere. Parcă intraseră în ținutul unui basm... Deasupra, departe, se pleca cerul albastru spre dumbravă, curgînd ca o apă; ș-o împărăteasă pajură plutea pe talazul acela, cu aripile neclintite.

Dar deodată, la o cotitură, răsări ca din pămînt o babă mărunțică și mohorită, cu ochii mititei și cu nasul coroiat. Venea încet spre cei doi tovarăși, sprijinindu-se într-un toiegel alb. Patrocle ciuli o clipă urechile, mîrîi ușor, apoi rămase cuminte lingă Lizuca.

La doi pași de copil, bătrînica se opri și deschise o gură fără dinți, cu buzele uscate și supte. Intrebă clătînd din cap :

— Așa-i că te duci la bunicuța ?

Lizuca o privi uimită. De unde știa bătrîna că ea și cu Patrocle se duc la bunicuța ? Apoi înțelese și zîmbi :

— Așa-i că mata ești sfînta Miercuri ? vorbi ea fericită. Pînă acuma nu te-am văzut niciodată, dar acuma te cunosc. Unde ți-i cățelușa cea cu dinții de fier și cu măselele de oțel ?

Sfînta Miercuri răspuse zîmbînd :

— Am lăsat-o acasă, să-mi păzească gospodăria.

— Da ? îi răspuse Lizuca. Noi nu ne temem de dînsa, că sîntem oameni buni. Sărut mîna, sfîntă Miercuri, acuși asfințește soarele și Patrocle se teme să nu întîrziem.

— Du-te, puiu babei, îi răspuse bătrîna punîndu-i

mîna în creștet. Mata ești o copiliță orfană și năcăjită.

Cei doi tovarăși trecură înainte. Sfînta Miercuri rămase o clipă uitîndu-se după ei. Parcă stătea în cumpănă, nehotărîtă. Apoi apucă la deal și, cu destulă greutate, trecu pîrleazul unei grădini. Lizuca și Patrocle grăbiră pasul. Livezile rămaseră în urmă și ei ajunseră în fundul văii, la o punte de lemn și la un pîrau care clipea și gilgîia prin ierburi și printre maluri înalte de humă.

Broaștele care stăteau de pază la punte săriră în apă, una după alta. Lizuca se opri, cu inima bătînd; apoi, văzînd că Patrocle rămîne nepăsător, înțelese că nu-i nici o primejdie.

— Eu, cu Patrocle, nu mă tem de nimica, murmură Lizuca și trecu puntea.

Văzu o clipă în apă o fetiță fantastică și un cățel ciudat. Și fără să se mire prea mult, intră în iarba dumbrăvii.

Mesteceni, plopi și ulmi se ridicau la deal pe costișă, cu ramurile încurcate și neclintite în vîlvoarea asfințitului. De acolo de sus, curgea parcă pe subt arcurile ramurilor un painjenis de ape trandafirii. Și în tăcerea poienitelor, pe un gheb de pădureț bătrîn, o ciocăni-toare vesti sosirea drumeților.

Ca și cum erau așteptați, păsărele mărunte apărură legănîndu-se pe vîrfuri mlădioase de sînger. Priveau pe Lizuca cu ochșori ca vîrfuri de ace, și-o întrebare toate deodată ce caută în împărăția lor.

Insă Patrocle era acolo. Ridicîndu-se pe picioarele de dinapoi, hămăi la ele de două ori și le amenință cu laba.

Rîzînd mărunțel, păsărelele se făcură nevăzute. Dar în furca unui mestecăn apăru alt stăpîn al locu-

lui: un mierloi mirat, care se uita la fetiță cînd cu ochiul drept, cînd cu cel sîng. Era negru și cu ciocul galbăn. Și cu mare îndrăzneală strigă înspre Lizuca, cu glăsușoru-i de fluier:

— Chiorchioșeto hăi!

«E cam obrăznicuț dumnealui...» gîndi Lizuca. Și-l întrebă cu blîndeță:

— Ce ți-am făcut eu matale, de spui că-s urită și încrucișată? Eu sînt o fetiță năcăjită și mă duc la bunicii mei.

Mierloiul sări pe o crenguță mai apropiată, privi blînd pe fetiță și ciripi moale în gușă:

— Lizucă.. Lizucă..!

Fetița începu a ride. Patrocle se năpusti asupra mestecănului, și mierloiul săgetă prin painjeniușul de aur spre tainițele dumbrăvii.

V

*Duduia Lizuca găsește gazdă
bună în Dumbravă.*

Indată ce soarele scăpătă după culme, luna, alungată de pe tărîmul celălalt, ieși în răsărit la marginea dumbrăvii.

Niciodată Lizuca nu văzuse luna așa de aproape și așa de mare. O neliniște, i se furișă în suflet. Spre asfințit, în fundul pădurii, clipeau încă fire de jar sub spuză; într-acolo se strecurau nesimțit cele din urmă păsărele, dîndu-i bună-sara. Și cu toate că spre răsărit se înroșea luna și creștea lumina peste pîcla ogoarelor, în pădure o umbră tainică și deasă se întindea, izvorînd din văi și cotloane necunoscute.

Lizuca se simți puținel infricoșată.

— Ce ne facem noi, Patrocle ? întrebă ea pe cățel. Drumul nu se mai cunoaște.

Prin ușoara întunecime viorie, cățelul îi atinse minile cu botul și o privi amical. Cu Patrocle lingă dinsa, n-avea de ce se teme. Asta o vedea foarte bine duduia Lizuca.

— Patrocle, îi zise ea, eu știu că tu ești cățel vrednic și viteaz ; dar ce ne facem noi dacă ne-om rătăci în pădure ? Acu ar fi mai bine să cioplim o toacă de lemn de tei și s-o aninăm într-un vîrf de copac. Cînd bate vîntul, toaca sună și bunicii ne caută și ne găesc. Dar nu putem face toacă, pentru că n-am luat cuțit de-acasă.

— Se-nțelege, răspunse Patrocle, fără cuțit nu facem nici o ispravă.

— Atuncea ce-i de făcut ? Iaca, în cer, Dumnezeu a aprins luminările, dar cararea tot nu se zărește. Așa nu putem sta. Eu zic să căutăm un culcuș.

— Asta-i lucru prea ușor, răspunse Patrocle.

— Bine ; atuncea hai să mergem. Dar cui putem noi cere găzduire într-o noapte ca asta și în așa singurătăți ?

Cățelul porni înainte, adulmecînd prin iarba. Copilița băgă de samă că de o parte și de alta a cărării florile își plecaseră capetele și dormeau. Într-un colț de umbră, îi apărură o lumină.

— Acolo trebuie să fie o căsuță pentru noi, murmură duduia Lizuca.

Apropiindu-se de lumina licuriciului, cunoscă că se află lingă o scorbură de răchită bătrînă. Pletele lungi ale ramurilor cădeau cătră ea și se clătinău alene.

— Asta-i o casă foarte bună, mormăi Patrocle.

Atunci Lizuca își ceru voie de la răchită :

— Mătușă răchită, șopti ea cu sfiială, ne dai voie să intrăm în casă la mata ?

Răchita o mîngie lin și îi dădu drumul în scorbură.

— Aicea-i foarte bine, Patrocle, grăi fetița cuibărindu-se. Văd că este saltea și pernuță de mușchi. Mă învălesc cu paltonașul și-mi pun bereta-n cap și pot dormi împărătește. Uite, este loc și pentru tine.

Cățelul intră și el în scorbură, pe fereastră, și se ghemui lîngă copilă.

Lizuca începu iar a vorbi încet :

— Patrocle, eu cred că nu trebuie să ne temem de mama pădurii. Aici îs locuri curate... Sfinta Miercuri stă aproape. Știi de ce mă tem eu ?

— De ce te temi ?

— De bursuc. Am auzit că bursucu-i foarte rău.

— N-are decît să vie, mormăi cu dispreț Patrocle ; am eu ac de jocul lui !

Chiar în clipa aceea, Lizuca dădu un țipăt. O umbră răsărise într-o diră de raze, țupăind cătră scorbură. Din cînd în cînd se oprea, se înălța și mișca două coarne lungi și drepte.

Lizuca abia putu să îngîne cu spaimă :

— Iaca bursucu, Patrocle !

C-un lătrat scurt, Patrocle se și repezise. Cornițele fantasmei căzură. Lizuca o mai văzu numai o clipă prăbușindu-se năprasnic spre tufărișuri.

— Știu eu că Patrocle nu se teme de nimica ! zimbi ea.

Se auzi glasul cățelului țîhnind răsunător în pădure.

— Patrocle ! strigă fetița ; nu mă lăsa singură. Și scotînd capul din scorbură, duduia Lizuca așteptă, în tăcerea cuprinsului, întoarcerea tovarășului ei. Il auzi într-un tîrziu venind : tip-tip. Intră gîfîind și se cui-bări lîngă ea. Apoi mormăi nemuțămîit :

— N-a fost decît un iepure !

— Grozav se temea de mata ! îi zise Lizuca cu admirație, mîngîindu-l.

În dumbravă se făcuse deplină tăcere și un întu-
neric tainic, prin care totuși ochii vedeau cu ușurință.
În tăcerea aceasta, un greieruș începu să țîrie melan-
colic, aproape. Lizuca îl ascultă atentă.

— Cîntă frumușel, șopti ea.

— Da, dar nu prea mă lasă să dorm, mormăi Patrocle.

— Nu știi de ce, dar mie nu mi-i somn deloc. Așa-i de frumos și de bine... Eu n-am cunoscut niciodată dumbrava asta. Acuma văd că-i o pădure ca-n poveș-
tile pe care mi le spunea mama... Nu mai sună gre-
ierul. A tăcut.

— A făcut foarte bine, ingîna somnoros Patrocle.

Tăcu greierușul. După el o privighetoare își umflă de cîteva ori glasul, pe un yîrf de smicea, într-o rază de lună.

— Asta ce-i ? întrebă cu mirare fetița. Patrocle nu-i răspunse.

Dumbrava rămase iar tăcută în fumul ei de lumină, ca într-un vis. Și duduța Lizuca înțelegea că în farme-
cul acela are să se-nîmple ceva deosebit. Și aștepta cu inima bătînd și cu ochii ațintiți.

Și deodată clîpiră candelile verzi de licurici în două șiraguri, și văzu pajiștea de flori deschisă către un perete de stîncă, între doi mesteceni bătrîni. În lumina verzie, fără zgomot, o ușă de cremene se mișcă și se dădu la o parte, și din întu-
neric de peșteră apărură minunată arătare. Erau niște omușori mititei, numai de două palme de la pămînt. Le luceau fețele și ochii de zîmbet.

Fetița voi să-i numere.

— Nu se cade să ne numeri! se auzi o voce subțirică. Să știi că sîntem șapte!

Și dudula Lizuca nu-i numără; și știa că sînt șapte prichindei. Și veneau încet cătră ea prin dumbrava fermecată, printre candelile licuricilor; și parcă ei singuri străluceau de lumină.

În frunte pășeau un bătrinel și-o bătrinică, cu plete albe și cu obrazurile rumene, îmbrăcați în straie de mușchi. După ei, patru prichindei cu bărbi cărunte purtau un pătuț de mlajă împodobit cu cicori și sulcină. Și pe pătuțul acela, pe un tronșor de piatră, sta o domniță mai mititică decît toți și balaie ca grîul. Avea pe cap cunună de maci sălbatici și era îmbrăcată într-o haină lungă de coloarea pietrei de rubin.

Înima duduii Lizuca bătea tot mai tare.

— Vă cunosc, șopti ea cu nespusă fericire; v-am văzut la bunici acasă, într-o carte veche, pe care o cetea mama cînd era ca mine.

VI

Aici s-arată cine sînt prichindeii.

Bătrînii se opriră și bărboșii lăsară încet pe pămînt pătuțul de mlajă. Domnița sări sprintenă de la locul ei și ieși înainte. Apoi, fără nici un zgomot, cu toții se așezară pe iarbă în fața scorbunii. Domnița sta între bătrînei; și cei patru cu bărbi cărunte îndărăt. Iși ridicară odată cu toții capetele și priviră țintă la fetiță, cu ochii lucind ca niște nestimate.

Întâi începu a vorbi Domnița cu un glăsușor de păsărică:

— Duduie Lizucă, așa-i că-ți plac sfaturile și poveștile?

— A, da, răspunse copila, învăluită de o căldură plăcută. Spunea mama că fără povești viața omului ar fi tristă și sarbădă...

— Noi știam că ai să vii la noi, vorbi iar Domnița. Am pus de pîndă, la marginea pădurii, pe țincul pămîntului, și, cînd te-a primit răchita în căsuța ei, el s-a coborît în peșterile noastre și ne-a dat de știre. Noi ieșim de multe ori, noaptea, și petrecem cu viețile care fug de om. Mie-mi pare foarte bine că ai venit în noaptea asta. Am trimes un iepure să deie de veste în toate părțile că ieșim în lumina lunii. Noaptea, dumbrava asta este o împărăție fermecată pe care oamenii de rînd n-o pot niciodată cunoaște.

Luînd în degetele-i fine o vărguță albă, subțire ca o ingliță, Domnița prichindeilor făcu un semn de amenințare spre pirău. Și deodată Lizuca văzu în locul punții de lemn arcuindu-se peste malurile negre un podișor de argint cu parmaclîc în filigrană. Și șopotul apei începu a s-auzi ca un cîntec moale sub răchită.

Domnița făcu alt semn și lumina lunii începu a curge în poieni ca o ploiță. Iar pe cărări, printre ierburi și flori, începură a sosi jivinele dumbrăvii. Erau iepuri mari care-și mișcau urechile și mustățile, și guzgani roșii cu priviri viclene, și popîndoci care făceau semne cu lăbuțele. Și peste podul de argint trecu greoi bursucul. Și ridicînd cuminte cărăruia pînă în fața adunării, se ridică în două labe, se ploconi, apoi începu să joace ca un ursuleț. Duduia Lizuca se minuna cum o ființă așa de închisă și de ursuză ca bursucul poate să joace și să fie veselă. Pe deasupra tufișurilor prinseră a filții, cu aripi de puf, paseri

necunoscute. Și prin lumină treceau gîngăanii negre, caradaște mari și fluturi de noapte. Și privighetoarea porni iar să cinte nevăzută.

— Așa venim noi aici și petrecem, zise iară Domnița. Oamenii dorm și nu știu nimica.

Ceilalți prichindei începură a rîde.

— Noi, vorbi bătrînelul, de mult am despărțit viața noastră de a muritorilor. Demult, foarte demult, trăiam și noi la lumina zilei; și cînd au început a se înmulți oamenii și au pătruns în locurile noastre, a fost un bătrîn al nostru carele a vrut să trăiască în pace cu ei. Il chema Statu-Palmă și era morar. Avea o moară mititică la apa Moldovei și măcina foarte bine și frumos grîul oamenilor. Dar muritorii, fiind proști și răi, n-au lăsat să trăiască lîngă ei asemenea meșter fără păreche. Cînd stăteau la foc lîngă moară și beau o băutură galbănă din sticle lucii, năcăjeau pe bătrînul nostru Statu-Palmă, îl trăgeau de barbă și-l rîdeau că are un trup așa de mărunțel.

Intr-o zi, morărașul s-a supărat foarte. A sfărîmat pietrele cu ciocanul și a ridicat pentru totdeauna stăvilele de la opust. Și lăsînd moara moartă și pustie, a încălicat pe iepurele lui cel bătrîn și-a fugit departe de oameni, în locuri singuratice. De aceea bătrînului aceluia de-atunci nu i-au mai fost deloc dragi oamenii. Din singurătatea lui, ieșea adesea la drumul mare, la vaduri de ape, ori la hanuri vechi și, la înserat, apropiindu-se de focurile pămîntenilor și de sfaturile lor, făcea felurite pozne vrednice de mirare. Au oamenii despre isprăvile lui multe povești ciudate. Atunci, după ce s-a lăsat de morărit, bătrînul ne-a îndemnat pe o samă dintre noi să venim aici în dumbrava de la Buciumeni.

Bătrînelul tăcu o clipă. Duduia Lizuca băgă de samă că toate jivinele, gingăniile și paserile stăteau ca de marmoră în lumină, ascultînd.

— Și unde-i el acuma ? întrebă ea cu sfială.

— Cine ? Statu-Palmă ? El de mult s-a tras pe tărîmul celalalt și nu-i mai place să vie în lume. Acui bătrîn și slab. Și s-adună din cînd în cînd acolo și stă de vorbă cu Strimbă-Lemne, Sfarmă-Piatră și alți uriași din străvechi timpuri. Prea mult nu petrece cu ei, căci uriașii sînt cam greoi la minte, destul de urîți, nepoliticoși și lacomi. Totuși e nevoit să-și petreacă cu dînșii ceasurile de singurătate. De altminteri mult nu mai au de trăit. Uriașii, după ce au ajutat cîndva pe Făt-Frumos să omoare pe balauri și pe zmei, nu mai au ce face alta decît să treacă în întunericul cel veșnic. Statu-Palmă își așteaptă și el din veac în veac sfîrșitul. Cîteodată e trist, gîndindu-se la moarte. De și viața noastră-i lungă și ne numărăm anii cu miile, și am putea fi fără sfîrșit, vād că ne vine și nouă vremea. Așa într-o zi are să moară bătrînul. Și cum oamenii iubesc tot mai puțin poveștile și-și uită lesne prietinii, nu va trece mult și avem să închidem și noi ochii. Și peșterile au să rămîie deapururi închise.

Duduia Lizuca simți lacrimi în ochi.

— Asta nu se poate ! șopti ea. Dacă vă duceți dumneavoastră, ce fac eu ?

Bătrînica începu deodată a lăcrima și a suspina.

«Intocmai ca bunicuța», se gîndi Lizuca.

Ceilalți prichindei zîmbiră. Bătrînelul se aplecă și puse mîna pe fruntea copilei.

— Fii liniștită, Lizucă, pentru că noi nu te lăsăm. Numai astă-primăvară a fost în primejdie dumbrava. Mulțămesc lui Dumnezeu c-am scăpat.

— Ce-a fost astă-primăvară ? întrebă copila.

— Nu-ți aduci aminte ? Tatăl tău a venit la bunic
ș-a cerut să vîndă dumbrava, căci are nevoie de bani.

— Da, da, da ! își aduse aminte Lizuca. Multă vreme
l-a năcăjit și l-a îndemnat mămica să vîndă dumbrava. Da' nici eu, nici Patrocle nu voim. Și nu vrea
nici bunicul.

— Apoi da ; bătrînul n-a vrut cu nici un preț și se
supăraseră grozav și striga că asta nu se poate. Că
asta-i pădurea fețiței...

— Ș-a noastră ! adăugă subțirel Domnița.

— Iar dacă răzășul ar fi fost slab, urmă prichindelul, ș-ar fi lăsat să omoare pădurea, atunci izvoarele
ar fi secăt, iarba s-ar fi ofilit, s-ar fi dărîmat stîncile
și noi ne-am fi nevoit să pribegim în cine știe ce pustietăți !

— Așa-i că aici e mai bine decît în alte părți ?

— Da. Noi ne-am deprins cu dumbrava aceasta de
cînd ne-a adus aici Statu-Palmă. Avem tainice peșteri
sub deal și trăim în ele o viață liniștită. Vara, ieșim
adesea, ca acuma, și petrecem. Și cînd începe a cădea
frunza și a se pustii pădurea, ne închidem în tainiți
ș-așteptăm să treacă iarna. Din cînd în cînd ajunge
pînă la noi glasul vijeliilor, depărtat și stîns ca o
plîngere. Noi dormităm pe paturi de cetină și mușchi,
ori stăm treji în capul oaselor și șoptim povești ; și ne
aducem aminte de întîmplările verii trecute. Din bagdadia
peșterii coboară lumina sidefie a stalactitelor,
și-n funduri se văd licărind izvoarele fără moarte.
O dată pe zi, în tălgerașe de scoici, ospătăm alune și
merișoare de măcieș. Și bem apă curată din degetare
de ghindă. Noi nu sîntem lacomi și ne mulțămim cu
foarte puțin. Ș-așa așteptăm cu bucurie vremea cînd
pocnește gheața pirăului și sună șuvoaiele ca o muzică

a primăverii. Atunci, în cea dintâi noapte cu lună plină, deschidem peștera și ieșim să vedem în poieni viorelele, toporașii și ciuboțica-cucului.

VII

Povestea cu zîna închipuirii.

Bătrînelul se opri și duduia Lizuca privi în juru-i. Văzu cum toate jivinele și paserile s-au întors cu ochii lucind cătră Domnița și înțelese că toate așteptau și de la dînsa o poveste. Și se bucură nespus. Observă apoi că bursucul se așezase cu botul pe labe, cuminte și blind, clipind din cînd în cînd din ochii lui de jaratic. Patrocle scosese și el capul din scorbura și se uita la toate; însă, fiind cățel năzdrăvan, nu se mira de nimic.

— Știu și eu o poveste, cîntă Domnița cea mititică și balaie, da-i veche tare, de pe cînd dumbrava Buciumenilor ținea una cu alte multe dumbrăvi, pînă la munții cei mari. Pe-atuncea satele erau puține și cetățile unde și unde cîte una. Și prin codri umblau zimbrî și pe ape paseri mari care acuma s-au dus la mările de ghiață. Și-n sate sălășluiau oameni buni care credeau în împărăția noastră a minunilor. Iar în cetăți trăiau, ca și acuma, învățați mari, care nu credeau.

Și așa, în această dumbravă frumoasă și veche, s-a zvonit cum că s-ar fi aflînd o zîna cum n-a mai fost, subțire și albă, cu ochii albaștri și cu părul de aur pînă în pămînt; și frumuseța ei astfel era încît veneau și urșii cei bătrîni din munte, și mistreții, ca să-ngenuncheze înaintea ei. Și cînd ieșea în întunericul poienilor, se făcea în juru-i soare și izvoarele susurau mai dulce.

Și la șezători, în sate, băieții și fetele vorbeau despre dînsa ca despre minunea minunilor. Aflaseră ei veste de la codri, de la vînt și de la ape ; că de văzut încă n-o văzuseră.

S-a dus faima acelei zîne cu părul de aur peste nouă mări și nouă țări. S-a auzit și prin cetăți despre dînsa. Și s-au găsit feciori de crai care au luat armele și au încălcat, și au venit cu oșteni, să cuprindă pădurile și să găsească pe zîna. La venirea lor s-au împrăștiat căprioarele, s-au ridicat la cer paserile ; dar zadarnic au căutat și au răscolit sihlele, căci n-au găsit nici pe zîna, nici palatul.

Dar vorbele și poveștile tot umblau prin lume. Și s-a găsit un Făt-Frumos dintr-o cetate de departe, care, auzind despre zîna și despre frumuseța ei, s-a ridicat și el și-a venit cu toți ai lui.

Iar el credea în zîna aceea. Și cum a intrat singur în poieni, la vreme de sară, și-a prins a cînta dulce dintr-un fluieraș de os, zîna i s-a înfățișat îndată lîngă izvoare, i-a zîmbit și i-a vorbit astfel :

— Făt-Frumos, tu ai crezut în mine și m-ai avut în sufletul tău, de aceea, cînd m-ai chemat, eu am venit. Și de acum dragostea mea are să-ți încălzească viața, și năcazurile tale vor avea răscumpărare, și-ți voi aduce florile mîngîierii în ceasul morții.

Făt-Frumos o asculta fermecat. Glasul ei era pătrunzător și suna ca o strună de aur.

Cînd a făcut un pas spre dînsa, ea a ridicat degetul și l-a oprit.

— Să vii și mîne-sară, i-a zis ea zîmbindu-i.

Și el a venit și în alte dăți, cînd amurgul umple poienile de taină. Și era fericit cum n-a fost nimeni altul pe pămînt.

Iar curtenii lui și vracii, călcîndu-i pe urme și voind să cunoască și ei pe zîna cu părul de aur, nu vedeau la izvor decît pe Făt-Frumos singur. Și ei nu credeau în împărăția minunilor și au început a vorbi că nu este nici o zîină în dumbravă. Și i-a auzit Făt-Frumos și s-a mirat de cuvintele lor.

— Făt-Frumos ! i-a vorbit atunci, cu îndrăzneală, un vraci cărturar, voim să cunoaștem și noi adevărul. Cere-i zînei inelul, și adă-ni-l dovadă despre ființa ei.

Și sara, la izvor, Făt-Frumos i-a cerut zînei inelul.

— Acesta-i lucru pămîntesc, i-a răspuns ea zîmbind, eu nu port podoabe deșarte ; dragostea mea prețuiește mai mult decît nimicurile muritorilor.

Aducînd Făt-Frumos acest răspuns, vracii i-au dat un foarfece și l-au sfătuit să taie în ascuns o șuviță din părul de aur.

Și-n altă sară, găsind vreme potrivită, Făt-Frumos a tăiat o șuviță de aur și a ascuns-o în sîn. Apoi, după ce s-a întors și s-au strîns învățații, cînd a vrut ca să scoată dovada, n-a mai aflat nimic lîngă inimă.

Adunîndu-se mare sobor de învățați și vraci împrejurul lui Făt-Frumos, au deschis cărți, au întins pergamente, au ținut cuvîntări lungi și au dovedit deplin că-n dumbrava noastră nu este nici o zîină și totul nu-i decît o bolnavă închipuire.

Atunci Făt-Frumos, crezîndu-i, a încălicat și s-a întors cu mare alai la împărăția lui. Dar era înegurat și cu inima mîhnită, și multă vreme după aceea stătea și se gîndea ca la ceva pe veci pierdut ; dar icoana cea minunată de altădată nu-i mai lumina negura ceasurilor. Ș-a murit cu sufletul uscat și bătrîn ca al tuturor oamenilor. Și în clipa morții nu i-a adus nimeni floarea mîngîierii.

Ci oamenii cei săraci și proști, care au rămas în ținuturile noastre, au urmat să creadă în zîna cu părul de aur. Din cînd în cînd o vedeau în amurg, lîngă izvoare.

VIII

La hotarul împărăției minunilor.

Bătrînica începu iar a plînge, și suspină ușurel :

— Domnița noastră a spus o poveste foarte frumoasă, pe care eu de mult o uitasem.

Duduia Lizuca își întoarse privirile spre bărboșii cei cărunți și-i văzu stînd neclintiți ca niște stane.

Întrebă pe bătrînel, arătîndu-i cu degetul :

— Da, ei nu spun nici o poveste ?

Ochii bărboșilor sclipiră toți odată spre ea, ca niște frunze de plop. Buzele lor rumene zimbiră în bărbi.

— Nu, răspunse bătrînelul, ei nu prea au vreme să se gîndească la povești, căci sînt meșteri fauri. Ei ies rar în poieni. De obicei, ziua și noaptea, bat cu ciocanele pe nicovale, în cotloanele lor, unde arde foc nestîns. Acolo bat aur și argint și făuresc scule. Și scot, din tăinițele numai de ei știute, pietrele nestimate. Și adună comorile pe care le-au îngropat în pămînt oameni de demult. Și o dată pe an, în noaptea lui Sfîntu-Ion de vară, scot din peșteri pulbêrile de aur și le împărăștie pe vînt. Și-atuncea se deschid sînzienele, primesc pulberile și înfloresc așa de frumos. Tot în noaptea, aceea se văd arzînd comori și ei le caută scurmînd pămîntul cu căzmăluțele. Dar lucrează așa de tainic și-de iute, încît oamenii nu-i văd niciodată.

Bătrînica începu iar a plînge.

— De ce plîngi iar mata, bunicuță ? o întrebă Domnița.

— Mi-am adus aminte și vreau să spun și eu o poveste, răspunse cu glăsușor moale băbuța. Este aici în vale, nu departe de dumbravă, o căsuță de răzăș. Și trăiesc în căsuța aceea oamenii de multă vreme. Sînt întăi tineri, pe urmă îmbătrînesc și se duc pe o neîntoarsă cale. Și se ridică cei tineri și-imbătrînesc și ei. Și mie mi-s dragi și mă duc de multe ori la dîșii, sara, de mă uit pe fereastră în casă. Dar într-un rînd, am văzut subt icoane și sub candelă o femeie tînără și albă, cu ochii mari, și lîngă ea sta o copilică, și femeia o mîngîia și vorbea așa :

— Draga măicuții, tatăl tău mă uită și mă lasă, și eu mult n-am să mai trăiesc. Cînd eu n-oi mai fi, tu să nu plîngi mult și să nu-ți uiți jocurile. Cînd vei vrea să mă vezi, să fii singură. Atunci să te gîndești la mine și eu voi veni. N-am să fiu decît o umbră, totuși te voi mîngîia și te voi îmbrățișa.

Inima Lizucăi izbucni pripit în piept.

«Așa a vorbit mama cu mine într-o sară ! gîndi ea închizînd ochii. Bătrînica asta era atunci la fereastră și se uita la noi...»

În inimă, parcă-i picurau lacrimi.

Prichindeii o crezură adormită.

— Copila adoarme, zise bătrînelul ; ce facem noi acum ? Aici n-o putem lăsa, căci în zori vine vînt rece pe vîgăuna pîrăului, îi înțeapă obrazii și îi ofilește ochișorii. La noi în peșteri n-o putem duce. Cînd s-a trezi, poate să-i fie frică ; și, ziua, țara noastră a minunilor n-are ieșire la lume.

— Atuncea, vorbi cu sfială băbuța, s-o ducem la pămîntenii de pe coastă, în căsuța de care am vorbit.

— Gîndul tău e bun și cuminte, bunicuță... încheie zîmbind Domnița.

Duduia Lizuca deschise ochii. Acuma vedea soborul de lîngă scorbura mai depărtat, ca printr-o sticlă fumurie. Domnița făcu semn cu vîrguța-i subțirică. Unul din prichindeii cărunți se ridică și trase de la brîu un ciocănel de argint. Apoi alese cu grabă un clopoțel cu pai înalt și, așezînd în cupa florii un licurici, porni repede cu făclioara aceea spre rîpa pîrăului. Luminița luci în negura văii, apoi sui coasta dimpotrivă. Apărea și dispărea printre tufișuri. Dumbrava parcă înghetase în tăcere, ca într-un cristal.

Peste pîrău se auzi deodată limpede ciocănelul de argint, bătînd de trei ori în fereastra pămîntenilor.

Făclioara se arată iar în negura pîrăului. Și prichindeii rămași, ridicînd soborul de sub răchită, zîmbiră cu prietinie duduii Lizuca și se traseră iar spre peștera lor fermecată. Ușa tainică se deschise la apropierea lor, apoi se închise nesimțit în urmă-le. Licuricii se stînseră. Jivinele se traseră în întunecimea sihlei. Paserile filfiiră spre stele. Și Lizuca, cu ochii închiși, auzi lîngă ea pe Patrocle lătrînd cu mînie de trei ori. Glasul lui umplea de răsunset noaptea și dumbrava.

Alt glas de cățel, mai subțire și mai depărtat, îi răspunse. Și Patrocle hămăi iar de trei ori.

Ca trezită dintr-un somn, duduia Lizuca vedea din scorbura ei o lumină tremurătoare mișcîndu-se în negura văii. Auzi glasuri. Cățelul, zvîcnind de lîngă dînsa, se repezi cu larmă spre lumina străină.

Infricoșată și totuși cu credință în prietinul său, Lizuca aștepta și tremura de răceala nopții.

În zvonul celor două glasuri de căței, umbre viorii se apropiară. La lumina roșcată a unui felinar, fetița

văzu nelămurit doi bătrînei care semănau cu cei din peșteră. Și se miră, căci semănau și cu bunicuții ei.

Se simți purtată pe brațe. Ecourile lătrăturilor căzură rotindu-se în văgăuni. Și somnul miezului nopții îi amorți deplin trupușorul obosit.

IX

Bunicii aveau livadă și albine.

Cînd deschise duduia Lizuca ochii, se văzu într-o chilioară albă și într-un pătîșor curat sub poclăzi. Pe fereastra deschisă, năvălea soarele. Perdeluțele de borangic filfiau ușor și boarea dimineții mîna pînă la copilă murmurul prisăcii și miresme de mătăcină și isop.

Icoanele și candela luceau sus în colțul răsăritului. Lizuca le cunoscuse. Era în căsuța bunicilor ei. Se odihni în pătîșorul în care crescuse și dormise odinioară și măicuța ei, care acuma nu mai este.

Și deodată chemă în gînd pe moartă. Și închizînd ochii, o văzu ca totdeauna, vorbindu-i blind, cu obrazul palid și cu ochii mari. Ii primi pînă în inimă mîngîierea. Și oftă încet. Deschizînd iar ochii, îi păru bine că a ajuns la bătrîneii ei.

Pe o scoarță vrîstată, jos, pe dușamea, dormea în-covrigat Patrocle. Fetița voi să-l strige, bucuroasă. Apoi se răzgîndi și tăcu.

Și deodată, cum sta așa, auzi glasuri în livadă. Erau glasuri de sfadă. Urechea ei ațintită deosebi îndată tăișul cristalîn al mămicăii. Și, tot așa de ascuțită, bătaia de țarcă a slujnicuței. Și liniștit și blajin, răs-punsul bunicului.

— Mă rog dumneavoastră, zicea mămica, puteți fi așa de buni să-mi dați o lămurire? Asară, când am trimis pe Elena să vadă dacă n-a venit aici copila, dumneavoastră ați răspuns că nu știți nimic despre așa ceva și ați avut aerul că vă înspăimîntați...

Iar Elena își sumuța glăsușorul într-adaos:

— Și chiar ne cerea cont, că Lizuca s-ar fi rătăcit și s-a pierdut!

— Ș-acuma, urmă cuconița, după cît pricep din ce spuneți dumneavoastră, copila-i aici.

— Da, răspundea cu liniște bunicul. Am înțeles de la o vreme unde s-o caut. Și am găsit-o tîrziu rătăcită în pădure.

— Asta este ceva inadmisibil, observă c-o întorsătură ironică mămica. Ce credeți dumneavoastră, că mă pot mișca pe mine asemenea povești pentru copii?

Slujnicuța se repezi iar:

— Eu chiar de asară am înțeles totul!

Urmă o clipă de tăcere. Apoi vocea bunicului se ridică puținel întăritată, cu accent rar și îndesat:

— Ce vorbe sînt acestea, mă rog? Care povești pentru copii? Ce-ați înțeles de-asară? Ce nu voiți să înțelegeți acuma? Și la urma urmei ce poftiți de la mine?

— Am venit să luăm copila! Ca s-o las aicea e cu neputință!

Lizuca se făcu mititică sub poclăzi.

Bătrînul rîdea cu amărăciune:

— Cum se poate, frate dragă? Curios lucru! Dumneata ai venit s-o iei — dar eu nu vreau s-o dau. Des-tul am răbdat pînă acuma. Știu că n-ai vreme mata și trebuie să pleci, dar aș putea să-ți spun o istorie lungă din care se vede că este o cuconiță care grozav s-ar bucura să se isprăvească cu fetița cum s-a isprăvit

cu mama. Și, cu duhul blîndeții, să se bucure în tihnă de munca răzășului. Dar asta, draga moșului, nu se poate; căci răzășul cunoaște de mult drumul judecăților. Și la judecători acu avem să spunem mai multe, după cum se cuvine, și fără nici o rușine, ca oameni proști ce ne aflăm. Așa încît fă mata bine și du-te acasă și lasă aici în pace pe fetiță și pe cățel.

Lizuca întinse capul și șopti tremurat:

— Auzi, Patrocle?

— Aud, mormăi cățelul cu nepăsare. Se vedea că de-acuma nu-i mai păsa de nimica.

Dar vocea mămicăi se ridică iar, aprigă. Și într-o vreme bunicul o întrerupse serios:

— Cucoană, bine ar fi să te potolești. Nu da așa de iute din mîni, să nu ți se întîmple vr'un năcaz!

Dar mămica nu voia să știe și-și mlădia glasul înalt și cristalin. Cînd deodată slobozi un țipăt așa de sfîșietor, încît Lizuca tresări din culcușul ei și zvîcni în picioare. Și după țipătul cucoanei, izbucni răcnetul de moarte al Elenei.

Approape în aceeași clipă o ușă scundă se deschise și din odaia de alături se strecură, spre pătucul fetei, bunicuța, măruntă și firavă, cu ochii ca două cicori șterse.

Părea înspăimîntată. Intindea mînile-i uscate spre copilă.

— Draga bunicuței! Așa-i că te-au trezit din somn? șopti ea. S-a întîmplat chiar cum a spus dumnealui (dumnealui era bunicul)! S-au apropiat prea tare de știubeie și albinele s-au repezit la ele! Acuma ies fugind pe portiță. Bat cu mînile în toate părțile și nu pot scăpa. După amiază, cuconița n-are să se mai poată uita la musafiri decît c-un ochi.

— Cum? strigă Lizuca. Au săgetat-o albinele?

— Da, drăguță, închipuiește-ți!

— Și pe servitoare?

— Și.

— Tare bine-mi pare! răspunse cu răutate Lizuca.

Și lui Patrocle-i pare bine. Și cind oi vedea pe tata, am să-i hotărâsc că eu mai bine mor și nu mă duc de aicea. Și am să-i spun c-am auzit pe mămica cum rîdea în salon cu domnul Micuș.

— Draga bunicuței, dragă, suspină bătrîna trăgînd spre pieptul ei căpșorul tuns al fetei. Și începu a plînge încet și a-și trage lacrimile din nas. Iar duduia Lizuca, legănată domol, închise ochii. Și-n miros de busuioc, la pieptul bătrînei, cu mirare nouă, începu a-și aduce aminte de întîmplările nopții, la hotarul împărăției minunilor.



ȚI-ADUCI
AMINTE...

1923





ȚI-ADUCI AMINTE, TEOFILE...

Ti-aduci aminte, Teofile, de ziua aceea din copilăria noastră, de care ți-am vorbit eu odată ? Au trecut de-atunci ani și ani. Era o zi de lucru și de lecții. Domnu Trandafir, profesorul nostru, ne vorbise cu deosebită căldură ceva despre strămoși și despre «timpii de mărire» după care, la ora trei, amîndoi ca niște zburdatici căluși, o luarăm la trap spre zăvoiul de la Siret.

Atunci, în ziua aceea neuitată, s-au întîmplat mai multe lucruri.

Întăi, s-a întîmplat, pentru prima oară în viața noastră, să băgăm de samă că au înflorit livezile. Erau albi pomii de o parte și de alta a drumului ; erau acoperite de o spumă de argint grădinile. Și umblînd pe sub streșini cu umbră blîndă, prin care se filtra soarele, eram străbătut pînă în adîncul sufletului de o simțire de sărbătoare. Ș-o mireasmă fină, călduță parcă și dulce, și astăzi se trezește în mine, după ani și ani, odată cu viziunea aceea din copilărie înecată într-o albă liniște. Căsuțele curate și văruițe proaspăt în primăvară sticleau tainic din geamuri ; păreau singuratic și fericite fără nimeni. Un cuc cînta întruna, sonor,

în nukul cel uriaş de la Sandu Avrămoaia ; era harnic şi zornic : parcă i se poruncise, şi-şi împlinea o datorie, c-o plăcere nespusă. Totul era proaspăt şi curat sub cer albastru.

Ş-al doilea, în ziua aceea minunată a anilor de demult, s-a întâmplat, tot pentru întâia oară, să băgăm de samă că cerul cel umed se răsfringe în ochii duduii Ioniţa, cu florile argintii şi cu lumina infinită.

Eram amîndoi la un hotar al înţelegerii. Şi c-o dorinţă foarte vagă şi cu sfiată zîmbirăm cătră imaginea aceea de vis şi de basm, care apărea deodată copilăriei noastre la marginea unui ţărm înflorit. Ne cunoşteam mai de demult cu duduia Ioniţa, din vremea cînd, numai de-o şchioapă, zideam căsuţe în pulberile drumului şi ne încercam, şi noi şi ea, puterea pumnilor pentru stăpînirea acestor trecătoare clădiri. Dar deodată, tot ce fusese apropiere şi prietinie parcă se scufundase în întuneric ; amintirea într-o clipă căzuse ca îmbrăcămintea şarpelui poveştilor, şi premeniţi, cu alţi ochi şi c-o simţire nouă, ne uitam ca la o străină ; iar cînd ne zîmbi misterios, ne oprirăm înfioraţi şi înfricoşaţi, ca în faţa necunoscutului.

Duduia Ioniţa ni se arată deci ca o copilă a neştiutului ş-a întâmplării, de şi, după vechile noastre cunoştinţi, noi o ştiam drept fată a lui cuconu Iancu Bogdan, om gros şi vesel, care umplea de rîs şi de voie-bună casa noastră, cînd începea să povestească năprasnicele sale întâmplări din tinereţă. Cucoana Aspazia, soaţa lui cuconu Iancu, făcea dulceaţi foarte bune, lucru de care mă încredinţasem singur de cîteva ori înainte de ziua aceasta — şi era o fiinţă pe care şi astăzi o văd, în amintirea mea, uscată, tăcută şi cu ochii plecaţi. Casa acestui boier şi a acestei cucoane, în ziua aceea minunată, ni se păru cu totul deosebită, şi pro-

filul Ioniței se zugrăvea alb pe împletitura de rouruscă ce încununa cerdacul de modă veche.

Fără îndoială că Ionița nu privea lumea în ziua aceea cu ochi ca ai noștri, și, de și asculta cântarea cucului și aspira mireasma livezilor, ne cunoscuseră foarte bine. De aceea ne opri cu glăsușorul ei argintiu :

— Dar încotro, mă rog, vă duceți dumneavoastră ?

Eu știu c-am simțit în obraji năvala sîngelui. Tu ai răspuns cu oarecare greutate și șovăire :

— Am ieșit de la școală și ne ducem la Siret.

Ea începu să rîdă, arătînd niște dințișori subțiri, albi și ascuțiți. Deodată o simții mai vie și mai inteligentă decît noi. Tremurîndu-și capul fin, cu păr castaniu, privindu-ne pe sub sprîncene cu puțină răutate, se aplecă peste parmaclicul cerdacului din rourusca întunecată și ne întrebă cu grozav interes :

— Și sînteți chiar așa de grăbiți ?

De data asta răspunsei eu, cu îndoială :

— Nu, *domnișoară* Ioniță...

Ea primi cuvîntul *domnișoară* ca un nobil titlu ce i se cuvenea, și cu mîna ne pofti mai aproape, la gîrduțul de lemn lîngă care înfloreau trandafiri. Și tot de sus, din cununa de rouruscă, cu aeru-i de superioritate, ne întrebă iar :

— Anul acesta, nu-i așa că isprăviți școala de la noi ?

— Fără îndoială ! ai răspuns tu repede.

— Eu am isprăvit încă de anul trecut aici, vorbi ea zîmbind. Acuma învăț la Iași.

— Știu, duduie Ioniță... întîmpinai eu, pătruns de micimea situației mele.

Și o priveam nesigur și puținel amețit, iubind-o deodată cu inflăcărare și naivitate. C-o fericire ne spusă descopeream în mine sentimentul acesta mare ;

ceva cald și dulce îmi umplea întreaga ființă. Ceva stătuse în mine la pîndă, așteptînd prilej să izbucnească, și de aceea era în ziua aceea atîta lumină, atîta floare, atîta liniște. Se dezvălea în sufletul meu un ghiocel alb de primăvară, al cărui subțirel parfum nici acuma nu s-a stîns dintr-un colțișor al sufletului.

— Și ce mai faci mata, domnișoară Ioniță? o întrebai eu deodată, ca deșteptat din somn. Ascultai cucul și priveai livezile? Astăzi e frumos ca niciodată!

Ea mă privi cam mirată, și din ochii mei, din glasul meu, îmi înțelese ușor taina; de aceea iar zîmbi cu puțintică răutate și-și dădu la o parte de pe fruntea lucie o șuviță de păr. După aceea privi visătoare înspre zarea plină de aburi a Siretului. Cu degete gingașe călese de lîngă cerdac un trandafir acățător și începu a-l desfoia. Mă gîndeam la cuvintele foarte triste și inflăcărare pe care i le voi spune într-o lungă scrisoare; și ea tăcea nedumerită și mișcată față de simțimintele nouă care o încercau.

Atunci, în lumina aceea de asfințit, după ce conținea cucul și eu mai așteptam o privire a Ioniței — se arătă trupul nalt și gros al lui cuconu Iancu Bogdan. Dumnealui își făcu anevoie loc pe ușa scundă, ducînd în stînga un ciubuc ca-n alte vremuri, și-n dreapta un filigean albastru din care scotea aburi cafeaua turcească. Cum ne văzu, își înălță sprîncenele cu o comică mirare și începu să strige la noi cu o totală lipsă de tact:

— He-he! ce mai faceți voi, mînzilor? Bine *mersi*? Pe ziua de azi ați legat cartea de gard?

Știu că de rușine și indignare a început să-mi vîjîie capul și dintrodată plănuii un act de răzbunare pe care fără îndoială a trebuit îndată să-l părăsesc,

deoarece era vorba de tatăl Ioniței. Mă grăbii să mă retrag pe sub cireșii înfloriți, prin umbra zaplazurilor, prin liniștea uliții. Nici pe față n-am mai putut s-o văd : poate se dosise după rouruscă și rîdea. Pășeam repede, cu privirile încruntate, iar tu, bun și înțelegător prietin, alături de mine, căutai să mă mîngîi cu cîteva cuvinte în care tremura indignarea :

— Al dracului moșneag !

Iți mai aduci tu, Teofile, aminte, de toate peripețiile zilei aceleia ? Și n-ai uitat în ce fel de cuvinte fierbinți ți-am destăinuit dragostea mea pentru dudui Ionița ? Dar scrisoarea pe care am scris-o c-o îngrijită caligrafie ? Desigur c-ai uitat-o. Era plină de vorbe mari și înflăcărare și începea astfel : «Din ziua cînd te-am văzut întăia oară...» Intr-adevăr, în ziua aceea o văzusem întăia oară pe domnișoara Ionița. Și tu, fără îndoială, ca bun tovarăș, mai stăpin pe tine și mai îndrăzneț, ai hotărît să duci scrisoarea pînă la cerdacul încununat de rouruscă.

Așa fel a început sfioasa mea iubire, la care mi se părea că Ionița răspunde. Și zile după zile apoi, cît timp au ținut înflorite livezile și a cîntat cucul cel sîrguitor, amîndoi, fără trudă, ne plimbam pe dinaintea căsuței minunate și așteptam răsărirea dudui Ionița. Acuma văd bine c-o iubeai și tu, însă cu durere și cu oarecare gelozie. Și privirile luminoase ale fetei, pe cînd mina mîngîia un trandafir, vedeau foarte bine aceasta și înțelegeau, cu toate că păreau cufundate în aburitele depărtări ale Siretului. Cuvinte de obicei nu schimbam, și nici nu simțeam nevoie. Ne plimbam privind cu îndărătnicie depărtata și minunata ființă a visurilor noastre, — pînă ce balaurul năprasnic, cuconu Iancu Bogdan, ne alunga dîncolo de hotarele fericirii. Totdeauna simțeam că mi se zbate

inima în piept cînd îl vedeam că apare în uşă, cu ciubucul şi cafeaua, şi-mi era groază de cuvintele lui bajjocoritoare şi fără rost.

De două ori — mai ții minte ? — ne-a fost dat să umblăm alături cu duduia Ionița, să ne plimbăm și să vorbim în taină. O dată la arminden, ș-altă dată la iarmarocul Sfinților Impărați Constantin și Elena. Părinții noștri se întâlneau din vreme în vreme la petreceri. S-au întrulocat astfel, cu lăutari, pelin și danț, la sărbătoarea primăverii ; și și-au scos odraslele cînd minunile nemțești, sub formă de circuri și panorame, s-au abătut și prin colțișorul nostru de lume.

Îți aduci aminte de clădirea de pînze pe care erau zugrăvite lupte fioroase ? Erau acolo, la intrare, o babă urită de ceară și-un uriaș de lemn. Din cînd în cînd, mișcați de un resort, baba începea să joace bălînd într-o daira, iar uriașul lovea toba și talgerul de aramă. Înăuntru se puteau privi mulți împărați și regi morți înfățișați în ceară, îmbrăcați în haine strălucite cu fireturi ; și prin fantastice ochiane puteam vedea facerea lumii în șapte zile și războaiele lui Napoleon. Eu nu știu ce puteam vedea, căci n-aveam ochi și înțelegere decît pentru sprintena și subțirica duduie Ionița. Cu oarecare mirare observai că nu se oprește uimită nici lîngă Osman-pașa, nici lîngă Alexandru al doilea, împăratul rusesc. Pe lîngă facerea lumii trecu repede și distrată. Dar afară, pe platformă, în lumina soarelui verii, deodată se opri fascinată, căci la un colț de perdea, deasupra babei de ceară, apăruse minunatul Vasilache, mulțimii îmbulzite cu gura căscată în fața panoramei.

— Ce-i asta ? zise deodată copila, cu obrazul îmbujorat.

Era vechiul nostru prietin Vasilache, care învie într-un colț de perdea, cu vocea lui pițigăiată, care face farse, care ride și plînge, pe dinaintea căruia se perindă atîtea păpuși, înfățișînd atîtea aspecte diformate ale lumii noastre. Și duduia Ionița, ațîțată și fericită, uitînd fără îndoială dragostea mea și gelozia ta, începu a privi cu ochi mari la tragicomedia în miniatură care se juca deasupra bonetei albe a babei cu dairaua. Cînd se isprăvi jocul minunatului Vasilache, ea se întoarse spre noi și zise zîmbind :

— Ce ziceți dumneavoastră, domnilor, de sentimentele acestei paiațe ?

Mi s-a părut ciudată vorba aceasta a fetei noastre, cum mi s-a părut ciudată ș-o lacrimă a ei, în ziua armindenului, pe un buchetel de toporași violeți. Înțelegerea și simțirea ei iute pentru lucrurile vieții ș-ale inimii atunci îmi scăpau ; ș-amîndoi, prietine, n-am înțeles că, de și eram de-o vîrstă, între noi și duduia Ionița era o deosebire mare. Noi eram niște copii, ea era o domnișoară și ne disprețuia puțin.

Am înțeles zădărnicia sentimentului meu ceva mai tîrziu, după două veri, cînd, într-un rînd, am zărit-o pe aceea pe care o iubeam cu sfială și înflăcărare, într-un luminiș din dumbrava de plopi a Siretului, la brațul unui necunoscut. Mi s-a părut un om urît, fără îndoială, avea și mustață — și duduia Ionița îl privea cu admirație. Rămăsei lingă salcia bătrînă, împovărat de o mîhnire pe care nici Siretul n-ar fi putut-o duce ; pe cînd cea dintăi dragoste a mea, alături de un străin, își ducea fericirea și tristeța spre necunoscut.

Ce s-a întîmplat ? De ce era așa de mînios și de prăpădit cuonu Iancu Bogdan, într-o sară, în cerdacul lui, și făcea gesturi mari cu ciubucul ? De ce

îndrăzneală să spuie că fetița lui era cea din urmă dintre ființi? N-am vrut să pricep. Dar poate mai știi, prietene, că duduia Ionița, așa de gingașă, de vioaie și de fină, după o plimbare furișă și după o ploaie repede, de mult, încă de-atunci, a murit grabnic, și deci alba arătare din ziua aceea înflorită, orice-ar fi putut spune cuconu Iancu Bogdan, s-a purificat și nimic n-o mai întunecă. S-a amestecat cu frunzele, cu florile pământului, cu apele cerului. Și-n această primăvară, la lumina unei amintiri, s-a ridicat pe-o rază de soare și într-o mireasmă de toporași, rechemînd dulcele trecut.



ORBUL

Pentru curăţenia ţînguşorului nostru, aşa de murdar, săracul, şi pentru alinarea celor însetaţi, se aflau la noi numai două izvoare de apă, dar amîndouă erau vrednice de luare-aminte.

Unul curgea bogat în jghiaburi lungi şi adînci de lemn, pe gura căscată a unui leu de aramă. Aici era cişmeaua cea mare, boierească, de sub dealul ţîngu-lui. Sacagiii aici îşi umpleau săcălile şi apoi porneau la deal, pe drumul pietiş, urlînd şi biciuind caii. Deasupra casei de piatră unde se aduna apa, un meşter neamţ aşezase un soldat albastru cu chivără şi cu cîte-o sabie în fiecare mînă. De cîte ori bătea vîntul, soldatul începea să învîrtă c-o vrednicie grozavă paloşele lui. Făcea a război; şi noi, «ghia-volii», îi răspundeam cu cele mai ascuţite pietre adunate de pe şosea. Aşa soldatul cişmelei, în bătălii memorabile, şi-a pierdut o mînă şi-a rămas ca Burcel al lui Ştefan-Vodă. Cu braţul celălalt tot ne-a mai ameninţat o vreme, pînă ce a rămas cu desăvîrşire calic, şi ne privea neclintit şi cu tristeţă de pe înălţimea lui.

La cişmeaua aceasta, pe gura căreia fremăta apă bogată cît dintr-un pîrau, era totdeauna mişcare de

sacale, de căruțe, de cîrduri de vite, și haidăi asudați răcneau întruna și suduiau îndesîndu-se, dîndu-și pe ceafă căciulile și ridicînd în sus bîtele pîrlite.

Izvorul celălalt de apă se afla drept în mijlocul tîrgului, și era la o adîncime de treisprezece stînjeni. Era o fîntînă largă, adăpostită sub o șandrama mare cu opt stîlpi. Într-o găleată uriașă ieșea din fundul pămîntului apă limpede și rece ca o gheață fluidă. Ș-aici, la acest izvor, sub streșina încăpătoare, era totdeauna «sobor mare», căci aproape toți tîrgoveții trimeteau la fîntînă după apă de băut.

În zilele calde de vară, cînd noi, copiii, ne duceam la scăldat la Siretul cel mare, împresurat de zăvoaie, făceam popas la cișmea. Apa năvălea spumînd și bulbucînd pe gura leului în jghiaburi, și cînd ne așezam capetele, mîinile ori picioarele în razele argintii care țîșneau pe-alocuri, parcă ne frigea. Sara, după alergări prin șanțuri și prin umbra șandramalelor, ne trăgeam cătră fîntîna cea adîncă; și rezemați de parmaclîc, ascultam sfaturile și poveștile care se iscau ca într-o șezătoare în jurul ghizdelelor de stejar.

Aici, la fîntîna cea adîncă de treisprezece stînjeni, și-a trăit multă vreme viața cel mai bun prieten al copiilor. L-am cunoscut de cum am început a pricepe ș-a vorbi și de cum am îndrăznit a trece șanțul, peste podețul nostru. Era un ovrei orb cu desăvîrșire și-l chema Iosub. — Iosub Chiorul; Iosub Orbul.

Cum se arăta soarele și pornea mișcarea tîngușorului, Iosub Orbul se arăta cu hîrdaiele lui cele mari atîrnate de cumpenele jugului pe care-l purta pe grumaz. Cu ciomagu-i noduros ținut de pumn cu laț de piele, își pipăia ușor și repede drumul, și el intra

întâi sub şandramaua fîntîinii şi prindea să scoată apă. Dădea drumul roţii lustruite, cerca apoi funia să vadă dacă s-a umplut ciutura, după aceea învîrtea domol roata, c-o mişcare de automat, cu ochii albi neclintiţi îndreptaţi undeva, în sus. Cu o cană de tînichea îşi umplea hîrdaiele; le prindea în cîrlige şi pornea cu apă la un muşteriu ştiut. Toată ziua căra apă fără întrerupere. Ajunsese să *simtă* unde sînt locuinţile tuturor tirgoveţilor, îi ştia pe toţi pe nume, cunoştea pe toată lumea după glas; era un om harnic şi folositor între toţi.

Intr-o zi am rămas foarte uimit, cînd am aflat că orbul e însurat, după legea lui Moisi. Am şi văzut la fîntînă lingă el doi ţinci balani, cu părul în cîrlionţi. Erau copii ca toţi copiii şi priveau limpede lumea prin ochii lor mari. Iosub îi mîngîia pe frunte, le pipăia cuşmele şi hainele destul de curate. Îi întrebă ceva în limba lui, apoi se scociorî într-un buzunar, scoase şi le puse în mînă cite-un pitac de aramă. Îi duse de spate pînă la uşa şandramalei şi-i îndemnă spre casă.

— Da' ce, Iosub, ai copii? îl întreb eu.

El opri roata şi răsuci puţin capul într-o parte. Obrazul lui ruinat cumplit de vărsat negru se luminează de un zîmbet.

— Cine vorbeşte cu mine? grăi el, atent. Apoi îmi rosti numele. Is însurat! adăogi îndată. Am fost la rabinul nostru şi l-am întrebat: Ce să fac? Eu, rabi, sînt orb şi prost, n-am învăţat nimica; dar am auzit că şi eu sînt dator să înmulţesc lumea... Ş-aici orbul începuse să rîdă, cu faţa lui neclintită întinsă şi veşnic parcă în ascultare. Şi rabinul, urmă el, mi-a spus aşa: Omule, tu poţi să te însori, căci nu te-ai născut beteag.. Tu ţi-ai prăpădit ochii la trei ani..

— Cum, Iosub ? Tu la trei ani ai orbit ?

— Da. Eu am văzut lumina soarelui. Și mi-a rămas în minte ceva frumos... nu pot să spun ce mi-a rămas în minte... căci de-atunci e mult... de-atunci sînt patruzeci de ani... Mi-au rămas în minte lumini, soare și fețe omenești... Dar nu le mai pot desluși bine...

Vorbea foarte curat rominește ; de mic, cu băieți din neamul lui, crescuse la un loc cu copiii romînilor.

— Și cum ți-a spus rabinul ?

— Rabinul nostru mi-a spus așa : Omule, tu poți să te însori. Și m-am însurat. De ce să nu mă însor ? Fete sarace sînt destule. Am copii frumoși și curați, și cîștig ca să-i pot crește... Eu, oameni buni, sînt mai detreabă barbat decît oricare. Eu la casă străină nu pot nimeri, eu la crîsmă nu mă duc, cărți nu joc, cum fac boierii noștri din tîrg. Eu tot ce cîștig, duc nevastei...

Scuipă în palme și încep să învîrtă la schițele roții.

Unul din nenumărații slujitori care-și așteptau rîndul la scos apă, îi zvîrli o vorbă glumeață.

— Știm noi, Iosub, că tu ești vrednic și cu credință, dar nu știi dacă și «balabusta» poate spune una ca asta...

— Cum ai zis ? strigă orbul întorcînd puțin urechea ; și obrazul îi rămase neclintit și serios. Apoi nu știi tu, Costăchel, că cu chiorul e mai greu decît cu cel ce vede și ajunge să știe abia după ce vorbește și știe tot satul ?... Chiorul mai degrabă simte. Și-apoi noi mai avem ș-un ciomag noduros care merge groaznic, căci nici acela n-are ochi... și balabusta se teme de el ca de foc !...

În glasul orbului era ceva aprig și ascuțit. De altminteri aparul avea simțurile foarte agere și neconținut ne punea în uimire. Cunoștea când se-ntunecă, când e nour, când se face lumină. După glas recunoștea pe toți locuitorii târgului. Parcă avea ochi în vîrfurile degetelor. Deosebea monedele de argint de cele de aramă și nimeni nu-l putea înșela c-un ban cu pajură străină. Pe lîngă asta era vesel și sfătos și lua o parte vioaie la ciselele de sub șandramaua fînîinii.

Intr-o sară — îmi aduc aminte — avea chef de vorbă, și, așteptîndu-și rîndul, asculta glumele și vorbele din juru-i. Deodată, înălțînd capul, zise răs-picat :

— Răsare luna !...

— De unde știi, orbule ? îl întrebă cineva.

— Știu ; ce, vă pare de mirare ? Parcă numai cei cu ochi văd luna ? Aici, sub șandrama, sint fete și flăcăi, și, după cum șoptesc ei, am înțeles că se petrece ceva. Asta o știu eu de mult ; e treabă veche !

— Apoi eu credeam că tot rabinul te-a învățat și asta ! strigă rîzînd Șarampei cel burduhos.

— Ba nu, măi Șarampei ; rabinul nu știe de aceste, macar că-i dobă de carte... Rabinul nu știe multe, și eu le știu, batîr că-s un om prost, un «mișighiner», cum zice el... El știe să se roage cu *ștramel*, și cu *țîțis*, și cu amîndouă *țfilin* — eu nu știu nimica... eu am rămas un întunecat ; el știe ce se petrece la *Pariz*, eu nu știu nimica, căci eu n-am văzut niciodată o carte... Pe dînsul îl duc de subsuori doi *gabes*, eu car apă la tot târgul și-s un biet om năcăjit ; da' iaca, eu, la o primejdie, mai degrabă decît el am găsit cheia lucrurilor !

— Ce cheie? Care cheie, măi chiorule? strigă Şarampei ȕiganul, cu glasul-i gros.

— Vă spun îndată, numai roata fîntîinii să nu steie... răspunse ovreiu. Ascultaţi. Acu eu, muncind din greu precum mă ştiţi, de dimineaţă pînă-n sară, în toate zilele anului şi de cînd sînt pe lume, am ajuns odată să strîng trei sute de lei bani cu zimţi... Nu vă holbaţi aşa la mine! adăogi orbul cu alt glas, ridicînd o mînă; apoi zîmbi. Aşa-i că v-aţi spăriat? Ei şi dac-am strins eu paralele aceste, m-am gîndit ce să fac cu ele... Eu îs un prost; n-am ştiut atunci de casa de economie. Ca să nu-mi fure cineva francii, m-am gîndit să-i îngrop undeva. Unde să-i îngrop eu? Am ieşit sara în ogrăgioară, am scurmat la o rădăcină de răchită şi i-am ascuns acolo... Acu mă duc după două zile, iarăşi sara, şi caut paralele. Paralele, oameni buni, nicăieri — şi mie parcă a început să-mi coase cineva inima c-un ac cu aţă... Ce fac eu? ce fac eu? Hai la rabin! hai la învăţătorul nostru! Mă duc eu la el, îi spun afacerea, îi pun doi franci în palmă; rabinul caută într-o carte, dar cartea nu-i spune nimic. Incepe rabinul să suspine, să mă mîngiie, să-mi spuie de Dumnezeu, dar eu, orbul şi nenorocitul, mă gîndeam la părăluţele mele strînse pe vinturi, pe ploi, pe geruri şi furtuni...

În şandramaua fîntîinii adînci toţi tăcuseră; roata stătuse; în întunericul ştreşinei, de deasupra parcului boieresc, luna plină de iunie începu să reverse o lumină misterioasă. Orbul sta cu faţa întoarsă cătră lună, şi ochii lui luceau ca bucăţi de albuş copt.

— Şi ce-ai făcut? întrebă încet un băiat.

— Ce să fac? oftă Iosub. Am ieşit de la *şadicul* nostru cel învăţat. Şi m-am dus eu acasă şi am înce-

put a mă gândi și m-am gândit pînă ce a prins a mă durea capul... Și cum mă gîndeam, mi-a venit nu știu cum în minte Șulem casapul care-i vecin cu mine, bea rachiu de săcărică, nu-i om cinstit și joacă cărți în cafenea... Atunci am înțeles la ce i-au slujit ochii lui Șulem *cațap*. Bine, am zis eu ; mă duc să cer un sfat vecinului meu. Poate el s-a pricepe mai bine decît rabinul. Și m-am dus eu la megieșul meu, care șade într-un părete cu mine și care are ograda alături cu mine, și l-am cuprins de mîna și i-am cerut așa un sfat : Dragă Șulem, zic eu, tu ești vecin bun al meu. Eu cer la tine un sfat. Am îngropat trei sute de lei, undeva : nu-ți spun unde. Mai am trei sute. O babă zice să-i speculez, să-i dau cu *proțent* ; eu mă gîndesc că în mîna oamenilor banii se pot prăpădi ; n-ar fi mai bine să-i îngrop lingă ceilalți?... Atunci a tremurat mîna lui Șulem, și cu glas de bun prietin a dat și el un sfat că poate-ar fi mai bine să-i țin ascunși unde știu eu... Sara, m-am dus și-am căutat la rădăcina răchiții : am găsit banii... Șulem voise să-i găsească cu dobîndă, sută la sută. Am luat paralele. Și dimineața, cînd am ieșit la apă, am strigat pe *cațap* și i-am spus așa : Șulem dragă, m-am răzgîndit. Am scos și pe ceilalți de unde i-am pus. Eu socot că tot mai bine-i să-i dau cu *proțent*...

Fața neclintită a orbului începu deodată să rîdă la lumina lunii.

— Asta n-a știut-o rabinul ! zise el, rînjind cătră lună.

Cineva vorbi :

— Istoria asta am mai auzit-o eu, Iosube ! Mi se pare că tu ne spui povești !

— Ai mai auzit-o ? Se poate ! Mi s-a întîmplat cam de mult. Ori poate s-a întîmplat și altui om care a fost mai deștept decît rabinul ; dar vă spun că mi s-a întîmplat și mie...

După o tăcere, cel care învîrtea roata întrebă :

— Ia spune, Iosube, ce ai tu cu rabinul de tot nu-i dai pace ?

— Eu ? se apără orbul ridicînd la umăr palmele întoarse în afară ; eu ce să am cu el ? N-am nimica. Numai mă gîndesc că el șade pe perne de puf și de matasă și eu muncesc amar și trăiesc ca un cîne !...

Nu știu de ce, în sara aceea frumoasă de iunie, vorbele acestea ale aparului mi s-au părut nespuse de triste. Poate el singur le rostise cu obidă, c-o lacrimă nevăzută pe globii albi ai ochilor lui morți...

Apa din ciutură ciuruia pe pietre pînă în adîncurile cele răcoroase ; luna se înălța ; orbul trecu la roată și începu a scoate apă fluierînd ușurel un cîntec.

Am ieșit de sub șandrama, m-am lăsat la vale pe o uliță largă, pe sub parcul boieresc, ș-am ajuns la izvorul celălalt, unde apa gîlgîia pe gura leului de aramă, murmură strecurîndu-se din uluce, și plesnea ușor în bulbuci argîntii. Povestea veselă și cuvîntul trist al omului fără ochi îmi deschiseseră deodată una din înțelegerile lucrurilor. Ani de zile îl auzisem cîntînd, ani de zile îl văzusem trecînd cu hîrdaiele lui mișcat ca pe-o ață pe aceleași lungimi de drum, ani de zile stătuse în sfat pe parmaclîcul șandramalei, și-mi păruse un om fără griji. Dar omul acela avea ceva chinuit și dureros în el, și-n ochii lui fioroși văzusem deodată o lacrimă.

Viața orbului a urmat așa neschimbată zile nenumărate în tirgușorul nostru. Din vreme în vreme,

după ani de lipsă, când mă întorceam între ai mei, îl întâlneam și pe el lângă izvoarele vechi. Era mai bătrîn. Îi spuneam o vorbă. Mă recunoștea îndată după sunetul glasului. Acum mi se pare c-a murit. Izvoarele cele vechi însă, în toamna aceasta, mi-au adus aminte din nou de lacrima lui.



GRĂDINA MORȚII

Cînd eram copil, mă duceam deseori la țintirim, în marginea târgușorului nostru Pașcani. Drumul acesta, spre cetățuia crucilor funebre, de obicei copiii îl fac cu zbenguiri și veselie, ca la o petrecere aleasă, umblînd în urma convoiurilor. Eu însă mă duceam la mormîntul mamei, pe care am iubit-o așa de mult și care a murit așa de tînără. Mă duceam cu strîngere de inimă, la sfîrșitul școlilor, în căldura Sînpietrului, cînd cerul e albastru ca sineala și grînele pîrguite se apleacă foșnind la adierea vîntului.

În marginea șoselei, se arăta o arcadă neagră, pe care un meșter zugrav scrisese cu litere mari albe: *Calea Eternității*. Intram pe sub cele două cuvinte neînțelese și dam pe o alee de cireși. Îndată se făcea liniște, căci la dreapta și la stînga erau numai ogoare de-ale gospodarilor din satul de lîngă țîrg. Și pe drumușorul pietruit, călcînd umbrele și luminile mișcătoare ale arborilor, ajungeam la casa paznicului, deasupra căreia se înălța un turnișor cu clopot.

Era pace la poarta limanului; suna neconținut țiriitul monoton al greierilor; cîțiva puișori cu puf

galben ciuguleau prin nalba măruntă. În casă se simțea umblet: știam că-i harnica și apriga mătușă Ileana.

Pe moș Gheorghe, paznicul și groparul, îl găseam în țintirim, în împrejmuirea bine ținută, între flori și copăcei. Umbla încet, plecat din șele, și-și cam tiria pe pământ ciubotele-i mari. Era îmbrăcat țărănește, cu straie albe și chimir, și de sub pălărie îi ieșeau plete scurte. Ii zicea moș Gheorghe *Talianu*. De mult toată lumea îl știa aici, paznic în grădina morții.

Il salutam ca pe-un prietin vechi:

— Noroc bun, moș Gheorghe; ce mai faci?

— Bine. Păzesc pe cei ce nu mai au nevoie de nimic.

— Cum o mai duci cu bătrînețile?

— Bine și cu bătrînețile, macar că scîrție și nu-i mult pînă departe. Eu ți-oi spune dumnitale: de așteptat o aștept, dar ea nu prea dă pe-aici; are treabă în colo, în lume. Imi trimete mușterii; ș-apoi aici se-mpacă și se liniștesc și toți sînt cumsecade...

Mă privea zîbind, bucurîndu-se parcă el singur de vorbele-i glumețe. Ochii lui negri, pe obrazul smead, se mișcau cu vioiciune. Avea totdeauna gust de sfat moș Gheorghe, ca un locuitor al tăcerii ce era. Și grăia colorat și cu țile, de și i se simțea bine accentul străin. Căci moș Gheorghe era *talian*, cum îl arăta și porecla. Văzuse lumina lumii în fericita patrie a lui Dante.

Pe vremea aceea nu-mi dădeam samă de ciudațenia lucrului. Ce căuta italianul acesta la noi, de peste nouă țări și nouă mări? Cum de se așezase aici și devenise *moldovan* de-a noștri?

Bine nimene nu putea lămuri lucrul. Auzisem de câteva ori pe sătenii din Vatră vorbind : că moș Gheorghe «o fost odată talian și papistaș» ; dar acu-i «de-a noștri». A trăit el poate odată într-o țară depărtată și nedeslușită, dar acu stă aici, la marginea țărgului, cu mătușa Ileana, și de-aici n-are să se mai ducă nicăieri. Din *șoacăță* ce fusese, femeia îl făcuse om. Acu era în rînd cu lumea. Gospodarii din sat îi ziceau «moșule», «nînașule» ; unii îi sărutau mîna ; cu mulți bătrîni din Vatră era cuscu ; umbla la nunți și la botezuri și avea scaun în sfatul celor cuminți.

Eu așa îl apucasem, și nu mi se părea la el nimic ciudat. Umblam cu dînsul printre mormintele tăcute. Vorbeam despre vreme și despre holdă. Din loc în loc ne opream și moș Gheorghe îmi arăta gropniți vechi. Îmi lămurea cine doarme dedesubt și-mi arăta cu mîndrie verdeața înflorită de deasupra. Apoi mă oprea lîng-o tufă mare de lemnul Domnului și se înturna cu blîndeță cătră mine :

— Aici, domnișorule, doarme maica dumnitale..

El se ducea înainte, tîrîndu-și ciubotele mari ; eu rămineam o vreme cu capu-n piept, cu ochii așintiți la brazdele de iarbă care mărgineau mormîntul ; soarele umplea de lumină grădina, și era o tăcere ș-o pace dulce în juru-mi, ca pe un tărîm al visului. Cireșe și vișine luceau în pomi ; albine jucau în jurul unui pîlc de rozetă ; gîzele nenumărate se țeseau într-o viață înviersunată și neștiută la rădăcina ierburilor.

Apoi ridicam ochii din țărîna unde mama «dormea», cum spunea moș Gheorghe, și priveam în juru-mi, la alte morminte.

Țintirimul acela al Pașcanilor era vrednic de luare-aminte : groparul cel bătrîn era așezat la poarta lui ca ceva simbolic. Cele mai multe morminte erau ale

străinilor, veniți cu companiile drumului de fier. Se adunaseră aici din patru vânturi ale lumii, și pământul îi primise pe toți. Ba într-un colț al grădinii se afla și-un mormînt mare, al prizonierilor turci, căzuți iarna aici, la 77. Moș Gheorghe venise de la Marea Albatră și-i păzea pe toți.

Pe cruci felurite colorate, table însemnau în limbi străine numele celor intrați întru hodina Domnului și cele cîteva cuvinte obișnuite de durere și veșnică păreri de rău. Erau morți însemnați cu vorbe nemțești și poloneze. Erau armeni, erau unguri, erau cehi din Boemia. Erau și franțuji, și italieni. Toate mormintele acestea umbrite de copaci, în pământul primitor al păcii, departe de rude, de amici, de cămin — morminte de bătrîni, de flăcăi, de fecioare, stăteau alături într-o melancolică frăție, triste morminte de pribegi. Și moș Gheorghe se întorcea pe-un drumușor, și iar se oprea, ciugulind cîte-o buruiiană rea de pe brazde, ori rupînd un clomburel uscat de pe-o creangă înSORITĂ.

— Au crescut frumos pomii, zicea el încet; macar că nu mai vine nimeni să-i ude. I-am îngrijit eu: mie mt-i milă de morți.

În după-amiaza lină, moș Gheorghe Talianu îmi vorbea despre cei uitați.

Într-un rînd, cu glas mișcat, începu să-mi istorisească :

— ...Acu cîțiva ani, spunea el, veneau doi copii și se așezau în genunchi la mormîntul mamei lor, și-i presurau flori pe groapă. Uite, vezi? Este o cruce de piatră roșcată și-o tablă de aramă. Dumneata poți ceti; acolo trebuie să scrie Irena Zabrowska. Și plîngeau amindoi... Erau doi orfani mititei, balani și cu ochii albaștri. Pe urmă nu i-am mai văzut. Am aflat că s-ar fi dus departe, într-un tîrg mare, la Varșovia,

și mormîntul a rămas singur. Dar am primit de la ei răvaș, să-l îngrijesc. Am săpat stratul și-am plivit florile. Și iar primeam cîte-o scrisoare în care găseam ruble de hîrtie. Și-așa au trecut anii. Mi-am însurat băieții și-am rămas singur cu baba. Și-n primavara asta, cînd a deschis flori trandafirul de lingă cruce, iaca intră pe poartă doi tineri. Parcă-i mai văzusem eu odată, dar nu-i mai cunoșteam. Erau un băiat și-o fată. Amîndoi frumoși, nalți și subțiri și albi la obraz. Au venit drept aici, la mormînt — și l-au găsit curat și-ngrijit. Și-atunci și eu i-am cunoscut. Și cînd au căzut în genunchi și s-au plecat și-au sărutat pămîntul, m-a apucat așa o sfîșiere la inimă... Hei, domnișorule, la multe se gîndește cîteodată omul.'

— La ce te-ai gîndit, moș Gheorghe ?

— M-am gîndit eu așa că fiecare om din lumea asta a avut părinți care au murit. Și nu trebuie să crească buruieni pe morminte...

Istorisiri multe de-acestea îmi spunea moș Gheorghe. Pe-atunci nu le înțelegeam deplin. Acum îmi dau sama că în pribeag rodea din cînd în cînd o amărăciune ascunsă.

Ieșeam din țintirim și poposeam puțin în odăița răcoroasă, umbrită de perdeluțe de stambă. Mirosea ușor a lipitură proaspătă. Și-ntr-un pahar, pe măsuța cu fustă de subt icoane, sta un mănunches de busuioc și ochiul-boului. Bătrina îmi aducea la marginea vetrei un pahar de lapte și mă privea cu ochii ei iscoditori.

— Așa, cuconașule, îmi zicea cu glasu-i ascuțit ; da' ce stai așa ? Eu să fiu ca mata, numa-n petreceri aș umbla, nu mi-aș mai face gînduri. Ce să-i faci ? Așa-i pe lumea asta : unul se duce, altul vine. Noi trebuie să ne luăm de samă : viii cu viii și morții cu morții !

— Femeia-i tot minte slabă! răspundea pentru mine, cu glas grav, moș Gheorghe. Este vreme și de petrecut, Ileană! adăogea el, zimbînd.

— Apoi *neata* tot așa spui, că trebuie să ne întristăm pentru morții! Acu mi-i acru sufletul de-atîta jălănie! striga oțărîtă mătușa Ileana. Da' să mai rîdem și cu viii — că și noi ne-om petrece ca mîni, cu frunzele!

— Ileană! tu trebuie să mîninci mazere și să taci! încheia sentențios moș Gheorghe.

Bătrina ieșea mormăind ciudoasă ceva. Parcă zicea: «șoacăța dracului!», ori «iriticule!» — dar nu mai lungea vorba. Vedeam eu, după toate, că-n casa de lîngă țintirim nu cîntă găina; însă și mătușa Ileana avea o gură ascuțită ca o sabie.

Bătrînul rămînea gînditor o vreme, apoi se apleca și-și scotea din tureatca ciubotei luleaua afumată. Din chimir trăgea briceagul cu tot felul de cuțitașe și stricnele — un briceag vechi legat c-o curălușă. Dintre feluritele unelte, amestecate între plăselele galbene de alamă, alegea și ridica un suvac cu care-și curățea și-și desfunda ciubucul. Dintr-o străveche beșică de porc scotea apoi tutunul și, cu tact și liniște, îndopa pipa, apoi, tot cu briceagul, scăpăra într-o cremene și-aprîndea un fir de iască. Toate acestea moș Gheorghe Talianu le împlinea ca și oricare dintre moldovenii noștri. Și povestea tot încet și așezat, scuipea printre dinți într-o parte, și-și bătea luleaua infundată de virful ciubotei.

Intr-o vară, stînd așa de vorbă cu paznicul din grădina morții, l-am întreat cum îl chema înainte vreme.

— Cum mă chema înainte vreme, domnișorul? grăi el rîzînd. A! nu mai țîn minte. Mie, în țara unde m-am născut îmi zicea Giorgio, adică tot Gheorghe.

Mă chema Giorgio Mazarini. Dar eram un copil cînd am pornit în lume. M-au purtat vînturile ca pe un grăunte de colb. Dar vînturile stau și-am să mă liniștesc și eu.

-- Giorgio Mazarini? Frumos nume!

— Da. Eu, domnișorul, m-am născut în Toscana. Cîteodată mă-ntîlnesc cu unul de pe acolo și vorbesc cu el. Îmi spune că-i frumoasă țară. Eu am uitat-o.

Moș Gheorghe tăcu, răsufînd prelung. Iși fuma luleaua și se uita posomorît în pămînt. Eram pe atunci în liceu și tocmai învățasem despre celebrul italian care a fost ministru mare al Franței și amant al Anei de Austria. Nu știu de ce mi-am inchipuit că moș Gheorghe, care fuma în fața mea, în pragul căsuței de la țintirim, era vreo rudenie, vreun urmaș prăpădit al cardinalului Mazarini. Moș Gheorghe Talianu pentru întăia oară îmi apăru într-o lumină tainică. Și deodată începui să-mi inchipui despre groparul nostru cele mai stranii lucruri — întocmai ca în romanele de aventuri pe care începeam a le răsfoi la epoca aceea.

Poate nu era nimic din ce visam. Poate nu era nici criminal fugit, nici pribeag din disperare de dragoste; poate nu era nici rudă cu Mazarini. Cine știe! Cîteodată totuși mă gîndesc că se putea prea bine să fi fost ceva adevărat din toate prepusurile mele. Mă uitam pentru întăia oară la moș Gheorghe Talianu, cu ochi măriți; iar el trăgea grav și trist din pipa-i de lut ars.

Poate se gîndea la pămîntul în care s-a născut și la mormintele părăsite. De asta sînt aproape sigur, căci ochii lui aveau o expresie de deșteptare, de întoarcere îndărăt, pe care nu i-o mai văzusem.

De cînd am plecat și n-am mai văzut țintirimul acela înflorit, am auzit de multe năcazuri ale lui moș Gheorghe. L-au călcat hoții în căsuța lui singuratică ; i-a murit baba ; a rămas singur, numai cu luleaua. Pe urmă, într-o vară, și pulberea lui toscană s-a alinat, cînd a stat și pentru el orice vînt. Sub flori și pomi sădiți de dînsul, între crucile pribegilor străini, s-a așezat și mormintul lui sărac, fără rude și fără prietini.



ISAC ZODARU

In niște note vechi, pe file îngălbenite, găsesc schițată în fugă înfățișarea lui Ițic Zodar. Era atunci pentru mine o figură și tristă și comică acest mărunț negustor de petrol, cu barba ca de țap și cu niște mustăți lungi atirând subț un nas mare. Mustăți aduse *a oală*, — cum se zicea prin partea locului. Caierele lui fumurii însă nu se muiau nicio dată în vin. Pentru punga lui Ițic și apa era prea scumpă : dădea în fiecare zi cinci bani pe cele trei cofe de la Șulem sacagiul. «Apa, ca și lumina, e de la Dumnezeu, zicea el, ș-am ajuns la zile grele dacă trebuie să le cumpărăm...»

Ițic Zodar tragea în toate după-amiezile un cărucior pe ulițele târgușorului nostru. Cu amîndouă minile aduse la spate, încovoiat adînc din șale, cu mustățile în piept, părea că trage o povară uriașă. Dar în căruciorul scund n-avea decît două tinichele murdare din care turna ici-colo, oprindu-se pe la case, gaz albăstriu. Cînd pornea, spatele i se încovoia mai tare și glasul lui ciudat, subțire și răgușit, îngîna prelung :

— Hai gaz ! hai gaz !

Pălăria-i roșcată din pricina vechimii îi cădea pleoștită ca un clopot pe ceafă și pe ochi. Un laibăr soios, rău-mirositor, pătat în întregime de petrol, i se scobora pînă la cizmele prea lungi pe care le țîria prin pulberea drumului.

— Ce să fac ? grăia el uitîndu-se la corăbiile în care-și vîrîse picioarele mici și slabe ; asta-i marfă de *chilipir*... Nu m-am uitat că-s mari — m-am uitat că-s ieftine. Oi trage și eu mai din greu la ele !

Inhămat la căruciorul lui, își țîria așa cizmele și scheuna prelung și trist pe uliți pînă ce se lăsa întunericul serii. Atunci se mistuia undeva, într-o șandrama pe jumătate dărîmată, între cocioabele dese, strimbe și murdare ale jidovimii.

Citeodată îl zăream și dimineața, mai ales în zilele ploioase, cînd ulițile tirgușorului nostru se prefăceau în adevărate rîuri de noroi. În așa dimineți Ițic Zodaru avea altă meserie : ducea în spate, la școala ovreiască, copiii mărunți. Îi culegea de prin cotloane, de prin cerdacuri plouate, de pe sub guri negre de uși, îi lua cu meșteșug în cîrcă, și începea să trîntească prin glodul adînc ciubotele-i uriașe. Cei patru-cinci prunci, cu straie și batiste colorate, stăteau aninați ca lipitorile de el, pe grumaz, în spate, pe umeri și pe brațe. Ajuns la *heider*, îi descărca în brațele lui Herberl, un malamed lung și deșirat. După cîteva cărături de acestea, chichineața învățătorului se umplea ; Ițic vira capul pe ușă și privea minunat cum odraslele lui Israel învață litera legii. C-o vargă groasă, Herberl bătea tactul, și copiii cîntau în cor lecțiile, neconținut, ceasuri întregi, cu voci subțiri și monotone.

— Invățătura-i lucru mare ! zicea Ițic clătînd din cap ; și pornea la afacerile și nevoile lui.

În zilele de tîrg, sărbătorile și duminica, Ițic Zo-

daru mai avea un meșteșug. Ieșea lingă cumpăna *rohatcei* și aștepta pe țărani din satele de-aproape care veneau cu paseri, lăptării și ouă de vânzare. L-am văzut într-un rind, rezemat de un stilp, privind cu luare-aminte la figurile năcăjite și arse de soare ale bărbaților, la buzele strînse și ochii timizi ai femeilor. Ițic Zodaru știa pe cine să oprească, zimbînd și ridicînd un braț la înălțimea mustăților. În duminica aceea opri întâi pe o femeie slabă și umilită.

— Ce ai de vânzare ? întrebă el cu blîndeță.

— Am o puicuță, ș-o leacă de unt... răspunse gospodina, oprindu-se.

— Să văd... zise cu nepăsare Ițic Zodaru.

Cercetă amănunțit găina, cîntări în mîna untul, îl gustă, și dădu din cap cu îndoială și cu neplăcere.

— Și cit cei dumneata pe găină ?

— Un franc, jupîne !

— Un franc ? Hm ! Da' pe unt ?

— Apoi unt am mai o jumătate de ocă. Mi-i da tot un franc.

— Cum ? Vra să zică doi franci pe unt și pe găină ! strigă cu grozavă uimire Ițic, clipind repede din ochi și lăsînd brusc marfa înapoi în brațele femeii, — ca și cum s-ar fi fript de ea.

Mișcată puțin, țăranca privi la marfa ei desprețuită, apoi în juru-i. La intrarea tîrgului bărbați și femei se hărțuiau cu ovreice grase cu șaluri tîriite ; era o zarvă, o clănțăială, o ceartă ș-o dezbatere de prețuri, încît o adevărată groază i se zugrăvi în ochi.

— Atunci cît dai dumneata, jupîne ? întrebă cu bunătațe femeia.

— Eu ce pot să dau ? zise cu dispreț negustorul. Eu pot să dau o *bucată* de franc pe găină și tot alita pe unt..

Făcînd doi pași, apucă din nou marfa, cercetînd-o cu luare-amînte, pe cînd femeia privea într-o parte la barba-i rară, la laibăru-i soios și pătat de petrol și la toată înfățișarea lui minunată.

— Pot să-ți mai dau un gologan la toată marfa ! strigă deodată cu generozitate Ițic Zodarul, și, pășind spre harmalaia din apropiere, ducea într-o mîină untul și găina atîrnată de picioare, și cu cealaltă cotrobăia într-un buzunar adînc niște gologani pe care nu-i mai găsea. C-un glas năvalnic grăia către femeie, arătîndu-i cit de scump e banul în ziua de azi, cum untul curge gîrlă de pretutîndeni și găinile intră în oraș în toate căruțele, pe toate bețele, prin toate trăistile.

— Așa marfă n-are preț ! îi zicea el cu prietinie. Ascultă ce-ți spune un om detreabă. Ațiția bani n-are să-ți deie nimeni. Dumneata ești cuminte și înțelegi mai bine decît mine... Iaca, ai paralele, stringe-le bine și nu spune la nimeni...

Femeia își numără pitacii în palma stingă o clipă, apoi, ca lovită de cineva, întinse dreapta c-un țipăt, după negustor :

— Stăi, jupîne, stăi ! mi-ai dat numai nouăzeci de bani !

— Cum se poate ? răspunse Ițic întorcîndu-se în loc și zimbînd uscat.

Femeia îl apucă de laibăr și întinse o mîină spre găină și spre strachina cu unt.

— Stăi ! îi zise liniștit Ițic, ferind-o la o parte. Mai poftim și ceilalți zece bani !...

— Care zece bani ! Era vorba de un franc și zece ! Dar nici cu atîta nu-ți dau. Să-mi dai macar un franc și cincizeci...

— Un franc și zece ! Poftim un franc și zece !... strigă cu mărinimie Zodarul.

Dar femeia se lupta să-și dobîndească marfa înapoi. Negustorul nu se lăsa, se ferea, ridica în sus deasupra capului găina și untul și se strecura printre ceilalți negustori care țipau, se zbăteau, se jurau și se războiau din prețuri cu românii. Femeia umbla după el smuncindu-l de pulpana laibărului; apoi c-o mîna întindea gologanii și cu cealaltă, ca o ghiară, voia să-și dobîndească îndărăt avutul...

Asta mai era una din îndeletnicirile lui Ițic Zodaru. Paserile, lăptăriile și ouăle, cu greu cucerite în așa chip, le vindea și el la rindul lui, ca să cîștige cîțiva gologani... Negustoria aceasta a lui era o adevărată luptă care-l istovea; uneori îl scui-pau femeile și-l apucau de barbă țărani mai dîrji. El își ștergea fruntea asudată c-o basma mare și ofta.

— Așa, în sudoarea frunții, se cîștigă un gologan pentru copii!

Dar Ițic își mai cerca norocul și cu altele în viața lui. În vremea căldurilor, cînd nopțile sînt scurte și nu se arde gaz, plimba cu căruciorul lui un ciubăr cu ghiață în care se răceau sticle de apă gazoasă. Dintr-un vas de tablă scump și cu îngrijire păzit turna o picătură de sirop într-un pahar și-apoi revărsa apă gazoasă dintr-un sifon. Băutura aceasta răcoritoare în vremea verii o slujea băieților de la școlile românești, slujitorilor din curțile boierilor și chiar gospodinelor tinere din mahalaua moldovenească, care ieșeau o clipă în grădinița lor cu flori și-l chemau cu glasuri subțiri. Cu aceeași greutate se încovoia tirîndu-și marfa de cîțiva gologani și striga prelung:

— Zodă electrică și dulce! Cinci bani paharul!

De la negustoria aceasta a lui îi rămăsese porecla de *Zodaru*.

În drumurile-i neconținute, aceleași și aceleași, pe uliți și ulicioare, pe dinaintea aceluiași case, lătrat de aceeași dulăi cu hămăituri groase și de aceeași cotei cu chelălăit ascuțit, Ițic Zodaru se gîndea la sărăcia lui, la copii și la nevastă.

Se gîndea și visa, căci Ițic era un visător.

Ar fi vrut întâi să poată cumpăra o pălărie cu adevărat nouă lui Avramicu, băiețelul lui cel mai mărișor, și niște ciuboțele de glanț fetei, care a ajuns în vîrstă de zece ani și n-a avut încă o bucurie ca asta ! Ar mai fi vrut să poată împlini o dorință a Rebecăi, care, oftînd și gemînd deseori, îi vorbea de o căsuță a lor... Dacă ar avea o căsuță a lor, se gîndea Zodaru, apoi Rebeca ar avea unde să-și învîrtă trupu-i gras, și poate n-ar mai ofta și n-ar mai gîfii atîta... Acuma, într-un colț de odaie, la un loc cu alt mănunchi de oameni săraci, nici n-ai unde te învîrți, nici nu poți avea o clipă de hodină.

— Isac ! se tînguia Rebeca. De-am ajunge să avem o odaie a noastră !

Atunci într-adevăr ar fi amîndoi fericiți ca Isac și Rebeca din vremuri vechi, de care vorbesc cărțile cele de demult...

Așa cred că se gîndea într-un rînd, trudit de umblet și de arșița zilei. Se oprise la umbra unui zid, la adăpost de soarele fierbinte ; își numărăse pităcii și oftase cu oarecare mulțămire.

În sfîrșit a dat Dumnezeu secetă și zile calde și zoda lui are căutare. Vorba lui iute și prietinoasă și zîmbetu-i șiret au ademenit în duminicile trecute mulți moșici, și de la marfa lor a cîștigat bune parale. Chiar de aici i-a venit totdeauna cîștigul cel mai bun : de la oamenii de altă lege. Mult le-a zîmbit și multe vorbe a măcinat cu gura. Le-a zîmbit cu prietinie, i-a înșelat,

le-a rupt din preț ; a îndurat și cite-un val ; dar ce are a face ! Insfirșit, poate va ajunge vremea să se ridice și el printre ceilalți oameni din lume ; ș-apoi atunci pricepera și zîmbetele lui au să prețuiască aur...

În visul lui de-o clipă, Isac Zodaru vedea pe Rebeca stînd mulțămîtă într-un scaun larg și într-o odaie numai a lor ; pe Avramicu îl vedea cu niște straiie care i-au plăcut lui odată și le-a rivnit și el în copilărie : niște straiie cenușii, de vinător, cu gulerul și manșetele verzi și cu nasturi de corn ; ș-o pălărioară cu pană. Iar Roizală, copila, i se arată într-o rochiță subțire, împodobită cu cordele... Și are niște ghetete nouă-nouțe, de șase lei părechea !

Dar un zgomot scurt îl deșteaptă. O piatră aruncată a bătut în fundul căruciorului. Tresare, într-o larmă de glasuri ascuțite. Și ridicînd capul, privește cu ură la o ceată de copii care sar ca niște draci în preajma lui...

Domnu Trandafir ne dăduse drumul de la școală ; și ca-n multe rînduri, spăriam pe Ițic Zodaru și-i cîntam un cîntec de mult învățat. Sărînd într-un picior, băteam cu riglele și cu pumnii în ghiozdane și cîntam în cadență :

Măi jidane, barba ta
Face dracu badana !

Hărțuit de glasuri și rîsete, cu cărucioara bătută de pietre, Ițic Zodaru porni pe drumu-i lung, cu capu-ntre umeri, cu ochii plini de amărăciune și obidă. Glasu-i ciudat răsună pe alte uliți, tremurător și stîns...

Dorurile și asprele stăruinți l-au dus pe Isac, cu anii, la un liman. Ieșisem din școală de la domnu Trandafir, uitasem de zoda electrică, de gaz, de pre-

cupeții de la rohatcă și de țincii duși în cârcă. Mă întorsesem acasă într-un început de iarnă; și la marginea tirgului mă întâlui cu Ițic Zodaru.

Stătui puțin cu el de vorbă :

— A, acuma am casă, îmi zise el oftînd. Mai de demult trăiam la un loc cu alții, grămădiți, vai de capul nostru, nu-mi puteam trage sufletul, dormeam claie peste grămadă pe jos și pe paturi; dar acum am început a-mi înjgheba și o casă *a noastră!*

Eu începui a rîde:

— Rebeca dumnitale trebuie să fie foarte bucurasă...

— Da, îmi răspuse fără căldură Ițic Zodaru. Eu m-am lăsat de negustoriile mele; acuma am cotiugă și cal... Așa pot cîștiga mai bune parale... Băietul e ucenic la un tinichigiu; fata lucrează la o croitorie cu trei franci pe săptămînă... E greu, mai ales iarna, — dar ce să fac?

— Dar cu precupeția cum mai merge, Ițic?

— Cum să meargă? Greu, cucoane! Eu am mai îmbătrînit și țărani s-au făcut răi și obraznici!...

Ovreiul oftă și privirea lui neagră era înecată de tristeță.

După două zile, în amurg, pe un vînt iute de decembrie, ajunsei pînă la casa lui cea nouă. Am găsit patru pereți lipiți cu vălătuci, nefetuiți, udați de ploii și zăpezi, patru pereți de noroi parcă. Acoperișul era alcătuit din bucăți de tablă veche așezate cum a dat Dumnezeu, la întîmplare, zăngănind și sunînd felurit la izbiriile vîntului. Cele două ferestre erau astupate cu rogojini și țoluri. Ușa, din bucăți de scînduri negeluite, era și ea căptușită și înfundată cu zdrențe.

Dinaintea uşii zăcea cotiuga. Iar în aşezarea aceasta ciudată, în casa aceasta care fusese visul lui Isac, auzii urlete şi plîngeri sălbătice. Un fum subţire ieşea prin pod şi prin tablele acoperişului. Chemai pe vardistul de aproape, care se adăpostise sub un zaplaz de vîntul tăios. Il îndemnai să răzbată prin cirpele murdare, să deschidă uşa, să vadă ce-i. Credeam că s-a aprins înlăuntru...

Cînd a deschis uşa şi lumina puţină de amurgit a răzbătut în cocioabă, am văzut un foc de vreascuri şi de ciulini la o vatră, în fund ; şi-n cele două luciri tremurătoare şi amestecate, aproape de uşă, mi s-au arătat Iţic Zodaru şi Rebeca, nevasta lui, zbătîndu-se şi urlînd c-o durere sălbatică lîngă un cal, numai pielea şi ciolanele, întins cît era de lung sub şandra-maua aceea goală a nenorocirii.

Vardistul nu ştia ce să facă. Incepu şi el să strige, somîndu-i, în numele legii, să tacă ; apoi prinse a şuiera din ţignal. Ovreiul, zdrenţăros şi zbîrlit, mă zări şi începu să se bată cu pumnii în cap. Îmi arăta calul mort, îmi arăta pe Rebeca ; îmi spunea de năcazuri, de îngrijiri date tovarăşului de nevoi ; că stătea la un loc cu ei, în casa lor, şi totuşi a murit, poate de bătrîneţă, ori de slăbăciune şi de foame :

— Şi de acuma, cucoane, am rămas fără nimic, putem să murim şi noi !... isprăvi Isac întinzînd mî-nile spre mine, c-un gest tragic.

Era sfîrşitul unor amare străduinţi. Niciodată n-am văzut plîngere şi durere mai cumplită, niciodată n-am văzut ochi privind mai cu disperare, mai cu ură !



GHEORGHE BACIU

Gheorghe Baci, țigan negru și destul de urît, era o prelungire a autorității în târgușorul nostru. Pe-o tunică veche și jerpelită, purta citeva decorații de veteran; o șapcă de ofițer, fără trese, îi sta «reglementar» cam pe-o ureche și pe-o sprinceană. În ținuta aceasta, cu pieptul scos afară, foarte pătruns de importanța lui, deseori începea să bată de la deal, din capătul uliților, o darabană într-un duruit prelung. Se oprea din cind în cind și c-un glas grozav începea să zvîrlă cetățenilor ordonanțele stăpînirii.

— Ascultați, oameni buni! Să știți, poruncă de sus, precum că nu este îngăduit să lăsați slobode *animă-lile* pe uliți!...

Copiii se ținneau droaie după el, fericiți de duruitul darabanei și de glasul lui Gheorghe Baci. Negustorii ovrei ieșeau în pragul dughenilor și, c-un zîmbet, ascultau ordonanța și priveau procesiunea de capete goale, picioare desculțe și băsmăli felurit colorate, în mijlocul căreia pășea mîndru crainicul.

În târgușorul nostru aveam doi vardiști. Baci era unul dintre ei; era plătit cu zece, ori cincisprezece lei

pe lună, însă era slujbaş al stăpînirii și el știa să prețuiască această cinste. Și ca să fie mulțămîți cei mari, Baci u își împărțea puterea brațelor lui între domnu primar, domnu ajutor, și domnu notar. De altfel slujba lui de vardist era mai mult în gospodăria părinților comunei. Din cînd în cînd mai bătea darabana, își umfla glasul și privea de sus pe negustori. În zile de iarmaroc, putea să fie și mai fudul de altfel, căci atunci, în mijlocul mulțimii îndesate, adunată din toate satele dimprejur, Baci u se înălța pe catalige cu darabana lui — și trecea încoace și încolo amenințător, ca un uriaș sosit din țara poveștilor.

Crainicul nostru locuia sub dealul tîrgului, spre cîmpia Siretului, într-unul din bordeiele rămase de demult, de pe vremea sălașului celui mare țigănesc, din care ieșiseră robii și mai pe urmă slugile curții boierești. În cocioaba lui avea o laiță și cîteva țoluri, și, drept podoabă, o sabie turcească și-o pușcă veche ruginită. Trăia singur acolo. Sabia o arăta unora și altora, ca să poată istorisi niște așa-zise întîmplări din război; iar pușca o scotea la soare și-o pregătea de vînătoare, căci Gheorghe Baci u era și pușcaș.

— Nu prea am eu vreme, zicea el, căci sînt *acupaț* cu serviciul, dar altfel eu sînt grozav vînător... Nu-mai cînd și cînd mă pot repezi pînă-n zăvoi și pîn' la baltă...

Crescusem în admirația lui Baci u, și ajunsese m băiețandru de doisprezece ani. Îndrăznisem și eu a-mi întinde recunoașterile pînă-n coturile și huceagurile Siretului. Ba sub halicele puștii mele căzuseră chiar cîteva rațe. Aș fi voit însă să am tovarăș pe Baci u. El strigase ani și bătuse darabana spre bucuria mea; își scosese la soare pușca la care priveam sfios. Acuma

mult aş fi dat să am asemenea tovarăş deosebit la o pîndă pe Siret.

Dorinţa mi s-a îndeplinit, şi fără să dau prea mult. Într-un amurg m-am oprit în faţa cocioabei lui Baci cu un *pac* de tutun în buzunar, cu puşca în spate şi cu torba la şold. Cînd a primit tutunul în degetele lui negre şi osoase, Gheorghe Baci a înţeles dintrodată despre ce-i vorba.

— Apoi aş merge, îmi zise el rînjind şi privindu-mă cu ochii mici, negri ; dar nu prea am praf de puşcă...

— Nu face nimic, am eu...

— Apoi n-am nici halice. Da' altfel aş merge. Şi n-am nici *capse*...

— Iţi dau eu tot.

— Ehei ! apoi atuncea stăi să-mi iau puşca... Dumneata eşti un domnişor bun — te cunosc de pe cînd erai ia aşa, numai o palmă de la pămînt. Dacă vrei să-nveţi vînătoarea, apoi numai eu ţi-oi fi maistru. Ca mine nu mai cunoaşte nimeni puşca şi vînatul. Ţi-o spun eu... Cîte dihanii am impuşcat !... phii ! cînd mă gîndesc, mi se ridică părul măciucă în vârful capului !...

În adevăr, ca martor parcă al adevărilor pe care le rostea, părul lui negru, cu puţine fire cărunte, stătea zbîrlit, încilcit, invîrtejît în vârful capului. Işi căută şapca veche şi-o puse reglementar peste grămada de mişe. Apoi intră în casă şi ieşi cercetînd cu o grozavă luare-aminte oţelele puştii.

— Asta-i puşcă ! îmi zise el, cu admiraţie.

Mă alăturai de el şi privii spre minunea pe care pină atunci numai de departe o admirasem.

Era o puşcă ruginită, numai cu o ţeavă, şi, ca-n poveştile cu puşcaşii, legată cu sînmă...

— Te uiți că-i veche și legată cu sîrmă ? îmi zise zîmbind Gheorghe Baci. Apoi așa cum îi, eu, domnișorul, n-aș da-o nici pe toate puștile boierilor din tîng...

Il crezui bucuros — mai ales că primise să-mi fie tovarăș. Apoi, voiam să-l fac și binevoitor față de sărmana mea pușcă nouă, cu două țevi...

— E bună ș-a dumnilale... îmi zise el cu bunăvoință, după ce-mi cercetă arma.

Pe cînd ne îndreptam, pe malul unui pîrau, spre Siret, Gheorghe Baci își umplu luleaua cu tutun de-al meu. Așteptam să-mi spuie o istorie strașnică de vînătoare, ori o întîmplare din război; el mergea tăcut lîngă mine și trăgea cu mare mulțămire din pipă. Pe fața lui neagră, stricată de vărsat, parcă nu era nici un gînd, nici o dorință. Suferinți vechi și amărăciuni, în zbîrcituri dese, păreau acum liniște adîncă pe obrazul lui nemișcat.

Soarele asfințea, topindu-se parcă într-un lac de aur și foc; intrarăm în huceag.

— Aici e balta lui Brumă, zise Baci; aici s-a înecat unu Brumă. la doi ani după război...

— L-ai cunoscut ? întrebai eu, dîndu-i încărcătura de praf și halice.

— Cum nu ? Am fost amindoi în bătălie și am scăpat cu viață... Lui de apă i-a fost dat să moară...

Își încărcă pușca ș-o cercetă iar, cu luare-aminte, la oțele.

— De-amu trebuie să vie și rațele... zise el zîmbind. Poartă-te bine...

Intre răchițele dese și nalte, așteptarăm tupilați, pe cînd creștea umbra și de pe baltă izvorau aburi ușori. Era liniște desăvîrșită; în cerul albastru mai luceau raze de-ale asfințitului... Se auzi un rîs de țarcă, apoi

lipățul unei paseri mărunte ; un filfiit de rațe șuieră prin dosul sălciilor.

— Ia sama ! îmi șopti Baci, și ochii îi scăpărară.

Tiptil, începu a se strecura prin tufe. Eu nu îndrăzneam să vorbesc. Dascălii mei într-ale vînătoriei hotărîseră că pînda e nemișcare strașnică și răbdare ; și nu-nțelegeam cum un vînător ca Baci călca porunca unei legi.

La ușoara înmlădiere a sălciilor, la trosnitura unui vreasc, rațele simțitoare săriră măcăind într-o bătaie mare de aripi. Atunci rămăsei și mai uimit de repezile mișcări ale crainicului. Nu știa ce să facă cu luleaua... Nu nimerea trăgaciul... Scui pă luleaua jos și ridică pușca la obraz. Întăi plesni petița, apoi pocni ca un vreasc pușca. Rațele se înălțară și se înșirară în cerul amurgului.

Pușcașul își căută luleaua pe jos și se întoarse la locul lui, fără nici o vorbă. Îi dădău altă încărcătură. Își aprinse iar luleaua, și catadixi să dea o lămurire :

— M-a încurcat o creangă, și nu mi-a venit îndămînă...

Eu zîmbeam și simțeam în mine o mare părere de rău. Omul meu, omul cu pușca minunată, omul cu care doream de-atîta vreme să fiu tovarăș la baltă, nu era vînător ! Și pușca îi era un hîrb netrebnic !

Rațele nu mai veniră, — nu putui să dovedesc lui Baci cine sînt și ce pușcă am. Sara era viorie între ape, și stelele umede începură a luci pe cer.

Ne întorceam spre tîrg. Și întrebam pe Baci despre întîmplări din război.

— Vrei să-ți spun întîmplări din răzbel ? zise cu mîndrie crainicul. Phiii ! cînd ți-o spune, ți se ridică părul măciucă în vîrful capului...

Scoase iar tutunul și mă privi cu bunătate.

— Apoi cînd am trecut Dunărea, eram multă oaste... Eu știu cîtă să fi fost? Cîtă frunză și cîtă iarbă. Și *Împăratul* era în frunte.

— Care împărat?

— Împăratul nostru, *Regiul!* Și ne-a dus tocmai la Plevna și ne-am bătut noi cu turcii, strașnic ne-am bătut! Cînd nu ne băteam, ședeam în șanț.

— Da' la Grivița ai fost?

— Fost.

— Și ce-ai făcut acolo?

— Apoi ne-am luptat... Și după ce ne-am luptat la Grivița, ne-am luptat la Plevna...

— Da' dumneata ai fost în foc? Văd că ai decorații...

— Cum nu? M-am luptat... Cînd mă gîndesc, mi se ridică părul măciucă în vîrfurile capului.

Săracu Baci, clipă cu clipă scădea din mărirea lui. Căzuse jos de pe catalige și, pîcînd din pipă, se uita cu bunătate la mine, clipind din ochii lui mititei.

— Apoi să-ți spun una strașnică, îmi zise el aproape de tîrg. Intr-un rînd, eram flămînzi tare și ne-am strecurat pînă la un sat... Am cotrobăit noi la un bulgar, am dat peste făină de păpușoi. Am legat pe nevastă de stîlpu hornului, ș-am luat dintr-un poloboc o mulțime de carne murată... Pe-acolo oamenii mu-rează carnea de porc...

La amintirea asta, tovarășul meu nu părea nici vesel, nici trist.

Eu zîmbii; zîmbi și el; și, ca și cum și-ar fi adus aminte de un lucru prea important, își trase pușca din spate și o cercetă cu luare-aminte.

— Pușca asta, halal!... Da' nu știu cum, cu rața nu mi-a fost îndămîină...

Pînă la cocioaba lui îmi mai povesti o întîmplare, vrednică și războinică, cît și cealaltă. După asta ne despărțirăm.

Mai trecură în alte seri spre pușcașul meu pachete de tutun ; dar îl lăsam liniștit la serviciul lui ș-acasă și mă duceam singur la baltă. Făptura crainicului devenise deodată neînsemnată, ca și rugina lui, ca și războiul din care știam mai mult eu din cărți, decît el care fusese față. Aveam pentru el acuma și un fel de milă. Zimbeam totdeauna gîndindu-mă la pușca lui legată cu sirmă, care pocnise așa de ciudat, — întîi petița, pe urmă pulberea...

Intr-o zi, moșul meu Mitache, colonel în infanterie, sosi la noi în concediu. Ca vînător mare ce era, nici nu așteptă să-și desmorțească bine picioarele ; desprinse din cui pușca tatei, și mă luă cu el spre huceagurile Siretului. Eram fericit ; îi spusei rîzînd întîmplarea cu Baciul. Pe urmă îl oprii în fața cocioabei și-i arătai pe crainic.

— Hai, Baciule, cu noi la vînat... îi strigai eu... Ia-ți pușca...

Gheorghe Baciul salută militărește, intră în bordei și ieși cu pușca.

— Apoi eu îl cunosc pe Baciul, zise moșu-meu Mitache. A făcut războiul cu mine. Ce faci, Gheorghe ? A fost și cu mine la vînat. Tot rabla ceea de pușcă o ai ?

— Tot aceea, răspunse cu umilință Baciul.

— Și tot așa tragi, Baciule ? Ai izbutit însfîrșit să nimerești un iepure ori o rață ?...

Baciul zîmbea fericit și nu răspundea. Aștepta ceva.

Moșu Mitache trase o tabachere mare de piele, alese o țigară de foi și o întinse țiganului ; luă și el una. Scăpărînd, aprinse un fitil, dădu lui Baciul să aprindă și aprinse și el.

— Ei, hai de-amu, să mergem... zise moșu Mitache. Pornirăm. Baciul venea liniștit, pășind ușor, fumând mulțămuit, la câțiva pași în urma noastră.

După o vreme de gândire și de tăcere, moșu Mitache întoarse spre mine obrazul lui de leu, cu mustați și sprâncene cărunte.

— Știi tu, Codinuță, de ce nu l-am uitat eu pe Baciul și-i dau foc să-și aprindă el întâi țigara? Să vezi tu de ce. Într-o noapte, în război, fiind în șanțurile Griviței No. 1, au ieșit turcii din întăriturile lor... A fost o luptă scurtă, dar a curs sânge mult... În învălmășeală, un sergent a strigat: La drapel! În lumina felinarelor, repezindu-mă, am văzut zbatându-se în luptă sergentul cu câțiva, sub năvala harapilor... Căzu unul, căzură zece. Fanionul se cumpăni la pământ... Gheorghe Baciul, gîfîind, bătea cu stratul puștii și împungea cu baioneta, apoi îl zării rînjind și c-un urlet repezindu-se spre cel din urmă turc, cu dinții. Dacă l-a apucat de beregată, nu știu. Știu că a rămas singur, tremurînd și gîfîind, ș-a cuprins în brațe fanionul... Se uita rătăcit în juru-i. Când m-a cunoscut, a început a ride, și mi-a zis atit: «Trăiți, don' sublocotent, nu l-am dat!»

Moșu Mitache fuma pe gânduri și se uita spre huceagurile tainice care întovărășesc apa Siretului. Gheorghe Baciul venea în urmă. Întorsei capul spre el c-un fel de sfială. El era fericit numai pentru țigara lui; își ducea în cumpănă pușca legată cu sîrmă, și nu se gîndea la nimic...

Mie îmi bătea inima; eram mișcat, aveam păreri de rău... Figura lui Baciul se luminase deodată închipuirii mele, — deodată se ridicase iar pe cataligele vechi.

Intrarăm în zăvoaie; moșu Mitache își alese loc. Eu trecui lingă Baciul în altă parte de baltă. Abia aștep-

tam să-i pot vorbi. Il întrebai, c-un glas înfierbîntat de tulburare și bucurie :

— Ei, Baciule, poți să-mi spui cum a fost la Gri-
vița ? Mi-a spus moșu Mitache ! și-l prîvii triumfător.

El întoarse capul spre mine :

— Ți-a spus domnu colonel ? Bun om îi domnu co-
lonel. Pe atuncea era tînăr, era numai sublocotinent !

— Cum a fost cu drapelul ?

— Apoi m-am luptat pentru drapel... zise încet
Baciu, fără să se uite la mine de data aceasta.

Pe cuibul de foc al bălții, deodată fulgeră zborul
unei rațe. Ochiul grabnic, pușca pocni, paserea căzu.
Gheorghe Baciu întoarse spre mine ochi grozav de
uimiți.

— Ai împușcat-o ! zise el c-un fel de îndoială.

Eu începui a rîde :

— Am împușcat-o. Ce ? Te miri ?

— Nu, zise încet pușcașul, c-o descurajare subită.
Da' iaca, eu n-o mai pot scoate la capăt cu pușca. Nu
mai trage vînatul la ea...

Tăcu un timp, uitîndu-se la oșelele ruginite. Stătu
mult așa ; parcă mă uitase.

— Eu am avut o dragoste, urmă el cu tristeță, da'
demult, pîn' a nu mă duce la răzbel. Era una Răduca,
țigancă de-a noastră. Ș-aicea mă întîlneam cu dînsa.
Era frumoasă și eu eram tînăr. Da' tot cu pușca asta...
și cînd pușcam eu cîte-o rață... ea intra în apă și mi-o
scotea... Și rîdeam amîndoi... Și tare-mi mai era dragă,
domnișorul... Ș-apoi cît am umblat eu printre gloanțe,
n-am pierit ; da' ea acasă a murit... Și parcă de atun-
cea eu în zăvoi la Siret nu mai am noroc... Rar pot ni-
meri... Eu știu ce să fie ? Pe urmă nici plăcere n-am
mai avut să iubesc pe alta... Am trăit așa pe lume...

O salcie fremătă ușor și lumini mărunte tremurată pe obrazul țiganului.

— Baciule... zisei eu cu blindeță...

Și nu știam ce să-i spun. Vorba lui îmi apărea deodată dramatică și sufletul lui începea să aibă interes... Omul meu devenea romantic.

— Spune-mi istoria cu Răduca, Baciule...

— Care istorie, domnișorul? Apoi ți-am spus-o. Era fata lui Zailic Judele. Și când intra în apă rîzînd, ridica fustele. Avea o fustă roșă ca sîngele. Pe urmă a murit, cînd eram la bătălie.

— Cînd ai apărât steagul, Baciule!... Și-mi tremura inima în piept, cînd rostii vorbele acestea.

Omul meu făcu un semn din cap — adică *da* — și oftă. Și deodată balta se acoperi de lumini.

Și-n imaginația mea aprinsă, în talna zăvoaielor, vedeam o dragoste din trecut și un erou în negura Griviței, de și lingă mine Gheorghe Baci, sfîrșindu-și capătul de țigară, nu îndreptătea cu nimic ațîțarea mea. Privea neclintit cu fața lui brăzdată și tristă întoarsă spre baltă. Acuma mă gîndesc că poate vedea ceva înainte-i: lucirea amurgului întindea într-un loc o pată de sînge, care părea rochia roșie a unei înecate...



POVESTITORII

Glas de cățel sună afară, în cerdac, de două ori :
bau-bau !

Nunuța se suci repede spre cei trei frățiori ai ei și înălță un deget la gură :

— Pst ! i-auzi ! bate Fidel !

Obrazul ei, jumătate palid spre lampă, jumătate albăstrit de umbră, încerca să dovedească mare îngrijorare ; ochișorii însă îi sticleau șireți.

— Ia ! oare ce să fie ?

Ionaș, bunduc de șase ani, își încruntă puțin ușoarele semne care-i țineau loc de sprâncene. Stătu atent o clipă. Fără să privească spre soră-sa mai mare, zise c-o voce destul de liniștită :

— Nu-i nimeni.

Atunci Nunuța începu a râde. Râsul ei se răsfrânse îndată și pe fețele celorlalte două fete mai mici. Cea mijlocie, Adela, poreclită din pricina ochilor Japonezu, sau *Nezu*, își strânse pleoapele codate și luminile-i luciră ca la mîță : două linioare numai. Mezina, mai sprîncenată, cu ochi mai mari și mai albaștri, rămase numai c-o încercare de rîs ; privirile-i se înrouară.

Ionaș strigă rizînd și arătînd-o cu degetul :

— Uite, Nunuța, Viorica vrea să plîngă.

— Nu plîng! Nu plîng! tresări repede și subțirel fetița. Tremurîndu-și buzele, își înghiți plînsul. Apoi întrebă, desmierdat : Unde-i dadaca ?

— S-a dus la bucătărie ; i-a venit un prietin... răs-punse Nunuța.

— Da' mama cînd are să vie ?

— Mama s-a dus, cu *tanti* și cu tata, în tîrg, cu trăsura. Noi trebuie să ne culcăm. Copiii nu stau tîr-ziu.

— Da' poveste cine spune în ia-sară ?

Ionaș interveni cu importanță :

— Să spuie Nunuța. Moș Costache nu vine ; are treabă.

Nunuța întoarse ochii gînditoare spre pata neagră a ferestrei. Vîntul iernii șoșotea și se zbătea la gea-muri : parcă cerea intrare.

— Cine-i ? întrebă ușor și tainic Nunuța.

Fetițele celelalte se mișcară pe divanul larg și se lipiră de sora lor. O clipă ridicară ochii spre geam. Apoi, cu capetele aplecate pe umeri, începură să cerșească :

— Nunuța, spune mata o poveste... Tare te rugăm !

Sora mai mare făcu puțin botișor, și dădu din cap de jos în sus repede, privind undeva departe. Ceilalți, cu ochii ațintiți asupra-i, așteptau.

— Trebuie să învăț *Movila lui Burcel*, zise Nunuța. Mîni, m-ascultă tanti.

— Ai învățat-o o dată și te-a ascultat ! strigă Ionaș încruntat și muștrător. Singură ai spus că te-a ascultat. Am auzit și eu cînd ai spus-o. Vezi că ești min-ciunoasă !

Nunuța avu un zîmbet fin și clipi repede din ochi.

— Vezi cum ești ? mormăi băiatul. Ba eu vreau să ne spui o poveste !

— Dac-aș fi eu moș Costache, aș putea spune, răspunse fetița cea mare. Degeaba te superi mata, domnule Ion !

— Ce ! eu nu vreau să-mi spui «domnu Ion». De ce-mi spui «domnu Ion» ? strigă băiatul privind încruntat spre ungherul sobei.

— Așa-ți zice și moș Costache, băiețică ! De ce te superi mata ? Vezi că tu ești cel mai supărăcios ? Uite, fetele de ce nu se supără ?

Fetițele se alăturară mai mult de ea.

— Nunuță, șopti glăsușorul de flaut al Vioricăi ; spune-ne o poveste c-un împărat ș-o împărăteasă... Vrei ?

Și ochii mari și umezi ai mezinei priveau pe sora mai mare cu dragoste și admirație. Nezu, cu ochii micșorați, pîndea pieziș supărarea lui «domnu Ion».

Nunuța își înălță sprîncenele :

— Vai, Nezu, de ce te uiți așa ? Ai să rămîi încrucișată ! Nu știi ce zice tanti *Sesil* ?

Nezu își înălță privirea în tavan.

— Na ! strigă băiatul, lepădînd ca pe-o minge supărarea ; uite, Nunuță, cum se uită : ca rața la uliu !

Nezu începu să-și răsucească în toate felurile un moț de păr balan din frunte și nu răspunse. Viorica ciripi iar, stăruitor :

— Știi, Nunuță, ce poveste frumoasă ne-a spus asară moș Costache !

— N-a spus-o asară.

— Dar cînd ?

— Alaltăsară.

— Bine, bine... dar cum spunea ? cum era ? C-un baci pe care-l chema Ion, și cu Florin Făt-Frumos...

Nunuța avea privirea ei de gânduri iarăși asupra ferestrei, unde cerea intrare vîntul cel străin.

— Da, șopti ea domol... Foarte frumoasă poveste... Eu am citit cărți multe: toate poveștile; dar moș Costache spune mai frumos...

Și ochii cu pupilele mărite se întoarseră deodată spre frații ei: ochi învăpăiați de inteligență și inspirație. — V-aduceți aminte cum spunea alaltăieri? Parcă-și aducea aminte. Era odată... pe-atuncea era altă lume... era odată un pui de împărat și-un cioban bătrîn... Și pe pui îl chema Florin Făt-Frumos, iar pe cioban Ion, ca pe toți ciobanii...

— Eu nu-s cioban, și tot Ion mă chiamă... observă băiatul.

— Ei, nu se știe; poate-i fi cioban cînd te-i face mare. Și trăiau bine, și petreceau; și bătrînul făcea lui Florin bice de cînepă și arcuri de alun, și-l învăța din cartea cerului și-a cîmpului.

— Din cartea cerului și-a cîmpului... murmură Viorica și oftă, înfiorată de plăcere. Ceilalți doi se foiră puțin, așezîndu-se altfel, ca s-asculte mai bine.

...Și l-a învățat și la război... Și i-a arătat noaptea pe cer: iaca, asta-i găinușa; iaca, asta-i steaua oilor... Și cînd a venit vremea să se ducă în lume, s-a sculat și s-a înfățișat la împărat și la împărăteasă. Sărut mîna, tătucă; sărut mîna, mămuică! mi-a venit vremea cercărilor: de-acu mă duc în lume...

— Și s-a dus în lume... șopti Viorica.

— S-a dus pînă la marginea pămîntului, la o zămoaică urită...înterupse, c-o muțră de respingere, Nezu.

— Da, urmă Nunuța; dar pînă ce-a ajuns acolo, a avut a pătimi multe. Pentru că, dragă duduică, ce ți-i scris în frunte ți-i pus. Și s-a dus el în toate părțile și s-a purtat bine după sfaturile lui Ion Ciobanu și-a

calului năzdrăvan, și s-a întors după aceea la palatul de marmură neagră, unde se afla fata care-i era lui dragă. Ș-un lucru tot l-a uitat în graba lui, și n-a făcut cum spusese ciobanu. Când să calce pragul palatului, nici n-a stupit înapoi, nici nu și-a făcut cruce cu limba. Și l-a ajuns balaurul din urmă și i-a luat capul. Și l-a îngropat în dumbrăvioară, lângă fântână, pe unde trecea Ion Ciobanul cu mioarele... și cu Fidel. Iar peste noapte a vrut *Dumnăzău* să crească deasupra fântinii o salcie. Și trecînd ciobanul și văzînd-o, a tras custura, a tăiat o crenguță și-a făcut o trișcuță. Și cînd a prins a cînta, trișca plîngea și suspina cu glas :

Ciobane Ioane,
Ascultă trișca ce zice :
Balaurul m-a îngropat aice...
Subt umbra răchișii mele
A plînge măicuța cu jele...

Deodată Nunuța se opri rîzînd :

— De ce plîngi, Nezu? întrebă ea cu mirare.

Cu luminițile ochilor micșorate, Adela plîngea lacrimi tăcute. Băiatul întoarse capul și hohoti scurt. Apoi rămase privind cu curiozitate. Viorica, trezită din farmec, se simți și ea cîștigată de ciudata jale a Nezu-lui și roua de lacrimi îi umezi viorelele albastre.

Se stîNSE și risul Nunuței într-un zîmbet stînjenit. Pe urmă îi pieri și zîmbetul. Un răstimp tuspătru copiii rămaseră încurcați. Nezu își ștergea lacrimile. Ceilalți o observau furîș.

— Mata spui ca și moș Costache povestea... vorbi ușurel Viorica. Și Nezu iar plînge... ca și ieri.

— De ce să plîngă? vorbi cu bărbăție domnu Ion. Ea-i proastă; căci pe urmă Florin a înviat.

— A înviat? tresări cu bucurie Nezu.

— Se-nțelege, răspunse Nunuța vesel. Făt-Frumos nu moare niciodată. Nu știi?

— Cum să moară Făt-Frumos! strigă indignat băiatul.

— Nu, nu moare, urmă Nunuța. Făt-Frumos trăiește în *vac*, și-i apărat de toate. Vai, ce frumos spune moș Costache poveștile! Și știe așa de multe!... El a fost demult pe tărîmul celalalt și-a cunoscut pe feciorii de crai, a văzut zmei și balauri... Și într-o zi s-a întilnit cu Ileana Cosînzeana.

Domnu Ion observă cu îndoială :

— Asta n-o mai cred eu. Numai așa spune el.

— Ba da, ba da, și pe fața Nunuței se arată zîmbetu-i fin. Moș Costache a fost la toate împărățiile.

— Ei, și ce făcea?

— Ce să facă? Spunea și-atuncea povești. Și-nvăța și el pe Feți-Frumoși cînd erau mititei. Și prin codrul de aramă a trecut, și prin codrul de argint. Și la fîntîna lacrimilor l-au întîmpinat Dumnezeu și cu sfîntu Petrea.

— Mda!... mormăi băiatul. Parcă el îi chiar așa de bătrîn...

— Apoi, băiețică, mata nu știi că el îmbătrînește și iar întinerește?...

Nunuța tăcu și rămase cu ochii asupra ferestrei negre, urmărind un vis al ei și înțelegînd parcă șoapta omenească a vîntului. Ceilalți trei copii, puși pe gînduri, priveau și ei în gol și înaintea ochilor li se înfățișa bătrînul Costache, vizitiul... Avea un glas ciudat; cînd spunea o poveste, cînta parcă; și-avea o lulea, și-un chimir vechi — și-un obraz brăzdat, ochi mititei și plete cărunte... Era un om din veacurile poveștilor.

Afară, în cerdac, Fidel bătu iar, de două ori, leneș :
bau-bau ! Sub fereastră dudură pași. Pe urmă pașii
trecură rar și grei în săliță.

— Vine Costache ! strigă cu vioiciune mare și cu
bucurie Nunuța.

Copiii săriră din locurile lor în picioare, frământin-
du-se, apoi se așezară iar pe divan, cu ochii ațintiți
asupra ușii. Prin deschizătură se arătă obrazul încre-
țit și părul cărunt al lui moș Costache. Copiii îl salu-
tară cu strigăte vesele.

— Moș Costache ! moș Costache ! cînta cea mititică
bătînd din palme. Noi te-așteptăm să ne spui o po-
veste... Noi te-așteptăm să ne spui o poveste...

Zîbind cu ochi blajini de poet, povestitorul intră
în vârful degetelor în odăița copiilor.



MĂRȚIȘOR

Dacă vrei să știi povestea Dochiei, apoi ascultă și află că baba aceasta vrăjitoare sălășluia într-o casă de stîncă, sus pe Ceahlău, în locul care azi se chiamă Panaghia.

Era o babă veche, care nu se închina sara și dimineața. Trăia acolo singuratică, unde se tîrăsc jnepenii pe piatră și unde înfloresc mărunții trandafiri ai stîncilor. În nopți de vară pluteau cătră ea duhurile prăpăstiilor. Pe negre vijelii, cînd scăpărau fulgere rupte, suiau pe țancuri zvircolindu-se făpturi de pe tărîmurile de dedesubt, din împărăția necuratului Tartor. Cu toate avea legătură baba Dochia, ca orice babă depărtată de lume și uitată de Dumnezeu.

De un timp creștea pe lîngă dînsa o făptură din văi. O copiliță, părăsită lîng-o colibă sfărîmată de puhoai; de pe singuratica ei înălțime, Dochia o auzise plîngînd, se coborîse, o luase în brațe și o urcase sus. De mult nu văzuse ea ființă omenească, căci ea sta sub Panaghia de pe cînd văile le stăpîneau urieșii. Acum, minunată de gingania aceea mititică și gingașă, și încălzită de o simțire necunoscută, se hotărî s-o

crească. O aplecase la o capră neagră, o învălise în blănuri și o ținuse pe lângă foc de cetină.

Și așa, fetița de suflet a Dochiei creștea frumoasă, mlădie și sălbatică, acolo, aproape de nouri. Iar baba se legase cătră ea c-o dragoste nespusă. Era lumina întunericului ei, floarea singurătății în care de veacuri de om stătea cufundată. Ii urmărise primii pași și primele cuvinte c-o bucurie la care nu pot ajunge muritorii. Ș-acuma se desfăta la vederea ei — ș-o îmbrățișa, ș-o mîngîia cu vorbe de mamă care niciodinioară nu sunaseră în pustia ei viață, din gura-i fără dinți.

Trăiau amîndouă de-un timp, pe munte. Oamenii erau departe, cine știe unde, în șesuri, unde plutea un abur subțire. Acolo, deasupra vîrfurilor de codri, fata Dochiei vedea numai caprele stîncilor, cu coarneau întoarse pe spate, și vulturii cei mari cu gîturile goale. Ii privea cu ochii ei albaștri și gînditori, le vorbea ca unor prietini, și se bucura — căci alte științi și alte jocuri ea n-avea pe lume.

Intr-un rînd, în puterea primăverii, fata sta cu capul pe brațele bătrinei și maică-sa îi răsфина cu degetele osoase părul auriu. Zîbind, crăpă pleoapele și, printre genele negre, zări în pulberea de lumină un fluture, apoi o albiniță. Fluturele juca pe o rază, iar albina bîziiia subțire și se învîrtea în jurul unei floricele.

Fata ridică fruntea din poala bătrinei.

— Spune-mi, măicuță, — zise ea, — ce-i gîngania cea care bate din aripioare și parcă vrea să se suie la soare?

— E un fluturel, draga babei!

— Dar gîza asta care cîntă în împrejurimea unei scînteuțe?

— E o albină, puiule!

— Și ce fac ele aici ? De unde au venit ? Nu le-am mai văzut niciodată !

— Apoi, dragă copiliță, fluturii sînt rari în singurătățile noastre, iar albinele trăiesc mai ales lîngă așezările oamenilor.

Fata tăcu. Se uită în depărtări visînd. Întrebă iar, într-un tîrziu :

— Unde-s oamenii, măicuță ?

— Departe.

— Unde sticlesc ape și fumegă aburi ?

— Da, fetița mamei, departe.

— Și oamenii îs ca noi, mamă ?

— Ca noi, drăguță ; dar nici nu-s bătrîni ca mine, nici frumoși ca tine.

Așa, azi un lucru, mîne altul, fetița afla cîte puțin despre lumea cea largă ; și cum era viță de pămînteană, un dor ascuns o trăgea cătră vâi, ca un fir nevăzut ; dar ea nu spunea nimica.

Și dorul sporea cu gîndurile, cu cît curgeau anii. Fata Dochiei creștea naltă-n boi ; peste florile ochilor băteau gene lungi de umbră ; și era gingașă ca o floare, măcar că umbla îmbrăcată cu piei de sălbătăciune.

Casa de stîncă de pe Ceahlău i se părea prea strîmtă și prea singuratică. Poveștile din vechi zile ale babei le auzise de zeci și sute de ori ; descîntecele ei le rostea și ea ; ierburile sălbatice știa să le aleagă — ș-acuma ar mai fi dorit ceva ; nu știa ce, dar sufletul cerea ceva, fără știrea ei, — căci, fără știrea ei, avea rădăcini în lumea oamenilor.

— Maică, — șopti fata într-a optsprezecea toamnă, într-o sară, alipindu-se de bătrînă, — ce am eu, de-mi simțesc reci mîinile ?

— Apropie-le de foc, copilă, o mîngîie baba Dochia.

— Mă dogorește jarul, mamă, fruntea mi-i fierbinte, macar că mi-s mînile reci!

— Atunci vină și pune capul pe genunchii mei : am să-ți descînt.

— Mi-ai mai descîntat, măicuță, dar zadarnic, — căci mi-i urît și parcă mă doare inima.

Bătrina o privi cu tristeță, — căci simțea ea adevă-rata pricină.

— Dragă copilă, și s-a umplut capul de gînduri, pentru că, vara asta, prea mult te-ai uitat în văi.

— Intr-adevăr, căci din văi vin adieri de căldură și miresme ; am auzit în văi sunet de bucium și cîn-tec de fluier.

— Copilă dragă, pe tine te chiamă oamenii în lumea lor. Dar nu te simțești tu bine aici, lîngă mine ? In văi sînt oameni, dar între oameni sînt patimi și dureri. In văi viața-i pătată și moartea grabnică. Au nu te simțești bine, deasupra lor și deasupra nourilor ? Nu te iubesc eu cu toată puterea inimii mele ? Nu vezi tu că eu aș muri fără tine ?

— Măicuță, dragostea ta mi-a încălzit copilăria și mi-i bine la sînul tău, dar eu singură nu înțeleg ce am. Aș vrea să cunosc și altceva...

Dar bătrîna Dochia se temea de văi.

— Dorul tău, copilă, zise ea, te trage spre dureri. E mai bine aici, lîngă mine.

— Dacă poruncești tu, mamă, voi rămînea lîngă tine.

Fata era deprinsă să asculte și socotea că vorba ei e îndestulătoare ca să-i aline tulburarea. Dar neliniș-tile ei erau ca florile primăverii, care îmbobocesc subt omăt și așteaptă cel întăi vînt cald ca să răzbească prin frunzele moarte.

Toamna i se părea așa de tristă în munte, în anul

al optsprezecelea al vieții ei ! Vînturile cîntau cu glasuri dureroase și treceau ca fioruri grele în jos, pe coamele brașilor nemuritori. Zilele erau mici și pustii și nopțile veșnicie. Și gîndurile, dușmanele omului, nu-i dădeau pace. Neconținut zburau și bîzîiau în mîntea ei, ca gîzele primăverii, și se cereau pe alt plai.

Deodată, peste chilia de cremene năvăliră viscocelele iernii. Ani și ani în pătulul ei de cetină, legănată de poveștile bătrînei, fata petrecuse iarna fără ca să-și deie sama. O înveselea un cuvînt, o sărutare, o tresărire a focului, cînd flacărele cuprindeau ramuri pline de rășină parfumată. Acuma înghețul iernii intrase și-n inima ei. Cerul verii trecute fusese așa de albastru — și din văi suiseră spre ea atîtea chemări !

Ca o floare se ofili și-și aplecă fruntea spre zidul negru. Bătrîna ofta cu durere și-i descînta. — dar toate erau zadarnice cît plîngeau dedesubt codrii cei nemărginiți, cît furtunile miezului nopții cutremurau muntele și strecurau pînă în ascunzișul lor suflările morții.

— Ce am, măicuță, de mă sîng ? suspină copila.

— Draga mamei, dragă floare... gemu baba Dochia, anii tăi cer spre salașele oamenilor. Dar dacă va veni primavara și tu te vei coborî în văi, înapoi nu te mai întorci.

— Ba mă întorc, mamă, căci lingă tine m-am trezit ș-am crescut. Cînd a veni primavara, lasă-mă să cobor la vale.

Baba Dochia oftă și mîngîie fața pălită a fetei.

Iar cum începu a sufla băltărețul cel răsunător și creșteau zilele, cum se revărsă asupra lumii lumina soarelui de primăvară, — fata se trezi din amorțeala ei. Muntele era încă troienit de omăt, dar văile fume-gau și pămînturi cafenii se zăreau în depărtări.

Fata se ceru bătrinei :

— Măicuță, lasă-mă cătră vale.

— Du-te, copilă, dar întoarce-te curînd !

În cojocul ei, fata se lăsă de pe piscuri între brazi și-n văi, unde se auzeau dulce mugind cerbii și căprioarele, — apoi se întoarce repede la bătrîna ei, cu florile viorii și bine mirositoare ale liliacului de munte.

Cînd o văzu, baba Dochia se cutremură în multele ei cojoace. Fata puse rămureaua cu strugurași de flori într-o cupă de piatră și-o privea cu bucurie nespusă. Era cel dintăi sol al primăverii și-al tinereților ei. Dar muntele era aspru și ciucurii de floare se stînseseră în puține zile.

Fata se ceru iar în văi, mai departe.

— Măicuță, lasă-mă iar, cătră izvoarele din vale.

— Du-te, copilă, dar întoarce-te degrabă !

Fata coborî în văi și la apa Bistriței, pe care curgeau sloiurile de ghiață cu vuiet de tunet. Era încă sus, cîmpiile erau și mai departe, — pline de lumină. Dintr-acolo adia un cîntec de trișcă. Se simțea mînată cu dor spre el, și-î era frică. Se întoarce iar, sus, cu flori de toporași și viorele.

— Măicuță, în văi prind a înflori crîngurile. Lasă-mă și mîne !

Bătrîna se bucura văzîndu-și copila întoarsă. Și a doua zi îi dădu iar drumul la vale, după ce-i infipse în cosițe, la urechi, mănunchiurile de toporași și viorele.

Dar văile erau calde și înflorite și glasuri de oameni hăuleau pe luncile apelor. Paserile țîrîiau cu bucurie în mesteceni cu rămurele ca ața de subțiri. Toate gîngăniile pămîntului ieșiseră să se închine la soarele primăverii.

Dacă văzu baba Dochia că fata nu se mai întoarce, a doua zi în zori porni din ghețarul muntelui ei învălită în toate cojoacele, ca s-o caute. Și când ajunse la florile liliacului de munte, își lepădă cel dintâi cojoc, căci simțea boarea primăverii ; și când ajunse la pajiștea de viorele și toporași, lepădă alt cojoc înflorit cu omăt și țurțuri. Și când văzu zăporul Bistriței, lăsă pe colțul de iarbă alt cojoc. Și supărată, cu lacrimi ca acele de ghiță ale zloatei și cu tinguiri și plîngeri, se repezi mai departe bătrîna schivnică, căutîndu-și odorul și dragostea. În căldura văii își lepădă cele din urmă cojoace, și cerceta, cu amărăciune și durere, luncile înflorite. Dar în poienile cele mai de jos, unde se limpezește zarea și de unde se văd albaștri munții, se opri. Deodată, ochii ei văzură deslușit pe copilă. Era sub arcu unei sălcii, deasupra unui izvor. O aurea soarele. Și-un fecior al oamenilor, ținînd-o de subsuori, îi șoptea cuvinte arzătoare ca și vîntul de primăvară.

Bătrîna înțelese că copila ei e pierdută pentru totdeauna. Cuprinsă de furtunoasă jale, se întoarse în singuratică-i sihăstrie. Și-acolo, fără dragostea aceasta din urmă a anilor ei tîrzii, spun bătrînii că s-a stîns, și-au prefăcut-o-n sloi și stîncă nopțile reci de mărțișor.



RAZĂ DE SOARE

Cu ani în urmă, într-o zi de primăvară, am fost martor la una dintre cele mai sfîșietoare întîlniri: s-au regăsit o clipă, în furtuna vieții, doi oameni care-și aminteau de ceva blînd și cald de odinioară și nu mai puteau privi înainte-le decît ireparabilul, spectru rece, cu ochi suri și înghețați.

Eram soldat, într-o garnizoană străină, departe de ai mei. Într-o duminică după amiază, mă aflam c-un pahar plin dinaintea mea, pe masă, într-o crîsmă oarecare, cum sînt multe prin țirgușoarele noastre moldovenești. Luarea-aminte îmi era atrasă de un om simpatice care, nu înțelegeam de ce, mi se părea nefericit în colțul lui de umbră.

Își turna domol vin roșu dintr-o cană de sticlă, îngustă la mijloc, largă și cu gurgui, bulbucată la fund, cu coada adusă ca o ureche. Vinul, ca sîngele, scădea neconținut în ea, și omul sorbea molcom și prelung din paharul gros, cu răsfrîngeri verzii. Cînd bea, încrunta ușor sprîncețele și i se încrețea pe obrazul drept o cicatrice largă, care însemna un fel de potcoavă alburie, de la coada ochiului pînă la colțul gurii. Mustața-i era stufoasă, grămădită și rotunjită sub nas. Buza de

jos răsrîntă a dispreț sau răutate. În ochi o privire aprigă, furișă, care mai mult fulgera asupra oamenilor și a lucrurilor, fără să se oprească nicăieri. Omul avea o șapcă veche în cap, pantaloni de doc albastru, și un surtuc fără culoare, plin de pete mari de unsoare. De unde venea omul acesta ? În târg, nu-l mai văzusem. Era un străin ? Un lucrător pribeag ? Un ocnaș liberat ? Nu știu de ce mă opream la gîndul acesta din urmă : poate pentru că drumul de la salinele din Tîrgul Ocnei spre largul țării și spre porturile Dunării trecea prin Tîrgușor, și pentru că mai văzusem rătăcind pe-acolo paseri de-acestea sinistre. Mă rodea curiozitatea. Aș fi vrut să-l întreb. Mi se părea însă că aveam înainte-mi un om sălbatic și violent. Rămăsei liniștit la locul meu.

Il observam. Și începeam să mă încredințez, — cum își sorbea în neștire vinul, — că omul meu se gîndește la ceva adînc, depărtat și dureros.

Cine știe ! Zvonul mulțimii se oprea la pragul urechilor lui. N-auzea nici țipetele viorilor, nici zumzetul cobzei, nici chiotele soldaților și servitorilor amețiți. În mintea lui se înălțau fantomele trecutului. În toată înfățișarea lui, străinul, în adevăr, părea bîntuit de amintiri.

Intr-o vreme rămase neclintit, cu ochii negricioși și răi privind țintă, cu fălcile strînse ca-ntr-un scrîșnit. Obrazul acela palid nu mă-nșelase : aveam de-a face cu un zdrobit al vieții. În ochii lui era amintirea robiei, a umilinții și-a foamei ; era traiul de cîine, în negura ocnei ; era așîțarea răzbunării și-a crimei poate.

Din clipa aceea nu-l mai slăbii din vedere și ajunsei să-i clădesc, în închipuire, viața dramatică și întune-

coasă. Poate ș-o lucire de dragoste sîngerează noaptea acestui trecut, sporind amărăciunea clipei de față.

Omul a oftat adînc. Apoi a făcut cu mîna un gest pe lîngă frunte, parcă ar fi vrut să alunge ceva. Cu un zîmbet vag, a privit viclean înspre mine, fără să mă vadă. Fieros și teribil zîmbet.

Două scripci ș-o cobză sunau foarte repede, într-un tact ascuțit, în linii frînte parcă. Prin fumul de tutun și prin colb, doi lucrători beți cercau să joace, și, la fiecare mișcare, se sforțau brusc să-și scoată din pămînt picioarele. În cîte-o mîna țineau pahare înclinate din care se prelingea vin ; cu mînile libere se țineau de degete ; din două mișcări se depărtau și scăpătau pe spate, apoi mînile se încordau și amîndoi cădeau unul spre altul, umăr în umăr. Uitaseră cu desăvîrșire în colțul gurilor cîte o țigară stînsă.

Străinul își aținti asupra lor privirile negre. Soldați, cîteva servitoare, rîndași ungureni, toată lumea de strînsură făcea larmă, rîdea cu chef ciocnind paliciuri, pe cînd negustorul cu păr roș și cu pistrui se strecura prin îmbulzeală încovoiindu-se din șele. Omul păru deșteptat o clipă din gîndurile lui ; se uită cu mirare spre cumplitele silinți ale lucrătorilor. Dar dintrodată privirile-i tresăriră, scăpărînd. Se zvîrli în picioare. Era un om mare, spătos și foarte voinic. Un uriaș. Bătu de două ori cu palma în masă : toate capetele se suciră spre el. Negustorul își făcu loc, ferind cu mînile pe cei care i se puneau în cale. Omul îi întinse un ban de argint. Apoi porni spre ușă, cu buzele strînse, cu sprîncenele încrunțate.

Atunci mă ridicai și eu și plății negustorului. Eram hotărît să descopăr în ziua aceea taina omului meu.

Străinul se oprise în prag. Lîngă uşă, afară, o fată balaie şi subţirică, îmbrăcată curat c-o fustă neagră încreţită mărunţ şi c-un şorţ cu horbotă, ca o servitoare de casă bună, stătea de vorbă, rîzînd şi tremurînd din cap, c-un caporal falnic, cu mustăcioara răsucită.

Omul meu privi lung şi cu luare-aminte pe fată, apoi făcu un uşor semn de hotărîre din cap, ca şi cum şi-ar fi zis : « E ea ! » Deodată îi puse mîna pe umăr. Fata se înmlădie din şolduri şi se întoarse spre el. Il privi de la picioare pînă-n creştet, apoi cu nedumerire, strîmbînd uşor gura, din creştet pînă în picioare — şi iar voi să se întoarcă spre flăcăul care aştepta, răsucindu-şi mustaţa.

Dar uriaşul o apucă de braţ ş-o întoarse scurt spre el. Ii zise :

— Uită-te bine la mine, Ilincuţă !

Cuvîntul de la urmă mai ales îl rostise c-o înmlădiere blîndă şi simpatică.

Ochii fetei crescură de uimire. Infricoşată, se întoarse cu totul spre el şi strigă cu voce înăbuşită :

— Nistore ! Tu eşti ?

Şi privi repede în juru-i, ca şi cum i-ar fi fost ruşine ori teamă de ceva.

El o privi întunecat. Fata îl apucă de mînă şi-l trase la dînsa.

— Vai, Nistore, zise ea încet ; numai după glas te-am cunoscut !

Flăcăul rămas în urmă avea puţin hartag. Făcu un pas spre Nistor şi grăi hotărît :

— Ia ascultă, camarade, eu aveam o vorbă cu domnişoara asta...

Uriaşul întoarse încet capul şi, cînd deschise gura,

cum sta în profil, îi zării lucind dinții cînești, parc-ar fi vrut să muște.

— Poftești ceva ? întrebă el scurt. Și cicatricea de pe obraz i se înroși. Flăcăul tăcu, înfiorat ca și mine.

Dar fata trăgea grăbită după ea pe om și părea în prada unei mari neliniști. Mă țineam după ei, prefăcîndu-mă că-mi urmez un drum al meu. Și auzii într-un timp glasul ei tînguitor, subțire și învăluit de o ușoară răgușeală.

— Ah ! Nistore, ce tare te-ai schimbat !

— M-am schimbat, răspuse omul fără s-o privească, și m-ai cunoscut greu, pentru că m-ai uitat cu ușurință.

— Nu vorbi așa ! nu vorbi așa ! se grăbi ea să răspundă, și tot își întorcea fața spre el. Știi că nu te-am lăsat eu pe tine ; tu ai plecat în lume ; de zece ani nimeni nu te-a mai văzut : pe unde ai pribegit ? Casa voastră s-a risipit ; bătrînii au murit...

Omul se opri deodată, ca izbit în piept. Apoi clătină din cap, își răsfrînse buzele și încercă să rîdă :

— Ce să faci ? Vine vremea la toate !

— Cum ? Tu n-ai știut de asta ?

— Nu. De la tine aflu.

Cu vorbe pripite, fata îi povestea, ducîndu-l pe o uliță dosnică, despre lucruri triste, petrecute într-un sat aproape, undeva la Vulturei. «Bătrînii», negustori cumsecade, ar fi auzit de faptele nepotului lor dezertor și pribeg, singurul lor nepot, și n-au putut îndura mult rușinea și durerea. Mai înțelegeam, din frînturile de vorbe, care cădeau spre mine ca niște zdrențe ale inimii lor, că fata a rămas fără mamă, și tatăl ei, rotar în sat, om căzut deplin la patima beției, a trimes-o în tîrg la slujbă.

Infierbîntați de clipa de recunoaștere și de amintiri, amîndoi mergeau și vorbeau fără să se supravegheze. Cotiră pe o șosea largă, apoi pe un drum eag străjuit de copaci înfloriți de primăvară, albi și solemni. Aici era singurătate desăvîrșită și se rînduiau în lungul drumușoarelor boschete mari de hurmuz și liliesci. Mă așezai la umbră, pe iarbă fragedă, îndată ce oamenii mei se opriră. Trăsei peste mine flori de liliac cu miros amar, și în liniștita dulceață a zilei, auzii aproape, ca o blîndă salutare, de trei ori, cîntarea cucului.

— Cîntă cucul ! zise încet fata.

Stătură o clipă în picioare, cu urechea ațintită. Apoi se așezară subt un cireș în floare și tăceau, parcă nu mai aveau ce spune. Cucul își luă zborul și umbra lui trecu pe alee.

— Ilincuță, vorbi într-un tîrziu Nistor ; îți aduci tu aminte de dragostele noastre, cînd ne întîlneam noaptea pe malul Iermoliei ?... Era ca acum, vreme de primăvară...

Auzii suspinul de plîns al fetei, drept răspuns.

— Ce-am făcut după ce-am plecat ? vorbi iar uriașul. Eu am mers cum mi-a fost scris. Toate le-am făcut ! M-am chinuit, am răbdat de foame. Mi-a fost rînduit să n-am pace ca alți oameni. Mă alunga un harapnic de foc !

— E adevărat ce s-a auzit ? șopti Ilinca.

— Da. Am stat închis. Cinci ani.

— La saline ?

— Da. La ocnă. Am înjunghiat pe un păcătos.

Ea avu un sughit, — apoi își plecă fruntea pe genunchi, plîngînd încet.

El întrebă aspru :

— De ce plîngi ?

Ea nu răspunse.

— Dar tu ? vorbi el peste puțin, ce-ai făcut ? Unde slujești ?

— Este aci un boier văduv, cuconu Tudor Coșăreanu...

Se opri cu spaimă. El o strîngea de braț și-o privea cu ochi crunt.

— Nu mă strînge ! gemu ea, cu glasu-i ușor răgușit. Ce eram să fac ? Sînt și eu o biată fată sărmană, fără nici o apărare pe lume.

El îi lăsă brațul. Urmă un răstimp mare de tăcere. Tîrziu auzii glasul lui din nou, de data asta moale :

— Nu mai plînge...

Și parcă-mi căzură ca picături de sînge în suflet cuvinte pe care le bănuii numai, căci erau șoptite printre oftări. Erau cuvinte despre ceva dulce și luminos, care fusese și care se cufundase în veșnica moarte. Fata plîngea înăbușit și disperat, și ocnașul tăcea tragic. Era o clipă rară, cînd ziua de primăvară, cu lumina-i rodnică, făcea să nască în noroiul a două suflete, pentru un scurt fulger, o floare.

Stam cu sufletul tulburat, ca în fața unui lucru nou și necunoscut. Fata se ridică de la locul ei, cu părul nins ; lîngă ea se înălță trupul uriașului. Amîndoi porniră încet, prin rumeneala apusului de soare, spre mormintele țintirimului, pe sub misterioșii arbori înfloriți.



CĂLUȚUL

L a colțul străzii Ștefan-Vodă, care coboară din susul târgului, se arată deodată un vardist cu înfățișarea măreață, care ducea de coamă un căluț. Se opri reprezentantul forței publice, se opri și căluțul cu botul întins înspre pământ.

Vardistul își întoarse la dreapta și la stînga obrazul de colorarea racului fiert, apoi își trecu mîinile prin caierele cînepii care-i împodobeau figura: niște mustăți cît fuioarele, prelungite pînă spre umeri prin sfichiurile de barbă anume lăsate și meșteșugit îmbinate cu mustățile. Nalt și spătos, încălțat cu niște cizme enorme care i se suiau pînă deasupra genunchilor, privea oarecum disprețuitor la negustorii și slujbașii care treceau pe uliță, prin lumina unui soare înșelător de primăvară. Departe, la altă răs_pîntie, în lungul străzii drepte, deosebi uniforma unui tovarăș. Trase de-un șnur roșu, scoase «țignalul» și fluieră prelung, cu înmlădieri cunoscute. «Avem un arestat!» zicea țignalul.

Vardistul celălalt răspunse și începu a veni cu pași mărunți întru întîmpinare. Era un om scund și subțire, negricios și cu ochii neliniștiți. Uriașul se urni

din locul lui, și calul, tras de coamă, îl urmă cu multă supunere.

Căluțul era mai interesant decât oamenii. Era o ființă care răspundea perfect situației în care se afla. Nu era un animal mare, nobil, bine îngrijit, lustruit, cu hamuri luxoase. Era un biet pungaș, am putea zice, — stropit de noroi, cu niște hamuri de frînghie rupte și înodate într-o mulțime de locuri. Umbla umilit, cu capul plecat, și arunca în laturi din când în când câte-o privire rușinată. Era bine legat și era tânăr încă, — dar mizeria îi însemnase părul zbîrlit și coastele ieșite. Un mediu vitreg, o viață năcăjită făcuseră din el o ființă vrednică de milă. Agentul poliției îl trăgea de coamă și striga la el ghiontindu-l :

— De, gloabă ! Da' pășește mai repede !

Căluțul sili din picioare, ba chiar făcu doi pași de trap, hotărît la o supunere desăvîrșită.

— Hoo ! und' te duci ? îi strigă uriașul, când se întîlni cu vardistul cel mărunt.

Roibul se opri, clătină din cap și privi c-un ochi plin de resemnare pe omul cu cizme enorme, căruia nu-i mai putea intra în voie.

— Bună ziua, Matei ! strigă uriașul.

— Bună ! mormăi cel mărunt, și privi amărit într-o parte.

Celălalt începu a rîde cu veselie :

— Da' ce ai, măi Matei ? Parcă ți s-au înecat corăbiile !

— Da' n-am nimica, domnu Năstase, numa mă gîndesc așa, că, decât mă lăsa maica pe lume, mai bine mă făcea un mînz și mă mîncea un lup !

Calul dădu ușor din cap, ca și cum prea bine înțelegea această cugetare melancolică.

— Da' ce ai, măi frate Matei? întrebă Năstase. Iar s-au călătorit dragostele?

— Eah! ce să-ți mai spun... Măi om bun, mi-i neagră inima ca smoala! Da' să lăsăm asta. Ce este? Ce-i cu mîrțoaga pe care o ții de coamă?

— Ce să fie? răspunse vesel Năstase. E un cal. L-am arestat, trebuie dus la poliție. Așa-i ordinul domnului polițai. Nu știi?

— Da' nu știu nimica. Parcă gîndurile mele-s la ordine acuma?

— Ieri, nu știi ce spunea domnu polițai? Și încă era și cuconița lui cu el, și ia așa dădea repede din cap. Ordin: cum om vedea cai înhamăți la încărcături peste samă, să-i scoatem și să-i arestăm... Acu, să vezi. Eu stam în pont, și văd un jidov. Voia să suie la deal c-o cotiugă plină cu lemne. Da' parcă clădise în ea încărcătură de un vagon. Și bătea în cal, și bătea, și urla, și urla: dio! dio! Eu mă gîndeam la ordinul domnului polițai și rîdeam. Parc-am să mă potrivesc eu la toate? Ce-am să mă amestec eu între jidov și cal? Da' iaca, nu știu de unde Dumnezeu, răsare cuconița. Ai! nici n-am mai așteptat. Înțeleg eu cum stau lucrurile. Dumneaei e persoană miloasă. Mă reped, pun mîna în pieptul cotiugarului, îl scutur oleacă, și-i strig să se supuie. Desham calul — și hai la comenduire! Da' cuconița, măi Matei, nu mai putea de bucurie. Zice: Brava! Ș-a scos dintr-o pungă mare o punguliță mititică și mi-a dat doi lei, de-o cinste.

— Iaca-i bun, vorbi pe gînduri, tot trist, Matei. Da' jidovul ce-a făcut?

— Ce să facă? strigă cu dispreț Năstase. N-am văzut de cînd sînt om mai holbat și mai spăriat! I-am dat doi pumni, de s-a dus în șanț. Am luat calul și-l duc, după poruncă.

— Da' el, unde-i ?

— Cine ? Negustorul ? El stă lângă cotiugă, că altfel fac lemnele picioare...

Un zîmbet trecu pe fața negricioasă a lui Matei. Zise cu nedumerire :

— Vra să zică l-ai arestat !

Amîndoi se feriră puțin și priviră la roib. Năstase îl lăasă de coamă. Prizonierul, blînd și supus, îi privi c-o expresie omenească. Parcă zicea :

— Domnilor, eu nu sînt vinovat cu nimica !

Apoi voi să plece. Dar uriașul dădu drumul unui răcnet răgușit.

— Naaa ! stăi pe loc !...

Căluțul înțelese, stătu pe loc și-și plecă mai adînc capul spre pămînt.

— Tiii ! pe ziua de azi pot să spun că mi-a mers împărătește ! grăi biruitor uriașul, și fața-i stacojie rîdea toată, încreîndu-se tare spre tîmple. Este la domnu Costin, la numărul 27, o fată... phii ! vrednică fată, și gospodină... Am umblat eu în sus, am umblat eu în jos toată iarna, degeaba ! Ca din pămînt, bre, nici nu se uita la mine... Da' de cînd am pus pe mine straiile nouă... și mi-am luat cizme pînă peste genunchi — ia uită-te ce botfori grozavi am ! — văd că fata începe a ieși la portiță înaintea amiezii... Cu capul gol, cu floare în păr și c-o pestelcă albă ca omătul. Măi ! drept să-ți spun, halal să-mi fie !

— De aceea ești așa de strîns în chingi și așa de bărbierit... zise morocănos Matei.

— De aceea ! strigă Năstase pîlindu-l pe umăr cu laba-i de elefant. Calul, înșelat de lovitură, voi să plece. Naaa ! stăi pe loc ! urlă uriașul. Arestatul se opri. După cît se vedea, era o ființă care-și înțelegea

situația. Da' tu, măi Matei, întrebă Năstase, rezemîndu-și un cot de crupa căluțului ; ce dracu ai de parcă tot îți ninge și-ți plouă ?

— Ce să am ? N-am nimic ! răspuse Matei, privindu-și cu luare-aminte vârful cizmei drepte.

— Aș ! cui îi spui ? Da' nu te cunosc eu ? Nu te-am mai văzut eu așa ?... Măi ! peste multe mai dă omul pe lumea asta. Dă-o dracului ! cîteodată — cum era astă-iarnă — îți vine să crezi că lumea asta nu-i bună nici de zama oului !

— Adevărat, domnu Năstase... încuviință Matei, încălzit și înduioșat deodată ; și se rezemă și el cu cotul de grumazul arestatului.

— Iar a fugit ? îl întrebă tainic uriașul.

— Iar ! suspină disperat omul cel mărunț și negricios. Eu cu slujba, cu pontul meu, nu pot să fiu acasă și să priveghez. Imi spune cineva din mahala că la mine a venit într-o zi unul cu joben, așa și pe dincolo... Atunci am luat pe muiere la întrebări. Ii spun una, alta — și-i pușc o bătaie ca aceea ! Am bătut-o cum îi astă-noapte, și cum îi în ias'dimineată a fugit ! Acu ce fac eu, domnu Năstase ? Eu fără dînsa nu pot trăi !

— Atuncea de ce-ai bătut-o ?

— Dacă mi-a venit așa, o furie... Eu zic una și ea răspunde zece !... Întăi am întrebat-o cu binișorul...

Și Matei începu a arăta uriașului cum a vorbit cu binișorul, ce i-a răspuns consoarta, ce a mai spus el, și, cum a urmat desnodămîntul, cu lovituri, cu țipete, cu sudălmă, cu lacrimi. Căluțul, neclintit, ținea în spate bucuria uriașului și disperarea negriciosului ; clipea rar din ochi, îi asculta pe gînduri, și după obiceiul lui, dădea ușor din cap. Prin gestul acesta filo-

sofic și resemnat arăta parcă o adevărată înțelegere a lucrurilor, căci soarta lui Matei și-o pregătea și uriașul cel vesel. «Cei supărați se vor înveseli și cei veseli se vor întrista!...» păreau a zice ochii lui în care luceau două puncte de soare.

— Asta am eu rău, zise vardistul cel scund; sînt prea violent!

— Cum ești?

— Sînt violent! repetă Matei, care era mai cărturar decît tovarășul lui.

Năstase tăcu cîtăva vreme, încurcat puțin. Parcă se gîndea la ceva. Dar era un om mîndru:

— Știi ce aș zice eu? vorbi el cu siguranță. Să ne oprim oleacă la Meilic. Are, măi Matei, niște vin ca acela! Vinu-i bun și la bucurie și la scîrbă!

Matei avu un zîmbet dureros, și, luînd din nou povestea năcazurilor lui, își încredință toată inima, cu amărăciunile, lui domnul Năstase. Uriașul pusese mîna-i mare în coama roibului. Și mergeau tustrei la vale, pe cînd nourii grabnici ai zilelor Dochiei se îmbulzeau la miazănoapte.

La Meilic, vardiștii intrară pentru o clipă înlăuntru; căluțul rămase cuminte afară. În primul pătrar de oră fața lui Năstase în fiecă clipită se lipea de geam; apoi, incredințată și mulțămită, se retrăgea în umbră, spre paharele din nou umplute și spre niște istorisiri care nu se mai isprăveau.

Calul cel roib din cînd în cînd înălța capul, înturnîndu-l spre geamurile negre, apoi și-l lăsa spre genunchi, doborît parcă de gînduri ticăloase și amare; căci și el avea un trecut și-o viață de crudă suferință.

Cînd începu a bate vîntul, cu învîrtejiri năprasnice, cînd nourii negri astupară soarele și începură

a scutura lapoviță — el parcă luă deodată o hotărîre. Se clinti din locul lui și porni agale înainte. De două ori, de trei ori se uită îndărăt, ca un arestat care știe prea bine ce are de făcut; pe urmă înfățișarea-i nehotărîtă se schimbă; prin viscolul furios, porni în trap lin și sigur.

Ulița pe care mergea era străbătută de oameni și de căruțe. El mergea însă cuminte și nu tulbura pe nimeni. La o cotitură, un cotiugar c-o încărcătură uriașă bătea mînios în calu-i slab c-un ciomag lung și gros. De cîte ori lovea, de-atîtea ori icnea; apoi urla c-o voce grozavă. Calul ridica un picior apoi altul, se smunca între hulube și cădea într-o bolnavă neclintire.

Vîntul contenise, nourii se sparseră și lapovița trecu ca un fum, se depărtă prin lumină. Imaginea căruțașului ș-a calului bătut se oglindi în ochii roibului: imaginea aceea povestea și viața lui de dobitoc horopsit, neîngrijit și veșnic flămînd.

Ca și cum ar fi fost împovărat dintrodată de amărite și grele gînduri, căluțul își plecă mai tare capu-n pămînt și se strecură pe o uliță mai dosnică. Mînat de instinctul sigur al animalelor, înainta spre lunca cu iarbă fragedă din marginea orașului.

În urma lui, cei doi vardiști dădeau semnale, se băteau cap în cap, se repezeau la toate răspîntiile, — apoi rămaseră cu brațele în jos uitîndu-se unul la altul. Umilitul prizonier care le scăpase dăduse de cele dintăi fire de iarbă și auzea piedicile de fier ale cailor în luncă. Într-o întinsoare se lăsă spre sălciile înfrunzite, își plecă botul pe pămîntul jilav și răsufală adînc mireasma primăverii.

Soarele ieșise în senin, nouri se mistuiseră în necunoscuturi. Intr-un plop, aproape, huruiau două turturele cenușii. Căluțul necheză prelung, cu bucurie. Din ocna-i întunecată, deodată răzbise la o clipă de libertate și la o rază de soare.



CEAS AL TINEREȚII

Iubite prietene, — stau în odaia mea singur. Mă simt mihnit și m-am hotărît să-ți scriu. Afară e lumină de april, cu cei dintâi pomi înfloriți. Nu aburește vîntul : crengile unei sălcii care se-nalță pînă la fereastra mea atîrnă neclintite, cu mîțșorii lor catifelati. Zgomotele uliților au ceva vesel în ele, parcă se prefiră ca fumuri ușoare spre cerul de primăvară.

Stau singur într-o clădire mare și rece. Din vecini, ca dintr-o stranie depărtare, pătrund pînă la mine acorduri de piano ; vin parcă fluturînd vii și-mi împung inima. Mi-i sufletul adînc-împovărat și simt nevoia să fac o mărturisire.

...Căci dintrodată *mi-am adus aminte*. Mi-am adus aminte de o primăvară de demult, cînd, tot în orașul acesta zgomotos, înduram o viață amară de student sărman.

Tatăl meu era un biet funcționăraș, într-un tîr-gușor. Era cărunt și gîrbov, ș-avea copii tîrzii. Mama murise în negură, în răceală și-n sărăcie. Tatei nu-i dădea mîna să plătească o servitoare. Găsise o femeie tînără încă, săracă și năcăjită : o adusese gospodină în

casă și mamă copiilor mărunți. Eu m-am răzlețit de cămin, c-o dușmănie pentru ființa aceasta care intra în locul celei dispărute și iubite. Am lăsat pe tata, care nu mă mai putea ajuta, am lăsat pe mama vitregă a frăților mei să geamă și să se ofilească, într-un năcaz care n-avea decât un singur și trist sfârșit, — am ieșit în lume neștiutor și dezarmat, student sărac, numai cu tinereța.

Acum înțeleg mai bine ce viață crîncenă duceam. Din două lecții, abia aveam cu ce să-mi înșel foamea. Straiele totdeauna erau peticite. La ghetе mă uitam cu rușine: aveau o formă bizară, deosebită de-a tuturor ghetelor din lume. Un palton împrumutat de la un alt băiat sărac, care putuse să aibă bucuria unei haine nouă, sta pe mine ca pe-o spărietoare. Tot ce aveam era vechi și trist. Odaia ce locuiam, cu tovarăși ca și mine de nevoiași, era în vremea iernii o ghețarie în care mirosea a fum de tutun.

Cu toate acestea, în primăvara de care mi-aduc aminte, am grămădit într-un colț paltonul bătrîn de multe ierni, ș-o căciulă care dovedea că părul de pe pielea ei la urma urmei fusese un lucru de prisos — ș-am deschis fereastra cătră o grădinuță veselă de mahala și spre soarele de april. S-a luminat umbra înghețată — și tinereța noastră amorțită a început a zîmbi ca și cei dintâi muguri de flori.

Prin colțuri zăceau pieile iernii, paltoane vechi, jachete groase: ieșisem din ele ca șerpîi din poveste. Imi potriveam în cap o pălărie cenușie și mă priveam într-un ciob de oglindă.

Unul din tovarăși îmi zise rîzînd:

— De ce ești așa de triumfător? Parc-ai fi Napoleon, cuceritorul lumii!

— Am biruit iarna ! răspunsei eu.

— Ba să știți că s-a amoretat de țigăncușa de alături ! strigă altul, c-o voce înaltă, gesticulînd de la inimă spre cer, ca un tenor de operă.

— Încă nu sînt amoretat ! îngînai cu duioșie.

— Atunci ce este ?

Zîmbii cătră tovarășii mei de suferinți. Nu le răspunsei. Eram înfiorat de lumina primăverii ; eram într-o stare de ațîțare ce nu se putea lămuri prin cuvinte.

Am ieșit singur pe ulițele Iașilor. Lumea furnica la soare. Femei tinere în rochii ușoare, cu buchete de toporăși la pălărie, pășeau mărunț și săltat, cu capul puțin înălțat, cu puncte de lumină în priviri. Oameni plini, cu dare de mîină, treceau răsturnați în trăsuri, spre Copou. Eu mă îndreptai alene spre Socola, prin mahalale sărace și murdare.

În grunzurii și pulberea uliților zbuclise viermătulocioabelor umede : copii în zdrențe fără formă și fără culoare. Palida progenitură a lui Israel se zbătea în puzderia de raze ca un roi de albine. Fete cu ochi negri priveau de la ferestrele deschise un colț de cer siniliu : aveau în păr o panglică ori o floare, și erau gătite cu fuste din proaspăt călcate, de și nu era ziua Sabatului.

De la o vreme se deschiseră pajiști verzi și podgoriile. Printre livezi se înălțau case albe, cu acoperișuri roșii și geamlîcuri scînteietoare. Drumul era singuratic, liniștit și plin de lumină. Un pîrâu curgea de subt un pod de piatră, sfărîmînd soarele oglindit în el. La o cotitură lină, asupra luciului, dormita o răchită ; și printre vițele rădăcinilor domol purtate de apă, grămezi verzii de ouă de broască stăteau neclin-

tite în căldură, cu mii de vieți tainic adormite, aproape să nască în aerul lumii.

În tăcerea care mă împresura, deodată, aproape, cucul cîntă de două ori. Două strigăte scurte și joase de flaut. Ridicai ochii spre lancea naltă a unui plop; cucul cenușiu mă privi fără sfială dintre muguri înfloriți, roșii ca sînge-nchegat; pe urmă se lăsă în zbor spre o vie — și-ndată-i auzii chemarea de flaut de două ori iarăși.

— Mi-a cîntat în față, murmurai eu; și i-am văzut ochii lucind...

Nu-mi mărturiseam, — dar parcă așteptam să mi se întîmple ceva fericit. Pornii pe-un drumeag pustiu, printre două valuri de cătină înverzită și, într-adevăr, «acel ceva fericit» mi se înfățișă.

Mi se înfățișă sub forma unei fete subțirele, care ieși deodată de sub merii înfloriți lîngă gardul de cătină. Era o «domnișoară», venea poate de la vila depărtată care-și înălța dintr-o roată de nuci o săgeată de acoperiș spre cer. Era o zîină balaie, visul nopților mele reci, a nesomnului meu, a dorului și durerilor mele. Mă privi țintă cu doi ochi vii și iuți.

Mă oprii tulburat. O așteptai să-mi vorbească.

Și într-adevăr, îmi vorbi. Mă întrebă c-un glas care, fără îndoială, nu putea fi decît dumnezeiesc:

— Încotro te duci, domnule Costin?

— De unde mă cunoști, domnișoară? Îndrăznii eu cu uimire și c-un zîmbet fericit.

— A, te cunosc de mult. Cînd te duci la universitate, treci pe la un colț de stradă, la care colț de stradă se află o casă cu două rînduri...

— Ș-acolo locuiești mata, duduie?

— Așa se pare. Dar de ce ești așa de uimit că te cunosc? Eu, în locul dumnitale, m-aș grăbi să răspund.

— Așa este, duduie ; dar nu prea am ce răspunde. La dreptul vorbind, nu mă duc nicăieri. Am ieșit la soare.

Sub pălăria de matasă trandafirie, care-i umbrea obrazii, ochii îi luceau așa de vii, trăsăturile i se armonizau așa de fericit c-un zîmbet ștregăresc ; în rochia-i ușoară și rozalbă era așa de fină și de mlădiosă, încît dintrodată, fulgerător ca-n romane, m-am amoretat nebun de dînsa.

— Drumu-i singuratic și au ieșit flori în toate părțile... îmi zise ea. Vrei să-mi ajuți să fac un mănușchi ? De ce te uiți așa de curios la mine ?

Am vrut să strig, am vrut să-ntind brațele ; se zbătea inima în mine nebună. Am tăcut — ș-o priveam cu ochi înfierbîntați.

Ea s-a strecurat pe-o cărărușă, printre cătină. Aripile pălăriei se zbăteau și pe obrazu-i îmbujorat treceau lumini și umbre. S-a apropiat de mine.

— Să mergem la deal, la poienița Cucului...

Am mers la deal, am mers undeva, nu știu unde, sub cerul de primăvară. Tovarășa mea culegea flori, vorbea și rîdea copilărește, mă ațîța la umblet repede, mă purta prin văiuge și pe colnice ; mă sîngeram în cătină și-n răsuri, și eram fericit urmînd-o și răspunzînd glăsușorului ei. Era ca o păsărică neștiutoare și ciripea toate prostiile din lume, cele mai drăgălașe și gingașe prostii. Dar din privirea ei, în care luceau două ace ca și-n ochii cucului, vedeam bine că păsărica aceea înțelesese că nebumisem lîngă ea în cîteva clipe și eram în stare să mor pentru dînsa.

Uitasem de toate pornirile mele asupra lumii, de toate cărțile revoluționare cu care îmi hrăneam durerea și sărăcia în nopțile iernii, uitasem de disprețul

meu pentru «îmbuibăți», de toate «ființele ușurele care trec prin viață fără să știe ce vor»; tot imensul și suveranul meu dispreț îl uitasem, căzusem din asprele și singuraticile mele regiuni, și umblam, fericit în umilința mea, după o siluetă subțirică, după un parfum de floare.

Imi aduc aminte de zborul unui fluture între noi, de-o păsărică cu penele brune care cînta așa de subțirel și de dulce pe-un firisor de cătină, sus... Și de-un cuvînt al copilei :

— Așa-i că ești fericit ?

Mi-a întins un mănunches de flori : ciuboțica cucului și deditei. I-am sărutat degetele c-un fel de evlavie — și eram încredințat că după o clipă nu mai am de se trăi.

Ș-a dispărut pe-o cărăruie, după gardul viei ; s-a amestecat cu merii înfloriți pînă în pămînt ; ș-am rămas ascultînd o larmă depărtată de păsărele, ș-un murmur nazal de bondar catifelat care se rotea în jurul capului meu.

Iar în casa tăcută în care scriu aceste rînduri, acorduri abia-deslușite de piano răsună așa de blînd ș-așa de tragic — și evocă c-o putere neînchipuită ceasul acela unic în care soarele, cîntecul tainic al cucului, rîsul unei fete și melodia de strună de aur a unei păsărele necunoscute — m-au făcut fericit.

Ceas minunat al tinereții ! Comoară îngropată în adîncul ființii... Din întuneric și din trecut iată amintirea deșteptată de-o rază de soare și de-un acord melodios. Iată amintirea, ca fantoma unei moarte. Iată amintirea străpungîndu-mă și sîngerîndu-mă. Pe tovarășa acelei primăveri n-am știut-o și n-am mai văzut-o. Am ajuns, sarbăd și melancolic, «la mijlocul

cărării vieții noastre» — iar întâlnirea aceea fugară
a fost singurul meu bun, scopul unic al vieții mele...
Pe urmă am început a muri clipă cu clipă.

Acum poate vei înțelege de ce scrisoarea aceasta
e pătată de lacrimi...



PRIETINI

Văd Iași de acum douăzeci de ani, într-un amurg de mai, într-un abur de vis. La vârsta prietiniilor și iubirilor romantice, bătrâna cetate avea o înfățișare pe care astăzi a pierdut-o.

Coboram c-un bun prietin dinspre grădinile Copoului, cu ochii fierbinți de entuziasm : căci văzusem cătră asfințit, în picle viorii, silueta bătrînului Ceahlău. Stătusem față la mareața retragere a soarelui în nouri incremeniți, tiviți cu aur. Și acum, la întoarcere, coborînd printre tei înfloriți, vedeam dincolo de turnurile negre ale voievozilor, dealurile Repedei și ale Socolei, crescînd în miazăzi ca niște munți fantastici pe fundalul serii.

Și eu și prietinul B. vorbeam despre lucruri dulci și grave și lăsam să cadă, în pacea parfumată a teilor, versuri de Eminescu...

Deodată, intrînd în strada Lăpușneanu, ne opri în loc o arătare străină și bizară, care ne desmetici.

— Trebuie să fie un franțuz... îmi șopti prietinul meu.

Înainte noastră sta un om mare și spătos. Pletele cărunte și brăzdăturile obrazului îl arătau cam

de șaizeci de ani, dar se ținea încă dîrz. Era îmbrăcat în niște straie de turist, cu niște papuci scofilciți, cu pantaloni de catifea pînă la genunchi. Era înfierbîntat de căldură și grozav de colbăit. Ținea pe brațul stîng surtucul de catifea și pelerina uriașă și-n mîna dreaptă un baston țapăn cu vîrf de fier la capăt. Drept cămașă și jiletcă, purta un tricou dungat alb și roșu. În cap, pe-o sprînceană și pe-o ureche, o enormă beretă albastră.

La ora aceea a înserării, colțul de stradă era gol. Străinul ne auzise pașii, ne zărise și ne aștepta la cotitură. Cum ne oprirăm, ne vorbi în franțuzește. Și atunci observai că obrazul lui, cu trăsături largi, puternice și foarte mobile, era ras.

— Domnilor, aș vrea să vă fac o întrebare, ne zise el, politicos.

— Mă rog, vă vom răspunde cu cea mai mare plăcere... răspunse amicul B.

— A, vorbiți franțuzește ?

— Da.

— Ce fericire ! Sînt atunci un om norocos. Iată ce este. Vedeți în fața dumneavoastră, iubiții mei domni, un excursionist. Trebuie să petrec noaptea aceasta în Iași. Aș dori să mă informez unde aș putea mînce și dormi.

— Intr-un oraș ca al nostru, asta se găsește lesne. Dacă-mi dați voie, zisei eu, de unde veniți ?

— De la Paris. Vin pe jos. Ingăduiți-mi să mă prezint. Sînt Alexandre Lebrun, artist dramatic. Fac înconjurul lumii. E vorba de un însemnat pariu. Conform înțelegerii am pornit fără nici un ban, și umblu numai pe jos, cum vedeți. Cheltuielile de drum le cîștig cu arta și conferințele mele. Vă întrebam de un

birt și un pat de odihnă : Aș voi să fie cît de modeste, în concordanță cu resursele mele...

În puțină vreme, din vorbă în vorbă, ne simțeam mindri să ne numărăm printre prietinii domnului Alexandre Lebrun.

— Chiar acum am intrat în Iași. Am abordat pe un domn bine îmbrăcat, care mi-a arătat drumul spre centrul orașului. Observ că aci, la dumneavoastră, toți oamenii bine îmbrăcați pot să-mi dea lămuriri în franțuzește. Asta-i drăguț. Cît am traversat Germania și Austria, mi-a fost mai greu. Nemții nu știu franțuzește, eu desigur nu știu nemțește, și atunci ne înțelegeam prin semne, ca în pantomime. Ce ziceți ? Intrăm undeva ?

Desigur. Intrarăm îndată în prima crîsmă. O crîsmă modestă cu nume celebru : *Respect general*. O ovreicută de șaisprezece ani tocmai aprindea lampa atîrnată de tavan și sticlele cu băuturi colorate luciră în geamuri. Cum se dădu jos de pe scaun și ne întîmpină, ochii ei mari și minunați se ațintiră asupra franțuzului c-un fulger de veselie. Trecu după teighea, își mîngiie cu degetele fine părul ondulat și, făcînd cu mijlocul și cu capul cîteva grații, căci se știa frumoasă, ne întrebă cu ce ne poate servi.

— Domnișoară, zise amicul B., am adus pe franțuzul *ista*, care face pe jos inonjurul lumii; dă-i să mînințe ceva și cinstește-l c-un pîhărel de vin bun.

— A ! dumneavoastră sînteți francez și faceți înconjurul lumii ? zise fata de după teighea c-un zîmbet dulce.

— Da, domnișoară ! răspuse uriașul. Apoi uitîndu-se în juru-i la interiorul sărac, adăogi cu îndoială : Va să zică pot vorbi și cu dumneavoastră franțuzește, *mademoiselle* ?

— Da, domnule, puteți vorbi și cu mine...

Fetița de la *Respect general* a servit grațioasă pe franțuz cu puțin pește, c-o bucată de brînză, c-o felie de pîne și c-un pahar de vin. Și pe cînd îl servea, vorbea repede, ispitindu-l. Cu ajutorul ei și al vinului roș limba domnului Lebrun deslegîndu-se, aflarăm imbielșugate amănunte asupra vieții și carierii sale.

— Dacă trebuie să vă spun adevărul, zicea artistul cu modestie, eu sînt un mare actor și am avut o carieră strălucită. Am jucat tot repertoriul cel mare de la Comedia Franceză... *Voilà...*

Și bătrînul, îndreptîndu-și statura uriașă și repezindu-și pe spate, c-o fluturare din cap, pletele rare, începu să declame c-o voce adîncă de bas. Iși încrunta sprîncenele tufoase, ridica la înălțimea ochilor mînile cu degete rășchirate.

— Asta-i din *Ruy Blas*... ne zise el privindu-ne de sus.

După teighea, fetița își umbrea neconținut cu palmele gura rumănă; totuși privea cu luare-aminte pe artist și-i mărturisi la urmă că ceea ce spune el e într-adevăr frumos.

Dar domnul Alexandre Lebrun ajunse și la mărturisiri mai importante. Oftînd cu adîncă amărăciune, vîri mîna în sîn și scoase un portofoliu. Din portofoliu trase o fotografie și ne-o întinse:

— E nevastă-mea! zise el.

Domnișoara sări îndată de după teighea și-și vîri căpșorul între umărul meu și al prietinelui B. Tustrei priveam portretul unei femei tinere, grozav de fardate, cu ochii cercuiți negru și cu buzele date cu roș: înfățișarea ei și îmbrăcămintea îndrăzneată arătau că face parte dintr-o anume lume pariziană. Lucrul acesta îl

observă cu ușurință ovreicuța, care era mai pătrunzătoare decît noi și-l spuse, șoptit, în romînește.

— Așa-i că-i frumoasă ? strigă domnul Lebrun. E frumoasă ! adăogi el cu tristeță, și eu sînt departe de dînsa !

Și noi și fetița făcurăm așa ca franțuzul să creadă că sîntem încredințați de melancolia lui și uimiți de înfățișarea portretului. Apoi, cu dragă inimă, crezurăm toate mărețele lucruri pe care începu iar să ni le spuie despre el și arta sa domnul Lebrun. Eu și prietinel B. le-am fi crezut poate de-a binelea, dar fetița avea o privire așa de inteligentă și de semnificativă, încît admirația noastră rămase într-o mijlocie potrivită și convențională.

Ieșirăm din crîsmă veseli și bine dispuși.

Domnul Lebrun făcea acuma puțină politică și ne mărturisi că era naționalist și antisemit. Acest *antise-mit*, rostit cu ochii încruntați, spunea foarte multe lucruri.

— Dacă faci această profesie de credință, zise zîmbind prietinel B., cată să-ți spun că domnișoara care te-a ospătat e ovreică.

— A, atuncea nu mai sînt antisemit... răspunse actorul c-un zîmbet fin.

La lumina lunii, franțuzul văzu Iașul nostru întristat și romantic și păru încîntat. Și astăzi încă Iașul e mai frumos în lumina lunii. Il oprirăm o clipă la etalajul unei librării, plin de reviste și cărți franțuzești. Apoi, rătăcind pe uliți, trecurăm și prin fața unei firme care astăzi nu mai este : *Alcazar* — pe strada Arcului. Era un *café-chantant*. Cum observă unde am ajuns, domnul Lebrun strigă cu entuziasm :

— *Sacré nom !* Va să zică avem unde petrece !

Mărturisesc : pînă la acea dată, cînd ne înfiera mus-
tața, nici eu, nici prietinel B. nu intrasem în asemenea
local. E explicabil însă pentru ce, fără nici o șovăire,
luarăm pe franțuz de braț și pătrunserăm în *Alcazar*:
c-o înfățișare de destrăbălați care uimi pe toată lumea,
făcu să-și întoarcă capetele și să se întrerupă cîntecele
pe scenă. Avusesem grija să ascund pe Eminescu
într-un fund de buzunar. Și cum ne trîntirăm pe
scaune, luarăm niște aere pline de nerușinare. Franțu-
zul ne privea cu oarecare uimire.

— Uite, uite... Ș-aici știu băieții să petreacă... zise
el, zîmbind cu bunătate.

Un străin bizar ca el fu îndată înconjurat și întrebat.
A! era un parizian! Toată lumea începu a-i pune în-
trebări în nobila limbă a lui Corneille.

— Dar ce însemnează asta, domnii mei? strigă
deodată domnul Lebrun. De cînd am intrat în acest
oraș, trec din uimire în uimire. Toată lumea vorbește
aici franțuzește?

— Intr-adevăr, răspuse stăpînul scurt și gras al
Alcazarului. Toată lumea vorbește aici franțuzește!

— România e sora mai mică a Franței... zise una
din fete și se așeză pe genunchii domnului Lebrun.

Un alt pahar de vin bun și cîntecelē pariziene înfier-
bîntară așa de tare pe actor, încît deodată îl văzurăm
izbucnind în picioare. Iși umflă pieptul larg, se repezi
și se sui pe scenă — și, cu basu-i tunător, cu gesturi
largi, începu cu putere :

Allons, enfants de la patrie,
Le jour de gloire est arrivé!

Niciodată într-adevăr n-am auzit o *Marsilieză* mai
expresivă. Ropote de aplauze acoperiră pe artist.
Pășind larg de pe scenă, își scoase bereta albastră și

trecu pe la mese. Toată lumea grămădită în fum de tutun și miros de vin, lăsa să cadă un ban de argint în acest disc al artei. Când se întoarse la locul lui, domnul Lebrun începu a suna cheta, apoi strigă :

— Să vie fetele ! Ce a căzut aici e al lor !

Fu înconjurat, îmbrățișat, sărutat ! Măreț, tovarășul nostru ieși din *Alcazar*. Și, îmbătat de acest nou succes într-o țară ciudată și depărtată, ne mărturisi că ar voi să ție undeva o conferință asupra călătoriilor sale.

Obişnuit, mai ales prin asemenea conferințe zicea el că-și strînge puținii bani de care are nevoie pentru drum. A ! după cît ne mărturisea, era un conferențiar fără păreche și avea de spus lucruri grozav de interesante. Mai ales pățaniile din Dohomey cu amazoanele era ceva cu totul extraordinar. Dar unele vînători de pe malurile Nigerului, asupra cărora ne dădea amănuntele cele mai de mirare !...

Prietinul B. mă lovi cu cotul : nu de mult cetisem amîndoi asemenea minunate isprăvi într-o carte a lui *Jacolliot*.

Dinspre văile Păcurarilor, venea un șirag lung de căruțe încărcate cu lemne. Oameni cu opinci și sumane umblau în stînga boilor, îndemnîndu-i cu glasuri domoale. Domnul Lebrun îi apostrofă vesel, dar nu primi nici un răspuns. Țăranii îl priveau pieziș. Unul mormăi :

— Ce dracu a fi vrînd neamțu ista ?

Artistul se uita la ei ca la o minune și ne întrebă rîzînd :

— Cine sînt ăștia și de unde vin ? Sînt barbari scîți !... adăogă el c-un gest larg și c-o intonație teatrală.

Noi furăm îndată de părerea lui, căci ieşeam de la *Alcazar*. Dar rîsul și lașitatea noastră și astăzi, după ani, îmi înghimpă inima. Ni s-a părut atunci, o clipă, că sîntem mai aproape de bătrînul artist parizian decît de sciții care pășeau domol pe lîngă boii murgi. Și situația aceasta avea ceva adînc-simbolic și nespus de trist...



CREDINȚĂ STRĂMOȘEASCĂ

La un sfat de iarnă, noaptea tirziu după cîteva pahare de vin fierț cu scorțișoară, cuconu Gayril Mînză, răzăș vechi, cu uric de la Petru Rareș-Voievod, mare vînător și gata c-o poveste la orice dezbatere, — văzîndu-ne pe noi, cei tineri, c-o luăm razna cu necredințele și cu disprețul lucrurilor vechi, tuși și se pregăti să ne spuie ceva.

Mustățile și barba lui Gavril Mînză erau foarte țapoase; mai ales barba tușinată parcă era o piele măruntă de arici. Intre mustăți și barbă stăteau buzele subțiri întinse într-un zîmbet batjocoritor; iar ochii mici sfredeleau și înțepau cîteodată ca acele. Avea buzele, ochii și nasul lui Vlad Țepeș. Chiar așa îl și porecleam noi băieții: moș Vlad Țepeș. Dar numai din priviri, din zîmbet și din vorbă tăia Gavril Mînză, căci inima-i era bună și mîniile-i iuți treceau repede.

— Voi, măi băieți, parcă ați căzut din altă lume, așa nu mai credeți în nimic, zise el cu zîmbetu-l ascuțit. Pacat!

Dar noi pornisem război împotriva istoriilor de pe ceea lume și mai băusem și vin cald. Incepurăm a

striga cu învierșunare că nu credem în fantasmagorii și eresuri băbești.

— Așa ? strigă ascuțit Gavril Mînzul. Fantasmagorii și eresuri băbești ? Vra să zică, voi nu credeți nici în minunile pe care le-au povestit cei bătrîni în cărțile sfinte, nici în duhuri, nici în lumea cealaltă.

Noi nu credeam firește în nimic. Absolut în nimic !

— Vra să zică, nu-i *nimic* ! Așa-i ? Bine ! Dar eu sînt ? ne întrebă înfierbîntat răzășul. Sînt, ori nu ?

— Ești, unchiule, cum nu ? Dacă te vedem cu ochii...

— Slavă Domnului ! Vra să zică sînt. Și dacă am văzut eu, cu ochii aceștia care sînt, ceea ce am să vă povestesc, aveți să credeți ?

— Să vedem.

— Cum ? Ce ? tresări aprig Mînzul. *Eu*, măi bobocilor, cu ochii mei am văzut !

— Ei, credem, credem !

— Cum să nu credeți, măi ? Dacă-am văzut eu, cu ochii mei !

Și deodată începu să ne spuie înfierbîntat o istorie veche, cu strigoi. Noi rămaserăm înlemniți. Vra să zică Gavril Mînzul văzuse strigoi cu ochii lui !

— Asta, — zise el cu vocea-i plină, cu care cînta așa de frumos psalmii în strana dreaptă, la biserică, — asta s-a întîmplat demult, pe cînd eram băiețel, pe cînd ispravnicii și zapcii lui Mihalache Sturza scoteau oamenii ca să facă șoseaua lui cea mare și vestită... Și eram eu și c-un bunic al meu în drum spre Roman. Am trecut pe la Boureni prin codru, și știu c-am poposit la fîntîna cea veche unde a fost o întîmplare năprasnică cu Mîrzac hoțul. Pe urmă, pe la amiază, treceam pe la Năvrăpești și pe la Mitești, unde erau răzăși cuprinși, și țineam tot valea Moldovei... Păduri se vedeau în toate părțile, cît îmbră-

țișau ochii, și Moldova curgea prin șesul ei în grle nenumărate, și munții stăteau limpezi pină la Ceahlău, care se vedea mai înalt peste toți, în cer. Era, ca niciodată, o vreme uscată și limpede de toamnă.

Era-n ajunul lui Sfintu-Andrei; suna vîntul prin pădurile goale și troienea frunze galbene...

Bunicul a zis mai mult cătră sine :

— Azi n-ajungem la Roman. Trebuie să mînem la Săbăoani.

Mi-aduc aminte de vorba asta, pentru că tocmai atunci priveam la niște tufari de stejar, care foșneau aspru, cu frunzele uscate pe crengi. Și cîteva frunze arămii, smulse, umblau pe drum ca niște gîngăanii roșcate. Pe o creangă de sînger țirîia o păsărică și se mișca privind cu mirare la vietățile acestea necunoscute...

— La cine avem să ne oprim? întrebai eu pe bunic.

— Apoi am eu un prietin, ungur bogat; unul Ianoș Gherghel...

După-amiaza se făcea rece și vîntul sufla din ce în ce mai tăios. Mă ghemuii în mantaua mea largă de suman. Și la asfințit soarele cobora spre Moldova, se făcea gălbui, se ștergea ca o lună în zori; și pe prunduri se împînzea o lumină de pustie. Departe, înaintea noastră, începu a suna un clopot c-un tremur limpede... și-ndată zării biserica de la Săbăoani. Crucea-i lucea în soarele pieziș.

— Se lasă rece... zise bunicul iar.

Cînd intrarăm în sat, soarele asfințise; o ceață fumurie se apropia din depărtări. Ne oprirăm la o poartă naltă, streșinită; și cînd se scuturară clopotele cailor, zării peste gard mișcare în ogradă și auzii glas de îndemn.

Un argat deschise poarta. Stăpînul se arată îndată în dosul lui, nalt, gros, strîns în chimir, ras pe la tîmple și la ceafă. Era un om între două vîrste, întunecos la obraz. Dar fața i se luminează cu prietinie cînd dădu cu ochii de noi.

— Bun găsit, jupîne Ianoș ! strigă bunicul. Bucuros de oaspeți ?

— Bucuros, bucuos ! Ce mai faci dumneata, *zupîne* Ilie ? Nu ne-am văzut de mult. Poftim în casă... Lasă caii și trăsura, că îngrijește argatul să fie bine. Fii fără grijă, *zupîne* Ilie !...

Vorbind, se apropiase. Mă luă în brațe și mă coborî jos. Apoi, după ce-și mai roti ochii prin gospodăria largă și dădu cîteva porunci ungurești argatului ceangău, ne împinse ușor de la spate, cu mînile, în casă. Trecurăm printr-o tindă și dădurăm într-o odaie curată, plină de scorțuri, cu un morman de straie înflorite pe culme, lîngă sobă. Icoane catolice, cu candelă, umpleau o jumătate de părete, la răsărit.

Lelea Nuța, grasă și scurtă, cu concii și cu catrință, ne întîmpină lîngă ușă. Se aplecă și mă sărută pe obraz. Imbrăcămintea, ori pieptănătura ei, avea un miros amar de pelin. Era frumoasă încă, de și nu mai era tînără, sprîncenată, cu obrazul smead și cu ochii albaștri.

După ce ne așezarăm pe lăiți, ne uitarăm unii la alții, și unгурul începuse să-și frece mînile. Zise :

— Ei, *zupîne* Ilie, cum mai merg treburile pe la dumneavoastră ?

— Bine, avem o leacă de afacere la Roman. Dar la dumneavoastră strînsură a fost ? Lumea-i multămită ?

— E bine și la noi, slavă Domnului...

O vreme tăcură ; și lelea Nuța oftă prelung.

Bărbatu-său îi zise :

— Femeie, du-te și gătește masa...

După ce ieși nevasta, Ianoș Gherghel se uită spre mine, apoi se întoarce către bunic.

— Noi, zise el, tot mai avem câte-o țără de nacaz, zupîne Ilie...

— Ce este ? întrebă bunicul. Nacazul cel vechi al dumnilale ?

Ungurul dădu din cap de sus în jos : Da.

— Vezi dumneata, zise el apoi ; eu cu fratele acela al meu tot m-am hărățit cât a trăit, pentru niște grădini... Știi dumneata, ți-am mai spus. Și nici la moartea lui nu ne-am împăcat, căci eu eram la Roman, cu pîne de vînzare... Și de cinci ani, de cînd s-a dus el pe cealaltă lume, tot am nacaz și neliniște...

— Știu ! zise bunicul.

— Și tot m-am gîndit, urmă Ianoș, să vin la dumneavoastră, acolo : am auzit că este un preot bătrîn... Să-mi cetească el... Popii noștri n-au așa *dar*, ca ai dumneavoastră.

Incet, intră pe ușă lelea Nuța. Se uită cu grijă spre omul ei și ne pofți la masă.

— Avem, zise ea zîbind, foarte bun curechi cu slănină.

La masă, Ianoș și nevasta lui vorbiră de copiii lor care erau undeva la învățătură ; apoi sfatul se întoarce iar la vrajba veche pentru pămînt și la năcazul lui Gherghel. Înțelegeam eu, pe cît poate înțelege un copil, despre ce-i vorba. Gazda noastră, om bogat și cuprins, avea ca o remușcare că prigonise cu lăcomie o viață dreptul lui frate-său, om cu mulți copii. Cel nedreptățit murise blăstămîndu-l ; și încă lelea Nuța zicea că se întoarce cîteodată, iese din mormînt și vine la casa lor...

— Eu îl aștept și-l aud în fiecare an, zise ungu-roaica tainic ; vine, cum e în ia-sară, spre Sfintu-Andrei...

Ungurul înghiți greu bucata de mămăligă, și privi c-un fel de spaimă spre nevastă-sa.

Fața lelei Nuța era pierdută în aburul mîncării, cu zîmbetul ei și cu ochii umbriți. Vorbele ei mi-au rămas întipărite în minte, cu sunetul, cu mlădierea lor. Eu totdeauna am avut o teamă nedeslușită, în pruncie, de femeile acelea pline, cu catrința strînsă și cu ștergar mare, alb, întins pe coarne, în cap... Bătrînele de la noi le primeau bine și sfătuiau tainic cu dînsese ; ungu-roai-cele erau stăpîne pe toate tainele, ursitele și farmecele întunericului... De aceea glasul lelei Nuța și obrazul ei în abur îmi aduseră fiorul poveștilor vechi cu glasuri încete și icoana femeilor jalnice care se pling la gura sobei, în lumina gazorniței, de «fapt» și de «ursită»...

— Toate le-am cercat, toate le-am făcut, zicea cu glas învăluit femeia. Avem rude bătrîne care au apucat așa suflete neliniștite. Știm și noi cîte ceva. Acuma așteptăm să vedem dacă vine și-n noaptea asta.

Ungurul asculta întunecat pe lelea Nuța.

— Popa nostru, zise el, nu ne lasă să credem în strigoi. Zice că acestea sînt credinți de-ale olahilor. Dar dacă a venit, dacă l-am auzit, ce să facem ?

— Dumneata, jupîne Ilie, ce ne sfătuiești să facem dacă vine iar ? întrebă în șopot femeia.

— Dă, eu știu ?... zise pe gînduri bătrînul.

— Eu m-am sfătuit, grăi tot încet lelea Nuța, cu unii și cu alții... Am fost și la Boureni, unde este o babă, una Adămoaia... Dacă vine, mai este un leac.

Ungurul o privi înfricoșat și făcu semn de împotri-vire din cap ; dar lelea Nuța avea între sprîncenele îmbinate o cută de încăpăținare și de răutate.

Bunicul clătină din cap cu îndoială și întrebă cu jumătate de voce :

— Intr-adevăr, ați auzit strigoii ?

— L-am auzit, zupîne Ilie, l-am auzit ! strigă cu tărie și cu ochii holbați Ianoș. Iar lelea Nuța, zîmbind tristă, da încet din cap, încredințînd tăcută pe bunic că nu mai poate fi nici o îndoială asupra acestei nefericiri. Neclintită și pe gânduri, fața lelei Nuța parcă avea un fel de frumuseță de portret, ceva văzut ca de departe printre gene.

Încă multă vreme stătură sfătuind cu taină. Glasurile lor se amestecau : auzeam pe cele groase ale bărbatilor, și glasul moale și plîngător al femeii. Ca o nehotărîtă umbră apoi, parcă zării pe femeie umblînd pe la ferestre și pe la uși — și un miros tare de usturoi se împrăștie în toată încăperea. Era obiceiul nostru moldovenesc : cine face cruci cu usturoi la orice intrare, apără casa de pribegii mormintelor, care ies în noaptea de Sfîntu-Andrei.

Mă simții luat în brațe și pus cu capul pe pernă. Și-n mirosul pătrunzător mă deșteptai deodată. Nu era nimeni în juru-mi. Lumina se stînsese, cei care sfătuiau dispăruseră. De ce m-am deșteptat ? S-a auzit un duruit în pod. La ferestre perdelele erau trase bine, o ață de lumină numai răzbătea, poate prin borta cheii de la ușă. Ce-a sunat în pod ? Căci mă trezise zgomot de cioveie răscolite. Și-mi năvăliră în minte toate științele mele asupra lucrurilor tainice din noaptea aceasta : cum strigoii morți ies din morminte, cum duhurile strigoilor vii părăsesc trupuri galbene și înlemnite, ieșind ca văpăi albastre pe gurile deschise ; cum se întîlnesc toți la răscruci de drumuri și se războiesc și se sîngează, bătîndu-se cu melițele ca cu niște săbii... În noaptea aceasta și lupii cu ochii de jaratic ies din stu-

hării și zăvoaie și se înșiră pe cărări unul după altul, urlînd spre luna alburie.

Deodată bății scurte, urmate de un duruit de răscolire, umplură casa : în clipa asta, la rădăcina părului simții răceală și mi se înecă fruntea de sudoare. Voiam să sar din locul meu, dar parcă înțepenisem ; încercai să răcnesc și slobozii un gemăt chinuit. Imi răspunse îndată ceva la gemătul meu : un horcăit dureros ; și văzui foarte deslușit lîngă horn un obraz de abur, la o lumină ca aceea a gămăliilor de chibrituri frecate în întuneric...

Am cercat a doua oară să țip ș-am izbutit. Și-ndată se auziră pași, se deschise ușa, năvăli spre mine lumina de dincolo — și lelea Nuța se apropie cu pași ușori.

— Ce ai, puiule ? De ce-ai țipat ?

— Unde-i bunicul ? întrebai eu.

— Bunicul sfătuieste cu noi. Dar de ce-ai țipat ?...

Atuncea fi spusei cu tremur ce-am auzit și ce-am văzut. Și ea mă asculta cu mînile încrucișate pe piept, c-un zîmbet pierdut.

— Lasă, puiule, nu-i nimica... îmi șopti ea. Și-mi puse mina pe frunte. Liniștește-te. Așa-i în noaptea asta. Nacazul acesta îl avem și noi...

Mîna-i era rece. Înălțai ochii spre ea. Murmura abia auzit un descîntec, cu ochii ațintiți înainte. S-a așezat apoi pe pat, lîngă mine. Și n-am mai simțit nimic pînă ce, tîrziu, am auzit pașii și glasul bunicului.

— Scoală, repoate, că mergem.

Mai era pînă la ziuă ; dar în gospodăria lui Gherghel era mișcare.

Mă răcorii pe ochi cu apă rece și, tremurînd, mă învălii în manta. Se pregăteau și gazdele noastre de

drum, pe cînd în răsărit se arăta geana de ziuă ca o pîclă de lumină.

Ieșirăm pe poartă. Bunicul vorbea încet cu ungurul. Eu ședeam în trăsură, ei umblau pe jos. Din vorba lor înțelegeam ce întrebuițare va avea parul ascuțit la un capăt, pe care-l purta pe umăr jupîn Ianoș. Auzeam neconținut: «Altceva nu-i de făcut! Altceva nu-i de făcut!» Bunicul avea o vorbă blîndă și împăciuitoare; iar lelea Nuța pășea tăcută în urma lor, cu sprîncenele apăsate pe ochii neînduplecați.

Ne-am despărțit la țintirim, cînd începu a luci Moldova în depărtări. Și ungueroaica cu ochii de vrăjitoare împinse pe bărbat printre morminte, ca să bată par ascuțit în groapa celui neliniștit, în inima lui de strigoi, să-l aline pînă la judecata din urmă, — așa cum învață o credință bătrînească. Cred c-am auzit și țipătul celui străpuns, în pacea dimineții. Se ridicase vînt iute din răsărit, și soarele însemna în zări un munte tivit cu foc și sînge...

...Asta am văzut. Ș-am auzit eu, — sfîrși Gavril Mînză, privindu-ne batjocoritor. Mie mi s-a întîmplat. Ori poate s-a întîmplat bunicului și el mi-a povestit mie. Așa se păstrează credințele. Învățați și voi a crede, căci ceea ce mi-a spus mie bătrînul, ori ce i-a spus lui un bunic, e lucru de crezut și prea adevărat.



ÎNVIEREA

Intîmplarea pe care vreau s-o povestesc nu s-a petrecut decît în 1917... Din noaptea aceea au curs cinci ani — și cu toate acestea am impresia că de atunci e grozav de mult : parcă, ieșind dintr-o negură, am mers în scădere, am îmbătrînit.

Petreceam zile mohorîte la poalele munților între soldații batalionului meu. Ieșisem ca niște sălbăta-ciuni din gropi umede și din întunericul iernii. În ochii noștri luceau cele dintăi raze primăvăratice, fără a izbuti să împrăștie umbrele în care încă pluteau fantomele unui vis rău. Retragerea în lungul țării, bătăliile disperate ale iernii, o jale fără nume pentru țara noastră pierdută, pentru tinereța noastră înmormîntată — toate erau otravă pentru sărmanele noastre inimi.

Cînd am dobîndit cele cîteva zile de învoire pentru sărbătorile Paștilor, ca să mă reped să-mi văd familia, nu-mi venea a crede. O să pot însfîrșit să ies măcar o clipă din acest ținut al fioroasei nesiguranțe, să mă smulg din umbra gropilor !... N-o să mai joc cărți ca să-nșel așteptarea, n-o să mai înghit c-o poftă de ființă inferioară o mîncare sarbădă. N-o să mai aud pulsînd

tunul sub cerul mohorit. N-o să mai văd în juru-mi schelete de păduri bombardate... N-o să mai văd tovarăși zdrobiți în sânge. N-o să mai simt înainte-mi *intîmplarea*, țintindu-mă cu ochi verzi și nesiguri... O să scap cîteva zile! Voi coborî în țară! Voi vedea cîmpiile, satele, livezile înflorite — și oamenii în straiul cel vechi al păcii.

Îți poți închipui cu ce figură de bucurie nestăpînită am plecat. Mai ales că mă putusem îmbarca, printr-o fericită intîmplare, într-o camionetă ușoară, alătura de un șofer negru și unsuros. Șoferul acesta trebuia să mă treacă Siretul și, fugind ca o nălucă pe drumuri alburii, să se oprească și să mă depueie în depărtatul și liniștitul meu orașel.

M-am învălit în manta, în pelerină și-n pătură; mi-am tras adînc căciula pe ochi. Camioneta s-a smuncit din loc și-n zbîrnițul, în hîriiala, în feluritele bătăi și zgomote ale motorului, am început a fugi cătră văi, spre aburii depărtărilor. Era într-o zi liniștită și bîlîndă, în Sîmbăta Patimilor.

Imi făceam socoteala cînd am pornit, cîți kilometri face mașina pe oră, cînd puteam ajunge.

— Chirilovici, strigai eu întorcîndu-mă cătră șofer; ce zici? Putem ajunge pînă în sară?...

În huruiala motorului, el întoarse spre mine un nas ascuțit, lung și lustruit, și mă privi cu milă:

— Phe! Ce-i pentru mașina asta două sute de kilometri? Ajungem înainte de a asfinți soarele.

— Adevărat, drumu-i bun și vremea-i lină. Dar poate s-avem o *pană!*

— Cum? se încruntă Chirilovici amenințîndu-mă cu nasul.

— Poate s-avem o *pană...*

El zîmbi disprețuitor și făcu cu capul un gest de siguranță desăvîrșită, închizînd ochii și înălțînd bărbia.

— De cîte ori am făcut eu drumul ăsta !

— Bine, Chirilovici ! zisei eu liniștit și nespus de vesel. Și-mi făceam socoteala că asemenea șofer vrednic merită de bună-samă un bacșiș mai mare decît cel pe care i-l hărăzisem în gînd la plecare.

Rămîneau în urmă munți, coline, colțuri de păduri înmugurite... Sub cerul limpede văzui un unghi de cocoare. Eram iar tînăr și ferice. Văzui cel dintăi sat la dreapta într-o vâlcică, și inima începu să-mi bată în piept de plăcută tulburare...

Nu vedeam oameni, însă îi simțeam acolo, între livezi și case, la soarele primăverii.

O fîntînă cu cumpănă. Chirilovici opri mașina.

Cu mișcări rupte ieși din locul lui, sări jos, își virî nasul ascuțit în cutia cenușie din dosul nostru și-ncepu a cotrobăi prin fierării, unelte, cirpe și cioveie de tot felul.

— Ce este, Chirilovici ?

— Nimic, zise el rîzînd. Trebuie să dăm nițică apă motorului. Are obicei de se-nfierbîntă...

C-o găleată de pînză în mină se repezi la fîntînă. Se agăță de cumpănă, o afundă, scoase grăbit ciutura, fși umplu găleata, veni la botul motorului, desfăcu șurubul de alamă și, învăluit de aburi, turnă o viță scînteietoare de apă în rezervoriu, potolind setea mașinii. Bău și el apoi cu poftă nemaipomenită, scoase din gîtlej un fel de sunet răgușit de satisfacție, se șterse la gură cu mîna-i unsuroasă, zvirli găleata în cutia cenușie, se năpusti la locul lui, dădu drumul motorului și iar pornirăm furtunos pe șoseaua dreaptă.

«Pe la toacă, desigur că sînt acasă», mă gîndeam eu.

De și Chirilovici din cînd în cînd se apleca și asculta atent un accent tainic în măruntaiele motorului, — nu prea mă îngrijeam. Vîntul zborului îmi țiuia pe la urechi și din cînd în cînd intram în valuri căldute de aer, mirosind a pămînt jilav ș-a flori nouă.

La un șipot, într-un corn de dumbravă, mașina se opri iar. Chirilovici țîșni din locul lui și se prăpăstui asupra găleții de pinză, răscolind cioveiele.

— Intrebai, rizînd vesel :

— Iar i-i sete?...

— Iar. Dar mi se pare că are și altele... Dar nu-i nimic. Văd eu îndată ce este...

Cu aceleași mișcări rupte Chirilovici își adăpă mașina și bău și el restul de apă. Apoi, deschizînd apă-rătoarea motorului, începu a-și vîrî nasul ascuțit printre șuruburi și țevișoare, mirosind cu nemulțămire.

— Ce s-a întîmplat, Chirilovici ?

— Nimic ; pornim îndată...

Se abătu asupra cioveielor, răscolindu-le năprasnic. Trase o cheie de șuruburi și un ciocan. Se năpusti asupra motorului și prinse a desface ceva. Il auzii într-o vreme rîzînd încet. Repezindu-se iar înspre un colț ascuns al camionetei, ridică în lumină un bidon de ulei mineral. Il deschise ; turnă ulei unde credea el că trebuie ; mormăind, începu a învîrți iar șuruburi.

— Gata ! strigă el apoi, repezindu-se spre mine și cățărîndu-se la locul lui. Observînd apoi că a lăsat în pulberea drumului bidonul, cheia și ciocanul, sări jos și le vîrî cu grabă undeva. Gîfiind sosi iar lingă mine și pornirăm.

— De-acu merge ! zise el întorcînd spre mine nasu-i strălucitor și ascuțit.

Intr-adevăr, am mers. Dar pe urmă ne-am oprit iar. Mașina era cu toane și cam smuncită, — ca și șoferul

ei. Nu-i era numai sete, destul de des. Avea și alte metehne. Chirilovici le cunoștea pe toate, rîdea și le lecuia. Dar la un deal cam în piept, cu toate zgomotele, sfîrșiturile și pocnetele la care o provoca șoferul, mașina nu vru să asculte. Măcina în loc ; nu voia să înainteze.

Atunci tovarășul meu opri motorul și se scărpină în cap. Nasul, coborîndu-se, deveni parcă deodată trist. Incepu iar răscoală prin cioveie. Ciocane, pile, bucăți de fier se certau și protestau ascuțit sub mîinile neprietinoase ale lui domnu Chirilovici.

După neliniște, după serioasă îngrijorare, după des-nădejde, înțelesei înșfîrșit că trebuie să mă resemnez. De ajuns tot trebuie să ajung eu odată acasă ! N-o să ajung pe la toacă — dar o să ajung sara, ori chiar într-un tîrziu, noaptea. O să-i găsesc pe-ai mei la înviere. Bucuria va fi aceeași. Și, la urma urmei, cu trenul tot n-aș fi ajuns în ziua aceea... Să vedem.

— Ce zici, Chirilovici ? Ajungem desară ?

— Se înțelege. Nici nu mai rămîne îndoială... Imi cunosc eu motorul. Iaca, plecăm...

Am pornit iar după o vreme. Am mers cu peripeții pînă la Siret. Acolo am văzut asfințind soarele la linia marilor lunci de sălcii cenușii. Apele învolburate veneau cu luciri de sînge la cotul podului de fier. Și-n răcoarea serii, dincolo de pod, într-o văgăună, la o margine de sat, ne oprirăm din nou.

Mașina rămase mută. Cu toate ciocăniturile și îndemnurile tovarășului meu, ultimele-i semne de viață se stînseră. Ințepeți, rece și îndărătnică. Chirilovici, asudat, mai negru și mai unsuros, zadarnic îi da tîrcoale lungindu-și nasul pe la toate încheieturile ei.

— Nu merge, declară el, biruit ; trebuie să-i desfac ventilurile și volantul...

— Atunci cum facem ?

— Deocamdată nu facem nimic. Stăm pe loc. Ne trebuie lumină.

— Ei ?

— Ei, lampa cu carbid n-o am. În grabă, am uitat-o... Trebuie s-așteptăm ziua... Mi s-a mai întâmplat mie așa ceva... Cunosc eu dihania asta...

Disprețul lui Chirilovici pentru ciudata lui tovarășă nu-mi folosea la nimic. Liniștit deplin, mă întorsei de cătră ei și privii în juru-mi.

Marginea de sat se întindea tăcută sub apăsarea întunericului. Ziua, recunoscusem toate locurile pe unde trecusem. Acuma deodată mă simții rătăcit într-un loc nedeslușit și străin. Unde mă aflam ?

Făcui câțiva pași spre grămădirea neagră și fără lumină a unei case. Ajunsei lângă dărîmăturile unui gard. Mă oprii. Așteptam lătratul cînelui. Nu se simții însă nici o mișcare ; n-auzii nici un sunet.

Cu toate acestea cineva aștepta în umbră, în sara fără lună. Un glas gros tresări aproape de mine :

— Vi s-a stricat mașina ?

O matahală neagră se urni o clipă : apoi încremeni iar pe loc.

— Unde sîntem aici ? întrebai eu. Ce sat e acesta ?

— Aici e-n Cornățel... îmi răspunse glasul cel gros.

— Cornățel ? Am mai fost eu pe-aici. Unde-aș putea găzdui pînă mîni dimineață ?

— Dă, eu știu ? De găsit, cred că s-a putea găsi... Da' noi o ducem cam greu în toate *prăvințile*... Am avut aicea, la noi, armată — ș-un spital... Acu s-au dus... A trebuit să-î hrănim, să le dăm de toate, ca la o vreme de război ca asta... Vitele ni le-a luat la *recheziție*, altele le-a tăiat pentru hrană... Ce să faci ?... Acu o ducem greu cu gazu... Nu ne trimete stăpînirea gaz...

— Ați avut armată și spital ?

— Da. Am avut...

Omul se mișcă din umbra lui spre mine. Il auzii oftînd.

— V-aș primi și la mine... vorbi el încet, c-o intonație care ni se păru tristă ; da' n-are cine vă sta înaintea, n-are cine vă îngriji... Mi-au murit și copilele și femeia...

Eu tăcui. Incepeam să înțeleg.

— Au murit de boala asta, care s-a iscat acuma... urmă omul ; de tifosu ista care a venit cu războiul...

— De aceea ați avut aici spital ?

— De aceea. Au murit saracii soldați pe-un cap... Au venit slabi și năcăjiți — și s-au prăpădit... Pe urmă au prins a cădea și dintre noi... Ș-au murit toată iarna... Care cădea, nu se mai scula... Aș putea spune c-a murit mai tot saful... Puținței au mai rămas... Dar n-au murit numai la noi. Au murit și-n Florești, și-n Iurcani, în toate părțile... Au rămas gospodăriile pustii... Au rămas și copii singuri... A trecut peste noi focul și prăpădul. Asta a venit ca o pedeapsă a lui Dumnezeu... Părintele a lărgit țintirimul, și tot nu mai încap...

În întunericul nopții de primăvară, în adîncea tăcere care ne împresura, cînd omul tăcu, — deodată mă simții înfășurat într-o manta de ghiață. Deodată îmi pătrunse pînă în fundul sufletului pustiul satului din juru-mi. Fără voie, șovăii îndărăt, spre mașina moartă.

Omul trecu pe lîngă mine, nehotărît, greoi, cu opinicile fișînd prin grunzurii drumului.

— Eu mă duc la biserică... vorbi el. Dar dumnea-voastră întrebați... Poate găsiți în altă parte...

Mă retrăsei spre mașină. Chirilovici plecase. Se dusese desigur să-și caute un adăpost pentru noapte. Pînă la ziuă, fără îndoială, nu putea face nimic.

Mă urcai la locul meu, mă învălii în pelerină și-n pătură. Cu sufletul greu, apăsător de negură, fără gînduri, mă cufundai ca-ntr-o toropeală. Din cînd în cînd venea cătră mine din noaptea ce mă-mpresura un susur slab, abia simțit. Un zbor de umbre se strecură într-o vreme prin văzduh... Ridicai ochii spre stele. Luceau în locurile lor veșnice, clipind în depărtări profunde, ca flăcărui neadormite, ca grăunțe de aur, ca vîrfuri de ace de argint, ca prundișuri abia zărite de pietre rare... Rămăsei cu ochii ațintiți asupra *găinușei*, pe care demult, în copilărie, la stîna din Muncel, mi-a arătat-o, dintre oi și miei, tot într-o sară de martie, moș Năstase, Țaciul nostru...

Și-n mine se grămădeau parcă lacrimile desnădejdiei fără nume... Acolo, sub munte, în umezeala șanțurilor, în negura crudelor așteptări, sub tunuri și mitraliere, noi nu eram cei mai nefericiți. Zăbranicul cel negru al dezolării plutea pretutindeni : ș-aici, și dincolo, și peste graniți, în cîmpii, în sate și țîrguri, — pretutindeni, în aceste ceasuri de apocalips...

Clopotul bisericii nevăzute sună de cîteva ori în noaptea pustie. Se opri un timp, — apoi iar trimese peste sat și-n cîmpiile tăcute vibrarea-i melodioasă.

Mă coborîi din locul meu și intrai-pe ulițele satului, urmîndu-i chemarea. Am rătăcit așa un timp fără să găsesc locașul unde preotul își aștepta cei din urmă credincioși. Am simțit numai într-un tîrziu că trec pe lîngă țintirim, — pe lîngă cruci și morminte nouă, nenumărate cruci și nenumărate morminte nouă.

Apoi m-am întors. Ș-atunci, auzînd iar clopotul melodios, am găsit drumul bisericii, ș-am văzut dintr-acolo venînd făclii tremurătoare prin noaptea liniștită de primăvară. Se împrăștia pe hudițele satului, apăreau și iar dispăreau. Nu zăream umbrele care le

purtau. Dar tresării deodată cu mirare, căci auzii glas. Mă oprii. Și-ntr-o vreme, la lumina slabă a făcliilor, deslușii trei fete cu bondițe albe, cu capetele goale strîns pieptănate în cunună... Îndată după ele trecură doi flăcăuși cu ȋtari, cu cămăși increțite... Ciubotele lor mari sunau pe cărările uscate, și făcliile luminau întrerupt și fantastic colțuri negre de case și ogrăzi pustii. După ce se depărtară de mine îi auzii rîzînd. Glasurile curate ale fetelor pătrunseră multă vreme prin noapte ca un sîtat de paseri nepăsătoare. Și rîsul lor, ca un huruit cristalin, parcă tot adia și după ce se întinse tăcerea și stelele făcliilor dispărură...

Atunci îmi ridicai iar ochii spre celelalte stele, veșnice, și pornii domol și mai liniștit spre îndărătnica tovarășă a lui Chirilovici.



MOȘ CRĂCIUN

Tn partea de la vale a satului, curgea pîrăul lui Berbec, și dincolo de pîrău se înălța pieptiș dealul Morii. Dealului îi zicea așa pentru că pe apa lui Berbec, în susul satului, la poalele coastei, umbla o moară. Din vechi zile ridicată de un gospodar din neamul Berbeceștilor, fusese purtată cu vrednicie din generație în generație de feciorii mezini, după datină, ș-acum, în vremea copilăriei mele, umbla pe sama lui moș Gavrilaš Berbec. Istoria, plină de lucruri ciudate, a morii și a morarilor, pe vremea turcilor, a grecilor și a Zaveriei, pe vremea rușilor și a nemților, o spuneau cîteodată babele, la clacă de tors ori de desfăcut păpușoi, — eu însă nu-mi mai amintesc nimic. Știu numai c-o ascultam cu mare uimire și înfiorare.

Moara, pitită în rovina pîrăului, așezată trainic pe tarași negri de stejar, parcă se ferea de vederea oamenilor, subt o șandrama largă cu streșinile mari ș-așa de joase încît mîțele puteau sări de la pămînt pe acoperiș. Era durată din birne și era așa de tare încît trecuseră peste ea, fără s-o clinească, toate puhoaietele și vifornițele anilor. Un val iute de apă venea din

pîrau pe un jghiab negru de scînduri, și roata cu speteze, izbită, tresărea din somn ca subț o lovitură de bici, și prindea să se învîrtă zornic. Înăuntru, pietrele porneau o huruială înăbușită, și teica bătea în tact regulat și monoton.

Pe moș Gavrilaš Berbec îl văzusem de cîteva ori pînă-n anul de care povestesc, dar de departe, — căci noi copiii ne sfiam de el. Il văzusem la jghiab, în bătătură, îl zărisem pornind încovoiat în susul pîrau-lui, la rîmnicul unde se iezeau apele. Știu că avea un suman sur, o căciulă roșcată ș-o barbă mare.

Intr-o iarnă, pe cînd eram bucher și mă bucuram de prima mea vacanță de Crăciun — simțind că încep a avea putere și drepturi pe lume, cerui cu plîngeri și suspine o săniuță de la moș Irimia, omul nostru de ogradă. După ce bătrînul mi-a cioplit-o și mi-a încheiat-o dintr-un fag bun, luai pe frate-meu Matei, c-un an mai mic decît mine, ș-o pornirăm, cu cîrdul de băieți ai satului, spre dealul Morii.

Era o iarnă tare și bogată în zăpadă. Pîraul era înghețat și troienit. La rovina morii, se zărea numai un sul de fum izvorînd și împrăștiindu-se spre cerul verziu. Din moară se vedea o pată neagră, ca un covru de sălbătăciune, numai după ce ne cățăram cu săniile sus, pe creasta dealului. În ziua cu soare și cu puțin ger, parcă anume dăruită de Dumnezeu copiilor, — noi, toți băieții satului, făceam o larmă nemai-pomenită. Șirag ne ridicam pe costișă, încovoiați și trăgînd săniile după noi ; șirag ne dădeam drumul pe stecluș, chiuind și urlînd.

Abia atunci învățam *cîrmuirea* săniei, și Vasile a lui Pînzaru, cel mai meșter în treaba aceasta, mă dăscălea. De și eram feciorul *boierului*, el îmi vorbea ca unui învățăcel.

— Măi Tudoriță, îmi zise el. Bagă de samă să nu te *hartoiești*, adică să nu vii pe-o coastă, c-apoi te duci de-a făvălucul și-ți belești nasul. Indreaptă sania la drum bun cu picioarele, lucrează din călcăie — ș-apoi să vezi cum merge : *ca trinu !*

Cum se și cuvenea, teoria lui o însoți și de practică.

El se așeză dinainte în săniuță și eu la spatele lui, ținându-l strins pe după piept, cu amîndouă mîinile. Cu șiragul de săniuțe după noi, o pornirăm la vale într-o furtună de pulbere de zăpadă. De simțirea de fericire a zborului în lumina zilei, pe omătul alb, în răceala aspră, îmi amintesc ș-acuma ca de una din cele mai rare clipe ale vieții. Omătul clipea în mii de colori și scînteii; ochii mi se încălziseră și obrajii mi se aprinseră ; în tot trupul simțeam o furnicare aprigă. Săniuța repezită mergea fulgerător, apoi deodată o simții că saltă în sus. Mă trezii pe troianul ridicat la malul pîrăului de băieți, ca să taie iuțeala și să oprească săniuțele.

Vasile a lui Pînzaru se zvîrli în picioare, mă apucă de-o mîină și mă feri la o parte ; alte sănii veneau la vale ca repezite dintr-un tun.

— Ei, îți place ? mă întrebă rîzînd, cu buza de sus încreștită deasupra gingiei.

— Tare-mi place ! strigai eu înflăcărat.

— Atuncea mai hai o dată, măi Tudoriță !

A doua oară săniușul a fost cu peripeții.

Sania din frunte s-a hartoit, s-a prăvălit ; și noi, și ceilalți care veneau pe urmă, ne-am încurcat, ne-am izbit, ne-am răsturnat. Dar totul s-a petrecut cu atîta repeziciune, încît n-am mai avut cînd mă înspăimînta. Vasile Pînzaru iar rîdea și mă întreba pe cînd mă ridica de jos :

— Ei, dar acu ți-a plăcut ?

— Mi-a plăcut ș-acuma ! zisei eu scuturindu-mă de omăt.

— Atuncea mai hai o dată !...

Cind mi-a venit și mie rîndul să mă așez la cîrmă, cu frate-meu la spate, — Vasile Pînzaru și-a bătut căciula de pămînt ș-a strigat cătră băieți :

— Stați măi ! Acu se chiamă că feciorul boierului dă *izamin* la sanie ! Ia să vedem.

M-am așezat ; frate-meu m-a cuprins strîns ; am pornit. Nu îndrăzneau a chiui ; eram cu sufletul neliniștit, dar eram încordat și cu luare-aminte. Sus, toți copiii stăteau grămădiți și priveau. Am izbutit să îndrept săniuța pe drum bun, simțeam strînsoarea fratelui meu ca un clește tremurător ; m-a cuprins o bucurie nebună cind am săltat pe dîmbul de zăpadă și zborul mi s-a oprit.

— Ai văzut ? strigai eu cu mindrie cătră Matei.

Sus, pe deal, băieții satului chiuiau.

— Brava, măi Tudoriță ! striga Vasile Pînzaru. Ți-am pus *noata zece* !

Isprava aceasta m-a așezat deodată în rîndul celor mari. Eram ațîțat și vesel. O putere necunoscută îmi intrase în trup. O dată, de două ori, de zece ori, de nenumărate ori, ridicai dealul cu cîrdul de copii. Umblam într-un șirag pestriț de haine largi, de ciubote și opinci mari. Unii băieți erau cu cojocel, alții cu mintene strînse pe trup cu fringhiuțe. Căciulile le cădeau pînă la nas. Dar cu toate straiiele grele, opincile încărcate cu paie și căciulile dintr-o oaie, toți se mișcau cu hărnicie, nedoborîți, neosteniți. Departe, pe la podul de peste pîrau și pe șosea, treceau gospodari cu săniile ; se opreau o clipă, priveau la prăvălirile

noastre și ascultau chiotele, apoi dădeau din cap, spuneau ceva unul cătră altul și porneau mai departe...

Dar soarele începu să împurpureze asfințitul și ceața munților albaștri se făcu viorie. Băieții se trăgeau unul câte unul spre sat. Incovoiați ca subț o povară, cu fringhiile săniuțelor pe după umăr, cu minile în mânici, porneau domol, trudiți, ca după o muncă grea. Gerul amurgului începu să scapere pe întinderi ; în scăderile luminii, omătul căpăta o nuanță albăstrie. O față mare, îmbodolită pînă la nas, veni c-o nua lungă pînă la poalele dealului și luă de dinapoi pe Vasile Pînzaru, dascălul meu de săniuș :

— Da' bine, măi răule, toată ziua ai să te dai de-a tăvălugul pe deal? Fă acasă mai repede, că te chiamă tătucu !

Era încă lumină ; satul era la o bătaie de pușcă ; mă hotării să mă mai cobor de cîteva ori cu săniuța din vîrfurile dealului.

Eram neobosit, îmi părea rău că o zi așa de frumoasă se isprăvește așa de curînd. Pînzaru și cu soră-sa dispăruseră în sat, pe la podul de lemn.

— Da' noi nu mergem acasă? îndrăzni să mă întrebe Matei.

— Ba da, dar să ne mai dăm încă o dată.

— Mte mi-i frig la mină... scînci el.

— Ei, lasă ; suflă și tu în degete, că te încălzești. Hai să ne mai dăm o dată...

Cînd Matei porni a plinge încet și cînd mă hotării însfirșit să pun un capăt petrecerii mele, — băgai de samă că se lasă grabnic inserarea. O lucoare trandafirică mai zîmbea pe munți, dar pădurile erau sumbre, și-n rîpa pîrăului se furișa întunecimea. În sat se aprinseră cîteva lumini. Pe cerul albastru, deasupra asfințitului, născu flacăra albă a luceafărului.

Deodată simții truda ; picioarele mi se îngreuiară cumplit. Simții și frig ascuțit la mâni ; degetele începură să-mi amortească. Frate-meu plîngea, cu pumnii la ochi. Eram singuri lîngă rîpa pîrăului, venea noaptea ; ce era de făcut ? Nu înțeleg de ce mi-a venit deodată gîndul să răzbat pînă la moară. Era mai aproape. Pînă la noi, în sat, la curte — drumul îmi apărea nesfirșit.

— Haidem la moară ! zisei eu.

Matei se luă după mine. Aflasem un liman. Iși conțeni plînsul.

Pe zarea dealului, deodată se arătă o umbră fantastică. Părea un animal mare, cu coarne uriașe. Fără de nici un cuvînt ne cuprinserăm de mîină și începurăm a fugi, cu sania după noi. Animalul se opri o clipă, apoi, și el spăriat, o luă la fugă pe coama dealului, pe lumina albăstrie a zăpezii.

— E iepure ! zisei eu zîbind lui Matei. S-a spăriat de noi !

Pe urme de săni răzbăturăm pînă la moara troienită. Apa pîrăului nu mai susura. Roata cu speteze era încheștată de sloiuri uriașe de ghiață. Pe o feres-trucă, răzbătea lumină.

Un cățel începu a lătra cu glas întăritat dinlăuntru. Auzirăm voci. În ușa grea de stejar deodată se deschise un oblonăș, apăru un cap bărbos și fulgerară doi ochi.

— Care-i acolo, măi ? strigă o voce răgușită.

Frata-meu plîngea înfricoșat. Eu nu avui putere să răspund ; parcă-mi înghețase glasul.

Dar moș Gavrilaš Berbec înțelese dintr-o privire cum stau lucrurile. Auzii huruind un drug, ușa cea mare scîrții în bălămăli, și moșneagul, cu capul

gol, cu un cojoc mare între umeri, ieși, făcu un pas spre noi, c-o vorbă bună ne cuprinse de mini și ne trase cu el în moară. Acolo simții un miros tare și rece de fum.

— Babă! deschide ușa! strigă moș Gavrilaş.

O ușă scundă se deschise și lumina pătrunse în moara adormită și înghețată, plină de umbră și de colțuri tainice. Intrarăm în lumină și căldură, și o babă cu obraz zbircit și cu ochii mititei ne cuprinse în brațe.

— Is băieții boierului, zise morarul.

Baba ne pipăia mâinile și obrații și ne trăgea spre vatră, unde licărea o movilă de jar.

— Vai de mine și de mine, moșnege! mâinile lor is sloi! și obrații li-s reci ca ghița... Da' cum de v-ați rătăcit așa pe-aceia?

— Apoi nu vezi, babă, răspunse moș Gavrilaş, că-s cu săniuța? S-au dat toată ziua pe deal, cu ceilalți *ghiavoli* din sat. Au rămas la urmă și i-a prins noaptea!... Acu ce faceți? Așa-i c-aveți să dormiți la moară?

Eu nu puteam răspunde; îmi erau fălcile încleștate.

— Așa-i c-aveți să vă învăliți cu saci plini de făină? urmă rîzînd morarul, și barba căruntă îi tremura. În loc să stați colo acasă, într-o zi ca asta mare, a Nașterii Domnului... hm! În loc să mîncăți acasă numai mîncări cu zahar, — aveți să ospătați la noi friptură de porc dintr-un hirb de ceun!... Vi-i foame?

— Mi-i foame! izbutii eu să vorbesc.

— Așa? Atunci grăbește, babă hăi, și mestecă mămăliguța.

— Da' de spăriet nu v-ați spăriet?

— Nu! răspunsei eu.

— Am văzut un iepure! scinci frate-meu.

— Saracii pușori! mormăi baba, plecată asupra hîrbului în care sfinția friptura.

Pe cînd ne dezghețam lingă soba caldă, pe cînd mîncam mămăliguță cu brînză și cu friptura aceea minunată de slănină și mușchi afumat care, în Moldova-de-Sus, se chiamă *tochitură*, — bătrînii se sfătuiau încet și vorbeau despre grija și despre zvonul de la curte, cînd s-a vedea că băieții nu mai vin acasă...

— Lasă, babă, că-i întorc eu la cuibul lor!

— D-apoi or putea ei merge, amorțiți și trudiți cum sînt?

— Mergem cu sania! răspunse morarul rîzînd și scuturîndu-și pletele.

După ce isprăvirăm de mîncat, bătrînii se întoarseră spre icoane și se închinară. Priviră apoi spre noi: ședeam și eu și frate-meu neclintiți, fără să mulțămim lui Dumnezeu. Morarul clătină din cap și făcu: hm! — și mă gîndesc acum că trebuie să fi fost foarte amărit, cugetînd cit sintem de păgîni...

— Hei, babă, grăi el; noi am avut nouă, și pe toți i-am crescut și i-am gospodărit; dar ei știau să facă cruce și nu uitau să mulțamească lui Dumnezeu de pîne și de sare!

— Ei lasă, moșnege, lasă! zise repede, blînd și împăciuitoar baba; is niște copii cruzi. Ce știi ei!...

Moșneagul clătină iar, cu nemulțămire, din cap; apoi, împreună cu baba, începu să ne învălească în lăvicere de lînă. Așa, ca pe niște săculețe, ne luară în brațe și ne purtară pînă în bătătură. Ne așezară în săniuță.

— Să vă țineți bine! zise moș Berbec.

Iși trase cojocul pe minici, își îndesă bine căciula în cap și strigă babei :

— Pune zăvorul, măi *fumeie* ! Eu mă întorc îndată ! Am să-ți aduc ș-o leacă de dulceață de la crîșmă !

Stam neclintit în săniuță. Moșneagul apucă de frînghiuță și porni ! Noaptea era senină, și cerul plin de stele scînteia. Din sat veneau rare lătrături de cini. Se auzea în răstimpuri sunetul unei *dobe*, pe care un flăcăuș o încerca ș-o pregătea pentru sara Anului-Nou. Era ger cumplit și pașii moșneagului scîrțiau pe cale.

Știu nedeslușit că a fost o larmă ș-o bucurie mare la curte cînd morarul a intrat în lumina ferestrelor cu povara lui, — icoana sosirii însă nu mi-a rămas întipărită în minte. Dar drumul, pe malul singuratic al pîrăului, prin lumina albăstrie a cîmpurilor, pe la podul cel negru și pe la poarta țarinei, unde sta neclintit un copac bătrîn încărcat de promoroacă, — a rămas în mine ca o diră de lumină. Moș Berbec, tăcut, cu căciula-i naltă, cu cojocu-i larg, cu cizmele-i grele și cu barba lui mare și căruntă, trăgea săniuța și eu îl asemuiam cu bătrînul fantastic și argintiu pe care-l văzusem zugrăvit în cele dintâi cărți de povești pe care cu greu, silabisind, le cetisem.



FOCUL

Moșu Iacob Valenti, la care țineam eu așa de mult, era de loc de la Vatra Moldoviței, din Bucovina, și fusese în tinereță catană împărătească. Dar de mult trecuse în țară «dincoace». Totdeauna în sara Sfântului-Vasile, la noi la Cornesti, când urau flăcăii la ferestre, și sunau clopotele și mugeau buhaiele și tremurau fluierile, el se înduioșa și ne mai lămurea încă o dată, ca în toți anii, «cum s-a săturat de atita *nemțărit* și de atitea *șoacăte*, și s-a bejenit peste hotar...» Cu paharul în mână și cu ochii înduioșați spunea el și alte multe de la 48, când au trecut rușii la unguri, și de mai târziu, din alte războaie; și se răzbuna săracul, de singurătatea în care trăia un an încheiat în codrii cei merei de la Holm. Acolo era el chihai și avea în stăpînire pădurari nenumărați și zeci de mii de fâlci de pădure. Avea o casă frumoasă și înflorită vara, în poiana cea mare de la Merișor, cu gospodărie cuprinsă, cu livadă și prisacă, și hălăduia acolo de treizeci de ani de zile. El era mai mare și mai tare peste păduri; și numai o dată pe an pleca fruntea și se făcea mititel, când stăpînul cel mare, boierul Boureanu venea din străi-

nătăți la vinătorile cele mari cu copoi și hăitași, pe care le începea la Sfîntu-Andrei și le isprăvea la Nașterea Domnului. Incolo petrecea în cinste și biel-sug, cu pușca lui cea veche de «juvertă» și cu cîinii lui cei ageri, de care era prea mulțămît, și cu mătușa Iozefina, de care, între noi fie zis, era mulțămît mai puțin.

În tinereța lui, moș Iacob Valenti fusese un om nalt și falnic, și mătușa Iozefina fugise cu el de la casa părintească, din dragoste. Ș-acuma bătrînul era nalt și voinic, și era frumos, cu barba lui căruntă, cu pușca în spate, cu torba la șold și cu cizmele-î uriașe în picioare; însă se vede că mătușa Iozefina uitase, în singurătățile în care trăiau, înfloriții ani ai tinereții, și fiind o fire iute și războinică, din an în an tot mai tare se oțărîse și se încrețea la obraz — și acum bătea război necurmat cu soțul ei și avea un fel de plăcere ciudată să-l cicălească și să-l înțepe neconținut.

— Eu n-am nimica cu tine, Iacobe, zicea ea în unele zile bune, numai luleaua ceea a ta n-o pot suferi, căci scoți din ea fum ca dintr-un hodgeag... N-ar fi nimic nici cu luleaua, grăia ea alte dăți; însă nu știu de ce vii din codru c-un miros așa de tare de șliboviță: asta n-o pot suferi eu!

— Dă, măi nevastă, ce pot să-ți fac, dacă ești așa de gingașă! răspundea cu blindeță moșu Iacob.

De la Sfîntu-Vasile și pînă la Bobotează, o săptămînă încheiată, mătușa îi scotea ochii cu «discursul» din noaptea Anului-Nou.

— Incaltea te-ai răsufat ș-ai bătut în mine cît ai poftit!

— De ce, măi nevastă? Pentru c-am vorbit de

nemțarit și de șocățe ? Da' ce, tu nu ți-ai mai uitat neamurile în sălbătăcia asta ?

— Curat sălbătăcie ! M-ai adus și m-ai îngropat aici ! răspundea cu năduf mătușa Iozefina.

— Ei, ce să-i faci ? Așa-i soarta omului ! Da' nu trebuie să te superi că ești nemțoaică. Eu cum nu mă supăr de neamurile mele de la Vatra Moldoviței... ?

— Știu ; da-n fiecare an, în fiecare an, omule, tot întruna, cu năduf și cu durere răcnești c-ai scăpat de nemți, ș-ai scăpat de ștronți, ș-așa și pe dincolo... Parcă eu nu văd că te uiți la mine cu coada ochiului cînd vorbești ?

— Da' nu mă uit, măi femeie ; parcă eu grija ta o am ?

— Apoi știu eu asta ! o știu prea bine !

— Poftim ! bre nevastă, tu ești ca mîța : ori cum îi zvirl-o, ea tot în picioare cade ! Lasă, nu-i nimica. Un an încheiat mă judeci și tu ba pentru pipă, ba pentru mirosurile pădurii, ba pentru alte multe. Îngăduie și tu să am și eu o zi a mea, numai una din cele trei sute șaizeci și șase...

— Trei sute șaizeci și cinci ! îl îndrepta cu iuțeală mătușa Iozefina. Nici atîta nu știi ! Iacobe, Iacobe, ai început a îmbătrîni !

— Ei, ce să-i faci ? Eu țin minte demult, măi femeie. Îmbătrînesc. Bine că rămîi tu tînără !...

La asemenea vorbă, rostită blînd și cu zîmbet pe sub mustăți, nemțoaica lui moșu Iacob începea să se tînguie fel și chip pentru tinerețile ei pierdute, pentru vizunia în care o ascunsese călăul ei, pentru toate nemulțămirea adunate în aproape patruzeci de ani de viață. Cînd vedea c-a sosit acest puhoi de lacrimi, bătrînul își desprindea pușca din cui, ieșea

în ogradă și scotea din belciuge lanțurile copoilor. Intra în codru și peste o vreme se auzea răsunind ascuțit în adâncuri, cine știe pe ce pîraie și râpi, făhniturile cînilor vinători.

Stăpînirea de vorbe aspre și nemulțămite se ridicase asupra uncheșului meu mai ales după ce plecase ră de la cuibul părintesc cei doi copii ai bătrînilor. Fata, Măriuța, se măritase și trăia la Iași cu bărbatul său, un om blînd pe care-l chema Nicu Gheorghiu și pe care nu l-am auzit niciodată ridicînd glasul: totdeauna grăia încet și zîmbind, parcă încredința celor ce-l ascultau o fericită taină. Veneau amîndoi în poiana de la Merișor o dată ori de două ori pe an. Băiatul, Mihai, era ofițer în oștire, și-n vremea cînd petreceam eu la moșu Iacob, în 1877, era plecat peste Dunăre, în războiul cu Turcul.

A doua zi de Anul-Nou plecasem de la Cornești de-acasă într-o sanie ușoară, și intrasem ca-ntr-o altă lume în pădurile albe ale lui moșu Iacob. Casa lui și-a pădurarilor din apropiere parcă stăteau ghemuite sub mormane de omăt, și fumurile albăstrii se înălțau spre cer într-o tainică liniște. În pacea iernii, codrul minunat dormita, cu bolțile și ascunzișurile lui albe. Numai din cînd în cînd tresărea un sunet sonor, cînd se rupea o ramură prea încărcată... După o tăcere lungă ascultam duruitul scurt, de darabană, al ciocănitării celei mari. În amurgul celei dintăi zile am stat uimit privind în luminișuri licăririle arămii de la asfințit pe care se zugrăveau cele mai încurcate și mai fantastice linii negre... Mă simțeam pierdut parcă într-o lume nouă, și zîmbeam ca unei inchi-puirii, ascultînd misterioasa tăcere a adîncurilor. Uncheșul Iacob, care era lîngă mine, mă atinse cu

mîna stîngă pe umăr și ridică în sus arătătorul mîinii drepte.

— Ia ! șopti el abia auzit.

Depart, departe, cine știe unde, se auzea un muget lin, o chemare pierdută. Il întrebai pe uncheș numai din ochi.

— Mugește căpriorul, în Rîpa Hoțului... îmi zise el încet, și-mi zîmbi așa de blînd, așa de dulce, încît mă simții fericit ca niciodată și cuprins deodată pentru el de o nespusă dragoste.

Uncheșul și pădurea mi-au devenit foarte dragi din aceste prime ceasuri ; de aceea în zilele care urmară ascultam tot cu mai multă uimire și strîngere de inimă glasul certăreț al mătușei Iozefina.

Dimineața, cînd mă sculam, priviri ascuțite și vorbe mormăite ; la amiază mîncarea o înghiteam cu noduri, cu toate că uncheșul zîmbea ca un muce-nic ascultînd o necurmată osîndă ; sara, nu era chip să *bem* și noi un pahar de vișinată ori să fumăm o lulea de tutun !

Mai ales sara bătrînul găsea de cuviință să protesteze, dar foarte blajin.

— Dragă Iozefină, eu te întreb ce-ai mai făcut astăzi și tu nici nu-mi răspunzi ; ba încă te uiți la mine ca la un dușman...

Imi aduc aminte de cuvîntul acesta moale și împăciuitoar. Tocmai ne întorsesem dintr-un parchet depărtat, pe-o vreme urîtă, cu lapoviță și vînt aspru.

— Ce face ? Ce-ai zis ? întreba ascuțit și tare mătușa, încrețind fruntea și întorcînd urechea spre noi.

— Te întreb ce-ai mai trebăluit astăzi și tu te uiți dușmănește la mine !...

— Ce face? Cum dușmănește? Of! nu mai pot de trudă: am muncit toată ziua, și el zice că mă uit dușmănește la el...

— Liniștește-te, dragă, nu te supăra; am întrebat și eu așa...

— Apoi știi, apoi știi, ai întrebat așa, de formă; parcă dumnilite îți pasă de nacazurile mele?

— Iar începi, măi femeie?

— Cum? Apoi da, acuma ai vrea să tac, să stau mută și moartă! Asta a fost soarta mea toată viața!

— Ei, lasă și tu acuma, mai bine dă-ne de mîncare că nu mai pot de foame; și pregătește paturile, că de trudit ce sint nici nu te văd cu ochii!

— Hm! Mîncare? Asta-i altă vorbă. Am să-ți dau, căci îți sînt roabă și asta fac toată viața!

— Bine-bine! Și dacă nu te superi așa vrea să *bem* un păhărel de rachiu dulce...

— Cum? și mătușa iar se încrețește și-ntoarse o ureche spre noi.

— Un păhărel de rachiu dulce.

— Pentru cine?

— Pentru *noi*... răspunse cu oarecare sfială uncheșul.

Mătușa Iozefina începu să rîdă cu amărăciune. Apoi scociori într-un dulap și trînti pe masa acopeșită cu pînză foarte albă o sticlă cu vișinată.

— Știu eu ce-i aceea «pentru noi», mormăi ea. Un păhărel pentru dumneata și unul pentru băiet — și pe amîndouă le bea unul singur... Pe urmă ai să-mi ceri tutun tot pentru dumneavoastră amîndoi.

— Așa-i, dragă; mi-a adus Ilie tutunul de la tîrg?...

— L-a adus, dar asta nu se poate! strigă cu dis-

perare mătuşa Iozefina. Numai asta n-o mai îngădui eu. Astăzi toată ziua ai duhănit prin codru. Ajungă-ți !

— Bine, măi nevastă.

— Cum «bine» ?

— Bine !

Mătuşa oftă c-o nemaipomenită disperare și, oftînd și pufnind întruna, trîntind blidele și lingurile, aduse mîncarea pe masă. Apoi se nărui, zdrobită parcă, pe-un scaun. Uncheşul Iacob începu să mînințe cu poftă ; ea prinse să-l privească cu duşmănie, cu ochii aţintiţi...

— Ştii vorba noastră ! strigă ea deodată.

— Care vorbă ? întrebă bătrînul cu gura plină.

— Cu soba. Am pus lemne cîte trebuiesc, am încălzit odaia... Altele să nu mai ceri. Ai obicei de umpli soba și faci o focărie de-mi pun mîinile în cap ! Eu nu vreau să ardem ca nişte guzani...

Bătrînul nu răspunse. Ea îl mai privi un timp, apoi își scoase o farfurie plină de ciorbă și începu să mînințe repede, însă tot cu înfăţişarea de dispărare și nemulţămire.

Totdeauna după asemenea ceasuri mă simţeam trist. Nu înţelegeam de ce fiinţa asta care avea de toate, căreia uncheşul meu îi intra în toate voile, împrăştia atîta venin și răutate în juru-i. În unele zile chiar îmi era lehamite și-mi venea să-mpung cîmpii, să fug acasă la Corneşti.

În sara aceea, în odăiţa noastră, după ce se linişti și bătrîna în cămăruţa ei, uncheşul Iacob începu să rîdă cu blîndeţă.

— De ce rîzi, uncheşule ? îl întrebai eu.

— Hei, băiete, zise el cu voce scăzută ; nu vezi tu prin cîte amărăciuni i-i dat omului să treacă ? Cît de bine am trăit eu cu bătrîna mea, în tinereţă ! Nu

era voie care să nu mi-o împlinescă, din cuvîntul meu nu ieșea... Și ia uite acuma la ce slujbă grea am intrat !

— Văd, uncheșule ! șoptii eu cu tristeță. Dar din ce pricină ?

— Din ce pricină ? Eu știu ? Pricinile or fi multe. Altădată eram tineri și zburdati ; codrul era mîndru și tînăr și cînta din toate frunzele lui. Acuma au îmbătrînit și codrii și izvoarele, și toate !...

Moșu Iacob oftă și tăcu un răstimp.

— Pe urmă mai sînt și altele, zise el tot cu blîndeță. Cînd erau copiii acasă, se mai lua și ea și uita... Acuma fata-i la Eș și băietul nostru pe străine țăr-muri...

— De cînd n-a mai scris bădița Mihai ? șoptii eu prin întuneric.

— De la Crăciun, copile... Atuncea am avut și eu puțin răgaz, și la Sfîntu-Vasile am benchetuit ș-am ținut *discurs*... Aveam știre că bădița tău e sănătos ș-a trecut cu bine prin toate focurile și nevoile războiului... De-atuncea nu mai avem știre... Așa că plec și eu fruntea și sufăr toată asprimea bătrinei... Parcă mie nu mi-i milă de dînsa ? Dar ce să-i fac ?...

Moșul tăcu. Afară, la ferestre, tremura cu stropituri de lapoviță vîntul vijelios al lui faur.

— Uncheșule, vorbii eu cu oarecare îndoială, eu tot nu înțeleg dușmănia asta...

Bătrînul păru că se gîndește în culcușul lui.

— Eu știu ? zise el. Toate le înțeleg eu ; dar parcă ai dreptate, este și dușmănie... Căci un lucru tot nu-l pricep.

— Care lucru ?

— Cu lemnele. Nu înțeleg de unde a mai născocit-o și pe asta. Avem codri nesfîrșiți împrejurul nos-

tru și nu mă lasă să fac foc, băiete, înțelegi tu? mă pedepsește și nu mă lasă să fac foc. Zice că se aprinde casa, dacă mă lasă să pun eu în sobă lemne cit mi-a plăcea. Asta n-o înțeleg! Aveam și eu plăcere să stau la gura sobei, să mă uit în flacări și să-mi aduc aminte din vremea veche... Cîte lucruri vedeam eu în lumina jarului și-n fumul lulelei... Ea a băgat de samă asta — și iaca ce i-a trăsнит prin cap! Tu ai dreptate. Asta nu se poate. Eu am să mă supăr!...

Tăcui. Glasul bătrînului era deodată supărat și morocănos.

— Eu asta n-o mai pot suferi! zise el deodată mai tare și-l simții prin întuneric că se ridică în capul oaselor în așternutul lui.

— Ce este, uncheșule? îl întrebai eu cu grijă.

— Cum ce este? răspunse el întăritat. Tu nu vezi? Stecla cu vișinată mi-o trintește pe masă, — bine. Am băut vișinată. Să zic că asta nu-i nimica. Dar de ce nu mi-a dat tutunul să fumez și eu oleacă ca omul? Dar să zic că nici asta nu-i nimica! Dar cum dracul i-a dat prin gînd să nu mă lese să fac foc în sobă cit îmi place mie? Asta nu se poate!

Deodată zvîrli plapoma, se dădu jos din pat și-ncepu a căuta hainele.

— Ce vrei să faci, uncheșule?

— Cum ce vreau să fac? Asta nu se poate!

— Taci, uncheșule, vorbii eu îngrozit, că se deșteaptă mătușa Iozefina!

— Cum? Lasă să se deștepte! Ce-mi pasă mie! Eu vreau să fac foc! Eu nu mai pot suferi atîta persecuție! Fata-i la Eș, băietul la război, și eu sufăr aici ca un mucenic! Asta nu se mai poate! Asta nu se poate! răcni el cu putere.

Prin întuneric căută sfeșnicul găfîind, aprinse lumina, apoi se învâli smuncit în blana lui de oaie.

Cînd deschise ușa care da în sală, — deodată, în prag, apărură în lumina pîlpîitoare a luminării de ceară și mătușa Iozefina, naltă și uscată ca o arătare.

— Ce este, oameni buni? Ce s-a întîmplat? strigă ea pocnindu-și una de alta palmele.

— Cum ce este? strigă îndîrjit uncheșul Iacob. Eu numai asta n-o înțeleg și n-o pot suferi.

— Ce este, omule? Ce nu poți înțelege?

— Cum? Ce te holbezi așa la mine? o întrebă minios bătrînul. Sîntem, ori nu sîntem în codru?

— Vai de mine și de mine! se tîngui mătușa; ce te-a apucat, omule?

— Sîntem ori nu sîntem în codru? răcni cu strășnicie uncheșul. Sîntem! Apoi află, femeie, că răbd eu de multă vreme și toate le pricep; și te-am iertat pentru toate, căci mi-a fost milă de tine! Te iert pentru toate vorbele, pentru șliboviță, pentru tutun, pentru toate, dar eu asta n-o pricep!

— Ce nu pricepi? strigă îngrozită mătușa Iozefina.

— Acuma, într-o clipă, strigă cu disperare uncheșul: acuma, într-o clipă, să vie Ilie și s-aducă lemne. Un braț, două, cit mi-a plăcea mie! Ai înțeles? Acuma, într-o clipă! M-am sfătuit cu copilul acesta — și noi asta n-o înțelegem! S-aducă lemne!...

În lumina pîlpîitoare, mătușa Iozefina ne privea cu spaimă și vedeam în ochii ei mari lucind o teamă cumplită: credea că uncheșul nostru și-a pierdut mințile.

— Care Ilie, barbate? Ce Ilie? Ce lemne?

— S-aducă lemne! strigă cu glas tunător uncheșul.

— Iaca-ndată, omule, îndată! Nu te supăra așa de tare!...

Și mătușa Iozefina se repezi în umbră; auzirăm zăvorul, auzirăm ușa deschizându-se, auzirăm afară glasul ei, ca spăimîntat, țipînd: «Ilie! Ilie!»

În vremea asta uncheșul Iacob se plimba prin odaie pufnind, și-l auzeam din cînd în cînd scoțînd strigăte de mirare și de indignare.

— Auzi dumneata! hm! De atîta vreme, domnule, răbd și răbd... Ș-acu mi-am adus eu aminte că nu se poate! Cine trebuie să cînte în casa asta?... Parcă pe mine nu mă doare că n-am de atîta vreme veste de la băiet? Și pe mine mă doare! Cum să nu fac foc? Este ori nu este codru? Este ori nu este? strigă el întorcîndu-se spre mine...

— Este, uncheșule! zisei eu cu oarecare teamă...

Ilie veni tropăind cu lemnele, le puse jos; ieși și mai veni o dată; și, tăcută și înfricoșată, mătușa Iozefina singură ațîță focul și umplu soba cu lemne de fag. În vremea asta uncheșul se așezase în jîțul lui vechi și aștepta. Flacăările luminară obrazul trist și sarbăd al bătrînei. În tăcerea odăii, pătrunseră de-afară modulațiile triste ale vîntului; apoi ascultai cu înfiorare sunetul prelung ca de ape al brazilor din poiană.

Bătrîna se înălță tăcută și îndrăzni să se întoarcă spre uncheș.

— Femeie... vorbi încet și trist bătrînul dintrodată; oare ce face copilul nostru acuma, în furtuna iernii, departe, pe un țărîm străin?...

Mătușa Iozefina avu deodată un sughiț greu, ridică cotul mîinii drepte la ochi și-și acoperi lacrimile. Apoi, supusă și cu umerile plecate, ieși și se întoarse cu pipa cea mare, cu ciubuc lung și lustruit.

— Nu, nu, grăi bătrînu! cu tristeță. Dacă ți-a trecut supărarea, șezi și tu la gura sobei și să sfătuim, căci de mult n-am vorbit de copilul nostru... Prea trăim singuratici și triști...

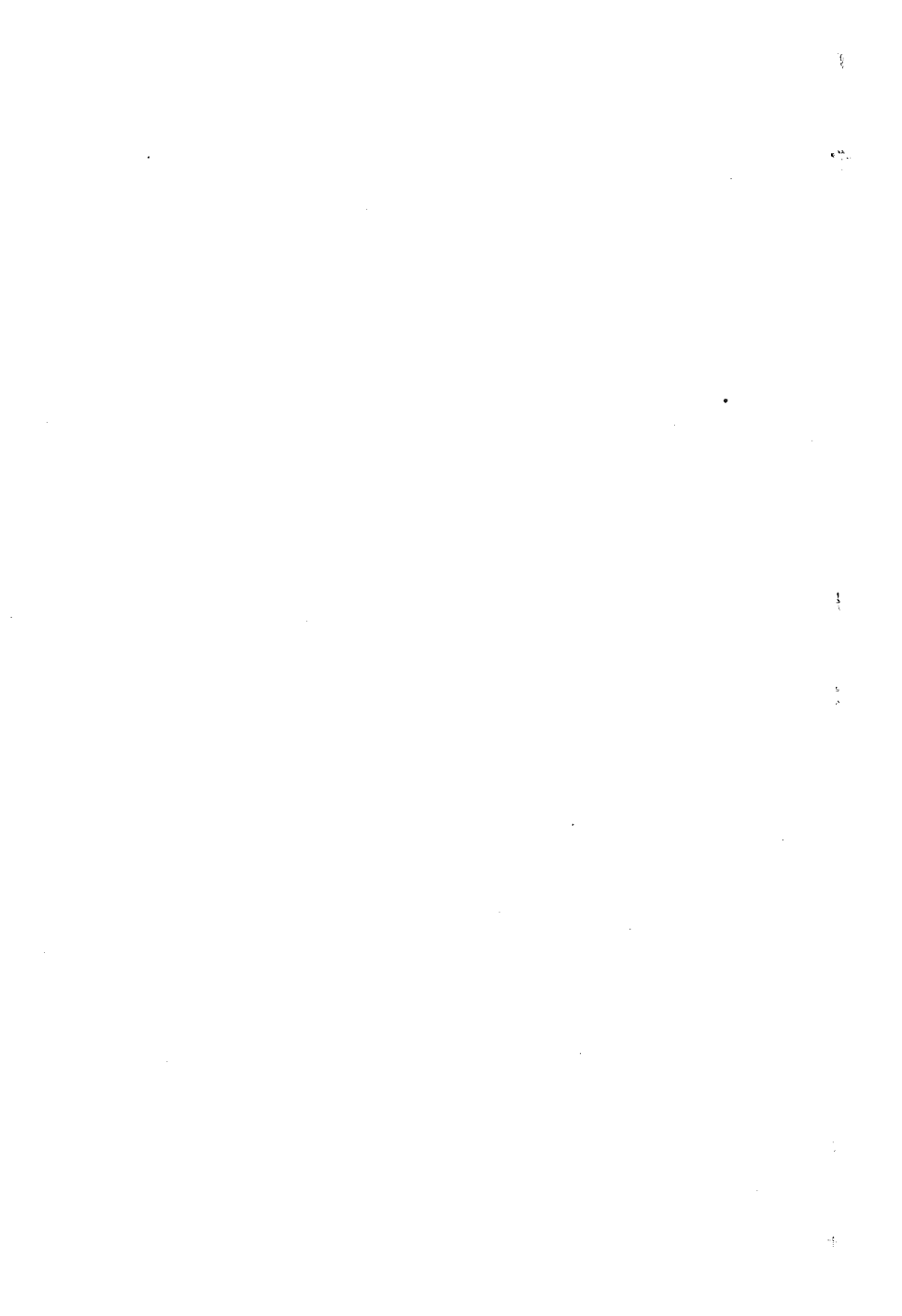
Furtuna aceasta și liniștea care i-a urmat au alcătuit poate cea mai mare mirare a vieții mele. Din culcușul meu priveam pe bătrîn; frumos și drept, în lumina focului, și pe mătușa Iozefina cu fața îmblînzită. El vorbea despre vremuri duse și despre copiii înstrăinați și ea-și plecase fruntea și-l asculta ca-n timpurile cînd erau codrii înfloriți. Vîntul, care ținuse treaz și răscolise sufletul uncheșului Iacob, suna întruna în codru, cu mii de glasuri duioase și plîngerii nesfîrșite...



OAMENI
DIN LUNĂ

1923







Familia Bălteanu a intrat în casa cea nouă din strada Muzelor cu doi ani înaintea războiului. S-a împlinit astfel un ideal cătră care de mult năzuia și pentru care de mult lupta, c-un arsenal întreg de arme feminine, doamna Bălteanu. De altminteri nu se împotrivise nici domnul Bălteanu, căci profesia lui cerea o fațadă ș-un lustru deosebit, însă el era o fire mai domoală decît soția sa. Catastrofa războiului le-a adus prea destule suferinți: lipsă de lemne în iarna cea aspră din 1917, lipsă de alimente; în schimb abundență de refugiați și de molime. Multă vreme, după ce s-a încheiat războiul și șuvoaiele tulburi s-au retras, doamna Bălteanu avea încă visuri urîte noaptea, iar ziua recapitula dezastrele pe care le-au pricinuit refugiații bucureșteni în cele patru odăi invadate. Mobilă nouă, lenjerie, tacîmuri, toate suferiseră un tratament barbar. Numai oftînd și cu obrazul oțărît putea cugeta la asemenea împrējurări.

Dar toate ale lumii și vieții sînt trecătoare, cum așa de drept și de cuminte observa domnul Bălteanu. Trecuse și războiul cu toate ale lui. În scurt timp evenimente mari se perindaseră, ca-ntr-un film de cinema-

tograf. Erau acum în primăvara anului 1921 ; și de multe ori, la masa de sară, lui domnul Bălțeanu îi plăcea să discute însemnate chestii politice cu copiii. Acești copii erau acuma oameni mari : Emi intrase în universitate și Traian de șase luni își luase licența în drept. Realizarea idealului național, «România mare», pacea europeană, viitorul nostru de aur, erau chestii asupra cărora stăruiau cu entuziasm. Doamna Bălțeanu se încălzea și ea o clipă în atmosfera acestor ființi iubite ; apoi, cu destul tact, luneca la altă ordine de idei și aducea pe tapet afaceri mai serioase, afacerile lor curente. Aceste afaceri ea le numea dușmani. Și cu acești dușmani încă nu încheiaseră pace.

Suferința acestei vrednice familii izvora din chiar bucuria ei, adică din dobândirea acelei frumoase case, pentru care mulți muritori îi invidiau. Domnul Bălțeanu era avocat ; și-n advocatură onorariile serioase nu se depun decît pe un birou elegant, într-o cameră mare și luxoasă. O intrare cu cinci trepte de piatră, o fațadă impunătoare, o sonerie lîngă o mică tablă cu litere de aur : «*Iancu Bălțeanu, avocat*» ; o ușă naltă cu geamuri mate ; o slujnicuță frumuseică cu șorț alb ; două vase cu plante exotice în antret, — iată lucruri care impun oamenilor de afaceri cu procese, și în fața cărora gospodarii de la țară rămîn cu gura căscată. În biroul cu parchet lucios, c-un covor mare vișiniu în mijloc, cu fotolii largi de piele castanie, cu draperii la ferestrele arcate, domnul Iancu Bălțeanu se simțea fără îndoială mai stăpîn pe sine și mai important decît într-o biată căsuță de mahala. Cînd se scula de la masa largă, plină de teancuri de dosare și de tomuri de legi ; cînd deschidea unul din dulapurile cu cărți și nu găsea ce căuta, și deschidea alt dulap și găsea încă un volum gros

de legi și jurisprudențe, clientul își putea face *in petto* reflexia că afacerea lui intră pe mâini bune. Un avocat care are asemenea casă și asemenea birou, câștigă fără îndoială bani mulți. Are deci procese și cu cei mari ai lumii. Merită deci să-l și plătești mai bine.

Viziunea acestor lucruri doamna Bălțeanu de mult o avusese. Casa, biroul, fațada, grilajul grădiniții se statorniciseră cu ani în urmă în imaginația sa, și an cu an se fixaseră tot mai îndărătnic, pînă ce deveniseră o obsesie. Ideea doamnei Bălțeanu avea o valoare deosebită și pentru alte motive. Domnișoara Ema creștea și viitorul ei trecea tot prin casa aceasta care-i punea în rînd cu lumea și care, în definitiv, era o zestre serioasă. Ciocănit neconținut, ani și ani, domnul Bălțeanu și-a însușit însfîrșit această aspirație de geniu. Cînd a început tratativele pentru cumpărarea proprietății din strada Muzelor, era aproape încredințat că a impus și împlinește o veche hotărîre proprie. Paternitatea ideii și-a însușit-o deplin cînd a fost vorba de miza în scenă a camerei principale. Domnul Bălțeanu atunci și-a amintit de un birou al unui avocat celebru, la care făcuse ucenicie în vremea anilor săi de universitate. Așa de impresionat fusese de acel «post de artilerie în poziție dominantă», cum îl poreclise odinioară bătrînul general Iarca, încît a respins energic una după alta toate propunerile doamnei Bălțeanu. Și postul de artilerie a fost instalat după modelul bunului și răposatului său maistru.

Cedînd, doamna Bălțeanu, și de data asta, ca-n multe alte împrejurări, a dat dovadă de un deosebit tact. Căci proprietatea fusese cu destule greutăți dobîndită și, la facerea actului, avocatul fusese nevoit să împrumute bani. Împrumutul îl transformă după

aceea într-o ipotecă de primul rang, la care însă îndată trebui să adauge alta de rangul al doilea, când sosi scadența mobilelor. E adevărat că în urmă a izbutit să facă un aranjament cu «Creditul funciar urban»; totuși datoria împrumutată crescuse îndată ca un bulgăre de omăt când începură reparații și amenajări absolut trebuitoare, când plantară grădinița din față și înălțară grilajul de fier, când doamna Bălteanu, printr-o luptă eroică, adăogi la toate aceste și trusoul domnișoarei Emi. Avocatul Bălteanu avea, în 1921, datorii de peste două sute de mii de lei, la care amenințau să se suprapuie dobânzi neliniștitoare. Pentru interese de politică internă doamna Bălteanu deci aproape uitase sub care frunte avusese loc fenomenul de incubație al ideii geniale.

Această importantă și dureroasă chestie financiară, precum și alte chestii de aceeași natură, pe care avocatul le simțea în ochii și-n capetele soției și fiicei sale de cum se arătaseră cele dintâi zile de primăvară, îl făceau tăcut și irascibil. «Bani, bani și iar bani, își zicea el. Asta nu-i deviza unui împărat, ci a unei soții, mai cu samă când lîngă dînsa stă ș-o domnișoară de măritat.»

Iancu Bălteanu era ieșan de baștină, născut în Sărărie, la 1869, april 18. Școlile le străbătuse cam cu greutate, din pricină că era puțintel înclinat spre lene. «Mie mi-a plăcut totdeauna să dorm bine și să mîininc ceva bun», mărturisea ș-acum el, c-un zîmbet de îngăduință pentru aceste ușoare și trecătoare scaderi. Totuși în universitate s-a distins. A trecut bine examenele, s-a bucurat de lauda profesorilor ș-a scris o teză de licență care a făcut oarecare zgomot în 1894 : *Despre căutarea paternității*. Fusesse fără îndoială influențat în alcătuirea acestei lucrări de idei nouă

socialiste. Acuma rîdea, amintind aceste rătăcirii ale tinereții. Trei ani a stat în magistratură : substituit de procuror, apoi, ca avocat, a izbutit încet-încet să-și facă un nume. Era temut de confrăți nu atît pentru logica-i strînsă, cît pentru finețile și chițibușurile profesionale și amănuntele de procedură, incidentele și toate resursele meseriei. Era un om nalt și voinic, fără să fie prea gras. În primăvara aceasta se hotărîse să asculte sfatul bărbierului și-și răsese cotletele. Își lăsase numai mustățile cărunte bine răsucite. Cu privire-i cenușie francă și veselă, cu obrații rumeni și cu buzele-i cărnoase de om totdeauna cu apetit, trecea simpatic printre amici și demn printre adversari. Pentru prietini avea totdeauna, într-un colț din sala pașilor pierduți, o glumă ori o anecdotă picantă. Cu clienții avea un fel de-a se purta cu totul distins și european, gesticulînd cu mîna înmănușată și cu servieta sub brațul stîng. Era un om simpatic, de aceea s-ar fi convenit să răzbată în politică, dar în această latură a activității sale domnul Bălțeanu n-a prea avut noroc. Treisprezece ani, începînd de la 1894, a fost soldat devotat al partidului conservator, primind să sprijine din cînd în cînd, în vremea guvernărilor amice, interesele statului în procese destul de grele. După ce s-a însurat, în 1900, doamna Bălțeanu a început a-i sugera oarecare schimbări. El însă a rămas statornic. Dar la 1907, înțelegînd mersul vremurilor, văzînd tulburările agrare și schimbarea bruscă de regim, a trecut la liberali. A adus servicii însemnate noilor prietini, a vorbit în întruniri, a sprijinit candidaturi, dar n-a înțeles să fie răsplătit cu o situație meschină de ajutor de primar al orașului. La urma urmei interesele lui profesionale sufereau din pricina politicii militante. S-a hotărît din epoca aceea să stea

Într-o rezervă cuminte, bazându-se mai mult pe legături și servicii personale. Temperament de politician vedea că n-are. Atunci de ce nu s-ar fi ocupat de interesele lui curate și de viitorul copiilor? În epoca aceasta bugetul gospodăriei prindea a fi apăsător, concurența profesională mai aspră. Ideea doamnei Bălțeanu, de a se instala potrivit cu vremurile, îl cuceri. Folosind toate prieteniile și simpatiile de care dispunea, văzu că-i mai bine să fie un om cuminte, care-și vede de interese. Politica, la urma urmei, nu-i și ea o carieră? Iși închipuie că n-a avut talent pentru așa ceva. Dacă ar fi vorba de politică reală, de idealuri, — da. Dar la noi politica nu înseamnă nici idealuri, nici programe. «Ce bine ar fi, zicea deseori domnul Bălțeanu, să se înjghebe un partid al oamenilor independenți, și mai ales al oamenilor detreabă!» Neavînd deci ce găsi în politică, neavînd nici în clin nici în mîncă cu alte preocupări fie morale și religioase, fie artistice, necrezînd nici în Dumnezeu, nici în dracul — și în privința asta își recunoștea nu numai independența de cugetare, ci și seriozitatea, — se mulțamea să fie un om detreabă, un prietin cinstit, un soț credincios.

Din toate ale vieții, la urma urmei, dacă nu vei căuta să te folosești de cele bune și gustoase, și de cele agreabile și odihnitoare, ești un prost, ca să spunem cuvîntul adevărat. Domnul Iancu Bălțeanu se putea lăuda că la el se mîncă bine și că în cămărilor lui se găsesc totdeauna cîteva sticle de vin minunat. În privința murăturilor, a conservei și a vișinatei, doamna Bălțeanu era vrednică de renumele celor mai vestite cucoane gospodine din trecut. Așa încît cumînțenia și străduințele il duseseră pe domnul Bălțeanu la acest sfîrșit, după ce trecuse de jumă-

tatea vieții : mîncare bună și vin bun, într-un ceas de tihnă.

Deodată însă izbucni vulcanul războiului și lumea se cutremură pînă în afunduri. Suferința fu un creditor sever, care bătu la toate ușile. Din anii aceștia teribili domnul Iancu Bălteanu ieși cu încredințarea că ar fi fost mai bine ca această epocă glorioasă să fie hărăzită altei generații. Datoriile sporiră, dobînzile crescură, tihna-i fu tulburată, oameni străini se instalară în căminul lui ; camara-i era săracă, trebui să se mulțamească c-o pîne neagră și cu mîncarea unui om de rînd. Ba, ca să dobîndească niște provizii ridicole, trebuia să recurgă la intervenții, la protecții, și să facă coadă, între oameni zdrențăroși, la magherniți de lemn. La urma urmei, toate fiind trecătoare, a ieșit sănătos și din război, cu ce năcazuri și umilinți nu trebuia însă să-l întreb, căci era un om mîndru și n-ar fi răspuns. Celui ce voia s-așculțe îi arăta că și-a făcut toată datoria : a suferit ; și și-a trimes și băiatul la un spital, să facă serviciu de cercetaș. Toate erau bune, trecutul începea să se însenineze și să se poetizeze în amintire ; «idealul național» era îndeplinit și el se arăta fericit pentru asta la orice prilej ; năcazurile publice însă îi sporeau pe cele personale, îl supărau, îl hărțuiau din ce în ce mai mult. La urma urmei de *bolșevism*, spectru la modă, nu prea se înfricoșa domnul Bălteanu. Natura lui optimistă se împotriva profesțiilor catastrofale. Mai mult îl tulburau și-l indignau indolența și apatia generală, politica de meschinării și demagogia — și corupția, putreziciunea corupției de sus pînă jos. Toți își viră mîna pînă-n cot în banul public. Funcționari săraci au ieșit din război oameni cu stare. Ofițeri cu datorii au acuma case cu patru etaje. La căile ferate, la prefecturi, la ministere, afa-

ceri și iar afaceri, cu furnituri, cu permise de export și import. De sus și pînă jos, necinste și jaf. Și negustorii și speculanții operează ca-n codru. Țăranii s-au învățat și ei să ceară scump. E un haos din care nu se știe cum avem să ieșim. Dar mai cu samă funcționari, colegi, negustori, oameni cunoscuți pe care-i vedea acuma îmbogățiți din afaceri, — exemplarele acestea mai de aproape îl exasperau. Foarte deseori, din pricina asta, acuma după război, își ieșea din fire, și, fără să facă personalități, tăia în carne vie, cum se exprima el, și sublinia că se simte mîndru de a face parte dintre puținii oameni onești din țară. Asta la urma urmei e o nobleță. Ascultîndu-l o dată cum vorbea cu aprindere într-un cerc de prietini, la tribunal, doctorul Chirică, omul cel mititel și nervos, omul cu glumele și epigramele, a strecurat un mic aforism veninos.

— Multe femei, zicea el cu vocea-i tainică, se laudă cu virtutea lor, și într-adevăr n-au păcătuit, dar numai pentru că încă n-au fost ispitite...

— Cu toate acestea, doctore, a replicat domnul Bălțeanu, eu astăzi nu mai împart pe oameni în inteligenți și proști, ci în necinstiți și onești. Nu mai recunosc decît cinstea, și nu mă închin decît ei!

Doctorul Chirică zîmbea cu răutate.

— Desigur, a vorbit el iar, ești un om onest. Eu însă, care am văzut căzînd atîtea cetăți tari pe fronturile de luptă, am cuvinte să cred că numai inteligența este inexpugnabilă. Ea rămîne inteligență în orice împrejurare, pe cînd femeia mea e virtuoasă numai pînă ce demonul îi surpă virtutea.

Domnul Iancu Bălțeanu a rîs cu plăcere, căci la urma urmei și-n țara noastră cele mai importante discuții tot printr-o glumă se isprăvesc. Printr-o

glumă și printr-un păhărel. Luînd cîte-un aperitiv în Piața Unirii, la *Azuga*, domnul Iancu Bălțeanu a regretat lipsa unei opinii publice, a unor gazete care să știe a face lumină, a regretat lipsa oamenilor pricepuți la cîrma statului, și a propus cîteva măsuri de îndreptare, așa de simple, cu atîta bun simț, încît discuția, aprofundîndu-se, se putea vedea lesne că posibilități de îndreptare sînt, oameni sînt, numai reaua voință, afacerile, ticăloșiile și politica poartă vina cea fără de iertare. «Un partid al oamenilor de-treabă», a fost moțiunea pe care a votat-o acest mic parlament improvizat.

Ducîndu-se singur spre casă, Iancu Bălțeanu se gîndea că, la urma urmei, și rasa are un rol în asemenea chestii. Un om din neam bun e alcătuit dintr-un material mai rezistent, orice s-ar zice. Tatăl său, bătrînul Nicu Bălțeanu, a fost treizeci de ani funcționar la primărie și a murit sărac. Dar i-a lăsat moștenire legenda că Bălțenii se trag dintr-o familie de boieri și că bunelul, Iancu, a fost căminar subț Ion Sandu Sturza-Voievod.

Acest lucru îl prețuia foarte mult și doamna Bălțeanu; oricăror alți Bălțeni străini ea le contesta origina boierească. Cu toate acestea, doamna Bălțeanu nu se trăgea din neam de boieri. E adevărat că adusesese în căsnicie cincizeci de mii de lei, dar tatăl ei, Ghiță Samson, fusese un om de care ea vorbea far.

Răposatul Ghiță Samson își făcuse într-o vreme o deosebită faimă din pricina unui proces. Ca vechil al lui Năstase Boian, pe moșiile Coropceni și Mîndrești, îngrijise de afacerile boierului și mai ales de ale sale vreme de doisprezece ani. Năstase Boian era un om bolnav care-și petrecea mai toată vremea la Davos și Riviera. Venea în țară numai o dată pe an, în mai, ca

să treacă în fuga cailor pe la moșii și să reguleze chestiile bănești. Avea asupra Coropcenilor și Mîndreștilor datorii grele, și din an în an găsea tot mai anevoie bani pentru străinătate, cu ajutorul lui Neculai Mavronomu, vechi avocat al său. Cînd veni vremea lichidării, Mavronomu și Samson erau deplin înțeleși. Și unul și altul pusese ră destul la o parte din afacerile lui Boian, din împrumuturi, din vînzarea recoltelor, din operațiile învoielilor agricole. Cumpărare ei moșiile pe numele unui om de paie al lor, Pascal Botezatu. Acest om, mărunt și umilit și cu ochii totdeauna în pămînt, înțelegea să găsească și el o comoară; și cînd tovărășia Samson & Mavronomu se înfățișă ca să ia în stăpînire moșiile, el o primi c-o mirare mare, neînțelegînd-o ce pofteste. Actele de cumpărare erau pe numele lui, moșiile deci nu puteau fi ale altuia. A urmat un proces lung, în care s-au dezvoltat lucruri urîte. Mavronomu, vechi om politic și vulpe vicleană, a găsit mijlocul să-și ieie partea înțelegîndu-se cu Pascal Botezatu, jertfind pe Ghiță Samson și grămădind asupra-i tot ponosul. Așa încît din procesul acesta lung, care s-a isprăvit în 1899, fostul vechil a ieșit mofluz, gîrbov și îmbătrînit cu zece ani. A pierdut tot ce cîștigase în ani de străduinți. Numai zestrea fetei, printr-o întîmplare fericită, fusese asigurată într-o ipotecă. Maria Samson putu deveni doamna Bălțeanu. Doi ani avu nemulțămirea să mai vadă în preajma ei pe bătrînul Samson, aproape nevolnic și căzut la patima beției. Apoi bătrînul, ca și cum și-ar fi înțeles cea din urmă datorie, trecu într-o lume mai bună. Doamna Maria Bălțeanu simți o mare ușurare. Dar cum toate se uită și adevărul urmează de multe ori nevoile și patimile oamenilor, doamna Bălțeanu putu, după ani, să vorbească despre tatăl

ei c-o lacrimă de pietate. Pe maică-sa o pierduse pe cînd era o copilă — și numai ca printr-un abur o vedea în amintire, frumoasă ca o sfință. Pentru oamenii care nu cunoșteau trecutul, Ghiță Samson fusese deci un om rar, care-și sacrificase viața pentru singura-i odraslă, ceea ce era adevărat. Copilăria ei avusese zile de aur, mai ales în cei trei ani de pension, petrecuți la doamna Lemaître, cu profesori de pian, desen și dans. A ieșit din pension ca să se mărite. Frumuseța ei, în acei ani destul de depărtați, era cunoscută în Iași. La teatru, cînd se arăta în stal, toată lumea întorcea ochii spre ea. Asta o bucura fără s-o facă să-și piardă capul. Ii plăcea să se îmbrace bine, să facă și să primească vizite, dar «prostiile» le disprețuia. Avea un bărbat bun și destul de blajin, copiii îi umpleau viața. Relațiile pe care le avea erau alese.

Izbutise să întrerupă orice legături cu neamul Samsonestilor: toți erau oameni neînsemnați, funcționari prin țirgușoare și sate, învățători; ba unul era chiar psalt la o biserică din Folticeni. Un singur om din toată liota aceasta avea o situație mai deosebită: un văr, feciorul unei surori a mamei sale, cucoana Verona, măritată demult, cu zeci de ani înapoi, după un profesor de latină, pribeag venit din Bucovina. Il chema Iosif Bărbat și se statornicise în București, de unde, pînă la moarte, a dat numai de trei sau patru ori semne de viață. Cînd a murit, a lăsat o proprietate, niște case, aproape de centrul Capitalei, și un băiat, Eudoxiu. Casele, cu destule datorii, au rămas în sama bătrînei. Venitul lor îi era îndestulător pentru traiu-i simplu. Eudoxiu Bărbat era un om ciudat care trăia singuratic din cariera-i de profesor și plătea mamei lui chirie pentru odăile pe care le locuia. Acu-

ma avea șaizeci de ani trecuți, era pensionar, cu năravuri și ciudățenii, și soții Bălțeanu îl văzuseră de două ori numai : o dată la expoziția din 1906 și a doua oară cu prilejul unui proces la Casație. Era un fel de urs de la care omul trebuia să scoată vorba cu cleștele. Se zicea că-i învățat ; publica articole prin reviste, dar asta nu-l putea face nici simpatic, nici prietin. În ajunul războiului bătrîna Verona muri, și feciorul, la sfîrșitul vieții, deveni proprietar fără voie. Indată după război însă valoarea caselor crescuseră așa de tare, încît proprietatea lui Eudoxiu Bărbat prețuia acum sute de mii, ori chiar un milion, — cine putea ști ? Din lună în lună prețurile făceau acrobație ascendentă. Pentru aceste pricini doamna Maria Bălțeanu pomenea, între neamuri, pe acel Eudoxiu, «din partea mamei», om bogat, «însă un animal foarte ciudat». Dinspre partea astălaltă, spița Bălțenilor era cu o deosebită complezență detaliată mai ales în zilele cînd domnia sa primea vizite în salonul cel nou, grenat. Acolo se găseau atîrnate pe p_ăreți, față în față, fotografia mărită a lui Bălțeanu în ramă neagră și portretul în cărbune al bătrînului Nicu Bălțeanu în ramă aurită. Asemănarea dintre tată și fiu venea totdeauna în discuție și, cu o dibăcie care nu prea varia, doamna Maria Bălțeanu aducea vorba despre trecut și boierie și despre toate cele bune care atunci erau și acuma nu mai sînt. Stăpîna salonului grenat se simțea, în asemenea împrejurări, foarte sigură pe sine și foarte la largul ei. Avea un fel de a se purta așa de elegant și de manierat, felul cum trata cronica zilnică a scandalurilor orașului era așa de distins, încît oricine o putea socoti vrednică de vremuri vechi și de o nobleță care a dispărut. Felul acesta de a fi era trăsătura caracteristică a persoanei sale. Dacă avea

vreo suferință, pe care o împărtășea prietinelor ce'or mai de-aproape, aici trebuia căutată. Iancu Bălteanu nu o înțelesese îndeajuns. L-ar fi vrut mai manierat și mai fin, mai atent la gesturile și mîhnirile ei, capabil s-o înțeleagă fără a-i cere explicații și să-i previe dorințele fără să fie nevoie să ajungă la discuții penibile. Bărbatul trebuie să înțeleagă el singur de ce-i tristă femeia și-o doare capul, și dacă rețeta trebuie trimisă la farmacie ori la modistă.

Acuma, la patruzeci și cinci de ani, doamna Maria Bălteanu era o femeie încă frumoasă. Pe obrazu-i mat avea puține crețuri la coada sprîncenelor; în părul cu îngrijire buclat, strîns în valuri cătră creștet și stăpînit de spelci și pieptene de бага, se zăreau puține fire argintii; ochii căpriei nu erau străpunși de ace de inteligență, erau însă curați și liniștiți.

În primăvară aceea Paștile căzuse la 18 aprilie, tocmai ziua de naștere a lui Iancu Bălteanu, și doamna Bălteanu, pușintel superstițioasă, nădăjduia o prefacere fericită în viața lor. Cozonacii și pasca ieșiseră parcă mai bine decît totdeauna, toți ai familiei petrecuseră sărbătorile veseli și dispuși. Cum începură însă iar zilele obișnuite, după Duminica Tomii, obrazul lui Bălteanu se umbri din nou de griji. Marți dimineața, în 27 aprilie, familia își lua dejunul înainte de plecarea advocaților la Curte. Domnișoara Emi, ajutată de Ileana, slujnicuța cu șorț alb, servea ceaiul. Un samovar scînteietor de alamă mormăia și țîrîia, pe-o măsuță, într-un colț al sufrageriei. Samovarul acesta era mai mult un dar al războiului, al întîmplării și-al refugiaților din întinderile convulsionate ale Rusiei. Doamna Bălteanu știuse să-l prețuiască și să-l negocieze. Domnișoara Emi servea tăcută pe tatăl său și pe Traian. Le așeza dinainte ouăle moi,

jambonul și cozonacul. Era sprintenă, de și cam mică de stat și plinuță. Ochii căpriei îi erau așa de vioi, încît păreau negri; părul frizat mărunț punea ca un abur deasupra frunții; pielea obrazului îi era albă și delicată. Buzele cam pline și nasul îndrăzneț stricau armonia feței. Domnișoara Emi nu era o frumusețe. Era însă «drăguță», cum îi spuneau prietenele. Nici ea, nici doamna Bălteanu nu-și atinseseră încă ceaiul, și fețele lor lipsite de lumină dovedeau o preocupare gravă. Bărbații mîncau repede și vorbeau despre lucrările și procesele din ziua aceea.

— Ileană, zise doamna Bălteanu, poți să treci să rînduiești în biroul domnului.

Bălteanu își împinse ceașca și se întoarse spre soția sa. Simțise în glasul ei un accent care-l neliniștea.

— Ce ai, dragă? o întrebă el. Pari indispusă.

— N-am nimic, îi răspunse doamna Bălteanu, privind-l cu mirare. Ți se pare că am ceva?

— Așa cred.

— Te înșeli. Mă gîndeam că trebuie să ies astăzi cu Emi în oraș, și n-o să putem ieși.

— De ce? Vremea nu vă poate opri.

Doamna Bălteanu își încreți fruntea și tăcu. Domnul Bălteanu pufni ușor pe nări.

— Eu niciodată n-am înțeles manevrele acestea, vorbi el brusc. N-am eu destule nacazuri? Se grămădesc unele după altele, de nici nu mă lasă să răsufliu. Ar trebui să înțelegeți că am nevoie de tihnă și de liniște.

Doamna Bălteanu întoarse încet capul și privi pe soțul său c-o mirare nouă, amestecată cu tristețe. Ce este? I-a spus cineva ceva? I-a cerut cineva ceva? Toată lumea a tăcut; nimeni n-a vorbit nimic.

— Parcă-i nevoie de vorbă? replică domnul Bălțeanu. Parcă nu ne cunoaștem?

— Adevărat, ne cunoaștem! suspină doamna Bălțeanu.

Advocatul începea să se supere. Privi peste umăr pe soția sa și scoase un fel de «Hm!» de resemnare și de amenințare în același timp.

Doamna Bălțeanu cunoștea acest sunet, care vibra mai mult înlăuntrul domnului Bălțeanu și-l făcea să tresară pe scaunul său. Inchise o clipă ochii și-și întoarse fața spre fereastră.

— Bine, draga mea, vorbi cu glas ceva mai ridicat domnul Bălțeanu; ar trebui să înțelegi că trec prin împrejurări în care s-ar cuveni să fii scutit de asemenea scene. Noroc c-am avut un răgaz în zilele Paștilor. Acuma însă vine, precum știi, rata la Credit. Termenul a fost la 15 mart. L-am amînat, dar nu-l mai pot trece peste sfîrșitul lui april. Iar la 3 mai scade una din poliți. Și asta știi. Trebuie să plătesc o parte, să adaog dobînzii nouă. La 15, rata pianului...

Rata pianului? se miră doamna Bălțeanu. I se pare că ratele pianului s-au sfîrșit din dechemvrie.

— Nu s-au sfîrșit, afirmă cu tărie domnul Bălțeanu.

Nu? Atunci n-a mai rămas decît una și e numai o mie două sute de lei.

— Da, confirmă avocatul; de o mie două sute de lei, dar asta vine după polița de douăzeci și trei de mii, și înaintea italianului.

Care italian? Doamna Bălțeanu nu știe despre care italian e vorba.

— Cum nu-l știi, frate? A reparat soclul de la grilajul grădiniții dumnitale și mozaicul de la terasă. Altă mie de lei. L-am tot amînat încă de anul trecut, din august.

Doamna Bălteanu crede că italianul mai poate fi amînat. În privința pianului, nu poate să fie discuție. Emi avea neapărată nevoie de el.

— Dar eu spun, dragă, că Emi n-avea nevoie? Eu spun că trebuie să-l plătesc.

— Bine, o să-l plătim, vorbi liniștit doamna Bălteanu, doar n-avem să fugim din Iași.

— Se-nțelege. Dar dacă omul are și el nevoie și nu mă poate aștepta? Dar polița cea mare? De cîte ori vine cîte una din aceste poliți, mă apucă durerea de cap. Cei de la bancă sînt oameni detreabă, amîină, dar cer să achit o parte. E o criză de numerar neexplicabilă și au și ei dreptate. Banca Națională a ridicat scontul, — trebuie să ieie și ei mai mult la sută, plus comisionul... Ei mă jupoaie pe mine, dar și pe ei îi jupoaie alții...

— E o lege economică... șopti Emi către frate-său, care stătea pe scaunul lui cu capul plecat, fasonînd între degetele mîinii drepte întinse pe masă o boboacă de miez de pîne.

Iancu Bălteanu întoarse capul spre copii o clipă, oftă și se opri. Trase ceasul și-l privi.

— Traiane, zise el c-un ton de om de afaceri, să ne luăm servietele și să mergem.

Doamna Bălteanu, privind spre Emi, ca și cum se mărturisea ei, arată că niciodată n-a avut pretenția că se pricepe la cifre și operații de bancă. În pension, la m-me Lemaitre, pe vremuri, o fată învăța mai mult cum să se poarte în societate, delicateța și manierele. Lumea în care a intrat însă i-a dovedit că așa ceva nu prea se găsește pe toate drumurile.

— Adică nu sînt manierat pentru că spun ce am de spus?... o întrebă ironic domnul Bălteanu.

A, da. Fiecare spune ce are de spus. Dar cineva care

stă toată ziua în casă, între patru pereți, ocupată cu lucruri mărunte ; cineva care o viață întreagă numai asta a făcut, sacrificându-se, crescîndu-și singură copiii și făcîndu-și toată datoria, — nu poate să-și spuie suferința, și chiar nici nu îndrăznește s-o spuie.

Domnul Bălteanu crezu că trebuie să se mire :

— De ce nu poate, mă rog ? Și de ce nu îndrăznește ?

Doamna Maria Bălteanu își simte ochii umezi de lacrimi. Nu poate și nu îndrăznește din pricina polițelor, a ratelor, a afacerilor. Din pricină că știe la ce se expune și nu vrea să provoace pe nimeni. Delicatețea aceasta nu o are orișicine. De ziua ei, de pildă, de Sfînta Maria, chiar anul trecut, n-a plîns din pricină că bucătăreasa a afumat budinca de grisă ? Supărarea asupra ei a căzut. Asemenea izbucniri totdeauna au zdrobit-o. Asemenea lucruri nu le poate suporta cu nici un preț.

Cu mirare crescută Bălteanu văzu lacrimi în ochii soției sale ; asta-l scoase din fire.

— Asta mă nebunește ! strigă el congestionat și gesticulînd. Ce are a face budinca de acum zece ani cu nacazurile noastre de acum ?...

Cutremurată de gesturi și de glasul ridicat, doamna Bălteanu susține totuși cu tărie că budinca de grisă a fost afumată de bucătăreasă anul trecut, nu acum zece ani. Dacă ar fi fost cu zece ani în urmă, poate nici nu s-ar fi băgat în samă. Pe atunci era mai în putere, viața era mai ieftină și fericită se poate spune, și Emi era o copilă. Acuma-i studentă, a ieșit în lume, are nevoi mai multe ; astă iarnă a fost numai de trei ori la seratele Cercului Militar. La urma urmei nu se poate duce la serate cu aceeași rochie de zece ori. Lumea astăzi te judecă și te cîntărește, și te măsoară

și te cercetează... Din pricina asta n-au ieșit deloc în sărbătorile Paștelui. Dar trece april și vine mai, și este nevoie de un pantof și de-o rochiță.

— Pentru cine ? Pentru Emi ?

Emi poate ieși și singură. Intr-adevăr doamna Bălțeanu n-are nevoie. Ea poate ieși și cu rochia de iarnă... Ea n-are nici un venit. Și-a vîrît toată zestrea în casă, ș-acuma n-are nici un ban al ei... Trebuie să steie în casă ca o roabă...

Era atîta resemnare în glasul doamnei Bălțeanu încît avocatul izbucni în rîs și se apucă cu mîinile de cap.

— Lăsați-mă ! strigă el. Dumneata ai să mă aduci la disperare ! Cînd am spus eu că nu trebuie să-ți faci o rochie, dacă ai nevoie ? Am spus eu că nu trebuie să ieși ? Pentru asta nu trebuie să mă lași să-mi tihnească dejunul ? Să vedem, am de încasat astăzi ceva de la niște clienți... Drept să vă spun însă, nu știu la ce capăt o să ajungem !

Domnul Bălțeanu se întinse brusc spre servietă ; o trase spre sine ș-o puse sub braț cu gesturi rupte, apoi ieși întunecat. În stradă îl ajunse și Traian. Era și el impresionat, ca totdeauna, de lacrimile mamei.

— Greu e să ai de-a face cu femeile, îi zise tatăl său, c-un zîmbet silit, fără să-l privească.

— Uneori au și ele dreptate, răspuse Traian.

— Așa-i, dar ele cred că au totdeauna.

La ora 4, amîndoi bărbații se întoarseră de la treburi. Doamna Bălțeanu îi aștepta, și cerceta de pe geam figura soțului său. Înțelese că lucrurile merg bine și că avusese și ea cîștig de proces în ziua aceea. Desigur, clienții, despre care vorbise Bălțeanu, au fost oameni de cuvînt.

— Unde-i domnișoara studentă ? strigă ea spre

odaia fetei, după ce bărbații intraseră în sufragerie. Să vie repede. Tata așteaptă ceaiul.

Emi se înfățișă numaidecît, cu vioiciunea-i obișnuită, întinse tatălui său fruntea și îmbrățișă pe Traian. Domnul Bălteanu sărută mîna soției sale.

— Aduc ceaiul într-o clipă! zise Emi răsucindu-se într-un picior. Așezîndu-se lîngă avocat, doamna Bălteanu își urma cu liniște reparația unui colțun întins pe o ciupercă de fildes. N-avea nici o dorință și nici o curiozitate.

— Astăzi Traian s-a purtat foarte bine și-am rămas mulțămît de el, zise domnul Bălteanu.

— Iar eu, vorbi cu veselie Emi, gîndindu-mă la el și la succesele lui, am pus un deget la frunte, m-am inspirat și i-am făcut o epigramă.

— Ce copilă! șopti blînd doamna Bălteanu.

— Ce epigramă? întrebă tînărul.

— O epigramă pe care o cred vrednică de poeziile tale. Am s-o public și eu.

— Atunci s-o auzim! se amestecă, vesel, Bălteanu.

— Bine; ascultați:

UNUI TINĂR CUCERITOR

Frunte naltă, ochi frumoși

Și alură de cucoș;

Numai nasul ți-i cam roș.

Părinții se întoarseră unul cătră altul rîzînd. Traian se ridică și se repezi după soră-sa. Făceau amîndoi larmă, urmărindu-se prin jurul mesei.

— Deranjați scaunele! Boțiți covoarele! strigă doamna Bălteanu, care era serios îngrijată de buna rînduială a sufrageriei. Ca pretutindeni în casă, toate mobilele străluceau, frecate și lustruite cu energie. Copiii însă nu se astîmpărară pînă ce Emi nu căzu biruită pe o canapea.

— Voi rămîneți tot copii, le zise avocatul ; aș voi înșă să vă văd mai serioși și mai îngrijorați de zilele de mîne.

— S-a întîmplat ceva ? întrebă doamna Bălteanu.

— S-a întîmplat ceva care privește viitorul lui Traian.

Băiatul veni și se așeză lîngă tatăl său.

— Nu cumva, grăi el, asta rezultă din scrisoarea aceea pe care o ceteai la Curte cu atîta atenție ?

— Da, răspunse Bălteanu, am primit o scrisoare. Emi s-a produs c-o epigramă ; am să vă cetesc și eu o producție literară în formă de epistolă. Inchipuiți-vă că mi-a scris... cine credeți că mi-a scris ?

— Nu știu, vorbi repede doamna Bălteanu, sînt foarte curioasă să aflu.

— Inchipuieste-ți că mi-a scris Bărbat.

— Care Bărbat ? Eudoxiu ?

— Da. Eudoxiu Bărbat. Cred că la asta nu te-ai așteptat.

— O sută de ani să mă fi lăsat și n-aș fi ghicit, declară doamna Bălteanu. Ce scrisoare poate să scrie bursucul acela ? Și întrucît asta interesează pe Traian ?

— Aveți să vedeți îndată. Am să scot scrisoarea, am s-o cetesc ș-aveți să pricepeți. Bălteanu trase din servietă scrisoarea. Iată cuprinsul ei :

*București, în 25 april 1921
Strada Lepidopterului, 14*

*Stimate vere Băltene și
Dragă verișoară!*

Cred că asta e cea dintîi scrisoare pe care o primiți de la mine și se poate întîmpla să nu fie cea din urmă. Dacă dă Dumnezeu și scap cu bine din necazurile care mă asediază, se poate întîmpla să mai primiți una. Cu puțin înainte de izbuc-

nirea războiului a căzut asupra mea o mare pacoste: moștenirea de la biata mama, casele din strada Lepidopterului, colț cu Triumviri. Casele acestea, e adevărat, nu mai au nici o sarcină, dar acuma, după război, valoarea lor a devenit excesivă și monstruoasă așa putea zice, și din pricina lor nu mai am răgaz și liniște. Feluriți mișiți și oameni de afaceri mă tulbură, intră în biblioteca mea, mă pîndesc pe la răspîntii ca bandiții și mă abordează cu pălăria în mină la cafenea, ca cerșetorii. Toți vor să-mi găsească cumpărători pentru case; unii mi-au și găsit; mi-au oferit pînă la un milion două sute de mii; la urma urmei s-ar da peste cap să-mi scoată și mai mult. Se uită toți la mine cu mirare cînd le spun că n-am nimic de vînzare. Casa nu-i a dumneavoastră? mă întrebă ei. E a mea. Atunci de ce n-o vindeți, căci n-aveți nevoie de un imobil așa de mare. Vă găsesc una mai mică. Rămîneți c-un beneficiu însemnat bănesc. Le răspund că n-am nevoie de bani și ei mă privesc ca niște dobitoci. Eu locuiesc apartamentul acesta al meu de aproape jumătate de secol și nu înțeleg cum m-aș putea despărți de el. Cu chiriașii, am multe neazuri. Administrația văd că sporește dările neconținut. Am un avocat care mi-a arătat că chiriile sporesc în proporție. A sporit chiriile, a făcut contracte. De unde aveam vreo cinci chiriași, acuma sînt cincisprezece. Chiriașii au subînchiriat, și cu niște prețuri, după cît am înțeles, nemaipomenite. Asta n-ar fi nimica dacă înmulțirea aceasta a populației caselor mele nu mi-ar tulbura liniștea. Drept să vă spun, mă simt ca-ntr-un hotel. Ajung la stenahorie și disperare. Zilele trecute, prietenul meu Grigorie Simandiri intră la mine speriat și-mi spune că cineva, o persoană, i-a comunicat un lucru nemaipomenit. Avocatul meu, care mi-a făcut contractele și s-a ocupat de afacerile mele, e amestecat în toate chestiunile acestea; că subînchirierile acestea s-au făcut cu voința și știrea lui, și că o parte însemnată din venitul casei intră în punga lui; că acest advocat, nu știu pentru ce motive, își bate joc de mine, că să bag seama la averea mea, și altele... Inchipuțiți-vă dacă aveam eu nevoie de asemenea neazuri și tulburări! Eu am nevoie de liniște și de pace, pînă ce va veni ceasul să nu mai am nevoie de nimic. N-am contract cu Dumnezeu cît am să trăiesc, puținele zile ce mi-au rămas nu le vreau însă ticăloase. Văzînd deci că această chestie mi-a creat un infern aici pe pămînt, m-am gîndit la sprijinul vostru. Din cîte-am înțeles

eu, Traian și-a dat licența în drept și e avocat. E un tânăr nepot pe care nu-l cunosc, dar care mi-i simpatic din pricină că-l văd publicînd încercări literare în reviste. Unele din aceste încercări nu mi se par lipsite de valoare. Cum prin îndeletnicirea aceasta a cărturăriei, pe care eu o socotesc o nobleță, rudenia băiatului cu mine se strînge și mai tare, m-am gîndit să vă cer să mi-l trimiteți. Să descurce el chestiile cu avocatul meu Gorciu, să vadă el ce-i adevărat din ce se spune, însfîrșit să puie o rînduială în haosul care mă înconjoară, ca să-mi pot vedea în tihnă de lucrările mele. De și-i avocat tînăr, buna lui credință și stăruințele lui îmi ajung acolo unde eu nu mă pricep și nici nu vreau să mă amestec.

În viața mea, am avut trei feluri de amici : care m-au iubit ; care nu s-au interesat de mine ; și care m-au urît. Între acei care m-au iubit am cunoscut pe unul și mă mir și astăzi de el. Pe cei care m-au urît, nu i-am putut număra. Între acei care nu s-au interesat de mine sînteți și voi. Nu vă fac din asta o vină, ci vă mulțumesc. Și ca dovadă că vă mulțumesc, e hotărîrea ce am luat de a lăsa nepotului meu nenorocitele case, drept onorar pentru străduințele și neplăcerile lui aici lîngă mine.

Fiți sănătoși și trimeteți-mi băiatul. Al dumneavoastră văr,

Eudoxiu Bărbat

Domnul Bălteanu așeză la locul ei în plic scrisoarea și-o strecură iar în servietă ; apoi privi în juru-i. Doamna Bălteanu așinea serioasă un punct dinainte-i.

— Nostimă scrisoare ! zise rîzînd Emi.

— Ceva mai literară decît epigrama ta... îi observă Traian. Bătrînul acesta pe care nu-l cunosc trebuie să fie un om interesant.

— Depinde din ce punct de vedere îl iei, grăi Bălteanu privindu-și soția. Nici noi nu-l cunoaștem prea bine. Nu l-am văzut decît de două ori. Atît în 1906, la expoziția cea mare, cît și în 1912, cînd am avut procesul lui Ghica la Casație, l-am văzut purtînd în cap același joben și la subțioară aceeași tașcă jerpe-

lită. Nu ne-a spus nici ce face, nici cum trăiește; nu ne-a întrebat cum trăim și cum o ducem. În 1906 ne-a întovărășit o dată la expoziție și acolo a început să spuie vrute și nevrute, că strălucirea și frumusețile de-acolo nu sînt decît o fațadă, că partidele noastre politice s-au înțeles să apese norodul și să-și păstreze, sub forme moderne, privilegiile vechi. Liberali și conservatori, zicea el, sînt Romulus și Remus sugînd la lupoaica bugetului. Asta-i singura apropiere între noi și latini. Spunea și altele, de mă uitam împrejur, să nu audă cineva. Mie mi s-a părut atuncea că-i un fel de socialist. În orice caz nu era întreg. Văd că acuma s-a îmbogățit ca printr-o minune.

— Totuși e un semn bun că s-a gîndit la băiatul nostru, interveni doamna Bălțeanu.

— Asta arată că nu-i chiar așa de nebun, observă zîmbind Traian.

— Ba cît despre asta mă cam îndoiesc, răspunse mama; dar cine știe ce capriciu a avut. Cred că este și altă pricină. El neamuri după tată n-are. Bătrînul Iosif, profesorul, a fost un pribeag, venit într-o bună zi de peste graniță. În toată viața lui nu s-a răspuns cu nimeni și n-a pomenit pe nimeni. Tanti Verona, demult, cînd venea la Iași, ne spunea rîzînd că Iosif al ei trebuie să fi căzut din lună. N-am pomenit om mai închis și vorbind mai puțin despre sine. Eudoxiu are în privința asta aceleași apucături ca și bătrînul. Cred că, dintre cunoscuții pe care-i va fi avînd, nimeni nu știe de existența noastră. Eu mă mir că el singur și-a putut aduce aminte de noi. Dar însfîșit, e bine că și-a adus aminte. Mă mai gîndesc iar că dacă alte neamuri n-are, atunci moștenirea tot nouă trebuie să ne vie. La asta trebuie să se fi gîndit și el. Și ca să nu cheltuiască cu încurcăturile pe care le

are, scrie să-i trimetem un avocat gratuit. Cu jobenul cu care l-am văzut noi trebuie să fi umblînd și-acuma și c-un palton de cincisprezece ani, ori c-o blană rămasă de la bătrînul Iosif. El nu știe ce-i o mîncare bună, ce-i un pat moale. El nu cunoaște drumul teatrului și al unui concert; e de o zgîrcenie nemaipomenită. Ne-au spus oamenii care l-au cunoscut, la București. Numai cu revistele și cu cărțile face lux. Grămădește, tot grămădește hîrțoage în rafturi, de jos pînă sus. Ce-o fi făcînd cu atîtea cărți, el știe. Și asta-i o manie.

— Cărțile pe care le cumpără, probabil că le cetește, vorbi iarăși Traian. Îl interesau foarte mult observațiile și caracterizările acestea cu privire la bătrînul Eudoxiu.

— Se poate, zise doamna Bălțeanu. Altceva mi se pare că nici nu face. De la liceu acasă și de-acasă la liceu, treizeci și mai bine de ani. Pe urmă de acasă la cafenea, și de la cafenea acasă, de cînd e pensionar. Viața asta nu-i viață de om. Zice că nu poate suferi muzica. Eu de oamenii care nu pot suferi muzica nu prea am idee bună...

— Atunci de aceea nu m-a chemat pe mine, tresări Emi; a aflat că-s muzicantă.

— Se poate, răspunse doamna Bălțeanu, apoi începu a rîde: Ce-ai spus? Da, așa este; cu tine nu s-ar putea împăca. Nici pe femei nu le poate suferi. A rămas holtei pînă la vîrsta în care se găsește.

— Și asta-i o dovadă că nu-i în toate mințile... grăi sentențios avocatul. Un om are datoriile sociale pe care trebuie să le împlinească. Nu-i așa? Dar la urma urmei asta-i o chestie care-l privește. Și dacă s-ar fi însurat, ar fi avut o familie, și acuma n-am fi

primit scrisoarea pe care am primit-o. De la această ciudătenie a lui atîrnă viitorul băiatului.

— Da, răspuse doamna Bălteanu, dar mă gîndesc cum o să ne despărțim noi de băiat? Traian a fost crescut toată vremea lîngă noi. Viața încă n-o cunoaște. Pe socoteala lui proprie încă n-a lucrat. Il putem lăsa noi singur la București?...

— Astăzi, m-me Bălteanu, îi replică avocatul, nu prea ai strălucit prin logică.

— Nici n-am nevoie de dînsa, eu cuget cu inima.

— Cu toate acestea, Traian trebuie să plece. E vorba de viitorul lui.

— Da, trebuie să plece... suspină doamna Bălteanu.

Și adresîndu-se mai mult fetei, începu a face socotelile lenjeriei, a hainelor și a geamantanelor pe care avea să le ia Traian.

— Are să mai trebuiască bani, vorbi ea cu îndoială.

— Bine, aveți să-mi spuneți cît trebuie... răspuse avocatul. Clienții pe care-i așteptam astăzi s-au ținut de cuvînt.

— Da? Asta-i foarte bine, declară doamna Bălteanu. Ne putem bucura și eu cu Emi. Să vedem, să facem o listă și domnul avocat are să binevoiască s-o aprobe. Ca răsplată, domnișoara studentă are să-ți cînte ceva după masă. A învățat o șansonetă nouă. Mîni ne ducem dis-de-dimineată la tîrguit. Numai cît are să trebuiască să-mi garnisești bine poșeta. Toate se scumpesc din zi în zi. E o speulă nemaipomenită. Negustorii aceștia ar trebui puși odată la rezon!

De aceeași părere era și domnul Bălteanu. Negotul a ajuns o calamitate. Oameni care-ți zîmbesc din dosul tejghelei și te despoaie ca-n codru. Guvernul nu se gîndește la nimica și ovreii ne sug ca lipitorile. La care doamna Bălteanu, c-un zîmbet fin, observă

că, dimineață, cînd a fost vorba de o rochiță și de o podoabă pentru primăvară, a întîmpinat o împotrivire teribilă; iar acum se vede că se pot găsi bani, întai pentru băiat fără îndoială, dar și pentru ele.

— Cînd ați întîmpinat o împotrivire teribilă? tre-sări avocatul. Poftim, au întîmpinat o împotrivire teribilă... Eu știu c-a fost vorba de altceva, nu de împotrivire teribilă.

— De ce te superi iar? și doamna Bălteanu privi cu mirare pe soțul său. De ce te superi? Acuma e vorba despre plecarea băiatului la București. Cred că nu te împotrivesți, și trebuie să plece.

— Nu mă împotrivesc, mormăi avocatul, renun-țînd la orice discuție. Faceți socoteala și să vedem ce trebuie să dau.

Băiatul părea absent de la aceste schimburi de vor-be, care totdeauna îl făceau să sufere. Emi mai curînd se obișnuise cu ele și le dizolva deseori într-o glumă, atîrnîndu-se pe rînd de gîtul mamei sale ș-al advoca-tului. Cîteodată însă asculta dezbaterile acestea c-un zîmbet malițios și cu o senzație de superioritate. Avea un titlu: era cea dintăi studentă din neamul Bălteni-lor. Avea cunoștinți de slavistică și de filologie care erau absolut străine domnului Bălteanu și pentru care mama sa avea o admirație mută. Avea impresia că șansonetele franțuzești pe care le cînta nu erau înțelese de părinții ei în toate finețile lor. Se așeza la piano totdeauna cu încredere că toți cei dimprejuru-i o ascultă cu plăcere și că trecătorii pe sub ferestrele casei nu-și grăbeau pasul. Cu străinii avea îndrăzneală și ascuțime: «Era chiar obrăznicuță cu barbații», cum vorbeau între ele unele prietene de aproape ale doamnei Bălteanu. Traian, dimpotrivă, era o fire con-centrată, aproape timidă. Copilăria și prima lui tine-

reță n-avuseseră nimic deosebit. Neaștîmpărat și gălăgios nu fusese, și se ținuse întotdeauna în preajma mamei lui, cu surioara mai mică și cu păpușile. Era firav, și maică-sa îi punea dimineța, la spălat, apă caldă, ceea ce dădea prilejuri de revoltă domnului Bălțeanu. El ar fi dorit să facă din feciorul lui un bărbat, un om ager și turbulent, să-l vadă în stradă amestecîndu-se cu alți copii, dînd și primind lovituri. «Eu sînt pentru educația englezească», declara domnul Bălțeanu. Doamna Bălțeanu se împotriva cu vorbe învăluite și cu atitudini pasive și ținuse pe copil în căldura și-n dragostea ei. Școala, Traian o făcu ușor, deosebindu-se din ce în ce și ajungînd în ultimii ani de liceu întăiul. Ș-aici se deosebise în totul de Emi, care era o școlăriță mediocră. Totuși domnul Bălțeanu nu era mulțămît de aceste succese grave și tăcute ale fiului său. L-ar fi vrut soldat îndrăzneț și hotărît în preajma bătăliei vieții. Anii de universitate, după vulcanismul european, tînrul îi petrecu în bibliotecă, cetînd cu pasiune. Războiul, cu crudele lui suferinți și înfricoșări, părea a-l fi închis și mai mult în sine. Sufletul lui părea stăpînit de o lumină interioară. Din 1919 începu să-și scrie primele versuri și primele impresii. Domnul Bălțeanu ș-acuma îl observa cu îndoială și cu nemulțămire. Viața univertitară el o cunoștea altfel, agitată de curente contrarii, dominată de congrese și manifestații. Studențimii i-i dat să fie generoasă și să se frămînte pentru chestii capitale, chiar dacă de la copilăria vorbelor mari trece la deșertăciunea și meschinăria partidelor politice. Un băiat ca Traian, cu serioase dispoziții și cu talent, dacă s-ar fi mișcat, ar fi ajuns în frunte, și prin asta și-ar fi desemnat de mai înainte un loc în politică. Domnul Bălțeanu se simți și mai îndreptă-

țit în părerea lui de rău, cînd Traian își făcu debutul ca avocat. Într-un proces de pruncucidere, în fața juraților, tînărul dovedi deodată un talent surprinzător de vorbire. Avea accent și pasiune, și magistrații îi vestiră un viitor deosebit. Cu atît mai vîrtos domnul Bălteanu putea regreta că asemenea dispoziții fericite nu se întovărășeau cu acțiunea și energia. «Trebuiește să-l fasonez, zicea el doamnei Bălteanu, trebuie să-l scot din găoacea lui, să-l învăț meșteșugul și viața, altfel talentele lui nu-i vor aduce multe parale...» Cu toate acestea, avocatul nu se putea hotărî ori nu știa cum să intervîie în mecanismul acestui ceasornic delicat. Numai doamna Bălteanu era mulțămîtă și fericită de iubirea copilului ei, ș-ar fi vrut să nu se despartă de el niciodată.

— Sînt foarte îngrijată de plecarea băiatului, zise doamna Bălteanu, cînd soții se văzură singuri în iatacul lor.

— N-ai nici un motiv serios, îi răspunse avocatul. Îi dau eu ciorna procurii și îndrumările de care are nevoie. Cu ocazia asta face ș-o școală pe socoteala lui.

— Da, însă se desparte de noi pentru întăia oară. Și parcă poți ști peste ce dificultăți dă acolo?

— M-am gîndit și la asta, doamnă Bălteanu, vorbi rîzînd avocatul, înainte de a se vîrî în așternut. Băiatul îmi scrie chiar în ziua cînd ajunge în București, ori a doua zi, despre ce-i vorba. Dacă-i nevoie, mă reped și eu, ca să-l sprijin și să-l pun pe cale.

— Eu mai cuget și la altele, începui iar doamna Bălteanu. Eudoxiu, văru-meu, e un om de șaizeci și unu, șaizeci și doi de ani. Mai are de trăit zece și chiar cincisprezece ani, cel puțin...

— Dacă-i sănătos. N-avem încă avizul doctorului în privința asta.

— N-avem avizul doctorului, dar să zicem că trăiește încă zece și chiar cincisprezece ani...

— M-am gândit și eu la asta. Se înțelege că afacerea e ceva cu totul aleatoriu. Se poate întâmpla chiar ca iubitul nostru văr să se răzgîndească, să se însoare, să-și facă ori să-și găsească alți moștenitori. De mai înainte nu putem ști ce va cuprinde testamentul lui. Un asemenea om bizar e capabil de-o farsă.

— Cred că asta n-are să se întâmple, vorbi hotărît doamna Bălteanu. Are să-i fie drag băiatul. Totuși stau și mă gândesc. Au să treacă poate ani și ani la mijloc. În primul moment, cînd ai cetit scrisoarea, am avut impresia că un noroc neașteptat a deschis ușa, că scăpăm de datorii, că am asigurat zestrea fetei, că putem trăi așa cum am dorit. Iată că nu-i așa. Eu știu? Poate trebuia să faci altfel de politică.

— Ce are a face politica cu scrisoarea lui Bărbat?

— Se-nțelege că n-are; eu totdeauna nu știu ce vorbesc. Asta mi-ai spus-o chiar de la început, cînd aveam pe Traian mititel, acu douăzeci de ani. Am plîns singură și am regretat pe m-me Lemăitre; ș-am înțeles ce considerație ai pentru mine. Cu toate acestea am fost cinstită și mi-am văzut de datoria mea. Și pot zice că am suferit, pe cînd altele au trăit bine și s-au bucurat de toate. Au fost niște fete sărmane, nici cine știe ce deșteptăciune, nici frumuseță, și barbații lor le-au ținut pe palme. Asta-i soarta unora. Eu am avut altă soartă.

— Mă rog, ce voiai să fac? Să mă omor? Am făcut ce-am putut!

— Of! nu striga așa, gemu doamna Bălteanu; aud copiii, și drept să-ți spun, sînt trudită și vreau să dorm. Dumneata vezi lumea, petreci, ce-ți pasă? Eu stau

singură acasă. Știu că nu-ți place cînd spun adevărul. Imprejurul nostru, în toate părțile, oamenii se ridică și fac averi... Leonida Ionescu trăia înainte de război într-o cocioabă din Sărărie; nevastei lui îi era rușine cînd mă duceam s-o vizitez. Acuma a cumpărat *Otelul Alianților*. A pus firmă nouă, face reparații, e un om de cel puțin patru milioane. Dumitropol, cum spunea ieri, numai de patru ori a avut în portofoliu permise de export și-acuma e coproprietar la terenuri petrolifere. Nevastă-sa a purtat pe ea, în iarna asta, o blană de șaizeci de mii de lei. Unii au cîștigat din schimbul coroanelor, alții din schimbul rublelor. Costi Nicolaescu a fost inspector vamal un an, undeva la Nistru. Acuma se mută la București unde a cumpărat case...

— Toți au fost niște oameni necinstiți... observă Bălteanu.

— Se poate. Cu toate acestea dai mîna cu dînșii și le răspunzi la salut. N-au văzut fața procurorului, n-au nici un nacaz. Ba se simt foarte bine; l-am întîlnit chiar ieri pe Dumitropol: cumpăra icre negre, și era gras și tînăr, nici nu-i păsa. Cîteodată mă gîndesc că așa-s vremurile. Sînt afaceri și afaceri. Și la urma urmei o afacere e altceva decît atunci cînd vîri mîna în buzunarul omului. Dacă toți au succes și le merge bine, atunci ei or fi fiind mai deștepți decît alții și au găsit un drum printre articolele de cod. Slavă Domnului, codul îl cunoști și tu destul de bine.

— Il cunosc, însă eu am fost un om onest.

— Da. De aceea, cînd ai cetit scrisoarea, mă gîndeam eu ce-ar fi fost să ne cadă așa proprietatea lui Eudoxiu. Poate prețuiește un milion jumătate.

— Mai mult. El nu-și dă sama.

— Dacă-i mai mult, cu atît mai bine, cu condiția să fie a noastră. Noi avem nevoie acuma, nu mai tîr-

ziu. Traian se poate duce acolo. Dar eu socot că aceea-i afacere pentru un om cu experiență. Trebuie să te duci și tu la București.

— Are să-mi scrie Traian și atunci am să văd ce am de făcut. Ș-am să mă mai gîndesc. Cine știe, poate s-a întîmplat să fi dat peste o comoară.

— Oamenii de la București ar zice «o lovitură».

— Aș! o lovitură e o operație veroasă și malonestă.

— Nu m-am gîndit la așa ceva, încheie cu blîndeță doamna Bălteanu și stîNSE lampa electrică. Amîndoi soții rămaseră gînditori în întuneric. După puțin doamna Bălteanu iar începu a vorbi, — pînă ce simți că soțul său a adormit.

În preajma Poștei Centrale, aproape de cheiul Dîmboviței, se găsește o stradă scurtă și destul de îngustă, rezultată din capricioasa și cotita formație a arterelor Capitalei. Liniștea din anii trecuți a acestei străzi a fost alungată de cătră comercianți, care au deschis aici magazine de fierărie și au creat depozite de manufactură en gros. Totuși capătul dinspre strada Triumviri, pe care strada Lepidopterului cade perpendicular, a rămas încă pașnic. Asemenea colțuri, pline de contraste, se găsesc la fiecare pas în București. În partea dinspre Triumviri se izolau oarecum cîteva imobile mari și venerabile, în care locuiau mulți și amestecați chiriași. Proprietatea profesorului pensionar Eudoxiu Bărbat nu se deosebea mult de vecinele ei. Era însemnată ici-colo de lepra bătrîneții, burlanele dinspre stradă suferiseră lovituri, bolta de intrare n-avea cîstea să fie îngrijită de un portar. Se vedea dintrodată că proprietarul era un om avar sau nepăsător. Un ochi de gospodar repede putea face socoteala unei

primeneli care să puie în adevărata lumină construcția aceea solidă cu două etajuri, cu ziduri masive și ferestre arcate. Intrînd sub boltă, Traian Bălteanu găsi două uși, una în dreapta și alta în stînga, cu începuturi de scări întunecoase și rampe. Corpul principal, pe care-l serveau aceste scări, avea însă și prelungiri laterale, care închideau curtea pătrată. La fiecare din aceste aripi, se vedeau intrări deosebite și scări solide de piatră. În fund, proprietatea era mărginită de magazine și remize. Curtea, cu cișmea cu braț de fontă în mijloc, era umedă, însă destul de curată. La unele ferestre care priveau în acest spațiu îngust și pietruit, tînărul zări ghiveciuri înflorite. Zări și capete de femei, care părăură deodată interesate de apariția lui. Un om în vîrstă, cu gambetă în cap, foarte corect îmbrăcat, trecu din curte în gang. Tocmai aprinsese o țigară și-o fuma cu plăcere deosebită. Traian îi ceru informații.

— Domnul Eudoxiu Bărbat ? îi răspunse chiriașul cu politeță. Da, — aici stă. Pofțiți la dreapta • dumneavoastră. Se vede o cartă de vizită. Chiar aici, la etajul de jos...

Tînărul Bălteanu văzu într-adevăr o cartă de vizită țintuită în ușor, lîngă o sonerie, și mulțami, puțin rușinat.

— Dumneavoastră nu sînteți bucureștean ? îl ispiți domnul corect îmbrăcat.

— Nu ; vin din Iași.

— Da ? Imi pare bine. Stelea, — funcționar comercial...

Înțelegînd că trecătorul s-a recomandat, își lăsă scuturată mîna și-și murmură și el numele, după care domnul Stelea îl salută ceremonios și, părăsindu-l cu regret, grăbi spre birou.

Traian urcă două trepte și sună. Auzi o tremurare gravă de clopot. Apoi pași. Cea dintâi ușă, în dosul rampei care ducea la etajul superior, se deschise și tînărul putu să vadă pe cel care probabil era unchiul său; un om ciolănos, într-un fel de spențer vechi și gălbui, cu brandenburguri negre, în pantofi de pîslă și cu capul destul de bogat în păr cărunț și zbîrlit. Avea mustață tunsă scurt pe buza de sus și o foarte mică și neînsemnată bărbuță ascuțită. Il privi într-o parte, peste ochelari, și-i zise cu liniște :

— Dumneata desigur ești Traian Bălțeanu. Te așteptam. Intră.

Urma să-l privească stăruitor și ascuțit, cu bărbia în piept. Traian se opri în fața lui, neștiind ce să facă și ce să spuie. Ochii aceia verzi și rotunzi în dosul sticlelor, sub sprîncenele stufoase, cu peri răsăriți ca niște virgule, — nu-i prevesteau nimic bun și blînd.

— Intră, îi zise a doua oară bătrînul și-i făcu loc să treacă.

În antret tot mobilierul era alcătuit dintr-o oglindă cu măsuță, un scaun de lemn curbat și un cuier portativ de fier. Din odaia aceasta aproape goală, trecură în alta plină și încărcată de sus pînă jos. Era numai rafturi de cărți. Prin colțuri, teancuri de broșuri și reviste. Biroul de stejar, de la una din ferestre, plin de cărți și hîrțoage. Într-o latură a biroului o mică bibliotecă turnantă; în partea cealaltă o mobilă îngustă și naltă, cu pupitru deasupra și multe saltare, pînă jos la dușamea. Cîteva scaune de piele erau încărcate tot de cărți. Pe unul liber, stătea aruncată un fel de redingotă neagră. Bătrînul o trecu pe un teanc de cărți și împinse lui Traian scaunul. Se așeză și el în jîlțul biroului. Iși scoase ochelarii și-i puse pe cartea deschisă, din fața căreia se sculase, și

tînărul observă că ochii fără ochelari îi zîmbeau ironic, micșorați, cu coada pleoapelor încrețită.

— Sînt mulțumit c-ai venit, domnule Traian și iubite nepoate, îi zise bătrînul cu glasul liniștit și scoborit. Impresia pe care ți-am făcut-o, după cît văd, nu-i tocmai bună. Ai însă puțină răbdare, și se poate întîmpla să ne înțelegem. Eu pot să-ți spun curat că mi-a plăcut cum te-ai înfățișat. Nici nu mi-ai scuturat mîna, nici nu m-ai îmbrățișat, nici nu mi-ai strigat: unchiule! ca-n drame și comedii. Ai rămas pur și simplu nedumerit. Și nu știi ce să faci. — Băiatul zîmbi. Ceea ce auzea nu-i displăcea. — Am să te rog, urmă bătrînul, să aștepti puțin pînă ce s-a întoarce servitoarea de la piață. Poate ai gust să te speli și să te schimbi, — de și pentru un tînăr o noapte cu trenul e o jucărie. La urma urmei, dacă vrei, operația asta o poți face ș-acum imediat. Ieși în antret, treci în odăița din dreapta acesteia. Acolo se găsește lavoar, apă, cană și prosop. Unde ți-i bagajul?

— L-am lăsat la hotel.

— A, l-ai lăsat la hotel? Te-au sfătuit cei de acasă probabil să-l lași la hotel.

— L-am lăsat la gară, mărturisi rușinat Traian.

— A, bun. Te duci și-l aduci aici. Ți-am pregătit cameră. Puteai să ai mai multă încredere în mine. Probabil verii de la Iași m-au zugrăvit cu totul defavorabil. Nu protesta. Ascultă, nepoate: te-am chemat pentru că-s singur și bătrîn, pentru că-s necăjit cu nenorocitele acestea de case și nu mă pot ocupa cu asemenea daraveri. Indeletnicirile mele sînt cu totul de altă natură. E de la sine înțeles că n-am să-ți pun dintrodată în brațe o afacere plictisitoare ca aceasta. Într-o săptămînă, în două, ai să vezi singur despre ce e vorba și, dacă va fi cu puțință, mă vei

ajuta. Dacă-ți va plăcea tovarășia mea și biblioteca, cu atât mai bine; dacă nu, ai alte distracții...

— Moșule, chiar voiam să-ți cer voia asta.

— A, îmi spui «moșule», ca-n Moldova. Nu-mi face plăcere. Care voie?

— Să cercetez biblioteca.

— Se înțelege. Să nu crezi că nu te simt. Asta nu mi-o spui numai ca să mă măgulești. Te recunosc eu în multe ale tinereții mele. Nu ești prea îndrăzneț. N-ai putut fi fățarnic. Ai tot ce-ți trebuie ca să nu fii fericit. Ești vrednic să intri în blestemata breaslă a cărții. Pătrunderea asta a mea să nu te uimească prea mult. Am avut oameni ai mei cunoscuți care te-au văzut la Iași și mi-au dat asupra dumitale informații. Cu toate acestea nu vreau să mă încânt că am nimerit bine, pentru ca să n-am încă o dezamăgire. De-aceea ți-am spus că se poate întâmpla să ne înțelegem.

— Avem să ne înțelegem, îl întrerupse zîmbind tî-nărul.

— Așa cred. Ți-am spus de ce te-am chemat?

— Da: singurătatea și unele năcazuri cu casa. Despre chiriași și avocat ai vorbit și-n scrisoare.

— Așa este: singurătatea și necazurile cu proprietatea. Dar mai este ceva, vorbi cu oarecare taină bătrînul, privind țintă pe Traian Bălțeanu, cu ochi care crescuseră în orbite. Mai este ceva. Încă de mult moartea mi-a cerut arvună, prin felurite semne și mizerii ale bătrîneții. Credeam însă că mai am. Credința aceasta era o iluzie, pentru că voiam să-mi isprăvesc lucrarea pe care am pornit-o. Cum această lucrare, destul de însemnată, despre moșneni, răzeși și mazili în trecutul nostru, putea să se prelungească multă vreme, această dușmană care-mi vrea binele

mi-a dat un avertisment. Nu mă mai poate aștepta. Am să mor în curînd, sfîrși încet bătrînul, cu aceeași privire fixă.

Traian avu o clipă senzația că-n fața lui se găsește un nebun.

— ...Și pentru că în privința asta nu mai am nici o îndoială, continuă Eudoxiu Bărbat, urmînd să fixeze ca-ntr-o halucinație pe tînăr, am găsit în fundul conștiinței mele cîteva scrupule și mi-am pus cîteva întrebări. Și am ajuns la rezultatul că nu trebuie să las pe hienele care mă împresoară să mă sfîșie. De ce să-mi las casa în prada unor ticăloși? De ce să se înfățișeze aici niște indivizi fără ortografie și punctuație, ca să-mi cumpere ori să-mi vîndă biblioteca, în care doarme umbra tineretii și suferințelor mele? N-am vrut să las toate acestea prietenului meu bun Grigore Simandiri, pentru că e bătrîn, cu voința și inteligența în scădere. Firește că nici rudelor n-am avut intenția să las ceva. Am văzut însă, din întîmplare, că între aceste rude se găsește cineva care poate alcătui onorabil o frază. Pe acest cineva l-am hănuit că nu face parte din neamul lui, ci dintr-al nostru...

Traian Bălțeanu se mișcă neliniștit pe scaunul lui.

— ...ci dintr-al nostru, urmă bătrînul, zîmbind ironic. La început, cîndva, a fost un nebun care a luat două vorbe banale din două regiuni ale limbii și le-a logodit, dîndu-le sunet și frumusețe nouă. Toți cei care, apărînd între oamenii cumiști, au făcut ca dînsul, sînt legați de el prin ceva mai tare decît sîngele. Durerea a fost partea tuturor; de aceea am spus că tagma cărturărească e blestemată. Te-am cunoscut că ești dintre ai noștri și de aceea vreau să-ți las tot ce am. Vreau să-ți las mai ales biblioteca. Poate aceas-

tă cămașă a lui Nesus n-o vei înstrăina. Imbrăcînd-o, te va arde și vei fi fericit suferind, și vei primi în ființa ta trecătoare umbra mea și a celorlalți din neamul nostru. Așa vreau să biruiesc moartea...

Avînd îndoieli încă asupra rațiunii bătrînului, Traian Bălțeanu se simțea totuși mișcat.

— Unchiule, începu el...

— Aha ! acuma nu-mi mai spui «moșule»...

— Unchiule, am venit să mă pun cu totul la dispoziția dumnitale ; și nădăjduiesc că ne vom înțelege.

— Așa ? Atuncea du-te și te curăță și te schimbă. Aud că și Atihia a venit din piață. I-am dat un nume elin, ca să nu fie nici o confuzie. Și i-am zis «nenorocire», pentru că uneori îmi arde friptura și afumă mîncarea. Du-te și fii încredințat că nu vorbesc totdeauna așa de mult. După masă vom continua.

«Nenorocirea» lui Eudoxiu Bărbat avea nume de acasă Ana Tulbure. Era o bătrînă mititică, vioaie, albă la cap și cu fața plină de crețuri mărunte. Plecase de-acasă, din sat de la Dumitrești, din Muscel, de treizeci de ani. Acuma avea șaiszeci. Și de cincisprezece ani servea pe profesor. Cînd văzu pe Traian apărînd în antret, îl privi cu mirare întăi. Apoi c-un fel de spaimă. Își puse jos coșul și se repezi spre odaia stăpînului său. Deschise ușa și vîrî capul prin deschizătură. Văzînd că bătrînul pensionar n-a fost asasinat, și mormăiește nemulțămît la biroul lui, se întoarse c-o față prietinoasă spre Traian.

— Atuncea *matale* ești nepotul lui domnu profesor ?

— Da.

— Și care-ți este numele, dacă nu te superi ?

— Traian.

— Frumos nume. Și frumușel tînăr, n-am ce zice.

Poftește atunci în odaia dumată. Am pregătit tot. Eu îmi iau coșul și mă duc la mine în bucătărie. Mie domnul profesor îmi zice Atihia. Mi-a explicat domnu Grigore ce înseamnă asta. Dumneata te rog să mă chemi Ana. N-am să ard niciodată friptura.

Mișcându-se și vorbind grăbit, Atihia lăsă și apucă iar coșul. Deschise ușa de la camera pregătită, vorbi despre lavoar și apă; apoi se întoarse și deschise iar ușa și vîrînd numai capu-n odaie, arată că prosopul se găsește în saltarul din dreapta. În saltarul din stînga este săpun de glicerină. Ea crede că săpunul de glicerină e cel mai bun dintre toate săpunurile, pentru că nu numai curăță bine, dar ține și pielea moale. Mai venind o dată, trecu repede, sunîndu-și tălpiții, pînă la ferestre și ridică de tot storurile coborîte pînă la jumătate. Potrivi perdelele și începu să se mustre că întîrzie cu mîncarea. Totuși se mai opri un timp cercetînd colțurile; apoi ieși și începu să caute prin antret. Intră din nou, spăriată:

— Domnule Traian, unde-s bagajele? Văd că ușa din față a rămas deschisă!

Traian îi lămuri chestia bagajelor și ea se liniști și iar își aduse aminte că întîrzie cu mîncarea, însfîrșit intră în oficiul ei, unde tinărul în curînd o auzi vorbind singură.

După ce se curăți de funinginea trenului și alungă cu apă rece, truda nopții, Traian ieși. Atihia veni după el și-nchise ușa. După ce se orientă și ieși în Calea Victoriei, pe lîngă Poșta Centrală, luă o trăsură și se duse să-și caute geamantanele. Mulțimea și graba oamenilor de pe străzi nu-l impresionară prea mult. Era preocupat mai mult de vorbele întortochiate ale bătrînului cărturar. «Poate e mai mult un om ciudat», își zicea el.

Cînd se întoarce, Atihia îi ieși întru întîmpinare și-l lămuri că, dacă voiește să nu tulbure pe domnu profesor cu soneria, îi poate arăta intrarea cealaltă, pe care o întrebuițează și ea, pe unde vine și domnu Grigore Simandiri, și pe care ea o supraveghează neconținut, pentru că o vede pe fereastra bucătăriei. Îl mai încredință că mîncarea a ieșit foarte bine; mai ales mușchiul e frumos rumenit, așa încît ar putea face cinste celui mai bun restaurant din București. Cînd intră în camera lui, Traian găsi lumină, ferestrele deschise și pe pragușorul uneia din ele un ghiveci c-o mușcată înflorită.

Era ceasul unsprezece. Se lăsă pe divan, într-un cot, și o clipă se gîndi la cei de-acasă. Căzu într-un somn adînc, cu tot trupul cufundat ca într-o saltea moale și binefăcătoare. Auzi apoi o chemare de glas străin și depărtat. Deschise ochii, dar nu cunoscă pe Atihia, care sta zîbind în mijlocul odăii.

— Pofțiți, domnule Traian, la masă. A venit și domnul Grigore.

— Care domn Grigore ?

— Domnu Grigore Simandiri.

Impresia că ceva straniu se petrece în juru-i îi apără iarăși în conștiință. Apoi cunoscă pe bătrîna servitoare și văzu unde se află.

— Ce face unchiul ?

— E în birou, cu domnu Grigore. Se aude cum strigă. Se ceartă.

— De ce ? Cu cine ?

— Pentru documenturi și hîrtii de-a dumnealor. Pentru oameni morți.

Tînărul o privi surprins. Femeia începu a rîde.

— Așa mi-a spus domnul Grigore.... zise ea și rîndui, în fugă, patul.

Traian Bălteanu își vîrî capu-n apă rece, se șterse grăbit, apoi trecu în bibliotecă. Cînd apăru, bătrînii întoarseră spre el capetele și-și conteniră discuția. De pe scaunul pe care stătuse el dimineața, se coborî s-ar putea zice, scund și rotofei, chel și lustruit pe cap, cu obrazul bucălat, ras cu îngrijire, omușorul căruia-i zicea Grigore Simandiri. Plin și legănîndu-se pe picioarele scurte, părea și mai mititel decît era. Strînse puternic mîna lui Traian și-l privi cu simpatie, înălțînd capul, ca și cum îi admira rumeneala și luciul blond al obrazului. Cînd voi să se salte iar pe scaun, două bătăi sunară în ușă. Părăsind scaunul, zîmbi satisfăcut :

— Ne chiamă Atihia la masă.

Eudoxiu Bărbat își părăsi ochelarii pe cartea deschisă și trecu spre ușă.

— Eu cred că Marișca Păun și Oană erau veri, zise el.

— Bine, bine, o să-i cercetăm, ș-o să-i vedem... răs-punse domnu Grigore privind vesel și viclean spre tînărul Bălteanu.

La ușă se opri și-l pofti cu ceremonie pe Traian să treacă întăi. Aceleași gesturi și manevre le repetă și la ușa bucătăriei, pe care bătrînul Eudoxiu intrase fără a mai privi înapoi, preocupat și cufundat în gînduri.

Traian se aștepta să treacă într-o sufragerie. Văzu însă cu mirare și plăcere o bucătărie largă și luminoasă cu pereții îmbrăcați în faianță albă pînă la înălțimea omului. Pe jos era mozaic strălucitor. Mașina de bucate, în teracotă cenușie, părea un aparat de laboratoriu, sub mantaua de zinc care aspira mirosul bucatelor și aburii.

Tingiri de aramă, oale albastre de smalt, un dulap cu rafturi și saltarașe cu etichete, o masă albă într-un colț alcătuiau domeniul Atihiei. În mijloc, masa, cu fața de pînză și tacîmuri simple. În alt colț, bufetul de nuc; între ferestrele cu ghiveciuri înflorite, un ornic rotund cu ramă de lemn castaniu. Era o bucătărie ca-n tablourile flamande. Era cea mai veselă și mai frumoasă odăie a locuinții. Simandiri făcu haz de uimirea lui Traian. Bătrînul Eudoxiu zîmbi :

— La această înțelepciune culinară, zise el, am ajuns după ce m-am otrăvit jumătate de viață în restaurante. De altminteri sînt încredințat că asta nu-mi lungește viața, însă nu-mi jignește ochii și nasul.

Atihia oficia tainic în colțul ei, și aduse îndată supă.

Bătrînul Grigore Simandiri era vechi autor al *Calendarului Romîniei*, pe care Abraham Patron, anticar, librar și editor de cărți populare, i-l tipărea de un sfert de secol. Publicația aceasta îi aducea un mic venit; iar editorul, în fiecare an, îi dovedea pe hîrtie niște pierderi neliniștitoare. Simandiri îl credea zîmbind, și-l consola ușor, iscăbind un nou contract. În afară de această îndeletnicire, avea o slujbă care-i ocupa toate diminețile, de la 7 pînă la 1, ca paleograf și arhivar al unei însemnate instituții. Din leafa slujbei, avea cu ce-și plăti dejunurile, masa, locuința, cafelele și țigările. Venitul calendarului îl transforma în haine și încălțăminte. Singur, fără griji și fără familie, mergea eroic spre moarte. Dacă vedea înainte-i, pe masă, o salată de icre, un ghiveci călugăresc, un imam-baialdî, ori niște sarmăluțe cu smîntînă, se putea socoti fericit. Venise în țară de la Abdela, din Macedonia, încă de cînd era un copil, și multă vre-

me o dusesese foarte greu. Fusese și băiat de prăvălie. Pe urmă se apucase iar de carte. Și de foarte multă vreme era prietin nedespărțit al lui Bărbat, cu care se legase la Arhive, cercetînd peceți de ceară și urice de piele de vițel. Cărturăria lui arhaică între documentele prăfuite îl mulțamea ca un măr nobil după o mîncare aleasă. Rareori mărturisea lui Eudoxiu Bărbat păreri de rău că nu s-a făcut negustor și milionar. Din înclinările lui de macedonean și om de negoț, arăta că n-a rezultat decît calendarul pe care el îl socotea o afacere însemnată. Alinările bătrîneții, acum, în urmă, îl împăcaseră desăvîrșit cu rezultatul la care ajunsese. Și, ca și Bărbat, fără rafturi, fără hîrtoage, fără miros de șoareci și tipăritură n-ar mai fi putut trăi.

Prietinția acestor doi bătrîni era adîncă și serioasă. Ca-n orice prietinie, unul era stăpîn și altul supus. Cel care stăpînea, aici, era Bărbat. Simandiri era admiratorul. De documente, cărți, informații pentru lucrările profesorului, se interesa și arhivarul. El era și auditorul blajin și satisfăcut al articolelor și studiilor lui Eudoxiu Bărbat. Statornic în vremuri mediocre, se bucura din toată inima de situația de proprietar a pensionarului, și se amesteca cu gravitate și din toată inima în toate chestiile și năcazurile acestei proprietăți. Simandiri fără îndoială își plătea masa. Și niciodată n-ar fi primit, la cafenea ori berărie, să achite prietinul său pentru el.

— Banu-i delicat și pricinuitoar de discordie, declarase el într-un rînd. Cugetarea asta am s-o pun și-n calendar.

Eudoxiu Bărbat primea, în privința chestiei aceia, orice situație și orice aforism. El avea nevoie de o sumă anumită pentru cărți și reviste. Incolo, Ati-

hia făcea cum credea că-i mai nimerit. E adevărat că-i înfățișa, în amănunt și pe hîrtie, socoteala de toate. El o asculta grav și-i da descărcare, gîndindu-se la un text vechi, la o frază din cronicari, ori la un vers de Virgiliu. Tot Atihia trebuia să-l îndemne, prin cuvinte învăluite, să-și primenească garderoba sau albiturile. Aici bătrînul punea multă încăpăținare și rezistență. Instalarea bucătăriei, făcută cu șapte ani în urmă, fusese sugerată de Simandiri. El se ocupase de materiale și de lucrători. Și amicitia lui era așa de mare, încît bucuros atribui această invenție măiastră străduinții și ingeniozității lui Bărbat. Și nu se ostenea să-și admire în fiecare zi capodopera, atribuind-o altuia.

Viața lor era interesantă cînd dezbăteau o chestie, și glasurile lor aveau un sunet înăbușit între părății tapetați cu cărți. Viața lor era intensă, plină și reală, mai ales cînd tăceau, între urnele sacre ale scriitorilor morți.

Din amorul tîrziu al unui anticar cu Mnemosina s-a născut a zecea muză, Crineis. Această zînă a cărturăriei a venit însă în vremuri tîrzii și ofilite, cînd Zeus-tatăl nu se mai bucura de vechiul prestigiu și vechea putere. Nemaiavînd privilegiul eternei tinereți, a îmbătrînit curînd și muritorii n-au cunoscut-o decît față bătrînă, curat îmbrăcată în haine cenușii, cu fața încrețită, cu fruntea dungată, cu ochii străpungători, c-un zîmbet ironic pe buze. Cercetează și răsfoiește bibliotecile, cînd nimeni nu mai este în ele și stau singuratică și tăcute după miez de noapte. Cu mîni de ceară, rînduiește tomurile în rafturi și uneori rămîne visătoare asupra unei pagini deschise; atunci are un zîmbet curat și dulce care amintește o tinerețe cerească pe care ea crede c-a avut-o, care însă

nu-i decît o iluzie. Fantoma acestei zîne a curiozității era muza celor doi bătrîni prietini.

Din darurile Atihiei bătrînul Eudoxiu gusta puțin, ca un cunoscător fin. Plăcerea lui Grigore Simandiri era de altă natură : el mînca mult, repede și cu veselie. După masă, prietinii îl luară pe Traian între ei, pe străzi întortochiate, pînă la Cafeul European.

În preajma mișcării și freamătului de pe Calea Victoriei și Lipsani, dosită în strada ei laterală ca într-un fel de cotlon, această instalație a lui Alexandru Körner demonstra că mulțimile și îmbulzelile sînt un vast deșert în care ea era o oază a liniștii. O fațadă severă cu geamuri înalte, pe care firma simplă și lapidară se deslușea în litere pline de alamă ; o ușă care te lăsa să intri ușor și se închidea singură cu grabă ; mese grele de marmură, scaune masive de stejar, un comptuar monumental unde trona o zeitate grasă, blondă și destul de urită ; un serviciu curat, chelneri bătrîni și amicali, bere ca pentru cunoscători, un șvarț cu renume între clienți, ouă bune, unt proaspăt, cornuri și franzeluțe fragede ; toate gazetele obișnuiților localului, întinse cu grijă pe aparatele lor de trestie de mare ; ș-o liniște, o pace, ș-o tihnă ca-ntr-o familie de sectari.

Bătrînii introduseră cu grijă pe tînăr în acest templu, și-l duseră la masa lor rezervată, între doi pilăștri, în plină lumină și ferită de curent. Se așezară în scaune ca-ntr-o proprietate a lor, poftiră între ei pe Traian, și deodată, în preajmă, apăru un om nalt și solemn, c-o barbă mare revărsată pînă la lanțul de aur al ceasornicului, un om grav ca un ministru plenipotențiar cît tăcu, înclinîndu-se ceremonios. Cum deschise gura, deveni prietinos și îndatoritor.

— Ce mai faceți, domnule profesor ? întrebă el cu voce plină de interes.

— Bine, domnule Körner. Mi-a venit nepotul.

— Da ? Asta mă bucură foarte mult. Și Körner scutură cu afabilitate mîna lui Traian. Și dumneavoastră, domnule arhivar ?

Și domnul arhivar era bine, ceea ce bucură din nou pe domnul Körner. Înălțîndu-se, făcu niște semne misterioase. Un chelner mărunț și uscat, cu profil de Dante și cu ochi spăriați care priveau parcă infernul, făcu ocol în jurul mesei, ca și cum ar fi împlinit o vrajă ; apoi dispăru și se întoarse ca de pe alt tărîm c-un serviciu de argint și trei cești de porțelan. Vărsă șvarțul repede, dispăru iar și se întoarse cu gazetele, pe care le depuse pe un scaun între cei doi bătrîni. Respectabilul domn Körner trecu spre alți prietîni. Localul se popula încet-încet, fără să i se tulbure liniștea și tihna. Cînd Eudoxiu Bărbat duse ceașca de cafea la gură și sorbi atent și ușor din licoare, domnul Alexandru Körner se înfățișă iar, trase dintr-un buzunar de la piept o cutie flexibilă de piele pe care o deschise, oferind domnului profesor o țigară de foi, care numai în acest local și-n acest buzunar se putea găsi.

— Mie îmi plac țigările obișnuite... zise cu modestie Grigore Simandiri, scobind și scoțînd dintr-un buzunăraș al vestei un pachet de «intim-club».

Bătrîni ceteră gazetele cu răbdare și răsfoiră revistele. Schimbară puține vorbe și observații. Înainte de plecarea lor, domnul Körner se înfățișă a treia oară și povesti o întîmplare interesantă. Se vedea că în fiecare zi îi place să servească unor clienți anumiți cîte un asemenea mic ecou gazetăresc. De data asta era vorba de un individ cu monoclu, care a căutat de

cinci ori în cursul dimineții pe domnul profesor. — Nu-i aici domnul profesor? — Nu. — N-a venit încă domnul profesor? — Nu. — Bine, atunci cînd l-aș putea găsi pe domnul profesor? — După amiază! «De-abia atunci a încetat să mă onoreze cu vizitele și întrebările sale.» Și domnul Körner rîdea foarte vesel, de și barba îi era gravă.

— Poate să vie, zise bătrînul Eudoxiu; cu mine nu mai are de-a face. Să binevoiască a sta de vorbă cu nepotul meu, domnul Traian Bălteanu, care-i avocat. Iar dumneata, prietine, apărîndu-mi și de data asta tihna, dovedești că porți cu cinste numele oșteanului și poetului Körner...

— Mulțumesc, stimată domnule profesor, răspunse patronul cafenelei, emoționat.

Bătrînii se pregătiră să plece, iar chelnerul uscat și spîm se arătă iar, înconjurînd masa. Prezintă jobenul lui Eudoxiu, pălăria moale de pîslă a lui Simandiri și cele două umbrele. Traian mai căută o dată din ochi figura impunătoare a patronului.

— Nepoate, îi zise Eudoxiu, ai dreptate să stimezi și să admiri pe domnul Körner. Omul acesta a venit în țară din Württembergul lui acum patruzeci de ani. Il cunosc de cînd eram tînăr și i-am fost credincios, urmîndu-l în peregrinațiile lui. Oriunde își așează penanții, se face liniște și se bea șvarț bun. În război, i-au murit doi băieți, ofițeri sub drapelul nostru. Au fost măcelăriți de bulgari la Turtucaia. El însuși a fost închis o bucată de vreme în lagărul străinilor. Cînd s-a întors, soția a avut vreme să-l îmbrățișeze și a murit «de inimă bună» cum spune el. Acest om, cum vezi, după toate cîte i s-au întîmplat, a avut totuși puterea să continue a-și îndeplini menirea pe

pământ. Și-a deschis aici cafeneaua, și noi l-am urmat cu fidelitate.

Din liniștea Cafeului European, ieșiră în furnicarul după-amiezilor Capitalei. Regiunea aceea mai ales, de la Bulevarde pînă la Chei, cuprinzînd Sfîntul Gheorghe, Bursa, Lipsanii, era ca o zbatere de valuri înghesuite. Tînărul ieșan totuși nu era prea impresionat de aceste manifestări externe ale mulțimii. Sufletul lui culegea alte senzații din viața nouă în care intrase.

Cum ieșiră în mulțime, bătrînii ațîțați începură a dezbate o chestie asupra căreia nu căzuseră încă de acord. Era vorba despre Oană Păun și despre Marișca Păun. Eudoxiu Bărbat avea deocamdată convingerea că indivizii care au purtat aceste două nume la 1619 erau veri. Grigore Simandiri îi credea frați.

— Să mă ierți, stimate amice, dacă te contrazic, striga Simandiri cu vocea-i năvalnică, pufnind și răsuflînd grăbit; n-ai cetit cu destulă atenție izvodul care se găsește alătura de uricul dumitale. Și din izvod, și din hotarnică, se vede că moștenitorii lui Oană Păun au dobîndit și partea Marișcăi; și amîndouă părțile au fost un sfert dintr-un sfert din jumătatea «bătrînului» Ursu. Oană s-a însurat cu Maria Vameșu și a avut șapte feciori și două fete. Marișca a murit stearpă. Acuma bagă de seamă ce se mai vede că rezultă din hotărîrea cîstitului divan...

Toate aceste lucruri, Grigore Simandiri nu le putea rosti decît făcîndu-și cu greu loc prin mulțime, lovit din stînga de unii, împins la dreapta de alții. Un grup compact îl oprea; el trebuia să-l ocolească și să alerge pe picioarele-i scurte și să-și înalțe glasul ca să fie auzit de Bărbat, care, înalt și osos, își făcea mai lesne drum. Unii dintre cei în care se izbea bătrînul arhi-

var, se întorceau în loc și îl priveau o clipă cum gesticulează, rostind cuvinte ciudate și neînțelese. Bărbat, de și înainta grav, mormăia replici și observații uneori ironice, alteori serioase. Traian era incredințat că amîndoi se socot singuri, trăgînd fiecare de cîte un capăt al uricului răzășilor putneni.

Cînd intrară acasă, Atihia îi întâmpină în antret și arată stăpînului ei că «iar a venit unul».

Bărbat mormăi nemulțămît :

— Cine-o fi fiind și ăsta ? Nu-l cunoști ?

— Nu-l cunosc, nu l-am văzut pînă acuma. Dar astăzi a venit de două ori după ce-ați plecat. Ș-a spus că vă caută la cafenea și, dacă nu vă găsește acolo, se întoarce iarăși.

— E hotărît ca un ucigaș, după cît văd, zise profesorul. Dacă vine, du-l să vorbească cu domnul Traian. De astăzi înainte pe toți să-i duci în odaie la domnul Traian. Dumnealui are să le spuie ce are de spus.

Traian nu înțelese ce ar putea să spuie acestor mușafiri ; tăcu însă.

— Iubite nepoate, îi vorbi bătrînul, pe cînd intrau în bibliotecă, dacă nu vei ști ce să le spui, să taci, ori să le vorbești despre tratatul de la Cuciuc Caignargi. Deocamdată am să-ți comunic un fapt. Intruna din zilele trecute, am trecut Dîmbovița și-am făcut la notariat un act prin care declar pe Atihia, alias Ana Tulbure, proprietară a camerelor ce ocupă : bucătăria, odaia în care te-a găzduit, și-o cămăruță în care și-a făcut acuma sălașul. Asta, bineînțeles, după moartea mea. Va fi stăpînă a acestor încăperi și a ieșirii celei mici, cît va trăi. La moarte o moștenește casa.

— Aceasta-i o bună orînduire, complectă Simandiri.

Tînărul tăcea, cam nedumerit.

— Mai întii, urmă bătrînul Eudoxiu, asta o ține pe Atihia lîngă mine. M-am deprins cu ea și aud că acum servitoarele, pe lîngă că se găsesc foarte greu, dar au tendințe despotice și subversive. Cum nu vreau să mă însor nici la bătrînețe, nici nu vreau să risc să fiu otrăvit, mă mulțumesc cu nenorocirea pe care o am. Orînduirea mea asigură pe Atihia și încurcă puțin pe cei care mă necăjesc și visează să devie proprietari în strada Lepidopterului numărul 14.

Clopotul sună în antret și Atihia vîrî îndată capul pe ușă, vestind că «a venit iar domnul cel cu monoclu».

— A, e un domn cu monoclu... observă Bărbat. E cel de la cafenea.

Traian trecu în camera lui. Atihia introduse pe musafir. După o clipă intrară și cei doi bătrîni prietini. «Vor să vadă cum ies eu din încurcătură», gîndi zîmbind Traian.

Vizitatorul era un domn îmbrăcat într-un frumos complect cenușiu, croit după cea din urmă modă americană : pantaloni cu manșetă, cu dungă ireproșabilă și cu cîte un creț sub bată, la nașterea acestei dungii. Sacoul larg. Guler nalt, cravată îngustă înodată strîns și străpunsă de un bold cu mărgăritar. Ghete de lac, pălărie de paie, baston cu mîner de argint, mănuși de piele de Suedia. Păr lins, cu cărare la mijloc. Obrazul cu îngrijire ras, arăta un om ca de treizeci de ani, brun, cu buza disprețuitoare și ochii tulburi, dar foarte mobili. Se recomandă A. Florescu, publicist ; privi în juru-i cu oarecare mirare, apoi se întoarse spre bătrînii care intraseră aproape odată cu el.

— Eu doresc să am onoarea unei convorbiri cu domnul Eudoxiu Bărbat, declară el.

— Vorbiți cu procuratorul său, îi răspunse tînărul Bălteanu.

— Da, domnul Traian Bălteanu este procuratorul meu, întări cu liniște și răceală profesorul.

Musafirul privi atent pe bătrîni, apoi pe Traian.

— Advocatul domnului Eudoxiu Bărbat știam că este Gorciu, vorbi el. I s-a retras procura ?

Bătrînul Eudoxiu tăcu.

— Domnul Traian Bălteanu nu cumva este ieșan ? vorbi iarăși domnul Florescu.

— Nu vă înșelați : sînt ieșan.

— Atuncea desigur sînteți fiul avocatului Bălteanu. Am cetit în *Zorile* lucruri semnate de dumneavoastră... Sîntem întrucîtva confrăți... Eu cunosc foarte bine pe domnul Iancu Bălteanu, tatăl dumneavoastră, după cum de altminteri cunosc pe toți ieșenii mai de samă. Am din cînd în cînd afaceri pe la dumneavoastră. Ați venit de mult ?

Domnul Florescu vorbea distins și politicos. Fără să-i răspundă la ultima întrebare, Traian îl pofti să șadă pe scaun. Bătrînii se așezară și ei mai la o parte, neclintiți și impasibili, ca niște judecători severi.

— Cu ce informație vă pot servi, domnule Florescu ? întrebă Traian.

— Domnule Bălteanu, răspunse cu glas plăcut musafirul, eu cîteodată îmi las să doarmă muza și mă ocup și de afaceri. Am auzit, din mai multe surse vrednice de încredere, că domnul Eudoxiu Bărbat (~~se~~ întoarse spre bătrîn, așteptînd parcă de la el răspuns), că domnul Eudoxiu Bărbat ar avea intenția să vîndă proprietatea aceasta... Am auzit că a găsit, ori că e cu putință să găsească, o casă mai potrivită pentru domnia sa, într-un cartier mai liniștit, lucru foarte explicabil. O asemenea afacere, aducîndu-i un

beneficiu însemnat și fiind deci cu totul în avantajul domniei sale, am înțeles că este grabnică. M-am informat că nu s-a făcut nimic însă. De aceea mi-am luat libertatea să mă prezint, încredințînd pe domnul profesor că cele mai bune condiții de vînzare i le-aș putea asigura eu. Chestia cealaltă, a achiziției unei proprietăți, e mai ușoară și a fost studiată de mine. Cunosc două case foarte drăguțe : una în Tunari, alta în Precupeții Vechi...

Musafirul se opri din vorbirea-i însuflețită și privi zîmbind pe Traian, apoi spre bătrîni.

— Domnule Florescu, răspunse cu gravitate tînărul Bălțeanu, informațiile dumneavoastră nu sînt tocmai exacte... Imi dați voie, accentuă el, văzînd pe domnul Florescu gata de replică. Nu sînt exacte pentru că noi n-am manifestat niciodată dorinți pe care ni le atribuiți. Chestia de altfel prezintă și oarecare complicații de care dumneavoastră poate nu aveți cunoștință.

Florescu întrerupse :

— Voiți să vorbiți de actul privitor la doamna Ana Tulbure ?

— Da ; sînt însă și alte chestii.

— Faceți poate aluzie la dificultățile cu chiriașii ?

— Văd că domnul Gorciu v-a pus întrucîtva în curent cu unele chestii, zise zîmbind Traian, pe cînd bătrînul se frămînta în scaunul lui. Cum însă domnul Gorciu, de mîne, nu va mai reprezenta interesele unchiului meu, va trebui să primiți informații de la alții, adică de la mine.

— Vra să zică retrageți procura cu care ați onorat pe domnul Gorciu ? întrebă Florescu, întorcîndu-se spre bătrîn.

— Da ! răspunse profesorul, mai tare decît se aştepta tînărul.

— Şi-n chestia care mă interesează, răspunsul mi-l daţi dumneavoastră, domnule Bălteanu ?

— Da, domnule Florescu. Un răspuns de altminteri foarte simplu. Nu ne-am gîndit încă să vindem casa. Mai bine zis, nu voim s-o vindem...

Domnul A. Florescu zîmbi, ca şi cum ar fi fost înveselit de acest răspuns. Se scuză de deranjul pe care l-a făcut ; ceru lui Traian onoarea şi plăcerea să-l mai întîlnească, fie la Cafeul European, fie la Cafeul Bulevard, şi se retrase salutînd cu eleganţă şi distincţie.

— Cine o fi fiind acest domn ? întrebă cu dispreţ bătrînul Simandiri.

— Trebuie să fie un om viclean şi primejdios, răspunse Traian. L-am simţit dintrodată, căci mi-a bătut inima şi-am avut senzaţia luptei...

— Băiatul are dreptate, vorbi Eudoxiu. Văd legătura cu Gorciu, văd că paşii îmi sînt urmăriţi, actele cunoscute. Chestia cu Ana Tulbure mai ales m-a surprins. Acuma sînt mai mulţumit ca oricînd de ideea mea. M-am gîndit bine şi-am ales bine. Mi-a plăcut cum a răspuns şi s-a ţinut băiatul, urmă el, cătră Simandiri, pe cînd ieşeau din cameră. Mîine retrag procura lui Gorciu şi fac alta pentru Traian. Trebuie grabă ; domnul acesta Florescu nu-mi place deloc ; e un om prea politicos. În fiecare zi aveam cîte una de acestea. Bine că scap. Atihia, poşteşte aici pe domnul Traian. Nepoate, zise bătrînul c-un accent în voce pe care tînărul încă nu i-l auzise, prietenul nostru domnul Grigore Simandiri n-are dreptate, cu tot zăpăsul şi hotărnicia lui. Dacă nu ne tulbura domnul Florescu, voiam să-ţi arăt pentru ce-ţi cer jertfe ca cea

de azi. Zilele fug și când vorbești cu oameni ca cel care a fost aici, însemnează că sfredelești nisipul. Aceste zile din urmă ale mele le-am închinat unei lucrări care lămurește o chestie destul de întunecată din trecutul nostru. În lumea unde mă voi duce nu sînt biblioteci, de-aceia mă grăbesc să întrebunțez pe acelea de aici...

Bătrînul Simandiri găsi vreme să mărturisească șoptit lui Traian că «prietenui nostru Eudoxiu astăzi e destul de bine dispus».

Rînduind cărți și documente și punînd în lumină un manuscris pe jumătăți de coală, înegrit de o caligrafie mașcată și ascuțită, pensionarul arăta, în aprobarea complectă și entuziastă a celuilalt bătrîn, că e vorba în teancul acela de foi, de o glorie necunoscută. Era vorba de vechea nobleță teritorială a voievodatelor romînești. Moșnenii și răzășii de altădată, oameni liberi, nobili prin această libertate și prin stăpînirea pămîntului, oșteni totdeauna gata pentru slujba domnească, au fost țaria trecutului.

— Decăderea politică a principatelor dunărene, zicea bătrînul mutînd tomuri dintr-un capăt într-altul al biroului, decăderea politică a principatelor dunărene se confundă cu decăderea acestei clase interesante de oameni. O domnie ereditară s-ar fi sprijinit fără îndoială pe ei, căci ei erau oștirea. Slăbiciunea domnilor i-a lăsat deocamdată în aer. Întărirea unei boierimi anarhice le-a pecetluit osînda...

— Așa este, zise cu tristeță Grigore Simandiri; le-a pecetluit osînda...

— Eu am căutat, reluă ațîțat Eudoxiu, să stabilesc cîteva serii de acte cu legătură în două sau trei veacuri. Fiecare privește o moșie ș-un neam. La 1680 se arată că Oană și Marișca, frați... (profesorul se uită

triumfător la Simandiri), că Oană și Marișca, frați, pomenesc între înaintașii lor pe un bătrîn hatman Grozav. O cneaghină Măgdalina trebuie să fi fost mama lor. Oană se simțea și el între neamuri și avea sate și mori. Urmașii lui, după optzeci de ani, se războiesc într-un proces fără sfîrșit cu postelnicul Balmez care intrase în proprietățile lor prin cumpărături întăi, apoi prin confiscări arbitrare... La 1805, răzășii se mai judecă, dar sînt săraci și împuținați. Divanul le dă cea din urmă lovitură, și, la 1850, satul Onești adăpostește numai oameni proști și de rînd. Gospodăriile, livezile și viile, prisăcile și morile, ceairurile de cai și armele, slujbele domnești și viața liberă nu mai sînt nici măcar o amintire... Urmașii și-au plecat fruntea în pulbere și se sting în ticăloșie.

— Se sting în ticăloșie... murmură cu tristeță Simandiri.

— Lucruri de acestea am eu aici... urmă Bărbat ; adun fapte și dovezi...

— Fapte și dovezi, strigă Simandiri săltînd de pe scaun. Acum am mai găsit ceva nou. E vorba de Vrînceni ; de unul Costan din Toplița. Acest Costan a avut cinci feciori...

— Șase ! îl întrerupse Bărbat.

— Cinci ! strigă Simandiri : Grigore Limbă-Neagră, Tudose Limbă-Neagră, Misail Limbă-Neagră, care a fost călugăr la Soveja, Ionuț Limbă-Neagră și Nichita Limbă-Neagră. Al șaselea copil a fost o fată. E adevărat, au fost șase, însă cinci feciori ș-o fată, Teodosia. Această Teodosie s-a măritat cu Cloanță Ungureanu, ș-apoi de aici se trag Ungurenii din Toplița... Noi arătăm aici lucruri grozave ! urmă Simandiri venind la birou și bătînd manuscriptul cu palma.

— Aș! răspunse ironic Eudoxiu Bărbat, nu sînt deloc grozave.

— Ba da, ba da, susțin că sînt grozave și așa de importante, încît eu n-aș îndrăzni să public asemenea lucruri, căci la urma urmei unii din cei despre care vorbim noi aici sînt lupi, iar acei care sînt mari și tari în zilele noastre sînt nepoții lupilor. Uitam să spun că un nepot al lui Cloanța a omorît un turc la vama Buzăului și s-a făcut hoț și nu l-au mai putut prinde niciodată... Apoi de asta i-a globit domnia pe toplinei de i-a distrus. Ce stai dumneata să-mi spui că nu sînt importante și grozave? Îți dovedesc eu mîni cît de importante sînt! Acuma n-am vreme, trebuie să mă duc să văd pe Abraham Patron. Vrea să-mi arate niște socoteli. El nu știe că eu îl cîntăresc cu degetul meu cel mic. Dar mine să poțtești dumneata să-mi spui că nu-s importante, și-ți dovedesc îndată că sînt și importante și grozave, precum am avut cîntea să spun. Să ne vedem cu bine!

Grigore Simandiri își smunci pălăria de pîslă și plecă, avînd aerul amenințător și indignat. Bărbat rămase zîmbind în jîlțul lui și privi un timp cu ochi rotunzi pe Traian, fără să-l vadă.

— Nepoate, vorbi el după cîteva clipe; la acest ceas sînt totdeauna singur. După echinocțiul de primăvară, soarele apune spre Cotroceni și ajunge și-n ferestrele mele. Îmi umple odaia, ca și acuma; îl simțesc pătrunzînd în mine, ca și cum ar vrea să-mi facă provizie pentru noaptea de veșnic reumatism. Are să-mi fie frig peste puțină vreme și-i primesc cu foarte mare plăcere vizita. În ceasul acesta gîndesc, ori scriu... Stările și senzațiile de pace nu le mai pot însă avea de-o vreme... Ascultă: n-auzi nimic?

Bătrînul rămase atent, cu sprînceana ridicată, ascultînd clădirea.

A doua oară în ziua aceea Traian se simțea înfiorat.

— N-auzi nimic ?

— Nu.

— Ascultă bine. Cîntă cineva din flaut. Ferestrele acestea de aici dau în stradă. Cîntărețul însă stă la una din ferestrele care dau în curte, în aripa dreaptă. Din camera dumatăle ai să-l auzi mai bine. Dacă deschizi fereastra, îl și vezi. Acuma auzi ?

— Aud, răspuse Traian, prinzînd un sunet vag și foarte depărtat.

— În curînd ai să-l auzi mai bine. Eu îl aud și-l simt prea tare. Nu mă lasă liniștit ; nu mă lasă să lucrez. Cîntă la ora aceasta, cîntă cîteodată și dimineața, și peste zi. E un funcționar de la finanțe, un băiat subțire, slab, cu ochi negri. A început de opt zile. Am răbdat patru. Ce puteam să fac ? Așteptam să isprăvească, însă el nu isprăvea. A cîntat și-ntr-a cincea zi, dimineața. M-am hotărît să mă înfățișez la doamna Barbara Demetrescu. Doamna Demetrescu e chiriașă mea. Iar tînarul a subînchiriat o cameră de la doamna Demetrescu. Intru prin urmare la doamna Barbara Demetrescu. Mai întîi am fost întîmpinat de un miros cumplit de varză acră ; al doilea de un fox care rodea într-un ungher un papuc. A lăsat papucul și s-a repezit cu sălbătăcie la mine. Doamna Demetrescu l-a strigat sentimental de după ușă : Fiki ! și foxul s-a întors la papuc. Doamna Barbara Demetrescu însăși s-a arătat și a țipat rușinată cînd m-a văzut. Era numai în camizol. Doamna Barbara Demetrescu e o persoană foarte bine, ca să spun așa. Cînd stă în prag nu poate nimeni trece pe lîngă dom-

nia sa. Are puțină mustață, ceea ce ar dovedi energie, însă ochii îi sînt foarte blînzi...

Bătrînul se opri atent.

— Acum a stat, șopti el. Dar în curînd începe iar, alt cîntec. S-a întors scuzîndu-se și acoperindu-și gîtul și sîinii c-un *fichu* roz. De la dînsa am aflat că bucata ceea de pînză se chiamă *fichu*. Ii vorbesc de tînăr. Doamna Demetrescu mă privește zîmbind și-mi arată că eu însumi am consimțit să subînchirieze o cameră. N-am scris nicăieri lucrul acesta, dar avocatul meu, domnul Gorciu, i-a comunicat că poate subînchiria o cameră. Chiriile s-au ridicat, și pensia sa, ca văduvă de căpitan de cavalerie, e o adevărată mizerie în zilele noastre. — Se poate, doamnă, îi răspund eu, se poate să fi consimțit, de și eu nu-mi aduc aminte; însă tînărul acesta cîntă din flaut. — Așa mi se pare și mie, mi-a răspuns rîzînd doamna Barbara Demetrescu; îl aud și eu... — Cărei pricini se datoresc aceste concerte? întreb. — N-aș putea, domnule profesor, să vă răspund, zice ea. Inclîn însă a crede că tînărul Ionescu e înamorat!... Am rămas surprins de această pătrundere; ș-am încercat să vedem prin ce mijloace s-ar putea să fim scutiți de accesele de flaut ale tînărului Ionescu... Doamna Demetrescu rîdea și mă privea foarte ciudat. Nu mi-a fost greu să înțeleg că respinge cu putere orice bănuială că ar exista vreo legătură între domnia sa și cîntecul tînărului. În același timp s-a crezut datoare să dea sfaturi acelor persoane care ar descoperi în ele simțiminte de gelozie. Auzi? Concertul a început din nou. Am bănuială că această îmbelșugată persoană mă crede cuprins pentru ea de un amor tîrziu și fatal... Am observat pe măsuta lîngă care m-a poftit un roman ferfenițos ș-o pereche de cărți de joc... Așa în-

cît pe această cale n-am putut ajunge la nici un rezultat. Ce-i de făcut? Dumneata ce spui? Concertele acestui mierloi, în care strigă instinctul speciei, nu mă lasă să trăiesc. A încetat iar.

Tînărul tăcea nedumerit. Bătrînul privea țintă și neliniștitor.

— Inchipuie-ți că-l aud și cînd îmi pun bumbac în urechi. Chestia aceasta trebuie rezolvată. Nu mai am liniște de cîteva zile. Cînd vin ceasurile flautului, mă simțesc într-o stare de mare descurajare.

— Ar trebui poate să vorbești cu tînărul.

— A vorbit Atihia. Nu se poate. Cu greu a găsit camera asta, e criză mare de locuințe. În ce privește cîntecele, a rîs. Are dreptate. Cîntă în camera lui și asta-l privește pe dînsul. Dar de ce cîntă? Pentru cine cîntă? Alaltăieri și ieri am stat în camera duminică, pe cînd tînărul își împlinea misiunea de victimă, în cadrul ferestrei sale, și mi s-a părut că am văzut și alaltăieri și ieri, în aripa stîngă, în geamlîcul etajului de sus, un profil tînăr, un cap brunet, c-o floare roșie la ureche. Mi se pare că e o slujnicuță. Atihia a recunoscut-o. Ar fi chemînd-o Melania.

— Bîne, unchiule, nu se putu opri tînărul de a observa, în casa aceasta mare sînt, îmi închipui, mai multe femei tinere, și brune și blonde. De unde deduci că domnul Ionescu concertează pentru profilul brun cu floare roșă la ureche?

— N-am spus asta. Atihia știe tot ce se petrece în casa noastră. Am unsprezece chiriași. Și sînt patru camere subînchiriate. Femei tinere sînt opt. În vîrstă, împresurate de copii și griji, sînt mai multe. Atihia știe că tînărul Ionescu n-are nici o legătură aici.

— O fi avînd în altă parte.

— Nu cred. Am ajuns la asta prin mai multe deducții logice.

— Atunci ?

— Atunci, urmă aștitat bătrînul Eudoxiu, mi-am pus întrebarea dacă Melania n-o fi avînd legături. Din ce spune Atihia, înțeleg că-i melancolică, măcar că e tînără și sîntem în primăvară. Iarna i-a înghețat înțtia pasiune. Ș-atunci am plănuir să mă substitui zeilor, să fac fericiți pe acești tineri și atunci domnul Ionescu își va părăsi concertele, deoarece va avea ceva mai interesant de făcut. Imi dau socoteală mai bine decît oricine de meschinăria preocupărilor mele. Totuși numai așa nădăjduiesc să scap de această pătrunzătoare persecuție.

Tînărul Traian cu greu își stăpînea veselia.

— Astă-noapte, pe cînd nu puteam dormi, am rîs și eu de toate acestea, urmă sumbru bătrînul. Ieri, am încercat o primă înfrîngere. Am așteptat dimineața pe Melania, să iasă la piață. Și m-am luat după ea. Voiam s-o opresc, la un colț de stradă, ori într-un gang, să-i vorbesc și s-o încredințez că ei se adresează romanțele de disperare, că tînărul n-așteaptă decît un semn ș-o privire. La urma urmei, într-o formă familiară și glumeață, aceste lucruri se puteau spune unei slujnicuțe. Inchipuiește-ți că n-am putut. La prima mea încercare, ființa aceea s-a apărat ș-a crezut că trebuie să se salveze rîzînd absolut fără sens, pretinzînd a înțelege că știe foarte bine ce urmăresc eu prin asemenea manevre. Am priceput de aici că bătrîneța vine întovărășită și de multe lucruri ridicole și suferințe... Atihia s-a declarat în stare să convingă ea pe cele două ființe că sînt predestinate din veci unui amor înflăcărat, și astăzi credeam că va începe iarăși o eră de pace. Văd însă că destinul nu s-a

schimbat. Să așteptăm. Atihia nu e acasă. N-o simt umblînd prin farmacia ei. Să trecem în odaia duminică și să deschidem fereastra...

În camera lui Traian, spre curtea pătrată, fereastra era deschisă. Lumina soarelui se stînsese. Bătrînul întinse capul, pe lîngă ghiveciul de mușcată, cu obrazul încrețit de bolnavă curiozitate. Traian văzu dintr-o aruncătură de ochi la etajul de jos, în aripa dreaptă, pe tînărul negricios și uscat. Urmărindu-i atitudinea și ochii, ca pe un fir suspendat, trecu la etajul de sus din aripa opusă. Acolo stătea la geamlîcul deschis, rezemată pe coate și cu brațele pe sîni, slujnicuța brună, cu floare roșie la ureche.

Eudoxiu Bărbat se întoarse ironic și răutăcios.

— Mi se pare că se isprăvește o carieră artistică, vorbi el arătîndu-și dinții. N-am însă nici o muștrare de cuget. Bătrînețea-i tristă și egoistă.

Tînărul Bălteanu dormi adînc, de și era în loc străin. Anii tineri au multe privilegii. Se sculă foarte de dimineață, deschise fereastra și primi în față soarele. După ce se îmbracă, se așeză la masă și scrise o lungă epistolă către cei de-acasă. Despre drum și Capitală avea puține de spus: mai interesante decît orice erau ființele în mijlocul cărora căzuse. Bătrîni cu manii, servitoare cu nume eline... Cei de-acasă aveau întrucîtva dreptate: unchiul Eudoxiu «pare puțintel cam într-o parte». Mai nostim și mai vesel decît el e bătrînul Simandiri.

Înainte de a fi isprăvit scrisoarea, Atihia îi aduse cafeaua cu lapte.

— Te-ai sculat cam de dimineață, domnule Traian, îi zise ea zîmbitoare și prietinoasă. Ai dormit bine și trimeți vești acasă. Noi ne-am odihnit mai puțin.

— Cum se poate ? întrebă Bălteanu. De ce ?

Văzînd că femeia e hotărîtă să se statornicească o bucată de timp în mijlocul odăii, pături scrisoarea și o strecură în buzunar. Ca să n-o uite cumva și să nu fie cetită, se gîndi el ; fără indoială că le-ar displăcea, atît bătrînilor, cît și Atihiei.

— Nu i-a fost bine astă-noapte domnului profesor, vorbi femeia privind pe tînăr cu mîhnire și clătînd din cap. De cîtăva vreme domnul profesor merge cam rău, urmă ea cu glas șoptit. În iarna asta de trei ori a trebuit să mă duc după doctor, noaptea.

— Dar ce are ?

— Un fel de boală de inimă. Tulburări a avut de multe ori, încă de acum cinci-șase ani, dar au trecut și el nu le-a prea băgat în seamă. Acuma a început a se teme. L-a apucat mai tare în noaptea de Bobotează : o strînsoare de piept, o înăbușeală, o lipsă de somn. Am adus un doctor bun, tînăr, domnul doctor Bazilescu. I-a dat rețete, i-am făcut doctorii. I-a fost mai bine. În cîte-o noapte însă iar îi e rău. Astă-noapte n-a dormit. M-am speriat. Însă mi-a poruncit să nu te scol. În zori-de-ziuă a ațipit...

Atihia trecu pînă la fereastră, și inspectă repede cele două etaje pe care în ajun tînărul le văzuse legate printr-un fir telepatic.

— Nu cred să mai cinte... zise rîzînd Traian.

— Nu se știe... Mi-a spus mie fata, răspunse c-un zîmbet șiret Atihia, că nu-i place domnul Ionescu. Ea ar dori un tînăr blond și nobil... Așa că amenință să-nceapă iar cîntecul. Totuși, nădăjduiesc și-n necazurile de dragoste, ca s-avem pace. Am să trec pe la dumnealui, să-i dau în cărți...

Spionînd curtea pătrată, cu ochii ei mici și cu nasul

ascuțit, Athisia avea o înfățișare redutabilă, care impresionă pe Traian.

Oftind, femeia se retrase de la fereastră și se statornici iarăși în mijlocul camerei, cu mâinile în buzunarele șorțului.

— De cîtăva vreme avem și altele, vorbi ea din nou; avem și altele, care-l necăjesc mai mult decît arată. Domnul profesor e un om care adeseori tace ori se face că rîde.

Astă-noapte am auzit foarte bine la domnul Isac Löbel, chiriașul de deasupra noastră, cum pisau zahăr. Se opreau un timp, pe urmă iar începeau să piseze...

— Și dumneata crezi că pisau într-adins?

Femeia îl privi lung.

— Dumneata, domnule Traian, nu știi încă toate ale noastre. Astă-noapte ne-a mai făcut una și domnul Stelea. A spart lacătul și a intrat în magazia de lemne. A luat lemne. Și dimineața, înainte de-a te scula dumneata, striga că eu i-aș fi furat o găină. A intrat în magazie și mi-a luat cocoșul, pentru găina pe care zice că i-am furat-o. Nu de mult mi-a otrăvit cățelul, un cățel deștept, care-mi da totdeauna noaptea de știre, cînd s-auzea vreun zgomot. Mîriia subțire la căpătîiul meu și eu mă trezeam. Mai am din cînd în cînd scandal cu copiii — obraznici și gălăgioși... Ti trimet părinții lor la ferestrele noastre. În altă zi, tot domnul Stelea a atins cu bastonul pe rînd rufele întinse pe frînghie și mi le-a murdărit. Acuma trebuie să mă duc la secție pentru lemne și cocoș. Dumneata ce spui? Secția, știu și eu, nu poate face nimic. Trebuie să-l dau în judecată. Toate istoriile și boclucurile acestea au început de vreo trei săptămîni. Astă-dimineață domnul Stelea striga la mine că într-o seară are să aducă lăutari, să-i cînte în curte toată noaptea.

Chiriașii scoteau capul pe geamuri și râdeau. Ei știu ce însemnează asta și se veselesc.

— Crezi că toate prostiile acestea se fac cu scop ?

— Da, domnule Traiane, se fac cu scop. Domnul profesor a înțeles îndată și văd că are dreptate. Vor, domnule Traiane, să ne alunge de aici, să ne cum-pere casa. Chiriașii prieteni cu domnul Stelea au pornit și un proces, precum că li se ia chirie de speculă... Atuncea s-a hotărât domnul profesor să te cheme. Ai făcut bine c-ai venit la noi, domnule Traiane. Sîntem împresurați de oameni răi. Vor să ne facă să dăm casa pe nimic, să ne alunge, și ei s-o speculeze, să cîștige cine știe cît. Asta-i, domnule Traiane, și de asta pi-sează, noaptea, zahăr deasupra noastră, sparg ma-gazia, murdăresc rufe, poate și pe cel cu flautul l-au adus anume ; scornesc vorbe că domnul profesor a fost la cucoana Barbara, să-i facă o declarație... Numai Melania e cuminte și a tăcut. Și să vezi că au s-aducă și lăutari cu nai și contrabas ; au înțeles că domnul profesor nu poate suferi muzica. Ș-au să facă și altele. Oamenii se pricep să facă rău, domnule Traiane. Ieri i-a părut tare bine domnului profesor c-ai sosit. De mult nu l-am văzut așa. Aseară mi-a și spus : Țihio, acum sîntem mai tari... Pe urmă i-a fost rău. Pentru un om bolnav de inimă, atîtea neplăceri și atîtea as-muțări nu sînt deloc bune...

Bătrîna se opri, întinzînd urechea.

— S-a sculat, șopti ea, mă chiamă.

Ieși și peste puțină vreme se întoarse.

— Domnule Traiane, am găsit pe domnul profesor îmbrăcat. Dorește să te vadă. Zice că se simte mai bine și trebuie să ieșiți...

Traian găsi pe bătrîn palid și cu ochii obosiți și tul-buri. Silindu-se să-i zîmbească, îi arăta că s-a hotăr-

rît să meargă la tribunal ca să retragă procura lui Gorciu și să facă o procură nouă «pe numele domnului avocat Traian Bălteanu».

— Indată ce primesc procura, introduc o acțiune împotriva domnului Stelea, zise Traian. O să trebuiască să începem și noi o serie de procese.

— Luptă pentru o pricină dreaptă; se poate întâmpla să câștigi, răspunse bătrînul, zîbind malițios.

Ieșiră în stradă și Traian opri cea dintăi trăsură goală pe care o întîlniră. La palatul de justiție cerură informații, așteptară un timp la grefă, unde tînărul pregăti hîrțile și timbrele, apoi îndepliniră formele în fața magistratului. Prin mulțimea din sala pașilor pierduți nu întîlniră pe Gorciu; cînd ieșiră însă, îi salută foarte politicoș domnul A. Florescu.

Pe cînd bătrînul și nepotul coborau treptele de piatră, domnul Florescu se opri în loc, cu zîmbet pătrunzător, privindu-i lung. Știa că are să-i întîlnească la palatul de justiție și avea senzația păsărarului care întinde lațuri. Sucindu-se brusc în loc, pătrunse prin mulțime, în sălile nalte, și începu a căuta, scînteindu-și monoclul în toate părțile. Găsi pe Gorciu la arhivă, răsfoind dosare. Il prinse familiar de braț c-o mînă și cu cealaltă îl bătu ușor peste grumaz, aplecîndu-se spre el, cu glas vesel.

— Meștere, lasă o clipă hîrțile acestea, care nici măcar nu sînt curate, și vino să facem doi pași de vals.

Gorcium îi strînse mîna, își scoase ochelarii, închise dosarele și-și luă servieta.

— Este ceva nou? întrebă el.

— Este, cum nu, de și toate-s vechi și nouă toate!

Advocatul Mitu Gorciu abia atinsese jumătatea vieții. Cei patruzeci de ani însă îi împlinise cu multe succese și cu o adevărată celebritate în anume cercuri. Era ceea ce se numește «un om popular». Un cartier întreg de dincolo de dulcea apă a Dîmboviței îl prețuia și-l urma. Il prețuia încredințându-i afaceri și procese pe care știa să le ducă la bun sfârșit. Il urma pe calea politică, pentru că era un om care «știa să se învîrtă» și «cunoștea la obraz». Era simpatic pentru că era vesel ; și era și un om frumos și prezentabil, de și bărbiile și ceafa îi acopereau gulerul, de și era cam prea spătos și abundant. Mustața neagră, răsucită cu îngrijire, gușa rasă zilnic și pudrată. Ochii mari și răsăriți priveau pe om drept și aveau proprietatea să se umple de lacrimi și cînd era patetic și cînd rîdea c-o puternică veselie. Pentru oamenii lui, pentru cartierul lui, era «nenea Mitu». De la măcelarii și băcanii din Popa Dobre pînă la proprietarii și pensionarii din Strîmbeasca, toți îl urmau sub steagul adevărului, dreptății și patriotismului. S-a întimplat odată ca cei chemați să conducă destinele țării să nu înțeleagă bine merite evidente și interese superioare, și-atunci domnul Mitu Gorciu le-a retras creditul său și le-a dovedit la alegeri de deputați și de comună de cine trebuie să se fie samă în cartierul său. Reforma electorală și votul universal s-ar putea spune că i-au consolidat puterea. La întruniri înțesate de lume glasul său mare și gesturile-i largi au avut un efect, de care cu drept cuvînt mărturisea că se simte mîndru. Ca urmare a tuturor acestor daruri, pentru care în fiecare duminică domnul Gorciu mulțamea lui Dumnezeu la biserica din Popa Dobre, un scaun de deputat nu însemna nimic, dacă la deputăție nu s-ar fi adăogit ceea ce toată lumea știa că se cuvine unui om de cre-

dință și de acțiune. Procese ale statului și ale comunei, permise de export, pe care însuși avocatul le socotea drept un adevărat scandal, consiliile de administrație ale societăților anonime Clădirea și Petroșița erau atâtea îndeletniciri care creaseră domnului Gorciu o situație dintre cele mai frumoase. Dacă rîvna omenească ar avea o margine, domnul Mitu Gorciu s-ar fi putut socoti ajuns la țintă. Avea proprietăți și depuneri. Dar încă nu voia să dezarmeze. Nu era bolnav nici de stomah, nici de rinichi, era vesel și activ și mai avea de recoltat în lanurile vieții. Era tot anul supraîncărcat de afaceri și de procese.

Cel care-l ducea de braț și-l scootea la lumină spre cheiul Dîmboviței, mai tînăr cu zece ani, venea pe alte căi și cu alte arme în cîmpul de luptă al Capitalei. Domnul A. Florescu văzuse lumina în fundul Moldovei, în mlaștinile și maghernițele Tîrgului Frumos. Acolo, tatăl său, Iacob Blum, trăia și-acuma, după ce copiii i se împrăștiară în toate orizonturile; trăia senin și liniștit, cu barba lui albă și cu *tora*, într-o prăvălioară întunecoasă, în dosul fierăriilor, frînghieii, lulelelor și sacilor de crupe. Și-acuma se ridica nemulțămît de la studiul textelor lui sfinte, cînd îi intra un mușteriu în dughiană. Rămăsese de vorbă cu Dumnezeu și aștepta serios moartea. Unul din feciori, cel mai mic, se arătase într-o vreme în București ca publicist, și iscălise A. Florescu o serie de epigrame destul de corozive. Iși făcu în curînd un nume de gazetar ager. Cronicile lui parlamentare care au apărut în *Soarele*, în capul dărilor de samă a ședințelor Camerei, au avut succes și răsunset. Asta l-a făcut curînd prietin al oamenilor politici. Pe unii, bărbați gravi însă fără talent, îi servea destul de discret c-un discurs de răspuns la

mesaj sau chiar c-o interpelare în chestia națională și a «trădătorilor războiului». Șapte ani de războaie și nenorocire, de ocupație, de frământări politice, de vremuri tulburi, fuseseră pentru domnul A. Florescu ca cele șapte vaci grase din Biblie. Din ce se vînturase în juru-i, venise și-n jicnițele sale ceva. Legăturile cu presa și cu oamenii zilei încă le păstra. Multora din acești oameni ai zilei domnul A. Florescu le spunea pe nume și le zicea *tu*, la Capșa și-n restaurante. Iși socotea venită vremea să pășească la o întreprindere mai serioasă ; și avea în carnetul său însemnat un șir de proprietăți din Capitală, care ocupau colțuri de străzi. Părerea sa era că aceste colțuri prețuiau aur.

— Observi înaintea noastră două umbre? Întrebă el pe Gorciu, două umbre care merg ca și noi la braț în lungul cheiului ?...

— Se-nțelege, răspunse avocatul. Una din acele umbre aparține profesorului Eudoxiu Bărbat, scumpul meu client...

— Ai putea zice încăpățînatul dumitale client, care nu vrea să-și vîndă casa.

— Încă nu ?

— Încă nu ; și care iese de la palat, unde a venit să dea altă procură. Procura dumitale ți-o retrage.

— Cum se poate ? Cum asta ? strigă Gorciu cu violență, oprindu-se în loc. Rămîi aici, sau pășește mai repede ; trebuie să-i cer socoteală...

— Stăi pe loc ! Ți cîntă cu veselie Florescu, prinzîndu-l de braț. Nu te amporta, mai bine să antamăm o mică *discusiune*. Ți-a retras procura, s-a isprăvit ! Noul său procurator este tînărul avocat Traian Bălteanu, din Iași, care i-i nepot, și pe care-l vezi la braț cu el.

— Și de ce mă rog mi-a retras procura ?

— Aș putea să-ți spun curat : pentru că nu mai are încredere în dumneata. Dar vreau să fiu **politicos** : pentru că a dat-o nepotului său.

— *Mon cher ami*, lasă copilăriile și spune-mi ce este. Am fost foarte ocupat. N-am văzut pe bătrîn de cîteva zile.

— Foarte rău ; trebuia să-l vezi ; eu l-am văzut ieri.

— Ei și ?

— Îți spun îndată ; te rog numai să-mi răspunzi la o întrebare. Cum se retrage o procură ?

— Foarte bine. Cum ai dat-o, așa o primești înapoi.

— Dar dacă nu te întâlnești cu cel ce ți-a dat-o, dacă n-ai prilej să i-o dai, procura dumatăle e valabilă ?

— Cît o am e valabilă. Însă spui că mi-a retras-o.

— Desigur, ți-a retras-o, ceea ce spui dumneata are, însă, importanță.

— Pînă la un punct, răspunse vesel domnul Mitu Gorciu. Procura mea ar putea servi poate la lucruri mărunte, însă importante pentru dumneata, pînă în momentul cînd aș primi o notificare. Trebuie să ținem socoteală de toate. De pildă, se mai poate subînchiria un apartament în casele bătrînului ; de pildă, se poate aduce un război de țesut și-o țesătoare harnică în apartamentul domnului Löbel.

— Mi-am închipuit și eu aceste mărunte lucruri, nene Mitule, de aceea mi-am permis să te întreb. La urma urmei, fără a abuza de procură, ceea ce în situația dumatăle nu se poate, e destul să n-o restitui un timp. E o mică mizerie în plus. Acum ascultă. Ieri, m-am înfățișat la bătrîn acasă, după ce l-am căutat în cîteva rînduri. Deodată am înțeles că lucrurile nu merg bine, cînd am văzut că-mi pune în față un băiat de douăzeci și doi de ani, un băiat de douăzeci și doi

de ani care face, mă rog dumitale, versuri, și în ochii căruia am văzut dintrodată o hotărîre ș-o încăpăținare care m-au dezgustat. E un băiat bun, dar e simplu. Eu îmi cunosc oamenii. L-am cîntărit și l-am prețuit îndată. Crede în fantasmagorii. Încă nu s-a desmeticit. Îți voi mărturisi deci că prețul pe care-l dau pe un asemenea copil e destul de scăzut.

— Apoi, dragul meu, strigă Gorciu indignat iarăși, dacă-i vorba pe retragere de procură, atuncea o să le dovedesc eu că nu se joacă cu mine. Ceea ce am început noi cu o parte din chiriași e numai o glumă. Procesele de speculă au să se inmulțească; și au să urmeze și altele. La urma urmei ce însemnează asta? Nu e un adevărat scandal ca un bătrîn care nu mai are nici un rost pe lume, un bătrîn singur, să se îndărătnicească într-o proprietate care trebuia sporită, amenajată și valorificată?... În zilele noastre, asta e o chestie de patriotism și cetățenie.

— Nene Gorciule, zise Florescu cu liniște, voiam tocmai să-ți spun că pe mine chestia procurii mă lasă destul de rece. Avem arme suficiente. Și de la dumneata în special aștept mai ales presiune la primărie, cînd va sosi momentul.

— Negreșit, încredință avocatul cu căldură. Să n-ai îndoieli.

— N-am îndoieli, declară rîzînd publicistul, intrucît e și interesul dumitale în joc și eu numai în oamenii inteligenți am credință. Vei vedea că chestia exproprierei mie-mi va servi și ca sperietoare a prostiei. Is proști, iubite meștere, — acesta e cuvîntul. Și dacă singura justificare și glorie a omului pe pămînt e inteligența, atuncea noi avem dreptate și facem bine. Cred că nu mai e nevoie să facem pe detectivii în urma umbrelor noastre. Să intrăm undeva să luăm

o țuică și să ne întoarcem la treburile noastre. Eu mai am un plan.

— S-auzim. Pînă acum ai dovedit destulă fantezie...

Florescu zîmbi, pe cînd avocatul ridea zgomotos.

— După cugetare matură, zise gazetarul, am ajuns la hotărîrea că trebuie să chem la București pe domnul Bălțeanu tatăl. E avocat, e un om cuminte, cunoaște lumea. Are interese în moștenirea lui Bărbat, e drept — dar această moștenire întîrzie și o combinație bună poate constitui o arvună asupra cifrei așteptate. Ii fac onoarea să-l socotesc om inteligent și cred că ne va sprijini, în orice caz va da sfatul cel mai bun atît tînărului Bălțeanu, cît și bizarului bătrîn, care poartă un nume fără rost.

— Epigrama e bună, declară mulțămît Gorciu.

— Cred că nu mă-nșel, urmă Florescu. Să nu nimeresc omul, mi se-nîmplă rar. Prin urmare telegrafiez chiar acum domnului Bălțeanu-senior: «Rog veniți imediat București, afacere importantă. A. Florescu, str. Domnul Tudor 8 bis». Va veni. Afacerile sînt afaceri. Ne vom înțelege. Numai ieri, îți spun drept că am rămas uluit cînd m-am lovit de o nebunie bătrînă, care-și asociase un entuziasm nevîrstnic.

Nebunia bătrînă și entuziasmul nevîrstnic mergeau domol în lungul cheiului Dîmboviței. Eudoxiu Bărbat era tăcut; soarele primăverii parcă trezise în ființa lui un fel de uimire. La stînga, în canal, alunecau ape urite și uleioase, însă calea era largă și aerul sonor. Intr-un timp se astîmpără și zgomotul căruțelor. Și bătrînul, oprindu-se, văzu parcă întăia oară castanii înfloriți.

— Poate voiești să ne-ntoarcem? întrebă tînărul.

— Nu, răspuse bătrînul ; mă simt mai bine... Nici nu ştiam că primăvara e-n floare. Castanii produc minuni, iar noi procuri şi procese. Mi se pare bizar, mai ales că niciodată în viaţa mea n-am avut afaceri de acestea urîte.

— Niciodată ? întrebă mirat tînărul.

— Niciodată ; pîn-acum n-am cunoscut obrazul magistraturii, iar poliţia pentru mine era înfăţişată printr-un vardist paşnic, cu nasul rumenit de vin. Eu n-am cunoscut multe lucruri, îngînă profesorul ca-ntr-un fel de mărturisire afectuoasă, apucînd iar braţul tovarăşului său ; viaţa mea a fost destul de sarbădă. N-am făcut nici călătorii. Am avut ş-un fel de pornire împotriva trenului. De-o bucată de vreme chiar mă tem de calea ferată. Declar că am laşitatea asta, mă tem să nu fiu estropiat într-un accident. Şi cu toate acestea, o călătorie aş fi vrut să fac. Măcar una. Dar n-am făcut-o niciodată..

— Ce călătorie, unchiule ? vorbi rîzînd Traian. Poate voiai să vii la Iaşi ?

— Nu. N-am simţit niciodată nimic în mine pentru neamurile mamei, poate pentru că mama a vărsat însemnate doze de oţet şi fiere în viaţa aceluia care mi-a fost tată...

Tînărul tăcu.

— Ţi-am mai spus, îi zise bătrînul strîngîndu-i braţul, că şi tu şi eu avem alte neamuri. Am glumit mai puţin decît crezi. Şi cu toate că m-am deprins a-mi arăta colţii, vei fi băgat de seamă că nu sînt nici om rău, nici om vesel. De asta nu m-am însurat. Femeilor le plac naturile fericite, le place ceea ce se chiamă un Făt-Frumos, adică un tînăr şi fermecător imbecil. Tatăl meu n-a fost fericit. Gura lui totdeauna a avut o dungă amară. El a spus odată mamei că

toată viața a purtat-o în spate, și numai o dată a pus-o jos și atunci a auzit-o tînguindu-se c-o dor picioarele. Altceva nu știu să-i fi spus. Nu-mi aduc aminte. Cu mine însă vorbea, și de la el mi-a rămas dorul acela de călătorie despre care ți-am vorbit. Bătrînul a fost un fecior de razeș din Dorna, din munte. În tinerețe l-a dat tată-său la ciobănie, iar el a fugit ca să învețe carte, a venit în țară, și cu ai lui nu s-a mai răspuns. De la el mi-au rămas cele dintii acte și însemnări, care mi-au dat ideea lucrării pe care n-am s-o isprăvesc... Mama era foarte rușinată de trecutul tatălui meu ; cu toate acestea, el cobora dintr-o rasă nobilă...

Bătrînul pensionar se opri, ca să răsufle. Traian îl privi atent și-i văzu ochii mîhniți și obrazul ca într-o paloare de amurg. Și deodată simți în el, ca o lovitură, înțelegere pentru bătrînul cărturar. Avu intuiția vieții lui triste și curate, și i se umplea ființa ca de un abur de milă.

— Ascultă, îi zise Eudoxiu, c-un glas schimbat. Tatăl meu mi-a povestit pribegia lui și mi-a vorbit și de acele zile din copilărie pe care le-a petrecut în munte, în mijlocul unor oameni tari. Îi rămăsese o amintire plină de poezie. Turmele părăsind costișele și pădurile de brazi și coborînd în cîmpie, toamna, la iernatic. Flăcăi cu toiege nalte, cîni cu ragilă la gît, și oi multe pe miriști și imașuri... Drumuri lungi, într-o căruță căptușită cu sarici ; popasuri grave — și iarăși porniri, ca-ntr-un exod misterios. Îmi vorbea de-o noapte cînd dormita între poclăzi. Și căruțele și oile înaintau încet printr-o lucire de lună și de brumă. Căruțele pe drum moale, oile și ciobanii pe cîmpuri nedeslușite, ca niște ape. Din cînd în cînd se auzeau tălăncile pălind lin... Aceste imagini rămăseseră în el

și-l chemau din vreme în vreme înspre acele locuri și spre trecut. El nu s-a dus. De și toată viața am rîvnit și eu acest drum, am să mor fără să-l fi făcut. Visînd la aceste izvoare curate am întreprins lucrarea mea. Lucrînd, aveam senzația unei adieri din altă viață.

Bătrînul tăcu iar. Traian se simțea plin de entuziasm pe care confratele său, domnul A. Florescu, îl observase încă din ajun cu atîta pătrundere. Îi veni pe buze, din inimă, dorința să spuie tovarășului său cîteva vorbe calde.

— ...Se auzeau tălăncile pîlînd lin... rosti el încet și cu blîndeță.

— Da, îi murmură bătrînul cu voce obosită; muzica aceasta nu va muri cu mine.

Se întoarseră înapoi, mai încet, pe drumul pe care veniseră. Bătrînul se lăsa mîngîiat de primăvară, și tăcea, ca după o aspră sforțare. Cînd trecură podul Dîmboviței, în dreptul palatului de justiție, Traian își aduse aminte de epistola lui neisprăvită. O căută în buzunar, o scoase, o rupse în bucăți mărunte și-o aruncă peste parapet. Bătrînul îi urmărise nepăsător mișcărilor, apoi îi zise cu ușoară muștrare de ironie:

— Cei de la Iași au să aștepte zadarnic scrisoarea asta...

— Am să le scriu alta... răspunse înroșindu-se Traian.

Pîn-acasă bătrînul nu mai rosti nici o vorbă. Acolo găsiră pe arhivar. Părea vesel că mai dăduse peste o pecete și-un pergament de la *Io Petrea-Voievod, gospodar zemli Moldavscoi*, dar se cunoștea bine că e năcăjit de altă preocupare. Și Atihia părea a ști ceva, căci, pe cînd stăteau în jurul mesei în bucătăria albă, Simandiri îi strecura cîte-o privire de înțelegere.

— Prietene Grigore, îi zise batjocoritor Eudoxiu Bărbat, privindu-l pieziș; spune repede ce ai de spus căci altfel viața ta e-n primejdie...

— Ce să spun? se apăra Simandiri năvalnic și pufnind. N-am nimic de spus. Dar la urma urmei tot o să afli. Voiam întâi să vorbesc cu domnul Traian. M-am întâlnit, chiar când veneam acasă, cu domnul Florescu.

— Ne-am întâlnit și noi. Ei?

— Mi-a dat o veste care, drept să-ți spun, mie nu-mi place. (Atihia se întorsese, cu polonicul în mână, lângă mașina ei de bucate și-l privea îngrozită.) Mi-a spus cum că *Lepidopterului 14* — așa-i zice el — casa noastră adică, trebuie să sufere o expropriere.

— Se poate? îngână Bărbat întorcându-se spre Traian, cu ochii rotunzi.

— Să vedem, răspunse tânărul, încercând să-și stăpînească neliniștea.

— Așa mi-a spus domnul A. Florescu, reluă Simandiri. El zice că-n planul nou, care rectifică și lărgeste strada Triumviri, cădem și noi. A văzut planul. «Vă spun pertinamente», s-a exprimat el. Ce-i de făcut?

Bătrînul își plecă fruntea. Toți tăcură.

— O expropriere nu se face nici mâni, nici poimâni, grăi Traian. Voi vedea ce este. Mă duc chiar după masă la primărie. Asemenea lucrări de edilitate, eu cred că privesc viitorul, când Comuna va putea fi mai bogată. Așa încît nu mă sperii de amenințarea domnului Florescu.

— Într-adevăr, e o amenințare, rînji bătrînul Eudoxiu. Dacă onorata Comună nu se grăbește, nu voi avea plăcerea s-o văd dărîmîndu-mi un colț de casă. Eu știu c-atunci voi fi într-alt loc mai liniștit, totuși arbitrarul acesta, pe care îl văd în juru-mî neconținut,

îmi produce o suferință fizică. Mă înăbuș și parcă simțesc sînge în beregată; văd că am dușmani pe care nu-i merit, simt țesîndu-se în juru-mi o coaliție a răutății și-a interesului sălbatic, căreia nu-i pot opune nici înverșunarea resentimentului, nici răutatea necesară. N-am putut urî, asta mi-a fost slăbiciunea. Ironia și zîmbetele mele au fost înșelătoare și s-au substituit energiei și acțiunii. Cît am fost sărac, am putut sta liniștit în găoacea mea, ca un melc... Averi nevinovate nu prea cunosc; un om de treabă nu se îmbogățește decît printr-o întîmplare. S-a întîmplat să-mi cadă și mie în cap asemenea întîmplare, văd că-i dură ca un bolovan. Eu aveam probabil altă menire, nu să devin proprietar fără voie. Am intrat într-un tumult cu care n-am nici o posibilitate de armonizare. Ce-mi pasă mie de politică și de afaceri? Am fost de cîteva ori la Cameră, ca la un spectacol. Am văzut acolo mulți oameni care ar trebui să moară perpendicular și cucoane multe, în rochii cam scurte. Am auzit vociferări, am văzut gesturi furioase. Am auzit înșfîrșit moara umblînd întruna, dar nu curgea făină. Într-o discuție de principii, niște indivizi cu ochii holbați s-au repezit la un *leader* al minorității ca să-l apuce de barbă și să-i strice reputația. Odinioară regii aveau bufoni, acum se vede că au parlamente. În toate acestea eu nu am ce căuta, căci eu sînt feciorul omului din lună, cum îi spunea, tatei, mama. Și pentru că drepturile stăpînirii sînt teribile și primejdioase, — oamenii care mă prigonesc fără să le fi făcut nimic pot găsi mijloace nu numai să mă exproprieze, dar să-mi ia și lumina soarelui. N-am nimic altceva de făcut; trebuie să mor!

Toată această înșirare de cuvinte bătrînul o debită nervos și rupt, cu voce șuierătoare și cu buza uscată.

Apoi se opri gîfîind, ascultîndu-și parcă lăuntrul bîntuit de furtună. Se ridică șovăind. Traian îl sprijini. Atihia deschise ușa. Il duseră în bibliotecă și-l lăsară în jîlt, unde rămase cu capul cufundat între umeri, cu sprîncenele acoperindu-i ochii, într-o tăcere bolnavă. Bătrînul Simandiri era cam spăriat. În atitudinea lui, Atihia văzu ș-o stînjenire pe care o înțelese, și-l pofți în șoaptă să meargă să guste ceva, căci se răcește mîncarea. După o clipă de nehotărîre, măruntul arhivar ieși oftînd, și Traian zări buzele lui Eudoxiu încrețindu-se, — ceea ce-i păru semn îmbucurător.

La ora două jumătate, tînărul Bălțeanu se înfățișă la primărie și căută cancelaria inginerilor. După cîteva nedumeriri și trimeteri, un dorobanț îl introduse într-o cameră destul de întunecoasă, unde un tînăr simpatic, așezat în lumina prielnică a unei ferestre, cetea o scrisoare. Cu oarecare regret își întrepruse îndeletnicirea și întrebă pe Traian cu ce chestie ar putea să-i procure plăcerea unui serviciu. La întrebările lui Traian, se grăbi să răspundă c-un zîmbet:

— Strada Triumviri ? Da. Știu de așa ceva.

— E într-adevăr vorba de o expropriere, ori numai de un proiect ? întrebă Traian.

— Ce-aș putea să vă spun ? răspunse tînărul. E un proiect. Ca să se facă această expropriere, aveți nevoie de multe stăruinți...

— Serios ? răspunse vesel Traian. Vă rog să credeți că voi stăruii din toate puterile...

Strînse mîna tînărului și-l lăsă puțintel uimit. Apoi ieși la aer, dispus, — cu impresia că toate cîte se fac și se proiectează în jurul bătrînului Eudoxiu nu sînt decît niște spărietori. «Puțină răbdare și vor fi înlăturate, murmură el. La un moment dat aveam

impresia că trebuie să chem pe tata. Dar nu va fi nevoie...» Zîmbea, și, cînd își întoarse privirea în afară cătră lumea din juru-i, văzu că-i răspunde c-un rîs plin și alb o față zglobie, care pășea îndrăzneț, c-un mănunchi mare de liliac în brațe. Avu impresia că rîsul care trecea îi era cunoscut. Voi să se întoarcă în loc. Era în piața Sfîntului Gheorghe, la confluența Lipscanilor. Din mulțime, cineva i se puse în cale. Auzi un glas prietinos și văzu silueta elegantă a domnului A. Florescu.

— Te salut, domnule Băltene... După cît văd, îți place liliacul. Ești bun să-mi acorzi două momente de întrevorbire ?

— Mă rog, poftim, răspuse Traian ; dumnitale îți plac casele.

— N-am nimic de obiectat ; aș dori numai să număr un adversar mai puțin.

— Va trebui să treci peste trupul lui ! declamă ușor tînărul.

— E într-adevăr așa de îndîrjit ? Războaiele noastre sînt de obicei scurte, numai tratativele de pace durează mai lung. Eu consimt la despăgubiri.

— Iubite domnule Florescu, răspuse Traian c-o voce nu tocmai stăpînită ; altădată făceai o literatură onorabilă, asta pe care o faci acum jighește. La revedere ; îmi place mai mult liliacul.

— Eu prefer casele, răspuse domnul Florescu răsucindu-se în loc și salutînd cu răceală, cu buza disprețuitoare.

«Trebuia să-i răspund mai calm și mai tăios», se gîndea Traian, trecînd prin Lipscani. Avea în el o bucurie copilărească și impresia de siguranță îi crescua. Această impresie și vioiciune, și veselie lui, făcură bătrînului Eudoxiu mai mult efect decît o doctorie

galbenă dintr-o sticlută cu eticheta roșie. Profesorul petrecu deci liniștit după-amiaza. Nu se auzi nici glasul de flaut. Clădirea părea că și-a reluat vechea și domoala ei somnolență. Și-n umbra serii, Aтиhia inspectă zăvoarele de la uși și ferestre, pășind și zvîcnind înainte cu trupul și capul, ca o găină.

Domnul Iancu Bălteanu sosi la București c-o săptămînă în urma lui Traian, adică într-o vineri, 7 mai. Aducea cu el o nădejde neliniștitoare, o nedumerire și multe reproșuri ale doamnei Bălteanu pentru Traian. Domnișoara Emi îi încredințase ș-o epigramă destul de spirituală, însă la scoborirea din tren, după o noapte tulbure, avocatul nu-și mai aduse aminte de ea. «Ce să fac acuma? se gîndi avocatul, trăgînd din buzunarul vestei și mai cetind o dată telegrama iscălită A. Florescu, Str. Domnul Tudor 8 bis. Să mă duc la adresa aceasta, e prea dimineață. Trebuie să văd întâi pe Traian.»

Fără îndoială, așa era mai bine. Ca să-i facă reproșurile cuvenite, pe de o parte, pentru că n-au primit de la el decît o scrisoare cu totul neînsemnată, și pe de alta pentru că e necesar să vadă ce se petrece cu bătrînul Bărbat și cu casa. După discuții lungi la Iași, au ajuns la convingerea că telegrama, vorbind de o afacere importantă, are legătură cu chestia care-i preocupa. Traian va fi creat dificultăți oamenilor de afaceri, conchidea cu mîndrie doamna Bălteanu. Prin urmare e neapărată nevoie de intervenția experienței și echilibrului.

După ce ia primele informații în strada Lepidopterului, se duce imediat să vadă pe personajul misterios cu telegrama, cum îi zicea Emi.

Înainte de a se coborî din trăsură la numărul 14, în strada Lepidopterului, Iancu Bălteanu judecă dintr-o

aruncătură de ochi clădirea, colțul și poziția aproape de centru, ca un vechi om de afaceri. Se coborî multă-mit și, intrînd în gang, se întîlni cu domnul Stelea, care ieșea corect, cu baston, cu gambetă și cu țigara în gură.

— Dumneavoastră probabil că veniți cu trenul de Moldova ? întrebă zîmbind funcționarul comercial.

Advocatul recunoscuse faptul și fu uimit, fără să-și trădeze impresia.

— Probabil că am onoarea să vorbesc cu domnul Iancu Bălțeanu ? urmă cu politeță domnul Stelea. Nu trebuie să vă mirați prea mult de ce vă spun, șopti el, rizînd discret. E firesc să veniți întîi aici ; însă sînteți cu nerăbdare așteptat în altă parte...

După ce se recomandă, scurt, Stelea, și scutură cu tărie mîna lui Iancu Bălțeanu, ieși cu demnitate în stradă, aruncînd țigara și pipăindu-și, din obișnuință, gulerul și cravata.

Bălțeanu sună și Atilia se înfățișă cu grijă și cu luare-aminte. Dar cînd înțelese că persoana aceea căruntă e tatăl lui domnul Traian, deveni veselă, se feri din prag și pofți pe «boier» să intre.

— Domnul Traian s-a sculat. Scrie.

Advocatul intră fără nici o pregătire la băiat, fu fericit de mirarea și de ochii lui bucuroși ; îi strînse mînile și-i atinse fruntea cu buzele.

— Bine, frate dragă, se poate ? strigă el brusc și afectuos ; se poate să ne lași așa, fără de nici o veste ? Se poate să nu ne scrii ? Maică-ta mai ales e foarte neliniștită și îngrijată.

— Am scris, răspunse Traian cu indoială și cu jumătate de glas.

— Asta se chiamă a scrie ? Zece rinduri e scrisoare pentru o mamă ?

— Unchiul doarme? se adresa Traian Atihiei, cu aceeași voce scăzută.

— S-a trezit, răspuse femeia, dar încă nu s-a sculat.

— Tocmai acum, reluă Traian, mă pregăteam să scriu o scrisoare kilometrică. Asta ar fi mulțămît-o pe mama. Și tocmai voiam să te rog să vii câteva zile la București... E o potrivire minunată că ai venit singur.

— Am un termen la Casație, răspuse Bălteanu. Și m-am gândit că poate să-ți fiu și de un folos cu împrejurarea asta. Ai nevoie într-adevăr de mine? Ce s-a întâmplat?

— Nimic deosebit, afară de ceea ce v-am scris, foarte sumar, recunosc... mărturisi tînărul.

— Vezi că ești vinovat? Și Bălteanu îl amenință cu degetul zîmbind. Spune, ce este?

— Nimic deosebit; totuși, dacă s-ar putea, aș vrea să previn atacurile dușmanilor noștri.

— Care dușmani?

— Sînt mai mulți, vorbi Traian însuflețindu-se. Eu bănuiesc că au un interes de speculă, ca să puie mîna pe proprietatea unchiului Eudoxiu. E o proprietate la colț și aproape de centru; poate fi transformată în prăvălii, în birouri, în depozite — mai știu eu? Așa bănuiesc, cel puțin. Și văzînd că noi n-avem de vînzare...

— Ce n-aveți de vînzare?

— Casa. Văzînd că n-avem de vînzare casa, au început o serie de intrigi și procese, ca să ne exaspereze...

— Înțeleg. Legea excepțională a chiriilor poate da naștere la așa ceva. Însă afară de procese și de șicane, nimic serios nu poate rezulta. Și nimic nu poate sili pe Eudoxiu Bărbat să schimbe o valoare imobiliară, solidă, pe hîrtie monedă cu curs forțat.

— Se-nțelege, nimic nu ne poate sili. Inșă unchiul e un om care a avut totdeauna groază de lucruri de acestea. Și mai cu samă acuma are nevoie de liniște, căci e bolnav. Oamenii cu care ne luptăm vor să ne facă să cedăm sub amenințări de expropriere, cu larmă și zgomote, cu scandaluri, cu tot felul de meschinării care înveninează pe un cărturar pașnic și bătrîn. Dacă ți-aș număra toate prostiile la care se dedau, ai rămînea uimit.

— Expui foarte bine chestia... zîmbi satisfăcut Iancu Bălteanu. Aveți procese ?

— Avem. Am intentat și noi cîteva. Ieri și alaltăieri am văzut la tribunal introduse trei hîrtii împotriva-ne pentru chirie de speculă. Astăzi desigur că se mai introduce una. Recunosc aici activitatea fostului procurator al unchiului; un avocat foarte activ și cunoscut, Gorciu, care înșă nu prea pare a se împiedica de scrupule... Nici pînă acuma n-a înapoiat procura. Și recunosc și motorul principal, în orice caz agentul acestui motor principal: un oarecare A. Florescu...

— Locuiește în strada Domnul Tudor, 8 bis ? întrepruse Iancu Bălteanu. Și imediat văzu că nu trebuia să facă această întrerupere.

— Nu știu unde locuiește. Il cunoști ? întrebă Traian. El spunea că te cunoaște — cum de altminteri cunoaște pe toți ieșenii.

— Se poate; dacă-i acel care a fost prin Iași, îl cunosc, îngîmă avocatul.

Se gîndi că băiatul n-a dat importanță întreruperii. Privirea, întunecată o clipă, i se înveseli iar. Ațihia îi observa atentă, cu mîinile în buzunarele șorțului și zîmbea satisfăcută, cu toate că înțelegea prea puțin.

— Acuma sînt grăbit, vorbi Iancu Bălteanu, trebuie să văd întăi de mica afacere pentru care am venit. Pentru chestia ta mai rămin cîteva zile, dacă va fi nevoie. Studiem împreună toate dosarele, și te pot asigura că nu plec pînă ce nu scoatem un lucru limpede din toată această afacere tulbure. Ești mulțămít ?

— Sînt mulțămít, răsponse Traian vesel și sigur de sine.

— Atuncea-i bun. Ne vedem înainte de masă.

— Pofțiți la noi la masă, întrerupse Aihia.

— Da ; se poate ; mulțămesc. Atunci am să văd și pe Bărbat. Acuma nu-l pot aștepta să se scoale. Și mai vorbim atuncea, fiind și el de față. Și pe urmă chestiile noastre personale le punem la cale între dosare, cu legea și procedura în mină.

După plecarea lui Iancu Bălteanu, Traian intră la profesor. Il găsi în jilțul lui. Fu primit c-un zîmbet palid de suferință. Bătrînul părea mai slăbit ; avea buzele albe și ochii lucitori. Mărturisí totuși lui Traian că se simțește mai bine decît în ajun.

— A venit tata... zise Traian, cu oarecare sfială.

Bătrînul primi nepăsător vestea.

— A venit cu trenul de dimineață, avea afaceri și-a plecat îndată. A spus că se-ntoarce. Astăzi voiam să-ți spun că aveam intenția să-i cer unele sfaturi. Tata e un mare meșter al șicanei.

— A venit fără să-l chemi ?

— Da. Are o afacere la Casație.

— Foarte bine. Desigur, l-ai poftit la masă... Doresc isă-l văd.

Cu tot accentul neprietinesc al glasului, tînărul primi ca pe ceva plăcut fraza din urmă. Totdeauna pomenirea neamurilor de la Iași se făcea într-o atmosferă penibilă. Condescendența bătrînului îi părea nu

numai un semn de dragoste pentru el. Afacerea îi apărea și mai sigură, și lupta câștigată.

La intrarea Lipscanilor, Iancu Bălțeanu se întâlnește din nou cu domnul Stelea, care-l salută cu politețe și respect și-l opri.

— Stimate domnule Bălțeanu, tocmai vă căutam. Permiteți-mi să vă întreb dacă doriți să vedeți pe domnul A. Florescu.

— Imi vorbești din partea lui ?

— Fără îndoială. Ați primit de la dînsul o telegramă.

— Tocmai. Ș-acuma mă duceam în strada Domnul Tudor 8 bis.

— Atunci fiți bun și mă întovărășiți pînă la Bursă. Domnul Florescu v-așteaptă acolo.

Astfel s-a îndeplinit această fatalitate. Și domnul Stelea, după ce puse față în față pe cei doi oameni, se retrase în îmbulzeala și murmurul enorm al străzii. Domnul Florescu se arătă foarte vesel și foarte mulțumit de întâlnire ; Iancu Bălțeanu fu rezervat. Publicistul și omul de afaceri făcea însă, zîmbind în sine, constatarea că totuși s-a răspuns destul de grabnic telegramei sale. Deci s-ar cuveni ca jocul să fie mai puțin fățarnic.

— Iubite domnule Bălțeanu, vorbi el desmierdător, te-am chemat de la Iași, ca să-mi faci plăcerea să bei cu mine o bere la Bulevard. Aici, în strada Doamnei, în fiecare clipă un individ îți pune cotul în coastă ; la fiecare pas țîrnie soneriile cinematografelor ; e o huruială de tramvaie, ș-o harmalaie, cum se zice pe la noi, de nu s-aude nici în cer, nici pe pămînt.

— Nu beau bere înainte de masă, răspunse avocatul.

— Nici eu — ceea ce-i foarte potrivit, ca să putem vorbi o jumătate de ceas.

— Bine, zise cu demnitate Bălteanu, să vorbim dacă-ți face plăcere dumnitale.

— O foarte mare plăcere, te asigur, iubite și stimate domnule Bălteanu. Să intrăm și să ne așezăm la o masă mai retrasă. Chelnerul îmi cunoaște obiceiurile și se va grăbi s-aducă două pahare de băutură blondă; în urmă ne va lăsa în pace.

— Mă vezi răbdător și liniștit, declară Bălteanu așezându-se pe scaun.

— Asta-i semn de cumințenie și prevedere, iubite și stimate domnule Bălteanu, și simt că nu m-am înșelat în prevederile mele. Fiul dumneavoastră, care e un tânăr remarcabil din multe puncte de vedere, nu-i nici răbdător, nici liniștit. Zilele trecute mi-a făcut o adevărată declarație de război.

— De ce e vorba? întrebă cu mirare avocatul.

— Întâi m-am prezentat acasă la bătrînul Eudoxiu Bărbat, urmă Florescu trecînd peste întreruperea partenerului său. Nu vrea să vîndă casa.

— Care casă?

— Nu vrea să vîndă casa și e cu tărie sprijinit de Bălteanu-junior. Ori, domnule Bălțene, un lucru voiam să-ți comunic dumnitale, care ești un om cumințe. Noi oferim pentru proprietate un milion și jumătate. Faceți puține investigații și vă veți convinge ce înseamnă această sumă pe lîngă ceea ce raportează în prezent casa. Am mai putea aștepta; am pus în mișcare mijloace, care, dat fiind cu cine avem a face, ne vor procura rezultatul dorit. Eu însă am nevoie de grabă. Afacerile nu se fac în ziua de astăzi cu întîrziere. Cer sprijinul dumnitale.

— Domnule Florescu, răspunse avocatul, fiul meu,

cu care am vorbit mai adineaori, e de părere că la o proprietate ca aceea despre care e vorba, nu se pierde nimic așteptînd. Din contra. Trebuie să mai recunoști că un imobil e o valoare reală. Eventualii moștenitori de mîine ar putea să regrete o vînzare pripită.

— Toate raționamentele acestea mi le-am făcut și eu, reîncepu cald și prietinos publicistul. Mi-am spus chiar că o sumă de bani, oricît de mare, își poate schimba destinația, ori se poate risipi. Totul e posibil. Cu toate acestea, domnule Băltene, îndrăznesc să solicit a doua oară sprijinul dumnitale. Iată argumentele mele. Presupun că moștenirea va fi a dumneavoastră. Va fi o moștenire. Socot că intențiile testatorului nu se vor schimba dacă în loc de imobil veți avea de-a face cu o respectabilă sumă lichidă. Vă rog să nu mă întrerupeți, căci sînt gata să declar că nu trebuie să ținem socoteală de acest lucru. E indiferent dacă moșteniți ori nu. Folosul dumneavoastră e altul și imediat. Despre asemenea lucruri nu puteam vorbi nici c-un bătrîn imbecil, nici c-un tînăr naiv. Cu dumneavoastră voi vorbi.

— Aștept o explicație... murmură nepăsător avocatul.

— V-o dau imediat. Eu, stimate și iubitule domnule Bălteanu, am fost totdeauna un om franc. Imi place să joc pe față. Puteam să vă ofer pentru intervenția dumneavoastră un onorariu de o sută mii lei. Puteam să vă ofer două sute de mii. Aceștia sînt bani imediați și mai siguri decît moștenirea. Ca să vedeți însă că aveți a face cu un om de onoare, vă voi face descoperirea că mi-e necesară achiziția imediată a acestei proprietăți pentru motivul că este supusă exproprierii.

— Asta nu-i scade valoarea ?

— O scade, firește, pentru cei ce au acum proprietatea. Pentru mine însă, și numai pentru mine, vă rog să fiți atent, această expropriere înseamnă aur. Proprietatea va valora după aceea indiferent cât. Eu însă voi putea dobîndi un preț de expropriere pe care dumneavoastră nu-l puteți bănuși. Ce preț de expropriere crezi dumneata, domnule Bălteanu, că pot eu dobîndi ? întrebă zîmbind Florescu.

Advocatul tăcu.

— Acest preț, pe care numai eu îl pot dobîndi, pentru motive mie cunoscute, se poate ridica la patru sau la cinci milioane. Vă ofer dumneavoastră un milion. Proprietatea o plătesc ceva mai mult decît face. Nu e asta o afacere serioasă ? Puteam eu însă să o prezint așa bătrînului profesor și tînărului său amic ?

Bălteanu părea gînditor.

— Nu puteam s-o prezint, urmă Florescu, și nici n-am prezentat-o. Iar ca încheiere mai am de adăugat două cuvinte. Eu am posibilitatea să lichidez îndată chestia exproprierii. Clădirea principală nefiind atinsă, valoarea imobilului nu va scădea simțitor. Voi revinde și-mi voi scoate banii. Din prețul de expropriere dumneata cîștigi un milion. Alții vor mai avea de două ori cît dumneata. Mie îmi va rămînea restul : un milion, un milion și ceva — asta n-are importanță, căci eu mai am notate în carnetul meu încă o mică serie de asemenea clădiri care urmează să fie expropriate. E și asta o mică specialitate. Afaceri, domnule Bălteanu, sînt. Trebuie să le cauți, să le găsești și să le realizezi.

— Așa este... încuviință domnul Bălteanu.

Un fulger scăpăraseră pe dinaintea ochilor săi. Totuși se stăpînea, încerca să judece limpede, și înțelegea din ce în ce mai bine că, la urma urmei, i se cerea o

simplă intervenție, un lucru destul de nevinovat și de onest.

— Am pus în mișcare alte mijloace... reluă încet Florescu : intervenția dumnitale poate să fie mai hotărâtoare și mai grabnică... Chelnerul meu, urmă c-un ton vesel omul de afaceri, îmi știe obiceiurile. Dacă-i fac acuma un semn, înlătură paharele de bere care e o băutură cu totul lipsită de savoare. Ne aduce în loc două pahărele de coniac vechi și veritabil. Le putem ciocni, și între oameni de cuvânt afacerea se poate socoti încheiată.

— Fără nici o garanție ? întrebă avocatul, c-o privire fixă și rece. Inima îi bătea însă destul de grăbit.

— Asta e o afacere de amănunt și sînt cu totul la dispoziția dumnitale, răspunse Florescu și făcu un gest grav, la care chelnerul răspunse c-o grabă uimitoare.

Intorcîndu-se spre liniștita casă din strada Lepidopterului, Iancu Bălteanu vîntura în minte gînduri felurite. Fără îndoială soția lui dovedise mare pătrundere și fineță, ceea ce nu se întîmplă deseori sexului slab. Fatalitatea îl purtase o viață întregă prin meandrele-i leneșe, ca să-l scoată destul de tîrziu la ade-văr. De și făcea această constatare filosofică, totuși se găsea vinovat pentru lipsa lui de îndrăzneală, pentru apatia în care trăise cei mai buni ani ai vieții. «Cu toate acestea nu e tîrziu nici acuma : o afacere bună e totdeauna binevenită.» Și găsea în această constatare o deosebită mîngîiere. La urma urmei, nu era vorba decît de-o simplă intervenție : și se pregăti s-o facă energetic.

Fu primit de bătrînul Eudoxiu cu o răceală care îl jigni întrucîtva. Arhivarul însă și Aтиhia îi dovedeau, și prin vorbă și prin gesturi, o simpatie deose-

bită ; puținel cam silită poate, însă destul de măgulitoare.

Îndată după masă, Traian deschise convorbirea pe care tatăl său o aștepta cu aspră nerăbdare. Bătrînul profesor sta cufundat în jîlțul lui, cu ochii pe jumătate închiși, slab și aproape nepăsător.

— Pe drum m-am gîndit la chestie, începu fără grabă Iancu Bălteanu. Am privit-o întăi dintr-un punct de vedere cu adevărat negustoresc. Ce venit aduc astăzi casele ?

— Avem unsprezece chiriași, răspunse Traian. Scăzînd dările, totalul chiriilor se urcă aproximativ la o sută de mii de lei.

— Din care s-ar deduce reparațiile și destule alte cheltuieli, observă avocatul. Cifra pe care o dai ca venit este cam umflată. Cred că nu mă înșel.

— Ai dreptate, așa este.

— Socoteala aceasta, urmă Bălteanu adresîndu-se lui Simandiri, am făcut-o ca s-o pun în față cu suma ce se oferă pentru casă. Oferta se ridică la un milion jumătate.

Bătrînul Eudoxiu ridică deodată pleoapele și întoarse ochii fără a se clinti.

— De unde cunoști dumneata suma aceasta ?

— O cunosc ; ai vorbit și dumneata de dînsa în scrisoare, se grăbi să răspundă Bălteanu. În acest caz, o socoteală simplă, punînd numai un procent de zece la sută, ne arată un venit curat de-o sută cincizeci de mii de lei la un capital de un milion jumătate.

Simandiri dădu semne de aprobare. Profesorul își întoarse iar privirile. Vorbi liniștit și tăios :

— Socoteala aceasta nu mă interesează, întrucît nu vreau să vînd casa.

— Înțeleg, răspuse Bălteanu. Nici nu insist. Cred însă că-i de datoria omului să examineze afacerea pe toate fețele. Mi-ai vorbit dimineață, se adresa el iarăși lui Traian, despre o serie de procese.

— Da, răspuse tânărul, cred însă, ca și dumneata, că nu prezintă o deosebită dificultate; nădăjduiesc să le scot la capăt.

— M-am gândit la asta, vorbi cu gravitate Bălteanu; și lucrul nu mi se pare chiar așa de ușor. Cunosc bine legea excepțională a chiriilor și am avut la Iași cazuri nenumărate în această speță. Vădit, legea aceasta e în favoarea chiriașilor. De aceea, de cele mai multe ori, proprietarul e nevoit să suporte, pe lângă neliniște și mizerii, nedreptăți și cheltuieli istovitoare.

— Ce vrei să spui? șopti a treia oară Eudoxiu.

— Vreau să spun că, pe cât înțeleg, chiriașii dumneavoastră sînt aliați cu cei ce vor să cumpere casele. Micile răutăți pot fi infinite. N-ai cum reacționa împotriva lor. Inscenările de procese de speculă vă pot ținea pe loc ca-ntr-o mlaștină. Și mai este un lucru la care nu v-ați gândit, dar la care se pot gândi adversarii dumneavoastră. Rînd pe rînd aceiași chiriași pot introduce cereri *in refere* pentru reparații. Ș-atunci vă puteți trezi cu devize de reparații de sute de mii de lei la o chirie cu mult, cu mult mai mică. Vă mărturisesc c-am văzut cazuri cînd proprietarul era bucuros să scape de chiriași cu casă cu tot. Nu-i trebuia nimic, decît liniște. Și n-am isprăvit, mai este ceva. Mai este chestia exproprierii...

— Comuna n-are nici o grabă, observă Traian.

— De acord, însă chestia o pot grăbi cei ce au interes.

Urmă o tăcere penibilă. Traian se simți deodată

stînjene și încurcat. Bătrînul Bărbat se sili iar să-și înalțe fruntea și rosti c-un accent de îndîrjire :

— Dumneata zici că aperi cauza mea ? Imi propui să cedez ? La așa ceva poate să-ți răspundă băiatul. Eu nu mai am nimic de zis.

O clipă, Traian primi pînă în suflet privirea de ură îndreptată împotriva tatălui său. Tresări.

— Este o cauză dreaptă, strigă el, cu ochii fierbinți. Am credință în ea. Noi nu cedăm !

— N-am nimic de zis, încheie c-un zîmbet Bălteanu, eu vă voi ajuta din toată inima. Avem să ne mai gîndim ș-avem să mai vorbim ; nu-i așa ?

Bătrînul Eudoxiu întoarse capul spre umbra bibliotecii. Tăcu îndărătnic. Arhivarul trase o carte dintr-un raft și începu s-o cerceteze atent. Iancu Bălteanu ieși. Traian îl urmă în antret.

— Cînd ne mai vedem, tată ? vorbi el, fără să-l privească.

— Mîni după amiază, răspunse Bălteanu. Mai gîndește-te și judecă cu răceală.

Întors în bibliotecă, tînărul își luă locul pe scaunul lui, așteptînd. Într-o vreme Eudoxiu oftă. Își întoarse privirea și văzu în ochii copilului o lumină intensă de dragoste.

— Cu toate că mă simțesc obosit, zise el zîbind, cred că tot mai putem să ne facem drumul pînă la prietinul nostru Körner. Joc o partidă de șah cu Simandiri. Poate e cea din urmă.

Traian își simți lacrimi în priviri.

În noaptea de vineri spre sîmbătă, un zgomot harnic începu la etaj, deasupra odăilor bătrînului Eudoxiu Bărbat. În liniștea clădirii tresări deodată o pulsație de febră, și Atihia începu a umbla nesimțit prin colțuri, oprindu-se și pornind iar, ca o fantasmă osî-

dită, pînă ce însfirșit înțelese că era vorba de același război. Așteptă să fie chemată de profesor; stăruie cu urechea alipită la ușa lui. Neauzind nimic, nici un semn, nici o chemare, îndrăzni; bătu în ușă și se strecură în biblioteca largă. Candela pregătită de ea, ca-n fiecare sară, ardea pe marginea biroului, ca un ochi al singurătății, împresurat de cercuri de umbră.

— Dumneata ești, Atihie? întrebă cu glas obosit și liniștit bătrînul, din colț, de pe patul lui de campanie.

— Eu sînt, domnule profesor. Credeam c-aveți nevoie de mine.

— Nu, Atihia, n-am nevoie. Aud zgomotul, însă sînt liniștit.

— E un război de țesut.

— Da, am înțeles îndată. Ii număr bătăile.

Atihia se retrase spre ușă, dar se opri iarăș deodată. Primise în auz acorduri de muzică.

«Domnul Stelea se ține de cuvînt», gîndi ea cu spaimă.

— Mi se pare că cineva îți face serenadă, Atihie, murmură profesorul în ungherul lui. Ascult-o cu recunoștință și pe urmă du-te și te culcă...

Femeia îl auzi rîzînd, schimbat și stîns, și se înfioră.

În antret, Atihia observă ușa de la camera lui Traian deschisă. Se apropie și bătu ușor.

— Ce face unchiul? întrebă Traian.

— Nu doarme, însă pare liniștit. L-am auzit rîzînd... scînci Atihia prin întuneric.

Tînărul se mișcă; apoi începu să umble prin odaie. Femeia înțelese că se îmbracă și va trece la bătrîn. Stăpînindu-și răsufarea, îi asculta pașii. Incepea apoi și ea să numere bătăile vatalelor și înfiorările

păreților. Mica orchestră de coarde și de flaut suna dulce în noaptea curată de mai și capetele mirate ale chiriașilor apărură la ferestre. Atihia le pîndea pe geamul ei și-și înghițea lacrimile. Într-o vreme începu să se închine, c-un murmur nedeslușit de rugăciuni și de blesteme. Nu se hotărî să se lase într-un cot, decît după ce se mai strecură o dată pînă la ușa bibliotecii și ascultă, cu răsuflarea oprită, glasul bătrînului ș-al nepotului amestecîndu-se.

Traian înțelegea mai limpede ce se ascundea în glasul trudnic al profesorului. Ca pe un copil, nu izbuti să-l adoarmă, decît foarte tîrziu, după ce-l convinse să primească o bulină de veronal. Aproape așipit, cu degetele crispate și reci, cuprindea încă mîna băiatului, murmurînd c-o veselie ciudată :

— De-o bucată de vreme în fiecare zi și-n fiecare noapte se întîmplă ceva nou. Cu toate acestea mă simt din ce în ce mai bine, din ce în ce mai bine...

Traian avu și el somnul neliniștit și înfiorat. Se trezi tîrziu și se îmbracă în grabă. Bătrînul îl aștepta — palid, însă zîmbind cu ironia-i obișnuită.

— Astăzi am fost eu mai harnic, domnule avocat. Trebuie să ies numaidecît.

— De ce, unchiule ? Nu-i mai bine să stai liniștit acasă ? Eu mă duc la primărie, să mă informez mai de-aproape de chestia exproprierii. Vom ieși după amiază, ca de obicei...

— Bine, du-te la primărie. Eu am treabă în altă parte.

În stradă, Traian se încredință că bătrînul umblă dîrz și drept, ceea ce-i părea aproape neexplicabil. Il petrecu pînă spre chei ; apoi Bărbat îl îndemnă stăruitor să-și facă cursa la primărie. Se întoarse acasă cu jumătate de ceas înaintea amiezii. Bătrînul încă nu sosise. Lipsea și Simandiri. Tatăl său îl aștepta.

— Ieri, dragul meu Traian, au fost așa împrejurările, îi zise Bălteanu, încît n-am avut răgaz să-ți arăt ce este acasă. Îndeosebi, voiam să-ți vorbesc despre maică-ta. Voia să vie și ea ; e nervoasă, te dorește ; nu știe ce ți se întîmplă. Ar fi vrut să aibă informații despre condițiile în care stai aici, la vărul ei. Dacă ai vrun avantajiu, vreo speranță pentru viitor...

— Afacerea asta încă n-am discutat-o cu unchiul, zise Traian.

— Cu toate acestea este o chestie importantă pentru tine. Maică-ta are dreptate. Am avut prilej să mă conving că de data asta a văzut lucid.

— Ce-a văzut ? întrebă cu oarecare curiozitate tînărul.

— A văzut încă de cînd am cetit, la Iași, scrisoarea, că aici se găsește temeiul pentru zestrea surorii tale și pentru stabilirea ta definitivă. Noi acuma putem zice că ne-am împlinit datoria.

— S-a gîndit mama la asta ?

— Se-înțelege că s-a gîndit. De ce să nu se gîndească ? M-am gîndit și eu. Mie mi se pare curios că asta te miră. La urma urmei, care-i scopul nostru pe lume, după ce-am învățat, și ne-am străduit, și ne-am făcut datoria ? Nu cumva să trăim din vorbe frumoase și deșarte ? Am mîncat o viață din pînea asta și nu pot zice că m-am săturat. Cum spunea și maică-ta : uită-te în jurul tău și vezi prostia și îngîmfarea stropindu-te cu noroi. E adevărat, trebuie să fii cinstit, dar nu urmează că trebuie să fii prost...

— Tată, zise deodată Traian, nu înțeleg de ce vorbești în felul acesta și de ce ești așa de neliniștit și de nervos.

— Cum neliniștit ? Cum nervos ? grăi grăbit Bălteanu, aprinzîndu-se. Mă întrebi tu pe mine de ce

vorbesc așa ? Apoi bine, ieri de pildă, ce inteligență ai dovedit tu, cind n-ai înțeles nimic din ce trebuia să înțelegi ?

— Ce trebuia să înțeleg ?

— Trebuia să înțelegi că această afacere trebuie să se facă ! izbucni avocatul.

Traian trecu spre ușă c-un fel de spaimă, aplecându-și urechea.

— Trebuia să-nțelegi că-ntăi e în interesul tău, urmă Bălteanu.

— Nu pricep. Trebuie să vindem casa ? De ce ?

— Pentru că eu cred că e spre folosul nostru. Și dacă vrei o explicație, la urma urmelor, ți-o pot da. Trebuie să vorbesc cu tine ca c-un copil. E vorba de interesul pe care-l are cineva în această expropriere.

— Exproprierea aceasta e un lucru fără importanță, obiectă Traian. Am fost și-n dimineața asta la primărie. Rectificarea străzii Triumviri nu ne atinge decît în parte, o să dăm ceva din locul viran și din atenanțe. Clădirea principală rămîne intactă.

— Crezi că eu nu știam așa ceva ? Asta menține valoarea casei. Exproprierea însă își are și ea valoarea, o valoare cu mult mai mare. Tu nu vrei să înțelegi că este la mijloc un interes mare ? E interes să se facă o expropriere în condiții excepțional de avantajoase. E vorba de milioane. Ce te uiți așa la mine ? Înțelege și fii rezonabil. Casa trebuie vîndută...

Traian primi ultimele vorbe ale lui Bălteanu în obraji : sîngele izbucni în el, pălmuindu-l.

— E vorba de o afacere cu primăria ? vorbi el îndrjit deodată. Am auzit bine ?

— Ai auzit bine, răspunse cu răceală avocatul. Înșfîrșit, ai înțeles.

— E vorba de un consorțiu care se folosește în chip așa de larg de banul public ?

— Ai găsit o formulă. Asta ce ne interesează pe noi ?

— Mă interesează. Căci eu, la ora trei, pot depune la primărie o declarație, iscălită Eudoxiu Bărbat, prin care cedăm fără nici o pretenție locul expropriabil, după plan. Cum ți-am spus, am văzut planul. Și-atunci interesul de care vorbești, devine nul.

— Băiete, nu vorbi prostii ! grăi sever și amenințător avocatul. Nu-ți dau voie să faci așa ceva. La urma urmei, încă o dată, e în folosul tău. Pentru numele lui Dumnezeu, — nu te înțeleg deloc... Mi se pare că n-aud bine. Asta e idiotie curată ! Ai să mă-nveți tu cum se face o afacere ?

Traian simți că se dărimă ceva în el. Tinereța și viața lui întregă se surpau cu sunet. Tatăl lui îl privea rânjind din pragul unui trai lung de mediocritate cinstită. Rânjea și-l privea cu ochi de dușman, — cu efortări înfricoșate de a trece de la hotarul unei pustii într-o oază de mult râvnită.

— Imi ceri într-adevăr să mă dezonzorez ? strigă el cu învierșunare, ca și cum glasul i-ar fi tresărit sub bici. Imi ceri dumneata mie să mă dezonzorez ? Dumneata ai trimes lăutarii și războiul de astă-noapte ?

— Ești un prost ! strigă furibund Bălteanu și ieși trântind ușa.

Athia, cu mâna la gură, îl privi trecînd furtunos. Apoi făcu un pas spre Traian și încercă să-i spuie câteva cuvinte, arătînd spre bibliotecă. Traian înțelese însfîrșit că bătrînul s-a întors și se năpusti într-acolo.

Bărbat sta în jilț, ou fruntea înălțată, cu urechea atentă la grătarul ventilatorului care răspundea în

odaia lui Traian. Când văzu pe băiat, clipi și-și lăsă capu-n piept.

— Am auzit... șopti el; și întinzînd mîna-i albă, cuprinse tremurînd de grumaz pe băiat, aplecîndu-l adînc, parc-ar fi vrut să-i destăinuiască ceva la ureche.

— Vor să te asasineze! strigă tînărul, fulgerat de un gînd grozav, și începu a plînge, nescăpînit și nervos.

Bătrînul îl lăsă să plîngă. Apoi îi puse mîna rece pe frunte.

— Ți-am spus, se sili el c-un zîmbet uscat, că noi sîntem din alt neam. Iată pe birou copia unui testament pe care l-am depus astăzi la notariat. Fii cuminte, fă ce spun eu acolo, și nu vinde casa. Fă primăriei donația. Cu asta cred că am cîștigat biruința, și se cuvine ca unul din noi să rămîie pe cîmpul de luptă...

Din ceasul acesta, bătrînul tăcu. Traian simți pătrunzîndu-l un venin mistuitor. O revelație bruscă și dramatică, iscată în pripă, se desăvîrșea în el. Avu pentru bătrînul maniac o putere de durere pe care nici nu și-o bănuise. Și-i închise ochii plîngînd și amestecînd lacrimile pierderii acesteia cu ale celei dintăi.

Sîmbătă, la 9 mai, apăru în gangul casei din strada Lepidopterului 14 semnul morții: negru și alb, ceea ce dădea bătrînei clădiri o înfățișare de rîs sinistru. Îngroparea profesorului Eudoxiu Iosif Bărbat avu loc luni, la 11 mai, cu totul neobservată și fără nici un răsunset în presă. Tînărul poet ieșan se închise neurastenizat în umbra bibliotecii, c-un fel de încredințare stranie că e fiul mortuului, care lucru, după părerea mea de medic, nu prevestește nimic bun.

Februarie 1923.

NOTE

Pășind pe front în 1917, îndată după crâncenele lupte de la Mărăști, directorul ziarului *România* văzuse răniți zvîrcolindu-se în sânge, trupuri schilodite, ochi înghețați și pe cei care stăteau în umezeala șanțurilor, în negura crudelor așteptări, sub tunuri și mitraliere; cetise felurite rapoarte militare și ascultase tot felul de povești ale celor scăpați ca prin minune din focul războiului; și totuși, poate pentru că a cunoscut-o mai bine, cel mai tare a fost impresionat de dezolarea dindărătul frontului — cu cortegiul ei de foamete, boli, debandadă și haos — care plutea ca un zăbranic negru în cîmpii, sate și țîrguri — pretutindeni în aceste ceasuri de apocalips (*Învierea*¹)... Întinderea dezastrului provocat de război în întreaga țară avea s-o adîncească întăia oară în primăvara anului 1917, pe cînd capriciul camionetei ușoare care-l ducea de la Iași la Folticeni îl silise să petreacă *Învierea* pe întuneric, la marginea Ruginoasei, — sat de pe Siret pustiit de exantematic, cu țintirumul neîncăpător față de năvala mormintelor proaspete. Făclioarele de ceară ale celor care ies de la biserică în miez de noapte îi apar ca un fantomatic cortegiu al celor rămași în viață, — ca în acea împărăție din poveste a Craiului Negru, unde prin

¹ *Adevărul literar și artistic*, 1921, nr. 23; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

cetatea mută se mișcă oameni posomorîți, în straie cernite. Și impresia e cu atît mai covîrșitoare, cu cît abia cu un an înainte, în timpul concentrărilor din 1916, aceste sate de pe valea Siretului și a Moldovei îi apăruseră vii, pline de pitoresc, de coloare și de povești — material adunat cu grijă în carnețelul ce-l purta întotdeauna cu dînsul și publicat apoi, în același an, la revista *Viața Romînească*, sub titlul *Povești de primăvară*.¹

Dar catastrofa războiului și atmosfera dindărătul frontului avea să le descrie pe larg în *Strada Lăpușneanu*², roman cerut de foiletonul revistei *Rampa* și pe care autorul — decretînd că e o lucrare scrisă în pripă, subiectul nefiind bine aprofundat — a hotărît să nu-l mai reediteze. Mult mai tîrziu, la cererea lui Ciornei, directorul editurii „Națională”, a reluat un fragment, alcătuiind un volumaș de o sută de pagini, care a apărut în 1932 sub titlul *Trenul Fantomă*. — Tot ce văzuse în acele zile cumplite, în Iașul înțesat de refugiați, unde Teatrul Național era transformat în azil de noapte și pretutindeni în Moldova pe unde îl purtau îndatoririle de director al ziarului *Romînia*, atmosfera haotică o trăise și el ca pe un vis rău la vremea aceea. Ca și tinărul Ploeanu, se urcase în trenul de Bîrlad, pe-o sară de iarnă, pe la orele optsprezece și plecase din gară exact peste douăzeci și patru de ore, adică a doua zi spre sară. Și el asistase la execuția din marginea țîrgului, și el stătuse de vorbă cu Adrian, în bordeiele de pe front; un Adrian pe care îl chema în realitate Petre, era scriitor și a murit curînd după sfîrșitul războiului în împrejurări dramatice. Și el văzuse fantoma cumplită a exantematicului și se încrîncenase, așa cum s-a încrîncenat de toate chipurile mizeriei umane din timpul războiului...

Otrava acumulată în acele zile l-a ars multă vreme în adîncuri și-a intrat în plămada multor scrieri ale

¹ *Viața Romînească*, 1916, nr. 4; *Cocostîrcul albastru*, *Viața Romînească*, 1921.

² *Rampa*, 1919, *Strada Lăpușneanu*, *Viața Romînească*, 1921.

lui. Jertfa inutilă a atîtor vieți omenesti l-a zguduit profund ; de aceea amintește cu atîta durere și regret de copilul cel plăpînd ce pornise în lumea viforîței să caute pe „tătuca“ — soldatul Neculai Corban — și care dispăruse în negură, — întimplare auzită de la Alexis Nour (*Ochii*¹). Tot auzită e și coincidența stranie din *Intuneric*², bucată în care sînt evocate tranșeele, recunoașterile de noapte, răniții care mor pe cîmp fără ajutor...

În haosul acesta avea să călătorească de la Folțiceni la Iași și familia lui cu întreg calabalîcul, în toamna anului 1918, cînd, cu toată încheierea armistițiului, trenurile supraîncărcate mergeau încă halandala, cu mari întîrzieri și opriri prin gări. Cum el era reținut de treburi la Iași, mutarea o făcuse singură cucoana Catincuța — soața lui — care, la fel de mărunțică și firavă ca Niculăieș Corban și tot așa de curajoasă, izbutise să se aburce cu toți cei nouă copii în tren și mai cu samă să facă schimbarea la Dolhasca urcînd copiii pe geam cu ajutorul maiorului Strat, o bună cunoștință a lui Sadoveanu care se afla întimplător în gară.

Era a doua zi de Sfîntul Mihai și căzuse ninsoare îmbielșugată, sub care rămăsese troienită casa goală și bătrîna livadă părăsită ; de sub zăpada care îl îneca, scrînciobul dezgropat ca să fie luat la Iași și în ultimă clipă abandonat cu picioarele în sus, parcă striga după ajutor. Veniseră săniile în zorii albi și luaseră pe cei nouă copii, pe mamă și pe bunică, — în vreme ce Teofil, argatul bucovinean, plecase cu încărcătura de bagaje înainte, ca să vie cu trenul de marfă. Călătoriseră toată ziua și toată noaptea, într-un tren înghețat, cu geamurile sparte prin care șuiera scuișînd omăt viscolul, debarcînd în vechea cetate a Ieșilor abia a doua zi la cinci dimineața. Aici, fuseseră pînă una alta găzduiți de bunul prietin

¹ *Adevărul literar și artistic*, 1925, m. 264. — Această bucată, ca și *Intuneric*, a apărut într-o reeditare a volumului *Neagra Șarului*, scoasă cîtiva ani mai tîrziu sub titlul *Dumbrava minunată*.

² *Universul*, 1912, nr. 270, sub titlul *Prin întuneric* ; *Adevărul literar și artistic*, 1925, nr. 243. Vezi și nota 1.

Iancu Profir, în cele patru odăiți din clădirea Uzinei Teatrului Național, — pînă avea să se elibereze o parte din locuința de la Copou încă ocupată de refugiații din București. Locuind numai două odăi din casă și pavilionul alăturat, abia în primăvara anului 1919 avea să se instaleze definitiv Sadoveanu în dealul Copoului, statornicindu-și temeinică gospodărie. Aici, în casa cu turn pătrat și ziduri ca de cetate, așezată într-un parc bătrîn pe jumătate sălbătăcit — altădată făcînd parte din pădurea Breazu — poate privi în apusurile limpezi vîrfurile Ceahlăului, fiind în același timp aproape de cenaclul *Vieții Românești* și de mișcarea literară a Iașilor.

La masa cu bănci de lemn de sub teiul uriaș, adesea poposea moș Neculai avînd poruncă strașnică de la Mihai Sevastos să nu care cumva să se întoarcă la redacție fără bucata făgăduită, pe care „conu Mihai“ o scria în două-trei ceasuri, în vreme ce el aștepta. — Dar asta ceva mai tîrziu ; în cursul anului 1919, îndată ce începe să apară *Insemnări literare*, Sadoveanu scrie pentru noua revistă, față de care are cu drept cuvînt un sentiment patern. Publică aici mai întîi *Neagra Șarului*¹, așa de mult apreciată de G. Ibrăileanu ; valea Bistriței o bătuse din 1906 împreună cu Artur Gorovei, Iancu Drăgănescu și Vasile Sadoveanu ; urcase pînă la Vatra Dornei, coborîse la vale cu plutele, cunoscuse pe munteni ; ascultase povestiri furtunoase ca și apa Bistriței și-și făcuse însemnări ; peisagiul dramatic, firea iute și năprasnică a omului ca și a naturii avea să plămădească în adîncul său cele mai reușite lucrări din cariera lui literară, culminînd cu *Baltagul*.

Pînă atunci, tot un preludiu la povestirile de mai tîrziu de la *Hanu-Ancuții*, în care valea Moldovei prinde glasul ei cu adevărat sadovenesc, sînt și cele două ultime capitole din *Cocostîrcul albastru*², — scrise acum și apărute ca fragmente : unul intitulat

¹ *Insemnări literare*, 1919, nr. 1 ; *Neagra Șarului*, *Viața Românească*, 1921.

² *Insemnări literare*, 1919, nr. 12 ; *Cocostîrcul albastru*, *Viața Românească*, 1921.

*La Hanul lui Colțun*¹ iar celălalt *Furtuna, demonul singurătății*²... ; al treilea capitol, *La crucea Hoțului*³, urmînd să apară abia în 1930, la *Adevărul literar și artistic*.

Cu unii din tovarășii de redacție — buni prietini : G. Topîrceanu, Demostene Botez, Mihai Sevastos — se ducea adesea la vînătoare pe apa Jijiei, a Prutului, în pădurea de la Bîrnova ori și mai departe, la vînat mare. Prietinel Cezar — pointerul de-atîtea ori amintit — îi însoțea cu entuziasm, alătura de set-terral bătrîn și înțelept al lui Sevastos. Se urcau în docarașul înalt tras de Corbu ori în automobil și plecau pe coclauri... Apoi să te ții povești despre feluritele întîmplări de la drum și isprăvile vînătorești întotdeauna nemaipomenite. Ibrăileanu îi asculta c-un zîmbet luminos și bun și-i credea pe cuvînt ; el, care nu ieșea niciodată din cuibul lui, în care veghea noaptea ca un huhurez, se delecta nespus de tot ce venea proaspăt din afară. Își poate închipui oricine cu cîtă plăcere a ascultat el *Pe Deleleu*⁴, cînd i-a cetit-o Sadoveanu înainte de a o da pentru *Insemnări literare*. Ședințele acestea de lectură aveau loc spre sară, cînd învia la viață nocturnul Ibrăileanu. Atunci cobora din vîrfurile Copoului și zmeul înfășurat în pelerina-i cenușie cu aripi enorme și vîzîndu-l trecînd în jos spre Universitate, traversînd cu pas domol Lăpușneanu și îndreptîndu-se spre Piața Unirii, trecătorii își spuneau :

— Aha ! Uite ! pe Sadoveanu ! Se duce la redacția *Vieții Romînești !*

Toți cei care se aflau în păr, în odăița din ulicioara Vasile Alecsandri, îl primeau cu exclamații bucuroase :

— Ei ! Ce ne-ai mai adus ? Cetește !...

El își scotea grav pălăria neagră cu bouri largi, în vreme ce un zîmbet îi însenina fruntea înourată.

¹ *Insemnări literare*, 1919, nr. 12 ; *Cocostîrcul albastru*, *Viața Romînească*, 1921.

² *Insemnări literare*, 1919, nr. 16 ; *Cocostîrcul albastru*, *Viața Romînească*, 1921.

³ *Adevărul literar și artistic*, 1930, nr. 498 (n-a apărut în prima ediție a volumului *Cocostîrcul albastru*).

⁴ *Insemnări literare*, 1919, nr. 37 ; *Neagra Șarului*, *Viața Romînească*, 1922.

Nu se grăbea să dea la iveală manuscriptul ; dar cînd îl scotea, neîntîrziat și fără un cuvînt, prindea a ceti c-un glas încă infierbîntat de emoția creației abia ieșită din adîncuri. Toți îl ascultau ca subț o vrajă ; dar îndată ce primul cuvînt rupea tăcerea lirică, reflexiile, comentariile, exclamațiile începeau a curge, copleșind pe povestitor. Apoi, „domnu Ibrăileanu“ prindea a spune și ceilalți îl ascultau cu evlavie. Criticul gusta cu deosebire povestirile de la munte, de prin codri și de pe văile apelor moldovenești, pe unde copilărise și el. Acuma, din cetatea Iașilor de unde se încuibase, doar spre Mănăstirea Neamțului ori Agapia de mai pleca uneori, verile ; dar în orbitele lui adînci și visătoare, *Bulboana lui Vălinaș*¹ se oglindea c-o strălucită intensitate, reținînd cele mai mici amănunte de descriere a naturii, cele mai fine nuanțe poetice, toate cuvintele și expresiile scoase din uitare și puse într-o lumină nouă.

Dar, în afară de ședințele de redacție, mai erau și sfaturi de noapte, în care criticul și prozatorul stăteau de vorbă despre cîte în lună și-n stele. Ibrăileanu locuia la vremea aceea pe strada Coroiu, într-o casă bătrînească din fundul unei livezi părăginite ; acolo, în fața geamului deschis asupra blindelor nopți ieșene, s-a pus la cale rămășagul cu *Oameni din lună*². Povestitorul susținea că, dacă iscălește sub pseudonim, nimeni nu va bănuî că el e autorul acestei bucăți scrisă într-un stil sobru și concis și fără nici o descriere de natură ; pe cîtă vreme Ibrăileanu era ferm convins că e cu neputință ca limba și turnura de frază să nu-l dea în vileag pe Sadoveanu. S-au amuzat indelung să aleagă împreună numele noului scriitor, — Silviu Deleanu — ; ș-au trimis bucata la *Viața Romînească*. Bineînțeleș că a fost un eveniment senzațional. Unii au recunoscut în Eudoxiu Bărbat pe acel excelent traducător al clasicilor ruși — tovarăș al lor de redacție — pe cărturarul Axente Frunză. —

¹ *Viața Romînească*, 1920, nr. 3 ; *Cocostircul albastru*, *Viața Romînească*, 1921.

² *Viața Romînească*, 1923, nr. 3—4 ; *Oameni din lună*, *Cartea Romînească*, 1923.

Mai ales Demostene Botez, însărcinat cu corectura, se frământa mereu : Cine să fie ? Cine să fie ? E scriitor format. Cum de nu știm de dînsul ?...

Bucata a apărut în revistă și a stîrnit mare vîlvă ; dar Ibrăileanu a pierdut rămășagul, care l-a costat cele douăsprezece volume ale lui Fabre din *Souvenirs enthomologiques*, volume care au figurat ani de-a rîndul în biblioteca lui Sadoveanu și care de multe ori părăseau rafturile ca să se așeze pe măsuta lui de la căpătâi.

★

S-ar fi părut că nu-i mult de cînd apriga cucoana Marie — bunica puilor lui Sadoveanu — trezea livada bătrînă din capul străzii Rădășenilor cu strigătele ei chemînd la lupta unei noi zile de muncă. Harnicele albine se trezeau odată cu dînsa, țesînd în toate părțile și prisaca învia în razele trandafirilor ale soarelui. Spre gospodăria nouă, tot așa de bine întocmită ca cea a cucoanei Maria, se îndrepta vara în fiecare dimineață stăpînul livezii, purtînd obrăzar și mînușă de război ca un cavaler medieval. Apoi, după ce-și cerceta atent stupii statorniciți sub aripile unui cîreș sălbatic, trecea la vale spre altoii puși de dînsul pe locul pe unde pînă atuncea se înălțase parcul vechi sălbătăcit ; căci, spre marea indignare a copiilor lui, tot ce se afla bătrîn și neproductiv era pe rînd și sistematic condamnat la moarte de cătră cîntărețul codrilor și plaiurilor moldovene. Livada tînără care se ridica, via plantată de dînsul, grădina de zarzavat savant întocmită erau mindria lui de gospodar ; le arăta numai decît mosafirilor care-i intrau în tăia oară pe poartă.

În așezarea astfel sadovenizată, c-o gospodărie bine întocmită, cu mulți copii și o droaie de prietini de-ai copiilor împrăștiind larmă și veselie în juru-i, scriitorul urmează să se piece cu lacrimi și zîmbet asupra foilor de hîrtie, evocînd Pașcaniul copilăriei, Folticeniul adolescenței, valea Siretului, a Moldovei și a Șomuzului.

Pe Iosub Chiorul, orbul din Pașcani, care în vreme ce scotea apă de la fîntîna cea mare din centru spu-

nea povești soborului din jur, îl zugrăvise demult, încă din 1912 (*Orbul*¹). — De moș Gheorghe Talianu, paznic al țintirimului din același Pașcani al copilăriei, cu care stătuse de-atâtea ori de vorbă lângă mormintul în care dormea somnul de veci mama lui Profira și frățiorul Dimitrie, vorbește în *Grădina morții*². Figura plină de bunătate a lui Vasile Pinzaru — tovarăș de joacă și coleg la școala lui domnu Busuioc — o legase tot încă din 1912 de săniișul copilăriei, și de moș Berbec morarul, pe care-l asemuise într-o sară de iarnă cu *Moș Crăciun*³. De Gheorghe Baci, țiganul care bătea darabana vestind târgoveților feluritele porunci ale stăpînirii și care se purtase așa de vitejește la asaltul Griviței, vorbise deasemeni cu duioșie, amintindu-și că-i fusese și tovarăș de vinătoare. — Pe Neculai cel întunecat la minte și prietin cu gînsacul năzdrăvan nu-l cunoscuse decît din povestea lui Costache Zaharescu, mare vinător de la Piatra-Neamț; îi adăogase doar întîmplarea cu hoții (*Neculai și prietinel său*⁴).

Înfățișase și alte fețe ale mizeriei omenești, ca în bucata *Rază de soare*⁵, — o rămășiță dintr-o istorisire foarte veche publicată prin 1898 sub titlul *La sfîrșit*, — și din care nu apăruseră decît cinci capitole; un boier rușinează o fată și e ucis de flăcăul cu care aceasta e în dragoste; crimă pedepsită cu ocnă; din toată povestea nu rămăsese decît fragmentul cu întîlnirea, după ani, a celor doi oropsiți de soartă și scurta explicație pe care o au în țintirimul țirgului, — scenă pe jumătate văzută, pe jumătate bănuită de autor.

Dar umiliții și oropsiții de soartă nu-s numai oa-

¹ *Universul*, 1912, nr. 235; *Cuvînt moldovenesc*, 1915, nr. 9; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

² *Viața Romînească*, 1922, nr. 9; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

³ *Universul*, 1912, nr. 355; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

⁴ *Universul*, 1913, nr. 48; *Viața Romînească*, 1921, nr. 11; *Neagra Șarului*, *Viața Romînească*, 1922.

⁵ *Universul*, 1912, nr. 342, sub titlul „*O rază de soare*”; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

menii, ci și necuvîntătoarele. În *Căluțul*¹, năcăjitul cu pricina e arestat de cătră un polițai zelos care îl ține legat în uliță, în vreme ce el deșartă pahar după pahar; întîmplare adevărată petrecută pe strada Cuza-Vodă din Iași, la o circiumioară de peste drum de Banca Moldovei. — Cu duioșie și milă învăluie Sadoveanu și pe întunecații care cred în erezuri și superstiții; își amintește, în tihna livezii de la Folticeni de noaptea aceea, petrecută undeva într-un sat, cînd n-a putut să doarmă de frica strigoiului și de cumplita faptă pe care o puneau la cale gospodarii de gazdă (*Credință strămoșească*²). — Același sentiment de milă pentru cei care trăiesc în beznă, ducîndu-și inutil viața, se desprinde și din bucată *Focul*³; de data asta însă și mătușa Iozefina și moș Iacob sînt personajii văzute în vis ori poate întîmplarea a auzit-o cîndva și apoi și-a amintit-o vag și i s-a părut c-a visat-o.

Și asupra clipelor fugitive și a regretelor se oprește scriitorul, răscolind trecutul. Cîndva a existat pe lume o duduie Ionița și iute s-a ofilit, ca florile primăverii (*Ți-aduci aminte, Teofile...*⁴); cîndva, pe cînd îi mîjea mustața, s-a plimbat prin lunca Siretului cu acea domniță gingașă, pe care n-a mai văzut-o apoi niciodată (*Ceas al tinereții*⁵); și tot de departe, de pe cînd era buiac și tînăr îi vine regretul pentru lășitatea care l-a făcut să rîdă, împreună cu franțuzul ce făcea înconjurul lumii, de cei desculți și năcăjiți; fapt autentic, petrecut în Iașii anilor 1897 (*Prietini*⁶).

¹ *Universul*, 1913, nr. 63; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

² *Universul*, 1912, nr. 214; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

³ *Viața Romînească*, 1915, nr. 1—3; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

⁴ *Viața Romînească*, 1914, nr. 7—9; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

⁵ *Adevărul literar și artistic*, 1922, nr. 73; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

⁶ *Adevărul literar și artistic*, 1921, nr. 14; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

Cucoana Maria, acum neputincioasă și părăsind arar patul, stătea mai mult cu nepoțeiii, pe care îi iubea cu cea din urmă rămășiță de vlagă și cărora le spunea sara povestea cu *Făt-Frumos Măzărean*¹ împetriștată pe-alocuri cu cite-o frîntură de vis, spre marea indignare a ascultătorilor. La fel și altădată, cealaltă generație de copii mai mari — Lia, Miti, Profirița și Didica — ascultaseră o mulțime de basme de la bunica și de la tata, deghizat în moș Costache (*Povestitorii*²), pe vremea cînd înotau ca niște pitici din poveste prin iarba înaltă și mățăsoasă a livezii din capul străzii Rădășeni. Acest moș Costache, cu pelerina lui de zmeu, mergea în frunte în expedițiile spre iazul cu raci, ce se vedea de cum ieșeau „pe șanț” și o porneau la vale, în lumina palidă a lunii care se lupta cu zorii trandafirii. Copiii veneau în urmă, bocănind cu ciuboțelele pe cărărușa îngustă dintre lanurile de păpușoi. Da, Profirița căzuse în baltă și apoi își zvîrlise furioasă botinuțele galbene cumpărate cu douăzeci de lei de la Tuchner într-o parte și în alta și fusese nevoită să se întoarcă desculță acasă; (dar cu birja, nu pe jos); o întâmpinase bunica cu furtună de ocări, — o bunică înaltă și dreaptă ca un brad din munte și cu niște sprîncene groase și îmbinate ca niște lipitori negre. Ieșise și mama, dulce și împăciuitoare; iar uriașul cu pelerină, — care își zicea moș Costache —, ridea într-un dinte, făcînd cu ochiul Profiriței-Nezu (*Dimineți de iulie*³).

Multe îi spusese cucoana Maria Bilu acestui moș Costache improvizat despre ale gospodăriei, de gînsacul care își păzea soața și viitorii pui (*La Mestecă-*

¹ *Insemnări literare*, 1919, nr. 32; *Neagra Șarului, Viața Romînească*, 1922.

² *Flacăra*, 1912, nr. 14; *Ți-aduci aminte*, Cartea Romînească, 1923.

³ *Viața Romînească*, 1920, nr. 9; *Neagra Șarului, Viața Romînească*, 1922.

nei¹⁾ despre *Hultanul*² care îi pîndea zi de zi cloștele cu pui și din pricina căruia nu mai avea hodină; din cele întimplate în așezarea lui de la Folticeni făcuse horbotă unor vechi amintiri din pruncie care păliseră, ș-aveau nevoie de un cadru viu și colorat. El e bălăiorul care avea nevoie de aer de la țară și de îngrijirile mancierii; cadrul însă e acela în care au crescut Nezu, Ionaș, Nunuța și Viorica și mai tirziu acea duduie Lizuca, care pornește spre *Dumbrava minunată*³.

De-acolo, din capul străzii Rădășenilor, din balconul casei cu numărul 78, se vede un deal și pe acest deal cununa unei dumbrăvi avînd în mijloc o bisericuță de lemn, ca o scorbura de bursuc. Spre acea dumbravă, căreia îi cînta un pîrieș de argint, rătăcind printre sălcii de catifea și alunșuri de lumină, au pornit de atîtea ori copiii în dimineți de iulie; au luat cărarușă știută printre lanuri de păpușoi și floarea-soarelui, au coborît în vale, s-au întîlnit cu Sfînta Miercuri, pe cînd Diana alerga în jur, stîrnind iepurii...

Povestea asta cu dumbrava minunată a spus-o scriitorul cu glas de taină întăia oară numai fetiții lui Didica, nu mult după ce se mutase în casa de la Copou, prin 1922. Era răcit, stătea în așternut ș-a poruncit cu glas mare:

— Să vie Didica!

Și fetița s-a înfățișat. Era subțirică și firavă, cu ochi ca niște fluturi albaștri. Abia ieșise din școala primară, era în vacanță și se mira de ce-o chemase tata de la jocuri.

— Adă-ți hîrtie și creion.

¹ *Universul*, 1913, nr. 13, sub titlul *O amintire*; *Viața Romînească*, 1922, nr. 1, sub titlul *La Mestecănei*; *Neagra Șarului*, *Viața Romînească*, 1922.

² *Universul*, 1913, nr. 27, sub titlul *Moartea dușmanului*; *Viața Romînească*, 1922, nr. 7; *Neagra Șarului*, *Viața Romînească*, 1922.

³ *Viața Romînească*, 1922, nr. 2; *Neagra Șarului*, *Viața Romînească*, 1922.

Și-a adus. Și tata a început să-i spuie o poveste minunată, în mare taină, numai ei. Și c-un scris încă mare și greoi, pe un caiet al ei de școală rămas curat, fetița a început a înșira sub dictare aventurile duduiei Lizuca. Când a văzut că Lizuca samănă cu sora ei mai mică, Lucica, a zîmbit cu înțelegere cătră tata. Ș-așa a zîmbit fericită tot timpul cît i-a spus tata povestea, trei-patru zile la șir, pînă a ajuns la sfîrșit. — În ochii ei albaștri și senini, ca-ntr-un cer al nevinovăției, s-a oglindit tot basmul și a crescut, măreață, *Dumbrava minunată*.

2 iulie 1956

PROFIRA SADOVEANU

CUPRINSUL

STRADA LĂPUȘNEANU	7
COCOSTIRCUL ALBASTRU	
<i>Cocostircul albastru</i>	271
<i>Bulboana lui Vălinaș</i>	362
NEAGRA ȘARULUI	
<i>Pe Deleleu</i>	411
<i>Neagra Șarului</i>	419
<i>Dimineți de iulie</i>	425
<i>Întăiul spin</i>	440
<i>Școala</i>	450
<i>La Mestecănei</i>	460
<i>Hultanul</i>	469
<i>Făt-Frumos Măzărean</i>	478
<i>Neculai și prietinul său</i>	483
<i>Dumbrava minunată</i>	492
ȚI-ADUCI AMINTE	
<i>Ți-aduci aminte, Teoșile...</i>	529
<i>Orbul</i>	537
<i>Grădina morții</i>	546
<i>Isac Zodaru</i>	554
<i>Gheorghe Baciu</i>	563
<i>Povestitorii</i>	573
<i>Mărțișor</i>	580
<i>Rază de soare</i>	587
<i>Căluțul</i>	594
<i>Ceas al tinereții</i>	602
<i>Prietini</i>	609
<i>Credință strămoșească</i>	617
<i>Învierea</i>	626
<i>Moș Crăciun</i>	635
<i>Focul</i>	644
OAMENI DIN LUNA	
Note	755

T. 2.142

Responsabil de carte : Viniciu Gafița
și Geta Rădulescu
Tehnoredactor : Ionel Gheorghiu
Corector : Ion Arsenie

*Dat la cules 25.07.56. Bun de tipar 05.12.56. Tiraj
20 100 ex. Hirtie velină mată de 68 gr. m.p. For-
mat 840×1080/32. Coli ed. 33,10. Coli de tipar 24.
Ediția I. Comanda 2444. Planșe tipo 1. A. nr. 06591.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R-O.*

Tiparul executat sub com. nr. 1129 la Combinatul
Poligrafic Casa Scintei „I. V. STALIN”,
București — R.P.R.

